A. P. CEHOV

Opere, vol. 11

A.P. CEHOV

OPERE

VOLUMUL XI

INSULA SAHALIN • INSEMNĂRI DIN SIBERIA • CAIETE DE INSEMNĂRI • FRAGMENTE DIN JURNAL

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALĂ
București 1961

А. П. ЧЕХОВ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ТОМ XI

ОСТРОВ САХАЛИН • ИЗ СИБИРИ •
ЗАПИСНЫЕ КНИЖКИ • ДНЕВНИКИ •

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ПРАВДА»
Москва 1950

Traducere de :

ALICE GABRIELESCU și TATIANA PANAITESCU

A. P. CEHOV

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

INSULA SAHALIN

(INSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE)

I

Oraşul Nikolaevsk pe Amur. Vaporul „Baikal". Capul Pronghe şi intrarea în Liman. Sahalinul — peninsula. La Pérouse, Broughton, Kruzenştern şi Nevelskoi. Cercetătorii japonezi. Capul Djaore. Malul tătăresc. De-Castries.

În ziua de 5 iulie 1890 am sosit cu vaporul la Nikolaevsk, unul din cele mai îndepărtate oraşe din răsăritul patriei noastre. Aici albia Amurului este foarte lată — pînă la mare n-au mai rămas decît douăzeci şi şapte de verste. Natura e măreaţă, nespus de pitorească, dar amintirile despre trecutul acestui ţinut, povestirile tovarăşilor de drum despre asprimea iernilor şi despre moravurile nu mai puţin aspre care domnesc pe aici, apoi apropierea ocnelor şi însuşi aspectul acestui oraş părăsit, stînd gata să moară, îţi taie orice dorinţă de a admira peisajul.

Nikolaevskul a fost întemeiat recent, în anul 1850, de către binecunoscutul Ghenadi Nevelskoi şi s-ar putea spune că numele întemeietorului constituie singurul punct luminos în istoria acestui oraş. În deceniul al şaselea şi al şaptelea, cînd, fără a se cruţa puterile soldaţilor, ale deţinuţilor şi coloniştilor, în valea Amurului se introducea civilizaţia, la Nikolaevsk, reşedinţa conducătorilor ţinutului, po-

poseau mulţi aventurieri, ruşi şi străini, şi se stabileau colonişti, atraşi de belşugul nemaivăzut de peşte şi vînat. Poate că în epoca aceea, oraşul n-a fost străin nici de preocupări mai înalte — se citează cazul unui savant care fiind în trecere prin localitate a găsit cu cale să ţină o conferinţă la clubul oraşului. Acum, însă, majoritatea caselor sînt părăsite de stăpînii lor ; pe jumătate dărîmate privesc din orbitele negre ale ferestrelor fără geamuri şi cercevele, ca nişte ochi de morţi. Locuitorii îşi duc zilele într-o lungă somnolenţă, într-un lanţ de beţii, răbdînd de foame, trăind din ce dă dumnezeu. Ei aprovizionează cu peşte insula Sahalin, fură nisip aurifer din zăcăminte, exploatează pe băştinaşi şi vînd coarne de cerb chinejilor care fabrică din ele pastile afrodiziace. Pe drumul de la Habarovka pînă la Nikolaevsk am întîlnit mulţi contrabandişti, pe aici ei nici nu-şi ascund meseria. Unul din aceştia, arătîndu-mi o pereche de coarne de cerb şi un săculeţ cu aur, mi-a spus cu mîndrie : „Şi taică-meu a fost contrabandist !“ Exploatarea popoarelor neruse, afară de procedeul obişnuit care consta în a îmbăta victima şi a o păcăli, căpăta cîteodată forme mai originale. Bunăoară, un negustor din Nikolaevsk, Ivanov, azi răposat, pleca în fiecare vară în insula Sahalin şi strîngea acolo biruri de la ghiliaci ; pe cei răi platnici îi bătea, ba uneori îi şi spînzura.

Hotel nu există în oraş. Mi s-a îngăduit să mă odihnesc după amiază la clubul orăşenesc într-o sală cu tavanul jos, pasămite, aici se dau baluri iarna ; la întrebarea mea, unde aş putea să-mi petrec noaptea, mi s-a răspuns doar cu ridicări din umeri. Vrînd, nevrînd, am fost nevoit să rămîn două nopţi pe vapor. Însă cînd vaporul a plecat înapoi spre Habarovka, m-am pomenit fără adăpost, într-o situaţie de plîns ; încotro s-o apuc ? Bagajul îmi stătea pe chei, iar eu mă vînzoleam de colo pînă colo pe ţărm, neştiind ce să fac, unde să mă aciuez.

Chiar în faţa oraşului, la o depărtare de două, trei verste, era ancorat vaporul „Baikal“, cu care

trebuia să plec pînă la strîmtoarea Tătară, dar, cu toate că pe catarg fîlfîia steagul de plecare, am aflat că vaporul nu va porni în larg decît peste patru, cinci zile. Să mă duc pe „Baikal" ? Nu mă trăgea inima. Dacă-mi vor spune că vin prea devreme şi n-au să mă primească ? Spre amiază, vîntul a început să bată cu putere. Apele Amurului s-au întunecat şi s-au învolburat ca valurile mării. M-a cuprins tristeţea. M-am dus la club, prelungindu-mi prînzul peste obicei şi ascultînd cum la masa vecină se discuta despre zăcăminte de aur, coarne de cerb, despre un scamator venit la Nikolaevsk, despre un japonez care-ţi scoate dinţii apucîndu-i, uite-aşa, cu degetele în loc de cleşte... Dacă stai să asculţi cu atenţie, doamne, cît de diferită îţi pare viaţa de aici, de cea din Rusia ! Începînd cu batogul din keta [1], care se serveşte la votcă, şi terminînd cu discuţiile, simţi mereu acel ceva, specific nerusesc. Tot timpul cît am navigat pe Amur, m-a copleşit senzaţia că nu mă aflu în Rusia, ci undeva în Patagonia sau Texas. Fără să mai vorbesc de peisajul original, cu totul deosebit, am avut mereu impresia că felul de viaţă din Rusia este cu desăvîrşire necunoscut celor de pe-aici, că Puşkin şi Gogol n-ar putea fi înţeleşi şi prin urmare sînt inutili acestor oameni, că istoria noastră este plictisitoare pentru ei iar noi, cei ce venim din Rusia, le părem cu totul străini. În ceea ce priveşte politica şi religia, am observat o totală nepăsare. Preoţii pe care i-am cunoscut în ţinutul Amurului mîncau în timpul postului carne, iar despre unul din ei, care umbla în anteriu de mătase albă, mi s-a povestit că se îndeletniceşte cu furturi de nisip aurifer, concurînd astfel pe fiii săi spirituali. Dacă vreţi să-i faceţi pe locuitorii de pe Amur să caşte plictisiţi, vorbiţi-le de politică, de forma de guvernămînt din Rusia sau de arta rusească. Şi morala este privită aici cu totul altfel ca la noi. Cavalerismul faţă de femeie este ridicat la înălţimea unui cult, dar în acelaşi timp nu se

[1] *Keta* — o varietate de somon *(onchorhynchus keta)* (n. t.).

consideră înjositor să-ţi cedezi soţia unui prieten, în schimbul unei sume de bani ; apoi, dacă pe de o parte lipseşte cu desăvîrşire convenţionalismul — cu deportaţii relaţiile se înnoadă ca de la egal la egal — pe de altă parte nu-i un păcat să împuşti în pădure, ca pe un cîine, un chinez vagabond, nici chiar să vînezi pe ascuns un ocnaş evadat.

Dar să mă întorc la ale mele. Negăsind alt adăpost, spre seară, am hotărît să mă duc totuşi pe „Baikal". Am dat însă de un alt ghinion : între timp valurile se dezlănţuiseră năvalnice şi barcagiii ghiliaci nu voiau să mă ducă, oricît le-aş fi oferit ca plată. Iarăşi rătăceam pe ţărm şi nu ştiam ce să fac. Soarele a început să scapete spre asfinţit şi valurile Amurului să se întunece. Pe amîndouă ţărmurile urlau îngrozitor cîinii. Şi de ce am venit aici ? mă întrebam cu ciudă şi călătoria mea îmi părea o faptă nesocotită. Mă sîcîia şi gîndul că mă apropii de regiunea ocnelor, că peste cîteva zile voi debarca pe coasta Sahalinului şi cum n-am adus nici o scrisoare de recomandaţie, aş putea fi poftit să plec înapoi ; gîndul acesta stăruia şi începea să mă neliniştească. În cele din urmă, doi barcagii au consimţit să mă ducă pînă la vapor în schimbul unei ruble şi astfel, cu barca lor făcută din trei scînduri, am ajuns cu bine pe „Baikal".

„Baikalul" este un vapor comercial de tip maritim, de mărime mijlocie ; în comparaţie cu navele obişnuite pe Baikal şi Amur mi s-a părut un vas bun. Străbate fluviul pe ruta Nikolaevsk, Vladivostok şi porturile japoneze ; transportă poştă, soldaţi şi ocnaşi, pasageri şi diferite încărcături, mai ales oficiale ; potrivit contractului încheiat cu autorităţile, care-i varsă pentru aceasta o sumă frumuşică de bani, vaporul are obligaţia cîtorva curse pe vară pînă la insula Sahalin : la posturile Alexandrovsk şi Korsakovsk ; tariful este foarte ridicat, cred că un altul asemănător nu găseşti pe tot globul. A îmbina colonizarea, care necesită în primul rînd mijloace uşoare şi ieftine de transport, cu acest tarif exagerat, îmi pare cu totul de neînţeles. Cabina-salon şi celelalte cabine de pe „Baikal" sînt

mici dar curate, amenajate în stil pur europenesc — există chiar și un pian. Personalul de serviciu e format din chineji, cu cozi lungi, cărora aici li se spune ca la engleji — boy. Bucătarul este și el chinez, dar găteşte numai mîncăruri ruseşti, toate însă grozav de pipărate din cauza excesului de curry și mirosind puternic a coriandru.

Citisem atîtea despre furtunile și gheţarii din strîmtoarea Tătară, încît mă aşteptam să găsesc pe „Baikal" vînători de balene, oameni cu glasuri dogite și care scuipă la fiecare vorbă tutun de mestecat. Am întîlnit însă altfel de oameni, cuviincioşi și culţi. Căpitanul vasului, domnul L., originar din ţinuturi apusene, navighează în mările nordului de peste treizeci de ani ; le-a străbătut în lung și-n lat. A văzut multe lucruri interesante, cunoaşte multe și se pricepe să povestească. După ce și-a petrecut jumătate din viaţă navigînd pe lîngă Kamceatka și insulele Kurile, ar fi poate mai îndreptăţit decît Othello să spună ceva despre *„pustietăţile aride, despre prăpăstiile fără fund și stîncile neurcate de nimeni"*. Am aflat de la el multe date de care m-am folosit în aceste însemnări. Avea trei ajutoare : domnul B., nepotul celebrului astronom B. și doi suedezi, Ivan Martînîci și Ivan Veniaminîci, oameni de ispravă și foarte plăcuţi.

La 8 iulie, înainte de prînz, „Baikalul" a ridicat ancora. Cu noi călătoreau vreo trei sute de soldaţi, puși sub comanda unui ofiţer, și cîţiva condamnaţi la ocnă. Unul din aceştia era însoţit de o fetiţă de cinci ani, fiica sa, care în clipa cînd el urcase pe pasarelă i s-a atîrnat de lanţurile de la picioare. Mai atrăgea atenţia și o condamnată pe care o urmase de bunăvoie soţul ei. [1]

[1] Pe vasele de pe Amur, deci și pe „Baikal", deţinuţii călătoresc pe punte laolaltă cu pasagerii de clasa a III-a. Ieşind odată în zori să mă plimb pe punte, am văzut cum dormeau adînc acolo soldaţii, femeile, copiii și doi chineji de-a valma cu deţinuţii în lanţuri, lipiţi unii de alţii ; era răcoare și toţi erau acoperiţi de rouă. Paznicul convoiului dormea și el în mijlocul acestei grămezi de trupuri, ţinîndu-și cu amîndouă mîinile puşca. *(N. red.)*

Afară de mine și de ofițeri, se mai urcaseră pe vapor cîțiva pasageri, bărbați și femei ; printre acestea era și o baroană. Cititorul nu trebuie să se mire de abundența de oameni culți în aceste pustietăți. Față de numărul redus al populației, în ținutul Amurului și în Primorie, procentul intelectualilor este destul de mare, mai mare decît în orice altă gubernie din Rusia. Într-un oraș de pe Amur, numai generali militari și civili am numărat șaisprezece. Acum vor fi fiind poate și mai mulți.

Ziua se scurgea liniștită și senină. Pe punte era cald, în cabină zăpușeală ; temperatura apei + 18°. O asemenea vreme s-ar fi potrivit și pentru Marea Neagră. Pe malul drept ardea o pădure : masa compactă de verdeață arunca din sînul ei vîlvătăi de flăcări purpurii. Norii de fum se contopeau într-o fîșie neagră, nemișcată, suspendată deasupra pădurii. Focul se lățea mereu dar în jur era liniște și pace, nimănui nu-i păsa că pădurile pier. Aici pare-se, bogăția verde nu aparține decît lui dumnezeu.

Spre seară, pe la ora șase, am ajuns la capul Pronghe. Aici se termină Asia și dacă de-a curmezișul nu s-ar afla insula Sahalin, s-ar putea spune că în acest punct Amurul se varsă în Oceanul Pacific. În fața ochilor se întinde Limanul, în zare abia se conturează o fîșie cețoasă — e insula ocnașilor, iar la stînga, pierzîndu-se în propriile sale meandre, malul dispare în pîcla nordului îndepărtat. S-ar părea că ai ajuns la capătul pămîntului, că mai departe nu mai ai unde să te duci. O înfiorare îți cuprinde sufletul, înfiorarea resimțită de Ulise cînd colinda pe mări străine și presimțea nelămurit întîlniri cu făpturi neobișnuite. Și ca o adeverire, iată că din dreapta, de la cotul Limanului, unde pe țărm stă pitulat un sat de ghiliaci, vedem venind în goană spre noi, în două bărci, niște mogîldețe ciudate, țipînd într-o limbă necunoscută și fluturînd ceva în aer. Era greu de ghicit ce anume arătau, dar cînd s-au apropiat mai mult, ne-am dat seama că țin în mîini niște păsări cenușii.

— Vor să ne vîndă gîşte împuşcate, lămuri cineva.

Cotim spre dreapta. În tot lungul ţărmului s-au aşezat geamandure care arată locul bancurilor de nisip. Căpitanul nu mai coboară de pe puntea de sus şi mecanicul nu mai iese din sala de maşini. „Baikalul" înaintează din ce în ce mai încet, de parcă şi-ar pipăi drumul. Este nevoie de multă băgare de seamă, altfel, uşor am putea nimeri pe un banc de nisip. Vasul are un pescaj de douăsprezece picioare şi jumătate, pe alocuri însă e nevoit să se lase la o adîncime de paisprezece picioare şi o dată, s-a auzit chiar cum a atins cu chila nisipul. Numeroasele bancuri mici, precum şi tabloul specific ce-l prezintă malul tătăresc şi cel al Sahalinului au constituit motivul de căpetenie pentru care multă vreme, în Europa, s-a crezut că această insulă e o peninsulă. În luna iunie 1787, cunoscutul explorator francez, contele La Pérouse, a debarcat pe malul apusean al Sahalinului, la latitudinea de 48° şi a stat de vorbă cu băştinaşii. Din descrierile sale rezultă că a găsit aici nu numai populaţia aino, băştinaşii, dar şi ghiliaci veniţi pentru treburi negustoreşti ; aceştia cunoşteau bine şi malul tătăresc şi pe al Sahalinului. Desenînd pe nisip, ghiliacii i-au explicat că pămîntul pe care se aflau este o insulă despărţită de jur împrejur de continent şi de Jesso (Japonia).[1] Navigînd mai departe spre nord, de-a lungul coastei apusene, La Pérouse a încercat să găsească ieşirea din Marea de Nord a Japoniei spre Marea Ohotsk, putînd scurta astfel cu mult drumul spre Kamceatka. Dar cu cît înainta spre nord, adîncimea apei scădea. La fiecare milă scădea cu un stînjen. La Pérouse a înaintat spre nord atît cît i-a îngăduit pescajul corăbiei ; ajungînd la adîncimea de nouă stînjeni s-a oprit. Ridi-

[1] La Pérouse a scris că ghiliacii numeau această insulă Cioko, dar probabil că se refereau la altceva şi el nu i-a înţeles. Pe harta lui Kraşeninnikov (1752), pe coasta apuseană a Sahalinului e menţionat rîul Ciuha. Oare această Ciuhă nu are nimic comun cu Cioko ? Printre altele, La Pérouse a mai scris că desenînd insula şi denumind-o Cioko, ghiliacul a desenat şi rîul. Cuvîntul Cioko se traduce : *noi*. (N. aut.)

carea treptată, uniformă, a fundului marin și faptul că lipsea aproape cu totul curentul, l-au făcut să creadă că se află într-un golf și că Sahalinul era legat de continent printr-un istm. La De-Castries a stat de vorbă încă o dată cu ghiliaci. Cînd a desenat pe hîrtie o insulă despărțită de continent, unul din ei i-a luat creionul din mînă și trăgînd o linie de unire, a lămurit că acolo ei sînt nevoiți cîteodată să-și transporte luntrile și că pe acel loc crește chiar iarbă. Așa a înțeles La Pérouse, ceea ce i-a întărit și mai mult convingerea că Sahalinul este o peninsulă.[1]

Peste nouă ani, în strîmtoarea Tătară s-a oprit navigatorul englez W. Broughton. Corabia lui nu era mare, iar pescajul fiindu-i de numai nouă picioare, a reușit să înainteze ceva mai departe decît La Pérouse. Oprindu-se la o adîncime de doi stînjeni, Broughton și-a trimis secundul spre nord să facă măsurători ; acesta a găsit în drum bancuri de nisip alternînd cu locuri adînci, care însă deveneau din ce în ce mai puțin adînci, ridicîndu-se cînd spre malurile Sahalinului, cînd spre țărmul opus, nisipos și înclinat, ceea ce crea pînă la urmă impresia că ambele laturi se unesc ; părea că golful se termină aici și mai departe nu mai poate fi nici o trecere ; astfel, și Broughton a ajuns la aceeași concluzie ca și La Pérouse.

Celebrul nostru Kruzenștern, care a explorat coastele insulei în anul 1805, a comis aceeași greșeală. Plecînd spre Sahalin el s-a folosit de harta întocmită de La Pérouse, care-l asigura că e vorba de o peninsulă. Înaintînd de-a lungul coastei răsăritene, a ocolit capul de Nord al Sahalinului, a intrat în trecătoare ținînd drumul dinspre nord spre sud și era foarte aproape de rezolvarea enigmei, cînd micșorarea treptată a adîncimii apei pînă la

[1] Aici ar fi cazul să menționăm o observație făcută de Nevelskoi : băștinașii trasează de obicei o linie între două coaste, ca să arate că de la un mal la altul se poate trece cu barca, adică, pentru a arăta că e vorba de o strîmtoare. (N. aut.)

trei stînjeni și jumătate, greutatea ei specifică și mai ales ideea lui preconcepută l-au făcut să se oprească și să recunoască existența unui istm, pe care de fapt nu-l văzuse. Totuși, viermele îndoielii îl rodea. „S-ar putea crede, scrie el, că într-o epocă foarte apropiată Sahalinul a fost o insulă". Kruzenștern s-a întors astfel din călătorie neliniștit, plin de îndoieli, de aceea, cînd a dat pentru prima oară în China de însemnările lui Broughton, „s-a bucurat foarte mult".[1]

Greșeala a fost îndreptată de Nevelskoi în anul 1849. Însă autoritatea predecesorilor săi era atît de mare, încît atunci cînd el a prezentat la Petersburg descoperirile sale, nu a fost crezut, ba, unii au tratat îndrăzneala sa drept obrăznicie, care trebuia pedepsită. Urma să fie destituit și nu se știe cum s-ar fi sfîrșit lucrurile, dacă nu i-ar fi luat apărarea însuși împăratul, care a numit fapta lui „vitejească, plină de noblețe și patriotism".[2]

Nevelskoi a fost un om energic, o fire înflăcărată ; era cult, curajos și profund uman, credincios pînă la fanatism ideilor sale și de o moralitate fără prihană. Cineva care l-a cunoscut, scria despre el : „Nu mi-a fost dat să întîlnesc un om mai integru". Pe coastele răsăritene și în insula Sahalin, Nevelskoi și-a făcut în aproximativ cinci ani un nume strălucit, dar și-a pierdut acolo fiica, moartă de foame ; a îmbătrînit înainte de vreme și el și soția lui „o femeie tînără, frumușică și foarte simpatică",

---

[1] Faptul că trei exploratori cu experiență au repetat aceeași greșeală, de parcă s-ar fi vorbit între ei, este totuși explicabil. Ei n-au găsit intrarea în Amur, pentru că dispuneau de mijloace reduse de cercetare și mai ales din alt motiv — cu mintea omului de geniu ei presupuneau și aproape ghiciseră un alt adevăr, de care trebuiau să țină seama. Istmul și peninsula Sahalin nu sînt un mit, ci au existat cîndva, fapt dovedit în urmă.

O descriere amănunțită a istoricului Sahalinului se găsește în cartea lui A. M. Nikolski *Insula Sahalin și fauna ei de vertebrate*. În această carte se dă și un bogat indice bibliografic cu privire la Sahalin. (N. aut.)

[2] Amănunte în cartea lui : *Faptele eroice ale ofițerilor din Marina rusă din Orientul Îndepărtat. 1849—1855*. (N. aut.)

care, alături de soțul ei, a îndurat cu mult curaj toate privațiunile.[1]

Pentru a încheia problema istmului și a peninsulei, socotesc că e bine să mai dau cîteva amănunte. În anul 1710, misionarii din Pekin au întocmit, din ordinul împăratului Chinei, o hartă a Tatariei. La întocmirea ei, misionarii s-au folosit de hărțile japoneze. Acest fapt este de netăgăduit, deoarece numai japonezii puteau să știe atunci că strîmtoarea La Pérouse și cea Tătară pot fi străbătute.

Harta întocmită a fost trimisă în Franța și a devenit cunoscută fiind inclusă în atlasul geografului

---

[1] Soția lui Nevelskoi, Ekaterina Ivanovna, plecînd din Rusia spre soțul ei, a parcurs călare 1100 de verste, în răstimp de douăzeci și trei de zile. S-a îmbolnăvit și a călărit mai departe, bolnavă, prin bălțile și munții taigalei și prin ghețarii din regiunea mării Ohotsk. Cel mai talentat dintre colaboratorii lui Nevelskoi, N. K. Boșniak, care a descoperit Golful Imperial cînd nu avea decît douăzeci de ani — „copilul visător", după cum îl poreclise unul dintre colegi — povestește în însemnările sale: „Am trecut cu toții în Aian pe vaporul *Baikal*, iar de acolo ne-am continuat drumul cu șubredul barcas *Șelehov*. La un moment dat, cînd vasul acesta, avariat, a început să se scufunde, nimeni n-a reușit s-o înduplece pe doamna Nevelskoi să debarce printre cei dintîi: «Comandantul și ofițerii sînt ultimii care părăsesc corabia, a spus ea; voi coborî și eu atunci cînd pe vas nu vor mai rămîne nici o femeie și nici un copil». Așa a și făcut, cu toate că vasul se înclinase mult pe o coastă..." Mai departe Boșniak scrie că ori de cîte ori s-au aflat în societatea doamnei Nevelskoi, nici el, nici prietenii săi n-au auzit-o vreodată plîngîndu-se sau adresînd vreo învinuire cuiva; dimpotrivă, purtarea ei dovedea întotdeauna conștiința liniștită și mîndră a poziției înalte, dar amare, pe care i-o hărăzise soarta. De obicei, își petrecea iernile singură, într-o cameră în care temperatura nu depășea +5°, în timp ce soțul ei lipsea, plecat în expediție. Cînd în anul 1852, vaporul care trebuia să aducă alimente din Kamceatka n-a mai putut ajunge, situația tuturor a devenit mai mult decît desperată. Copiii au rămas fără lapte, bolnavii nu aveau hrană proaspătă și cîțiva au murit de scorbut. Nevelskaia a dat atunci în folosință comună unica ei vacă; toate alimentele se foloseau în comun. Ea se purta cu băștinașii cu atîta simplitate și atenție că pînă și cei mai înrăiți erau impresionați. Și nu avea atunci decît nouăsprezece ani." (Locotenentul Boșniak, *Expediția în ținutul Amurului*, *Almanahul marin*, 1859, nr. 2.) Și Nevelskoi pomenește de neobișnuita ei bunătate față de ghiliaci. A scris în însemnările sale: „Ekaterina Ivanovna îi așeza (pe ghiliaci) în cerc, pe podea, în jurul unui vas mare cu păsat sau ceai, în singura noastră cameră, care ne servea drept salon, hol și sufragerie. Iar ei, desfătîndu-se cu cele oferite, băteau gazda pe umăr, trimițînd-o cînd după «tamci» (tutun), cînd după ceai." (N. aut.)

d'Anville [1]. Această hartă a pricinuit o neînțelegere datorită căreia insula Sahalin a dobîndit numele ce-l poartă și azi. Lîngă coasta apuseană a insulei, în dreptul deltei Amurului, se vedea pe hartă o inscripție făcută de misionari „*Saghalien-angahata*", ceea ce în limba mongolă înseamnă „stîncile rîului negru". Această denumire se referea probabil la vreo stîncă sau un cap de lîngă delta Amurului, dar în Franța s-a crezut că inscripția privește insula, și de aci i s-a tras numele de Sahalin, folosit și de Kruzenștern pentru hărțile rusești. Japonezii numeau Sahalinul — Karafto sau Karoftu, ceea ce înseamnă insulă chinezească.

Lucrările japoneze ajungeau în Europa sau prea tîrziu, cînd nu mai erau de folos, sau sufereau corectări nu întotdeauna fericite. Pe harta misionarilor, Sahalinul era prezentat ca insulă, însă d'Anville n-a avut destulă încredere și a desenat între insulă și continent un istm. Japonezii au fost cei dintîi care au explorat Sahalinul, încă din anul 1613, dar în Europa i s-a acordat acestui fapt atît de puțină însemnătate, încît mai tîrziu, cînd s-a pus problema apartenenței Sahalinului, numai rușii revendicau dreptul primelor explorări. [2]

De multă vreme s-a propus o cercetare mai amănunțită a coastelor Tatariei și Sahalinului. Hărțile actuale nu sînt desăvîrșite, ceea ce reiese și din faptul că vasele militare și comerciale se împotmolesc mereu, sau se lovesc de stînci submarine și asta se întîmplă mult mai des decît se scrie în ziare. Datorită mai ales hărților proaste, comandanții vaselor sînt pe aici foarte precauți, bănuitori și nervosi. Căpitanul „Baikalului" nu avea încre-

---

[1] *Nouvel Atlas de la Chine, de la Tartaire, Chinoise et de Thibet,* 1737. (N. aut.)

[2] Topograful japonez Mamia Rinzo, călătorind în 1808 într-o barcă de-a lungul malului apusean, s-a oprit pe coasta Tatariei, lîngă delta Amurului, parcurgînd de cîteva ori drumul între insulă și continent. El a fost primul care a dovedit că Sahalinul este o insulă. Naturalistul rus F. Șmidt laudă mult harta acestuia considerînd-o „deosebit de bună, fiind probabil întocmită pe baza lucrărilor topografice personale". (N. aut.)

dere în harta oficială şi consulta propria lui hartă, pe care şi-o întocmise şi o corectase în timpul călătoriilor.

Ca să nu rişte o împotmolire, domnul L. nu îndrăznea să navigheze în timpul nopţii, astfel, îndată după apusul soarelui, am ancorat lîngă capul Djaore. Pe acest cap, pe un deal, se zărea o căsuţă singuratică ; în ea locuia un ofiţer de marină, domnul B., cel care marca şi supraveghea locurile primejdioase pentru navigaţie ; dincolo de căsuţă se întindea taigaua sălbatică de netrecut. Căpitanul voia să-i trimită lui B. carne proaspătă ; am profitat de ocazie şi am plecat cu barca să i-o duc. În loc de debarcader, am găsit malul plin cu bolovani alunecoşi şi am fost nevoiţi să trecem sărind de pe unul pe altul ; în susul muntelui, spre căsuţă, ducea un şir de trepte din bîrne îngropate în pămînt ; drumul era atît de pieptiş încît trebuia să te ţii bine cu mîinile să nu cazi. Dar, ce grozăvie !... Pe cînd urcam treptele, apropiindu-mă de căsuţă, m-au înconjurat roiuri de ţînţari, adevăraţi nori, atît de deşi, că se făcuse întuneric din pricina lor. Faţa şi mîinile îmi ardeau de atîtea înţepături şi nu era chip să te aperi de ei. Bănuiesc că dacă rămîi aici peste noapte, sub cerul descoperit, fără să aprinzi în jurul tău focuri, poţi să mori sau cel puţin să înnebuneşti.

Căsuţa era împărţită printr-un antreţel în două încăperi : la stînga locuiau marinarii, la dreapta ofiţerul cu familia. Stăpînul casei era plecat. Am găsit însă pe soţia lui, o femeie distinsă, îmbrăcată cochet şi pe cele două fetiţe ale lor, muşcate toate de ţînţari. În cameră, pereţii erau împodobiţi cu crengi de brad, ferestrele acoperite cu tifon, peste tot plutea miros de fum, cu toate acestea, ţînţarii se băgau pretutindeni şi înţepau pe bietele fetiţe. Interiorul camerei nu era bogat — mobilă de lagăr — dar felul cum fusese aranjat totul crea o atmosferă plăcută, intimă. Pe pereţi atîrnau cîteva schiţe, printre care un cap de femeie desenat în creion. B. era şi pictor.

— Cum vă simțiți aici ? am întrebat-o pe doamnă.

— Bine, numai de n-ar fi țînțari.

Carnea proaspătă a lăsat-o nepăsătoare, atît ea cît și fetițele s-au obișnuit cu carnea sărată și nici nu le mai place proaspătă.

— De altfel, ieri am fiert păstrăvi, adăugă ea.

Pînă la barcă m-a condus un marinar morocănos ; parcă ghicind ce vreau să-l întreb, mi-a spus oftînd :

— Nu vine nimeni aici de bunăvoie !

A doua zi de dimineață am plecat mai departe, pe o vreme caldă și deplin liniștită. Malul tătăresc este muntos, presărat din belșug cu creste ascuțite, conice. O pîclă ușoară, albăstruie, plutea în tot lungul țărmului : era fumul de la pădurile care ardeau undeva, departe. Se spune că, uneori, fumul se îndesește atît de tare că nu e mai puțin periculos pentru marinari decît ceața.

Dacă o pasăre ar fi zburat direct dinspre mare peste munți, bănuiesc că n-ar fi întîlnit în calea ei nici o așezare, nici un suflet viu, pe o distanță de peste cinci sute de verste... Verdeața malului sclipea vesel în soare, se simțea, pare-se, foarte bine fără oameni. La ora șase ajunsesem în locul cel mai îngust al strîmtorii, între capul Pogobi și Lazarev, de unde am putut vedea de foarte aproape ambele maluri, iar la ora opt, am trecut pe lîngă Căciula lui Nevelskoi — așa se numește un munte cu o cocoașă în vîrf, foarte asemănătoare cu o căciulă. Dimineața era senină, strălucitoare și plăcerea mi se mărea la gîndul că văd aceste locuri îndepărtate.

Pe la ora două am intrat în golful De-Castries. Este singurul loc unde în timpul furtunilor se pot adăposti vapoarele care navighează prin strîmtoare și dacă golful n-ar fi existat, navigația de-a lungul țărmului inospitalier al Sahalinului ar fi fost cu neputință.[1] Nu degeaba se folosește expresia „A fugi la De-Castries". Minunatul golf este alcătuit de na-

[1] Despre importanța acestui golf în prezent și în viitor, vezi lucrarea lui K. Skalkovski *Comerțul rusesc în Oceanul Pacific*, pag. 75 (N. aut.)

tură ca de comandă. Pare un iaz rotund, cu diametrul de vreo trei verste, e apărat de vînt de maluri înalte şi are o ieşire îngustă spre mare. Judecînd după aspectul exterior, golful este ideal, dar nu-i decît o iluzie ! Şapte luni pe an gheaţa îl acoperă cu totul, nu este îndestul apărat de vîntul dinspre răsărit şi apele îi sînt atît de scăzute, că vapoarele ancorează la două verste de ţărm. Ieşirea la mare e străjuită de trei insule, sau mai curînd recife, care dau golfului un farmec deosebit ; una dintre aceste insule poartă numele de „Ustricinii" [1] — în partea ei submarină sînt bancuri întregi de stridii foarte mari şi grase.

Pe ţărm se văd cîteva case şi o biserică. Acesta este postul Alexandrovsk. Aici locuieşte comandantul postului, ajutorul lui şi telegrafistul. Un funcţionar din localitate, venit să ia masa cu noi pe vapor, un domn foarte plicticos, el însuşi mereu plictisit, a mîncat mult şi a vorbit mult, povestindu-ne o anecdotă veche despre nişte gîşte, care mîncînd multe vişine din vişinată, s-au lungit pe jos, bete, şi au fost socotite moarte ; le-au jumulit aşadar şi le-au aruncat afară pe maidan. După un somn bun, gîştele s-au trezit însă şi s-au întors golaşe acasă ; povestind anecdota, funcţionarul se jura că e adevărată, că s-a întîmplat chiar la De-Castries, în propria lui casă.

Biserica nu are preot ; la o nevoie, vine chemat preotul din Mariinsk. Vremea frumoasă este o raritate, ca şi la Nikolaevsk. Se spune că în primăvara acestui an, o expediţie a efectuat aici măsurători şi în tot timpul lunii mai n-a avut parte decît de trei zile cu soare. Lucrează fără soare, dacă poţi !

În port găsim două vase militare, „Bobr" şi „Tungus", precum şi două torpiloare. Îmi amintesc încă un amănunt. Abia aruncasem ancora şi cerul s-a întunecat deodată, venea o furtună, şi apa căpătase o culoare neobişnuită de un verde aprins. „Baikalul" trebuia să descarce patru mii de puduri de

[1] De la *ustrija* — stridie (n. t.).

încărcătură, din care cauză a rămas peste noapte la De-Castries. Ca să ne trecem vremea, eu și mecanicul am pescuit de pe puntea vaporului și am tras în plasă guvizi mari și grași, cum nu prinsesem vreodată nici în Marea Neagră, nici în Marea Azov. Am prins și calcan.

Vapoarele se descarcă aici chinuitor de încet, cu mulți nervi și bătaie de cap. De altfel, asta-i soarta amară a tuturor porturilor noastre răsăritene. La De-Castries, descărcarea se face în șlepuri mici, care pot acosta numai în timpul fluxului, și chiar atunci se împotmolesc adeseori. Se întîmplă că din pricina a cîtorva sute de saci de făină, vaporul este nevoit să rămînă în port tot intervalul de timp dintre reflux și flux. La Nikolaevsk dezordinea este și mai mare. Stînd pe puntea „Baikalului", am văzut cum un remorcher, care trăgea după el un șlep mare cu două sute de soldați, a scăpat cablul de remorcare ; șlepul a fost luat de curent și purtat drept spre lanțul de la ancora unui vas cu pînze staționat în apropierea noastră. Așteptam cu toții, cu sufletul la gură, ca din clipă în clipă șlepul să fie tăiat în două de lanț. Din fericire, s-au găsit cîțiva oameni curajoși care au prins cablul și soldații s-au ales doar cu spaima.

II

Cîteva date geografice. Sosirea în Sahalinul de Nord. Incendiul. Portul. Slobozia. La masă la d-nul L. Cunoștințe noi. Generalul Kononovici. Sosirea guvernatorului general. Banchetul și iluminația.

Sahalinul este situat în Marea Ohotsk, barînd spre ocean aproape o mie de verste din malul răsăritean al Siberiei și împiedicînd intrarea vapoarelor din ocean în gurile Amurului. Insula are o formă alungită, de la nord spre sud ; după părerea unui autor, seamănă cu o cegă. Situația ei geo-

grafică se determină astfel: de la 45°54' pînă la 54°53' latitudine nordică, și de la 141°40' pînă la 144°53' longitudine estică. Partea de nord a Sahalinului, pe unde trece linia înghețului peren, corespunde după poziția sa guberniei Riazan, iar partea de sud — Crimeii. Lungimea insulei este de 900 verste; lățimea maximă de 125 verste, iar cea minimă de 25. E de două ori mai mare ca Grecia și o dată și jumătate mai mare ca Danemarca.

Împărțirea veche, în Sahalinul de nord, mijlociu și de sud era greoaie din punct de vedere practic; astăzi, insula e împărțită numai în două părți: Sahalinul de Nord și cel de Sud. Treimea de sus a insulei, fiind cu desăvîrșire neprielnică pentru a fi populată, nu mai e luată în considerare. Treimea de mijloc poartă numele de Sahalinul de Nord, iar cea de jos — Sahalinul de Sud. Între ultimele două regiuni, nu există o delimitare precisă. Deportații trăiesc în Sahalinul de Nord, pe malul rîurilor Duika și Tîm. Duika se varsă în strîmtoarea Tătară, iar Tîm în Marea Ohotsk. Pe hartă, ambele rîuri se întîlnesc la izvoarele lor. E locuită de asemenea și coasta apuseană, pe o distanță mică spre nord și spre sud de gurile rîului Duika. Din punct de vedere administrativ, Sahalinul de Nord se împarte în două districte: Alexandrovski și Tîmovski.

Am rămas peste noapte la De-Castries și a doua zi, în 10 iulie, la amiază, am pornit de-a curmezișul strîmtorii Tătare spre gurile rîului Duika, unde se găsește postul Alexandrovsk. Și în ziua aceea vremea era frumoasă și liniștită, ceea ce se întîmplă foarte rar aici. Pe suprafața netedă, ca oglinda. a mării, se zbenguiau perechi de balene, aruncînd apă pe nări; acest tablou original ne-a distrat tot timpul drumului. Trebuie totuși să recunosc că prea vesel nu eram; cu cît ne apropiam mai mult de Sahalin, cu atît îmi pierea dispoziția. Mă neliniștise și ofițerul care-i însoțea pe soldați. Aflînd motivul pentru care mă duc la Sahalin, rămăsese mirat la culme și începuse să-mi demonstreze că nu am nici un drept să mă apropii prea mult de un loc de deportare sau de colonie, de vreme ce nu

sînt trimis cu o misiune oficială. Cu toate că știam că nu are dreptate, totuși cuvintele lui m-au impresionat neplăcut, îmi era teamă că poate și la Sahalin voi fi întîmpinat cu aceeași atitudine.

Cînd pe la ora nouă seara am aruncat ancora, pe insulă, în cinci locuri diferite ardea taigaua Sahalinului. Prin întunericul și fumul ce se lăsau pe mare, nu puteam zări nici portul, nici clădirile, abia am izbutit să deslușesc cîteva lumini palide, dintre care două erau roșii, iar în zare o priveliște înfricoșătoare : fîșii întunecate, siluete de munți, fum gros, limbi de flăcări și roiuri de scîntei... În stînga, ardeau cu pălălăi uriașe focurile, mai sus se înălțau munții, iar din spatele lor se ridicau îmbrățișînd cerul reflexele purpurii ale incendiilor îndepărtate. Părea că întreaga insulă era cuprinsă de flăcări. În dreapta înainta spre mare masivul greoi și întunecat al capului Jonquier, care seamănă cu Aiu-Dag-ul din Crimeia. În vîrful lui ardea luminos un far, iar jos, în apă, între vapor și țărm se înălțau cele trei stînci ascuțite „Trei frați". Tot peisajul era învolburat de fum, ca în iad.

O șalupă s-a apropiat de vapor, trăgînd după ea un șlep plin cu deportați ; fuseseră aduși să descarce vaporul. Din mijlocul lor se auzeau discuții și înjurături tătărești.

— Nu-i lăsați să se urce pe vapor ! a strigat cineva de pe bord. Nu-i lăsați ! La noapte vor jefui vasul !

— Aici la Alexandrovsk tot e mai bine, mi s-a adresat mecanicul, observînd cît de neplăcută îmi era prima impresie de pe coasta insulei. Să vedeți la Due ! Acolo malul este și mai abrupt și prăpăstios... o coastă urîcioasă, posomorîtă. Se întîmplă să ducem la Due cu „Baikalul" cîte două, trei sute de deportați și mi-a fost dat să văd cum unii din ei plîngeau cînd vedeau malul.

— Vorbind drept, nu ei, ci noi sîntem aici condamnați la muncă silnică, îmi spunea enervat comandantul. Acum e liniște, dar să vedeți toamna : un vînt năprasnic, viscolește, e frig, valurile se ros-

togolesc peste bord — îţi vine să-ţi faci seama, nu alta !

Am rămas peste noapte pe vas. Dimineaţa devreme, pe la cinci, am fost trezit cu strigăte : „Repede, repede ! Şalupa face ultimul drum spre coastă ! Ridicăm ancora îndată !" Peste un minut stăteam în şalupă, lîngă un funcţionar tînăr, cu faţa somnoroasă. La un şuierat al şalupei ne-am îndreptat spre mal, trăgînd după noi două şlepuri cu deportaţi. Istoviţi de nesomn şi de munca din timpul nopţii, deţinuţii tăceau tot timpul, morocănoşi. Feţele le erau brobonite de rouă. Îmi răsar şi acum în minte cîteva chipuri de caucazieni cu trăsături pronunţate şi căciulile lor mari de blană, trase pînă la sprîncene.

— Daţi-mi voie să mă prezint, mi s-a adresat funcţionarul, sînt arhivarul D.

Prima mea cunoştinţă din Sahalin era un poet, autorul poeziei satirice *„Sahalino"*, care începea astfel : *„Spune-mi doctore, nu degeaba..."* În urmă, el a venit adeseori pe la mine şi am făcut amîndoi plimbări lungi prin Alexandrovsk şi împrejurimi ; îmi povestea anecdote sau recita din inepuizabilul său repertoriu de versuri proprii. În timpul nopţilor lungi de iarnă scria nuvele cu iz „liberal", dar cînd se ivea prilejul, îi plăcea să dea a înţelege că nu este un slujbaş oarecare, ci un arhivar, adică ocupă o funcţie de clasa a X-a ! Cînd o femeie care venise la el cu nişte treburi i-a spus „domnule D", s-a supărat foc şi s-a răstit la ea : „Pentru tine nu sînt domnul D., ci înălţimea-voastră !" Pe drum, spre ţărm, i-am pus cîteva întrebări cu privire la viaţa din Sahalin. A oftat lugubru, răspunzînd scurt : „O să vedeţi dumneavoastră !" Soarele se ridicase, şi tot ce cu o seară înainte era posomorît, întunecat şi impresiona dureros imaginaţia, strălucea acum scăldat în lumina dimineţii. Jonquierul masiv şi greoi, cu farul său şi cu cei „Trei fraţi", malurile înalte şi abrupte care se întindeau pe zeci de verste de ambele părţi, ceaţa transparentă de pe munţi şi fumul subţiat al incendiilor alcătuiau în lumina soarelui, un tablou destul de pitoresc.

Un port bine amenajat nu există, iar coastele sînt primejdioase, fapt dovedit neîndoielnic de vaporul suedez „Atlas", care naufragiase cu puțin înainte de sosirea mea și zăcea acum înțepenit pe coastă. De obicei vapoarele se opresc la o verstă de mal ; prea rar se apropie mai mult. Există un chei, dar numai pentru șalupe și șlepuri. Cheiul înaintează adînc în mare și are forma literei T ; niște piloți mari de lemn, înfipți adînc în fundul mării, formează lăzi care au fost umplute pînă în vîrf cu pietre. Deasupra lor, o podină de scînduri se prelungește în tot lungul țărmului ; pe ea sînt așezate șinele pentru vagonete. În partea lată a literei T, într-o căsuță frumușică, se află administrația portului ; alături se înalță un catarg înalt, vopsit în negru. Totul este construit solid, dar nu va putea rezista vremii. În timpul furtunilor mari, se spune că valurile ajung uneori pînă la geamurile căsuței, stropii ajung pînă în vîrful catargului și întregul chei tremură și se zgîlțîie fără oprire.

Pe chei rătăceau, vădit fără nici o treabă, vreo cincizeci de ocnași ; unii purtau halate, alții haine sau scurte din postav cenușiu. La ivirea mea, toți și-au scos șepcile din cap. Cred că de o asemenea cinste nu mai avusese parte, pînă la mine, nici un literat. Pe țărm aștepta un cal înhămat la o trăsurică fără arcuri. Deportații mi-au îngrămădit bagajele în trăsurică și un om cu barba neagră, cu haina pusă peste cămașa scoasă din pantaloni, s-a așezat pe capră. Am pornit la drum.

— Unde porunciți să mergem, înălțimea-voastră ? m-a întrebat el, întorcînd capul spre mine și scoțîndu-și șapca.

L-am întrebat la rîndu-mi dacă pe aici se poate închiria o locuință, sau barem o cameră.

— Cum de nu, înălțimea-voastră, se închiriază.

Cele două verste, de la chei pînă la postul Alexandrovsk le-am străbătut pe o șosea minunată. În comparație cu drumurile din Siberia, această șosea curată, netedă, cu șanțuri și felinare, pare o risipă de lux. Paralel cu șoseaua se întinde linia căii ferate. Natura însă se arată uimitor de săracă. Sus,

pe vîrfurile munţilor şi ale dealurilor ce străjuiesc valea Alexandrovskului, prin mijlocul căreia curge rîul Duika, se înalţă trunchiuri arse şi tulpini de brazi uscaţi de vînt şi de foc, părînd de departe ace de porc ghimpos, iar la poalele munţilor, în vale, vezi numai muşuroaie şi păpuriş, rămăşiţe ale bălţilor de netrecut ce se întindeau pe aici pînă mai ieri. Şanţurile proaspăt tăiate în pămînt dau la iveală toată sărăcia acestui sol mocirlos, acoperit de un strat subţire de cernoziom. Nici un pin, nici un stejar, nici un arţar, doar zada siberiană creşte pipernicită şi pricăjită ; ea nu serveşte aici drept ornament, ca în parcurile şi pădurile din Rusia, e doar o mărturie a solului sărac şi mocirlos şi a climei aspre.

Postul Alexandrovsk, sau mai simplu Alexandrovsk, e un orăşel micuţ şi ordonat, de tip siberian, numărînd aproximativ trei mii de locuitori. În oraş nu se vede nici o clădire de piatră, totul e construit din lemn, şi biserica şi casele şi trotuarele, mai ales din zadă siberiană. Aici este reşedinţa guvernatorului insulei, centrul civilizaţiei din Sahalin. Închisoarea se află în apropierea străzii principale ; pe dinafară nu se deosebeşte de o cazarmă şi astfel, nici Alexandrovsk nu are aspectul lugubru la care mă aşteptam.

Vizitiul m-a dus în slobozia coloniştilor, care formează o suburbie a oraşului. Ţăranul P., un fost deportat, mi-a arătat locuinţa lui. O curte micuţă pavată, după tipul siberian, cu bîrne şi înconjurată de şoproane ; casa, compusă din cinci odăi mari, spaţioase, curate, are şi bucătărie ; de mobilă însă, nici urmă. Stăpîna, o femeiuşcă tînără, a adus o masă şi abia peste vreo cinci minute şi un taburet.

— Casa asta am închiriat-o pînă acum cu 22 de ruble, cu încălzit, şi 15 ruble fără lemne, m-a informat ea.

Cînd peste o oră a adus samovarul, mi-a spus oftînd :

— Aţi nimerit şi dumneavoastră în văgăuna asta !

Ea venise aici de fată tînără, urmînd, împreună cu maică-sa, pe tatăl ei deportat, care încă nu-şi ispăşise pedeapsa ; se măritase în urmă cu un ţăran, şi el un fost ocnaş, un bătrîn morocănos pe care-l zărisem cînd treceam prin curte ; era bolnav şi stătea afară sub şopron, oftînd mereu.

— Ehei, la noi, în gubernia Tambov, acum se seceră grînele, iar aici, mai bine n-aş mai avea ochi să văd !

Adevărat, priveliştea nu era de loc veselă ; prin geam se vedeau numai nişte straturi cu răsad de varză, pe lîngă care erau săpate şanţuri strîmbe, iar în zare se înălţa stingheră şi chinuită o zadă. Oftînd şi ţinîndu-se cu mîinile de mijloc a venit înăuntru şi stăpînul casei şi a început să se plîngă de recolta proastă, de frig şi de pămîntul sterp. După ce-şi ispăşise anii de muncă silnică şi deportare, a muncit şi avea acum două case, cai şi vaci, mulţi argaţi şi nu mai făcea el singur nimic. S-a însurat cu o femeie tînără şi avea dreptul să plece pe continent, totuşi nu pleca, dar se plîngea tot timpul.

Spre amiază m-am plimbat prin slobozie. Tocmai la marginea ei se înălţa o căsuţă frumoasă, cu grădiniţă. Pe uşa casei lucea o plăcuţă de metal, iar alături, în aceeaşi curte, era o prăvălie. Am intrat să-mi cumpăr ceva de mîncare. „Depozitul comercial şi de consignaţie" — sub acest nume figurează într-un catalog tipărit şi scris de mînă şi care întîmplător se păstrase la mine — modesta prăvălie care aparţinea colonistului deportat L., fost ofiţer de gardă, condamnat acum doisprezece ani la Petersburg pentru asasinat. Şi-a ispăşit pedeapsa şi se îndeletniceşte de atunci cu negoţul, îndeplinind totodată diferite însărcinări mărunte în legătură cu drumurile, precum şi în alte domenii, pentru care primeşte un salariu de gardian principal. Soţia sa e liberă, nobilă de origină şi ocupă un post de felcerită la spitalul închisorii. În prăvălie se vînd de toate : steluţe pentru epoleţi, rahat-lokum, ferestraie, coase, ba şi „pălării de damă, de vară, ultimele modele, de la patru ruble şi cinci-

zeci de copeici pînă la douăsprezece ruble bucata". Stăteam de vorbă cu băiatul din prăvălie cînd iată că intră și stăpînul, îmbrăcat cu sacou de mătase și avînd la gît o cravată în culori vii. Am făcut cunoștință.

— N-ați vrea să-mi faceți plăcerea să luați masa cu mine? mi-a propus el.

Am primit invitația și am intrat în casă. Locuința era confortabilă; mobilă vieneză, flori, un ariston american și un fotoliu-balansoar în care L. se odihnea după masă. Afară de stăpîna casei, am găsit în sufragerie încă patru oaspeți, funcționari. Unul din ei, un bătrîn cu mustățile rase și cu favoriți cărunți, semăna leit cu dramaturgul Ibsen: era medicul secund al spitalului din localitate; un altul, bătrîn și el, s-a recomandat ofițer din Oastea căzăcească din Orienburg. De la primele cuvinte, acesta mi-a făcut impresia unui om bun la inimă și mare patriot. Blînd și potolit, își pierdea însă cu desăvîrșire cumpătul cînd discuta probleme politice; cu mult patos și căldură vorbea despre puterea Rusiei, vădind un total dispreț pentru nemți și englezi, deși nu întîlnise niciodată în viața lui vreunul. Se povestea despre el o anecdotă: venind pe mare spre Sahalin, la Singapore a vrut să-i cumpere soției sale o basma de mătase, dar cînd i s-a spus că trebuie să preschimbe banii rusești în dolari, s-a supărat foc: „Asta-i prea mult, să schimb banii noștri pravoslavnici cu niște bani etiopieni!" Și basmaua a rămas necumpărată.

La masă s-a servit supă, pui și înghețată. Era și vin.

— Cînd cade aici cu aproximație ultima zăpadă? am întrebat eu.

— În mai, răspunse L.

— Nu este adevărat, în iunie cade, l-a contrazis doctorul care semăna cu Ibsen.

— Cunosc un colonist, a spus mai tîrziu L., la care grîul californian a dat o recoltă de 22 puduri pe deseatină.

A urmat din nou o protestare a doctorului:

— Nu este adevărat. Sahalinul nostru nu dă nimic. Pămînt blestemat!

— Dar daţi-mi voie, a intervenit unul din funcţionari, în anul 1882 s-au recoltat cîte 40 de puduri de grîu. Ştiu foarte bine asta.

— Nu-l credeţi, mi-a zis doctorul, vă minte.

În legătură cu discuţia, s-a povestit apoi o legendă: cînd ruşii au ocupat insula şi au început să-i persecute pe ghiliaci, şamanul[1] ghiliacilor a blestemat Sahalinul prorocind că din pămîntul acesta nu va ieşi niciodată nimic bun.

— Şi aşa s-a întîmplat, a oftat doctorul.

După masă, L. a pus să cînte aristonul. Doctorul m-a poftit să mă mut la el şi am primit. În aceeaşi seară m-am şi mutat, stabilindu-mă astfel pe strada principală a oraşului, într-o casă din apropierea oficialităţilor. Din seara aceea am început să mă iniţiez în tainele Sahalinului. Doctorul mi-a povestit cum, cu puţin înainte de venirea mea, în timpul unui control medical al vitelor, a avut la debarcader un serios schimb de cuvinte cu guvernatorul insulei şi pînă la urmă, acesta l-ar fi ameninţat cu bastonul; a doua zi, s-a pomenit concediat ca urmare la o cerere de demisie pe care el nici n-o înaintase. Doctorul mi-a pus dinainte un teanc de hîrtii scrise de el, cum zicea, în apărarea adevărului şi din dragoste faţă de oameni. Erau copii după fel de fel de cereri, plîngeri, rapoarte şi denunţuri.[2]

— Guvernatorul n-o să fie prea bucuros că v-aţi mutat la mine, mi-a spus doctorul clipind din ochi cu înţeles.

A doua zi m-am dus în vizită la generalul V. O. Kononovici, guvernatorul insulei. Cu toate că era obosit şi foarte ocupat, m-a primit totuşi cu o deosebită amabilitate şi a stat de vorbă cu mine aproape o oră. E un om cult, citit şi cu multă experienţă, deoarece înainte de a fi numit la Sahalin,

---

[1] Preot şi vrăjitor (n. t.).

[2] Iată un exemplu de denunţ telegrafic: „Conştiinţa mea, conform articolului 712, vol. III obligă apela la înălţimea-voastră pentru dreptate, faţă de impunitatea fărădelegilor, falsurilor şi schingiuirilor comise de N." (N. aut.)

fusese timp de optsprezece ani administratorul ocnelor din Kara. Era înzestrat cu darul vorbirii, scria bine şi lăsa impresia unui om sincer şi bine intenţionat. Nu pot să uit cîtă plăcere mi-au făcut discuţiile avute cu el şi cît de bucuros am fost cînd, în repetate rînduri şi-a exprimat dezgustul faţă de pedepsele corporale. Într-o carte ajunsă celebră, J. Kennan, autorul, a vorbit despre el cu o deosebită admiraţie.

Aflînd că am de gînd să rămîn la Sahalin cîteva luni, guvernatorul m-a prevenit că viaţa în Sahalin e grea şi plictisitoare.

— Din locul ăsta toţi fug, mi-a spus el, şi deportaţii şi coloniştii şi funcţionarii. Eu încă nu sînt ispitit să plec, deşi mă simt foarte surmenat, munca aici e istovitoare, mai ales din cauza diversităţii problemelor.

Mi-a promis tot concursul, dar m-a rugat să mai am răbdare : la Sahalin se aştepta vizita guvernatorului general şi toţi funcţionarii erau foarte ocupaţi.

— Îmi pare bine că v-aţi oprit la inamicul meu, mi-a mai spus generalul, luîndu-şi rămas bun. O să cunoaşteţi toate părţile noastre slabe.

Pînă la sosirea guvernatorului general, am locuit la Alexandrovsk, în casa doctorului. Ce viaţă se mai trăia şi acolo ! De dimineaţă, cînd mă trezeam, sunetele cele mai variate îmi aminteau unde mă aflu. Pe stradă, pe sub geamurile deschise, treceau încet ocnaşii zornăindu-şi lanţurile ; peste drum de locuinţa noastră, la cazarma militară, soldaţii din orchestră învăţau marşuri pentru întîmpinarea înaltului oaspe anunţat ; în timpul repetiţiilor, flautul cînta o partitură, trombonul alta, fagotul o a treia şi ieşea o hărmălaie de nedescris. În camerele noastre cîntau neobosiţi nişte canari, iar gazda mea, doctorul, umbla dintr-un colţ într-altul, răsfoia din mers vreun cod de legi şi se gîndea cu glas tare :

— Dacă pe baza articolului cutare, voi înainta o cerere în cutare loc... etc., etc.

Sau se așeza, împreună cu fiul său, să scrie un denunț. Pe stradă era cald. Lumea se plîngea de secetă și ofițerii umblau fără manta, ceea ce nu se întîmplă aici în fiecare vară. Forfota pe străzi era mult mai mare decît prin orașele noastre de provincie, dar explicația poate fi ușor dată : pregătirile ce se făceau pentru primirea guvernatorului ținutului erau în toi, apoi marea majoritate a locuitorilor nu trecuseră de vîrsta cînd puteau munci și își petreceau ziua în afara casei. Să nu uităm apoi că, aici se aflau grupate pe un loc restrîns : închisoarea cu peste o mie de oameni și garnizoana cu cinci sute de oameni. Se construia în grabă un pod peste Duika, se înălțau arcuri, se curăța, se vopsea, se mătura și se umbla în pas de paradă. Treceau în goană pe străzi troici și trăsuri înhămate cu cîte două perechi de armăsari, toți cu zurgălăi — erau antrenați caii pentru vizita guvernatorului general. Totul se îndeplinea cu grabă, se lucra și în zilele de sărbătoare.

Iată, spre clădirea comandamentului de poliție se îndreaptă un grup de ghiliaci, băștinașii, la care latră cîinii liniștiți ai Sahalinului, latră, nu se știe de ce, numai la ghiliaci. Iată și un alt grup : cîțiva ocnași, cu și fără căciuli, trag, zornăindu-și lanțurile, o roabă grea cu nisip de care s-au agățat niște copii, de o parte și de alta merg alene paznicii, cu fețele roșii și asudate, cu puștile pe umăr. Răsturnînd nisipul din roabă pe terenul din fața casei generalului, ocnașii se întorc înapoi pe același drum ; zornăitul lanțurilor se aude neîntrerupt. Un ocnaș al cărui halat e împodobit cu un as de caro, umblă din curte în curte și vinde afine. Cînd treci pe stradă, toți te privesc și își scot căciulile.

Cu mici excepții, ocnașii și coloniștii umblă liberi, fără lanțuri și fără însoțitori ; îi întîlnești pe străzi la fiecare pas, fie în grupuri, fie izolați. Îi găsești prin curți și prin case, unde muncesc ca vizitii, rîndași, bucătari și dădace. La început, această apropiere te stinghерește și te înfioară. Dacă treci pe lîngă o casă în construcție, vezi pre-

tutindeni ocnași cu topoare, pile și ciocane. Fără să vrei, te gîndești că acuși-acuși te pocnește! Sau te duci la un prieten și negăsindu-l acasă te așezi să-i scrii un bilet, în care timp la spatele tău stă și așteaptă servitorul lui, tot un ocnaș, ținînd în mînă cuțitul cu care a curățat cartofii la bucătărie. Sau dimineața, devreme, pe la ora patru, te trezești din cauza unui zgomot suspect — deschizi ochii și vezi că spre pat se furișează ținîndu-și respirația un ocnaș. „Ce-i cu tine? Ce vrei?" „Să vă curăț cizmulițele, înălțimea-voastră". Dar curînd m-am obișnuit. Se obișnuiesc toți, chiar și femeile și copiii. Nevestele funcționarilor își trimit foarte liniștite odraslele la plimbare cu cîte o dădacă — ocnaș pe viață.

Un corespondent, în impresiile sale asupra Sahalinului, scria că la început se temea grozav să treacă pe lîngă tufișuri, iar cînd întîlnea pe șosea sau pe o potecă un deținut, își pipăia revolverul ascuns sub pardesiu. Pînă la urmă însă s-a liniștit, ajungînd la concluzia că „ocnașii nu-s decît o turmă de berbeci fricoși, leneși, lihniți de foame și lingușitori". Ca să-ți închipui însă că deținuții ruși nu jefuiesc și nu omoară la drumul mare numai din teamă sau lene, trebuie să ai o părere foarte proastă despre oameni în general, sau să nu cunoști de loc omul.

Baronul A. N. Korf, guvernatorul general al ținutului Amurului, a sosit la Sahalin la 19 iulie cu nava militară „Bobr". În piață, între casa guvernatorului insulei și biserică, a fost întîmpinat de garda de onoare, de funcționari și de o mare mulțime de coloniști și ocnași, în cîntecele muzicii militare despre care am mai pomenit. Un bătrîn chipeș, cu numele de Potiomkin, un fost ocnaș, care a făcut avere la Sahalin, i-a oferit pîine și sare pe o tavă de argint de fabricație locală. Era de față și gazda mea, doctorul, cu frac negru și șapcă, ținînd în mînă o jalbă. Pentru prima oară vedeam adunată populația Sahalinului și n-am putut să nu observ caracteristica ei deprimantă:

era compusă numai din bărbaţi şi femei de vîrstă mijlocie, din bătrîni şi copii, dar tineretul lipsea cu desăvîrşire. S-ar părea că pe Sahalin, vîrsta dintre treisprezece şi douăzeci de ani nu există. Fără să vreau mi-am pus întrebarea : nu înseamnă oare aceasta că tinerii părăsesc insula la cel dintîi prilej ivit ?

A doua zi după sosire, guvernatorul general a inspectat închisorile şi coloniile. Peste tot, coloniştii îl aşteptau cu multă nerăbdare, îi înmînau cereri şi-i adresau plîngeri verbale. Unii adresau plîngeri personale sau în numele întregii colonii şi deoarece arta oratorică este în floare la Sahalin, s-au ţinut bineînţeles şi discursuri. La Derbinskoe, colonistul Maslov a pomenit de cîteva ori despre „guvernul atotmilostiv". Din păcate, nu toţi cei ce se adresau baronului A. N. Korf îi cereau ce trebuia. Şi aici, ca şi în Rusia, în asemenea împrejurări, s-a făcut simţită regretabila ignoranţă a mujicilor : ei nu cereau înfiinţarea şcolilor, judecată dreaptă sau de lucru, ci fel de fel de fleacuri : unul cerea să fie hrănit pe socoteala statului, altul dorea să înfieze un copil — într-un cuvînt, cereri care puteau fi rezolvate şi de autorităţile locale. A. N. Korf i-a ascultat pe coloniști cu multă atenţie şi bunăvoinţă ; adînc impresionat de starea lor de plîns, făgăduia să-i ajute şi trezea speranţe într-o viaţă mai bună.[1] Iar cînd la Arkovo, ajutorul directorului închisorii a raportat : „În colonia Arkovo totul este în ordine", baronul i-a răspuns arătînd spre semănăturile de toamnă şi de primăvară abia încolţite : „Totul e în ordine, afară numai că nu va fi pîine". În închisoarea din Alexandrovsk, cu ocazia venirii guvernatorului general, ocnaşilor li s-a dat carne proaspătă, ba chiar carne de ren. El a inspectat toate camerele, a primit cererile şi a

[1] Unele nici nu erau realizabile. Într-o colonie, vorbind despre faptul că ţăranilor proveniţi din deportaţi li s-a dat dreptul să treacă pe continent, guvernatorul a spus : „Şi cu timpul, poate o să plecaţi şi în ţinuturile natale, în Rusia". (N. aut.)

dat ordin să se scoată lanţurile multora dintre deţinuţi.

La 22 iulie, după tedeum şi paradă, deoarece era o sărbătoare oficială, m-am pomenit cu un gardian al închisorii venind în goană să-mi spună că guvernatorul general doreşte să mă vadă. M-am dus. A. N. Korf m-a primit foarte amabil şi am discutat împreună mai bine de o jumătate de oră. Convorbirea noastră a avut loc în prezenţa generalului Kononovici. Printre altele mi s-a pus întrebarea dacă am vreo însărcinare oficială. Am răspuns că nu am.

— Nici cel puţin o delegaţie din partea unei societăţi ştiinţifice sau a unui ziar ? m-a întrebat baronul.

În buzunar ţineam cartea de corespondent, dar deoarece nu aveam de gînd să-mi public în ziar însemnările despre Sahalin, ca să nu induc în eroare pe oamenii care m-au primit şi m-au tratat cu toată încrederea, am răspuns că nu am.

— Vă permit să vă duceţi oriunde vreţi şi să vedeţi pe oricine doriţi, mi-a spus baronul. Noi nu avem ce ascunde. Veţi putea cerceta tot ce vă interesează, veţi putea intra liber în toate închisorile şi coloniile de deportaţi, veţi putea folosi orice acte necesare pentru lucrarea dumneavoastră, pe scurt, toate uşile vă vor fi larg deschise. Un singur lucru nu vă pot permite : contactul cu deţinuţii politici, nu am dreptul să vă permit asta.

Luîndu-şi rămas bun, baronul a adăugat :

— Vom mai vorbi şi mîine. Veniţi cu hîrtiile.

În aceeaşi zi am fost invitat la banchetul care s-a dat în locuinţa guvernatorului insulei. Am cunoscut aici aproape toate oficialităţile insulei. În timpul mesei cînta muzica militară şi se rosteau discursuri. Răspunzînd la toastul ridicat în sănătatea sa, A. N. Korf a rostit o scurtă cuvîntare, din care îmi amintesc şi acum cîteva fraze : „M-am convins că în Sahalin «nenorociţii» trăiesc mai bine decît în orice alt loc de deportare din Rusia

și chiar din Europa. În această privință mai avem totuși multe de făcut, deoarece calea binelui este nesfîrșită." El mai fusese cu cinci ani în urmă la Sahalin și constata acum progrese considerabile, peste așteptările lui. Cuvintele lui de laudă nu prea se împăcau cu unele lucruri existente, cum ar fi foamea, prostituarea în masă a femeilor deportate și pedepsele corporale aplicate fără cruțare, dar ascultătorii trebuiau să-l creadă: în comparație cu ceea ce fusese aici cu cinci ani în urmă, prezentul părea aproape începutul unui secol de aur.

Seara au avut loc jocuri de artificii. Pe străzile luminate de lampioane și focuri bengale, s-au plimbat pînă noaptea tîrziu grupuri-grupuri de soldați, deportați și ocnași. Porțile închisorii au stat deschise. Duika, prăpăditul de rîu totdeauna murdar și cu maluri pleșuve, era împodobit acum cu lampioane colorate; focuri bengale i se oglindeau în apă și părea frumos, ba chiar măreț, deși arăta puțin caraghios, ca fata bucătăresei împopoțonată cu rochia domnișoarei. În grădina guvernatorului răsuna fanfara, cînta corul. S-au tras și salve de tun, pînă la urmă tunul a explodat. Dar cu toată zarva aceasta, străzile erau triste. Nici cîntece, nici armonici, nici măcar un bețiv bine dispus. Oamenii rătăceau ca niște umbre și tăceau, tot ca umbrele. Chiar și în strălucirea focurilor bengale, ocna rămînea ocnă; muzica, ascultată de departe de oameni care știu că niciodată nu se vor mai întoarce în patrie, trezește în suflet doar o mîhnire amară.

Cînd m-am prezentat la guvernatorul general cu hîrtiile cerute, el și-a expus punctul său de vedere cu privire la ocnele și colonia deportaților din Sahalin și m-a sfătuit să notez tot ce-mi spune, ceea ce am făcut bineînțeles cu multă plăcere. Mi-a propus să-mi intitulez însemnările: *Viața celor nenorociți*. Din ultima noastră discuție și din cele notate sub dictarea lui, am tras concluzia

că guvernatorul era un om bun la suflet, dar „viața celor nenorociți" îi era mult mai puțin cunoscută decît își închipuia el. Iată cîteva rînduri din ceea ce mi s-a dictat : *„Oricine poate spera să-și recapete toate drepturile ; nu există pedepse pe viață. Condamnarea la muncă silnică pe viață se limitează pînă la urmă la douăzeci de ani. Munca silnică nu este istovitoare. Greutatea muncii nu stă în efortul fizic, ci în faptul că este obligatorie și nu aduce nici un cîștig personal. Nu există lanțuri, nu există santinele, nu există capete rase."*

Zilele se scurgeau frumoase, cu cer senin, cu aer străveziu, amintind de zilele noastre de toamnă din centrul Rusiei. Serile îndeosebi erau minunate. Îmi amintesc asfințitul ca învîlvorat de flăcări, marea de un albastru-siniliu și luna cu desăvîrșire albă, apărînd de după crestele munților. În aceste seri îmi plăcea să mă plimb cu trăsura între postul Alexandrovsk și satul Novo-Mihailovka ; șoseaua aici e netedă și dreaptă ; paralel cu ea se întinde calea ferată pentru vagoneți și linia stîlpilor de telegraf. Cu cît te îndepărtezi de Alexandrovsk, valea se îngustează, umbrele amurgului devin mai compacte iar brusturii gigantici par niște plante tropicale ; din toate părțile se înalță munții întunecați. În depărtare zărești un foc — cărbunarii ard cărbunele ; mai încolo, iată vîlvătaia unui incendiu. Răsare luna. Deodată îmi apare în fața ochilor un tablou fantastic : pe șinele căii ferate alunecă iute spre mine o platformă cu un deținut îmbrăcat în alb, proptit într-un par lung. Mă cuprinde teama.

— N-ar fi timpul să ne întoarcem ? îl întreb pe vizitiu.

Acesta, tot un ocnaș, întoarce caii și spune privind munții și luminile focurilor :

— E urît aici, înălțimea-voastră. Tot la noi, în Rusia, e mai bine.

III

Recensămîntul. Fişele statistice. Ce întrebam şi cum mi se răspundea. Izba şi locuitorii ei. Părerea deţinuţilor despre recensămînt.

Ca să mă pot duce în cît mai multe centre populate şi să cunosc mai de-aproape viaţa a cît mai mulţi deportaţi, am aplicat o metodă care în situaţia mea mi s-a părut singura cu putinţă. Am făcut recensămîntul. Mergeam prin sate şi intram din izbă în izbă, înscriind pe stăpînul ei şi pe toţi membrii familiei, pe locatari şi lucrători. Pentru a-mi uşura munca şi a-mi scurta timpul, mi s-au propus cu amabilitate ajutoare, dar deoarece scopul principal al acestui recensămînt nu era rezultatul statistic, ci impresiile pe care mi le putea prilejui procesul lucrărilor, m-am folosit foarte puţin de ajutorul altora. Această muncă, efectuată de un singur om în răstimp de trei luni, nici nu poate fi numită propriu-zis un recensămînt, căci rezultatele nu sînt complete şi exacte, totuşi, cum date mai precise şi mai serioase lipseau atît în cancelariile administraţiei Sahalinului cît şi în literatură, mi-am spus că cifrele mele ar putea să fie şi ele bune la ceva.

Pentru recensămînt am folosit fişe care s-au tipărit anume pentru mine la tipografia comandamentului de poliţie. În ce consta procesul recensămîntului ? Sus, pe primul rînd al fiecărei fişe, notam numele satului sau al postului. Pe al doilea rînd scriam numărul izbei, stabilit de administraţie. Apoi, pe rîndul al treilea, situaţia celui recenzat : ocnaş, colonist, ţăran, fost deportat sau liber. Pe cei liberi îi treceam numai în cazul cînd făceau parte din familia unui deportat — bunăoară nevasta, legitimă sau concubină, sau un membru al familiei acestuia, sau argaţii lui, chiriaşii etc. În Sahalin starea socială are o mare importanţă. Bineînţeles un ocnaş se simte stînjenit de situaţia lui, astfel că la întrebarea mea răspundea scurt :

„muncitor". Dacă înainte de condamnare fusese soldat, atunci adăuga fără greș „fost soldat, înălțimea-voastră". Ispășindu-și sau, cum se spune aici, „slujindu-și" pedeapsa, ocnașul devine colonist. Această denumire nouă nu mai este înjositoare, deoarece se aseamănă cu aceea de colonist liber, fără să mai vorbim de drepturile ce decurg din această nouă stare. La întrebarea cine este el, colonistul răspunde de obicei: „om liber". Peste zece ani, iar în condiții favorabile, prevăzute de legi, peste numai șase ani, colonistul capătă denumirea de țăran provenit din deportați. Dacă-l întrebi de starea lui socială, răspunde, nu fără demnitate, ca și cînd nu mai poate fi pus pe același plan cu ceilalți și se deosebește fundamental de ei: „Sînt țăran", dar fără să mai adauge „din deportați". Eu nu-i întrebam pe deportați de situația lor socială anterioară; în privința aceasta găseam destule date în cancelariile administrației. Ocnașii însă, afară de soldați, păstrau sub tăcere fosta lor stare socială, fie că fuseseră tîrgoveți, negustori, sau din tagma preoțească, ca și cum totul era de mult dat uitării, și denumeau trecutul cu o singură vorbă — libertatea. Cînd vreunul povestea ceva din trecut, începea așa: „Pe vremea cînd eram liber..." etc.

În al patrulea rînd al fișei îi scriam omului numele și pronumele, apoi numele tatălui său. În privința numelor, îmi amintesc că n-am izbutit să scriu corect numele tătăresc al nici unei femei. În familiile de tătari cu fete multe, dacă tatăl și mama abia înțelegeau, ca de obicei, rusește, era greu să scoți din gura lor ceva deslușit și n-aveam altă cale decît să notez numele la întîmplare. Nici în actele oficiale numele tătărești nu sînt trecute corect.

Se întîmpla uneori să întreb pe un țăran, cum îl cheamă și el îmi răspundea foarte serios: „Karl". Asta însemna că-i un fost vagabond care și-a schimbat pe drum numele cu un neamț. Îmi amintesc că am întîlnit două cazuri de acest fel:

Karl Langher și Karl Karlov. Am dat de un ocnaș pe care îl chema Napoleon ; o femeie se numea și Praskovia și Maria. În ce privește numele de familie, printr-o curioasă coincidență, la Sahalin întîlnești foarte des numele de Bogdanov și Bespalov. Apoi multe nume ciudate : Șkandîba, Jeludok, Bezbojnîi, Zevaka. Mi s-a atras atenția că numele tătărești își păstrează și în Sahalin toate prefixele și particulele care arată titluri de noblețe, cu toate că oamenii pierdeau toate drepturile. Nu știu în ce măsură corespundea adevărului, dar am înscris nenumărați hani, sultani și *oglî*. Printre vagabonzi, pronumele cel mai frecvent era Ivan iar numele Nepomniașci. Iată și cîteva porecle de vagabonzi : Mustafa Nepomniașci, Vasili Bezotecestva, Franț Nepomniașci, Ivan Nepomniașci de douăzeci de ani, Iakov Bezprozvania, vagabondul Ivan de 35 ani [1] și Omul necunoscut.

În aceeași rubrică a fișei notam relațiile între cel înscris și stăpînul casei : soție, fiu, concubină, argat, chiriaș, fiul chiriașului etc. Trecînd pe copii, menționam dacă s-au născut legitim sau nu, sau dacă sînt adoptați. În Sahalin adopțiunile sînt foarte frecvente și mi s-a întîmplat să înscriu în fișă nu numai copii adoptivi, ci și tați adoptivi. De multe ori în aceeași izbă stau cîte doi sau mai mulți coproprietari. În cele două districte din Sahalinul de Nord, pe o singură parcelă sînt într-adevăr cîte doi și chiar cîte trei gospodari și asta la peste jumătate din gospodării. Colonistul ocupă o parcelă, își construiește casă, își încropește gospodăria, iar peste doi, trei ani, i se dă un coproprietar, sau o parcelă se dă la doi coloniști deodată. Aceste încurcături se datoresc faptului că administrația nu se pricepe și nici nu vrea să-și dea osteneală să găsească locuri noi pentru colonizare. Sînt și cazuri cînd, după ispășirea pedepsei, un ocnaș cere permisiunea de a se stabili în cutare post sau cutare colonie, în care nu mai

[1] Numărul anilor face parte din nume, în realitate el avea 48 de ani. (N. aut.)

sînt parcele libere pentru case și gospodării și atunci autoritățile sînt nevoite să-l plaseze într-una din gospodăriile existente. Numărul coproprietarilor crește mai ales după proclamarea manifestelor în legătură cu amnistiile, cînd administrația este nevoită să caute locuri la peste o sută de inși deodată.

În al cincilea rînd înscriam vîrsta. Femeile trecute de patruzeci de ani, de obicei, nu-și mai aminteau precis vîrsta și răspundeau la întrebare după o scurtă gîndire. Armenii din Erevan nu-și aminteau de loc vîrsta lor. Unul din ei mi-a spus: „Poate am treizeci, poate și cincizeci". În asemenea cazuri eram nevoit să determin vîrsta aproximativ, după înfățișarea omului și să controlez apoi în actele oficiale. Tinerii de cincisprezece ani și mai mult își micșorau de obicei vîrsta. Vedeai cîte o fată care era de mult logodită sau practica prostituția, dar răspundea totuși că are doar treisprezece, paisprezece ani. Și iată de ce: în gospodăriile foarte sărace, copiii și adolescenții primeau ajutor de la stat, care se dădea numai pînă la vîrsta de cincisprezece ani, astfel, atît tinerii cît și părinții erau ispitiți să mintă.

Al șaselea rînd privea confesiunea.

Al șaptelea, locul de naștere. La această întrebare mi se răspundea întotdeauna fără nici o greutate și numai vagabonzii răspundeau cu vreun calambur specific ocnașilor sau declarau că au uitat. La întrebarea mea din ce gubernie este, tînăra Natalia Nepomniașciaia mi-a răspuns că „din fiecare cîte puțin". Cei din aceeași localitate se grupează la un loc, se împrietenesc între ei și dacă evadează, o fac tot împreună. Dacă cineva e originar din Tula, preferă să fie coproprietar cu unul din aceeași gubernie, iar cel din Baku tinde și el spre concetățenii săi. Se vede că legătura de sînge a pămîntului dăinuie și aici. Cînd mi se întîmpla să întreb de cineva care nu era de față, concetățenii îmi dădeau toate amănuntele despre el.

Rîndul al optulea: din ce an se găseşte în Sahalin? Rareori mi se răspundea repede şi fără sforţări la această întrebare. Anul sosirii la Sahalin — an de grea încercare pentru fiecare ocnaş şi totuşi omul nu-l mai ştia sau nu-şi mai aducea aminte de el! Se întîmpla să întreb pe cîte o bătrînă condamnată la muncă silnică, în ce an a fost adusă la Sahalin şi ea răspundea molatic, fără să se gîndească: „Da' cine mai ştie? Poate în 83." Se amesteca soţul sau concubinul: „Ce tot îndrugi? Ai venit aici în 85." „Să fie şi-n 85", se învoia dînsa oftînd. Începeam să numărăm şi constatam că bărbatul a avut dreptate. Bărbaţii sînt mai puţin uituci ca femeile, dar şi ei dădeau răspunsul numai după ce se gîndeau un timp.

— În ce an ai venit în Sahalin? am întrebat pe un colonist.

— Am sosit cu primul lot, o dată cu Gladki, mi-a răspuns el nesigur, privindu-şi tovarăşii.

Primul lot, adică primul transport de ocnaşi la Sahalin a fost făcut de vasul marinei comerciale în anul 1879. Notam deci anul acesta. Mi se dădeau şi altfel de răspunsuri: „Am stat la ocnă şase ani şi de trei ani sînt colonist, faceţi şi dumneavoastră socoteala". „Aşadar eşti în Sahalin de nouă ani?" „Nicidecum, înainte de Sahalin am mai stat la închisoare doi ani". Şi aşa mai departe. Ce să mai zic de răspunsuri ca acestea: „Am venit în anul cînd l-au omorît pe Derbin". Sau: „Cînd a murit Miţul". Pentru mine era foarte important să primesc răspunsuri exacte, mai ales de la cei veniţi aici între anii 1860 şi 1870; aş fi vrut să nu-mi scape nici unul, dar nu cred să fi izbutit. Cîţi oare dintre cei veniţi cu douăzeci, douăzeci şi cinci de ani în urmă, mai trăiau încă? Era o întrebare, oarecum delicată, pentru a determina rezultatele colonizării Sahalinului.

În al nouălea rînd scriam ocupaţia şi meseria.

În al zecelea, dacă ştie carte sau e analfabet. De obicei întrebarea se pune în forma următoare: „Ştii carte?" Eu însă întrebam: „Ştii să citeşti?"

— ceea ce mă scutea adesea de răspunsuri eronate, deoarece ţăranii care nu ştiau să scrie şi descifrau doar texte tipărite obişnuiau să spună că nu ştiu carte. Unii însă din modestie se prefăceau neştiutori : „Da' de unde, ce carte putem să ştim noi ?" — şi numai cînd repetam întrebarea, spuneau : „Mă descurcam eu odată cu literele de tipar dar mă tem că am uitat tot. Sîntem oameni cu mintea întunecată, ia acolo, nişte mujici !" Se considerau neştiutori de carte şi cei care nu vedeau bine sau erau orbi.

Rîndul al unsprezecelea se referea la situaţia familială : căsătorit, văduv, holtei. Dacă era căsătorit, atunci se punea întrebarea : unde ? în patrie sau în Sahalin ? Cuvintele „căsătorit, văduv, holtei" nu determinau însă pe insulă o situaţie familială reală ; de multe ori cei căsătoriţi erau condamnaţi să ducă aici o viaţă singuratică, pentru că soţiile lor trăiau departe, în ţară, şi nu dădeau divorţ, iar mulţi dintre aceşti holtei şi văduvi trăiau ca familişti şi aveau aici cîte şase copii. De aceea, pe cei care trăiau singuri în realitate şi nu formal, chiar dacă erau căsătoriţi, am socotit potrivit să-i deosebesc prin cuvîntul „singur". Nicăieri în altă parte a Rusiei concubinajul nu are o răspîndire atît de mare şi de oficială şi nicăieri o formă atît de originală ca în Sahalin. Concubinajul sau cum e numit aici „convieţuire liberă", nu găsea oponenţi nici în sînul conducerii şi nici al clerului, dimpotrivă, aceştia îl încurajau. În unele localităţi nu exista nici o căsătorie legitimă. Perechi libere îşi înjghebau gospodării pe aceleaşi baze ca şi perechile căsătorite, iar copiii lor sporeau numărul populaţiei Sahalinului, astfel că administraţia nu găsea de trebuinţă să întocmească legi speciale pentru înregistrarea lor.

În sfîrşit, rîndul al doisprezecelea : dacă a primit ajutor din partea statului ? Din răspunsurile la această întrebare, urmăream să aflu cîtă populaţie n-a fost în stare să reziste fără un sprijin material din partea statului sau, cu alte cuvinte, cine hrănea

colonia : statul, sau ea singură ? Ajutoare din partea statului, sub formă de bani, hrană sau îmbrăcăminte, primeau toţi, deţinuţi şi coloni, în primii ani de deportare ; primeau şi bătrînii din azile şi copiii din familiile sărace. Afară de aceşti pensionari recunoscuţi în mod oficial, am mai trecut în rîndul celor întreţinuţi de stat şi pe deportaţii care primeau salarii pentru îndeplinirea diferitelor funcţii, adică : învăţători, împiegaţi, gardieni etc. Rezultatul obţinut n-a fost însă complet. Afară de raţiile obişnuite, în hrană sau în bani, li se mai împărţeau coloniştilor ajutoare care nu puteau fi trecute în fişe, şi anume : se dădeau ajutoare de căsătorie, se cumpăra grîu de la colonişti cu un preţ intenţionat ridicat şi mai ales erau ajutoraţi la repartizarea pe credit a grîului de sămînţă, a vitelor etc. Unii colonişti datorau astfel statului cîteva sute de ruble pe care n-aveau să le restituie niciodată, dar am fost nevoit să-i notez ca neprimind ajutor din partea statului.

Fişa fiecărei femei o tăiam transversal cu creionul roşu şi găsesc că procedeul acesta era mult mai bun decît să notez sexul într-o rubrică specială. În fişă nu treceam decît membrii prezenţi ai familiei ; dacă mi se spunea că fiul cel mare este plecat la Vladivostok să cîştige bani, iar al doilea fiu lucrează la colonia Rîkovskoe, pe primul nu-l treceam de loc, iar pe al doilea îl treceam în fişă la locul lui de muncă.

Umblam din izbă în izbă singur ; cîteodată mă însoţea cîte un ocnaş sau colonist, care din plictiseală îşi însuşea rolul de călăuză. Cîteodată mă urma la o mică distanţă un gardian, cu revolverul în mînă. El era trimis pentru împrejurarea că voi avea de cerut lămuriri neprevăzute. Dacă-l întrebam ceva, fruntea i se acoperea într-o clipă de broboane de sudoare şi-mi răspundea neschimbat : „N-am cunoştinţă, înălţimea-voastră !“ De obicei, însoţitorul meu desculţ şi fără şapcă, ţinînd în mîini călimara mea, alerga înainte, deschidea cu zgomot uşa şi în tindă şoptea grăbit ceva

gazdei — neîndoios una din presupunerile lui personale asupra recensămîntului ce-l făceam. Intram în izbă. În Sahalin sînt tot felul de izbe, după omul care le-a construit : un siberian, un ucrainean sau un finlandez. De cele mai multe ori însă, izba era construită din bîrne, nu prea mare, cu două sau trei ferestre, fără ornamentaţii exterioare, acoperită cu paie şi mai rar cu şiţă. Curtea lipsea. În jurul casei nu se zărea nici un copăcel. Magazii sau băi de tip siberian nu se întîlneau decît foarte rar. Puţinii cîini de pe la case nu erau răi ; după cum am mai spus, lătrau numai la ghiliaci şi asta poate din cauză că ei poartă încălţăminte din piele de cîine ; totuşi aceşti cîini leneşi, liniştiţi şi inofensivi erau legaţi. Dacă gospodăria avea un porc şi acestuia i se prindea neapărat un lanţ de gît. Cocoşul era şi el priponit de un picior.

— De ce legi cîinele şi cocoşul ? îl întrebam pe stăpîn.

— La noi în Sahalin totul este în lanţ, îmi răspundea el cu o glumă. Pămîntul cere aşa, pesemne.

În izbă nu-i decît o singură odaie cu cuptor rusesc. Podeaua e de lemn. O masă cu două, trei scăunele, o bancă şi patul cu aşternutul lui sau aşternutul întins de-a dreptul pe jos. În unele case nu vezi nici atîta, doar în mijlocul odăii o saltea întinsă pe podea, de pe care se vede că abia s-a sculat cineva, iar pe pragul ferestrei, o strachină cu nişte resturi de mîncare. S-ar părea că asta nu-i o casă, o cameră de locuit, ci o celulă pentru detenţiune izolată. Cînd sînt femei şi copii, locuinţa mai seamănă oarecum a gospodărie ţărănească, dar şi acolo simţi că lipseşte ceva ; nu sînt bunici, nu sînt icoane vechi, nici mobile bătrîneşti ; întregii gospodării îi lipseşte trecutul, tradiţia. Nu vezi un colţ în care gospodina să-şi fi adunat icoanele şi lucrurile mai arătoase şi chiar dacă este unul, e sărăcăcios, fără candelă, fără podoabe ; lipsesc de asemenea şi obiceiurile vechi ; toate lucrurile poartă pecetea întîmplării, îţi pare că familia nu trăieşte la ea acasă, ci printre străini,

sau că abia s-a mutat și încă n-a avut timp să se obișnuiască ; oamenii nu au pisică, nu au nici măcar un greiere care să țîrîie în serile lungi de iarnă și, mai ales, nu au patrie...

Nimic din cele văzute nu mi-a dat impresia unei gospodării durabile, n-am simțit nicăieri căldura unui cămin. De cele mai multe ori găseam pe însuși stăpînul casei, un om stingher și ursuz, care părea amorțit cu totul din pricina inactivității silite și a plictiselii ; deși avea haine de om liber, mantaua îi era aruncată pe umăr, așa cum o poartă ocnașii și dacă fusese de curînd eliberat, pe masă vedeam o șapcă fără cozoroc. Focul în sobă nu era făcut, vasele se compuneau numai dintr-un căzănel și o sticlă astupată cu dop de hîrtie. Despre el însuși și viața lui, omul vorbea batjocoritor, cu un dispreț rece. Susținea că a încercat să se descurce în tot felul, dar n-a izbutit să ducă nimic la capăt ; nu-i rămînea decît să lase totul în voia întîmplării.

În timp ce stăteam de vorbă, în casă se adunau vecinii și începeau diferite discuții : despre autorități, despre climă, despre femei... De plictiseală toți erau gata să vorbească și să asculte la nesfîrșit. Se întîmpla să găsești în izbă, în afară de stăpîn, o droaie de chiriași și argați ; iată, pe prag stă un chiriaș, fost ocnaș, cu capul legat cu o curelușe și coase niște cipici de piele ; miroase a toval și a pap cizmăresc. În tindă, pe niște zdrențe, stau copiii lui ; tot aici, înghesuită într-un colț întunecat, soția ocnașului, venită de bunăvoie după el, face pe o măsuță niște colțunași cu afine ; se vede bine că e familia lui sosită de curînd din Rusia. Mai departe, în casa propriu-zisă, s-au strîns vreo cinci bărbați ; se declară pe rînd care chiriaș, care argat, care colocatar ; unul stă lîngă sobă și, umflîndu-și obrajii și zgîindu-și ochii bulbucați lipește ceva. Un altul, cu o mutră voit prostească, face pe măscăriciul, se strîmbă, mormăie și pufăie, iar ceilalți chicotesc pe înfundate. Pe pat stă desfrînarea babilonică, stăpîna izbei, Lukeria Nepom-

neasceaia, pistruiată, zburlită, numai piele și oase ; ea caută să-mi răspundă cît mai spiritual la întrebările mele, legănîndu-și picioarele. Ochii ei tulburi au o privire rătăcită și privindu-i fața apatică și buhăită de beţivă, îmi pot da seama cîte închisori, etape și boli a suferit în scurta ei viață. Această Lukeria dă tonul vieţii din izbă și datorită ei, toată atmosfera poartă pecetea vie a vagabondajului și a desfrîului. Aici nu mai poate fi vorba de gospodărie serioasă. Mi s-a întîmplat, de asemenea, ca intrînd într-o izbă, să găsesc adunat un grup de jucători de cărţi. Pe feţele lor citesc nemulţumirea și plictiseala ; deslușesc cum fiecare se întreabă în sine : „Cînd o să plece omul ăsta, ca să putem juca mai departe ?“ Sau, intri în casă și nu găsești nici urmă de mobilă, cuptorul e rece iar pe jos, de-a lungul pereţilor, șed, unul lîngă altul, cîţiva cerchezi, unii cu căciuli, alţii fără, cu capetele tunse și aspre ; toţi mă privesc fără să clipească. Dacă acasă nu se află decît concubina stăpînului, o găsesc mai totdeauna lungită în pat ; îmi răspunde la întrebări căscînd și întinzîndu-se leneș, iar după plecarea mea se culcă din nou...

Ocnașii mă priveau ca pe o persoană oficială, considerînd recensămîntul meu drept una din inutilele formalităţi atît de frecvente aici. Totuși, faptul că eram străin, nu funcţionar din Sahalin, le trezea curiozitatea. Eram întrebat de multe ori :

— De ce ne înscrieţi pe toţi ?

Începeau apoi să-și dea părerea, care cum se pricepea. Unii spuneau că pesemne conducerea vrea să împartă ajutoare deportaţilor, alţii, că poate s-a luat în sfîrșit hotărîrea să fie mutaţi pe continent — (toţi erau încredinţaţi că mai devreme sau mai tîrziu locul deportării, după anii de muncă silnică, va fi stabilit pe continent) — alţii se prefăceau sceptici, bodogăneau că nu mai așteaptă nimic bun, că doar și dumnezeu și-a întors fața de la ei, dar spuneau așa numai ca să mă audă protestînd. Și deodată, din tindă sau de pe cuptor,

luînd parcă în bătaie de joc și speranțele și presupunerile, se ridica glasul cuiva, un glas plictisit și batjocoritor :

— Și ei iacă ce fac, scriu, mîzgălesc hîrtii ! Doamne, maica domnului !

În timpul călătoriei mele prin Sahalin nu mi-a fost dat să rabd de foame sau să îndur alte lipsuri. Citisem cum agronomul Miţul studiind insula, a dus-o foarte greu, fiind silit de foame să-și mănînce cîinele. De atunci însă, împrejurările s-au schimbat mult. Agronomul de astăzi se deplasează pe drumuri minunate, iar pînă și în localităţile cele mai sărace există post de pază sau staţie, unde se poate găsi oricînd o cameră caldă, un samovar și un pat. Exploratorii, cînd pleacă în interiorul insulei, în taiga, iau cu ei conserve americane, vin roșu, farfurii, furculiţe, perne și tot ce se poate încărca pe umerii ocnașilor care înlocuiesc în Sahalin animalele de povară. Se întîmplă și astăzi ca oamenii să se hrănească cu hribi, ba chiar să mănînce și carne de om, dar asta, bineînţeles, nu se referă la turiști și nici la funcţionari.

În capitolele următoare voi descrie posturile și satele de colonişti, totodată prezentînd cititorului închisorile și munca ocnașilor, în măsura în care am izbutit să le cunosc în scurtul timp cît am stat acolo. În Sahalin munca silnică este foarte variată ; ea nu a fost limitată la minele de aur sau de cărbuni, ci cuprinde toate ramurile de viaţă din insulă, fiind răspîndită prin toate centrele populate. Tăierea pădurilor, lucrările de construcţii, asanarea bălţilor, pescuitul, seceratul, încărcarea vaselor — toate acestea prezintă diferitele aspecte ale muncii silnice, care, prin forţa împrejurărilor, s-a contopit într-atît cu munca coloniștilor, încît, omiţînd unele concepţii de rutină, obișnuite să limiteze munca silnică exclusiv la munca minieră și cea din uzine, nimeni n-o mai consideră ca fiind de sine stătătoare.

Voi începe cu valea Alexandrovskaia și anume cu satele situate pe rîul Duika. În Sahalinul de

Nord, această vale a fost cea dintîi aleasă pentru colonizare și nu din motivul că era mai bine studiată, sau că ea corespundea în mai mare măsură scopurilor colonizării, ci pur și simplu datorită întîmplării, fiind cea mai apropiată de Due, unde s-a înființat prima închisoare pentru ocnași.

IV

Rîul Duika. Valea Alexandrovskaia. Slobozia Alexandrovka. Vagabondul Krasivîi [1]. Postul Alexandrovsk. Trecutul lui. Iurtele. Parisul Sahalinului.

În 1881, cînd rîul Duika sau Alexandrovka, cum i se mai spune, a fost studiat de zoologul Poliakov, apele lui aveau în cursul inferior pînă la zece stînjeni lățime, iar pe malurile lui zăceau grămezi de copaci prăbușiți. Depresiunile albiei erau în multe locuri acoperite de codri străvechi de zadă, arin și salcie de pădure, iar de jur împrejur se întindea mlaștina de netrecut. Cînd l-am văzut eu însă, rîul avea aspectul unei bălți înguste și lungi. Lățimea, malurile golașe și cursul său molatic îmi aminteau Kanava din Moscova.

Trebuie să citești descrierea văii Alexandrovskaia făcută de Poliakov și s-o privești acum, barem în treacăt, ca să înțelegi cîtă muncă, într-adevăr de ocnaș, a fost necesară pentru civilizarea acestui loc. „De pe înălțimea munților învecinați, scrie Poliakov, valea Alexandrovskaia pare strangulată de păduri... Fundul acestei văi este acoperit în mare parte de codri uriași." El descrie mlaștinile, mocirlele, rîpele și pădurile în care „laolaltă cu arborii uriași sprijiniți pe rădăcinile lor, solul este presărat cu trunchiuri mari pe jumătate putrezite, arbori prăvăliți din cauza bătrîneții sau de furtuni ; între trunchiuri, pe lîngă ciotu-

[1] Frumușelul (n. t.).

rile scorburoase ale rădăcinilor, se înalță mușuroaie acoperite cu mușchi, iar alături se cască gropi și rîpe". Acum însă, pe locul taigalei, al mlaștinilor și al rîpelor se înalță un oraș, un oraș adevărat, se desfășoară panglica drumurilor, înverzesc cîmpiile, ogoarele și grădinile de zarzavat, și începe să se resimtă lipsa lemnului. La această muncă titanică în luptă cu natura, cînd se lucra în noroi pînă la brîu, mai adăugați gerul, ploile reci și dorul de patrie, suferințele și bicele, și imaginația vă va plăsmui scene îngrozitoare. Nu degeaba un funcționar din Sahalin, om de o bunătate rară, de fiecare dată cînd mergeam împreună undeva, îmi recita *„Calea ferată"* de Nekrasov.

Lîngă gurile rîului, în partea dreaptă, se varsă în Duika un pîrău numit Mica Alexandrovka. Pe amîndouă malurile lui este situat satul Alexandrovskoe sau Slobozia, despre care am mai pomenit. Slobozia împrejmuiește postul și s-a contopit cu acesta, dar se deosebește de el prin unele particularități, își trăiește viața ei proprie, de aceea o s-o descriu separat. Slobozia este una din cele mai vechi colonii. Colonizarea ei a început curînd după instituirea ocnei la Due. Alegerea acestui loc a fost determinată, după cum scrie Mițul, de luncile minunate, de pădurile cu lemn bun de construcție ; rîul era navigabil și solul fertil... „Firește, scrie acest fanatic care vedea în Sahalin pămîntul făgăduinței, nu putea exista nici un dubiu în privința rezultatului fericit al colonizării, totuși, din opt inși trimiși în acest scop la Sahalin în anul 1862, numai patru au rămas să trăiască lîngă rîul Duika". Dar ce au putut face acești patru oameni ? Ei își lucrau pămîntul cu tîrnăcopul și cazmaua, adesea semănau primăvara grîul de toamnă și pînă la urmă au cerut să fie trimiși pe continent. În anul 1869, pe locul unde se află astăzi Slobozia a fost înființată o fermă agricolă. Aici se propunea rezolvarea unei probleme de mare însemnătate : dacă era cu putință folosirea cu succes a muncii ocnașilor în agricul-

tură. Timp de trei ani, ocnașii au defrișat solul, au construit case, au secat bălți, au făcut drumuri și au arat ogoarele, dar, după ispășirea pedepsei, n-au mai dorit să rămînă și s-au adresat guvernatorului general cu rugămintea de a fi mutați pe continent, deoarece agricultura nu mergea bine și n-aveau cum să-și cîștige existența. Rugămintea le-a fost ascultată. Totuși, ferma a continuat să existe. Cu timpul, ocnașii din Due au devenit coloniști, din Rusia au sosit alți ocnași cu familiile lor, cărora trebuia să li se dea pămînt ; și atunci, neavînd încotro, Sahalinul a fost considerat ca avînd un pămînt roditor, bun pentru colonii agricole ! Astfel, acolo unde viața nu s-a putut dezvolta în mod natural, ea a luat ființă pe cale artificială, treptat, cu prețul multor cheltuieli bănești și cu risipă de forțe omenești. În anul 1879, doctorul Avgustinovici a găsit la Slobozia douăzeci și opt de gospodării.[1]

În preajma vizitei mele, Slobozia cuprindea cincisprezece gospodării. Izbele, acoperite cu șiță, sînt spațioase, au uneori mai multe încăperi, au și acareturi, iar pe lîngă izbe se întind grădinile de zarzavat. La fiecare două izbe afli cîte o baie.

Din datele existente rezultă că sînt 39 3/4 deseatine de pămînt arabil și 24 1/2 deseatine pășuni. Sînt 23 de cai și 47 de vite cornute mari și mici.

Datorită componenței sociale a locuitorilor ei, Slobozia este considerată o colonie aristocratică. Am însemnat : un consilier de curte însurat cu fiica unui colonist, un om liber venit pe insulă după mama lui condamnată la muncă silnică, șapte țărani, foști deportați, patru coloniști și numai doi ocnași.

Din douăzeci și două de familii, numai patru nu sînt legitime. Și în ceea ce privește vîrsta, populația Sloboziei se apropie de aceea a unui sat obișnuit ; numărul celor capabili de muncă nu

[1] Avgustinovici, *Cîteva date despre Sahalin*. Fragmente din jurnal de drum, *Sovremennost*, 1880, nr. 1. Un alt articol al lui : *Șederea mea pe insula Sahalin*, *Pravitelstvennîi vestnik*, 1879, nr. 276. (N. aut.)

formează o majoritate atît de covîrșitoare ca în alte centre populate, aici există copii și tineri, precum și bătrîni care depășesc 65 și chiar 75 de ani.

Cum se explică relativa bunăstare a Sloboziei, cu toate că după însăși vorba locuitorilor ei „din agricultură nu poți trăi aici" ? Răspunsul poate fi aflat în cîteva cauze, care și în condițiile normale determină o viață înstărită și așezată. Așa, de pildă, procentul ridicat al celor veniți de mulți ani în Sahalin, înainte de 1880, care, deci, au avut timp să se deprindă cu felul pămîntului. Are mare însemnătate și faptul că nouăsprezece bărbați din cei veniți la Sahalin erau însoțiți de nevestele lor, astfel că aproape toți cei așezați aici aveau familie. Să adăugăm și numărul îndestulător de femei ; n-am notat decît nouă bărbați neînsurați și nici unul din aceștia nu trăia singur. În linii generale am putea spune că Slobozia este un sat norocos ; printre celelalte împrejurări favorabile am putea menționa și numărul mare al știutorilor de carte : 26 de bărbați și 11 femei.

Fără să mai vorbim de consilierul de curte, care ocupă în Sahalin funcția de topograf, de ce oare gospodarii liberi și țăranii, foști deportați, nu pleacă pe continent, deși ar avea dreptul să plece ? Se crede că îi reține pe loc succesele în agricultură, dar acest lucru nu se poate spune despre toți. Ogoarele și pășunile din Slobozia nu sînt folosite de toți gospodarii, ci numai de cîțiva. Numai opt gospodării au vite și pășuni, numai douăsprezece ară pămîntul și, indiferent de rezultat, agricultura este atît de puțin dezvoltată încît nu poate să explice starea economică relativ bună. Alte venituri suplimentare nu există, meșteșugari nu sînt și numai L., fostul ofițer, are o prăvălie. Nu am găsit nici o explicație oficială care ar putea lămuri de ce locuitorii Sloboziei se îmbogățesc, astfel, pentru dezlegarea tainei nu rămîne decît presupunerea unei anumite surse cu renume prost. Mai demult, în Slobozia se practica pe scară întinsă negoțul clandestin cu alcool. În Sahalin se interzisese cu desă-

vîrşire importul şi vînzarea băuturilor spirtoase, ceea ce a avut ca urmare o contrabandă specială. Alcoolul se aducea în bidoane de forma căpăţînilor de zahăr, era ascuns în samovare şi chiar în cingători, dar de cele mai multe ori se aducea pe faţă, în butoaie şi în vase obişnuite, deoarece micii funcţionari erau mituiţi, iar conducerea închidea ochii. La Slobozia o sticlă de votcă proastă se vindea cu şase şi chiar zece ruble. Toate închisorile din Sahalinul de Nord erau aprovizionate cu votcă din Slobozia. Nici funcţionarii, băutorii pătimaşi n-o dispreţuiau ; am cunoscut pe unul care, în perioadele lui de beţie, dădea ocnaşilor pînă şi haina de pe el pentru o sticlă de spirt.

Acum însă, contrabanda cu votcă s-a mai potolit. Slobozia şi-a găsit o altă îndeletnicire : vînzarea hainelor vechi luate de la deţinuţi — „a boarfelor". Halatele, cămăşile, cojoacele, toate vechiturile sînt cumpărate pe nimic şi trimise la Nikolaevsk pentru a fi revîndute. Mai există şi case clandestine de împrumut. Odată, într-o discuţie, baronul A. N. Korf a numit postul Alexandrovsk — Parisul Sahalinului. Toţi oamenii pătimaşi, beţivi şi slabi de înger din acest Paris zgomotos şi flămînd, cînd vor să bea sau să se desfacă de lucruri furate, se duc la Slobozia.

În spaţiul liber dintre ţărmul mării şi postul Alexandrovsk, afară de calea ferată şi Slobozia descrisă mai sus, merită să pomenesc şi trecerea peste rîul Duika ; în loc de barcă sau bac, slujeşte o ladă mare, pătrată. Căpitanul acestei ambarcaţiuni cu totul originale este ocnaşul Krasivîi, omul care nu-şi aminteşte cum îl cheamă. Are 71 de ani. E ghebos, cu omoplaţii ieşiţi în afară, o coastă ruptă, la o mînă îi lipseşte degetul mare şi tot trupul îi e acoperit de cicatrice lăsate de urmele bicelor şi vergilor cu care a fost bătut pe vremuri. Părul i s-a decolorat, dar nu are fire cărunte, ochii îi sînt albaştri, senini, cu o privire veselă şi blajină. E îmbrăcat în zdrenţe şi umblă desculţ. Un bătrîn vioi, vorbăreţ şi căruia îi place să glumească. În 1855,

„din prostie" a fugit din armată și a început să vagabondeze, minţind că nu-și mai aduce aminte de numele lui. A fost arestat și trimis dincolo de Baikal, să se facă — vorba lui — cazac.

— Credeam atunci, mi-a povestit el, că în Siberia oamenii trăiesc sub pămînt și de frică, pe drumul spre Tiumen, mi-am luat valea. Am ajuns pînă la Kamîșlov, dar acolo am fost prins și condamnat, înălţimea-voastră, la douăzeci de ani muncă silnică și nouăzeci de bice. M-au dus la Kara, mi-au ars acolo bicele și pe urmă m-au trimis aici, în Sahalin, la Korsakov ; din Korsakov am tulit-o iar, împreună cu un tovarăș, dar am ajuns numai pînă la Due ; aici m-am îmbolnăvit și n-am putut merge mai departe. Tovarășul meu a ajuns pînă la Blagovescenskoe. Acuma eu îmi ispășesc a doua pedeapsă și trăiesc în Sahalin de douăzeci și doi de ani. Și toată vina mea a fost că am fugit din armată.

— Dar, de ce îţi mai ascunzi și acuma numele tău adevărat ? La ce-ţi folosește ?

— Astă-vară i l-am mărturisit funcţionarului.

— Ei, și ce-a spus ?

— Ce să spună ! „Pînă facem noi cercetările, mi-a zis, tu ai să mori. Nu poţi să trăiești și așa ? Ce-ţi mai trebuie nume ?" Asta-i adevărat... tot nu mai am mult de trăit. Și totuși, boierule dragă, ai mei ar afla unde sînt.

— Cum te cheamă ?

— Numele meu de aicea este Vasili Ignatiev, înălţimea-voastră.

— Dar numele adevărat ?

Krasivîi se gîndește puţin și zice :

— Nikita Trofimov. Sînt din judeţul Skopino, gubernia Riazan.

Începem să trecem rîul în cutiuţa de lemn. Krasivîi se sprijină de fund într-o prăjină lungă și tot trupul lui slab și osos se încordează. Nu e o muncă ușoară.

— Îţi vine greu ?

— Nu-i nimic, înălţimea-voastră. Nimeni nu mă gonește din urmă, mîn și eu ușurel.

Îmi povestește că în toți cei douăzeci și doi de ani de cînd e în Sahalin, n-a fost bătut niciodată și n-a stat nici o zi la carceră.

— Pentru că, vezi, dacă mă trimite să tai copaci în pădure — mă duc, îmi dau prăjina asta în mînă — o iau, mi se poruncește să fac focul în cancelarie — îl fac. Trebuie să mă supun. Viața, să nu-l mînii pe dumnezeu, e bună. Slavă ție, doamne!

Vara, bătrînul trăiește într-o iurtă de lîngă locul de trecere peste rîu. În iurtă am văzut doar niște zdrențe, o bucată de pîine și o pușcă. Domnea un aer închis, acru. L-am întrebat pentru ce are nevoie de pușcă și mi-a răspuns că pentru hoți și becaține, apoi a rîs. Pușca era stricată și o ținea în iurtă doar ca sperietoare. În timpul iernii, bătrînul cară lemne și locuiește în birourile postului. Odată l-am văzut cum suflecîndu-și mult pantalonii și dezgolindu-și picioarele noduroase, de un roșu-liliachiu, trăgea, împreună cu un chinez, năvodul în care se zbăteau lostrițe de mărimea unui șalău de la noi. L-am salutat și mi-a răspuns cu bucurie.

Postul Alexandrovsk a fost întemeiat în anul 1881. Un funcționar care trăia pe insulă de peste zece ani mi-a spus că atunci cînd a venit pentru prima dată la Alexandrovsk, era cît p-aci să se înece în mlaștină. Ieromonahul Eraklie, care a locuit pînă în 1886 la Alexandrovsk, povestea că la început nu existau aci decît trei case, iar în cazarma cea mică în care sînt cazați astăzi muzicanții, era închisoarea. Pe străzi te împiedicai de cioturi de copaci. Acolo unde astăzi se înalță fabrica de cărămizi, prin 1882 se vînau samurii. Pentru oficierea serviciului religios, părintelui Eraklie i s-a propus ghereta paznicului, dar el a refuzat-o motivînd că este prea mică. Pe timp frumos, oficia în piață iar pe vreme urîtă în cazarmă, sau unde se nimerea.

— Faci slujba în zăngănitul lanțurilor, povestea el, în zgomotul și căldura de la furnal. Cînți „cuvîntul sfînt al domnului" iar lîngă tine auzi „fire-ai să fii... așa și pe dincolo!"

Dezvoltarea propriu-zisă a postului Alexandrovsk a început o dată cu schimbările survenite în organizarea Sahalinului prin înființarea a numeroase funcții noi în aparatul său administrativ, inclusiv aceea de general. Pentru oamenii noi-veniți și pentru cancelariile acestora a fost necesar un alt loc, deoarece la Due, unde se găsea pînă atunci administrația ocnelor, spațiul era strîmt și neprielnic. La o depărtare de șase verste de Due, pe un loc întins, se și afla așezată Slobozia ; pe malul rîului Duika exista o închisoare și iată că prin împrejurimi au început să crească puțin cîte puțin reședințele : clădirile pentru cancelarii și funcționari,biserica, apoi depozite, prăvălii etc. A luat ființă tocmai acel lucru fără de care Sahalinul n-ar fi putut prinde viață, adică un oraș, acel Paris al Sahalinului unde populația orășenească, deprinsă să respire un aer urban și să aibă numai îndeletniciri orășenești, își găsește climatul corespunzător și putința de a cîștiga o bucată de pîine.

Construcțiile, precum și defrișarea și secarea solului au fost executate de ocnași. Pînă în anul 1888, cît timp nu se clădise încă închisoarea, ei locuiau în iurte primitive — bordeie. Aceste iurte, făcute din bîrne băgate în pămînt la o adîncime de doi, doi și jumătate arșini, aveau acoperișurile tot din bîrne, înclinate în amîndouă părțile și acoperite cu pămînt. Ferestrele se făceau mici și înguste, la nivelul solului și înăuntru domnea întunericul, mai ales în timpul iernii cînd iurtele se înzăpezeau. Din pricină că pînzele subterane de apă răzbeau pînă la suprafața solului, iar acoperișurile de pămînt și pereții umezi musteau necontenit, o igrasie primejdioasă domnea în aceste hrube. Oamenii dormeau cu cojoacele pe ei. Tot solul din jur, precum și fîntînile, erau în permanență infectate de excremente umane și gunoaie de tot felul : closete și locuri pentru depozitarea gunoaielor nu existau. Ocnașii trăiau în aceste iurte împreună cu soțiile și copiii lor.

Pe plan, Alexandrovskul ocupă o suprafaţă de aproape două verste pătrate ; în realitate însă, datorită faptului că el s-a contopit cu Slobozia, iar una din străzile lui se apropie de satul Korsakovskoe, cu care de asemeni se va contopi într-un viitor foarte apropiat, întinderea postului este mult mai mare. Are cîteva străzi drepte şi largi pe care însă, în virtutea obişnuinţei, localnicii nu le numesc străzi, ci slobozii. În insula Sahalin există obiceiul de a se da străzilor numele unor funcţionari aflaţi încă în viaţă şi se foloseşte nu numai numele alesului, dar şi pronumele lui, ba şi numele tatălui.[1] Nu se ştie prin ce întîmplare fericită la Alexandrovsk nu s-a imortalizat încă numele nici unui funcţionar ; străzile şi-au păstrat pînă în prezent denumirea sloboziilor din care au luat fiinţă : Kirpicinaia, Peisikovskaia, Kasianovskaia, Pisarskaia, Soldatskaia. Originea acestor denumiri este uşor de înţeles, afară de aceea de Peisikovskaia[2]. Se spune că deţinuţii ar fi numit-o astfel în amintirea unui evreu care deschisese pe aici o prăvălie, atunci cînd în locul sloboziei se mai întindea încă taigaua ; după o altă versiune, pe acea stradă a locuit o negustorească colonistă numită Peisikova.

Străzile au trotuare de lemn şi peste tot domneşte curăţenia şi ordinea ; chiar pe uliţele lăturalnice, unde se îngrămădeşte sărăcimea, nu vezi băltoace sau grămezi de gunoaie. Partea principală a postului o constituie sectorul oficialităţilor ; aici se află biserica, locuinţa guvernatorului insulei şi cancelaria lui, oficiul poştal şi telegrafic, comandamentul de poliţie cu tipografia, casa directorului închisorii, prăvălia fondului coloniei, cazărmile, spitalul închisorii, spitalul militar, o moschee în construcţie cu minaretul ei, casele autorităţilor în care locuiesc funcţionarii şi în sfîrşit închisoarea, cu numeroasele ei depozite şi ateliere. Majoritatea caselor

---

[1] Dacă pe funcţionar îl cheamă Ivan Petrovici Kuznețov, o stradă se va numi Kuznețovskaia, altă stradă Ivanovskaia şi o a treia Ivanovo-Petrovskaia. (N. aut.)

[2] Perciunată (n. t.).

sînt noi, de tip european, acoperite cu tablă. Multe case sînt date cu vopsea pe dinafară. În tot Sahalinul nu se găseşte var, nici piatră bună de construcţie, din care cauză nu se clădesc case de piatră.

Alexandrovskul numără 298 de gospodării. În această cifră nu sînt cuprinse locuinţele funcţionarilor şi ale ofiţerilor, nici slobozia ostăşească, unde trăiesc soldaţii căsătoriţi cu femei libere — toţi aceştia fiind elemente nestabile care se schimbă în fiecare an. În total sînt 1499 de locuitori dintre care 923 bărbaţi şi 576 femei. Dacă adăugăm populaţia liberă, garnizoana şi ocnaşii care îşi petrec noaptea în închisoare şi nu aparţin nici unei gospodării, se obţine o cifră de aproximativ 3000 de oameni. În comparaţie cu Slobozia, în Alexandrovsk trăiesc foarte puţini ţărani, în schimb ocnaşii compun o treime din numărul total de locuitori. Regulamentul prevede că numai ocnaşii care trec prin perioada de reeducare pot locui în afara închisorii, putîndu-şi înjgheba o gospodărie, dar această lege este mereu călcată, nu se poate aplica nefiind practică ; în case locuiesc nu numai ocnaşii aflaţi în perioada de reeducare dar şi mulţi din cei ce trec prin perioada de încercare, din cei condamnaţi pe termene lungi şi chiar unii condamnaţi pe viaţă. Fără să mai vorbim de ocnaşii deveniţi funcţionari, desenatori, meseriaşi, care, datorită ocupaţiilor lor, nu mai pot locui la închisoare, în Sahalin sînt foarte mulţi ocnaşi căsătoriţi şi cu copii şi detenţiunea lor în puşcărie, departe de familii, ar produce încurcături destul de mari în viaţa coloniei. Statul ar fi obligat să ţină şi nevestele şi copiii acestora în închisori, sau să le pună la dispoziţie locuinţe şi întreţinere în contul statului, sau ar fi trebuit să-i reţină în patrie, tot timpul cît capul familiei îşi ispăşeşte pedeapsa.

Cînd ocnaşii din perioada de încercare locuiesc în case, pedeapsa lor devine mult mai uşoară decît a celor din perioada reeducării care mai locuiesc în închisoare. În felul acesta ideea de echitate este călcată în mod flagrant, dar această dezordine o justi-

fică totuși condițiile în care s-a format aici viața și apoi ea poate fi ușor îndreptată : ar fi destul să fie mutați prin case și restul de ocnași din acea categorie. În ce privește pe ocnașii cu familie, nu putem să ne împăcăm însă, cu o altă dezordine, care decurge din lipsa de prevedere a administrației : aceasta permite ca zeci de familii să se fixeze în locuri unde nu există nici pămînt arabil, nici pășuni și nici locuri potrivite pentru construcția caselor, în timp ce în alte colonii, favorizate din acest punct de vedere de condiții mult mai bune, trăiesc numai coloniști necăsătoriți, care nu se pot gospodări din cauza lipsei de femei. În Sahalinul de Sud, unde pămîntul dă roade în fiecare an, există sate fără nici o femeie, în timp ce în Parisul Sahalinului erau 158 de femei libere venite de bunăvoie din Rusia după soții lor.

La Alexandrovsk nu se mai găsesc locuri libere pentru înființarea unor noi gospodării. La început, cînd era loc din belșug, pentru fiecare gospodărie se dădeau cîte o sută, două sute și chiar cinci sute de stînjeni pătrați ; acum însă, se dau numai cîte doisprezece și chiar nouă sau opt stînjeni pătrați. Am numărat 161 de gospodării îngrămădite cu toate construcțiile și grădinile lor de zarzavat pe parcele care nu depășeau fiecare douăzeci de stînjeni pătrați. Vina principală o poartă, în primul rînd, condițiile naturale din valea Alexandrovskului : spre mare nu se poate înainta din cauza solului nefertil, iar pe lături postul este limitat de munți ; nu s-ar mai putea dezvolta decît într-o singură direcție, în sus, pe valea rîului Duika, pe așa-numita șosea a Korsakovskului. Aici gospodăriile se înșiră pe un singur rînd, strînse una lîngă alta.

După datele recensămîntului, terenul arabil este exploatat numai de 36 de gospodari, iar pășunile numai de 9. Mărimea parcelelor de pămînt arabil variază între 300 de stînjeni și o deseatină. Aproape toți cultivă cartofi. Numai 16 gospodari au cai și numai 38 de gospodari au vaci, majoritatea vitelor

fiind în posesia țăranilor și coloniștilor care nu se ocupă de agricultură, ci de negoț. Pe baza acestor date se poate constata că gospodarii din Alexandrovsk nu trăiesc din agricultură. O dovadă în plus că pămîntul nu prea atrage populația se vede și din faptul că aproape nu întîlnești aici gospodării vechi. Dintre cei veniți în 1881, nu a mai rămas nici unul. Din 1882, am numărat numai șase, din 1883 — patru, din 1884 — treisprezece, din 1885 — șaizeci și opt. Asta înseamnă că restul de 207 gospodari și-au înființat gospodăriile după 1885. Judecînd după numărul foarte redus al țăranilor — nouăsprezece la număr — tragem concluzia că fiecare gospodar rămîne pe parcela lui numai timpul necesar pentru obținerea drepturilor de țăran, adică pînă obține dreptul de a părăsi gospodăria și a pleca pe continent.

Cum izbutește populația Alexandrovskului să se întrețină a rămas pentru mine o problemă destul de neclară. Să presupunem că gospodarii, împreună cu soțiile și copiii lor, se hrănesc ca irlandezii numai cu cartofi recoltați de ei înșiși și care le ajung tot anul ; dar cu ce se hrănesc cei 241 de coloniști și 358 de ocnași de ambele sexe care trăiesc prin case în calitate de colocatari, chiriași sau argați ? E adevărat că aproape jumătate din populație primește subvenții de la stat, sub formă de rații de ocnași și ajutoare pentru copii. Afară de aceasta, mai și cîștigă cîte ceva. Peste o sută de persoane lucrează în atelierele și în birourile administrației închisorii. Pe fișele mele sînt trecuți mulți meseriași de care orașul nu s-ar putea lipsi : tîmplari, tapițeri, bijutieri, ceasornicari, croitori etc. Pentru obiectele confecționate din lemn sau metal, la Alexandrovsk se plătește foarte scump, numai „bacșișul" obișnuit este de cel puțin o rublă. Dar, pentru a face față vieții de la oraș sînt suficiente oare rațiile de ocnași și micile cîștiguri, în realitate destul de rare ? În cazul meseriașilor oferta depășește cu mult cererea, lucrătorii cu ziua, cum ar fi bunăoară dulgherii, lucrează

pentru zece copeici pe zi, cu hrana lor. Aici populaţia trăieşte de pe o zi pe alta, cu toate acestea locuitorii beau în fiecare zi ceai, fumează trabucuri turceşti, umblă în haine civile şi plătesc chirii ; se cumpără izbe de la ţăranii care pleacă pe continent şi se clădesc şi case noi. Prăvăliile duc un comerţ înfloritor şi chiaburii care se ridică din rîndurile ocnaşilor cîştigă zeci de mii de ruble.

Multe lucruri mi-au rămas neclare şi m-am oprit la prezumţia că mare parte din cei ce se statornicesc în Alexandrovsk vin cu bani din Rusia, bănuiesc apoi că pentru populaţie mijloacele ilicite constituie o însemnată sursă de cîştig. Cumpărarea lucrurilor de la ocnaşi şi vînzarea lor la Nikolaevsk, exploatarea băştinaşilor şi a ocnaşilor noi-veniţi, contrabanda cu alcool, camăta cu dobînzi enorme, jocurile de cărţi pe mize mari, iată cu ce treburi se descurcă bărbaţii. Femeile, atît cele deportate, cît şi cele libere care au venit de bunăvoie după soţii lor, se prostituează. Cînd la o cercetare o femeie liberă a fost întrebată de unde are bani, ea a răspuns : „Îi cîştig cu trupul meu".

În total sînt în oraş 332 de familii, dintre care 185 rezultate din căsătorii legale şi 147 din convieţuire liberă. Numărul relativ mare al familiştilor nu se datoreşte vreunor condiţii care ar favoriza aici viaţa de familie, ci este pur întîmplător, cauzat de neglijenţa administraţiei locale, care repartizează pe cei cu familii pe parcelele din Alexandrovsk, în loc să-i trimită în locuri mai potrivite lor, cît şi datorită faptului că localnicii, fiind mai apropiaţi de conducere şi de închisoare, obţin femeile mai uşor. Din moment ce viaţa a luat fiinţă şi decurge într-un mod artificial şi deci dezvoltarea ei nu depinde atît de condiţii economice normale, cît de teoriile şi bunul plac al unor persoane, aceste anomalii devin dominante şi în mod inevitabil se transformă în legi, legi nescrise care guvernează totuşi această viaţă artificială.

V

Închisoarea din Alexandrovsk. Dormitoarele comune. Ocnaşii ferecaţi în lanţuri. „Mîna de aur". Latrinele. Maidanul. Muncă silnică la Alexandrovsk. Servitorii. Atelierele.

Am vizitat închisoarea din Alexandrovsk foarte curînd după sosire.[1] Cum intri, dai într-o curte mare, dreptunghiulară, înconjurată de şase barăci de tip militar construite din lemn şi despărţite cu garduri. Porţile stau veşnic deschise şi lîngă ele străjuieşte santinela. Curtea este curată, bine măturată, nicăieri nu se văd nici pietre, nici gunoaie, nici băltoace cu lături. Această curăţenie exemplară produce o impresie plăcută.

Văd toate uşile barăcilor larg deschise. Intru pe una din ele şi pătrund într-o sală mică. La dreapta şi la stînga cîteva uşi dau în camerele comune. Deasupra lor s-au pus plăci negre cu inscripţii albe : *„Cazarma nr. cutare. Cubajul de aer cutare. Cuprinde atîţia deţinuţi."* Drept în faţă văd o altă uşă, o deschid şi intru într-o cameră strîmtă unde trăiesc doi deţinuţi politici ; au vestele descheiate şi un fel de cipici încălţaţi pe piciorul gol ; la intrarea mea amîndoi îşi netezesc grăbiţi saltelele umplute cu paie. Pe pervazul geamului, o carte şi o bucată de pîine neagră. Directorul închisorii, care mă însoţeşte, îmi spune că acestor doi deţinuţi li s-a permis să trăiască în afara închisorii, dar ei, nedorind să se bucure de privilegii, nu s-au folosit de permisiunea dată.

— Drepţi ! se aude strigătul gardianului.

Intrăm într-un dormitor comun. Încăperea pare destul de spaţioasă avînd aproximativ două sute de stînjeni pătraţi. Geamurile sînt deschise în lături şi

[1] Cea mai bună descriere a închisorilor din Rusia a fost făcută de N. V. Muraviov în articolul *Închisorile noastre şi problema închisorilor (Russki vestnik,* 1878, nr. 4). Pentru închisorile din Siberia care au servit ca prototip celor din Sahalin, vezi studiul lui S. V. Maximov, *Siberia şi ocna.* (N. aut.)

e destulă lumină. Pereţii nu sînt văruiţi, au o culoare întunecată şi printre bîrne se întrevăd fire de cîlţi. Podeaua este de lemn nevopsit, absolut uscată. De-a lungul întregii încăperi, pe mijlocul ei, un singur pat mare de lemn, cu două pante, pe care deţinuţii dorm alături, pe două rînduri, cap la cap. Locurile nu sînt numerotate şi nici despărţite ; pe acest pat lung se pot culca şi şaptezeci de oameni şi o sută şaptezeci. Aşternuturi nu există. Deţinuţii dorm pe scînduri sau îşi aştern saci rupţi, hainele lor şi diferite boarfe cu un aspect foarte neplăcut. Pe pat sînt aruncate şepci, încălţăminte, bucăţi de pîine, sticle goale de lapte, astupate cu dop de hîrtie sau de cîrpă, calapoade de cizmar ; sub pat sînt băgate lădiţe, saci murdari, boccele, instrumente şi tot felul de vechituri. Pe lîngă pat se plimbă o pisică sătulă. Pe pereţi atîrnă haine, căzănele, scule, iar pe poliţe se îngrămădesc ceainice, pîine şi cutii.

La Sahalin persoanele libere care intră în cazarmă nu-şi descoperă niciodată capul. Această politeţe este obligatorie numai pentru ocnaşi. Aşa că noi, fără să ne scoatem căciulile, trecem pe lîngă pat, iar ocnaşii stau drepţi, cu mîinile la vipuşcă şi ne privesc tăcuţi. Tăcem şi noi şi-i măsurăm cu privirea, s-ar părea că am venit să-i cumpărăm. Trecem mai departe în alte dormitoare ; pretutindeni domneşte aceeaşi sărăcie lucie, tot atît de greu de ascuns în zdrenţele ei ca şi o muscă sub lupă ; peste tot aceeaşi viaţă dezolantă, care reneagă proprietatea, singurătatea, comoditatea şi somnul liniştit.

Ocnaşii care trăiesc în închisoarea din Alexandrovsk se bucură de o oarecare libertate : nu sînt ferecaţi în lanţuri, pot părăsi închisoarea în timpul zilei, ducîndu-se liberi oriunde ar dori ; nu au o îmbrăcăminte cazonă ; se îmbracă fiecare cu ce are, în raport cu timpul şi cu munca ce-o depune. Recidiviştii, cei care au fost de curînd prinşi după o evadare, precum şi cei arestaţi pentru vreo încălcare sînt ţinuţi sub lacăt într-un corp separat numit „Corpul ferecaţilor". Ameninţarea cea mai frecventă în Sahalin este : „Te voi trimite în corpul fereca-

ţilor". Intrarea în acest loc al groazei este păzită de gardieni ; unul din ei ne raportează că totul este în ordine.

Se aude zăngănitul lacătului enorm şi urît, cumpărat parcă de la un bazar de antichităţi şi pătrundem într-o încăpere nu prea mare, unde sînt închişi douăzeci de evadaţi prinşi. Zdrenţuiţi, murdari, purtînd lanţuri, cu încălţămintea scîlciată, legată cu cîrpe şi sfoară, au pe o jumătate de cap păr zbîrlit, iar pe cealaltă jumătate, rasă, fire rare, mărunte, care încep să crească. Toţi sînt jigăriţi şi parcă năpîrliţi, dar privirea lor e dîrză. Aşternut nu există ; dorm pe scînduri goale. Într-un colţ e un *ciubăr :* nevoile fiziologice nu se pot face altfel decît în prezenţa a douăzeci de martori. Unul din ei se roagă să i se dea drumul şi jură că nu va mai evada ; altul cere să i se scoată lanţurile, un al treilea se plînge că i se dă prea puţină pîine.

În unele camere stau numai cîte doi, trei deţinuţi şi sînt şi celule pentru un singur arestat. În acestea poţi întîlni oameni deosebit de interesanţi.

Dintre aceşti izolaţi atrage mai ales atenţia cunoscuta Sofia Bluvstein, zisă „Mîna de aur", condamnată la trei ani de muncă silnică pentru că a încercat să fugă pe cînd era deportată în Siberia. E o femeie micuţă şi slabă, cu obrajii smochiniţi ; părul a început să-i încărunţească. Mîinile îi sînt ferecate în cătuşe ; pe pat nu are decît un cojocel de oaie care îi serveşte şi ca îmbrăcăminte şi ca aşternut. Măsoară camera cu paşi mari, dintr-un colţ în altul, şi tot timpul parcă adulmecă aerul ca un şoarece în cursă, ba, seamănă şi la faţă cu un şoarece. Privind-o nu-ţi vine să crezi că nu demult era atît de frumoasă, încît fermecase pînă şi pe gardienii ei ; la Smolensk, însuşi şeful gardienilor i-a ajutat să fugă şi a fugit şi el cu ea. Cînd a fost adusă în Sahalin, a locuit la început într-o casă particulară, ca şi alte femei trimise aici. A încercat apoi să fugă în hainele unui soldat şi a fost prinsă. Cît timp a trăit liberă, în Alexandrovsk s-au comis cîteva crime : a fost asasinat băcanul Nikitin, apoi a fost jefuit co-

lonistul evreu Iurkovski, căruia i s-au furat 56.000 ruble. În aceste crime și altele încă, „Mîna de aur" a fost bănuită și învinuită, ca participantă directă sau complice. Instanțele judecătorești locale, din lipsă de dovezi, s-au încurcat într-o rețea de inepții și greșeli, astfel că procesul n-a lămurit nimic. Vinovată sau nu, cele 56.000 ruble încă n-au fost găsite și servesc drept sursă de inspirație celor mai fantastice presupuneri.

Despre bucătăria unde în fața mea s-a pregătit masa pentru nouă sute de oameni, despre alimente și despre felul cum mănîncă ocnașii, voi vorbi într-un capitol separat. Acum vreau să spun cîteva cuvinte despre latrine. După cum se știe, marea majoritate a oamenilor de la noi manifestă un total dispreț pentru acest compartiment al igienei. În satele rusești, latrinele lipsesc cu desăvîrșire ; în mănăstiri, prin iarmaroace, în hanuri și peste tot unde nu se exercită un control sanitar ele sînt dezgustătoare în cel mai înalt grad. Același lucru se întîmplă și în Siberia. Din istoricul ocnelor reiese că în toate închisorile latrinele au fost de la început izvoare de infecție, de miros pestilențial, cu toate acestea, atît deținuții cît și administrația s-au împăcat ușor cu această stare de lucruri. În anul 1872, domnul Vlasov scria în raportul său că în închisoarea din Kara nu exista latrină și deținuții erau duși pentru nevoile lor fiziologice la cea din piața publică, ceea ce nu se făcea la dorința individuală a fiecăruia, ci numai atunci cînd se strîngea un grup de cîțiva oameni. Aș putea da sute de asemenea exemple. În închisoarea din Alexandrovsk, latrina este o simplă groapă săpată în fundul curții, într-o baracă situată între cazărmi. Se vede bine că la construirea ei s-a urmărit în primul rînd reducerea maximă a cheltuielilor, totuși, în comparație cu trecutul, progresul este simțitor. Cel puțin ea nu trezește dezgustul. Încăperea este rece și ventilația se face prin niște hornuri de lemn. Scaunele sînt plasate de-a lungul pereților și deținutul nu poate sta cu picioarele pe ele ; trebuie numaidecît să se așeze, ceea ce sal-

vează latrina de murdărie și udeală. Mirosul urît stăruie, dar nu-i prea pronunțat și se mai potolește prin mijloacele obișnuite, ca păcura și acidul fenic. Încăperea este deschisă nu numai ziua, dar și noaptea, astfel că hîrdaiele au devenit de prisos. Ele se mai folosesc doar în camera celor ferecați în lanțuri.

Lîngă închisoare s-a săpat un puț, după care se poate aprecia nivelul apei din sol. Datorită unei structuri deosebite a pămîntului local, pînzele de apă subterană, pînă și cele din cimitirul situat pe muntele de lîngă mare, răzbat la suprafață; chiar pe o vreme uscată am văzut morminte inundate. Lîngă închisoare și în întregul post terenul este drenat cu ajutorul șanțurilor, ele însă nu sînt destul de adînci și astfel nici închisoarea nu este apărată de igrasie.

În zilele senine și calde, destul de rare aici, închisoarea este bine aerisită : ferestrele și ușile se deschid larg și cea mai mare parte din zi ocnașii o petrec în afara zidurilor închisorii. Iarna însă, sau pe timp urît, ceea ce înseamnă în medie aproape zece luni din an, ventilația se face numai cu ajutorul sobelor și oberlihturilor. Lemnul de zadă și de brad din care este construită închisoarea și fundamentul acesteia, constituie o ventilație naturală destul de bună, nu însă îndestulătoare. Datorită umidității mari a aerului din Sahalin și a abundenței ploilor, precum și datorită ceței, porii scîndurilor sînt îmbibați de apă care în timpul iernii îngheață. Închisoarea este slab ventilată și fiecărui deținut îi revine o cantitate prea mică de aer. Am găsit în carnetul meu o însemnare : *„Cazarma nr. 9. Cubajul 187 de stînjeni. Cuprinde 65 de deținuți."* Și aceasta în timpul verii, cînd în închisoare dorm numai jumătate din totalul deținuților. Iată și cîteva date din raportul medical pe anul 1888 : *„Cubajul camerelor pentru deținuți în închisoarea din Alexandrovsk este de 970 stînjeni ; numărul maxim al deținuților 1950, iar cel minim 1623, media anuală 1785 ; au dormit noaptea în închisoare 740 ; fiecărui om i-a revenit 1,31 stînjeni de aer"*. Numărul cel mai redus de deținuți în închisoare îl aflăm în timpul verii, cînd ei

sînt repartizaţi la munca cîmpului şi pentru construcţii de drumuri, iar numărul maxim, toamna, cînd toţi se întorc de la lucru şi tot atunci se aduce un nou lot de 400, 500 de ocnaşi ; aceştia sînt cazaţi în închisoarea din Alexandrovsk pînă la repartizarea lor în alte închisori. Prin urmare, cubajul de aer ce-i revine fiecărui deţinut este mai redus tocmai toamna, cînd şi ventilaţia este mai slabă.

Apoi, toamna, vremea e îndeobşte ploioasă şi ocnaşii se întorc de la lucru cu îmbrăcămintea udă şi cu încălţările pline de noroi. Ei nu au unde să-şi usuce hainele. O parte din ele şi le agaţă lîngă paturi, iar restul îmbrăcămintei, fără a mai fi uscată, şi-o întind pe scînduri ca să le ţină loc de aşternut. Cojocul duhneşte a blană de oaie muiată, iar încălţămintea a piele şi păcură. Rufăria îmbibată de sudoare, nespălaţă de multă vreme, se amestecă laolaltă cu sacii vechi şi cîrpele pe jumătate putrezite, obielele put îngrozitor şi însuşi ocnaşul, de multă vreme nedus la baie, este plin de păduchi, miroase a tutun prost şi suferă în permanenţă de meteorism [1]. Pîinea, carnea, peştele conservat, care de multe ori se afumă în interiorul închisorii, firimiturile, oasele, resturile de ciorbă din gamele, ploşniţele strivite cu degetele, toate acestea răspîndesc în cazarmă un miros groaznic, acru şi înăbuşitor. Aerul este saturat de aburi şi ca urmare, în timpul gerurilor mari, geamurile se acoperă pe partea din interior cu un strat de gheaţă şi în cazarmă se face întuneric ; hidrogenul sulfurat şi toate combinaţiile amoniacale se amestecă în aer cu vaporii de apă şi se produce ceea ce, după expresia gardienilor, „îţi întoarce sufletul pe dos".

Cu sistemul de dormitoare comune, păstrarea curăţeniei în închisoare este peste putinţă ; igiena nu va izbuti niciodată să depăşească aici cadrul redus în care o limitează clima Sahalinului şi condiţiile de lucru impuse ocnaşilor. Oricîtă bunăvoinţă ar arăta administraţia, ea este cu totul neputincioasă

[1] Gaze abdominale (n. ed.).

în această privință. Și astfel rămîne, fie să se renunțe la dormitoarele comune, înlocuindu-se cu locuințe de alt tip, ceea ce se și face în parte, deoarece mulți deținuți trăiesc în izbe în afara închisorii, fie să se accepte murdăria ca un rău inevitabil, lăsînd măsurarea cubajului de aer viciat în sarcina acelora care consideră igiena drept o simplă formalitate.

Cred că ar fi greu să se găsească ceva de spus în favoarea dormitoarelor comune. Oamenii care trăiesc în aceeași cameră a închisorii nu formează o comunitate în cadrul căreia fiecărui individ îi revin anumite obligații, ei sînt o adunătură de indivizi total lipsiți de respect față de locul unde trăiesc, față de vecin și față de orice altceva. Degeaba poruncești ocnașului să nu aducă noroi și bălegar pe încălțăminte, să nu scuipe pe jos și să distrugă ploșnițele din pat. Dacă în cameră mirosul te trăsnește sau nu-i chip să trăiești din pricina furturilor, sau ți se împuie urechile cu cîntece obscene, de aceste rele sînt vinovați toți, adică nici unul. L-am întrebat pe un deținut, un fost cetățean de onoare : „De ce trăiți atît de neîngrijiți ?“ Mi-a răspuns : „Dacă m-aș îngriji, truda mi-ar fi zadarnică“. Și într-adevăr, ce rost poate avea propria ta curățenie, dacă mîine va fi adus un lot nou de deținuți și lîngă tine se va culca cineva care miroase de-ți vine rău și al cărui trup colcăie de insecte ?

Camera comună nu-i dă ocnașului singurătatea care i-ar fi necesară barem pentru rugăciune, pentru meditație și pentru acea interiorizare socotită a-i fi de folos. Jocurile de cărți care se încing cu permisiunea gardienilor corupți, înjurăturile, rîsetele, discuțiile, ușile izbite, iar în încăperea ferecaților zăngănitul lanțurilor care nu mai contenește toată noaptea, împiedică să doarmă pe omul ostenit de muncă și-i slăbesc nervii, ceea ce bineînțeles că nu rămîne fără urmări pentru sănătatea trupului cît și a psihicului deținutului. Viața de turmă cu distracțiile ei grosolane, cu inevitabila influență exercitată de cei răi asupra celor buni, atacă moralul crimina-

lului şi-l descompune cu timpul. Această viaţă îl dezobişnuieşte treptat de normele vieţii organizate, îl face adică să piardă tocmai acea calitate care ar trebui să-i fie păstrată în primul rînd, de vreme ce la ieşirea din puşcărie el va deveni un membru independent al coloniei şi din prima zi i se va cere, pe baza legilor şi sub ameninţarea pedepselor, să fie un bun gospodar şi membru de familie.

În camerele comune omul este nevoit să îndure unele manifestări supărătoare, cum ar fi clevetirile, pîra, samavolnicia şi cea mai ordinară exploatare. Aceasta din urmă îşi găseşte expresia sub forma aşa-numitelor maidane, sistem adus din Siberia. Un ocnaş avid de bani şi care pentru bani a nimerit la ocnă, escroc, avar şi exploatator arendează de la tovarăşii săi ocnaşi dreptul monopolului de vînzări în cazarmă şi dacă a ales un loc bun şi cazarma cuprinde mulţi deţinuţi, arenda se poate urca pînă la cîteva sute de ruble pe an. Proprietarul maidanului în mod oficial se ocupă de scoaterea hîrdăului (dacă acesta există) şi îşi ia obligaţia de a îngriji de curăţenia dormitorului. Pe patul lui se află o lădiţă cam de un arşin şi jumătate, verde sau cafenie, lîngă care sînt puse bucăţele de zahăr, chifle din făină albă, de mărimea unui pumn, ţigări, sticle cu lapte şi alte mărfuri învelite în hîrtii şi cîrpe murdare. [1]

Sub masca nevinovatelor bucăţele de zahăr şi a chiflelor se ascunde răul care îşi întinde influenţa şi mai departe, dincolo de zidurile închisorii. Maidanul nu este altceva decît un tripou, un Monte-Carlo în miniatură, care trezeşte în ocnaş patima pentru stos şi alte jocuri de noroc. În umbra maidanului şi a jocului de cărţi apare întotdeauna cămătăria necruţătoare, gata să-şi ofere serviciile. Că-

[1] Un pachet de nouă, zece ţigări costă o copeică, o chiflă albă două copeici, o sticlă de lapte — opt, zece copeici ; o bucăţică de zahăr — două copeici. Vînzarea se face pe bani, pe credit şi pe schimb de lucruri. În maidan se vînd de asemenea cărţi de joc, votcă, resturi de lumînări pentru jocurile din timpul nopţii, dar toate astea se vînd în ascuns. Cărţile de joc se pot şi închiria. (N. aut.)

mătarii din închisori iau cîte 10% dobîndă pe zi și chiar pe oră ; obiectul amanetat, dacă nu este răscumpărat pînă a doua zi rămîne în proprietatea cămătarului. Ispășindu-și pedeapsa, cămătarii și proprietarii maidanului trec în rîndurile coloniștilor și nu-și părăsesc îndeletnicirea lor fructuoasă ; de aceea să nu se mire nimeni că pe insulă există colonişti de la care s-a putut fura cincizeci și șase de mii de ruble.

În vara anului 1890, pe cînd eram în Sahalin, închisoarea din Alexandrovsk număra peste două mii de ocnași, dar între zidurile ei nu locuiau decît nouă sute. Iată cîteva cifre luate la întîmplare : la începutul verii, la 3 mai 1890, erau hrăniți de la cazanul comun și adăpostiți în închisoare 1279 deținuți, iar la sfîrșitul verii, la 29 septembrie, numai 675. În ceea ce privește munca silnică prestată la Alexandrovsk, predomină munca de construcție și diferitele lucrări gospodărești : construirea de case noi, repararea celor vechi, întreținerea străzilor, a piețelor etc. Munca cea mai grea este considerată munca de dulgher. Deținuții care în patrie avuseseră meseria aceasta duc aici o adevărată viață de ocnă, sînt mult mai trudiți decît zugravii sau tinichigiii. Greutatea nu stă în lucrul însuși, ci în faptul că fiecare bîrnă necesară unei clădiri trebuie să fie adusă de deținutul dulgher din pădure, și tăierea copacilor se face la opt kilometri de post. În timpul verii oamenii înhămați la bîrne groase de o jumătate de arșin și mai mult, lungi de cîțiva stînjeni, îți produc o impresie dureroasă, într-atît fețele lor exprimă suferința. Mai ales suferă cei originari din sudul Rusiei, din Caucaz. Iarna, le degeră picioarele și mîinile și de multe ori mor înghețați, fără să mai poată tîrî bîrnele pînă la post. Și pentru administrație lucrările de dulgherie reprezintă o greutate mare, pe insulă fiind prea puțini oameni capabili de o muncă grea, sistematică și lipsa acestor muncitori este permanentă, deși în Sahalin sînt mii de deținuți. Generalul Kononovici mi-a povestit că este foarte greu aici să construiești ceva din

cauza lipsei de oameni ; ca să ai dulgheri destui la lucru, trebuie să trimiţi alţi oameni după bîrne şi n-ai pe cine trimite ; dacă trimiţi dulgherii să care bîrnele, n-are cine lucra. Printre muncile grele se numără şi căratul lemnelor. Sînt oameni care în fiecare zi aduc şi sparg lemne ; în zori, cînd toată lumea doarme încă, ei fac focul în sobe. Ca să poţi aprecia toată greutatea acestei munci, trebuie să se ţină seama nu numai de sforţarea fizică necesară, dar şi de condiţiile locale şi de particularităţile muncii în legătură cu aceste condiţii. Gerurile mari din timpul iernii, ca şi umezeala care domneşte de-a lungul întregului an la Alexandrovsk, fac de multe ori viaţa ocnaşului aproape de neîndurat. Aceeaşi muncă prezintă condiţii mult mai favorabile în Rusia. Legea, e drept, aplică la munca deţinutului „regulamentul de lucru" [1], apropiind-o de munca obişnuită a unui ţăran sau a unui muncitor de fabrică. Legea prevede de asemeni uşurarea condiţiilor pentru deţinuţii aflaţi în perioada de reeducare. Dar practica nu poate merge întotdeauna în pas cu legea, tocmai datorită condiţiilor locale şi particularităţilor muncii. Nu se poate determina, bunăoară, cîte ore pe zi trebuie să care un deţinut bîrnele pe timp de viscol, nu se pot suspenda lucrările de noapte atunci cînd ele sînt urgente, şi nu se poate respecta legea scutind de muncă pe deţinuţii din perioada de reeducare în zilele de sărbători, dacă ei lucrează, să zicem, într-o mină de cărbuni, laolaltă cu alţi deţinuţi, căci, în acest caz, ar trebui să fie scutiţi şi ceilalţi şi să se oprească lucrul. De multe ori, datorită faptului că lucrările sînt conduse de persoane nepricepute sau incapabile, se consumă

[1] *Regulamentul de lucru pentru lucrările de construcţie, cu înalta aprobare, din 17 aprilie 1869*, Petersburg, 1887. Conform acestui regulament, la repartizarea în diferite munci se iau în consideraţie forţa fizică a muncitorului şi specializarea lui. Regulamentul determină de asemenea numărul de ore de muncă pe zi, în raport cu anotimpul şi regiunile din Rusia. În ce priveşte clima, Sahalinul este considerat asemănător cu regiunea Rusiei mijlocii ; maximum de ore de muncă — 12 şi ½ pe zi — se îndeplinesc în lunile mai, iunie şi iulie, iar minimum — 7 ore — în decembrie şi ianuarie. (N. aut.).

mai multă energie decît ar fi necesar. Aşa, de exemplu, încărcarea şi descărcarea vapoarelor, care în Rusia nu cer sforţări deosebite, la Alexandrovsk devin adeseori un adevărat chin ! Nu există echipe speciale pregătite pentru această muncă, de fiecare dată se aduc alţi oameni, din care cauză, mai ales cînd marea e furtunoasă, domneşte o dezordine generală. Cei de pe vapor îşi ies din fire şi înjură, iar jos, pe şlepurile care se izbesc de vapor, stau şi zac oameni cu feţele verzi, desfigurate, suferind de rău de mare ; pe lîngă şlepuri plutesc vîslele pierdute. Datorită relei conduceri, lucrul se prelungeşte, timpul se pierde şi oamenii suferă chinuri zadarnice. Odată, pe cînd se descărca un vapor, l-am auzit pe directorul închisorii spunînd : „Oamenii mei n-au băgat nimic în gură toată ziua".

Munca ocnaşilor este folosită de asemenea pentru nevoile închisorii. În închisoare lucrează zilnic bucătari, brutari, croitori, cizmari, oameni care îngrijesc de vite, cară apă, spală pe jos etc. Ocnaşii sînt folosiţi pentru diferite munci şi la unităţile militare, precum şi la telegraf şi topografie ; aproape cincizeci de oameni sînt repartizaţi pe lîngă spitalul închisorii, nu se ştie în ce calitate şi pentru ce anume, iar numărul acelora care îi servesc pe domnii funcţionari nici nu poate fi precizat. Fiecare funcţionar, fie el şi aprod, îşi poate lua un număr nelimitat de deţinuţi, folosindu-i ca servitori. Doctorul la care am locuit, care trăia singur cu fiul său, avea bucătar, rîndaş, bucătăreasă şi fată în casă. Pentru un medic secundar de penitenciar era un adevărat lux. Directorul închisorii ţinea peste opt persoane în serviciul său : o croitoreasă, un cizmar, o fată în casă, un lacheu — care îndeplinea şi funcţia de curier — apoi dădacă, spălătoreasă, bucătar şi fată la toate. Problema servitorilor nu este nouă la Sahalin şi e o problemă tristă, care se repetă, cred, la toate locurile de deportare. În lucrarea *„O trecere sumară în revistă a neajunsurilor de la locurile de deportare"*, Vlasov scrie că în anul 1871, cînd a sosit pe insulă, a fost mirat „în primul rînd de faptul că deţinuţii,

cu permisiunea fostului guvernator general, erau trimiși ca servitori la funcționari și ofițeri". După spusa lui, se repartizau femei în serviciul administrației, inclusiv și la gardieni neînsurați. În anul 1872, guvernatorul general al Siberiei de Est, Sinelnikov, a interzis repartizarea ocnașilor ca servitori. Însă această interzicere, cu toate că are caracter de lege, nu se respectă de fel. Arhivarul își ia o jumătate de duzină de servitori și, atunci cînd pleacă la un picnic trimite înainte zeci de ocnași să-i care proviziile. Guvernatorii insulei, domnii Hințe și Kononovici au luptat împotriva acestui rău, dar nu destul de energic ; eu am găsit numai trei ordine cu privire la servitori și ele erau astfel alcătuite că o persoană interesată le putea interpreta în favoarea sa. Generalul Hințe, contracarînd într-un fel dispozițiunile guvernatorului general, a permis în anul 1885 (ordinul nr. 95) ca funcționarii să-și ia servitori din rîndul femeilor deportate, în schimbul unei plăți de două ruble pe lună, care urmau să fie vărsate la vistieria statului. În 1880, generalul Kononovici a anulat dispozițiunile predecesorului său, precizînd : „Ocnașii, atît femeile cît și bărbații, nu vor fi repartizați ca servitori funcționarilor, și nu se va percepe nici o plată pentru femei. Însă, deoarece clădirile și birourile administrației nu pot rămîne neîngrijite, pentru fiecare clădire va fi repartizat numărul necesar de bărbați și femei, menționîndu-se funcția lor de paznici, femei de serviciu, om pentru lemne etc." (Ordinul nr. 276.) Avînd însă în vedere că aceste clădiri servesc de fapt, în marea lor majoritate, ca locuințe pentru funcționari, această dispoziție a fost interpretată ca o permisiune de a avea servitori din rîndul deținuților, fără a li se da pentru aceasta vreo plată. În tot cazul, în anul 1890, cînd am fost la Sahalin, toți funcționarii, chiar aceia care nu aveau nimic comun cu administrația închisorii (de pildă, șeful oficiului poștal) foloseau fără nici o jenă deținuți pentru treburile lor casnice, fără să plătească nici o leafă acestor servitori hrăniți de stat.

Repartizarea deținuților la persoane particulare contrazice în mod flagrant punctul de vedere al celor care au întocmit legea pedepselor : nu mai este o deportare, ci o robie, deoarece deportatul nu lucrează pentru stat, ci pentru o persoană care n-are nimic comun cu scopurile de îndreptare sau cu ideea echității pedepsei. Deținutul se transformă într-un rob care depinde de bunul plac al boierului și al familiei lui, trebuie să satisfacă toanele stăpînilor și este amestecat în viața intimă a casei. Devenind colonist, el reprezintă imaginea fidelă a servitorului : știe să facă lună cizmele, știe să prăjească chiftele, dar nu este în stare să lucreze pămîntul, din care cauză ajunge muritor de foame, un om aruncat în voia soartei. Repartizarea femeilor mai prezintă și alt aspect. Fără să mai vorbim de faptul că favoritele și întreținutele creează o atmosferă extrem de înjositoare pentru demnitatea de om, ele dau adesea prilejul la unele încălcări grave ale disciplinei. Un preot mi-a povestit cazuri cînd o femeie liberă sau un soldat erau nevoiți să servească o ocnașă. [1]

Ceea ce la Alexandrovsk poartă numele pompos de „industrie grea" prezintă un aspect impozant, fără a fi dobîndit însă o destinație serioasă. La atelierul de turnătorie, condus de un mecanic autodidact, am văzut executate clopote, roți de vagoane și de roabe, o moară de mînă, o mașină pentru brodat, robinete, piese pentru sobe etc., dar toate îți dădeau impresia unor jucării : obiecte minunate, dar nerentabile. Pentru restrînsele cerințe locale ar fi

[1] Vlasov scrie în raportul său : „Aceste relații ciudate între oameni : un ofițer, o deținută în calitate de amantă a acestuia și un soldat în rolul de vizitiu al femeii, iscă mirare și revoltă". Asemenea cazuri sînt tolerate, ni se spune, datorită imposibilității de a tocmi servitori din rîndurile celor liberi. Dar nu este adevărat. În primul rînd numărul servitorilor se poate micșora ; unii ofițeri se mulțumesc doar cu o singură ordonanță. În al doilea rînd, funcționarii au aici salarii foarte bune și ar putea angaja servitor din rîndul coloniștilor, al țăranilor proveniți din coloniști și al femeilor libere ; în marea lor majoritate toți aceștia sînt săraci și nu s-ar da îndărăt cînd e vorba de un cîștig. Ideea aceasta au avut-o și autoritățile dînd următoarea dispoziție : „Orice fostă deținută, neputînd lucra la munca cîmpului, are voie să-și cîștige existența angajîndu-se ca servitoare la domnii funcționari". (Ordinul nr. 44, din 1889.) (N. aut.)

mult mai economicos ca aceste obiecte să fie aduse de pe continent, sau pe mare, din Odesa, decît să se țină locomobile proprii și un stat întreg de muncitori cu plată. Desigur că nici o cheltuială n-ar fi de prisos dacă atelierele de aici ar deveni școli în care ocnașii să poată învăța o meserie ; în realitate însă, în aceste ateliere nu muncesc deținuți, ci meseriași din rîndurile coloniștilor, care figurează pe state de plată ca ajutoare de gardieni și primesc o leafă de 18 ruble pe lună. Aici se simte prea accentuat atenția care se dă lucrului în sine ; roțile huruie, ciocanul pneumatic păcăne asurzitor, locomobilul șuieră — toate vădind o singură preocupare : să fabrice obiecte cît mai de calitate și să le vîndă cît mai avantajos. Dar considerentele comerciale și artistice nu sînt la locul lor aici, ca și în toate locurile de deportare, unde orice întreprindere trebuie să aibă drept unic scop reeducarea criminalilor. Și atelierele din Sahalin trebuie să tindă în primul rînd să formeze oameni folositori, meseriași bine pregătiți și numai după aceea să urmărească vînzarea ușițelor de sobă și a robinetelor.

Moara cu aburi, joagărul și fierăria sînt desăvîrșit întreținute. Oamenii lucrează cu voie bună, poate pentru că își dau seama că munca lor este folositoare. Dar și aici, cea mai mare parte din ei sînt specialiști, care și în patrie au fost morari, fierari etc. ; nu sint atrași aceia care trăind în patrie nu știau să muncească și tocmai ei ar avea nevoie, mai mult decît alții, de aceste mori și fierării, unde cineva să-i învețe și să-i pună pe propriile lor picioare. [1]

[1] Moara și lăcătușeria, instalate în aceeași clădire, sînt acționate de două locomobile. Moara are un randament de 1500 de puduri pe zi. La joagăr este folosită o locomobilă veche adusă aici demult, de prințul Sahovskoi ; mașina este alimentată cu rumeguș. La fierărie se lucrează la șase forje, zi și noapte, în două schimburi. Atelierul folosește în total 105 oameni. La Alexandrovsk oamenii lucrează și la minele de cărbuni, dar e îndoielnic că această industrie s-ar putea dezvolta. Cărbunele din minele din localitate este de calitate mult mai proastă decît cel din valea Duikăi ; e murdar și amestecat cu șisturi. Extracția cărbunelui costă destul

VI

POVESTEA LUI EGOR

Curînd după ce a fost demis din serviciu, doctorul la care locuiam a plecat pe continent ; m-am mutat atunci la un tînăr funcţionar, un om foarte cumsecade. Nu ţinea decît o singură servitoare, o bătrînă ucraineană condamnată la munca silincă ; o dată pe zi venea şi ocnaşul Egor, care nu era privit însă ca servitor ; „din respect", zicea el, aducea lemne, scotea gunoiul din bucătărie şi îndeobşte îndeplinea toate muncile de care bătrîna nu era în stare. Stam cîteodată şi citeam sau scriam şi iată că ceva se mişcă suflînd greu sub masă ; mă uit şi-l văd pe Egor, care, desculţ, strînge hîrtiile sau şterge praful sub masă. Egor are vreo patruzeci de ani, e un om greoi şi neîndemînatic ca un bursuc, cu o gură largă şi mare ca de peşte şi pare la prima vedere un prostănac. Părul îl are roşcat, barba rară, ochii mici. Cînd îl întrebi ceva, nu răspunde îndată, ci, privind dintr-o parte întreabă mai întîi „cum ?" sau „ce vrei ?" Îţi spune „înălţimea-voastră", dar totodată te tutuieşte. Să stea fără să facă nimic, e peste puterea lui şi îşi găseşte întotdeauna de lucru, oriunde ar fi. Chiar cînd stă de vorbă, cu privirea caută-n jur, doar o găsi ceva de strîns sau de reparat. Doarme cîte două, trei ore pe noapte pentru că n-are mai mult răgaz. La sărbători, punîndu-şi haina peste cămaşa roşie, stă de obicei cu burta scoasă înainte la vreo răspîntie, ceea ce înseamnă că „se plimbă".

Şi-a durat singur casa în care stă şi sclipuieşte acum căldări, mese şi dulapuri greoaie. Ştie să facă orice mobilă, dar numai „pentru sufletul lui", adică pentru uz propriu. N-a bătut niciodată pe nimeni şi n-a fost bătut. Doar odată, cînd era copil, l-a altoit

---

de mult, deoarece în mine lucrează un stat permanent de muncitori sub supravegherea unui inginer de mine. Existenţa minelor locale nu este justificată de necesitate, deoarece Duc nu este departe şi de acolo se poate obţine un cărbune excelent. Minele de aici au totuşi scopul lăudabil de a asigura în viitor un cîştig coloniştilor. (N. aut.)

taică-său, pentru că, păzind mazărea, a lăsat să intre în grădină un cocoș.

Într-o zi, între noi doi a avut loc următoarea convorbire :

— De ce te-au trimis aici ? l-am întrebat.

— Ce zici, înălțimea-ta ?

— Pentru ce ai fost trimis în Sahalin ?

— Pentru omor.

— Povestește-mi de la început cum a fost.

Egor s-a oprit lîngă ușă, cu mîinile la spate, și a început să povestească :

— Ne-am dus noi la boierul Vladimir Mihailîci, să ne învoim pentru lemne, pentru tăierea și transportul la stație. Buun. Ne-am învoit și am plecat toți spre casă. După ce ne-am îndepărtat de sat o bucată de drum, oamenii m-au trimis înapoi la cancelarie, să-mi dea boierul o țidulă pentru învoiala noastră. Mergeam călare. Pe drum însă, spre cancelarie, Andriuha m-a întors înapoi, cică s-a revărsat rîul și nu se poate trece. „Mîine, zice el, mă duc la cancelarie cu învoiala mea pentru pămînt și o să iau și țidula voastră." Buun. De acolo am plecat împreună : eu călare, iar ceilalți pe jos. Așa am ajuns pînă la Parahino. Mujicii au intrat în cîrciumă, iar eu cu Andriuha am rămas pe trotuar, lîngă cîrciumă. El îmi zice : „N-ai cumva, frățioare, cinci copeici ? Tare aș avea poftă să beau ceva !" Eu de colo : „Păi, tu, măi frate, știu cum ești, intri în cîrciumă să bei de cinci copeici și stai pînă te-mbeți". Da' el : „Nu, nu mă îmbăt, beau numai un păhărel și mă întorc acasă". Ne-am dus la mujici, ne-am vorbit și am strîns cu toții pentru o litră — apoi am intrat în cîrciumă, am cumpărat votcă și ne-am așezat la masă să bem.

— Spune mai pe scurt, l-am întrerupt aici.

— Stai, nu-mi lua vorba din gură, înălțimea-ta. Am băut noi votca, iar el, adică Andriuha, a mai luat o litruță de drojdie. Ne-a turnat mie și lui cîte un pahar și am băut iar împreună. Pe urmă toți au plecat din cîrciumă, luînd-o spre casă și am plecat și noi, în urma lor. Mi se tăiase mijlocul mergînd

călare, am descălecat și m-am așezat pe mal. Cîntam și glumeam. N-am avut vorbe rele de spus. Apoi ne-am sculat și am pornit mai departe.

— Spune-mi despre omor, l-am întrerupt din nou.

— Stai puțin. Acasă m-am culcat și am dormit tun pînă dimineața, cînd m-au trezit. „Hai, scoală și spune, care din voi l-a bătut pe Andrei ?" L-au adus și pe Andrei și a venit și uriadnicul care a început să-i descoasă pe toți, dar nimeni n-a recunoscut fapta. Andrei, care mai era viu, zice : „Tu, Serguha, m-ai lovit cu parul, dar apoi nu mai țin minte nimic". Serguha n-a vrut să recunoască, dar noi toți credeam că Serguha e vinovatul și am început să-l păzim, să n-o ia din loc. A doua zi Andrei a murit. Sora și neamurile lui Serghei l-au învățat : „Tu, Serghei, nu spune nu, că tot nu scapi. Mărturisește, dar mai dă vina și pe altcineva ca să-ți ușurezi pedeapsa." După ce a murit Andrei, ne-am strîns cu toții la staroste și l-am chemat și pe Serghei. Îl întrebăm noi, îl sucim, dar Serghei nu recunoaște. Apoi i-am dat drumul să doarmă acasă. Cîțiva l-au păzit, de frică să nu-și facă seama. Avea o pușcă. Cine știe ce putea să-i trăsnească ?! Dimineața, ia-l de unde nu-i ! L-am căutat în izbă, l-am căutat prin sat, ne-am dus și pe cîmp. Apoi au venit de la post și ne-au spus că Serghei s-a dus singur acolo. Ei, și ne-au ridicat atunci și pe noi. Că Serghei, știi, s-a dus de-a dreptul la post, la uriadnicul ; a căzut în genunchi și și-a mărturisit vina, spunînd că de trei ani feciorii lui Efrem, adică noi, căutăm oameni să-l bată pe Andriuha. „Pe drum, zicea el, am mers trei : Ivan, Egor și eu, și ne-am vorbit să-l batem. Eu, zicea, l-am lovit numai o dată pe Andriuha cu parul, iar Ivan și cu Egor s-au apucat să-l snopească în bătăi, încît m-am speriat, zice, am fugit și am ajuns din urmă pe mujici." După asta, pe tuspatru — pe Ivan, Kirșa, pe mine și pe Serghei — ne-au băgat în pușcărie, la oraș.

— Dar cine sînt Ivan și Kirșa ?

— Fraţii mei. La închisoare a venit negustorul Piotr Mihailîci şi ne-a luat sub garanţie. Şi am stat noi sub garanţia lui pînă la pocroave. Trăiam bine, liniştit. După pocroave, a doua zi, ne-au judecat la oraş. Kirşa a avut marturi — l-au scăpat mujicii cu care a mers în urmă, dar pe mine şi pe frate-meu Ivan ne-a pocnit bine. Am spus eu la judecată adevărul, cum ţi-am spus acum şi ţie, dar judecătorii nu m-au crezut. Ziceau : „Las' că vă ştim noi, vă juraţi pe toţi sfinţii, dar toţi sînteţi nişte mincinoşi !" M-au condamnat şi m-au trimis înapoi la zdup. Am trăit la închisoare sub lacăt, dar m-au pus ca îngrijitor, căram hîrdăul, măturam camerele şi aduceam mîncarea. Pentru asta îmi dădea fiecare ocnaş cîte o raţie de pîine pe lună. Veneau cam la trei funturi de om. Cînd am aflat că ne mînă aici, am trimis acasă o telegramă. Era în ajun de sfîntul Niculae. Nevastă-mea şi frate-meu Kirşa au venit să ne conducă şi mi-au adus cîte ceva de îmbrăcăminte şi altele... Nevastă-mea tare a mai bocit, dar ce era să faci ?! Cînd a plecat, i-am dat pentru acasă două raţii de pîine, să le ducă în dar la copii. Am plîns împreună şi am trimis închinăciune rudelor şi tuturor creştinilor din sat. Pe drum ne-au pus cătuşe. Mergeam doi cîte doi. Eu mergeam cu Ivan. La Novgorod ne-au tras în poză, ne-au ferecat în lanţuri şi ne-au ras în cap. Apoi ne-au dus la Moscova. Cît am stat la Moscova, am scris o cerere de graţiere. Nu mai ţin minte cum am mers pînă la Odesa, dar am mers bine. La Odesa ne-au cercetat la spital, ne-au dezbrăcat în pielea goală şi ne-au privit din toate părţile. Apoi ne-au strîns pe toţi la un loc şi ne-au mînat pe vapor. Aici, cazacii şi soldaţii ne-au dus pe scări pînă jos şi ne-au băgat înăuntru. Stăteam pe paturi şi atîta tot. Fiecare la locul lui. Pe patul de sus stăteam cinci oameni. La început nu înţelegeam ce se întîmplă, pe urmă însă au început să strige toţi : „Am pornit, am pornit !!" Am mers, cît am mers, apoi a început să ne legene. Era o căldură de stăteau oamenii goi. Unii vărsau, alţii nu. Bineînţeles

că stăteam mai mult culcați. Apoi s-a iscat o furtună strașnică. Ne arunca în toate părțile. Am mers așa, am mers, pînă ne-a izbit de o stîncă. Strașnic ne-a izbit! Era o zi cețoasă. Parcă era noapte. După ce ne-a izbit, s-a împotmolit vaporul pe stîncă și a început să ne legene pe loc. Credeam că dedesubt ne leagănă un pește mare și dă să răstoarne vasul.[1] Au pornit să smucească vasul înainte — nimic. Atunci au început să-l tragă înapoi, tot nimic! Numai că tot hîrșîindu-l, i-au făcut o spărtură pe fund. Dau ei să tragă o pînză să astupe gaura; au tot tras pînza, dar n-a fost de nici un folos. Apa s-a strîns pe sub podea, sub noi și a prins să țîșnească și deasupra. Oamenii au început să se roage: „Nu ne lăsați să pierim, înălțimea-voastră!" Căpitanul zicea: „Nu vă îngrămădiți, stați liniștiți, nu vă las eu să pieriți". După aceea, apa a ajuns pînă sub paturile de jos. Oamenii au început să se roage și să se îngrămădească și mai dihai. Boierul a zis atunci: „Ei, fraților, vă dau drumul, dar să păstrați ordinea, că de nu, vă împușc pe toți". Și ne-au scos de acolo. Am citit o moliftă ca dumnezeu să se îndure de noi și să nu pierim cu toții. Ne-am rugat în genunchi. După rugăciune ni s-au dat pesmeți și zahăr, iar marea a prins să se potolească. A doua zi au început să transporte oamenii pe mal cu șlepul. Și pe mal am făcut o moliftă de izbăvire. După aceea ne-au trecut pe un alt vapor, unul turcesc[2] și ne-au adus aici la Alexandrovsk. Ne-au coborît pe chei în zori de zi și ne-au ținut mult timp pe loc; am plecat abia cînd a început să se întunece. Creștinii mergeau anevoie, împleticindu-se și parcă îi lovise orbul găinilor. Se țineau toți unul de altul; unii vedeau drumul, alții nu și atunci se agățau. Eu am purtat după mine zece oameni. Ne-au dus în curtea închisorii și au început să ne împartă prin cazărmi. Înainte de culcare am mîncat din ce avea fiecare,

[1] Este vorba de avaria suferită de vasul *Kostroma*, lîngă țărmul apusean al insulei Sahalin, în anul 1886. (N. aut.)

[2] Este vorba de vaporul *Vladivostok*, din flota comercială. (N. aut.)

iar dimineața au început să ne împartă merinde din cele cuvenite. Două zile ne-am odihnit, a treia zi ne-au dus la baie, iar a patra zi ne-au mînat la lucru. La început am săpat groapa de fundație pentru clădirea în care acum este spitalul. Am scos rădăcini de copaci, am săpat, am făcut tot ce mai trebuia — și asta a ținut o săptămînă sau două, poate și o lună. Apoi am cărat bîrne de lîngă Mihailovka, le căram tîrîș cale de trei verste și le îngrămădeam lîngă pod. După asta ne-au mînat în grădină să săpăm gropi pentru apă. Și cînd a venit timpul cositului, ne-au adunat pe toți creștinii și ne-au întrebat cine știe să cosească, și pe cei care știau, îi însemnau pe-o listă. Ni s-a dat pîine, crupe și carne și ne-au mînat cu un gardian să cosim fînul la Armudan. Am dus-o bine acolo, dumnezeu mi-a dat sănătate și coseam bine. Pe alții gardianul îi ciomăgea, dar eu n-am auzit nici o vorbă rea de la el. Oamenii mă înjurau că merg prea repede cu cositul, dar pe urmă s-au potolit. Cînd nu aveam de lucru sau cînd ploua, împleteam tîrligi. Oamenii dormeau după muncă, iar eu stăteam și împleteam ; pentru o pereche luam două porții de carne, adică patru copeici. După ce am terminat cu cositul ne-au dus înapoi și ne-au băgat din nou la închisoare. Apoi pe mine m-a luat ca argat colonistul Saşka din Mihailovka. La Saşka am muncit la cîmp ; seceram, făceam clăi, treieram, săpam cartofi și altele, iar el căra în locul meu bîrne autorităților. Mîncam din ceea ce primeam de la stat. Am trudit acolo două luni și patru zile. Saşka m-a purtat cu vorba că-mi dă bani, dar nu mi-a dat nimic, afară de un pud de cartofi. M-a adus tot el înapoi și m-a predat la închisoare. Aici mi-au dat un topor și o frînghie, să tai și să car lemne. Făceam focul în șapte sobe și trăiam într-o iurtă. Căram apă și măturam pentru magaziner. Mai păzeam și maidanul tătarului *manza*[1]. Cînd veneam de la lucru, el lăsa to-

[1] Chinezul manza. (N. aut.)

tul în grija mea ; eu vindeam și el îmi dădea pentru asta cincisprezece copeici pe zi. În primăvară, cînd zilele s-au făcut mai mari, am început să împletesc opinci. Luam cîte zece copeici de pereche. Vara, adunam lemne pe rîu. Am strîns o grămadă mare pe care am vîndut-o apoi unui băiaș evreu. Am mai strîns și vreo șaizeci de copaci pe care i-am vîndut cu cincisprezece copeici bucata. Și uite așa, slavă domnului, n-am de ce să mă plîng. Numai că, înălțimea-ta, nu mai am timp să pierd vremea cu tine, trebuie să mă duc după apă.

— Mai ai mult pînă te-o face colonist ?

— Vreo cinci ani.

— Nu ți-e dor de acasă ?

— Nu. Numai că mi-e tare milă de copilași. Sînt proști încă.

— Spune-mi, Egor, la ce te gîndeai cînd te-au îmbarcat pe vapor, la Odesa ?

— Mă rugam lui dumnezeu.

— Și ce-l rugai ?

— Să le dea minte copiilor.

— Dar de ce n-ai luat cu tine pe Sahalin, nevasta și copiii ?

— Pentru că și acasă le merge bine.

VII

Farul. Korsakovskoe. Colecția doctorului P. I. Suprunenko. Stația meteorologică. Clima districtului Alexandrovsk. Novo-Mihailovka. Potiomkin. Ex-călăul Terski. Krasnîi-Iar. Butakovo.

Plimbările ce le-am făcut prin Alexandrovsk și împrejurimi, cu funcționarul de la poștă, autorul versurilor *„Sahalino"*, mi-au lăsat o amintire plăcută. De cele mai multe ori mergeam spre far, care se înalță pe capul Jonquier, dominînd întreaga vale. Privit de jos, în timpul zilei, farul pare o căsuță, mică și albă, cu un catarg și un foișor. Noaptea

însă, luminează cu atîta putere în întuneric că pare un ochi roșu cu care insula ocnașilor privește spre întreaga lume. Drumul spre căsuță urcă pieziș, încolăcit în spirală în jurul muntelui, printre zadă și brazii bătrîni. Cu cît urci mai sus, cu atît respiri mai ușor, marea îți așterne pînzele ei de apă în fața ochilor și fără voie te gîndești la lucruri care nu au nimic comun cu închisoarea, nici cu munca silnică, sau cu colonia deportaților ; apoi deodată îți dai seama, mai mult ca oricînd, cît de grea, monotonă și fără orizont este viața celor ce trăiesc la poalele muntelui. Nu trece o zi fără ca ocnașii și deportații coloniști să nu fie pedepsiți, iar oamenii liberi, din zori pînă seara, nu fac decît să comenteze cine a fost bătut, cine a evadat, cine a fost prins și va fi bătut la rîndul său ; oricît ar părea de ciudat, într-o săptămînă te obișnuiești cu aceste flecăreli și comentarii și trezindu-te de dimineață, primul lucru pe care-l faci este să iei în mînă ordinele tipărite ale guvernatorului, care țin aici loc de ziar și apoi, toată ziua asculți și discuți, cine a evadat, pe cine l-au împușcat etc. Sus pe munte însă, în fața mării nemărginite și a rîpelor pitorești, toate acestea încep să-ți pară lucruri meschine, îngrozitor de triviale — așa cum de fapt și sînt.

Mi s-a spus că pe drumul ce duce spre far erau puse altădată bănci ; au fost însă ridicate, pentru că în timpul plimbării ocnașii și coloniștii scriau pe ele sau crestau cu briceagul tot felul de cuvinte scabroase. Îndeobște, afli pretutindeni amatori de asemenea literatură de prost gust, dar în lumea ocnașilor cinismul întrece orice măsură, nu-i găsești asemănare în nici un alt mediu. Aici, nu numai băncile publice și zidurile, dar și scrisorile de dragoste sînt dezgustătoare. Te izbește faptul că un om e îndemnat să scrie și să cresteze pe bănci tot felul de scîrboșenii, tocmai atunci cînd se simte mai nefericit, pierdut și uitat de toată lumea. Vezi cîte un bătrîn care se vaită într-una că i s-a urît cu viața, că abia așteaptă să moară ; e chinuit de un

reumatism groaznic, nu mai vede bine, şi totuşi, cu orice prilej, dă drumul pe nerăsuflate şi plescăind din buze de plăcere, unui ropot de înjurături din acelea birjăreşti, lungi şi întortocheate ca un descîntec împotriva frigurilor, bălmăjit din cele mai murdare expresii. Dacă ştie şi carte, atunci, aflîndu-se într-un loc stingher, nu se poate împotrivi ispitei de a zgîria barem cu unghia un cuvînt obscen.

Alături de căsuţa farului se zbate în lanţ un cîine rău ; ceva mai încolo, văd un tun şi un clopot. Se spune că în curînd vor aduce şi vor instala aici o sirenă, care să dea alarma pe vreme de ceaţă : îmi închipui cîtă groază va trezi urletul ei în sufletele locuitorilor din Alexandrovsk. Stînd în ochiul farului, dacă priveşti jos, spre mare şi spre cei „Trei fraţi" pe lîngă care valurile se zbat spumegînd, îţi vine ameţeală. În depărtare mijeşte malul tătăresc şi se poate zări chiar intrarea în portul De-Castries ; paznicul farului spune că în unele zile se vede bine de aici cum intră şi ies vapoarele din port. Marea întinsă, sclipitoare în bătaia soarelui, vuieşte surd jos la poalele muntelui ; ţărmul îndepărtat cheamă ademenitor şi deodată te cuprinde o tristeţe şi o desperare, de parcă niciodată nu vei mai scăpa din acest Sahalin. Nu-mi mai pot desprinde ochii de malul opus şi mi se pare că, dacă aş fi şi eu un deportat, aş încerca să evadez de aici, cu orice preţ.

Dincolo de Alexandrovsk, pe cursul superior al rîului Duika, se află satul Korsakovskoe. El a luat fiinţă în anul 1881 şi a fost denumit astfel în cinstea lui M. S. Korsakov, fostul guvernator general al Siberiei de Est. Este izbitor faptul că pe Sahalin, numele aşezărilor cinstesc memoria guvernatorilor din Siberia, a directorilor de închisori şi chiar a felcerilor, în vreme ce sînt daţi cu totul uitării cercetătorii insulei ca Nevelskoi, marinarul Korsakov, Boşniak, Poliakov şi mulţi alţii ; numele acestora cred că ar merita mai mult respect şi atenţie decît

bunăoară al lui Derbin, directorul închisorii, asasinat pentru cruzimile sale.[1]

Korsakovskoe numără 272 de locuitori : 153 bărbaţi şi 119 femei. În total sînt 58 de gospodării. În ceea ce priveşte traiul gospodarilor (dintre care 26 sînt ţărani şi numai 9 ocnaşi), numărul femeilor, păşunile, vitele etc., Korsakovskoe nu se deosebeşte mult de bogata slobozie Alexandrovskaia. Opt gospodari au cîte două case şi la fiecare nouă case afli o baie. Patruzeci şi cinci de gospodari au cai ; mulţi ţin cîte doi cai şi cîte trei, patru vaci. În ceea ce priveşte numărul coloniştilor vechi, am putea spune că în Sahalinul de Nord Korsakovskoe ocupă primul loc — 43 de gospodării dăinuiesc acolo de la întemeierea coloniei. Făcînd recensămîntul populaţiei, am întîlnit opt inşi veniţi în Sahalin înainte de anul 1870 : unul din ei fusese deportat în 1866. Un număr ridicat de colonişti vechi este un semn bun pentru colonie.

După înfăţişare, Korsakovskoe poate fi uşor asemuit cu un sat rus, unul din cine ştie ce colţ uitat al ţării, pînă la care civilizaţia nu a ajuns încă. Întîia oară am venit aici într-o duminică după-amiază. Vremea era liniştită, caldă, şi se simţea în sat atmosfera de sărbătoare. Mujicii dormeau la umbră sau beau ceai. La porţi şi pe sub ferestre, femeile îşi căutau una alteia în cap. Pe lîngă case erau grădiniţe cu flori, iar în ferestre ghivece cu muşcate. Uliţele erau pline de copii, se jucau de-a soldaţii sau îşi făceau de lucru cu cîinii sătui şi somnoroşi. Cînd ciobanul, un fost vagabond, a adus în sat cireada de peste o sută cincizeci de capete şi cînd văzduhul s-a umplut de sunetele caracte-

[1] Pînă în prezent, doi oameni au făcut cel mai mult pentru colonia deportaţilor : M. S. Miţul şi M. N. Galkin-Vraskoi. Cu numele celui dintîi a fost cinstit un biet cătun din zece gospodării, iar numele celui de al doilea s-a dat unui sat, care căpătase de mult denumirea de Sianţi, astfel că numai în actele oficiale şi încă nu în toate, se foloseşte denumirea de Galkino-Vraskoe ; în schimb, numele lui M. S. Korsakov a fost dat unui sat cuprins şi unui mare post din Sahalin, şi nu pentru merite deosebite, ci numai pentru că a fost guvernator general şi era temut de toţi. (N. aut.)

ristice verii — mugetul vitelor, pocnete de bici, ţipătul femeilor şi al copiilor care mînau viţeii în ogradă, tropotul surd de picioare goale şi de copite pe drumul de ţară, plin de praf şi bălegar — şi cînd a început să miroasă a lapte, iluzia a fost deplină. Chiar şi Duika este atrăgătoare aici. Pe alocuri curge chiar la spatele caselor, pe lîngă grădinile de zarzavat ; malurile îi sînt năpădite de răchită şi rogoz. Cînd am văzut-o, pe oglinda netedă a apei se lăsau umbrele înserării ; rîul, murmurînd uşor, părea că adoarme.

Ca şi în bogata slobozie Alexandrovskaia, pe lîngă numărul mare de vechi colonişti, femei, ştiutori de carte, sînt multe femei libere şi s-a desfăşurat şi aici cam aceeaşi „poveste a trecutului" cu vînzări clandestine de alcool, chiaburie etc. ; se spune că pe vremuri, la alcătuirea gospodăriilor, domnea un accentuat favoritism, se dădeau cu uşurinţă pe credit vite, seminţe şi chiar alcool, iar treburile mergeau bine, locuitorii din Korsakovskoe fiind buni diplomaţi, adresîndu-se chiar şi celor mai mici funcţionari cu „înălţimea-voastră". Spre deosebire de slobozia Alexandrovskaia, bunăstarea din Korsakovskoe nu se datoreşte totuşi nici comerţului clandestin cu băuturi spirtoase, nici favoritismului sau apropierii de Parisul Sahalinului, ci văditelor succese în agricultură. În timp ce la slobozia din Alexandrovsk, un sfert din gospodării nu stăpînesc nici o palmă de pămînt arabil şi un alt sfert au căpătat loturi foarte mici, la Korsakovskoe toţi gospodarii se îndeletnicesc cu plugăritul şi seamănă grîu ; în slobozie, jumătate din populaţie nu posedă vite, şi totuşi o duce bine ; aici însă, fiecare gospodărie are cai şi vaci. Din multe motive, atitudinea faţă de agricultura din Sahalin nu poate fi decît sceptică, dar trebuie să recunoaştem că la Korsakovskoe plugăritul este pus pe baze serioase şi dă rezultate bune. Este greu de crezut că ţăranii din Korsakovskoe aruncă în fiecare an în pămînt două mii de puduri de sămînţă numai din încăpăţînare sau din dorinţa de a fi pe placul conducerii. Nu am

date exacte cu privire la recoltă, iar pe relatările țăranilor nu se poate pune prea multă bază, dar după unele indicii, cum ar fi de pildă numărul mare al vitelor, aspectul exterior al vieții, precum și din faptul că țăranii, cei care ar avea dreptul să se stabilească pe continent, nu se grăbesc să plece, se poate trage concluzia că recolta nu numai că îi hrănește, dar le aduce și oarecare cîștiguri, ceea ce-i îndeamnă la o viață așezată.

Nu este greu de explicat de ce locuitorii din Korsakovskoe reușesc în agricultură, pe cînd în satele învecinate oamenii trăiesc în mizerie, apăsați de tot felul de greutăți și pierzîndu-și de mult speranța că vor izbuti vreodată să se hrănească din pîinea lor proprie. Pe locul unde este situată colonia Korsakovskoe, valea rîului Duika are lățimea maximă, încît de la bun început, oamenii veniți să întemeieze satul, au avut la dispoziție o suprafață foarte mare de pămînt și au avut și putința să-și aleagă lotul cel mai potrivit. În prezent, peste douăzeci de gospodari stăpînesc trei pînă la șase deseatine de pămînt arabil ; rareori are vreunul mai puțin de două deseatine. Dacă cititorul ar dori să compare pămîntul cu cel din Rusia, trebuie să nu piardă din vedere că aici pămîntul se însămînțează an cu an în întregime, pînă la ultimul centimetru, fără să se mai lase prin rotație parcele necultivate, așa că, din punct de vedere cantitativ, două deseatine din Sahalin egalează recolta a trei deseatine din interiorul țării. Folosirea unor parcele mari, iată taina succeselor obținute de coloniștii din Korsakovskoe. În condițiile Sahalinului, cînd recolta medie nu depășește proporția de 1—2 și 1—3 față de cantitatea însămînțată, o recoltă îndestulătoare nu se poate obține decît cu condiția să fie mult pămînt. Mult pămînt, multă sămînță și mîna de lucru ieftină. În anii cînd grîul nu rodește, coloniștii din Korsakovskoe sînt salvați de culturile de legume și de cartofi, care acoperă suprafața respectabilă de 33 deseatine.

Colonia de deportaţi înfiinţată de curînd, cu populaţia ei puţin numeroasă, în veşnică mişcare, n-a ajuns încă la maturitatea necesară unei statistici. Datorită puţinelor date scriptice pe care, deocamdată, le poate furniza, eşti nevoit, vrei nu vrei, să recurgi la presupuneri şi probabilităţi. De n-ar fi riscul de a se socoti pripită şi hazardată folosirea pentru întreaga colonie, a datelor privitoare la Korsakovskoe, s-ar putea afirma că faţă de recoltele atît de slabe ce se obţin în Sahalin, fiecare gospodar ca să nu lucreze în pagubă şi să nu rabde de foame, ar trebui să aibă cel puţin două deseatine de pămînt arabil, în afară de păşuni şi de grădinile de zarzavat şi cartofi. O normă precisă nu se poate stabili deocamdată ; după toate calculele, ar fi necesare patru deseatine. Dar, iată, în *„Raportul cu privire la situaţia agriculturii din Sahalin, prezentat pe anul 1889"*, se arată că fiecărui locuitor îi revine în medie numai o jumătate de deseatină (1,555 stînjeni pătraţi).

La Korsakovskoe se află o casă care, prin dimensiunile sale, acoperişul roşu şi grădina frumoasă ce o înconjoară, aminteşte de un mic conac boieresc. Stăpînul acestei case, P. I. Suprunenko, inspectorul sanitar, a plecat în primăvară să organizeze în Rusia o expoziţie a penitenciarelor şi nu s-a mai întors. În camerele pustii n-am găsit decît rămăşiţele unei minunate colecţii zoologice, întocmită de acest doctor. Nu ştiu unde a fost transportată colecţia şi cine o foloseşte la studiul faunei Sahalinului, dar judecînd după exemplarele rămase, nespus de interesante, precum şi după cele ce mi s-au povestit, mi-am putut da seama că această colecţie trebuie să fie foarte bogată şi că doctorul Suprunenko a muncit cu multă rîvnă şi dragoste la alcătuirea ei. A început să strîngă vietăţi din anul 1881, şi în zece ani a reuşit să adune exemplare din aproape toate vertebratele existente în Sahalin, precum şi un bogat material antropologic şi etno-

grafic. Dacă ar fi rămas pe insulă, colecţia lui ar fi putut servi ca bază unui muzeu minunat.

În casă am găsit şi o staţie meteorologică. Pînă în ultimul timp, staţia a fost condusă de doctorul Suprunenko, iar de la plecarea lui a preluat conducerea ei inspectorul agronom. În faţa mea s-au făcut observaţiunile zilnice de către copistul Golovaţki, ocnaş deportat, un om deştept şi îndatoritor, care mi-a pus la dispoziţie tabelele meteorologice. Din observaţiile făcute în răstimp de nouă ani, se pot trage unele concluzii ; voi însemna astfel cîteva date cu privire la clima din districtul Alexandrovsk. Primarul din Vladivostok mi-a spus odată că în oraşul lor şi în general pe toată coasta răsăriteană „nu există nici un fel de climă", tot aşa şi locuitorii Sahalinului au obiceiul să spună că n-au climă, ci doar vreme urîtă şi că o vreme mai urîtă ca în această insulă nu există în întreaga Rusie. Nu ştiu cît de exactă o fi această afirmaţie ; în răstimpul cît am stat eu pe insulă, vremea a fost frumoasă ; e drept că tabelele meteorologice şi relatările altor autori dau un tablou prea puţin favorabil. În întregul district Alexandrovsk domneşte un climat maritim extrem de schimbător. Temperaturile medii din cursul anului [1] variază foarte mult, numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice tot aşa etc. Temperatura medie foarte scăzută, precipitaţiile abundente şi predominanţa zilelor înnourate constituie principala caracteristică a climatului insulei. Voi folosi pentru comparaţie temperaturile medii lunare din districtul Alexandrovsk şi acelea din judeţul Cerepoveţk, gubernia Novgorod, unde „clima e aspră, umedă şi schimbătoare, neprielnică pentru sănătate" [2] :

---

[1] Temperatura medie a anului variază între + 1,2° şi — 1,2°. Numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice variază între 102 şi 209. În anul 1881, au fost numai 35 zile fără vînt, în timp ce în 1884, au fost mult mai multe — 112. (N. aut.)

[2] P. Greaznov, *Datele studiului comparativ cu privire la traiul ţăranilor şi topografia medicală a judeţului Cerepoveţk, 1880.* Gradele după Réaumur, din studiul domnului Greaznov, le-am transpus în scala Celsius. (N. aut.)

	Distr. Alex.	Jud. Cerepov.
Ianuarie	— *18,9*	— *11,0*
Februarie	— *15,1*	— *8,2*
Martie	— *10,1*	— *1,8*
Aprilie	+ *0,1*	+ *2,8*
Mai	+ *5,9*	+ *12,7*
Iunie	+ *11,0*	+ *17,5*
Iulie	+ *16,3*	+ *18,5*
August	+ *17,0*	+ *13,5*
Septembrie	+ *11,4*	+ *6,8*
Octombrie	+ *3,7*	+ *1,8*
Noiembrie	— *5,5*	— *5,7*
Decembrie	— *13,8*	— *12,8*

Temperatura medie anuală în districtul Alexandrovsk este de + 0,1°, adică aproape 0°, iar în judeţul Cerepoveţk de + 2,7°. Iarna la Alexandrovsk este mai aspră decît la Arhanghelsk, primăvara şi vara sînt ca în Finlanda, iar toamna ca la Petersburg. Temperatura medie anuală o găsim la fel ca în insulele Solovţî, tot 0°. În valea Duikăi se află o zonă de îngheţ peren. În ziua de 20 iunie, Poliakov a găsit această zonă la o adîncime de 3/4 de arşin. Tot el, la 14 iulie, a găsit sub grămezi de gunoaie şi prin văgăunele munţilor, un strat de zăpadă, care s-a topit abia la sfîrşitul lunii. La 24 iulie 1884, în munţii, care aici nu sînt prea înalţi, a nins şi toată populaţia a fost nevoită să se îmbrace cu şube şi cojoace. Într-un răstimp de nouă ani, gheaţa de pe rîul Duika a pornit cel mai devreme la 23 aprilie şi cel mai tîrziu la 6 mai. În decursul celor nouă ierni n-a fost niciodată moină. Gerul se menţine 181 zile pe an, iar 151 zile bate un vînt rece. Toate acestea au o mare importanţă practică. Cernov spune că nici în judeţul Cerepoveţk, unde verile sînt mai calde şi mai lungi, hrişca, grîul şi castraveţii nu se pot coace bine, iar după cum reiese din rapoartele inspectorului agronom din localitate, în districtul Alexandrovsk nu s-a înregistrat niciodată totalitatea de căldură necesară pentru coacerea completă a grîului şi ovăzului.

Inginerii agronomi și igieniștii ar trebui să dea cea mai mare atenție excesivei umidități locale. Sînt în medie 189 de zile pe an cu precipitații atmosferice : 107 zile cu ninsoare și 82 zile cu ploi (în județul Cerepoveț k 81 zile plouă și 82 ninge). Săptămîni în șir cerul este pe de-a-ntregul acoperit cu nori de plumb și vremea urîtă care dăinuie necurmat, zi după zi, pare locuitorilor fără capăt. O asemenea vreme predispune la gînduri negre și la beții crunte. S-ar putea afirma că, înrîuriți de vremea urîtă, mulți oameni devin aspri, răi, și mulți dintre cei blajini, cu caracter moale, nevăzînd săptămîni și chiar luni de-a rîndul soarele, își pierd pentru totdeauna speranța într-o viață mai bună. Poliakov scrie că în luna iunie 1881 nici o zi n-a fost senină, iar din raportul inspectorului agronom rezultă că în intervalul de la 18 mai pînă la 1 septembrie au fost cel mult opt zile cu cer senin. Fenomenul ceții e destul de obișnuit aici, mai ales pe mare, unde constituie o adevărată calamitate pentru navigație ; se spune apoi că ceața sărată a mării pune în primejdie vegetația de pe coastă ca și arborii și pășunile. Voi vorbi mai jos despre centrele populate, ai căror locuitori au renunțat din pricina acestei ceți să semene cereale și folosesc întregul pămînt arabil pentru cultivarea cartofilor. Într-o zi senină și însorită am văzut cu ochii mei cum înainta dinspre mare un zid de ceață albă, lăptoasă ; părea că din cer coborîse o uriașă perdea albă.

Stația meteorologică este înzestrată cu instrumente controlate și procurate de la observatorul general de fizică din Petersburg. Stația nu posedă bibliotecă. Afară de Golovațki, despre care am pomenit mai sus și de soția lui, am găsit la stație încă șase ajutori și o muncitoare. Ce pot face atîția oameni acolo, nu știu.

La Korsakovskoe există o școală și un paraclis. Un răstimp a funcționat și un spital, unde erau ținuți la un loc 14 sifilitici și 3 nebuni ; unul din nebuni s-a molipsit de sifilis. Mi s-a povestit că

sifiliticii lucrau pentru secţia chirurgicală feşe şi scame din cîrpe. N-am apucat însă, să vizitez acest aşezămînt arhaic, deoarece în luna septembrie el a fost închis de un medic militar tînăr care îndeplinea vremelnic funcţia de medic de penitenciar. Ţinînd seama de faptul că organizarea spitalelor de aici a rămas în urmă faţă de civilizaţie cu cel puţin două sute de ani, nu m-ar fi mirat să aflu că medicii din închisori dispun arderea nebunilor pe rug.

Într-o zi, spre seară, am găsit într-o izbă un deportat de vreo patruzeci de ani îmbrăcat într-o haină ponosită ; faţa îi era rasă, iar cămaşa murdară, nescrobită ; la gît purta un simulacru de cravată ; după toate aparenţele un om din pătura cultă. Stătea pe un scăunel şi mînca dintr-o strachină de lut carne sărată cu cartofi. Şi-a spus numele, cu terminaţia în „ski", mi s-a părut că recunosc în el un fost ofiţer, al cărui nume se termina la fel ; ştiam că fusese deportat în Sahalin pentru o încălcare gravă a disciplinei.

— Aţi fost ofiţer ? l-am întrebat.

— Nu, înălţimea-voastră, am fost preot.

Nu ştiu pentru ce fusese trimis în Sahalin şi nici nu l-am întrebat. Cînd un om căruia nu demult i se spunea părinte Ioan şi i se săruta mîna, stă în faţa ta în poziţie de drepţi, într-o haină ponositá şi murdară, nu te mai gîndeşti la crima lui. Într-o altă izbă mă aştepta următoarea scenă : Un ocnaş tînăr, brun, cu un aer extrem de abătut, îmbrăcat într-o rubaşcă, stătea la masă sprijinindu-şi capul în mîini. Gazda — o ocnaşă şi ea, strîngea de pe masă samovarul şi ceştile. La întrebarea mea dacă e căsătorit sau nu, tînărul îmi răspunse că soţia şi fiica lui l-au urmat de bunăvoie în Sahalin, dar iată, s-au împlinit două luni de cînd soţia a plecat cu copilul la Nikolaevsk şi nu s-a mai întors, deşi a chemat-o prin cîteva telegrame. „Şi nici n-o să se mai întoarcă, adaugă femeia cu o bucurie răutăcioasă în glas. Ce să facă ea aici ? Ce să caute ea în Sahalinul tău ? He-he, crezi că-i glumă !" El tace,

iar ea începe din nou : „Nici vorbă că nu se mai întoarce. E femeie tînără, liberă, de ce să stea aici ? Şi-a luat zborul ca o pasăre, caută-i urma dacă poţi ! Ea nu-i ca tine sau ca mine. Dacă nu-mi omoram bărbatul şi tu n-ai fi dat foc casei, am fi şi noi acum oameni liberi, pe cînd aşa, stai şi aşteaptă marea şi sarea, aşteaptă-ţi nevestica, aşteapt-o cu inima scăldată în sînge..." Se vede bine că omul suferă cumplit dar femeia nu tace o clipă, vorbele ei îi zgîndăresc mereu rana ; şi după ce ies din odaie îi mai aud turuitul.

La Korsakovskoe umbla cu mine din izbă în izbă ocnaşul Kisleakov, un om tare ciudat. Reporterii judiciari, cred că nu l-au uitat. Este faimosul furier Kisleakov, din Petersburg, care şi-a omorît soţia cu ciocanul, prezentîndu-se apoi singur la poliţie şi mărturisindu-şi crima. După spusele lui, nevastă-sa era foarte frumoasă şi el o iubea nespus de mult. Certîndu-se odată cu ea, s-a jurat pe icoană că o va ucide şi din clipa aceea o forţă nevăzută i-a şoptit fără încetare la ureche : „Ucide-o, ucide-o !" Înainte de judecată el a fost ţinut sub observaţie la spitalul sfîntul Nicolae şi pe temeiul acesta se socotea el însuşi drept nebun ; în repetate rînduri m-a rugat să intervin pentru a fi recunoscut nebun şi închis într-o mănăstire. La închisoare, drept muncă silnică i s-a dat să facă plăcuţele acelea de lemn care se agaţă la raţiile de pîine — se pare că nu-i o muncă grea, totuşi el a tocmit pe un altul să-i facă treaba, iar el însuşi „meditează", adică nu face nimic. Poartă o haină civilă din doc şi are un fizic plăcut. Nu-i un om prea deştept, dar foarte vorbăreţ şi mare amator de maxime cu iz filozofic. „Unde sînt purici, sînt şi copii", rostea el sentenţios cu o voce catifelată de bariton, de fiecare dată cînd vedea copiii. Cînd oamenii întrebau faţă de el de ce se face recensămîntul, le răspundea : „Ca să ne trimită pe toţi în lună. Ştii tu încotro vine luna ?" Iar odată, cînd ne întorceam seara tîrziu, pe jos, la Alexandrovsk, a spus de cîteva ori, tam-nesam : „Răzbunarea este sentimentul cel mai nobil".

Mai departe, în sus, pe rîul Duika, am dat de satul Novo-Mihailovskoe, înfiinţat în anul 1872 şi denumit astfel pentru că pe Miţul îl chema Mihail. Mulţi autori, pomenind acest sat, îl numesc „Cătunul de sus" iar localnicii îi spun „Ogorul". Satul are 520 de locuitori : 287 bărbaţi şi 233 femei. În total sînt 133 de gospodari ; doi din ei au şi cîte un coproprietar. Fiecare gospodar posedă cîte un lot de pămînt arabil, iar vite mari am numărat 84. În pofida acestor date, casele, cu puţine excepţii, sînt amarnic de sărăcăcioase, iar locuitorii declară toţi într-un glas că „pe insula asta nu-i chip de trăit". Se povesteşte că în trecut, cînd la Novo-Mihailovskoe, oamenii n-aveau ce mînca, s-a bătătorit o potecă din sat spre Due ; au bătătorit-o femeile libere şi cele deportate care mergeau la închisoarea din Due şi Voievodskoe, pentru a se vinde acolo deţinuţilor pe cîţiva gologani. Pot adeveri că această potecă mai există şi astăzi. Dar coloniştii, care asemenea celor din Korsakovskoe stăpînesc parcele mari de pămînt arabil, de la trei pînă la şase şi chiar opt deseatine, nu simt sărăcia, însă asemenea parcele sînt puţine şi an cu an se împuţinează ; astăzi, mai mult de jumătate din gospodari au parcele de la o optime de deseatină pînă la cel mult una şi jumătate, ceea ce înseamnă că plugăritul nu le aduce decît pagubă. Gospodarii vechi care trăiesc aici de mai mult timp şi au destulă experienţă nu seamănă decît orz sau folosesc pămîntul arabil la cultivarea cartofilor.

Pămîntul de aici nu ademeneşte pe om şi nu-l îndeamnă la o viaţă gospodărească. Dintre locuitorii trimişi în primii patru ani după întemeierea satului, n-a mai rămas nici unul ; dintre cei veniţi în 1876, au rămas nouă, din 1877 au rămas şapte, din 1878 — doi, din 1879 — patru ; restul sînt toţi noi veniţi.

La Novo-Mihailovskoe există oficiu poştal, o şcoală primară, un azil de bătrîni şi rămăşiţele unei biserici de lemn rămasă neterminată. Este şi o brutărie unde se coace pîinea pentru ocnaşii folosiţi la lucrările de drumuri din district ; pîinea se face

pesemne fără nici un control din partea autorităților, căci are un gust respingător.

Toți cei care trec prin Novo-Mihailovskoe îl vor cunoaște neapărat pe Potiomkin, un țăran, fost ocnaș. Cînd vreun personaj oficial vizitează Sahalinul, Potiomkin este acela care îl primește cu pîine și sare ; cînd autoritățile vor să demonstreze cît de bine a reușit colonia agricolă, îl dau de exemplu pe Potiomkin. În statistica locală el este trecut cu 20 de cai și 9 vite cornute, dar se spune că în realitate are de două ori mai mulți cai. Ține o băcănie în sat și o altă băcănie la Due, pe care o conduce fiul său. Face impresia unui rascolnic deștept și priceput în afaceri. Camerele din casa lui sînt curate, pereții tapetați și pe unul vezi chiar un tablou : *„Marienbad — băi, lîngă Libava"*. Și el și bătrînica lui nevastă sînt foarte gravi, scumpi la vorbă și diplomați în discuție. Cînd m-au poftit la ceai, și el și soția lui mi-au spus că în Sahalin se poate trăi, că pămîntul este roditor, dar din nenorocire oamenii s-au lenevit, se lasă pe tînjeală în loc să muncească. L-am întrebat dacă este adevărat că a oferit odată unei persoane marcante pepene verde și galben din pepenăria lui. Mi-a răspuns fără să clipească : „Cum să nu, se întîmplă să se coacă și pepenii galbeni". [1]

La Novo-Mihailovskoe mai locuiește încă o celebritate a Sahalinului — e vorba de colonistul Terski, fostul călău. Plîngîndu-mi-se că are ceva rupt în burtă, tușea apăsîndu-și pieptul cu mîinile costelive și palide. I s-au sleit puterile din ziua cînd, pedepsit pentru o vină oarecare, a fost dat pe mîna actualului călău din Alexandrovsk, Komelev. Acest Komelev a depus atîta silință încît era „să-mi scoată sufletul din mine". Curînd însă s-a făcut și Komelev vinovat de ceva și atunci a fost

[1] Potiomkin a venit în Sahalin cu parale. Doctorul Avgustinovici, care l-a văzut după trei ani de la sosirea lui pe insulă, a scris : „Cea mai bună casă este a deportatului Potiomkin". Faptul că numai în trei ani acest ocnaș izbutise să-și construiască o casă bună, să-și cumpere cai și să și mărite fata cu un funcționar din Sahalin, cred că nu are nimic comun cu agricultura. (N. aut.)

sărbătoare și pentru Terski. Plin de dorința de a se răzbuna, și-a biciuit colegul atît de tare, încît și acum, spune lumea, tot trupul acestuia e acoperit de răni purulente. Vorba ceea : dacă pui doi păianjeni veninoși într-un borcan, se mănîncă între ei.

Pînă în anul 1888, Novo-Mihailovskoe era ultimul sat din valea Duikăi, de atunci s-au mai înființat două : Krasnîi-Iar și Butakovo. În momentul de față se construiește o șosea de la Novo-Mihailovskoe pînă la aceste două sate. În prima jumătate a drumului spre Krasnîi-Iar — vreo trei verste — am călătorit pe un șleah neted și drept ca o panglică, iar a doua jumătate am străbătut-o prin taiga, pe un pitoresc drumeag de pădure de pe care buștenii fuseseră scoși, astfel că mersul era ușor și plăcut ca pe un drum bun de țară. Copacii mari, buni pentru construcții, au fost aproape toți tăiați de-a lungul drumului, dar taigaua este încă impunătoare, falnică. Mesteceni, plopi, sălcii, frasini, socul, mălinul, păducelul și taula, iar printre ei crește iarba de un stat de om și chiar mai mult. Brusturi și ferigi gigantice, cu frunzele de peste un arșin în diametru și tufărișuri bogate năpădesc pădurea, formînd un desiș de nepătruns — bun adăpost pentru urși, samuri și cerbi. Acolo, unde se sfîrșește valea îngustă și încep munții, se înalță pe ambele povîrnișuri codri deși de brazi, molifți și zadă, un adevărat zid verde ; ceva mai sus cresc tot foioase, în timp ce vîrfurile munților rămîn pleșuve sau acoperite de tufe. Brusturi atît de mari ca aici n-am întîlnit nicăieri în Rusia, ei dau desișului din taiga, cîmpiilor și poienițelor o înfățișare cu totul originală. Am mai scris că noaptea, mai ales în bătaia razelor lunii, brusturii capătă un aspect fantastic. Din acest punct de vedere decorul este întregit de încă o plantă minunată din familia umbeliferelor — mi se pare că nu are denumire în limba rusă — planta e formată dintr-o tulpină dreaptă înaltă de vreo zece picioare, roșie-purpurie în partea de sus și care sus-

ține o umbreluță de aproape un picior în diametru. În jurul acestei umbreluțe, pe tulpină se grupează alte umbreluțe, mai mici, care toate împreună dau plantei o înfățișare de candelabru. Denumirea latină a acestei plante este *angelophyllum ursinum.* [1]

Krasnîi-Iar s-a înființat numai de doi ani. Satul e tăiat de o uliță lată, dar drum de umblat încă nu s-a făcut ; de la o izbă la alta oamenii trec prin hîrtoape, grămezi de argilă și rumeguș de lemn ; trebuie să sară peste bîrne, cioturi și șanțuri în care stagnează o apă cafenie. Izbele încă nu sînt gata. Un gospodar mestecă lut pentru cărămidă, un altul își face soba și un al treilea cară o bîrnă. În total sînt 51 de gospodari. Trei din aceștia — printre care un chinez, Pen-Oghi-Țoi — și-au părăsit casele în construcție și au plecat ; nimeni nu știe unde s-au dus. Alți șapte, caucazieni trimiși aici, s-au lăsat păgubași de casele începute și s-au îngrămădit toți într-o singură izbă, zgribulindu-se de frig, deși sîntem abia în 2 august. Că acest sat tînăr abia își începe existența, rezultă și din datele statistice. În total sînt 90 de locuitori, raportul între bărbați și femei fiind de doi la una. Am notat 3 familii legitime, 20 nelegitime și numai 9 copii în vîrstă pînă la cinci ani. Numai trei gospodari au cai și nouă au vaci. Deocamdată toți gospodarii primesc rațiile alimentare ce se cuvin ocnașilor ; nu se știe însă cu ce se vor hrăni mai tîrziu ; în orice caz, pe agricultură nu se pot bizui. Pînă în prezent s-au defrișat numai 24 și $^1/_4$ deseatine pentru pămînt arabil și cultura cartofului, adică mai puțin de jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. Pășunile lipsesc cu desăvîrșire. Deoarece valea

[1] Celor mai mulți dintre vizitatorii Sahalinului nu le place peisajul local, poate datorită faptului că soseau în Sahalin cu impresia proaspătă a priveliștilor din Ceylon și Japonia sau a celor din valea Amurului, sau poate din cauză că primele localități ce le-au văzut au fost Alexandrovsk și Due, unde natura este într-adevăr săracă. Și vremea de aici poartă o bună parte din vină. Oricît de frumos și original ar fi peisajul din Sahalin, e greu să-l apreciezi cînd săptămîni în șir stă învăluit în ceață și ploi. (N. aut.)

este îngustă, strînsă din ambele laturi între munți, precum și datorită faptului că nimic, nici un considerent nu poate înfrîna administrația locală atunci cînd ea vrea să scape de un lot de oameni, desigur, va trimite aici în fiecare an zeci de gospodari noi, parcelele arabile vor rămîne probabil ca și în prezent, adică de o optime, o pătrime și o jumătate de deseatină, ba poate vor fi și mai mici. Nu știu cine a ales locul pentru Krasnîi-Iar, dar se vede că erau oameni necompetenți, care nu călcaseră niciodată într-un sat și mai ales nu s-au gîndit nici o clipă la condițiile de existență a unei colonii agricole. Aici nu este nici măcar apă potabilă. Cînd am întrebat de unde se ia apă de băut, mi s-a arătat șanțul de lîngă drum.

Toate izbele sînt construite după același tipic, cu două ferestre, din lemnărie proastă, udă, cu singurul scop ca să reziste pînă la împlinirea termenului de deportare, cînd locuitorii lor vor putea pleca pe continent. Nu se face nici un control al modului de construcție și nici nu s-ar putea face, deoarece printre funcționari nu afli nici unul care să știe cum trebuie construită o casă sau zidită o sobă. E drept că în tabelul funcționarilor din Sahalin am găsit trecut un post de arhitect, dar cît timp am stat pe insulă, n-am reușit să-l văd și se pare că se ocupă numai de construcțiile statului. Cea mai plăcută și mai veselă ca înfățișare este casa în care trăiește gardianul Ubienîh [1], un soldățel scund, pirpiriu, cu o expresie pe față în armonie desăvîrșită cu numele lui ; are un aer atît de trist și abătut poate și datorită faptului că în aceeași izbă cu el locuiește o colonistă înaltă și grasă care i-a devenit concubină și i-a dăruit o familie numeroasă. Ubienîh primește leafa de gardian principal, dar toată slujba lui se mărginește la obligația de a raporta oficialităților în trecere că totul pe această lume este în perfectă ordine. Totuși, nici lui nu-i place Krasnîi-Iar și ar da mult să plece cît mai repede din Sahalin. M-a

[1] Pricăjitul (n. t.).

întrebat dacă o vor lăsa pe concubină să-l însoţească, atunci cînd el va fi lăsat la vatră şi va putea să plece pe continent. Problema asta îl neliniştea grozav.

La Butakovo[1] n-am fost. După datele statistice pe care le-am putut controla parţial şi le-am completat cu datele culese din registrele bisericeşti, satul numără 39 de locuitori şi numai patru femei. În total am notat 22 de gospodari. S-au terminat de clădit numai patru izbe, restul gospodarilor au casele în construcţie. La toţi li s-au dat numai $4^1/_2$ deseatine de pămînt pentru cereale şi pentru cultura cartofilor. Nici un gospodar nu are vite sau păsări.

Încheind cercetarea văii rîului Duika, trec la cele trei sate din valea rîului Arkai. Această vale n-a fost aleasă pentru că ar fi cumva mai bine cunoscută sau mai corespunzătoare pentru înfiinţarea unor colonii, ci pur şi simplu pentru că e mai apropiată de Alexandrovsk, decît văile altor rîuri.

VIII

Rîul Arkai. Pichetul Arkovo. Pervoe, Vtoroe şi Tretie Arkovo. Valea Arkaiului. Satele de pe coasta apuseană: Mgaci, Tanghi, Hoe, Trambaus, Viahtî şi Vanghi. Tunelul. Căsuţa cablului. Due. Cazărmi pentru familii. Închisoarea din Due. Minele de cărbuni. Închisoarea din Voevodskoe. Cei ferecaţi la roabe.

Rîul Arkai se varsă în strîmtoarea Tătară la vreo opt, zece verste spre nord de Duika. Nu e mult de cînd Arkai era un rîu adevărat, în care se putea pescui gorbuşa[2]; acum însă, ca urmare a incendiilor din păduri şi a tăierii copacilor, apele

[1] Satul a fost numit astfel în onoarea lui A. M. Butakov, administratorul districtului Tîmovsk. (N. aut.)

[2] O varietate de somon *(onchorhynchus gorbuscha W.)* (N. ed.).

rîului au scăzut ; peste vară ele seacă de tot. În timpul ploilor mari însă, rîul se revarsă ca în lunile de primăvară și apele lui repezi și zgomotoase se fac simțite. S-a întîmplat de cîteva ori să inunde grădinile de zarzavat de pe maluri și să tîrască în mare fînul și întreaga recoltă a coloniei. Nenorociri fără putință de ocolit, deoarece valea rîului este îngustă și străjuită de munți înalți. [1]

Chiar la gurile rîului, la cotul văii, se află un sat de ghiliaci, Arkai-vo, al cărui nume s-a dat apoi și pichetului Arkovo și celor trei sate : Pervoe Arkovo, Vtoroe Arkovo și Tretie Arkovo. Din Alexandrovsk spre valea Arkaiului duc două drumuri : un drum de munte, care în tot timpul cît am stat acolo a fost impracticabil, deoarece în toiul incendiilor din pădure au ars toate podurile, și un alt drum, pe țărmul mării, pe care se poate merge numai în timpul refluxului. Prima dată am plecat spre Arkai la 31 iulie, la ora 8 dimineața. Refluxul începuse. În văzduh mirosea a ploaie. Cerul mohorît și marea pustie — pe tot întinsul ei nu se zărea nici o pînză — formau laolaltă cu malul rîpos o priveliște posacă, jalnică ; valurile gemeau surd și trist. De pe malul înalt priveau copacii bolnavi și piperniciți ; pe locul acela descoperit fiecare arbore trebuie să ducă o luptă aprigă cu gerul și cu vîntul rece din lungile nopți de iarnă și toamnă ; trebuie să se fi zbătînd fără odihnă dintr-o parte în alta îndoindu-și crengile pînă la pămînt și gemînd jalnic — dar, parcă aude cineva aceste gemete ?

[1] Cu vreo cinci ani în urmă, o personalitate marcantă, discutînd cu coloniștii despre agricultură și dîndu-le sfaturi, a spus printre altele : „Nu uitați că în Finlanda grîul se seamănă pe povîrnișul munților". Dar Sahalinul nu este Finlanda ; condițiile climaterice, și mai ales solul, exclud orice posibilitate de cultivare a coastelor munților. La rîndul său, inspectorul agronom sfătuiește pe locuitori să se ocupe cu creșterea oilor care ar putea „să folosească pășunile sărace dar numeroase de pe povîrnișul munților, pășuni care n-ar putea îndestula vitele mari". Sfatul acesta nu poate fi însă pus în practică, deoarece oile ar putea folosi pășunile numai în timpul verii, care e foarte scurtă, în restul anului ar muri de foame. (N. aut.)

Pichetul Arkovo se află chiar lîngă satul ghiliacilor. Mai înainte, era aici un pichet de soldaţi, puşi să-i prindă pe ocnaşii fugari ; acum însă, locuieşte acolo un gardian, îndeplinind, pare-se, slujba de administrator al coloniei. La vreo trei kilometri de pichet este situat satul Pervoe Arkovo. Satul are o singură uliţă şi datorită condiţiilor locale se poate dezvolta numai în lungime. Cu timpul, cînd cele trei Arkovo se vor contopi, Sahalinul va avea un sat foarte lung, avînd o singură uliţă. Pervoe Arkovo a luat fiinţă în 1883. Satul are 136 locuitori, 83 bărbaţi şi 53 femei. Sînt 28 de gospodari şi toţi au familie, afară de ocnaşa Pavlovskaia, o catolică ; i-a murit de curînd concubinul, adevăratul stăpîn al casei şi mă ruga stăruitor : „Dă-mi un gospodar !“ Trei gospodari au cîte două case. Vtoroe Arkovo a fost înfiinţat în 1884. Are 92 de locuitori : 46 bărbaţi şi 46 femei. Sînt 24 de gospodari, toţi cu familie. Doi gospodari au cîte două case. Tretie Arkovo s-a întemeiat în acelaşi timp cu al doilea, ceea ce demonstrează încă o dată cu cîtă grabă a fost populată valea Arkaiului. Satul adăposteşte 41 locuitori : 19 bărbaţi şi 22 femei. Sînt zece gospodari, unul din ei are un coproprietar. Nouă gospodari au familie.

Din scriptele statistice rezultă că în cele trei sate Arkovo toţi gospodarii posedă pămînt arabil şi parcelele lor variază între o jumătate şi două deseatine. Un gospodar are chiar trei deseatine. Se seamănă cantităţi destul de mari de grîu, orz şi secară şi se cultivă cartofi. Majoritatea locuitorilor ţin vite şi păsări de curte. Judecînd după datele statistice întocmite de administratorul coloniei am putea trage concluzia că în scurta lor experienţă, cele trei Arkovo s-au dezvoltat de-a minune în ramura culturii pămîntului ; un autor anonim a şi scris cu privire la agricultura locală : „Cultivarea pămîntului este răsplătită din plin în această regiune datorită solului cît se poate de prielnic pentru agricultură, fapt dovedit prin vigoarea vegetaţiei silvice şi de stepă“. În realitate însă, lu-

crurile nu stau chiar așa. Cele trei Arkovo fac parte din cele mai sărace sate din Sahalinul de Nord. Pămînt arabil este, sînt și vite, dar nu se obține nici o recoltă. În afară de condițiile neprielnice, comune în întreaga insulă, coloniștii întîmpină mari greutăți datorită particularităților specific locale, în primul rînd din pricina solului atît de lăudat de autorul citat mai sus. Solul este format aici dintr-un strat subțire de humus, iar subsolul din pietriș mărunt ; în zilele călduroase, pietrișul se încălzește atît de tare, încît usucă rădăcinile plantelor, iar în timpul ploilor nu lasă să treacă apa, sub pietriș aflîndu-se un strat de argilă ; ca urmare, rădăcinile putrezesc. Ar putea rezista aici numai plantele cu rădăcini puternice, adînc înfipte în pămînt, cum ar fi, bunăoară, brusturele, iar dintre culturi, numai cele rădăcinoase, guliile și cartofii, pentru care solul se cere săpat mai adînc și mai des decît pentru cereale. Despre calamitatea revărsării rîului am mai pomenit. Pășunile lipsesc cu desăvîrșire ; pentru fîn se cosesc petice răzlețe de iarbă din taiga, iar cei care au posibilitatea îl cumpără din districtul Tîmovsk. Mi s-a povestit că familii întregi nu au avut în lunile iernii trecute nici o bucățică de pîine și s-au hrănit numai cu gulii. Cu puțin înainte de venirea mea, în cel de-al doilea sat Arkovo murise de foame colonistul Skorin. Vecinii spuneau că el mînca trei zile dintr-un funt de pîine și a dus-o astfel un timp destul de îndelungat. „Pe toți ne așteaptă aceeași soartă", mi se plîngeau oamenii speriați de moartea lui Skorin. Îmi amintesc că trei femei au început să plîngă în timp ce-mi povesteau traiul lor chinuit. Într-o izbă fără mobilă, unde cuptorul întunecat umplea jumătate din încăpere, scîrceau în preajma femeii copiii ei și piuiau cîțiva pui de găină ; dacă ieșea în uliță, cu toții se luau după dînsa. Privindu-i, femeia rîdea și plîngea totodată, scuzîndu-se față de mine pentru smiorcăitul copiilor și piuitul puilor, spunîndu-mi că fac așa de foame ; ea însăși stătea ca pe

ghimpi așteptînd să se întoarcă bărbatul care plecase la oraș să vîndă niște poame și cu banii luați să cumpere pîine. A tocat frunze de varză și le-a aruncat puilor, ei s-au aruncat lacomi să mănînce, dar văzîndu-se păcăliți, au început să piuie și mai tare. Într-o altă izbă am dat de un mujic zburlit, cu sprîncenele groase lăsate streașină deasupra ochilor ; e un ocnaș, fără hal de murdar ; împreună cu el stă un altul, tot atît de murdar și zburlit ; amîndoi au familie numeroasă, iar în casa lor domnește cu adevărat o sărăcie lucie — nu au nici un cui măcar. În afară de tînguiri și de întîmplări ca moartea lui Skorin, cîte alte indicii ale sărăciei și foametei nu vezi aici ! În al treilea sat Arkovo, izba colonistului Petrov stătea bătută în scînduri ; pentru lipsa de sîrguință în gospodărie și pentru vina de a fi tăiat fără învoire un vițel, a fost trimis la închisoarea din Voevodskoe, unde se află în prezent. Fără îndoială că sărăcia l-a împins să taie vițelul, pentru a-l vinde la Alexandrovsk. În scriptele oficiale, sămînța luată pe datorie de la stat se consideră că este și însămînțată, în realitate însă, jumătate din ea coloniștii o mănîncă ; nici ei nu ascund acest lucru, cînd îi întrebi. Toate vitele sînt luate pe datorie de la stat și se întrețin pe socoteala statului. E o vorbă : „Cu cît te afunzi mai adînc în pădure, cu atît dai de mai mulți copaci" ; toți locuitorii celor trei sate sînt datori, datoriile lor cresc cu fiecare însămînțare nouă, cu fiecare vită nou-cumpărată. Unii au ajuns să aibă datorii care nu vor putea fi niciodată plătite — cîte două sau chiar trei sute de ruble.

Între al doilea și al treilea din aceste sate se află stația Arkovo, unde se schimbă caii în drum spre districtul Tîmovsk. E o stație de poștă și un han totodată. Dacă am aplica normele din Rusia, ținînd seama și de traficul redus, ar fi prea de ajuns la această stație doi, trei argați și un gardian. Dar în Sahalin totul e menit să capete amploare. Afară de gardian, stația mai ține în serviciu un copist, un curier, un grăjdar, doi bru-

tari, trei oameni care cară lemne și patru argați. Cînd i-am întrebat pe fiecare din aceștia din urmă ce fac ei aici, mi-au răspuns : „Cărăm fînul".

Dacă s-ar întîmpla ca un pictor peisajist să treacă prin Sahalin, l-aș sfătui să dea cea mai mare atenție văii Arkaiului. În afară de frumusețea poziției, locurile acestea se bucură de un colorit extraordinar de bogat, astfel că-ți vine greu să alungi din vîrful peniței comparația învechită cu un covor pestriț sau un caleidoscop. Iată, o fîșie năpădită de verdeață deasă și proaspătă, brusturii gigantici strălucesc după ploaia care abia a încetat ; alături, pe o suprafață de cel mult trei stînjeni se întinde un lan de secară, după care urmează o parcelă de orz și apoi iarăși brusturi ; mai departe, un petic de pămînt e semănat cu ovăz, iată apoi și un strat de cartofi, peste care două tulpini mărunte de floarea-soarelui își țin capetele plecate ; se vede și lanul de cînepă de un verde închis și peste tot, ici și colo, mîndrele plante din familia umbeliferelor, aidoma unor candelabre ; pestrițul covor e presărat de petele purpurii, roșii și roz ale florilor de mac. Pe drum întîlnești femei care și-au apărat capul de ploaie, acoperindu-l cu frunze enorme de brusturi, seamănă astfel cu niște gîndaci mari verzi. De o parte și de alta a drumului se înalță munții ; deși nu-s pe măsura celor din Caucaz, sînt totuși munți.

Pe coasta apuseană, mai sus de gurile Arkaiului, se înșiră șase cătune. N-am fost în nici unul ; datele statistice care urmează le-am luat din scriptele oficiale și din registrele bisericești. Cătunele sînt situate fie pe capuri care înaintează în mare, fie la gurile unor rîulețe, primind și numele lor. La început au fost acolo doar niște pichete de pază formate din patru, cinci oameni, cu timpul însă, cînd aceste pichete s-au dovedit neîndestulătoare, s-a hotărît (în anul 1882) ca unul din capuri, cel mai mare, situat între Due și Pogobi, să fie populat cu coloniști de nădejde, care să vină cu familiile lor. Scopul înființării acestor sate și a cordoanelor

de pe lîngă ele a fost „de a da putinţă călătorilor care vin din Nikolaevsk cu poştalionul şi celor care mînă cîinii sau renii să găsească adăpost şi pază în timpul drumului, precum şi de a institui o supraveghere mai bună a ţărmului, această singură (?) cale de evadare a deţinuţilor şi de import al alcoolului, a cărui vînzare este interzisă". O şosea pînă la cătunele de pe coastă încă n-a fost construită, astfel că nu se poate ajunge acolo decît umblînd pe jos, pe poteca de lîngă mare, în timpul refluxului ; iarna însă, pe zăpadă, mergi de-a dreptul cu sănii trase de cîini. Se mai poate comunica şi pe mare, cu bărci sau cutere, dar asta numai cînd vremea e foarte bună. Cătunele acestea sînt înşirate de la sud spre nord după cum urmează :

Mgaci — 38 locuitori : 20 bărbaţi şi 18 femei ; 14 au gospodării. 13 familii legitime şi numai 2 nelegitime. Satul are, aproximativ, 12 deseatine de pămînt arabil, dar de trei ani nu se mai seamănă grîne, tot pămîntul e folosit pentru cultura cartofilor. 11 gospodari au rămas acolo de la întemeierea satului şi 5 dintre ei au căpătat drepturi de ţărani. Aici se pot realiza cîştiguri bune, astfel se şi explică de ce ţăranii nu se grăbesc să plece pe continent. Şapte oameni ţin cîini ; cu ei transportă în timpul iernii poşta şi călătorii. Unul din locuitori e vînător de meserie şi îşi cîştigă existenţa din vînzarea vînatului. În ce priveşte pescuitul, despre care s-a pomenit în raportul direcţiei închisorilor din anul 1889, nu se mai practică de loc.

Tanghi — 19 locuitori : 11 bărbaţi şi 8 femei. 6 gospodari. Pămînt arabil aproape 3 deseatine însă, ca şi la Mgaci, din cauza cetei care primejduieşte cultura grînelor, se cultivă numai cartoful. Doi gospodari au bărci şi se îndeletnicesc cu pescuitul.

Poe — situat pe capul cu acelaşi nume, ce înaintează departe în mare, poate fi văzut şi din Alexandrovsk. 34 locuitori : 19 bărbaţi şi 15 femei. 13 gospodării. Locuitorii din acest cătun încă nu

și-au pierdut speranța și continuă să semene grîu și orz. Trei locuitori se îndeletnicesc cu vînatul.

Trambaus — 8 locuitori : 3 bărbați și 5 femei. E un sătuleț fericit, unde femeile sînt mai numeroase decît bărbații. Sînt trei gospodării.

Viahtî — pe rîul Viahtu care unește lacul cu marea, amintind din acest punct de vedere fluviul Neva. Se spune că în lac se poate pescui lostriță și nisetru. 17 locuitori : 9 bărbați și 8 femei. 7 gospodării.

Vanghi este ultimul cătun spre nord. 13 locuitori : 9 bărbați și 4 femei. Formează 8 gospodării.

După descrierea savanților și exploratorilor, cu cît înaintezi mai mult spre nord, cu atît natura devine mai săracă, mai tristă. Începînd de la Trambaus toată treimea de nord a Sahalinului nu-i decît un șes, o adevărată tundră pe care șirul principal de munți — cumpăna apelor — întins de-a lungul întregii insule se înfățișează ca un brîu de măguri, de ghebe vălurite, pe care unii cercetători le-au luat drept aglomerări de sedimente, aduse dinspre Amur. Pe întinderea brun-roșcată a cîmpiei mlăștinoase cresc pe alocuri brazi piperniciți ; zada cu trunchiul de cel mult un picior își lasă coroana pe pămînt ca o pernă verde, tufișurile de cedru își întind și ele ramurile pe jos. Printre fîșiile înguste de păduri pipernicite se întind licheni și mușchi și, ca în tundrele din Siberia, găsești poame cu gust înțepător, acru. Numai la extrema nordică a șesului, unde se ivesc din nou dealurile, în pragul mării veșnic reci, natura parcă ar vrea să zîmbească de bun rămas. Harta lui Kruzenștern indică în acest punct o pădure de brazi.

Dar oricît de săracă și de aspră este natura pe porțiunea aceasta de coastă, locuitorii duc — așa susțin oamenii competenți — o viață mult mai ușoară decît cei din Arkovo sau Alexandrovsk.

Aceasta se explică prin faptul că ei nu sînt atît de numeroși, astfel, bunurile pe care le au la dispoziție se împart între puțini. Nu sînt apoi obligați

să lucreze pămîntul, să aibă grija recoltelor, îşi pot alege singuri meseria şi mijloacele de cîştig. Prin satele lor trece drumul de iarnă de la Alexandrovsk spre Nikolaevsk. În acele luni vin mereu ghiliaci şi iakuţi cu treburi negustoreşti ; locuitorii le vînd produsele lor sau fac schimburi fără ca ele să fie mijlocite de comisionari. Aici nu sînt băcani hrăpăreţi, organizatori de maidane sau precupeţi, nu sînt funcţionari care să cumpere cu alcool minunatele blănuri de vulpi, şi să le arate apoi cu un zîmbet satisfăcut musafirilor.

Spre sud n-au mai luat fiinţă sate noi. Pe toată coasta apuseană, spre sud de Alexandrovsk, nu găsim decît un singur centru populat — Due — un loc groaznic din toate punctele de vedere, unde nu pot trăi de bunăvoie decît oameni cu adevărat neprihăniţi sau cu totul pervertiţi. Due este un post ; populaţia îi zice port ; a fost înfiinţat în anul 1857, dar denumirea de Due sau Dui exista şi înainte şi se referea la acea porţiune de coastă unde se exploatează astăzi cărbune. În valea îngustă unde este situat Due curge un pîrău sărac cu numele de Hoindji. De la Alexandrovsk spre Due duc două drumuri : un drum de munte şi un altul pe coasta mării. Deoarece capul Jonquier şi-a îngrămădit întreaga lui masă pe ţărm, drumul acesta din urmă nu s-ar fi putut deschide decît săpînd un tunel. Tunelul a şi fost săpat, dar fără să se ceară sfatul unui inginer, fără să se facă planul ; nu-i de mirare că a ieşit strîmb, murdar şi întunecos. Lucrarea a costat foarte scump şi s-a dovedit de prisos, deoarece, după construirea unui drum de munte bun nu avea să mai fie nevoie de drumul de pe ţărm, pe care traficul este împiedicat în timpul fluxului mării. Acest tunel ilustrează clasica tendinţă de a irosi ultimele resurse pe tot felul de fleacuri, în timp ce nevoi vitale nu sînt satisfăcute. Au început să sape tunelul, şefii lucrărilor se plimbau în vagonete cu inscripţia „Alexandrovsk-debarcader", iar ocnaşii erau nevoiţi să

se adăpostească în iurte murdare și umede, fiindcă n-avea cine să construiască barăci pentru ei.

Chiar la ieșirea din tunel, lîngă drumul de pe coasta mării, se află instalația pentru extragerea sării și alături, căsuța din care coboară în mare cablul telegrafic. În căsuță locuiește un tîmplar-ocnaș, polonez de origine, împreună cu concubina lui, despre care se spune că la vîrsta de doisprezece ani a născut un copil fiind violată de un deținut în drum spre ocnă. Pe tot drumul spre Due, coasta înaltă și abruptă prezintă surpături ; prin ele apar pete și fîșii lungi negre, a căror lățime variază între un arșin și un stînjen. Sînt strate de cărbuni. Din spusele specialiștilor rezultă că aceste strate sînt gîtuite aici între aglomerări de nisip și șisturi argiloase care se ridică și se îndoaie, fiind deplasate sau dislocate de strate dure de bazalt, diorită sau porfirită care formează în unele locuri adevărate masive. Ai putea spune că peisajul este pitoresc, dar ideea preconceputâ de loc blestemat ți s-a înrădăcinat atît de adînc în creier, încît privești cu milă nu numai oamenii ci și plantele, compătimindu-le că cresc aici și nu în altă parte. La vreo șapte verste mai sus, coasta este întreruptă de o despicare a solului. E vorba de rîpa de la Voevodskoe. Aici se înalță singuratica, groaznica închisoare din Voevodskoe, unde își ispășesc pedeapsa marii criminali, unii dintre ei fiind ferecați cu lanțuri de roabe. Prin fața închisorii umblă de colo-colo santinelele ; de jur împrejur nu vezi nici o altă ființă vie ; s-ar părea că santinelele străjuiesc cine știe ce comori prețioase.

Mai departe apar iarăși șisturi de cărbuni, apoi mai mergi o verstă pe coasta goală, pustie și ajungi în sfîrșit la rîpa lungă în care s-a cuibărit Due, fosta capitală a ocnelor din Sahalin. În primele clipe, cînd pătrunzi în orășel, ai impresia că te afli într-un fort vechi : o stradă dreaptă și netedă ca un platou de instrucție, căsuțe albe și curate, o gheretă vopsită în dungi, niște stîlpi dungați și ei ; pentru a completa priveliștea lipsește

numai bătaia tobelor. În căsuțe locuiesc : comandantul garnizoanei, directorul închisorii, preotul, ofițerii etc. La capătul străzii scurte se înalță de-a curmezișul o biserică, o clădire cenușie din lemn care ascunde privirilor partea neoficială a postului. Aici rîpa se bifurcă în forma literei Y înaintînd spre dreapta și spre stînga. La stînga se află o slobozie, care mai înainte se numea slobozia Evreiască ; spre dreapta sînt diferitele dependințe ale închisorii și încă o slobozie, fără nume. În amîndouă părțile, dar mai ales în cea din stînga, totul e murdar și urît ; au pierit căsuțele curate și albe ; bordeiele sînt mici, șubrede, fără curți și fără verdeață în bătătură, așezate în neorînduială alături de drum sau pe povîrnișul muntelui și chiar sus pe munte. Parcelele de pămînt, dacă la Due se poate vorbi de parcele, sînt foarte mici ; numai patru gospodari au loturi de patru stînjeni pătrați. E o strîmtoare, că n-ar avea unde să cadă un măr din copac ; totuși, în îngrămădeala și murdăria asta, călăul din Due, Tolstîh, și-a putut face rost de un locșor ca să-și ridice o casă.

Fără a socoti garnizoana, populația liberă și pe cei închiși, Due are 291 de locuitori : 167 bărbați și 124 femei. În total sînt 46 de gospodării ; dintre ele șase au coproprietari. Majoritatea gospodarilor sînt ocnași. Ce determină administrația să-i plaseze pe acești ocnași, cu familiile lor, tocmai aici, în această vale strîmtă și gîtuită, în loc să-i repartizeze prin alte locuri, îmi pare cu totul de neînțeles. După datele statistice, pentru întreaga populație din Due există numai 1/8 de deseatină de pămînt arabil, cît despre pășuni, lipsesc cu desăvîrșire. Să presupunem că bărbații sînt folosiți la munca silnică, dar ce fac toată ziua cele optzeci de femei mature ? Cum își folosesc ele timpul care, datorită sărăciei locului, vremii posace și zăngănitului continuu de lanțuri, datorită aspectului dezolant al munților golași, zgomotului mării, gemetelor și plînsului celor pedepsiți cu bice, pare mult mai chinuitor și mai lung decît oriunde în

Rusia ? Femeile își petrec timpul în deplină inactivitate. De cele mai multe ori, izbele au o singură încăpere ; în ea găsim familia unui ocnaș stînd împreună cu familia unui soldat, mai sînt acolo doi, trei chiriași sau oaspeți, tot ocnași, cîțiva copii și două, trei leagăne prin colțuri ; tot aici se îngrămădesc găinile și cîinii, iar pe uliță și în jurul casei se adună mormane de gunoi și bălțoace de la lături. Oamenii n-au ce face, n-au ce mînca, s-au plictisit să tot vorbească și să ocărască ; pe stradă le e silă să iasă — oriunde te uiți e urît, murdar, copleșitor de trist. Seara vine de la muncă bărbatul ocnaș, îi e foame și somn, dar nevastă-sa începe să se vaicăre : „Ne-ai nenorocit, blestematule ! Vai de capul meu, vai de copilașii noștri !“ „Iar începi să urli ?“ mormăie soldatul de pe vatră. Într-un tîrziu toți adorm, copiii au încetat și ei să mai plîngă, s-au liniștit de mult, numai femeia nu doarme ; stă, se gîndește și ascultă vuietul mării. O chinuiesc părerile de rău : îi e milă de bărbat, o mustră cugetul că n-a putut să se stăpînească și l-a împuns cu vorba. Dar a doua zi începe din nou aceeași poveste.

Dacă cineva ar judeca numai după Due, ar putea spune : colonia agricolă din insula Sahalin suferă din cauza surplusului de femei și de ocnași cu familii. Aici, din lipsă de locuri pentru noi construcții, douăzeci și șapte de familii locuiesc în niște căsoaie vechi, cumplit de murdare și urîte, niște hardughii numite în rîs „cazărmi pentru familiști“, care de mult ar fi trebuit să fie dărîmate, de putrede ce sînt. Nu găsești în ele odăi, ci săli mari cu paturi comune, cu hîrdaie ca în închisori. Oamenii îngrămădiți în aceste săli formează o populație extrem de variată. Într-o încăpere cu geamurile sparte și totuși cu un aer pestilențial locuiau : un ocnaș cu soția lui, femeie liberă ; un ocnaș cu soția liberă și cu fiica lor, un ocnaș cu soția colonistă și fiica lor ; un ocnaș cu soția lui liberă ; un colonist polonez și concubina sa, ocnașă. Toți aceștia, împreună cu tot avutul lor,

locuiau înghesuiţi în aceeaşi încăpere, dormind alături în acelaşi pat lung, comun. Într-o altă cameră locuia un ocnaş cu soţia lui liberă şi fiul lor ; o tătăroaică ocnaşă cu fiica ei ; un ocnaş tătar cu soţia liberă şi doi copii ; un ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor ; un colonist care şi-a ispăşit treizeci şi cinci de ani de pedeapsă, dar pare încă tînăr şi are mustăţile negre, neavînd cizme umblă desculţ, aflu că e un pătimaş jucător de cărţi [1] ; lîngă el stă concubina lui, ocnaşă, o fiinţă molatică şi somnoroasă ; urmează un ocnaş cu soţia lui liberă şi trei copii ; un ocnaş necăsătorit, un ocnaş cu soţia liberă şi doi copii ; un colonist şi încă un ocnaş, un bătrînel curăţel şi ras pe faţă. Prin cameră aleargă un purceluş, clefăind zgomotos ; pe jos e o murdărie de nedescris, miroase a ploşniţe şi a ceva acru. Ploşniţele sînt o adevărată calamitate. În a treia cameră trăiesc : un ocnaş cu soţia lui liberă şi doi copii ; un ocnaş cu soţia liberă şi fiica lor ; un ocnaş cu soţia liberă şi şapte copii, dintre care o fată de şaisprezece ani şi alta de cincisprezece ; un ocnaş cu soţia liberă şi un fiu ; alt ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor ; un ocnaş cu soţia liberă şi patru copii. În a patra cameră, un plutonier gardian cu soţia de optsprezece ani şi fetiţa lor ; un ocnaş cu soţia liberă, un colonist ; un ocnaş etc. Din faptul că în aceste încăperi fete de cincisprezece, şaisprezece ani sînt nevoite să doarmă lîngă ocnaşi, cititorul îşi poate da seama cu cîtă lipsă de respect sînt întîmpinaţi aici femeile şi copiii, care şi-au urmat soţii şi părinţii de bunăvoie, cît de puţin sînt preţuiţi oamenii aici şi cît de mică importanţă se dă unei colonii agricole.

Închisoarea din Due este mai veche, mai mică şi mult mai murdară decît aceea din Alexandrovsk.

---

[1] Mi-a povestit cum în timpul jocului simte un curent electric prin trup, iar în mîini cîrcei. Una din amintirile lui cele mai frumoase este din anii tinereţii, cînd a furat un ceas din buzunarul poliţaiului. Vorbeşte cu multă patimă despre jocul de cărţi. Îmi amintesc fraza lui preferată : „Unde dai şi unde crapă ! Am notat pentru amatori cîteva expresii din argoul său : „S-a dus transportul ! Napé ! Naperipè, colţ ! Cîte o rublă semn de carte ! Ţinteşte masa, artilerie !" (N. aut.)

Are și ea camere comune, cu paturi mari în care toți dorm alături, dar aici sărăcia este mai mare și condițiile sînt mai proaste. Pereții se întrec în murdărie cu podelele care au căpătat o culoare atît de închisă din pricina vechimii și a umezelii, încît te îndoiești că ar putea deveni mai curate, spălîndu-le. După datele raportului medical din anul 1889, fiecărui deținut îi revine 1,12 stînjeni cubi de aer. Dacă vara, cînd ușile și ferestrele stau larg deschise, miroase a lături și a latrină, îmi închipui ce iad trebuie să fie iarna, cînd se adaugă și frigul ; înăuntru, pe pereți se depun pînă dimineața chiciură și țurțuri de gheață. Directorul închisorii este un polonez, fost felcer militar, care fusese mai înainte funcționar în administrația închisorii. Tot el este și directorul închisorii din Voevodskoe, al postului Due și al minelor, funcții care nu corespund de loc cu gradul său.

În carcerele din Due stau închiși marii criminali ; majoritatea lor sînt recidiviști sau se află în cercetare. După înfățișare, par oameni cu totul obișnuiți, au chipuri prostănace și blajine ; se arătau plini de curiozitate și se sileau să-mi răspundă cît mai politicos. Cei mai mulți dintre ei au făptuit crime cu nimic mai inteligente decît expresia de pe fețele lor. Îndeobște, oamenii sînt condamnați la cîte cinci, zece ani pentru omor în timpul unei bătăi, după condamnare evadează, sînt prinși, evadează din nou și tot așa, pînă nimeresc în rîndurile celor incorigibili, condamnați pe viață. Majoritatea crimelor sînt din cele obișnuite, lipsite de interes și înadins am dat mai sus, drept pildă, „povestea lui Egor", ca cititorul să-și poată da seama cît de sărace și șterse sînt sutele de povestiri, autobiografii și anecdote pe care le-am auzit de la deținuți sau de la oameni a căror viață este legată de ocne. M-am înfiorat totuși la vederea unui ocnaș bătrîn, cu părul alb, în vîrstă de vreo 60, 65 ani ; îl chema Terehov. Era închis într-o carceră întunecoasă și mi-a făcut impresia unui adevărat criminal. În ajunul venirii mele

fusese pedepsit cu bice ; aducînd vorba despre asta, el mi-a arătat spatele cu urmele roșii-purpurii. După cum povesteau alți ocnași, acest bătrîn a omorît în viața lui vreo șaizeci de oameni. Iată cum proceda : alegea dintre deținuții noi-veniți pe cîte unii care aveau bani și îi ispitea să evadeze împreună cu el, apoi îi omora în taiga și îi jefuia ; ca să ascundă urmele crimei spinteca trupul victimelor, aruncînd bucățile în rîu. Ultima dată cînd l-au prins, s-a apărat cu o bîtă. Privindu-i ochii tulburi de culoarea plumbului și țeasta capului mare, colțuroasă, rasă pe jumătate, eram dispus să dau crezare tuturor ororilor ce mi se povestiseră despre el. Un ucrainean, ținut, de asemenea, într-o carceră întunecoasă, m-a impresionat prin tonul său sincer, cînd l-a rugat în fața mea pe director să-i restituie cele 195 de ruble care i-au fost luate la percheziție. „De unde ai avut acești bani ?" l-a întrebat directorul. „I-am cîștigat la cărți", a răspuns el și a început să se jure căutînd să mă încredințeze că nu-i nimic de mirare, că aproape toți deținuții joacă cărți și că unii jucători dispun adesea de sume mari, de cîte două și chiar trei mii de ruble. Tot la carceră era ținut un vagabond care își tăiase două degete ; rana îi era legată cu o cîrpă murdară. Un alt vagabond avea pieptul străpuns de un glonte : din fericire lunecase pe marginea exterioară a coastei a șaptea. Și această rană era legată tot cu o cîrpă murdară [1].

La Due domnește întotdeauna o liniște grea. Urechea se obișnuiește repede cu zăngănitul monoton al lanțurilor, cu vuietul mării și cu zbîrnîitul sîrmelor de telegraf, astfel că impresia de liniște mormîntală devine treptat tot mai apăsătoare. Pecetea severității n-o poartă numai stîlpii dungați, ci totul din jur. Dacă pe stradă cineva ar rîde cu glas tare, rîsul ar suna strident, nenatural. De la înființarea postului, viața de aici s-a format pe un

[1] Am întîlnit mulți deținuți cu răni purulente, dar n-am simțit niciodată mirosul de iodoform, deși, după scripte, Sahalinul consumă anual din acest antiseptic cantitatea respectabilă de peste o jumătate de pud. (N. aut.)

tipar atît de aspru, încît descrierea ei n-ai izbuti s-o faci cu vorbe, ci doar cu sunete deznădăjduite, apăsătoare, triste, şi numai şuierul crivăţului care în nopţile de iarnă bate dinspre ocean, poate să intoneze melodia potrivită. Astfel, cînd în liniştea din jur răsună deodată cîntecul lui Şkandîba, nebunul, din postul Due, impresia produsă e cu totul stranie. Şkandîba este un ocnaş bătrîn care din prima zi a sosirii pe insulă a refuzat să muncească. În faţa încăpăţînării lui pur animalice, de neînfrînt, toate măsurile luate s-au dovedit neputincioase. A fost băgat la arest, a fost crunt bătut, dar degeaba. A îndurat stoic toate pedepsele şi după fiecare execuţie exclama: „Şi tot n-am să muncesc!" După ce şi-au bătut capul cu el o bucată de vreme, l-au lăsat în pace. Acum se plimbă prin Due şi cîntă.[1]

---

[1] Postul Due se bucură de o reputaţie exagerat de proastă. Pe *Baikal* mi se povestise cum un pasager, un om în vîrstă, cu o funcţie respectabilă, cînd vaporul s-a oprit în radă a privit lung malul şi, în sfîrşit, a întrebat:

— Spuneţi-mi, vă rog, unde este stîlpul pe care sînt spînzuraţi deţinuţii, înainte de a fi aruncaţi în mare?

Due este leagănul ocnelor din Sahalin. Circulă o poveste că ideea alegerii acestui loc pentru o colonie de deportaţi a avut-o un ocnaş, un oarecare Ivan Lapşin, condamnat pentru paricid. Ispăşindu-şi pedeapsa în oraşul Nikolaevsk a cerut autorităţilor locale să fie deportat în Sahalin, unde a şi fost adus în luna septembrie 1858. Stabilindu-se în apropierea postului Due, el a început să desţelenească pămîntul, să tragă brazdele unei grădini de zarzavat; după expresia domnului Vlasov, îşi „ispăşea" aici munca silnică. Probabil că Lapşin n-a fost singurul adus pe insulă, deoarece în anul 1858, în minele din apropiere de Due, cărbunii erau extraşi cu ajutorul ocnaşilor (vezi articolul *De pe Amur şi ţărmurile Marelui Ocean*, din *Moskovskie Vedomosti*, 1874, nr. 207). În *Note cu creionul şi peniţa*, Vîşeslavţev scrie că în aprilie 1859 a găsit la Due vreo patruzeci de oameni, doi ofiţeri şi un inginer militar care conducea lucrările. „Ce grădini minunate de zarzavat sînt pe lîngă casele lor curate şi frumoase, se extazia el. Legumele se coc de două ori pe an."

Adevăratele ocne din Sahalin au luat fiinţă prin deceniul al şaptelea, cînd sistemul nostru de deportare atinsese culmea dezorganizării. Şeful departamentului poliţiei executive, consilierul de colegiu Vlasov, uluit de tot ce văzuse prin ocne, a declarat că sistemul nostru de pedepsire contribuie la dezvoltarea criminalităţii şi la surparea moralei cetăţeneşti. O inspecţie sumară, făcută la locurile hotărîte pentru muncă silnică, l-a convins de faptul că, în Rusia, aproape nu există astfel de muncă (vezi lucrarea lui *Lipsurile existente în ocne*). Direcţia generală a penitenciarelor men-

Aşa cum am mai spus, locul de extracţie a cărbunelui se află la un kilometru de post. Am vizitat minele, am fost condus prin galeriile umede şi întunecoase şi mi s-a explicat cu multă bunăvoinţă felul în care se face exploatarea, dar este foarte greu să descrii toate acestea cînd nu eşti specialist. Voi renunţa la amănunte tehnice, iar cei pe care îi interesează această problemă pot citi cartea

ţionează în raportul său pe zece ani că condamnarea la muncă silnică încetase de a mai fi o pedeapsă maximă. Într-adevăr, pretutindeni domnea cea mai mare dezordine, pe care a putut s-o creeze vreodată ignoranţa, nepăsarea şi cruzimea. Iată principalele cauze ale lipsurilor de atunci : a) nici legiuitorii, nici organele executive nu ştiau în mod clar şi precis ce sînt ocnele, în ce constă munca în ele şi pentru ce sînt necesare. Cu toată durata practicii, nu numai că nu s-a elaborat un sistem, dar nu s-a ajuns nici la adunarea materialului necesar pentru formularea juridică a noţiunii de ocnă. b) Scopurile penale şi corective ale pedepselor erau sacrificate în favoarea unor consideraţii economice şi financiare. Ocnaşul era privit ca o forţă de muncă trebuind să aducă un venit statului. Dacă munca lui nu era productivă, ocnaşul era ţinut în închisoare fără nici o muncă. Trîndăvia neproductivă era preferată unei munci neproductive. De asemenea trebuiau luate în consideraţie şi interesele operei de colonizare. c) Necunoaşterea condiţiilor locale şi, drept urmare, lipsa unei aprecieri juste în ceea ce priveşte caracterul şi specificul muncii ocnaşilor. Numai aşa se poate explica existenţa unei delimitări stricte a muncii silnice în mine, în uzine şi fortăreţe. În realitate însă, un condamnat pe viaţă la munca în ocne stătea în închisoare şi nu făcea nimic, în timp ce un condamnat la patru ani de muncă în uzine muncea în mină, iar în închisoarea din Tobolsk, ocnaşii transportau de pe un loc pe altul ghiulele, cerneau nisipul etc. În societate şi, în parte, şi în literatură s-a creat părerea că cea mai grea şi mai ruşinoasă pedeapsă este condamnarea la munca în mine. Dacă în *Femeia rusă* a lui Nekrasov eroul ar fi prins peşte sau ar fi tăiat lemne pentru închisoare, în loc să lucreze în mine, mulţi cititori ar fi rămas decepţionaţi. d) Regulamentul nostru cu privire la deportaţi este cu totul înapoiat. Multe probleme, ce se ivesc zilnic, din practică, rămîn fără soluţie, ceea ce favorizează interpretările arbitrare şi nelegale. De multe ori, şi tocmai în cazurile cele mai dificile, regulamentul rămîne o tipăritură cu desăvîrşire nefolositoare şi probabil că şi din această cauză, în unele închisori, domnul Vlasov nici n-a găsit acest regulament. e) Lipsa unui for central de conducere a ocnelor. f) Distanţa mare care desparte ocnele de capitala Rusiei şi lipsa totală a unui control oficial. Rapoartele oficiale au început să fie tipărite numai de curînd, de la înfiinţarea Direcţiei generale a penitenciarelor. g) Opinia publică a constituit şi ea, o piedică la ameliorarea organizării ocnelor şi a muncii silnice. Adeseori, societatea nu are o atitudine precisă cu privire la o problemă, totuşi, dispoziţia ei faţă de acea problemă e fatal luată în consideraţie. Societatea s-a revoltat întotdeauna în faţa regulamentelor aspre din închisori, dar, în acelaşi timp,

inginerului de mine Keppen care fusese pe vremuri inginerul-şef al minelor din localitate.[1]

În momentul de faţă minele din Due se găsesc în exploatarea exclusivă a societăţii particulare „Sahalin", ai cărei reprezentanţi stau la Petersburg. Conform contractului încheiat în anul 1875, pe termen de 24 de ani, societatea poate folosi porţiunea de pămînt de pe coasta apuseană a Sahali-

orice încercare de a ameliora viaţa deţinuţilor a întîmpinat proteste ca acesta : „Nu trebuie ca în închisoare sau la ocnă omul să trăiască mai bine decît acasă". Dar omul trăieşte de multe ori acasă mai rău decît la ocnă, astfel, dacă am urma logica observaţiei de mai sus, ocna ar trebui să fie un iad. Cînd deţinuţilor li se dădea în vagoane cvas în loc de apă, faptul era interpretat drept „răsfăţarea asasinilor şi a incendiatorilor" etc... Totodată, ca o replică la această atitudine, mulţi scriitori manifestau tendinţa de a idealiza pe ocnaşi, vagabonzi şi evadaţi.

În anul 1863, s-a aprobat constituirea unei comisii, al cărei scop era studierea şi elaborarea unor măsuri pentru organizarea muncii ocnaşilor pe baze mai sănătoase. Comisia a recunoscut că este necesar „ca cei condamnaţi pentru crime grave să fie trimişi într-o colonie îndepărtată şi folosiţi acolo la munca silnică, scopul principal fiind de a-i stabili pe viaţă în locul de deportare". Avînd de ales dintr-un număr de colonii îndepărtate, comisia s-a oprit la insula Sahalin. Dîndu-i întîietate, comisia a arătat avantajele acestei insule : 1) poziţia ei geografică face cu neputinţă evadaţilor ajungerea pe continent ; 2) pedeapsa capătă aspectul represiv cuvenit, deoarece deportarea în Sahalin va fi considerată pe viaţă ; 3) cîmp vast de activitate pentru un criminal care trebuie să înceapă o viaţă nouă, de muncă ; 4) din punctul de vedere al intereselor statului, concentrarea deportaţilor în Sahalin prezintă o chezăşie pentru consolidarea stăpînirii acestei insule ; 5) zăcămintele de cărbuni pot fi exploatate cu mult succes datorită cerinţelor mari. S-a presupus, de asemenea, că deportarea pe insulă a întregului contingent de ocnaşi va reduce simţitor cheltuielile pentru întreţinerea lor. (N. aut.)

---

[1] *Insula Sahalin, zăcămintele de cărbuni şi industria de cărbuni pe insulă*, 1875. Afară de domnul Keppen, despre minele din Sahalin au mai scris şi inginerii : Nosov I., *Însemnări despre insula Sahalin şi zăcămintele ei de cărbuni (Gornîi jurnal*, 1859, nr. 1) ; I. A. Lopatin, *Fragment dintr-o scrisoare* (supliment la raportul secţiei siberiene a *Societăţii geografice ruse*, 1868) ; *Raportul adresat guvernatorului general al Siberiei de Est (Gornîi Jurnal*, 1870, nr. 10) ; Deihman, *Insula Sahalin şi industria minieră (Gornîi jurnal*, 1871, nr. 3) ; K. Skalkovski, *Comerţul rusesc în Oceanul Pacific*, 1883. Calitatea cărbunelui din Sahalin a fost menţionată în rapoartele căpitanilor de vase din flota siberiană, tipărite în *Morskoi sbornik*. Drept completare s-ar putea menţiona, de asemenea, articolele : *Insula Sahalin* de I. N. Butkovski *(Istoriceski vestnik*, 1882, nr. 10) şi *Sahalinul şi importanţa acestuia* de acelaşi autor *(Morskoi sbornik*, 1874, nr. 4). (N. aut.)

nului, pe o întindere de două verste de-a lungul malului și o verstă în adîncimea insulei. Pentru depozitarea cărbunilor i se pune la dispoziția societății, în mod gratuit, un loc corespunzător, în regiunea Primorie și în insulele învecinate. Materialele de construcție necesare i se dau tot gratuit ; transportul obiectelor necesare pentru lucrările tehnice se face de asemenea fără plată. Pentru fiecare pud de cărbuni cumpărat de direcția maritimă, societatea primește de la 15 pînă la 30 de copeici ; zilnic se pun la dispoziția societății minimum 400 de ocnași spre a fi folosiți la munca în mine. Dacă vor fi trimiși mai puțin de patru sute, pentru fiecare ocnaș lipsă, statul va plăti societății o amendă de o rublă pe zi. Numărul necesar de oameni poate fi trimis și noaptea.

Pentru a putea respecta aceste condiții și pentru a apăra interesele societății, statul întreține în apropierea minelor două închisori, cea din Due și cea din Voevodskoe, precum și o garnizoană compusă din 340 de oameni, întreținerea cărora costînd aproximativ 150.000 ruble pe an. Prin urmare, pentru a apăra veniturile celor cinci reprezentanți ai societății din Petersburg, statul cheltuiește anual cîte 30.000 de ruble pentru fiecare, fără să mai vorbim de faptul că din cauza acestor venituri, în dauna coloniei agricole, și ca o bătaie de joc față de regulile igienei, statul este nevoit să țină peste șapte sute de ocnași cu familiile lor, soldați și funcționari, în rîpele îngrozitoare din Due și Voevodskoe, și, fără să mai adăugăm greșeala ce se face de a ceda unor societăți particulare munca ocnașilor în schimbul unei sume de bani, sacrificînd scopurile de îndreptare a omului în favoarea considerațiilor comerciale, cu alte cuvinte statul repetă vechea greșeală pe care el însuși a condamnat-o.

De partea ei, societatea e obligată să respecte trei condiții : trebuie să exploateze pe baze științifice minele de cărbuni, ținînd la Due un inginer de mine care să supravegheze lucrările ; trebuie să

plătească la termen, de două ori pe an, arenda pentru mine și plata muncii ocnașilor și a treia condiție — să folosească la exploatarea minelor, și pentru toate lucrările necesare, legate de această întreprindere, numai munca ocnașilor. Aceste trei obligațiuni ființează însă numai pe hîrtie și se pare că au fost uitate de mult. Exploatarea minelor nu se face cinstit, oamenii sînt groaznic exploatați. „Nu s-a luat nici o măsură pentru îmbunătățirea tehnică a exploatării sau pentru asigurarea viitorului minelor, scrie o persoană oficială în raportul său ; lucrările prezintă toate aspectele unei exploatări neraționale și ale unor abuzuri flagrante, ceea ce rezultă și din ultimul raport al inginerului de district". Inginerul de mine, pe care societatea este obligată, după contract, să-l aibă la locul de exploatare, nu există și minele sînt conduse de un maistru minier. În ceea ce privește plățile, situația nu poate fi calificată decît cu expresia de „abuzuri flagrante" folosită în raportul mai sus menționat. Și minele și munca ocnașilor sînt folosite gratuit. Societatea este obligată să plătească, dar nu plătește ; cei în drept, de mult ar fi trebuit să ia măsuri, dar nu se știe de ce, tergiversează și, nu numai atît, continuă să cheltuiască 150.000 de ruble pe an pentru a asigura cîștigul societății. Ambele părți contractante se poartă în așa fel că ar fi greu să se precizeze cînd se va pune capăt acestei situații anormale. Societatea a prins rădăcini adînci în Sahalin, întocmai ca Foma [1] în satul Stepancikovo și e tot atît de neîndurătoare ca și Foma. La 1 ianuarie 1890, societatea era datoare statului 194.337 ruble și 15 copeici ; conform contractului, a zecea parte din acești bani le revine ocnașilor drept plată pentru munca lor. Cînd și cum sînt plătiți ocnașii din Due, cine le plătește și dacă în general primesc ei ceva în schimbul muncii lor, mi-a rămas necunoscut.

[1] Personaj din povestirea *Satul Stepancikovo și locuitorii lui* de Dostoievski (n. ed.).

Zilnic sînt trimiși la muncă 350, 400 de ocnași ; restul în număr de 350, 400 din cei aflați în închisorile din Due și Voevodskoe constituie rezerva. Fără rezervă nu se poate, deoarece în contract se menționează în fiecare zi numărul ocnașilor „apți de muncă". La ora 5 dimineața, ocnașii, repartizați pentru munca în mine, trec în stăpînirea administrației minelor, la dispoziția grupului de funcționari care constituie „conducerea" minelor. De aceste persoane depinde repartizarea la munci, tot ele decid felul muncii pentru fiecare ocnaș în acea zi ; de aceste persoane depinde ca deținuții să-și ispășească pedeapsa în raport cu crima ce au făptuit-o. Administrația închisorii și-a rezervat numai dreptul de a supraveghea purtarea ocnașilor și a preveni evadările ; în tot ce privește restul, ea se spală pe mîini.

Sînt două mine : cea veche și cea nouă. Ocnașii lucrează în mina nouă : înălțimea stratului de cărbuni este aici de aproximativ doi arșini și lățimea galeriei la fel ; de la intrarea în mină pînă la locul de exploatare străbați 250 stînjeni. Ducînd după el o sanie care cîntărește un pud, ocnașul se tîrăște pe burtă prin galeria întunecată și umedă ; aceasta este partea cea mai grea a muncii lui ; după ce a încărcat sania cu cărbuni, se întoarce cu ea pe același drum. La ieșire, cărbunii sînt vărsați în vagonete și transportați pe șine pînă la depozite. Fiecare deținut trebuie să urce și să coboare tîrînd sania grea, de cel puțin treisprezece ori pe zi. Aceasta este norma. În anul 1889—1890, fiecare deținut a extras cîte 10,8 puduri pe zi, deci cu 4,2 puduri sub norma stabilită de administrația minelor. În general, productivitatea minelor și a muncii ocnașilor în mine nu este mare. Oscilează între 1500 și 3000 de puduri pe zi.

În minele din Due sînt folosiți și coloniști, angajați prin liberă învoială. Ei muncesc în condiții mai grele decît ocnașii. În mina cea veche, locul lor de muncă, stratul de cărbune are o înălțime de cel mult un arșin, iar locul de extragere se gă-

seşte la o distanţă de 230 stînjeni de la ieşire. Stratul superior lasă să pătrundă multă apă, din care cauză munca se desfăşoară într-o continuă umezeală. Coloniştii îşi procură singuri hrana, locuind în case care sînt uneori mult mai proaste decît închisoarea. Cu toate acestea munca lor este mult mai productivă, depăşind pe cea a ocnaşilor cu 70 şi chiar 100%. Acestea sînt avantajele muncii libere faţă de munca silnică. Muncitorul angajat este mai rentabil pentru societate decît muncitorii care i s-au impus prin contract ; astfel, cînd, după obiceiul locului, un ocnaş trimite în locul său un colonist sau pe un alt ocnaş, plătindu-l, administraţia minelor se împacă uşor cu această dezordine. Cea de-a treia obligaţie scîrţîie şi ea de mult din încheieturi. Încă de la înfiinţarea postului Due, săracii şi proştii muncesc şi pentru ei şi pentru alţii, iar cămătarii şi trişorii beau ceai, joacă cărţi, se plimbă fără rost prin post, zornăindu-şi lanţurile şi stau la taclale cu paznicii mituiţi. Din această cauză zilnic se întîmplă fapte revoltătoare. Aşa, de pildă, cu puţin înainte de sosirea mea, un deţinut bogat, fost negustor la Petersburg, trimis aici pentru provocare de incendiu, a fost biciuit pentru că n-a vrut să muncească. Acest ins prostănac, care la fiecare pas îi mituia cînd pe gardian, cînd pe călău, i-a refuzat într-un ceas rău pe amîndoi. Gardianul l-a pîrît directorului închisorii că nu vrea să muncească şi acesta a ordonat să i se dea treizeci de bice. Şi bineînţeles călăul şi-a dat toată silinţa. În timp ce-l băteau, negustorul ţipa : „Niciodată n-am fost bătut !“ După executarea pedepsei s-a împăcat cu soarta, i-a mituit fără murmur pe gardian şi pe călău şi a continuat să angajeze un colonist care să muncească în locul lui.

Greutatea excepţională a muncii în mine nu stă în faptul că trebuie să trudeşti sub pămînt, în galerii umede şi întunecoase, cînd tîrîş, cînd aplecat ; munca la clădiri sau la drumuri, sub ploaie şi vînt, cere şi mai multă încordare a forţelor

fizice. Cei care cunosc condiţiile de muncă din minele noastre de pe Doneţ nu vor fi prea impresionaţi de minele din Due. Toată greutatea stă nu în munca propriu-zisă, ci în atmosfera ce se creează datorită prostiei şi lipsei de corectitudine a micilor funcţionari ; stă în faptul că la fiecare pas trebuie să rabzi obrăzniciile, nedreptăţile şi samavolniciile lor. Cei bogaţi beau ceai în timp ce săracii muncesc ; în văzul tuturor gardienii îşi înşeală şefii, iar ciocnirile inevitabile dintre administraţia minelor şi cea a închisorilor generează bîrfeli, nedreptăţi şi tot felul de dezordini, a căror greutate apasă în primul rînd asupra deţinuţilor. Cum spune şi proverbul : boierii se bat, iar pe slujitori îi doare capul. Pasămite, ocnaşul, oricît ar fi el de rău şi de stricat, ţine în cel mai înalt grad la dreptate şi dacă n-o află la cei puşi să-l supravegheze şi să-l conducă, devine un înrăit, un om iremediabil pierdut pentru societate. Cîţi pesimişti nu întîlnim la ocne din cauza aceasta, cît spirit satiric cheltuiesc ei discutînd neîncetat cu chipuri serioase şi aspre, despre oameni, despre şefi, despre o viaţă mai bună ; închisoarea îi ascultă şi se cutremură de rîs, pentru că într-adevăr are de ce rîde. Munca în minele din Due este grea şi din pricină că aici ocnaşul nu vede, ani de zile, decît mina, drumul pînă la închisoare şi marea. Toată viaţa lui se reduce la acest ţărm îngust, fîşia dintre mare şi malul de lut.

Lîngă birourile minelor se află o baracă, e a coloniştilor care muncesc în mină. Baraca este o magazie veche, amenajată de bine de rău pentru a adăposti pe muncitori în timpul nopţii. Am fost acolo la ora 5 dimineaţa, cînd coloniştii de-abia se sculau. Ce aer pestilenţial, întuneric şi îngrămădeală ! Capetele erau atît de zburlite de parcă toată noaptea oamenii se bătuseră între ei, feţele le erau galbene-cenuşii, cu o expresie pe care o întîlneşti numai la bolnavi sau nebuni. Se vedea bine că au dormit fără să-şi scoată hainele şi cizmele, strînşi unul lîngă altul, care pe pat, care

sub pat, de-a dreptul pe pămîntul murdar. Medicul care m-a însoţit în dimineaţa aceea, mi-a spus că abia un stînjen cub de aer le revine la trei, patru oameni. Şi asta se petrecea în timpul cînd Sahalinul era ameninţat de o epidemie de holeră, iar pentru vasele maritime se instituise carantina.

În aceeaşi dimineaţă am vizitat închisoarea din Voevodskoe. Această închisoare a fost construită pe la începutul deceniului al optulea ; pentru nivelarea locului unde se înalţă clădirea, a fost nevoie să se mineze malul muntos pe o întindere de 480 stînjeni pătraţi. E o închisoare urîtă, cea mai urîtă din întreaga insulă. Nici o reformă n-a atins-o şi ar putea servi ca o ilustrare minunată a vechilor închisori şi a vechilor orînduieli care trezeau dezgustul şi groaza celor ce le cunoşteau. Clădirea închisorii este formată din trei corpuri mari şi încă unul mai mic unde se înşiră carcerele. Desigur că nici nu poate fi vorba de cubajul de aer reglementar sau de ventilaţie. Cînd am intrat s-o vizitez, abia se terminase înăuntru spălarea podelelor, aerul umed şi îmbîcsit de peste noapte nu avusese încă timp să se primenească, astfel că abia puteai să respiri. Podeaua udă avea un aspect respingător. Primul lucru pe care l-am auzit au fost plîngerile cu privire la puzderia de ploşniţe, din pricina cărora nu se putea dormi. Mai înainte, insectele erau distruse cu clorură de var sau mureau de ger, dar acuma, nici una nici alta nu le mai vine de hac. În încăperile gardienilor aerul era tot atît de îmbîcsit, şi toţi, care mai de care, se plîngeau de ploşniţe.

În închisoarea din Voevodskoe sînt deţinuţi şi cei ferecaţi la roabe. Sînt opt cu toţii, şi trăiesc la un loc cu ceilalţi ocnaşi, dar sînt lăsaţi într-o totală inactivitate. Cel puţin în *„Evidenţa cu privire la repartizarea ocnaşilor deportaţi la diferite munci"*, ferecaţii sînt trecuţi printre cei care nu muncesc. Au lanţuri şi la mîini şi la picioare ; de la mijlocul lanţurilor mîinilor porneşte un alt lanţ, lung de vreo trei, patru arşini, care se fixează de

fundul unei roabe. Lanţurile şi roaba grea stingheresc pe deţinut, el caută să facă cît mai puţine mişcări, ceea ce influenţează bineînţeles jocul muşchilor. Mîinile se obişnuiesc cu faptul că orice mişcare, fie cît de mică, va fi însoţită de senzaţia de greutate, încît şi atunci cînd, în sfîrşit, deţinutul se desparte de roabă şi lanţuri, mişcările lui rămîn stîngace şi bruşte ; bunăoară, cînd apucă o cană, varsă pe jos o parte din ceai, ca un bolnav de *chorea minor*[1]. Noaptea, în timpul somnului, deţinutul îşi ţine roaba sub pat ; ca să-i fie mai uşor, doarme de obicei la marginea patului comun.

Toţi cei opt ferecaţi în lanţuri sînt recidivişti, judecaţi şi condamnaţi de cîteva ori în viaţă. Unul dintre ei, un bătrîn de şaizeci de ani, era pedepsit pentru evadări sau, cum spunea el însuşi, „pentru prostii". Se vedea bine că suferă de tuberculoză şi din milă, fostul director al închisorii dăduse ordin ca locul lui să fie mai aproape de sobă. Un altul fusese conductor la calea ferată şi a fost condamnat la muncă silnică pentru prădarea unei biserici ; după sosirea pe insulă a fost prins falsificînd bancnote de 25 de ruble. Cînd unul din însoţitorii mei a început să-l dojenească pentru că jefuise o biserică, el a răspuns : „Da' ce, parcă dumnezeu are nevoie de bani ?" Şi văzînd că deţinuţii nu rîd, că răspunsul lui a produs asupra tuturor o impresie neplăcută, a adăugat : „În schimb n-am omorît pe nimeni". Al treilea, un fost marinar de pe un vas de război, a fost trimis pe Sahalin pentru nerespectarea disciplinei : se aruncase asupra unui ofiţer cu pumnii ridicaţi. Şi la ocnă s-a mai aruncat de cîteva ori la fel asupra unor oameni ; ultima dată s-a năpustit la directorul închisorii, într-o zi cînd acesta dăduse ordin să fie bătut cu biciul. Apărătorul lui de la tribunalul militar a explicat pornirea aceasta de a se arunca asupra oamenilor printr-o stare maladivă ; tribunalul l-a condamnat totuşi la moarte, dar baronul A.

[1] Epilepsie (n. ed.).

N. Korf a comutat această pedeapsă în muncă silnică pe viață, bătaie cu biciul și ferecarea la roabă. Ceilalți cinci erau toți condamnați pentru asasinate.

Dimineața era umedă, rece și posomorîtă. Marea vuia neliniștit. Îmi amintesc că pe drumul de la mina cea veche spre cea nouă, ne-am oprit o clipă lîngă un bătrîn caucazian care zăcea lungit pe nisip, cufundat într-un leșin adînc ; doi concetățeni îi țineau mîinile într-ale lor și priveau neajutorați și deznădăjduiți în jur. Bătrînul era galben ca ceara, mîinile îi erau reci și pulsul slab. Am stat puțin, am discutat, apoi am plecat mai departe, fără să-i putem da un ajutor medical. Cînd i-am spus medicului care mă însoțea că ar fi cazul să i se dea bătrînului barem cîteva picături de valeriană, mi-a răspuns că la închisoarea din Voevodskoe nu sînt nici un fel de medicamente.

IX

Tîm sau Tîmi. Locotenentul Boșniak. Poliakov. Armudanul de Sus. Armudanul de Jos. Derbinskoe. Plimbare pe Tîm. Uskovo. Țiganii. Plimbarea prin taiga. Voskresenskoe.

Cel de-al doilea district al Sahalinului de Nord se află de partea cealaltă a cumpenei apelor ; el poartă numele de Tîmovsk, deoarece majoritatea satelor din cuprinsul lui se înșiră de-a lungul rîului Tîm, care se varsă în Marea Ohotsk. Cînd mergi de la Alexandrovsk la Novo-Mihailovskoe, pe primul plan îți apare un masiv muntos înalt care astupă orizontul ; partea din acest masiv întoarsă spre drum poartă numele de Pilinga. De sus, de pe creasta Pilingăi se deschide ochilor o panoramă minunată, de o parte spre valea rîului Duika și mare, de cealaltă parte spre o vale largă străbătută pe o distanță de cel puțin două sute de verste înspre nord-est de rîul Tîm și afluenții lui.

Această vale este mult mai întinsă și prezintă mai mult interes decît valea rîului Duika. Abundența de apă, pădurile variate, iarba înaltă cît un stat de om, un belșug nemaiauzit de pește, precum și zăcăminte bogate de cărbuni, toate acestea ar putea să asigure existența unui milion de oameni, în condiții mai mult decît mulțumitoare. Ar putea, dar... curentul rece din Marea Ohotsk și ghețarii care plutesc de-a lungul țărmului răsăritean pînă prin luna iunie, dovedesc, cu o claritate neîndurătoare, că atunci cînd natura a creat Sahalinul nu s-a gîndit de loc la om. Dacă n-ar exista nici munții, această vale n-ar fi decît o tundră, mai rece și mai pustie decît cea de lîngă Viahtu.

Cel dintîi care a explorat și a descris valea rîului Tîm a fost locotenentul Boșniak. El a fost trimis aici în anul 1852 de către Nevelskoi, pentru a controla datele cu privire la zăcămintele de cărbuni, date ce i le furnizaseră ghiliacii. Boșniak urma să-și taie drum de-a latul insulei și să iasă la țărmul dinspre marea Ohotsk unde, după cum se spunea, va găsi un port minunat. I s-au dat cîini pentru sanie, pesmeți pentru treizeci și cinci de zile, ceai și zahăr, o busolă mică de mînă și pe deasupra îmbărbătarea aspră a lui Nevelskoi : „Dacă ai pesmeți să-ți astîmperi foamea și o cană de apă să-ți potolești setea, cu ajutorul lui dumnezeu mai poți face treabă". Mergînd de-a lungul rîului Tîm, Boșniak a izbutit cu chiu cu vai să ajungă pînă la coasta răsăriteană și să se întoarcă apoi pe malul apusean, dar zdrențuit, flămînd și plin de răni purulente pe picioare. Cîinii, lihniți de foame, n-au vrut să-l mai urmeze. Prima zi de paște, el și-a petrecut-o într-o iurtă de ghiliaci, istovit cu totul de puteri. Pesmeți nu mai avea, piciorul îl durea groaznic. În explorările lui Boșniak, partea cea mai interesantă o constituie personalitatea exploratorului, tinerețea lui — nu avea atunci nici 21 de ani împliniți — și devotamentul lui eroic față de misiunea lui. În acea perioadă a anului, rîul Tîm era acoperit cu o pătură groasă de zăpadă — nu se

sfîrşise încă luna martie — cu toate acestea, îndrăzneţul călător a adunat un material extrem de bogat. [1]

O explorare serioasă a rîului Tîm, cu scopuri ştiinţifice şi practice, a fost efectuată de către zoologul Poliakov [2] în anul 1881. Pornind la 24 iulie din Alexandrovsk, cu un car cu boi, el a izbutit cu mare greutate să treacă peste Pilinga. Pe munte nu erau decît poteci, care se puteau străbate numai cu piciorul ; fuseseră bătătorite de ocnaşii care cărau pe atunci cu spatele alimentele trimise din Alexandrovsk în districtul Tîmovsk. Munţii îşi înalţă pe aici crestele pînă la 2000 de picioare. În apropiere de Pilinga, pe rîul Admvo, un afluent al lui Tîm, se afla staţia de poştă Vedernikovskoe, din care a rămas astăzi numai postul de căpitan de poştă [3]. Afluenţii lui Tîm sînt repezi, cu coturi şi praguri multe şi foarte puţin adînci ; nu sînt buni pentru navigaţia cu bărci, din care cauză Poliakov şi însoţitorii lui au fost nevoiţi să meargă tot cu carul cu boi pînă la Tîm. Din satul Derbinskoe au luat însă bărci şi au putut pluti în jos pe firul apei.

Din pricină că cercetătorul n-a lăsat să-i scape nici un prag şi nici o cădere de apă întîlnite în cale, descrierea acestei călătorii oboseşte pe cititor. Pe o întindere de 272 de verste dincolo de Derbinskoe, Poliakov a fost nevoit să înfrunte 110 piedici : 11 praguri, 89 căderi de apă şi 10 locuri unde drumul navigabil era întrerupt de trunchiuri

---

[1] Patru ani mai tîrziu a coborît pe Tîm, pînă la coasta răsăriteană, L. I. Schrenk, întorcîndu-se pe aceeaşi cale înapoi. Călătoria a fost făcută tot în timpul iernii, cînd rîul era acoperit de zăpadă. (N. aut.)

[2] Poliakov nu mai este printre cei vii. Curînd după întoarcerea din Sahalin a murit. Judecînd după însemnările sale, a fost un om talentat şi poseda o cultură vastă. Dăm titlurile articolelor lui : 1) *O călătorie în insula Sahalin în anii 1881—1882* (scrisori adresate secretarului societăţii geografice), supliment la vol. al XIX-lea al *Comunicărilor Societăţii geografice ruse*, 1882. 2) *Raport cu privire la cercetările de pe insula Sahalin şi Ussuri*, supliment la vol. al XLVIII-lea al *Comunicărilor Academiei imperiale de ştiinţe*, 1884 şi 3) *În Sahalin*, *Novi*, 1885, nr. 1. (N. aut.)

[3] Acest căpitan de poştă se comportă ca un fel de ex-rege al staţiei şi îndeletnicirile lui n-au nimic comun cu postul ce-l ocupă. (N. aut.)

și rădăcini de copaci aduse de apă. În medie, la fiecare două verste apa rîului era prea mică sau plină de trunchiuri de copaci care împiedicau navigația. Lîngă Derbinskoe, Tîm are o lățime de 20, 25 stînjeni, dar cu cît e mai lat, cu atît apele lui sînt mai scăzute. Cotiturile dese, cursul rapid și apa puțină nu îngăduie nici o speranță că acest rîu ar putea deveni vreodată navigabil, în sensul deplin al cuvîntului. Părerea lui Poliakov era că Tîm poate servi numai la transportul lemnului pe apă. Doar pe întinsul ultimelor 70, 100 de verste pînă la vărsare, adică tocmai acolo unde se pune cel mai puțin problema unei colonizări, Tîm devine mai drept și mai adînc, cursul lui se potolește, pragurile și căderile de apă dispar, astfel, pe porțiunea aceasta ar putea naviga și cutere sau vapoare mici de transport.

Cînd exploatarea resurselor bogate de pește o va prelua vreo societate care dispune de capitaluri mari, atunci se vor face încercări serioase pentru curățirea și adîncirea albiei ; n-ar fi cu neputință ca de-a lungul rîului, pînă la gurile lui, să se construiască o cale ferată și fără îndoială că venitul va răscumpăra din plin cheltuielile. Dar toate acestea rămîn planuri pentru un viitor îndepărtat. În momentul de față, cu mijloacele existente, cînd se au în vedere doar scopurile apropiate, bogățiile rîului Tîm constituie un miraj. Colonistul din acest district duce aceeași viață de foamete și mizerie ca și cel din Alexandrovsk.

Valea rîului Tîm, după descrierea lui Poliakov, este presărată de lacuri, bălți, rîpe și gropi. E lipsită de cîmpii, nu există lunci inundabile și numai din cînd în cînd apar depresiuni, găvane, care nu sînt altceva decît iazuri năpădite de rogoz. Pe povîrnișurile malului muntos se înalță păduri dese de conifere, iar pe celălalt mal cresc mesteceni, sălcii, ulmi și păduri întregi de plopi. Plopii sînt foarte înalți ; cei care au crescut lîngă mal sînt săpați de ape și cad cu timpul în rîu formînd adevărate baraje. Din arbuști crește : mălinul, sălcișul, măcie-

șul, păducelul... Ţînţarii roiesc pretutindeni. În dimineaţa zilei de 1 august a căzut bruma.

Cu cît te apropii mai mult de mare, cu atît vegetaţia devine mai săracă. Treptat plopii dispar, copacii se transformă în tufişuri şi în peisajul general predomină greabănul malului de nisip, uneori de turbă acoperit cu muşchi şi cu tufe mici de poame. În schimb rîul se lăţeşte ajungînd pînă la 75, 100 stînjeni, malurile, mult mai joase, sînt presărate cu bălţi, de jur împrejur se întinde tundra... dinspre mare începe să se simtă suflul unui vînt îngheţat.

Tîm se varsă în golful Nîisk sau Tro — un mic deşert acvatic care serveşte drept vestibul spre Marea Ohotsk sau, ceea ce este acelaşi lucru, spre Oceanul Pacific. Prima noapte petrecută de Poliakov pe malul acestui golf a fost senină şi rece; pe cer strălucea o cometă micuţă, cu coada bifurcată. Poliakov nu şi-a notat gîndurile care-i treceau prin minte admirînd cometa şi ascultînd zgomotele nopţii. Somnul „l-a biruit". A doua zi dimineaţa soarta l-a răsplătit printr-o privelişte neaşteptată: la gurile rîului, lîngă intrarea în golf, acostase o corabie întunecată cu bordurile albe; avea o formă minunată, iar de prova vasului era legat un vultur viu.[1]

Ţărmurile golfului au produs o impresie tristă asupra lui Poliakov. El le consideră tipice pentru ţinuturile polare. Vegetaţia este săracă, pipernicită. Golful e despărţit de mare printr-o fîşie lungă de nisip provenită din dune, dincolo de care pe mii de verste se întinde marea posomorîtă şi neospitalieră. Oricare tînăr cititor pasionat al lui Mayne Reid, cînd se dezveleşte noaptea şi tremură de frig, visează fără greş o astfel de mare. Privelişte ruptă dintr-un coşmar. Suprafaţa apei are culoarea plumbului, iar deasupra ei se întinde „pîcla

[1] La gurile rîului, o prăjină lungă de doi stînjeni n-a putut să atingă fundul apei. Ar putea pătrunde aşadar în golf şi vase mai mari. Dacă marea Ohotsk ar fi navigabilă pe lîngă Sahalin, vapoarele şi-ar putea găsi aici un adăpost sigur şi liniştit. (N. aut.)

cenușie a cerului apăsător de mohorît". Valurile furioase izbesc țărmul pustiu pe care nu zărești nici un copac, și numai arareori apare pe crestele înspumate pata neagră a unei balene sau foci.[1]

De cîțiva ani însă, ca să ajungi în districtul Tîmovsk, nu mai este nevoie să treci peste Pilinga, prin rîpe și gropi. Am mai spus că din Alexandrovsk se călătorește spre districtul acesta prin valea rîului Arkai; caii de poștă se schimbă la stația de poștă din Arkovo. Drumurile sînt minunate și caii merg repede. La șaisprezece verste de stația din Arkovo întîlnești primul sat din districtul Tîmovsk; numele lui îți amintește o poveste orientală — Armudanul de Sus. Satul ființează din 1884 și este situat pe coasta unui deal și pe malul rîului Armudan, unul din afluenții lui Tîm. În total sînt aici 178 de locuitori: 123 bărbați și 55 femei. Satul are 75 de gospodării pe lîngă care trăiesc încă 28 coproprietari. Colonistul Vasiliev, de pildă, are doi. În comparație cu districtul Alexandrovsk, în majoritatea satelor din districtul Tîmovsk sînt foarte mulți coproprietari sau copărtași, un număr mic de femei și foarte puține familii legitime. În Armudanul de Sus, din 42 de perechi numai 9 au fost legitimate. Femei libere, venite de bunăvoie după bărbații lor, sînt numai trei, tot atîtea ca la Krasnîi-Iar sau Butakovo, sate înființate numai de un an. Această lipsă de femei și de familii, atît de izbitoare în comparație cu celelalte districte din Sahalin, nu se datorește unor condiții speciale, locale sau economice, ci simplului fapt că toate loturile de ocnași noi sosiți sînt repartizați la Alexandrovsk și, după cum spune proverbul, „cămașa ta fiindu-ți mai aproape", autoritățile locale aleg pentru districtul lor „tot ce-i mai bun, iar ce e mai prost, ne dau nouă", așa mi-au explicat situația funcționarii din districtul Tîmovsk.

---

[1] La mijlocul lunii iunie, inginerul de mine Lopatin a găsit marea acoperită de gheață care s-a menținut pînă în iulie. În ziua de sfîntul Petru apa îngheța în ceainic. (N. aut.)

Izbele din Armudanul de Sus sînt acoperite cu paie sau coajă de copaci, la unele, ochiurile ferestrelor sînt bătute în scînduri. Peste tot o sărăcie cu adevărat lucie. Vreo douăzeci de colonişti sînt plecaţi să-şi cîştige traiul prin alte părţi. Pentru cei 75 de gospodari şi 28 coproprietari nu sînt decît 60 deseatine de pămînt cultivabil. Se însămînţează numai 183 de puduri de grîu, adică mai puţin de două puduri de gospodărie. De fapt, oricît s-ar semăna, ar fi greşit să te bizui numai pe agricultură. Situat mult deasupra nivelului mării, satul nu poate avea nici o apărare împotriva vînturilor din nord ; zăpada se topeşte aici cu două săptămîni mai tîrziu decît în satul învecinat Malo-Tîmovo. Pentru pescuitul din timpul verii, trebuie străbătută o distanţă de 20, 25 verste pînă la rîul Tîm, iar în ce priveşte vînătoarea este privită ca o distracţie şi contează atît de puţin din punct de vedere economic, încît nici n-ar trebui să mai pomenesc de ea.

Am găsit pe gospodari acasă împreună cu familiile lor ; nimeni nu făcea nimic, deşi nu era zi de sărbătoare, şi pe acea vreme caldă de august toţi, de la mic la mare, ar fi putut să-şi găsească de lucru la cîmp sau la rîu, unde în perioada aceasta peştele este în abundenţă. Gospodarii şi concubinele lor se plictiseau de moarte şi erau bucuroşi să lungească vorba, cu una, cu alta. În lipsă de ocupaţie ba făceau haz de necaz, ba se văicăreau amarnic. Toţi erau nişte rataţi — nevropaţi şi pesimişti, „oameni de prisos", cum se spune. Se zbătuseră în fel şi chip ca să cîştige o bucată de pîine şi irosindu-şi puţinele lor rezerve de energie s-au lăsat în voia întîmplării, pentru că aici „tot nu ajungi la nimic", şi „nu-i chip să faci ceva". Inactivitatea silită s-a transformat treptat în obicei şi acum plictisiţi şi moleşiţi stau şi aşteaptă să le pice norocul în poală. Pînă şi somnul şi-l fac în silă ; nu se apucă de nimic şi cred că nici nu mai sînt în stare să facă ceva. Poate doar să joace cărţi. Oricît ar părea de ciudat, în Armudanul de Sus

jocul de cărți înflorește și jucătorii de aici sînt vestiți în întregul Sahalin. Din cauza lipsei de bani joacă pe mize foarte mici, în schimb joacă tot timpul, fără să răsufle, ca în piesa *„Treizeci de ani sau viața unui jucător"*. Am avut o convorbire cu unul din cei mai pătimași cartofori, colonistul Sizov :

— De ce nu ne dă drumul pe continent, înălțimea-voastră ? m-a întrebat el.

— Păi, de ce vrei să te duci ? am glumit eu. Acolo poate n-o să ai cu cine să joci.

— Ehei, acolo-i joc, nu glumă !

— Ce joci, stos ? l-am întrebat după un minut de tăcere.

— Întocmai, înălțimea-voastră, stos.

Cînd am plecat din sat, l-am întrebat pe vizitiul meu, ocnaș și el :

— Oamenii ăștia joacă pe ceva ?

— Păi, altfel cum ? !

— Dar ce mai au ei de pierdut la cărți ?

— Cum ce ? Rația de la stat, pîinea sau peștele afumat. Cîte unul își pierde si hainele de pe el. Și atunci rabdă de foame și dîrdîie de frig.

— Bine, dar atunci ce mănîncă ?

— Ce mănîncă ? Joacă iar, și dacă cîștigă mănîncă, altfel, se culcă nemîncat.

Mai jos, pe cursul aceluiași afluent se află încă un sat, ceva mai mic, Armudanul de Jos. Am ajuns acolo seara tîrziu ; noaptea am petrecut-o în casa gardianului, în pod, aciuat lîngă coșul sobei, pentru că gardianul nu m-a lăsat să intru în odaie. „Nu puteți înnopta aici, înălțimea-voastră, e prăpăd cu plosnițele și gîndacii noștri ! mi-a spus el desfăcîndu-și brațele a neputință. Poftiți, vă rog, sus, în pod." Ca să ajung „sus", a trebuit să mă cațăr pe întuneric pe o scară exterioară, udă și alunecoasă din cauza ploii. Cînd m-am întors din nou jos, după tutun, am văzut cu ochii mei „prăpădul" : era ceva fenomenal, ceva care desigur, nu-i cu putință decît în Sahalin. Pereții și tavanul păreau căptușiți cu un văl de doliu care unduia ca sub o adiere

de vînt ; după punctele mici, răzleţe ce mişunau febril îţi dădeai seama din ce se compune acea masă în continuă fierbere. Se auzea un foşnet şi o foscăială, ca şi cum gîndacii şi ploşniţele stăteau la sfat în vederea unei expediţii. [1]

Armudanul de Jos are 101 locuitori : 76 bărbaţi şi 25 femei. În total sînt 47 de gospodari şi 23 de coproprietari. Am notat 4 familii legitime şi 15 nelegitime, iar femei libere numai două în tot satul. N-am găsit nici un locuitor între 15 şi 20 de ani. Toţi trăiesc în sărăcie. Numai două case au fost acoperite cu şiţă, iar restul, ca şi la Armudanul de Sus, cu coajă de copaci. Pe alocuri ferestrele n-au geamuri sau sînt bătute în scînduri. La recensămînt n-am înregistrat nici un argat, nici stăpînii nu prea au ce face, 21 de persoane erau plecate prin alte părţi după cîştig. Începînd din 1884, cînd a luat fiinţă satul, s-au defrişat numai 37 de deseatine pentru ogoare şi grădini de zarzavat, revenind cîte jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. S-au semănat 183 de puduri de grîu de toamnă şi de primăvară. Satul nu seamănă de loc cu o aşezare agricolă. Locuitorii formează o masă pestriţă de ruşi, polonezi, finlandezi şi gruzini ; o ceată de flămînzi şi zdrenţăroşi adunaţi aici, fără voia lor şi la întîmplare, ca după un naufragiu.

Satul următor se află chiar pe malurile rîului Tîm. A fost fundat în 1880 şi denumit Derbinskoe în cinstea directorului închisorii, Derbin, ucis de un ocnaş pentru nemaipomenita lui cruzime. Acel Derbin era încă un om tînăr, dar avea o fire aprigă şi neînduplecată. Oamenii care l-au cunoscut povestesc că umbla întotdeauna şi pe străzi, şi prin

[1] E interesant că locuitorii Sahalinului sînt convinşi că ploşniţele şi gîndacii se aduc din pădure, o dată cu muşchiul, cu care se astupă crăpăturile dintre bîrne, la construcţia caselor. Această părere se datoreşte faptului că de îndată ce crăpăturile pereţilor sînt astupate cu muşchi, se ivesc ploşniţe şi gîndaci. Bineînţeles că muşchiul nu are nici o vină ; insectele sînt aduse de dulgheri care, cît timp clădesc casa, dorm în închisoare sau prin locuinţele coloniştilor. (N. aut.)

închisoare, cu o bîtă în mînă, cu care cotonogea pe ocnaşi. A fost ucis în brutăria închisorii ; apărîndu-se, a căzut în copaie însîngerînd aluatul pregătit pentru pîine. Moartea lui Derbin a fost întîmpinată de toţi ocnaşii cu multă bucurie ; drept recunoştinţă, au strîns şaizeci de ruble şi le-au dat asasinului.

În trecut satul Derbinskoe a avut mult de pătimit. O parte a văii pe care se află situat satul fusese acoperită toată de o pădure de mesteceni şi plopi ; iar în cealaltă parte a văii, mai lată, dar scufundată şi mlăştinoasă, părînd nepotrivită scopului propus, creştea pădurea de brazi şi foioase. Abia se terminase tăierea pădurii şi defrişarea solului, pregătindu-se terenul pentru închisoare şi depozite, că s-a abătut o nenorocire neprevăzută de colonizatori : rîuleţul Amga a inundat în primăvară tot satul. A fost nevoie să se schimbe cursul apei. Astăzi Derbinskoe ocupă o suprafaţă ceva mai mare de o verstă pătrată şi are aspectul unui adevărat sat rusesc. Intrarea în sat se face pe un minunat pod de lemn ; rîul curge vesel, cu malurile înverzite, uliţele sînt late, casele acoperite cu şiţă, şi toate au ogrăzi. Clădirile închisorii, depozitele şi hambarele, precum şi casa directorului închisorii sînt situate în mijlocul satului şi nu au de loc aspectul unei închisori ; parcă ai vedea un conac boieresc cu acaretu-rile din jur. Directorul umbla de la un hambar la altul sunîndu-şi cheile — aidoma unui moşier din timpurile de altădată, care avea grijă zi şi noapte să strîngă bucate. Soţia lui stă în grădiniţa din faţa casei, impunătoare şi dichisită ca o marchiză şi supraveghează ordinea. Din locul unde stă, se văd prin uşa deschisă a serei pepenii verzi care s-au copt şi pe lîngă care, cu mult respect şi cu o expresie servilă, umblă grădinarul ocnaş Karataev. Se vede de asemenea cum dinspre rîu, unde se pescuieşte, deţinuţii aduc un somon mare şi frumos care nu va nimeri însă în bucătăria închisorii, ci va servi la prepararea ba-

togului destinat directorului. Prin faţa grădiniţei se plimbă domnişoarele, fetele directorului, dichisite şi ele ; rochiile lor sînt lucrate de croitoreasa ocnaşă, deportată aici pentru incendiere. Totul în jur respiră mulţumire şi îmbuibare. Toată familia umblă tacticos, fără grabă, cu o graţie felină ; pînă şi vorbirea şi-o îndulcesc : peştişor, batogaş, raţionaş...

La Derbinskoe trăiesc 739 locuitori : 442 bărbaţi şi 297 femei. Dacă socotim şi pe deţinuţii din închisoare, totalul ajunge cam la o mie. Satul numără 250 de gospodari şi 58 coproprietari. Atît după aspectul exterior, cît şi după numărul familiilor, al femeilor şi după vîrsta locuitorilor, acesta este unul din puţinele sate din Sahalin care poate fi considerat într-adevăr un sat, nu o adunătură întîmplătoare de oameni. În total sînt 121 de familii legitime şi 14 nelegitime ; printre soţiile legitime, predomină femeile libere, ele sînt în număr de 103 ; copiii formează o treime din întreaga populaţie. Dar cînd încerci să cunoşti situaţia economică a locuitorilor, te izbeşti din nou de „factorul întîmplare" ; ca şi în celelalte sate din Sahalin, acest factor joacă rolul primordial. Şi aici, legile economice par a trece pe planul al doilea, cedînd întîietatea unor simple împrejurări, cum ar fi, de pildă, numărul mai mare sau mai mic al celor apţi pentru muncă, al celor bolnavi, al hoţilor sau al foştilor orăşeni care se îndeletnicesc cu agricultura numai siliţi de nevoie ; numărul locuitorilor vechi, apropierea închisorii, personalitatea comandantului districtului etc., toate acestea sînt factori ce se pot schimba la fiecare cinci ani, ba şi mai des. Locuitorii care şi-au ispăşit pedeapsa înainte de 1880, şi au venit primii aici, au suportat toate greutăţile legate de înfiinţarea satului, au îndurat lipsuri neînchipuite, în schimb, au acaparat cele mai bune loturi ; cei care au venit din Rusia cu bani şi au familie, trăiesc şi ei bine ; 220 de deseatine de pămînt şi 3000 de puduri de peşte pe an menţionate în rapoarte, determină probabil situaţia

economică numai a acestor două categorii, căci restul populației, adică mai bine de jumătate din locuitorii Derbinskului, flămînzesc, umblă în zdrențe și-ți fac impresia unor oameni fără rost, de prisos, care nu o scot nici într-un fel la capăt, ba îi încurcă și pe ceilalți. În satele noastre din Rusia, nici după un prăpăd, un foc mare, nu vezi asemenea deosebiri în starea locuitorilor.

Cînd am sosit la Derbinskoe și am început să umblu din izbă în izbă ploua, era frig și noroi. Neavînd unde să mă primească în locuința lui prea strîmtă, directorul închisorii mi-a pus la dispoziție un hambar nou în care depozitase o garnitură de mobilă vieneză. Mi s-a aranjat un pat și o masă, iar la ușă s-a pus un zăvor, ca să mă pot încuia pe dinăuntru. Seara, pînă la ora două noaptea, am citit și am extras date din registrul de evidență și din foile de recensămînt. Ploaia bătea neîncetat în acoperiș și doar arareori un soldat sau un ocnaș întîrziat trecea plescăind prin băltoace. Și în hambar și în sufletul meu domnea liniștea. Dar de îndată ce am stins lumînarea și m-am culcat în pat, au început foșnete, șoapte, ciocănituri și oftaturi adînci... Picăturile care cădeau din tavan pe scaunele de stil vienez produceau sunete țiuitoare și după fiecare din ele cineva gemea desperat : „Of, doamne ! Doamne dumnezeule !“ Mi-am dat seama că alături de hambar era închisoarea. Nu cumva vin ocnașii la mine printr-o subterană ? Dar iată o nouă răbufnire de vînt, ploaia începe să lovească mai puternic ; se aude freamătul copacilor — și iarăși, oftatul plin de deznădejde : „Of, doamne ! Doamne dumnezeule !“

Dimineața, cînd am ieșit afară, cerul era posomorît și trist ; ploua și peste tot te înfundai în noroi. Directorul umbla grăbit din ușă în ușă cu cheile în mînă.

— O să vă dau o țidulă, de-o să vă scărpinați o săptămînă întreagă ! striga el. Vă arăt eu țidulă !

Amenințările erau adresate unui grup de vreo douăzeci de ocnași care, judecînd după cele cîteva

fraze ajunse pînă la urechea mea, cereau să fie trimiși la spital. Hainele le erau rupte, ude de ploaie și stropite cu noroi, toți tremurau de frig ; ar fi vrut să exprime prin mimică ce mult suferă, cum se chinuiesc de dureri, dar pe fețele lor înghețate nu se schița decît o strîmbătură chinuită, deși poate în realitate nu mințeau. „Of, doamne ! Doamne dumnezeule !" a oftat unul din ei și auzindu-l mi s-a părut că iarăși revine coșmarul de peste noapte. Fără să vreau îmi venea în minte cuvîntul „paria", care definește pe omul decăzut, ajuns la ultima limită, prăvălit pe treapta de pe care n-ar putea să lunece mai jos. Din tot timpul cît am stat în Sahalin, mai ales în baraca coloniștilor de lîngă mina de cărbuni, și apoi aici la Derbinskoe, în dimineața aceea cenușie și ploioasă, am trecut prin acele momente cînd ți se pare că vezi limita extremă a înjosirii omului, limită de unde nu se mai poate coborî.

La Derbinskoe trăiește o ocnașă fostă baroneasă, pe care femeile de aici o numesc „cucoana colonistă". Duce o viață modestă, muncește și, după cum am auzit, e mulțumită de viața ei. Un fost negustor din Moscova, care avusese cîndva o prăvălie pe Tverskaia-Iamskaia, mi-a spus oftînd : „Acum la Moscova e timpul alergărilor !" Și întorcîndu-se spre coloniști a început să le povestească ce sînt alergările de cai și cîtă mulțime de oameni trece duminica spre barieră, pe Tverskaia-Iamskaia, îndreptîndu-se spre cîmpul de curse. „Nu știu dacă mă credeți, înălțimea-voastră, mi-a spus emoționat de propriile-i povestiri, aș da tot ce am, mi-aș da și viața, numai să mai pot vedea o dată, nu Rusia și nici Moscova, ci numai Tverskaia !" La Derbinskoe stau doi coloniști cu același nume, pe amîndoi îi cheamă Emilian Samohvalov. Îmi amintesc că în curtea unuia din ei am văzut un cocoș priponit de un picior. Toți locuitorii satului, împreună cu cei doi Emiliani făceau haz de strania coincidență care adusese aici doi oameni cu același nume, porniți din două colțuri diferite ale Rusiei.

La 27 august a venit la Derbinskoe generalul Kononovici, însoţit de administratorul districtului Tîmovsk, A. M. Butakov, şi de un funcţionar tînăr, cîteşi trei oameni culţi şi interesanţi. Am făcut cu toţii o plimbare scurtă în timpul căreia, de la început pînă la sfîrşit, am avut de întîmpinat atîtea greutăţi, încît aş putea-o numi parodia unei expediţii. În primul rînd ploua destul de tare. Peste tot era noroi şi lunecuş, pe tot ce puneai mîna era ud. De pe ceafă, picăturile de ploaie lunecau pe sub guler, umezeala şi frigul îţi pătrundeau în cizme. Dacă voiai să aprinzi o ţigară vedeai că era o problemă grea şi complicată, care nu putea fi rezolvată decît de toţi patru împreună. Ieşind din sat am luat o barcă şi am pornit în jos pe Tîm. Ne-am oprit de cîteva ori pentru a privi pescuitul, moara de apă şi ogoarele închisorii. Pescuitul îl voi descrie cu altă ocazie; în ceea ce priveşte moara, am găsit-o cu toţii minunată, dar ogoarele nu prezentau nimic deosebit, atrăgeau atenţia doar prin dimensiunile lor extrem de reduse; un gospodar serios ar fi spus că doar în glumă le poţi numi ogoare. Cursul apei era repede, iar cei patru vîslaşi şi cîrmaciul trebuiau să-şi dea multă osteneală; datorită cotiturilor dese şi vitezei curentului, priveliştile se schimbau din clipă în clipă. Pluteam pe un rîu de munte în plină taiga, dar toată splendoarea lui sălbatică, malurile abrupte şi năpădite de verdeaţă, siluetele nemişcate ale pescarilor, pe toate le-aş fi schimbat bucuros cu o cameră caldă şi o încălţăminte uscată, mai ales că peisajul era monoton, îl cunoşteam de mult şi nu oferea ochilor, privit astfel, prin pîcla cenuşie a ploii, nimic interesant. În faţă stătea A. M. Butakov cu puşca la ochi şi trăgea după raţele sălbatice pe care le stîrnea trecerea bărcii.

De-a lungul rîului, spre nord-est de Derbinskoe s-au înfiinţat pînă acum numai două sate: Voskresenskoe şi Uskovo. Pentru a popula toată valea rîului, pînă la gurile lui, ar fi necesare cel puţin treizeci de sate, la distanţă de zece verste între

ele. Administrația insulei are intenția să înființeze anual cîte un sat, două, unindu-le printr-o șosea, în scopul de a trage cu timpul, între Derbinskoe și golful Nîisk, un drum înviorat și păzit de un lanț de așezări rurale. Cînd treceam pe lîngă satul Voskresenskoe, pe mal stătea gardianul în poziție de drepți, ne aștepta pesemne. A. M. Butakov i-a strigat că la întoarcerea din Uskovo o să rămînem peste noapte la el și să ne pregătească fîn mai mult.

Curînd a început să se simtă în aer un miros puternic de pește intrat în putrefacție. Ne apropiam de satul ghiliac Usk-Vo, nume care s-a transmis și satului rusesc apropiat. Pe mal ne-au întîmpinat ghiliacii, însoțiți de nevestele și copiii lor, precum și de o droaie de cîini fără coadă ; bineînțeles că venirea noastră n-a mai provocat aceeași uimire, ca odinioară popasul defunctului Poliakov. Și copiii și cîinii ne priveau cu nepăsare. Pînă la satul rusesc Uskovo, mai străbați de la malul rîului încă două verste. În sat se repetă tabloul de la Krasnîi-Iar. O uliță largă, plină de rădăcini de copaci și hîrtoape, printre care cresc în voie buruienile, iar de o parte și de alta a uliței izbe neterminate, stive de copaci și grămezi de gunoaie. În Sahalin toate satele noi, în construcție, îți fac impresia unor așezări distruse de inamic sau lăsate în paragină de multă vreme și numai după culoarea proaspătă a bîrnelor și a talașului îți dai seama că aici are loc un proces contrar celui de distrugere. Uskovo are 77 de locuitori : 59 bărbați și 18 femei. Sînt 33 de gospodari pe lîngă care trăiesc 20 coproprietari, cu alte cuvinte oameni cu totul nefolositori. În total sînt numai 9 familii. Cînd locuitorii satului, cu toți ai lor, s-au adunat lîngă casa gardianului, unde noi beam ceai, și cînd femeile și copiii, curioși ca de obicei, s-au strecurat în față, grupul de oameni a început să semene cu o șatră de țigani. Printre femei erau într-adevăr cîteva țigănci cu fețele oacheșe și priviri șirete, iar copiii erau aproape toți negricioși, adevărați țigănuși. La Uskovo fuseseră

repartizați cîțiva ocnași țigani ; familiile lor veniseră după ei de bunăvoie și le împărtășeau soarta amară. Două, trei țigănci îmi erau cunoscute : cu o săptămînă înainte le văzusem la Rîkovo umblînd cu niște saci spînzurați pe umăr și propunînd locuitorilor să le ghicească în palmă. [1]

Locuitorii satului trăiesc în mare sărăcie. Pînă în prezent s-au defrișat numai 11 deseatine de pămînt pentru ogoare și grădini, revenind deci abia o cincime de deseatină de fiecare gospodărie. Toți trăiesc pe socoteala statului, dar rațiile de alimente ce li se dau, le plătesc destul de scump : din pricina lipsei de drumuri, ei sînt nevoiți să care alimentele pe jos, prin taiga.

După ce ne-am odihnit, am pornit pe la ora cinci înapoi spre Voskresenskoe, pe jos. Distanța nu-i mare, numai de șase verste, dar nefiind obișnuit să umblu prin taiga, m-am simțit obosit după prima verstă de mers. Ploaia turna fără oprire. La ieșirea din Uskovo am avut de-a face cu un pîrău lat de un stînjen, peste care erau puse trei bîrne subțiri și strîmbe. Toți au trecut cu bine, eu însă am făcut un pas greșit și mi-am umplut cu apă o cizmă. În fața noastră se întindea un drumeag de pădure, lung și drept, tăiat în vederea construcției drumului mare proiectat. Pe acest drumeag nu puteai înainta nici cinci pași, fără să te poticnești. Pretutindeni mușuroaie, gropi pline cu apă, tufișuri aspre ca sîrma și rădăcini ascunse trădător sub apă de care te împiedicai ca de un prag ; dar mai neplăcut ca orice erau grămezile de vreascuri și de copaci doborîți chiar pe drumeag. Abia treceai peste o stivă și continuai, obosit și transpirat, să pleoscăi mai departe prin băltoace, că în fața ta se înălța o altă stivă, cu neputință de ocolit ; te cățărai iarăși, în timp ce tovarășii de drum strigau că n-am pornit bine, că trebuia s-o iau mai spre stînga sau spre dreapta etc. La început aveam mare grijă să

[1] Un autor care a vizitat Sahalinul cu doi ani în urma mea a găsit lîngă Uskovo o herghelie întreagă de cai. (N. aut.)

nu-mi umplu cu apă și cealaltă cizmă, dar curînd am lăsat totul în voia soartei. Auzeam în spate răsuflarea grea a celor trei colonişti care se tîrau după noi, ducîndu-ne lucrurile... Ni se făcuse cald, gîfîiam de oboseală și ne era sete... Toți ne scosesem din cap șepcile, ni se părea așa mai ușor.

Abia trăgîndu-și sufletul, generalul Kononovici s-a așezat pe un trunchi gros de copac. Ne-am așezat și noi și am dat cîte o țigară coloniștilor care nu îndrăzneau să stea jos.

— Uf ! tare-i greu de mers !

— Cîte verste ne-au mai rămas pînă la Voskresenskoe ?

— Vreo trei.

Cel mai rezistent dintre noi era A. M. Butakov. Se obișnuise să umble mult pe jos prin taiga și tundră, parcurgînd distanțe mari, astfel că cele șase verste erau pentru el un fleac. Mi-a povestit despre călătoria ce-o făcuse de-a lungul rîului Poronai, spre golful Terpenie și îndărăt ; în prima zi drumul pe jos îl obosise peste măsură ; a doua zi îl durea tot trupul, totuși mergea mai ușor, iar a treia zi și în zilele următoare se simțea ca înaripat, de parcă era purtat de o forță nevăzută, deși picioarele tot se încurcau în tufăriș sau se înfundau în pămîntul mocirlos.

Pe la jumătatea drumului a început să se întunece și curînd ne-a învăluit întunericul. Din parte-mi, pierdusem cu totul speranța că această plimbare se va sfîrși vreodată ; mergeam la nimereală, fără să văd nimic, bălăcindu-mă pînă la genunchi în apă și împiedicîndu-mă de cioturi. În jurul meu și al tovarășilor de drum licăreau ici și colo niște luminițe ; lucea fosforescent suprafața bălților și trunchiurile enorme de copaci putreziți, pînă și cizmele ne erau presărate cu mici puncte ce se mișcau sclipind ca niște licurici.

Dar în sfîrșit, slavă domnului, am zărit în depărtare o lumină adevărată, nu cea fosforescentă. Cineva ne-a strigat, noi am răspuns ; era gardianul cu felinarul în mînă ; pășind larg peste băltoa-

cele în care se oglindea lumina felinarului, ne-a condus spre casa lui, fiind nevoiți să străbatem tot satul Voskresenskoe, abia deslușit în întuneric.[1] Tovarășii mei de drum își luaseră haine uscate de schimb și intrînd în casa gardianului s-au grăbit să lepede pe cele ude ; eu însă nu-mi luasem nimic și eram ud pînă la piele. Am băut ceai, am stat puțin de vorbă, apoi ne-am culcat. În casa gardianului nu era decît un singur pat, în el s-a culcat generalul, iar noi, muritorii de rînd, ne-am lungit pe jos, pe paie.

Satul Voskresenskoe este aproape de două ori mai mare decît Uskovo. Are 183 de locuitori : 175 bărbați și 8 femei. Sînt 7 familii nelegitime și nici o pereche căsătorită. În tot satul, un singur copil, o fetiță. Sînt 97 de proprietari și 77 coproprietari.

X

Rîkovo. Închisoarea din localitate. Stația meteorologică „M. N. Galkin-Vraskoi". Palevo. Mikriukov. Valzî și Longari. Malo-Tîmovo. Andree-Ivanovskoe.

Spre izvoarele rîului Tîm, în partea de sud a bazinului său, viața este mai dezvoltată. Aici e relativ mai cald, natura mai blîndă ; omul mereu înfometat și înghețat poate găsi condiții naturale mai prielnice pentru viață, decît pe cursul mijlociu sau inferior al rîului. Aici, chiar și peisajul îți amintește de Rusia. Această asemănare plină de farmec pentru un deportat, apare mai vie în acea parte a

[1] Pentru a parcurge cele șase verste de la Uskovo la Voskresenskoe ne-au trebuit trei ceasuri încheiate. Cititorul să-și imagineze un drumeț încărcat cu un sac de făină, cu hălci de carne sărată sau cu alte bunuri ale statului, sau să-și închipuie un bolnav mergînd pe jos de la Uskovo pînă la spitalul din Rîkovo și va înțelege atunci cîtă însemnătate au în Sahalin cuvintele : „Nu este drum". Drumeagul existent nu se putea parcurge nici în căruță, nici călare. Au încercat oamenii de cîteva ori să meargă călare, dar caii își rupeau picioarele. (N. aut.)

șesului unde se află satul Rîkovo, centrul administrativ al districtului Tîmovsk. Aici cîmpia ajunge pînă la o lățime de șase verste și este apărată spre răsărit de o creastă nu prea înaltă, ce urmează rîul Tîm ; spre apus se profilează în zare piscurile albăstrii ale celui mai mare masiv — cumpăna de ape — de pe insulă. Cîmpia este netedă de tot, fără dealuri și podișuri, amintind șesurile din Rusia cu pășunile, fînețele și crîngurile verzi. Pe timpul lui Poliakov această cîmpie era brăzdată de gropi, băltoace, lacuri și mici pîrîiașe ce se vărsau în Tîm ; calul se afunda cînd pînă la genunchi, cînd pînă la burtă în apă și noroi ; mai tîrziu toată valea a fost defrișată și asanată ; din Derbinskoe pînă la Rîkovskoe, pe o întindere de paisprezece verste s-a construit o șosea minunată, uimitor de dreaptă și netedă.

Rîkovskoe sau Rîkovo a luat ființă în anul 1878 ; locul unde se înalță astăzi satul a fost ales destul de bine de directorul închisorii, subofițerul Rîkov. Satul s-a dezvoltat uimitor de repede, această creștere rapidă fiind neobișnuită chiar și pentru populația din Sahalin ; în ultimii cinci ani suprafața satului și populația lui au crescut de patru ori. Satul se întinde pe trei verste pătrate și are 1368 locuitori : 831 bărbați și 537 femei ; dacă socotim și pe deținuții din închisoare, și garnizoana militară, numărul populației ajunge la două mii și chiar mai mult. Satul nu seamănă cu postul Alexandrovsk. Acela e un orășel, un mic Babilon, unde găsești case de joc și chiar o baie particulară. Rîkovo însă, este un sat, un adevărat sat rusesc, fără nici o pretenție de civilizație. Cînd treci pe strada care se întinde pe aproape trei verste, privelișteа te plictisește repede prin monotonia ei. Ulițele nu sînt numite slobozii, cum li se zice, după moda siberiană, la Alexandrovsk, ci simplu uliță și majoritatea își păstrează denumirile date de la început de locuitori. Găsim ulița Sizovskaia, numită astfel pentru că la marginea ei este izba colonistei Sizova, apoi ulițele Hrebtovaia și Maloro-

siiskaia. La Rîkovo sînt mulţi ucraineni, din care pricină nicăieri în altă parte nu găseşti atîtea nume minunate ca aici: Jeltonog [1], Jeludok [2]; nouă colonişti poartă numele de Bezbojnîi [3]; pe alţii îi cheamă Zarîvai [4], Reka [5], Bublik [6], Sivokobîlka [7], Coloda, Zamozdrea etc. În mijlocul satului se întinde o piaţă mare cu o biserică de lemn, iar de jur împrejur, în locul prăvăliilor, obişnuite prin satele noastre, se înalţă clădirile închisorii, birourile şi locuinţele funcţionarilor. Cînd treci prin piaţă, îţi imaginezi o zi de iarmaroc, veselă şi zgomotoasă: răsună glasurile ţiganilor din Uskovo care vînd şi cumpără cai; miroase a păcură, bălegar şi peşte afumat; mugete de vaci şi notele ascuţite ale unei armonici se împreună cu cîntece de beţivi; dar acest tablou se spulberă de îndată ce auzi zornăitul nesuferit al lanţurilor şi paşii înăbuşiţi ai deţinuţilor şi gardienilor trecînd prin piaţă spre închisoare.

La Rîkovo sînt 335 de gospodari, pe lîngă care trăiesc 189 coproprietari; aceştia se ocupă laolaltă cu ceilalţi de gospodărie şi se consideră şi ei gospodari. Am notat 195 de familii legitime şi 91 nelegitime; majoritatea soţiilor legitime sînt femei libere, venite de bunăvoie după soţii lor. Numărul acestor femei se ridică pînă la 155. Deşi aceste cifre sînt destul de ridicate, ele nu trebuie să ne insufle optimism, căci nu făgăduiesc nimic bun. Din numărul mare al coproprietarilor se poate deduce cîţi oameni de prisos sînt aici, cît de mulţi nu au putinţa să-şi înjghebeze o gospodărie proprie; vădit, satul este suprapopulat şi locuitorii rabdă de foame. Administraţia Sahalinului repartizează pe deportaţi la întîmplare, fără a ţine seamă de condiţiile locale, fără a privi mai departe în

[1] Picior galben (n. t.).
[2] Stomac (n. t.).
[3] Fără dumnezeu (n. t.).
[4] Îngroapă (n. t.).
[5] Rîu (n. t.).
[6] Covrig (n. t.).
[7] Iapă sură (n. t.).

viitor. Datorită acestei metode simpliste de a crea centrele populate și gospodăriile noi, chiar și satele ca Rîkovo, care se bucură de condiții prielnice de dezvoltare, ajung pînă la urmă să prezinte un tablou de mizerie, căzînd în starea de plîns a Armudanului de Sus. Ținînd seama de climatul local, la Rîkovo, cu suprafața sa de pămînt arabil, cu recoltele lui sărace și luînd în considerație și puținele posibilități de cîștig, ar fi fost destui două sute de gospodari, în timp ce, socotind și pe coproprietari, sînt aici peste cinci sute, și an de an administrația repartizează mereu alți deportați.

Închisoarea din Rîkovskoe este nouă. A fost construită după tipicul închisorilor din Sahalin: cazărmi de lemn cu camere comune, unde domnesc murdăria, mizeria și alte neajunsuri proprii tuturor acestor locașuri de pedeapsă. Totuși, de curînd, datorită unor schimbări radicale care se fac simțite la tot pasul, închisoarea din Rîkovo a început să fie considerată drept cea mai bună din Sahalinul de Nord. Și mie mi s-a părut că este mai bună decît celelalte. Ori de cîte ori am vizitat o închisoare, am folosit în primul rînd materialul scriptic existent, și astfel am observat că în întregul district Tîmovsk, dar mai ales la Rîkovo, funcționarii sînt bine pregătiți, disciplinați, de parcă ar fi urmat o școală specială; registrul de evidență și inventarul le-am găsit ținute în chip exemplar. Apoi, cînd am vizitat închisoarea, bucătarii, brutarii și toți ceilalți mi-au întărit impresia de ordine și disciplină. Chiar și gardienii nu păreau atît de îmbuibați și nu aveau acea expresie de îngîmfare prostească și de brutalitate ca la Alexandrovsk sau Due.

În acele locuri ale închisorii, unde păstrarea curățeniei este posibilă, se vedea bine că toate măsurile necesare au fost luate. Bunăoară, la bucătărie și la brutărie, mobila, vesela, aerul, chiar și personalul de serviciu erau atît de curate, că ar fi putut mulțumi și cel mai pretențios control sanitar. Era vădit că această curățenie se păstra în permanență, independent de vizitele anunțate la închisoare.

Trecînd prin bucătărie, am văzut fierbînd pe plită o ciorbă de peşte proaspăt, de fapt, ciorba aceea nu se putea numi o hrană sănătoasă, deoarece peştele prins în cursul superior al rîului îmbolnăvea pe deţinuţi de colită ; dar chiar avînd în vedere acest amănunt — constatai cu mulţumire că deţinuţii îşi primesc raţiile alimentare întregi, conform regulamentului. Datorită faptului că funcţiile mărunte administrative din interiorul închisorii le îndeplinesc aici deţinuţii din păturile culte, care sînt răspunzători de cantitatea şi calitatea hranei, cred că nu mai e posibil să se servească la masă ciorbă cu carne stricată sau pîine amestecată cu lut. Am luat la întîmplare cîteva bucăţi de pîine din grămada raţiilor pregătite pentru deţinuţi şi, cîntărindu-le, am văzut că fiecare bucată trăgea peste trei funturi.

Latrinele sînt construite şi aici după sistemul gropilor, întreţinerea lor se deosebeşte însă de aceea de la alte închisori. Condiţiile igienice sînt aici atît de severe, încît i-ar putea stînjeni uneori pe deţinuţi ; mirîndu-mă că în încăpere era cald şi aerul curat, mi s-a spus că aceasta se datoreşte unui sistem special de ventilaţie, descris în cunoscutul tratat al profesorului Erisman, sistem care, dacă nu mă înşel, poartă numele de curent invers. [1]

Domnul Livin, directorul închisorii din Rîkovo este un om capabil, cu iniţiativă şi multă experienţă ; lui îi datoreşte închisoarea tot ce are bun în ea. Din păcate, este un partizan înflăcărat al biciului, ceea ce a determinat o încercare de asasinat asupra lui. Un ocnaş l-a atacat ca pe o fiară cu cuţitul, fapt care a avut consecinţe fatale nu

[1] La închisoarea din Rîkovo acest sistem funcţionează astfel : în încăperea latrinei se face foc în sobe ; uşiţele acestora se închid ermetic, iar curentul de aer necesar pentru arderea lemnelor se obţine din groapă, cu care sobele comunică prin tot atîtea burlane. În acest fel gazele rău mirositoare din groapă trec în sobe şi apoi ies afară pe coş. Încăperea fiind încălzită, aerul stricat e atras prin găuri jos în groapă, de unde iese pe coş ; dacă apropii un chibrit aprins de gaura latrinei, vezi cum flacăra se apleacă în jos. (N. aut.)

pentru el, ci pentru ocnaș. Preocuparea permanentă a domnului Livin pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale ocnașilor, asociată cu biciul, cu pasiunea lui pentru pedepse corporale, cu această cruzime neîmblînzită formează o combinație destul de greu de înțeles. Se vede că figura căpitanului Ventel din *„Însemnările soldatului Ivanov"* de Garșin nu este o plăsmuire a imaginației.

La Rîkovo există o școală, un oficiu poștal, un spital și stația meteorologică „M. N. Galkin-Vraskoi", condusă în mod neoficial de un deportat, fost miciman, un om foarte muncitor și de treabă ; tot el îndeplinește și funcția de epitrop bisericesc. În cei patru ani de existență a stației, s-au strîns puține date, suficiente totuși pentru a se putea constata deosebirea dintre cele două districte nordice. În districtul Alexandrovsk, clima este maritimă, în timp ce în districtul Tîmovsk, ea este continentală, deși între cele două stații meteorologice e o distanță de numai șaptezeci de verste. La Tîmovsk oscilațiile temperaturii nu sînt atît de accentuate, iar zilele cu precipitații atmosferice nu atît de multe. Vara este mai caldă și iarna mai aspră ; temperatura medie a anului e sub 0°, deci mai scăzută chiar decît pe insula Solovți. Districtul Tîmovsk se află la un nivel mai înalt deasupra mării decît districtul Alexandrovsk ; însă fiind înconjurat de munți și aflîndu-se oarecum într-o depresiune, numărul mediu al zilelor fără vînt este mai mare cu aproape șaizeci, iar zile cu vînt rece sînt cu douăzeci mai puține. Se observă de asemenea o diferență și în numărul zilelor cu precipitații atmosferice : în districtul Tîmovsk, ele sînt mai multe — 116 cu ninsoare și 76 cu ploi. Suma precipitațiilor în ambele districte dau o diferență între ele destul de însemnată, aproape 300 mm. umiditatea mai mare fiind la Alexandrovsk.

La 24 iulie 1889, dimineața, a căzut bruma care a dăunat florilor de cartofi din Derbinskoe, iar la 18 august, în tot districtul cartofii au suferit din cauza **gerului.**

La sud de Rîkovo, pe locul fostului sat de ghiliaci Palvo, situat în valea unui afluent cu același nume al rîului Tîm, s-a înființat în 1886 satul rusesc Palevo. De la Rîkovo pînă aici există un drum bun de țară care străbate o cîmpie netedă, de-a lungul crîngurilor și ogoarelor care îmi aminteau de cele din Rusia, poate din pricină că le-am străbătut pe o vreme foarte frumoasă. Depărtarea dintre cele două sate este de paisprezece verste. În curînd, pe la Rîkovo și Palevo va trece tractul poștal, proiectat de mult, care va uni Sahalinul de Nord cu cel de Sud. Construcția acestui drum a și început.

Palevo numără 396 locuitori : 345 bărbați și 51 femei. Sînt 183 de gospodari și 137 coproprietari, deși, avînd în vedere condițiile locale, ar fi destui cincizeci de gospodari. Cu greu s-ar putea găsi în tot Sahalinul un alt sat care să întrunească atîtea condiții neprielnice pentru o colonie agricolă. Solul este pietros ; mai demult, după spusele vechilor locuitori ai satului, pe locul unde se află astăzi Palevo, tungușii își pășteau turmele de reni. Coloniștii cred că în vremuri îndepărtate acest loc a fost un fund de mare, deoarece ghiliacii găsesc și acum în pămînt diferite obiecte provenite de pe corăbii. În total sînt numai 108 deseatine de pămînt, inclusiv pășunile, grădinile de zarzavat și fînețele. Tot acest pămînt trebuie să ajungă la peste 300 de gospodării. Femei mature sînt numai treizeci, cîte una la zece bărbați și parcă anume, pentru a accentua și mai mult sensul trist al acestei proporții, moartea a vizitat satul, răpind în cîteva zile trei femei. Aproape o treime dintre gospodari nu se îndeletniceau cu plugăritul înainte de deportare, fiind tîrgoveți. Și din păcate lista împrejurărilor nefavorabile nu s-a încheiat cu atît. Nu se știe de ce, parcă numai pentru a întări zicala că ața „unde-i subțire, acolo se rupe", în nici un sat din Sahalin nu mișună atîția hoți ca în acest Palevo oropsit de soartă. În fiecare noapte se fură ceva ; în ajunul venirii mele trei oameni fuseseră puși în

lanțuri pentru că furaseră orz. Afară de cei pe care nevoia îi împinge să fure, la Palevo sînt și destui așa-numiți „pîrdalnici", care fac rău consătenilor numai de dragul artei. Vitele sînt omorîte noaptea fără nici un motiv sau profit, cartofii sînt smulși de cruzi din pămînt, se scot cercevelele de la ferestre etc. Toate acestea provoacă pagube și sărăcesc gospodăriile, care și așa trag mîța de coadă și pe deasupra, ceea ce nu-i mai puțin grav, terorizează în permanență populația.

Totul vădește aici cea mai neagră mizerie. Acoperișurile izbelor sînt făcute din paie sau coajă de copaci, ogrăzile și dependințele lipsesc cu desăvîrșire ; 49 de izbe stau neterminate, părăsite pesemne de proprietarii lor. 17 dintre ei au plecat să-și cîștige pîinea prin alte locuri.

Umblam prin Palevo din izbă în izbă, însoțit de gardian. Era un fost colonist, originar din Pskov. Cînd l-am întrebat odată : „Astăzi e miercuri sau joi ?" mi-a răspuns :

— Nu pot să-mi amintesc, înălțimea-voastră.

Într-o casă a statului trăia un ofițer de intendență în retragere, Karp Erofeici Mikriukov, cel mai bătrîn dintre gardienii din Sahalin. El a sosit aici în anul 1860 cînd ocna de-abia se înființase pe insulă și dintre toți care mai supraviețuiau acelor vremi, el singur cunoștea istoricul acestui loc de osîndă. E un om vorbăreț și răspunde cu vădită plăcere la întrebări, lungind vorba după obiceiul bătrînilor. Memoria a început să-l trădeze, își amintește clar numai de lucruri întîmplate demult. Casa în care stă e bună, cu un interior destul de plăcut și bine gospodărit ; două portrete în ulei atîrnă pe pereți : unul îl reprezintă pe el, iar celălalt pe răposata sa soție gătită cu o floare la piept. Mikriukov este originar din gubernia Viatka ; figura lui mi-a amintit de răposatul scriitor Fet. Nu-și mărturisește vîrsta adevărată, spunînd că are numai 61 de ani, deși în realitate a trecut de șaptezeci. E căsătorit a doua oară cu fiica unui colonist,

o femeie tînără de la care are şase copii : cel mai mare merge pe nouă ani, iar cel mai mic e sugaci.

Convorbirea mea cu Karp Erofeici s-a prelungit mult după miezul nopţii şi toate întîmplările ce mi le-a povestit au fost numai din viaţa ocnelor şi a eroilor ei, ca, bunăoară, acel hain director de închisoare, Selivanov, care cînd îşi ieşea din fire spărgea cu pumnii lacătele de la uşi ; în cele din urmă a fost asasinat de ocnaşi, plătindu-i-se cu vîrf şi îndesat cruzimea cu care se purta.

Cînd Mikriukov s-a dus în sfîrşit la culcare, în camera unde dormeau de mult soţia şi copiii lui, am ieşit pe uliţă. Era o noapte înstelată şi deplin calmă. Paznicul bătea neobosit în scîndurica sa şi undeva, pe aproape, susura un izvor. Am stat mult timp astfel cînd ridicîndu-mi ochii la cer, cînd lăsîndu-i asupra izbelor din jur ; mi se părea o adevărată minune că mă aflu la zece mii de verste de căminul meu, la acest capăt de lume, în Palevo, unde nimeni nu mai ţinea minte zilele săptămînii şi nici nu ştiu dacă ar fi trebuit să le ţină minte, căci într-adevăr, aici nu avea nici o însemnătate dacă era miercuri sau joi...

Mai spre sud, pe linia drumului de poştă proiectat, se află satul Valzî, înfiinţat în anul 1889. În acest sat sînt 40 de bărbaţi şi nici o femeie. Cu o săptămînă înainte de venirea mea, trei familii din Rîkovo fuseseră trimise şi mai spre sud, pe malul unuia din afluenţii rîului Poronai, pentru a întemeia satul Longari. Las aceste sate, a căror viaţă abia începe, în seama viitorilor cercetători care vor avea la dispoziţie un drum bun şi le vor putea vizita cu de-amănuntul.

Pentru a termina descrierea satelor din districtul Tîmovsk, îmi mai rămîne să pomenesc de două localităţi, Malo-Tîmovo şi Andree-Ivanovskoe. Amîndouă sînt aşezate pe rîul Malo-Tîm, care izvorăşte din masivul Pilinga şi se varsă în Tîm, lîngă Derbinskoe. Primul a fost înfiinţat în 1877, şi este cel mai vechi din district. Mai înainte, cînd drumul spre Tîm trecea peste Pilinga, străbătea şi acest

sat. Are 190 locuitori : 111 bărbaţi şi 79 femei. Gospodari şi coproprietari sînt 67. Pe vremuri, Malo-Tîmovo era aşezarea principală, centrul localităţilor care compun astăzi districtul Tîmovsk ; astăzi însă, este izolat, seamănă cu un tîrguşor de provincie în care a amorţit orice zvîcnire de viaţă. Doar închisoarea mai aminteşte de măreţia de altădată, precum şi casa în care locuieşte directorul închisorii. În momentul de faţă această funcţie o deţine domnul K., un tînăr cult şi foarte de treabă, originar din Petersburg, căruia, se vede bine, îi e tare dor de Rusia. Locuinţa mare cu camere înalte, spaţioase, în care ecoul paşilor răsună a pustiu, apoi timpul lung pe care nu mai ştie cum să-l întrebuinţeze, îl deprimă în aşa hal că se simte un adevărat prizonier. Parcă dinadins tînărul se trezeşte devreme, de pe la orele patru, cinci. Se scoală, bea ceai, dă o raită prin închisoare... şi apoi ce să mai facă ? Umblă prin labirintul său, privind pereţii de lemn, umblă, umblă şi iarăşi bea ceai, îşi face de lucru lipind plante în ierbar, pe urmă umblă iarăşi prin casă şi nu aude altceva decît ecoul paşilor săi şi hăulitul vîntului. La Malo-Tîmovo sînt mulţi locuitori stabiliţi acolo de cîteva decenii. Printre aceştia, l-am întîlnit pe tătarul Furajiev, cel care a însoţit odinioară pe Poliakov pînă la Golful Nîisk. Îşi aminteşte cu plăcere de acea expediţie şi de Poliakov. Dintre bătrîni, o figură interesantă este şi colonistul Bogdanov, un cămătar rascolnic. M-a ţinut în uşă multă vreme, şi după ce mi-a dat în sfîrşit drumul în casă, a început să-mi explice că acuma umblă fel de fel de oameni — lasi pe vreunul să intre şi, doamne fereşte, te poate şi jefui etc.

Satului Andree-Ivanovskoe i se trage numele de la cineva pe care-l chema Andrei Ivanovici ; a fost înfiinţat în 1885, pe o mlaştină. Locuitorii sînt în număr de 382 : 277 bărbaţi şi 105 femei. Gospodari şi coproprietari sînt 231, deşi, ca şi la Palevo, ar fi prea destui cincizeci. Nici componenţa locuitorilor n-o poţi socoti prea fericită. După cum la Palevo

predomină tîrgoveţii şi raznocinţii, oameni care nu s-au îndeletnicit în viaţa lor cu agricultura, tot aşa la Andree-Ivanovskoe, aproape un sfert din populaţie este de altă confesiune : 47 catolici, tot atîţia mahomedani şi 12 luterani ; printre ortodocşi sînt mulţi gruzini [1].

XI

Proiectul unui nou district. Epoca de piatră. A existat vreo colonizare liberă ? Ghiliacii. Compoziţia lor numerică, aspectul exterior, conformaţia fizică, hrana, îmbrăcămintea, locuinţele, mediul sanitar. Caracterul lor. Încercări de rusificare. Orocii.

Cele două districte nordice, după cum a putut vedea şi cititorul din sumara trecere în revistă a localităţilor, ocupă o suprafaţă egală cu un judeţ nu prea mare din Rusia. Nu ştiu dacă ar fi cu putinţă să se calculeze suprafaţa lor în verste pătrate, deoarece hotarul celor două districte nu este delimitat nici spre nord, nici spre sud. Distanţa între centrele lor administrative, adică între postul Alexandrovsk şi postul Rîkovo, luînd drumul cel mai scurt, prin Pilinga, este de şaizeci de verste, iar dacă mergi prin valea Arkaiului este de şaptezeci şi patru. Potrivit noţiunii ce-o au asupra distanţelor locuitorii din Sahalin, este o distanţă apreciabilă. Nu numai satele Tanghi şi Vanghi, dar şi Palevo este considerat ca o aşezare îndepărtată, iar proiectul de înfiinţare a unor sate noi, mai spre sud de Palevo, pe malurile afluenţilor rîului Poronai, a pus chiar problema creării unui nou district. Ca unitate administrativă, districtul cores-

[1] Am întîlnit aici pe foştii nobili din Kutais, fraţii Cikovani, Alexei şi Teimuras. A mai fost şi un al treilea frate, dar a murit de tuberculoză. În izba lor nu vezi mobilier, pe jos, în chip de pat, doar o saltea. Unul din fraţi este grav bolnav. (N. aut.)

punde unui județ. În Siberia, de pildă, un district cuprinde o suprafață vastă, neputînd fi înconjurată nici într-o lună, cum ar fi bunăoară districtul Anadîrsk. Unui funcționar din Siberia care lucrează singur pe o întindere de două, trei sute de verste, fărîmițarea Sahalinului în districte atît de mici îi poate părea un adevărat lux. Dar populația Sahalinului trăiește în condiții cu totul speciale și mecanismul administrativ este mult mai complex decît în districtul Anadîrsk. Împărțirea coloniei de deportați în sectoare mici administrative este dictată de însăși practica vieții, care, pe lîngă alte considerente pe care le voi menționa mai jos, a demonstrat, în primul rînd, că atunci cînd distanțele dintre așezările de deportați sînt mai mici, ele pot fi administrate mai ușor, iar în al doilea rînd, că împărțirea în districte mici, necesitînd lărgirea aparatului administrativ, determină și un aflux de oameni noi, ceea ce are, netăgăduit, o influență binefăcătoare asupra coloniei. O dată cu sporirea numerică a intelectualilor, se obține și o ridicare calitativă a nivelului întregii colonii.

În timpul vizitei mele în Sahalin am auzit numeroase discuții cu privire la districtul nou proiectat. Se vorbea despre el ca despre o adevărată țară a făgăduinței, deoarece, conform planului, de-a lungul lui va trece un drum spre sud, paralel cu rîul Poronai. Se proiectase ca în noul district să fie mutați ocnașii din Due și Voevodskoe, rămînînd doar amintirea acelor locuri de groază, că minele de cărbuni nu vor mai fi lăsate în exploatarea societății „Sahalin" care de mult nu mai respectă condițiile contractuale și, în sfîrșit, că extracția cărbunilor va fi făcută în viitor nu de ocnași, ci de coloniști la liberă învoială.[1]

[1] Printre ordinele guvernatorului Kononovici se află unul cu privire la mult așteptata desființare a închisorilor din Voevodskoe și Due : „Inspectînd închisoarea din Voevodskoe am constatat că nici poziția închisorii, nici faptul că în ea sînt deținuți condamnații pe termene lungi și recidiviștii, nu pot să justifice condițiile actuale de pază, mai bine zis, lipsa totală de supraveghere care domnește în această închisoare încă de la înființarea ei. Situația este următoarea : temnița a fost construită într-o

Înainte de a termina cu Sahalinul de Nord, cred necesar să spun cîteva cuvinte și despre oamenii care au trăit aici în decursul vremilor — urmașii unora trăiesc și astăzi — independent de colonia deportaților. Poliakov a găsit în valea Duikăi o aşchie de silex ca o lamă de cuțit, apoi vîrfuri de săgeți din piatră, pietre de cremene pentru ascuțit, topoare de piatră etc.; aceste obiecte găsite l-au îndreptățit să presupună că în timpuri îndepărtate au trăit în valea Duikăi locuitori care nu cunoșteau metalele, adică oameni din epoca de piatră. Resturile de vase, oasele de urși și cîini și greutățile de la năvoade, găsite pe locurile unde viețuiau acești oameni, dovedesc că ei cunoșteau meșteșugul olăritului, vînau urși, prindeau pește cu năvodul și erau ajutați la vînătoare de cîini. Obiectele mici din silex, rocă inexistentă în Sahalin, au fost aduse probabil de la vecinii lor de pe continent și din insulele apropiate. În deplasările lor de nomazi, cîinele a avut poate același rol ca și astăzi, adică a fost animal de tracțiune. Și în valea rîului Tîm, Poliakov a găsit aceleași urme de așezări omenești preistorice, precum și unelte primitive. Și astfel a tras concluzia că în Sahalinul de Nord „se poate presupune existența unor triburi aflate pe o treaptă inferioară de dezvoltare; este probabil că au trăit odinioară aici oameni care în decurs de veacuri au elaborat mij-

---

vale îngustă cam la o verstă și jumătate la nord de postul Due. Singura cale de comunicare, drumul de pe malul mării, este impracticabil de două ori în 24 ore, din cauza fluxului. Legătura prin munți este foarte anevoioasă vara și imposibilă iarna. Directorul închisorii locuiește la Due și ajutorul lui de asemenea. Garnizoana din localitate, care asigură paza închisorii și a convoaielor de lucru, conform contractului încheiat cu societatea „Sahalin", este încazarmată și ea la Due, astfel că în temniță, afară de cîțiva gardieni și de schimbul de santinele, fără supravegherea continuă a superiorilor, nu mai e nimeni. Fără a mai cerceta împrejurările ce au determinat construirea închisorii într-un loc atît de nepotrivit, care exclude posibilitatea unei supravegheri permanente, consider că pînă la cererea permisiunii de desființare definitivă, atît a închisorii din Due cît și a celei din Voevodskoe, și de mutare a deținuților în altă parte, este absolut necesar să se ia unele măsuri, pentru a îndrepta măcar în parte răul existent" etc. (Ordinul nr. 348, din 1888.) (N. aut.)

loacele de a se apăra de frig, de sete și foame; este foarte posibil că acea populație preistorică, trăia în triburi relativ mici, seminomade".

Trimițîndu-l pe Boșniak în Sahalin, Nevelskoi i-a dat însărcinarea, printre altele, să verifice zvonurile privitoare la cei cinci oameni pe care locotenentul Hvostov îi lăsase pe insulă și despre care ghiliacii spuneau că trăiesc în valea rîului Tîm.[1] Boșniak a izbutit să dea de urma acestor oameni. Într-unul din satele situate pe malul lui Tîm, ghiliacii i-au dat în schimbul a trei arșini de stambă, patru file rupte dintr-o carte de rugăciuni, spunîndu-i că această carte a aparținut unor ruși care au trăit acolo. Pe prima pagină a cărții, era scris neciteț: *„Noi, Ivan, Danila, Piotr, Serghei și Vasili am fost debarcați de Hvostov, la 17 august 1805, în satul Tomari-Aniva; iar în 1810, cînd la Tomari au venit japonezii, ne-am stabilit pe Tîm"*. Cercetînd apoi locul unde au trăit acești ruși, Boșniak a ajuns la concluzia că ei au locuit în trei izbe și aveau grădini de zarzavat. Băștinașii i-au spus că ultimul dintre ruși, Vasili, murise cu puțin timp înainte, că toți au fost oameni de treabă, mergeau împreună cu ei la vînătoare și la pescuit și se îmbrăcau la fel cu băștinașii, numai că părul

---

[1] Vezi Davîdov, *Cele două călătorii în America ale ofițerilor de marină Hvostov și Davîdov, descrise de acesta din urmă. Cu o prefață de Șișkov, 1810.* În prefață, amiralul Șișkov scrie că Hvostov întrunea două calități contradictorii: „era blînd ca un miel și viteaz ca un leu. Davîdov, adăuga Șișkov, era mai impulsiv decît Hvostov, dar îi lipsea fermitatea și bărbăția celuilalt". Blîndețea de miel nu l-a împiedicat însă pe Hvostov să distrugă în anul 1806 prăvăliile japonezilor și să ia prizonieri patru japonezi în Sahalinul de Sud, pe malul Anivei; în anul 1807, împreună cu prietenul său Davîdov, el a devastat factoriile japoneze din insulele Kurile și a făcut și alte prădăciuni prin Sahalinul de Sud. Acești bravi ofițeri luptau cu Japonia fără știrea guvernului, convinși de impunitatea faptelor lor. Amîndoi și-au sfîrșit viața într-un mod neobișnuit: s-au înecat în fluviul Neva, peste care se grăbeau să treacă în momentul cînd se ridica podul. Isprăvile lor, care pe timpuri, făcuseră multă vilvă, au trezit interesul pentru Sahalin, și cine știe, poate că de atunci s-a hotărît soarta acestei insule triste și care inspiră teamă. În prefață, amiralul Șișkov își exprimă părerea, nebazată, de altfel, pe nimic că rușii ar fi vrut să pună stăpînire pe insulă încă din secolul trecut și de pe atunci ar fi înființat acolo o colonie. (N. aut.)

şi-l tundeau. Din alt loc, Boşniak a mai aflat că doi dintre ruşi au avut copii cu soţiile lor băştinaşe. Astăzi, ruşii lăsaţi de Hvostov în Sahalinul de Nord sînt de mult uitaţi ; cît despre urmaşii lor, nimeni nu ştie nimic.

În însemnările sale, Boşniak scrie că, cercetînd urme de ruşi pe insulă, a aflat de la băştinaşii din satul Tanghi, următoarele : Cu treizeci şi cinci sau patruzeci de ani în urmă, lîngă coasta răsăriteană a naufragiat un vas ; parte din membrii echipajului au reuşit să se salveze, rămînînd apoi pe insulă ; şi-au făcut o casă, iar peste cîtva timp au construit o corabie şi au plecat. Aceşti călători necunoscuţi au trecut cu corabia prin strîmtoarea La Pérouse în strîmtoarea Tătară, unde au naufragiat din nou în apropierea satului Mgaci. De data aceasta n-a izbutit să se salveze decît unul singur, care spunea că-l cheamă Kemţ. Curînd după aceea au venit doi ruşi de pe Amur, Vasili şi Nikita. Împreună cu Kemţ şi-au construit o casă la Mgaci. Toţi trei se îndeletniceau cu vînătoarea şi vindeau blănuri japonezilor şi manciurienilor. Unul din ghiliaci i-a arătat lui Boşniak o oglindă, spunînd că fusese dăruită tatălui său de Kemţ. Ghiliacul n-a vrut pentru nimic în lume să vîndă oglinda, spunea că o păstrează ca amintire scumpă de la prietenul tatălui său. Mai adăugase că Vasili şi Nikita se temeau mult de ţarul rus, de unde se poate deduce că erau evadaţi. Toţi trei au murit în Sahalin.

După japonezul Mamia-Rinzo [1], în anul 1808, pe coasta apuseană a insulei Sahalin apăreau des vase ruseşti şi în cele din urmă faptele ruşilor i-au determinat pe băştinaşi să omoare o parte din ei, iar pe alţii să-i pună pe goană. Mamia-Rinzo menţionează numele acestor ruşi aşa cum le-a auzit : Kamuţi, Simena, Momu şi Vasire. „În ultimele trei nume, adaugă Schrenk, nu e prea greu să recunoşti

[1] Lucrarea sa, intitulată *Tó-tats Ki Ko*, bineînţeles că n-am citit-o şi mă folosesc de citatele din cartea lui L. I. Schrenk, *Despre băştinaşii din regiunea Amurului*. (N. aut.)

numele ruseşti, Semion, Foma şi Vasili, iar Kamuţi se aseamănă foarte bine, după părerea lui, cu Kemţ.

Cu această poveste sumară a celor opt Robinsoni, se epuizează toate datele cu privire la colonizarea liberă a Sahalinului de Nord. Dacă peripeţiile neobişnuite ale celor cinci marinari debarcaţi de Hvostov, precum şi ale lui Kemţ, cu cei doi fugari, seamănă cu o încercare de colonizare liberă, trebuie să recunoaştem că această încercare a fost dintre cele mai neînsemnate şi, vădit, nereuşită. Pentru noi ar fi interesant doar faptul că toţi cei opt ruşi care au trăit în Sahalin pînă la sfîrşitul zilelor lor, nu s-au ocupat de agricultură, ci de vînătoare şi pescuit.

Ca să completez cele de mai sus, ar trebui să spun ceva şi despre ghiliaci, care formează baza populaţiei băştinaşe de pe insulă. Ghiliacii trăiesc în Sahalinul de Nord atît pe coasta răsăriteană, cît şi pe cea apuseană a insulei, precum şi în văile rîurilor, mai ales în valea rîului Tîm.[1] Satele lor sînt foarte vechi şi denumirile menţionate de autorii din trecut s-au păstrat pînă astăzi. Cu toate acestea, se poate spune că ghiliacii duc o viaţă seminomadă, deoarece nu sînt legaţi de locul unde s-au născut şi îndeobşte de nici un loc anume; foarte des îşi părăsesc iurtele plecînd la pescuit sau la vînătoare, rătăcind cu familiile şi cîinii prin tot Sahalinul de Nord. Totuşi, în pofida vieţii lor nomade şi chiar atunci cînd nevoia îi împinge să întreprindă călătorii lungi pe continent, ghiliacii rămîn credincioşi insulei lor natale. Ghiliacul din Sahalin se deosebeşte prin limbă şi obiceiuri de ghiliacul de pe continent, cel puţin tot atît cît un ucrainean de un moscovit. Datorită acestei deose-

[1] Ghiliacii trăiesc în număr mic pe ambele maluri ale Amurului, în cursul lui inferior, începînd cam de la Sofiisk, apoi pe malul Limanului, pe coasta Mării Ohotsk şi în partea de nord a Sahalinului. În decursul ultimelor două sute de ani, de cînd există date cu privire la acest popor, nu s-a produs nici o schimbare mai de seamă în privinţa zonelor lui de răspîndire. Se presupune că patria ghiliacilor a fost Sahalinul şi mai în urmă au trecut de acolo pe continent, împinşi dinspre sud de aino care veneau din Japonia, alungaţi la rîndul lor de japonezi. (N. aut.)

biri, cred că ghiliacii din Sahalin n-ar fi prea greu de numărat, fără să-i amestecăm cu ghiliacii veniţi de pe malul tătăresc pentru pescuit şi vînat. Această numărătoare ar fi bine să se facă cel puţin o dată la cinci, zece ani, altfel, importanta problemă a influenţei exercitate asupra lor de către colonia deportaţilor ruşi va mai rămîne mult timp nerezolvată. După datele culese de Boşniak, în anul 1856 erau în total pe Sahalin 3270 ghiliaci. Cam peste cincisprezece ani, Miţul scria că numărul total al ghiliacilor ajunge pînă la 1500, iar după ultimele date, culese în anul 1889 şi luate de mine din „*Registrul de recensămînt al străinilor de neam*", în ambele districte n-ar mai fi decît 320 de ghiliaci. Prin urmare, dacă am da crezare acestor date, peste cinci, zece ani, în tot Sahalinul nu va mai rămîne nici un ghiliac. Nu ştiu cît de exacte vor fi fiind cifrele prezentate de Boşniak şi Miţul, dar din fericire, cifra oficială de 320 nu poate fi, din anumite motive, luată în consideraţie. Acest registru este ţinut de funcţionari fără vreo pregătire teoretică sau practică şi fără să fi primit instrucţiuni. Culegerea datelor prin satele ghiliace se face probabil pe un ton de comandă, de stăpîn — în timp ce delicateţea şi eticheta ghiliacilor nu admite atitudine autoritară faţă de oameni, apoi repulsia lor faţă de orice fel de recensămînt ar necesita o deosebită atenţie şi pricepere în felul de a vorbi cu ei. Trebuie să mai adăugăm că datele sînt culese fără nici un sistem, la întîmplare, neţinîndu-se seama de hărţi etnografice. În registrul de recensămînt, întocmit pentru districtul Alexandrovsk sînt trecuţi numai ghiliacii care trăiesc spre sud de satul Vanghi, iar în districtul Tîmovsk ei au fost număraţi numai în jurul satului Rîkovo, unde, de altfel, nici nu locuiesc, ci vin doar în trecere.

Este un fapt cert că numărul ghiliacilor din Sahalin scade, dar nu există mărturii scriptice în această privinţă. În ce proporţie scade numărul lor şi care sînt cauzele, nu se ştie. Poate că numărul lor scade datorită mortalităţii mai frecvente sau

pentru că se mută pe continent sau pe alte insule mai la nord. Deci, neavînd date sigure, toate părerile emise cu privire la influenţa nefastă a colonizării ruseşti nu se pot sprijini decît pe presupuneri, şi s-ar putea ca această influenţă să fi fost neînsemnată, egală aproape cu zero, deoarece ghiliacii din Sahalin au trăit totdeauna, mai ales, în valea rîului Tîm şi pe coasta răsăriteană, unde nu s-a înfiinţat încă vreo colonie. [1]

Ghiliacii nu aparţin nici triburilor mongole, nici celor tunguse, ci unui neam necunoscut, care, cine ştie, o fi fost odinioară puternic, a stăpînit toată Asia şi îşi trăieşte acum ultimele veacuri pe un petic de pămînt ; popor puţin numeros, dar minunat şi plin de vigoare. Datorită sociabilităţii şi mobilităţii lor extraordinare, ghiliacii s-au încrucişat de mult cu toate popoarele vecine şi astăzi este aproape cu neputinţă să întîlneşti un ghiliac *„pur sang"* [2], fără amestec de element mongol, tungus sau aino. Ghiliacii au faţa rotundă, ca o lună plină, de culoare gălbuie, veşnic nespălată, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară ; au ochii oblici şi o bărbuţă rară, adesea numai tuleie ; părul lins, negru şi aspru şi-l strîng pe creştet într-o codiţă. Expresia feţei e blîndă, gînditoare şi încordată de atenţie pînă la naivitate. Ghiliacul cînd zîmbeşte larg, fericit, cînd e trist şi îngîndurat, ca o văduvă. Luat din profil, cu bărbuţa lui rară, cu codiţa din creştet şi cu expresia blajină şi molatică, ca de femeie, ar putea servi drept model pentru un portret al lui Kuteikin [3] ; privindu-i începi să înţelegi de ce unii

---

[1] În Sahalin există funcţia de translator din limba ghiliacă şi aino. Avînd în vedere că aceşti translatori nu ştiu nici o boabă ghiliacă sau aino, în timp ce mare parte dintre ghiliaci şi aino înţeleg rusește, această funcţie inutilă ar putea constitui un *„pendant"* la aceea a căpitanului de poştă de la inexistenta staţie de poştă din Vedernikovo, despre care am pomenit mai înainte. Dacă în locul translatorului s-ar numi un funcţionar avînd pregătirea necesară în domeniul etnografic şi statistic, ar fi mult mai de folos. (N. aut.)

[2] Pur sînge (n. t.).

[3] *Kuteikin* — un personaj din comedia *Neisprăvitul* de Fonvizin (n. ed.).

exploratori presupuneau că ghiliacii sînt de origine caucaziană.

Celor ce doresc să cunoască temeinic pe ghiliaci, le recomand lucrările specialiștilor etnografi ; unul din ei ar fi L. I. Schrenk.[1] Eu mă voi limita doar la acele particularități specifice condițiilor locale, care ar putea fi de folos coloniștilor recent sosiți.

Ghiliacii au corpul puternic, îndesat, de statură mijlocie sau chiar mică. Înălțimea prea mare i-ar stingheri în taiga. Au oasele mari și îngroșate la încheieturi ; mușchii dezvoltați ne fac să ghicim neobosita și încordata lor luptă cu natura. Toți ghiliacii au trupul uscățiv, cu vinele proeminente și cu țesutul grăsos slab dezvoltat ; pe nici unul nu-l vezi obez sau măcar gras. Grăsimea se consumă producînd căldura necesară pentru a compensa pierderile cauzate de temperatura extrem de scăzută și de umiditatea prea mare a aerului din Sahalin. Așa se explică de ce ghiliacii se alimentează cu atît de multă grăsime. Ei consumă carne grasă de focă și de somon, grăsime de balenă, de nisetru și carne crudă. Consumă toate acestea în cantități mari, crude, uscate sau congelate ; din pricina hranei lor nefierte, mușchii masticației și încheieturile fălcilor le sînt deosebit de dezvoltate, iar dinții li se tocesc repede. Hrana este numai animală, doar rareori, cînd mănîncă acasă sau au vreo petrecere, mai adaugă la carne usturoi de Manciuria sau poame. Nevelskoi scrie că ghiliacii privesc agricultura ca un mare păcat. Cine sapă pămîntul sau seamănă ceva, moare în scurt timp. Totuși, pîinea cu care i-au obișnuit rușii le place foarte mult și o consumă cu plăcere, ca pe o prăjitură. Nu mai e o raritate astăzi să întîlnești la Alexandrovsk sau la Rîkovo un ghiliac cu o pîine la subsuoară.

Îmbrăcămintea, ghiliacii și-o adaptează la clima lor rece, umedă și cu variații bruște de temperatură. În timpul verii, toți poartă cămăși din pînză

---

[1] La excelenta sa lucrare *Băștinașii din ținutul Amurului* sînt anexate o hartă etnografică și două tabele cu desene de Dmitriev-Orenburgski ; pe unul din aceste tabele sînt înfățișați tipuri de ghiliaci. (N. aut.)

albastră chinezească și pantaloni la fel, iar pe umeri, își aruncă pentru orice împrejurare cojocul sau o scurtă din blană de focă sau cîine ; în picioare poartă cizme de blană. Iarna, poartă și pantaloni de blană. Însă orice îmbrăcăminte, oricît ar fi de groasă, este croită astfel ca să nu le împiedice mișcările, iuți și agile, în timpul vînătorii și a călătoriilor cu cîinii. Cîteodată, din fandoseală, poartă halate de deținuți. Acum 85 de ani, Kruzenștern a văzut un ghiliac înțolit cu o haină scumpă de mătase „țesută cu o mie și una de flori" ; astăzi, o asemenea eleganță nu mai găsești nici căutînd-o ziua cu lumînarea.

Și în privința iurtelor ghiliacilor, trec pe primul plan condițiile impuse de clima rece și umedă. Iurtele lor sînt de două feluri : de vară și de iarnă. Cele de vară sînt ridicate pe piloți, iar cele de iarnă sînt mici bordeie cu pereții făcuți din bîrne ; au forma unui trunchi de piramidă boantă și sînt acoperite cu pămînt. Boșniak a dormit într-o iurtă care era o adevărată groapă, adîncă de jumătate de arșin și acoperită cu bîrne subțiri peste care se bătătorise pămînt. Făcute din material ieftin, oricînd la îndemînă, iurtele pot fi părăsite fără părere de rău, la nevoie. În interiorul lor e cald, aerul uscat și, în orice caz, sînt mult mai bune decît bordeiele friguroase din coajă de copaci în care se adăpostesc ocnașii, cînd lucrează la drumuri sau la cîmp. Iurtele de vară ale ghiliacilor ar trebui să fie recomandate grădinarilor, pescarilor, muncitorilor din minele de cărbuni și îndeobște tuturor ocnașilor și coloniștilor care lucrează în afara închisorii sau a casei lor.

Ghiliacii nu se spală niciodată, astfel, chiar și etnografii, cu greu ar putea preciza adevărata culoare a feței lor ; nu-și spală nici rufăria, iar hainele și încălțămintea lor de blană au un aspect de parcă au fost jupuite de pe un cîine mort. Ghiliacii emană un miros greu, iar apropierea caselor lor este semnalată de mirosul nesuferit de pește pus la soare și de măruntaie de pește intrate în putrefacție. Lîngă

fiecare iurtă este o uscătorie, plină pînă în vîrf cu peşte tăiat în două, semănînd de departe, mai ales în bătaia soarelui, cu şiruri de mărgean. În jurul acestor uscătorii, Kruzenştern a văzut foind o puzderie de viermi mărunţi, acoperind pămîntul cu un strat gros de un ţol. Iarna, iurtele sînt pline de fum înecăcios care vine şi de la focul din vatră şi de la lulelele ghiliacilor, căci şi ei, şi nevestele, ba si copiii lor fumează. Despre bolile şi mortalitatea ghiliacilor nu se ştie nimic ; se poate bănui însă că traiul în condiţii atît de neigienice nu rămîne fără o influenţă dăunătoare asupra sănătăţii lor. Poate că tot lipsa aceasta de igienă este şi cauza staturii lor mici, a feţelor umflate, a moliciunii mişcărilor lor leneşe ; poate că tot acestei lipse i se datoreşte şi slaba rezistenţă a ghiliacilor la epidemii. Se ştie ce ravagii a făcut în Sahalin variola. Pe coasta de nord, între capul Elisabeta şi capul Maria, Kruzenştern dăduse de un sat cu douăzeci şi şapte de iurte ; P.P. Glen, care a luat parte la celebra expediţie din Siberia şi a trecut pe aici în 1860, n-a mai găsit decît urmele acestui sat şi, în general, pe toată întinderea insulei a găsit doar resturile unei populaţii care fusese odinioară mult mai deasă. Ghiliacii i-au spus că în ultimii zece ani, adică după 1850, populaţia Sahalinului a fost foarte mult redusă de epidemia de variolă. Nici nu se putea ca acest groaznic flagel care a bîntuit în Kamceatka şi în insulele Kurile, să fi ocolit Sahalinul. Fără îndoială că marea mortalitate n-o pricinuia atît variola în sine, cît capacitatea redusă de rezistenţă a locuitorilor ; dacă în colonie vor izbucni febra tifoidă sau difteria şi vor pătrunde şi-n iurtele ghiliacilor, efectul va fi tot atît de funest ca al variolei. Cît timp am stat în Sahalin n-am auzit totuşi de nici o epidemie. S-ar putea spune că în ultimii douăzeci de ani nu s-au ivit de loc epidemii, afară de aceea de conjunctivită care mai bîntuie şi azi.

Generalul Kononovici a dispus ca băştinaşii bolnavi să fie primiţi în spitalul districtului şi trataţi gratuit (ordinul nr. 335, din 1890). Date precise cu

privire la starea sănătății ghiliacilor nu există, dar le putem deduce din anumite fapte generatoare de boli, cum ar fi murdăria, abuzul de alcool, contactul îndelungat cu chinezii și japonezii [1], apropierea permanentă a cîinilor, accidente, loviri și altele. Fără îndoială că ghiliacii se îmbolnăvesc des și au nevoie de ajutor medical ; dacă împrejurările le vor permite să folosească dreptul dat de a se trata, medicul din localitate va putea să-i observe mai îndeaproape. Medicina nu poate stăvili stingerea naturală și inevitabilă a unui popor, dar medicii vor izbuti, cred, să cunoască și să arate cum am putea să-i facem acestuia cît mai puțin rău, prin amestecul nostru în viața lui.

Despre caracterul ghiliacilor s-au emis păreri diferite, dar toți recunosc că ei sînt un popor pașnic, că nu le plac certurile și bătăile, și se împacă foarte bine cu vecinii lor. Față de străini, au fost, ce-i drept, bănuitori, temîndu-se pentru viitorul lor, dar i-au primit politicos, fără a protesta și chiar dacă uneori i-au mințit descriind Sahalinul în culori sumbre, au făcut-o doar în scopul de a-i îndepărta de bunăvoie de pe insulă. Cu însoțitorii lui Kruzenștern s-au împrietenit repede, iar cînd L. I. Schrenk s-a îmbolnăvit, vestea s-a răspîndit cu repeziciune printre ghiliaci, întristîndu-i amar. Ei nu mint decît atunci cînd vînd și cumpără sau cînd vorbesc cu cineva în care n-au încredere, și înainte de a mînți, se privesc într-ascuns ca niște copii. Minciuna și lăudăroșenia în afara sferei lor de afaceri le repugnă. Îmi amintesc cum m-au convins de aceasta doi ghiliaci cărora li s-a părut că i-am mințit. Era spre seară. Cei doi ghiliaci, unul cu bărbuță, celălalt cu o față rotundă și netedă, ca de femeie, stăteau trîntiți pe iarbă în fața casei unui colonist. M-au oprit pe cînd treceam, rugîndu-mă

[1] Popoarele de pe Amur și din Kamceatka s-au contaminat de sifilis de la chinezi și japonezi ; în această privință rușii nu au nici o vină. Un negustor chinez, mare amator de opiu, îmi povestea că o *bunică* de-a lui, cu alte cuvinte soție, locuiește la Cifu, iar alta, de origine ghiliacă, lîngă Nikolaevsk. Cu astfel de moravuri nu ar fi greu să contaminezi tot Amurul și tot Sahalinul. (N. aut.)

să intru în casă și să le aduc dinăuntru hainele lor, pe care le lăsaseră acolo de dimineață — singuri nu îndrăzneau să și le ia. Le-am răspuns că nici eu n-am dreptul să pătrund într-o casă străină, cînd stăpînul lipsește. După o scurtă tăcere, ghiliacul cu fața rotundă de femeie m-a întrebat :

— Tu ești politic (adică deținut politic) ?

— Nu.

— Atunci tu scrie-scrie (adică funcționar) ? m-a întrebat el din nou, văzînd că țin în mînă niște hîrtii.

— Da, scriu.

— Și ce leafă primești ?

Cîștigam atunci aproape trei sute de ruble pe lună — și le-am spus această cifră. Să fi văzut ce impresie neplăcută, aproape dureroasă, le-au produs cuvintele mele ! Amîndoi ghiliacii s-au apucat cu mîinile de pîntece, s-au ghemuit la pămînt și au început să se legene, de parcă ar fi fost cuprinși de crampe. Fețele lor exprimau desperare.

— Vai, cum poți tu vorbești așa ? spuneau ei. De ce vorbit așa rău ? Ah, nu este bine ! Nu trebuie așa !

— Dar ce am spus atît de rău ? i-am întrebat.

— Butakov este șeful districtului, om mare și primește două sute, iar tu nu ești nici un fel de șef, un mic scrie-scrie — și zici trei sute ? N-ai vorbit bine ! Nu trebuie așa !

Am început să le explic că șeful districtului, deși este un om mare, stă totuși pe loc și de aceea primește numai două sute, pe cînd eu, măcar că nu-s decît un scrie-scrie, am venit de departe, am străbătut peste zece mii de verste, am așadar cheltuieli mai mari decît Butakov și de aceea am nevoie de mai mulți bani decît el. Asta i-a convins pe ghiliaci. S-au privit, au schimbat cîteva cuvinte în graiul lor și au încetat de a se chinui. După fețele amîndurora vedeam că m-au crezut.

— Adevărat, adevărat... a spus ghiliacul cu bărbuță. Bine, du-te.

— Adevărat, a dat din cap și celălalt. Du-te acum.

Orice însărcinare li s-ar da, ghiliacii o îndeplinesc cu sfințenie și nu s-a întîmplat niciodată ca vreunul din ei să arunce poșta la jumătatea drumului sau să înstrăineze vreun obiect străin. Poliakov, care se slujise de luntrile ghiliacilor, a scris că ei execută conștiincios orice sarcină dată, remarcîndu-se mai ales la transportul obiectelor oficiale. Sînt descurcăreți, ageri la minte, veseli și nu se intimidează în societatea celor bogați și puternici. Nu recunosc nici un fel de autoritate și s-ar părea că habar nu au de noțiunea de „mai mare" sau „mai mic". În *Istoria Siberiei,* de I. Fischer se menționează că Poiarkov a avut de-a face cu ghiliaci care pe atunci „nu erau sub stăpînirea nimănui". În vocabularul lor găsim, ce-i drept, cuvîntul „djancin", care arată pe superior, dar ei se adresează astfel și unui general și unui negustor bogat sosit cu multă pînză chinezească și tutun. Văzînd la Nevelskoi portretul țarului, au spus despre el că trebuie să fie un om înzestrat cu o putere fizică de uriaș, de vreme ce poate da atîta tutun și pînză chinezească. Guvernatorul Sahalinului are pe insulă o putere nelimitată și se bucură de o autoritate covîrșitoare, cu toate acestea, pe cînd călătoream cu el din Armudanul de Sus spre Arkovo, un ghiliac n-a pregetat să ne strige poruncitor „Stai !" și să ne întrebe dacă n-am văzut cumva cîinele lui alb. După cum s-a scris și s-a spus adeseori, ghiliacii nu cunosc nici respectul familial. Tatălui nu-i trece măcar prin gînd că el este mai presus de fiul său, fiul nu-și respectă tatăl și trăiește cum vrea, iar bătrîna mamă nu se bucură în iurtă de mai multă autoritate decît o fetiță. Boșniak scrie că i-a fost dat de multe ori să vadă cum un fiu bătea și dădea afară din casă pe propria sa mamă și nimeni nu se socotea îndreptățit să-l mustre. Bărbații dintr-o familie au toți aceleași drepturi. Dacă oferiți votcă ghiliacilor, trebuie să le dați și băieților mici. Femeii însă, nu i se recunoaște nici un drept, fie că e bunică, mamă sau copilă. Toate sînt privite ca niște animale domes-

tice, ca un obiect pe care-l poți arunca, vinde sau împinge cu piciorul, cum împingi un cîine. Totuși, pe cîini ghiliacii îi mîngîie uneori, pe femei însă, niciodată. Căsătoria e privită ca un fleac, mai puțin însemnat decît un chef obișnuit — și n-o însoțesc cu nici un fel de datină sau rit religios. Ghiliacul dă o luntre, o suliță sau un cîine în schimbul unei fete pe care o aduce în iurta lui, se culcă cu ea pe o blană de urs și asta e totul. Poligamia este admisă, dar nu se practică pe scară largă, deși femeile sînt mai numeroase decît bărbații. Disprețul față de femei este atît de mare, încît nici robia lor, robie în adevăratul și brutalul sens al cuvîntului, nu este condamnată. Schrenk scrie că ghiliacii își aduc de multe ori femei aino, pe care le folosesc drept sclave. Vădit, femeia este la ei doar un obiect pe care-l poți negocia, ca și tutunul sau pînza. Modul de gîndire al scriitorului suedez Strindberg, celebrul antifeminist care dorea ca femeia să nu fie mai mult decît o sclavă, totdeauna la dispoziția capriciilor bărbatului, este foarte apropiat de al ghiliacilor. Dacă Strindberg ar fi venit să viziteze Sahalinul de Nord, nu mă îndoiesc că ghiliacii l-ar fi strîns la piept cu frățească ardoare.

Generalul Kononovici îmi spunea că intenționează să-i rusifice pe ghiliacii din Sahalin. Nu înțeleg la ce ar putea folosi asta. De altfel, rusificarea a început aici cu mult înainte de venirea generalului, ceea ce reiese din faptul că funcționarii care primesc un salariu destul de modest, încep să poarte șube cu blănuri scumpe de vulpi și samuri, iar prin iurtele ghiliacilor dai de clondire de votcă rusească [1]; ghiliacii au fost atrași apoi la prinderea eva-

[1] În 1866, comandantul postului Due, maiorul Nikolaev, i-a mărturisit unui corespondent de ziar :

— Vara nu am de-a face cu ghiliacii, dar iarna cumpăr de la ei blănuri, le cumpăr chiar foarte ieftin ; de multe ori, pentru o sticlă de votcă sau o bucată de pîine, obțin o pereche de samuri minunați !

Corespondentul a fost uluit de enorma cantitate de blănuri ce le adunase Nikolaev. (Lukașevici, *Cunoștințele mele din Due, în Sahalin, Kronstadtski vestnik*, 1868, nr. 47 și 49.) De altfel o să mai am prilejul să vorbesc despre isprăvile acestui maior. (N. aut.)

daților și primesc o recompensă în bani pentru fiecare fugar prins sau ucis. Generalul Kononovici a dat dispoziția să fie angajați ghiliacii ca paznici și gardieni și a adăugat că aceasta se face atît din cauza lipsei de oameni buni cunoscători ai locurilor, cît și pentru înlesnirea relațiilor dintre autorități și băștinași. Odată, el însuși mi-a spus că o face și în scopul rusificării ghiliacilor. La început au fost numiți ca gardieni ghiliacii Vaska, Ibalka, Orkun și Pavlinka. (Ordinul nr. 308, din 1889.) După cîtva timp, Ibalka și Orkun au fost destituiți pe motivul „neprezentării îndelungate la serviciu" și a fost numit Sofronka (ordinul nr. 426, din 1889). I-am văzut eu însumi pe acești gardieni ghiliaci: aveau revolvere și purtau plăcuțe pe piept. Cel mai popular dintre ei era Vaska, un om descurcăreț, șmecher și mare bețiv. Odată, intrînd în prăvălia fondului colonist, am întîlnit acolo un grup de intelectuali; lîngă ușă stătea Vaska. Cineva, arătînd spre raftul plin de sticle, a spus că te poți îmbăta numaidecît dacă bei toate sticlele, iar Vaska zîmbea slugarnic, radiind o bucurie de bețiv pofticios. Cu puțin înainte de venirea mea, un paznic ghiliac omorîse în timpul serviciului un ocnaș și „deștepții" din localitate nu puteau rezolva problema dacă a fost împușcat din față sau din spate, cu alte cuvinte, dacă ghiliacul trebuia dat în judecată sau nu.

Cred că nici nu e nevoie să demonstrez că apropierea închisorii nu-i va rusifica pe ghiliaci, ci îi va descompune cu totul. Ei nu sînt încă în stare să înțeleagă că ocnașii sînt prinși, lipsiți de libertate, bătuți și uneori omorîți, nu din capriciu, ci în interesul justiției. Ei văd în toate acestea doar o asuprire, o manifestare a cruzimii omenești și se consideră și ei asasini tocmiți.[1] Dacă rusificarea

[1] La ghiliaci nu există judecată, ei nu știu ce înseamnă justiție. Că le vine atît de greu să ne înțeleagă, rezultă și din faptul că ei nu recunosc utilitatea drumurilor. Chiar în locurile unde șoseaua a fost terminată și dată în circulație, ei continuă să meargă prin taiga. Poți

ghiliacilor este cu adevărat necesară și nu se poate evita, cred că ar trebui în primul rînd să se țină seamă de nevoile lor și nu de ale noastre. Ordinul cu privire la accesul lor liber în spitale (despre care am pomenit mai sus), împărțirea crupelor și a făinii, cum s-a făcut în 1886, cînd printre ghiliaci, nu se știe de ce, bîntuia foametea, precum și ordinul de a nu li se confisca averea pentru datorii și prescrierea în unele cazuri a tuturor datoriilor (ordinul 204, din 1890) — sînt măsuri prin care s-ar putea atinge scopul dorit mai lesne decît prin împărțirea plăcuțelor cu numere și a revolverelor.

Afară de ghiliaci mai trăiesc în Sahalinul de Nord, în număr mic, oroci care fac parte din triburile tunguse. Dar deoarece am auzit foarte puține lucruri despre ei, iar în ținuturile în care viețuiesc nu s-au înființat încă sate rusești, mă voi mărgini doar să menționez existența lor.

XII

Plecarea mea la Sahalinul de Sud. O doamnă plină de viață. Coasta apuseană. Curenții marini. Mauka. Krilion. Aniva. Postul Korsakovsk. Cunoștințe noi. Vîntul de nord-est. Clima din Sahalinul de Sud. Închisoarea din Korsakovsk. Pompierii.

La 10 septembrie mă aflam din nou pe „Baikal", vaporul pe care și cititorii mei îl cunosc; de data asta, pluteam spre Sahalinul de Sud. M-am îmbarcat cu multă plăcere, pentru că nordul începuse să mă plictisească și-mi doream impresii noi, în locuri noi. „Baikalul" a ridicat ancora pe la ora zece seara. Era întuneric beznă. Stăteam singur la pupa

---

vedea adesea cete de ghiliaci, porniți cu mic, cu mare și cu clinii după ei, cum se strecoară în monom prin mlaștină, chiar alături de drumul bătătorit. (N. aut.)

vasului și priveam îndărăt ; îmi luam rămas bun de la acea lume tristă, păzită dinspre mare de cei „Trei Frați" care și ei abia se mai zăreau și semănau în întunericul nopții cu trei călugări îmbrăcați în negru. Cu tot zgomotul de pe vapor, auzeam tălăzuirea valurilor izbind cu furie acele stînci. Dar iată că și Jonquier-ul și cei „Trei Frați" au rămas departe în urmă, s-au mistuit în întuneric — pentru mine au dispărut pentru totdeauna ; mugetul valurilor lovindu-se de stînci, plin de o tristețe chinuitoare și de furie neputincioasă, s-a stins de asemenea în depărtare. N-am parcurs decît vreo opt verste și pe țărm s-au ivit în noapte puncte strălucitoare — erau luminile groaznicei temnițe din Voevodskoe. Peste puțin au început să se zărească și luminile portului Due. Dar în curînd toate au dispărut și a rămas numai întunericul și o senzație neplăcută, ca după un vis urît.

Coborînd jos, în salon, am dat de o societate veselă. Afară de comandant și ajutoarele lui, se aflau și cîțiva pasageri : un tînăr japonez, o doamnă, un funcționar de intendență și ieromonahul Eraklie, misionarul din Sahalin care mă însoțește spre sud, pentru a pleca apoi împreună cu mine în Rusia. Doamna care călătorea cu noi, soția unui ofițer de marină, fugise din Vladivostok de teama unei epidemii de holeră ; acum, liniștindu-se, se întorcea acasă. Această doamnă avea o fire vrednică de invidiat. Rîdea ușor. Pentru o nimica toată izbucnea într-o cascadă de rîs sincer și sănătos, prelungind hohotele pînă la lacrimi. Începea să povestească ceva graseind puternic și deodată o podidea rîsul. Viața clocotea în ea și veselia țîșnea nestăvilit ; numai privind-o începeam să rîd și eu, după mine și ieromonahul Eraklie, după el și japonezul. „Uf !" exclama în cele din urmă comandantul, ținîndu-se de pîntece, molipsit și el de rîsul nostru. Cred că în strîmtoarea Tătară, atît de posomorîtă de obicei, nu s-a mai rîs niciodată cu atîta poftă. A doua zi de dimineață ne-am adunat din nou pe punte, la taifas, ieromonahul, doamna, japonezul

și eu. Iarăși am rîs cu hohote și mai lipsea doar ca balenele să-și scoată boturile din apă și, privindu-ne, să izbucnească și ele în rîs.

Parcă anume pentru noi vremea se încălzise, era liniștită, senină. Spre stînga, se zăreau foarte aproape țărmurile verzi ale Sahalinului, acea parte pustie, virgină a insulei, neatinsă încă de coloniile ocnașilor ; spre dreapta, prin aerul limpede și transparent abia se zărea malul tătăresc. În locul acesta, strîmtoarea seamănă mai bine cu marea, apa nu mai e atît de tulbure, ca lîngă Due, aici te simți în larg și respiri mai ușor. Ca poziție geografică, treimea inferioară a Sahalinului corespunde cu Franța și dacă n-ar exista curenții reci maritimi, ar fi fost un ținut minunat, locuit cu siguranță nu numai de oameni ca Șkandîba sau Bezbojnîi. Curenții reci care se abat dinspre insulele nordice, de unde, uneori, ghețurile pornesc de-abia la sfîrșitul verii, scaldă amîndouă coastele Sahalinului, dar cea de est, mai expusă și curenților și vînturilor reci, are mai mult de suferit ; natura este aspră aici și flora prezintă un adevărat caracter polar. Țărmul vestic este mult mai fericit, influența curenților maritimi din nord fiind mult îmblînzită de curentul cald ce vine dinspre Japonia, cunoscut sub numele de Kurosivo. Bineînțeles, pe măsură ce cobori spre sud, se face tot mai cald ; în partea sudică a coastei de vest găsim o floră destul de bogată care, totuși, nu poate suferi comparație cu aceea a Franței sau a Japoniei. [1]

[1] Cineva a înaintat un proiect pentru construirea unui stăvilar în partea cea mai îngustă a strîmtorii, pentru reținerea curenților maritimi. Acest proiect are o fundamentare istorică naturală : atunci cînd exista istmul, clima Sahalinului era deosebit de blîndă. Astăzi însă, nu e sigur dacă realizarea proiectului ar mai putea folosi la ceva. Flora din sudul coastei de vest s-ar îmbogăți poate cu alte specii noi, dar e îndoielnic că în întreaga regiune de jos a insulei clima s-ar ameliora. Toată partea sudică a insulei e înconjurată de marea Ohotsk, în care ghețarii plutesc și în timpul verii, iar districtul Korsakovsk de astăzi este despărțit de aceastță mare doar printr-un lanț de munți nu prea înalți, dincolo de care, pînă la apele mării cobori în depresiunea întinsă acoperită de lacuri și expusă necontenit vînturilor reci. (N. aut.)

E de remarcat faptul că de treizeci şi cinci de ani colonizatorii Sahalinului însămînţează grîu în tundră şi construiesc şosele în ţinuturi unde ar putea vieţui mulţumitor numai specia moluscelor inferioare, în timp ce partea cu clima cea mai caldă a insulei — şi anume coasta sud-vestică — este lăsată în părăsire. De pe puntea vasului se pot vedea cu binoclul şi cu ochiul liber pădurile cu lemn bun de construcţie şi povîrnişurile coastei acoperite cu o verdeaţă bogată — bănuiesc că nu lipseşte nici iarba grasă pentru păşune — dar nicăieri nu zăreşti nici o casă şi nici ţipenie de om. Abia în a doua zi a călătoriei noastre, comandantul vasului mi-a atras atenţia asupra unui grup de căsuţe spunîndu-mi : „Acolo este Mauka". La Mauka există de mult un centru pentru extragerea salatei de mare, care este foarte căutată de chinezi. Extragerea ei făcîndu-se pe o scară întinsă asigură existenţa multor ruşi şi străini, de aceea această localitate este foarte populată. Mauka se află la o distanţă de 400 verste spre sud de Due, la 47° latitudine nordică şi clima ei este comparativ blîndă. Pe vremuri, această întreprindere era în mîna japonezilor ; Miţul găsise aici mai mult de treizeci de case japoneze, în care trăiau tot timpul anului patruzeci de locuitori bărbaţi şi femei, iar primăvara veneau din Japonia încă vreo trei sute, puşi să muncească alături de populaţia locală aino, care constituie aici principala forţă de muncă. Astăzi, întreprinderea este proprietatea negustorului rus Semionov : fiul său locuieşte în permanenţă la Mauka. Administrator general este un scoţian, Dembi, un om în vîrstă, cu multă experienţă în materie. Posedă o casă proprie în Japonia, la Nagasaki ; făcîndu-i cunoştinţa şi spunîndu-i că poate voi fi pe toamnă în Japonia, mi-a propus cu multă amabilitate să trag la el. Semionov foloseşte muncitori chinezi, coreeni şi ruşi. Coloniştii noştri au început să vină aici numai din anul 1886. Probabil că vin din proprie iniţiativă, deoarece pe directorii închisorilor îi interesează mai mult varza murată decît salata de mare.

Primele încercări n-au fost prea fericite, deoarece rușii nu cunoșteau latura tehnică a exploatării ; acum însă s-au obișnuit și cu toate că Dembi nu pare tocmai mulțumit de ei și îi preferă pe chinezi, totuși se poate prevedea că, treptat, își vor putea afla aici o sursă de cîștig sute de coloniști. Mauka ține de districtul Korsakovsk. În momentul de față sînt aici 38 de coloniști : 33 bărbați și 5 femei. Toți se ocupă de gospodărie. Trei din ei au căpătat titlul de țărani. Femeile sînt toate condamnate la muncă silnică și au venit în calitate de concubine. Copii nu sînt, biserica lipsește și probabil e o plictiseală îngrozitoare, mai ales iarna cînd muncitorii pleacă pe la casele lor. Autoritatea civilă este reprezentată numai de un gardian, iar cea militară de un fruntaș și trei soldați. [1]

Asemănarea Sahalinului cu o scrumbie sare în ochi mai ales aici, în partea sudică a insulei, care-i aidoma unei cozi de pește. Aripa din stînga a cozii poartă numele de capul Krilion, iar cea din dreapta

[1] La Mauka, Semionov ține o prăvălie care îi aduce în timpul verii venituri bune ; prețul produselor alimentare îl fixează foarte ridicat și coloniștii sînt nevoiți să-și lase aici jumătate din cîștigurile lor. Într-un raport al comandantului vasului *Vsadnik*, din anul 1870, e menționat faptul că acest vas urma să debarce la Mauka zece soldați ca să pregătească terenul pentru grădinile de zarzavat, deoarece se proiectase ca în decursul verii să se înființeze acolo un pichet nou. Notez că asta se petrecea în timpul cînd pe coasta apuseană avusese loc un mic conflict între ruși și japonezi. Am mai găsit un articol în *Kronstadtski vestnik*, 1880, nr. 112, sub titlul : *Insula Sahalin. Cîteva date interesante cu privire la Mauka-Kouv (Maucha Cove)*. Autorul articolului spune că Mauka este reședința unei societăți care a obținut de la guvernul rus dreptul de a exploata timp de zece ani salata de mare și că populația acestui centru este formată din 3 europeni, 7 soldați ruși și 700 de muncitori chinezi, aino și coreeni.

Că exploatarea salatei de mare este rentabilă și se dezvoltă, rezultă și din faptul că domnii Semionov și Dembi au găsit imitatori. Un oarecare Birici, un colonist, fost învățător, apoi vechilul negustorului Semionov, a împrumutat o sumă de bani și a construit în apropiere de Kusunnai tot ce era necesar pentru o exploatare, tocmind coloniști la lucru. În momentul de față lucrează acolo vreo treizeci de oameni. Această întreprindere nu este oficială, neavînd nici un gardian. Pichetul Kusunnai a fost părăsit de mult ; se afla la o distanță de o sută de verste spre nord de Mauka, la gurile rîului Kusunnai ; odinioară aici era granița între stăpînirea rusă și cea japoneză din Sahalin. (N. aut.)

— capul Aniva ; golful dintre aceste două promontorii se numeşte golful Aniva. Pe timp senin, însorit, capul Krilion, pe lîngă care vapoarele virează spre nord-est, oferă o privelişte destul de atrăgătoare, iar farul roşu, care se înalţă singuratic la margine, capătă un aspect de vilă boierească. Krilionul este un mare promontoriu, cu terenul coborînd în pantă lină spre apă, neted şi verde ca o luncă întinsă. Pe această luncă se aşterne un covor de iarbă catifelată şi idilicului peisaj nu-i lipseşte decît o cireadă de vite care să pască la umbra din buza pădurii. Se spune însă că iarba aceea este proastă, deoarece mai tot timpul verii Krilionul este acoperit de ceaţa sărată a mării care atacă plantele, astfel, posibilitatea unei dezvoltări agricole este problematică aici. [1]

Am ocolit capul Krilion şi am intrat în golful Aniva la 12 septembrie, înainte de amiază ; deşi golful are o lăţime de 80, 90 verste [2], ţărmul se ve-

[1] Ceva mai spre nord de capul Krilion am văzut nişte stînci pe care eşuase din pricina ceţei vaporul *Kostroma*. A. V. Şcerbak, medicul care însoţea ocnaşii de pe vapor şi care a lansat în timpul naufragiului rachete de semnalizare, mi-a povestit mai tîrziu cum a trecut atunci prin momente foarte grele : primul, cel mai chinuitor şi de mai lungă durată, a fost atunci cînd credea că nu mai există nici o posibilitate de salvare ; ocnaşii, cuprinşi de panică, urlau. Femeile şi copiii au fost trimişi într-o barcă, sub comanda unui ofiţer, în direcţia unde se presupunea că trebuie să fie coasta ; barca s-a mistuit curînd în ceaţă. Pe urmă se ivise o slabă speranţă de salvare. Dinspre farul Krilionului s-a auzit o salvă de tun care vestea că femeile şi copiii au ajuns cu bine la ţărm. Şi cel mai emoţionant a fost momentul, cînd s-au auzit prin ceaţă sunetele unui corn cu piston : cînta ofiţerul care se întorcea cu barca la vas.

În anul 1885, nişte ocnaşi evadaţi au atacat farul de pe Krilion, l-au devastat şi au omorît pe paznic, aruncîndu-l de pe stînci în mare. (N. aut.)

[2] Ţărmul golfului Aniva a fost explorat şi descris pentru prima dată de ofiţerul rus I. V. Rudanovski, unul din colaboratorii lui G. I. Nevelskoi. Vezi amănunte în jurnalul lui N. V. Busse care a participat şi el la expediţia de pe Amur : *Insula Sahalin şi expediţia din anii 1853—54*, precum şi articolul lui G. I. Nevelskoi şi Rudanovski : *Cu privire la amintirile lui N. V. Busse, Vestnik Evropî*, 1872, nr. 8, şi de asemenea, în notele lui Nevelskoi. Maiorul N. V. Busse, un om irascibil şi cu care greu te puteai înţelege, scria : „Felul de a se purta al lui Nevelskoi faţă de subalternii săi şi stilul scrisorilor sale oficiale lasă mult de dorit", iar despre Rudanovski : „este un subaltern re-

dea bine de la un cap la altul. Cam pe la mijloc, în coasta semicirculară se formează un mic intrînd numit estuarul Losos [1] lîngă care se află postul Korsakovsk, centrul administrativ al districtului sudic. Pe tovarășa noastră de drum, doamna cea veselă, o aștepta o surpriză plăcută. În port ancorase tocmai atunci vasul „Vladivostok" din marina comercială, sosit din Kamceatka, iar pe bord se găsea soțul ei, ofițerul. Cîte exclamații a prilejuit revederea lor, cît rîs și animație, se poate închipui !

Dinspre mare, Korsakovskul are înfățișarea unui adevărat orășel, de un tip special, deosebit de cel siberian, tip pe care nu mă încumet să-l denumesc în nici un fel. Postul a fost înființat cu aproape patruzeci de ani în urmă, cînd pe coasta răsăriteană se și găseau casele și magaziile japonezilor și e foarte posibil ca vecinătatea acestor clădiri să fi influențat pe constructorii noștri, dînd orășelului acel aspect original. Data oficială a înființării postului se consideră a fi anul 1869, dar e justă numai în ceea ce privește colonia de deportați ; în realitate, Korsakovskul, primul post rusesc de pe țărmul golfului Losos, a fost înființat în anul 1853—54. Acest post se află într-o depresiune care poartă și astăzi denumirea japoneză Hahka-Tomari. De pe vapor nu vezi decît strada principală și de departe îți pare că această stradă, cu cele două rînduri paralele de case, coboară brusc spre țărm ; de fapt, povîrnișul nu este atît de drept. Clădirile noi de lemn lucesc în soare, biserica se înalță albă, curată, clădită în stil vechi, frumos tocmai prin simplitatea lui arhitectonică. Pe toate casele stau înfipte prăjini lungi, poate pentru steaguri, ceea ce-i dă orașului un aspect ciudat, de parcă ar fi zburlit. Ca

---

calcitrant și un tovarăș dezagreabil", apoi că Rudanovski „face observații fără rost" ; pe Boșniak îl numește „un visător și un om necopt la minte". Cînd Nevelskoi își aprindea prea încet luleaua, pe el și asta îl enerva. Rămînînd peste iarnă cu Rudanovski la Aniva, maiorul, fiindu-i superior în grad, îi cerea cu stăruință supunere și respectarea tuturor regulilor de subordonare, cu toate că trăiau între patru ochi, într-o pustietate, și tînărul era absorbit de cercetări științifice serioase. (N. aut.)

[1] Somon (n. t.).

și în radele nordice, și aici vapoarele se opresc la o distanță de una sau chiar două verste de țărm, pînă la chei neputînd să înainteze decît cuterele sau șlepurile. De vaporul nostru s-a apropiat întîi un cuter; erau în el cîțiva slujbași și îndată s-au auzit strigăte vesele: „Boy, bere! Boy, un păhărel de coniac!" Apoi s-a apropiat o balenieră; la vîsle erau ocnași îmbrăcați în haine marinărești, iar la cîrmă stătea comandantul districtului I. I. Belîi, care, îndată ce baleniera s-a apropiat de vas, a dat comanda milităreşte: „Vîslele pe uscat!"

Peste cîteva minute l-am cunoscut pe domnul B.; am coborît împreună pe țărm și am luat masa la el. Din vorbă în vorbă am aflat că abia se întorsese cu „Vladivostok", dintr-un punct depărtat de pe țărmul Mării Ohotsk, din așa-numita Taraika, unde ocnașii construiau un drum.

Locuința lui nu era mare, dar foarte bine amenajată. Îi plăceau confortul și bucatele gustoase, ceea ce înrîurea neîndoielnic asupra traiului întregului district; vizitînd mai tîrziu posturile de pază ale districtului, am găsit nu numai cuțite, furculițe și pahare, dar și șervețele curate, precum și paznici care știau să gătească o supă bună, și mai ales gîndacii și ploșnițele nu mai foiau în legiuni, ca în districtele din Sahalinul de Nord. Din cele spuse de domnul B., am reținut că la Taraika, în timpul lucrărilor de terasament, el a locuit într-un cort mare și confortabil, avea un bucătar și în timpul liber citea romane franțuzești.[1] Era de obîrșie ucrainean și frecventase cîtva timp facultatea de drept. Nu

[1] Timpurile cînd ofițerii și funcționarii din Sahalinul de Sud îndurau tot felul de lipsuri, sînt astăzi date uitării. În anul 1876, pentru un pud de făină ei trebuiau să plătească 4 ruble, pentru o sticlă de votcă 3 ruble, iar „carnea proaspătă aproape că nici n-o vedeau" (*Russki mir*, 1877, nr. 7). Despre muritorii de rînd nici nu mai vorbesc, aceștia flămînzeau de-a binelea. Nu mai departe decît acum cinci ani, corespondentul revistei *Vladivostok* scria că „nimeni nu are nici măcar o jumătate, păhărel de votcă, tutunul e manciurian (adică un fel de mahorcă de-a noastră) și costă 2 ruble și 50 copeici funtul; coloniștii și gardienii sînt nevoiți să fumeze frunze de ceai obișnuit sau așa-numitul ceai calmîc" (1886, nr. 22) (N. aut.)

depășise încă vîrsta de 40 de ani, vîrstă medie pentru funcționarii din Sahalin, căci timpurile s-au schimbat : astăzi, prin ocnele ruse întîlnești mai des funcționari tineri decît din cei bătrîni și dacă vreun pictor ar mai dori să picteze biciuirea unui vagabond, ar trebui să reprezinte în locul fostului căpitan bețiv și bătrîn cu nasul roșu un tînăr intelectual într-o tunică nou-nouță.

Convorbirea noastră s-a prelungit mult ; între timp se lăsase seara și se aprinseseră lămpile. Mi-am luat rămas bun de la ospitalierul domn B. și am plecat spre casa secretarului comandamentului de poliție, care îmi pregătise o cameră. Era o noapte liniștită și fără lună, marea vuia surd și cerul înstelat prindea să se posomorască, prevestind parcă vreme urîtă. Cînd am trecut pe strada principală spre mare, am văzut vapoarele stînd încă în radă ; cotind apoi la dreapta am auzit voci și un rîs zgomotos ; în întuneric s-au ivit ferestrele viu luminate ale casei secretarului și am avut deodată impresia că mă aflu, într-o noapte de toamnă, în fața clubului unui orășel de provincie. Am urcat o scară cu trepte șubrede, care scîrțîiau la fiece pas și străbătînd terasa am intrat înăuntru. În salon, în fumul de țigară, des ca o ceață, cum vezi, de obicei, numai prin cîrciumi și încăperi umede, se mișcau de colo-colo militari și civili. Unul din ei, domnul *von* F., inspector agronom, îmi era cunoscut — îl mai întîlnisem la Alexandrovsk, pe ceilalți însă, îi vedeam pentru prima oară ; cu toate acestea, m-au întîmpinat toți cu atîta prietenie de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Am fost poftit la masă și nevoit să beau și eu votcă, adică spirt îndoit cu apă, apoi un coniac de foarte proastă calitate și să mănînc o friptură tare și ațoasă, gătită și servită de ocnașul Homenko, un ucrainean cu mustăți negre. Dintre străini, afară de mine, mai era de față la această petrecere domnul E. V. Ștelling, directorul observatorului meteorologic din Irkutsk, sosit cu vaporul „Vladivostok" din Kamceatka și Ohotsk, unde intervenise pentru înființarea de stațiuni me-

teorologice. Tot aici l-am cunoscut pe maiorul Ş., directorul închisorii din Korsakovsk, care servise mai înainte în subordinea generalului Gresser, la poliţia din Petersburg ; era un bărbat înalt şi corpolent, cu o ţinută impozantă, pe care mi-a fost dat s-o văd numai la comisarii de poliţie şi la portărei. Povestindu-mi despre relaţiile lui de prietenie cu diferiţi scriitori de seamă din Petersburg, le spunea familiar Mişa sau Vania ; m-a invitat apoi să iau masa şi ceaiul la el, tutuindu-mă chiar de vreo două ori. [1]

Cînd pe la ora două din noapte oaspeţii au plecat şi m-am putut culca în sfîrşit, am auzit de afară şuieratul şi urletele vîntului. Începuse să bată vîntul de nord-est. Nu degeaba cerul se posomorîse de cu seară. Venind înăuntru, Homenko ne-a spus că vapoarele au plecat şi îndată după plecarea lor s-a dezlănţuit furtuna. „N-au încotro, trebuie să se întoarcă, a zis el şi a adăugat rîzînd : Cum să-i ţină piept !" În cameră se făcuse un frig umed, cred că nu erau mai mult de şase, şapte grade. Tînărul F., secretarul comandamentului de poliţie, nu putea să adoarmă sărmanul, îl chinuiau tusea şi guturaiul. Căpitanul K., locatar şi el în acea casă, tot aşa nu putea să doarmă ; din camera lui mi-a bătut în perete strigîndu-mi :

— Sînt abonat la *„Nedelea"*. Nu vreţi să vă dau să citiţi ?

Dimineaţa era frig şi în pat, şi în cameră, şi afară. Cînd am ieşit din casă cădea o ploaie rece, vîntul năprasnic îndoia copacii, marea vuia asurzitor şi la rafalele mai puternice ale vîntului picăturile de ploaie loveau obrazul şi răsunau pe aco-

[1] Trebuie să recunosc că maiorul Ş. a avut o atitudine plină de consideraţie faţă de mine şi de profesiunea mea de literat ; tot timpul cît am stat la Korsakovsk a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să nu mă plictisesc. Cu cîteva săptămîni înainte de venirea mea în sudul insulei, avusese grijă la fel de englezul Howard, tot un scriitor, călătorind în căutare de aventuri şi care suferise un naufragiu în golful Aniva, pe cînd plutea pe o joncă japoneză. El a scris mai tîrziu o carte *The Life with Trans-Siberian savages*, plină de invenţii năstruşnice pe seama băştinaşilor aino. (N. aut.)

perișuri ca aliceie de vînat. „Vladivostok" și „Baikal" nu putuseră lupta cu furtuna și stăteau din nou în radă, învăluite de pîclă. M-am plimbat pe străzi și pe țărm, pe lîngă port ; iarba era udă și din crengile copacilor picura apa.

În port, lîngă ghereta paznicului albea scheletul unei balene tinere care se jucase altădată veselă și zglobie în apele mărilor nordice. Acum, oasele albe ale voinicei namile zăceau în noroi, în bătaia ploii. Strada principală e pavată și bine întreținută : are trotuare, copaci și felinare și o mătură zilnic un ocnaș bătrîn. Pe această stradă se găsesc numai instituțiile și locuințele funcționarilor ; în nici o casă nu locuiește vreun deportat. Majoritatea clădirilor sînt noi, frumoase și în general lipsește aici aspectul greoi de cazarmă, mai vădit ca oriunde, la Due. Privind însă toate cele patru străzi ale postului Korsakovsk, constați că sînt mai numeroase clădirile vechi decît cele noi ; case construite de douăzeci, treizeci de ani nu constituie o raritate. Și locuitori vechi sînt în număr mult mai mare la Korsakovsk decît în nord, ceea ce dovedește că în districtul sudic condițiile de viață sînt mai bune decît în cele două districte nordice. După cum am observat, și viața are un caracter mai patriarhal aici, oamenii sînt mai conservatori, iar obiceiurile, chiar și cele rele, mai înrădăcinate. Astfel, pedepsele corporale sînt mult mai frecvente ca în Sahalinul de Nord și se întîmplă să fie biciuiți cîte cincizeci de oameni deodată. Afară de asta, numai aici, în sud, s-a mai păstrat prostul obicei introdus cîndva de un colonel de mult uitat, și anume : orice om liber întîlnind pe stradă un grup de ocnași va auzi, de la o distanță de cincizeci de pași, comanda „Dre-e-pți ! Descoperit !" și va vedea defilînd prin fața-i oameni cu capetele goale, privindu-l încruntați pe sub sprîncene ; ei știau că de și-ar fi scos șepcile cu douăzeci de pași, nu cu cincizeci, înainte de a ajunge în dreptul lui, ar fi fost bătuți cu bățul, așa cum au pățit-o cu dl. Z. și dl. N.

Regret mult că nu l-am găsit în viață pe unul dintre cei mai bătrîni ofițeri din Sahalin, căpitanul Șișmariov. Murise cu cîteva luni înainte de sosirea mea și am putut vedea numai casa în care a trăit. Căpitanul se stabilise în Sahalin din vremuri, așa-zise, preistorice, cînd nu existau aici ocnele, timpuri ce par astăzi atît de îndepărtate, încît s-a creat și o legendă a „originii Sahalinului" în care numele acestui ofițer este pomenit ca fiind strîns legat de transformările geologice prin care a trecut insula. A fost o vreme, spune legenda, cînd Sahalinul nu exista, și numai iată că într-o zi, în urma unor cutremure de natură vulcanică, s-a înălțat din mare o stîncă în vîrful căreia se proțăpeau două viețuitoare : o focă și... căpitanul Șișmariov ! Se povestește că umbla într-o haină de lînă croșetată, cu epoleți, că pe băștinași îi denumea în actele oficiale „sălbaticii din pădure". A participat la cîteva expediții și printre altele a navigat împreună cu Poliakov pe Tîm ; din descrierea expediției reiese că ei nu se înțelegeau.

Postul Korsakovsk are 163 locuitori : 93 bărbați și 70 femei ; adăugînd însă cetățenii liberi, soldații cu soțiile și copiii lor, precum și deținuții care rămîn peste noapte în închisoare, numărul locuitorilor va depăși mia.

Postul cuprinde 56 de gospodării care nu sînt însă gospodării agricole, ci mai curînd urbane, de tîrgoveți, și din punct de vedere agricol n-au nici o însemnătate. În total există numai 3 deseatine de pămînt arabil, iar imașurile, care slujesc și nevoilor închisorii, se întind pe o rază de 18 deseatine. Casele, strîns îngrămădite una în alta, stau lipite pitoresc pe povîrnișurile rîpei și în fundul ei, și tabloul ce-l oferă privirilor demonstrează cît se poate de elocvent că persoana care a ales acest loc pentru întemeierea postului, nu s-a gîndit de loc că în afară de soldați vor trebui să stea aici și coloniștii, cultivatori de pămînt. Cînd i-am întrebat cu ce se îndeletnicesc și din ce trăiesc, gospodarii îmi răspundeau : „Mai robotim... Mai negustorim..." După

cum va vedea îndată cititorul, în ce privește posibilitățile de cîștig, locuitorii din Sahalinul de Sud sînt mai avantajați decît cei din nord. Ei și-ar putea găsi, cel puțin în timpul primăverii și al verii, destule posibilități de cîștig în afara postului, dar asta nu-i preocupă decît foarte puțin ; ca niște adevărați orășeni, ei trăiesc din ce pică, din venituri întîmplătoare și nestabile. Unul își mănîncă banii pe care i-a adus din Rusia — și aceștia formează marea majoritate, altul îndeplinește funcția de contopist, al treilea e dascăl la biserică, al patrulea deschide o prăvălie, cu toate că e interzis de lege, al cincilea strînge zdrențe de la deținuți și le schimbă cu votcă japoneză ș.a.m.d. Femeile, chiar și cele libere, practică prostituția ; despre una din ele se spunea că urmase la un pension pentru fete de nobili. Aici foametea și frigul se fac mai puțin simțite ca în nord ; ocnașii, ale căror soții se prostituează, fumează tutun turcesc de cincizeci de copeici sfertul de funt și, fiind mai rentabilă, prostituția locală pare și mai periculoasă ca în nord, deși, în fond, nu-i oare același lucru ?

În total sînt 41 de gospodari cu familii, dintre care 21 nu sînt legitime. Femei libere sînt numai zece, adică de șaisprezece ori mai puține decît la Rîkovo și de patru ori mai puține chiar decît într-o văgăună ca Due.

Printre deportații din Korsakovsk, cîțiva ies din tiparul comun ; voi aminti dintre aceștia pe Pișcikov, un condamnat la muncă silnică pe viață, a cărui crimă a furnizat materialul schiței *„Între patru ochi"* de G. I. Uspenski. Acest Pișcikov își omorîse în bătaie soția, o femeie cultă, însărcinată în a noua lună ; a bătut-o cu nagaica timp de șase ore, pînă ce nenorocita și-a dat sufletul. Mobilul crimei fusese gelozia retrospectivă pentru viața ei înainte de căsătorie ; în timpul ultimului război, ea fusese îndrăgostită de un prizonier turc. Însuși Pișcikov era acela care ducea prizonierului scrisorile ei, căuta să-l convingă să vină la întîlniri și în general îi ajuta pe amîndoi. După plecarea turcului în pa-

trie, fata s-a ataşat de Pişcikov, mişcată de bunătatea lui ; s-au căsătorit şi au avut patru copii, cînd deodată pe el a început să-l chinuiască o gelozie cumplită...

Pişcikov e un bărbat înalt, uscăţiv, cu o barbă lungă, impunător ca înfăţişare ; este copist la comandamentul de poliţie, de aceea nu poartă straie de ocnaş. E foarte harnic şi politicos, dar posac şi necomunicativ. Am fost la el, dar nu l-am găsit. Stă într-o odăiţă mică, în care am văzut un pat curat şi îngrijit, acoperit cu o pătură roşie ; pe peretele de lîngă pat atîrna fotografia încadrată a unei femei, soţia lui, pesemne.

E interesantă de asemenea şi familia Jacomini : tatăl, fost căpitan de vas pe Marea Neagră, soţia sa şi fiul. În anul 1878, tustrei au fost judecaţi de curtea marţială din Nikolaevsk pentru asasinat şi condamnaţi, după cum spuneau ei, pe nedrept. Mama şi fiul şi-au ispăşit pedeapsa, dar bătrînul Karp Nikolaevici Jacomini, acum în vîrstă de 66 de ani, e încă ocnaş. Ei ţin o prăvălie şi locuinţa lor e foarte îngrijită, mai bună chiar decît a colonistului Potiomkin din Mihailovskoe. Bătrînii Jacomini au fost aduşi în Sahalin pe uscat, prin Siberia, în timp ce fiul lor a fost transportat cu vaporul pe mare şi a sosit în insulă cu trei ani mai devreme. Răstimpul acesta a fost un supliciu. Cînd îl asculţi povestind pe bătrîn, ţi se face părul măciucă. Atîtea lucruri îngrozitoare au văzut şi prin atîtea suferinţe au trecut, atît în timpul cît au fost judecaţi, cît şi pe urmă, purtaţi din închisoare în închisoare, tîrîţi timp de trei ani prin nemărginita Siberie ; fiica lor, o copilă care şi-a urmat de bunăvoie părinţii, a murit pe drum, istovită de oboseală, iar vaporul cu care a fost transportat împreună cu soţia lui de la Nikolaevsk la Korsakovsk, a naufragiat lîngă Mauka. În timp ce Jacomini povestea, bătrînei îi curgeau lacrimile : „Şi ce poţi face ?! spunea fostul căpitan dînd din mînă. Se vede că aşa a fost voia domnului !“

Din punct de vedere cultural, Korsakovsk a rămas în urma posturilor din nord — n-are nici telegraf, nici stație meteorologică.[1]

Clima Sahalinului de Sud este cunoscută deocamdată numai din observațiuni întîmplătoare, făcute de foști funcționari din localitate sau de vizitatori de scurtă durată, ca mine. După aceste date, calculînd temperaturile medii, vara, toamna și primăvara sînt mai calde aici decît la Due cu aproape 2°, iar iarna mai blîndă cu aproape 5°. Cu toate acestea, tot pe Aniva, puțin mai spre răsărit de Korsakovsk, la Muraviovsk, temperatura este mult mai scăzută și se apropie mai mult de cea din Due. La 88 verste spre nord de Korsakovsk, la Naibuci, în dimineața zilei de 11 mai 1870, căpitanul vasului „Vsadnik" a înregistrat două grade sub zero: ningea. După cum își poate da seama și cititorul, sudul de aici nu prea merită numirea de sud: iarna este tot atît de aspră ca și în gubernia Olonețk, iar vara, ca la Arhanghelsk. În prima jumătate a lunii mai, Kruzenștern a văzut zăpadă pe țărmul apusean al golfului Aniva. În partea de nord a districtului Korsakovsk și anume la Kusunnai, unde se găsește un centru de exploatare a salatei de mare, s-au înregistrat într-un an 149 de zile cu vreme proastă, iar în partea de sud, la pichetul Muraviovsk, 130 de zile. În general însă, în districtul de sud clima este mai blîndă decît în cele două districte nordice,

[1] Chiar în timpul șederii mele la Korsakovsk, E. V. Ștelling căuta să obțină aprobarea pentru înființarea unei stații, ajutat fiind de doctorul Z., un om inimos și vechi locuitor. Părerea mea este că stația n-ar trebui să fie instalată la Korsakovsk, loc expus vînturilor reci dinspre răsărit, ci într-un punct mai central al districtului, cum ar fi de exemplu, satul Vladimirovka. Trebuie să mai adaug că în Sahalinul de Sud, fiecare localitate are clima ei și ar fi nevoie să se înființeze mai multe stațiuni meteorologice: lîngă golful Busse, la Korsakovsk, Krilion, Mauka, Vladimirovka, Naibuci și Taraika. Bineînțeles că acest lucru nu-i ușor de realizat, dar nici prea greu. Funcționarea lor s-ar putea încredința deportaților știutori de carte; după cum s-a dovedit, ei învață repede să facă observațiuni și să lucreze independent și ar fi necesar doar un om care să-i îndrumeze. (N. aut.)

deci și condițiile de viață sînt mai bune. În Sahalinul de Sud și în timpul iernii sînt zile cu moină, ceea ce nu se întîmplă niciodată la Due sau Rîkovo ; pe aici gheața pornește mai devreme pe rîuri, iar soarele apare mai des dintre nori.

Închisoarea din Korsakovsk a fost clădită pe locul cel mai ridicat și probabil și cel mai sănătos din întregul post. Acolo unde strada principală se înfundă într-un gard se află porțile închisorii ; au un aspect foarte modest și se deosebesc de porțile obișnuite numai prin inscripția de pe ele și prin faptul că în fiecare seară se îngrămădesc acolo ocnașii veniți de la muncă și nu sînt lăsați să intre decît unul cîte unul, după ce au fost percheziționați. Curtea închisorii are un plan înclinat, astfel, din mijlocul ei, cu tot gardul înalt și clădirile din jur, se poate vedea și marea albastră, și orizontul îndepărtat, din care cauză ți se pare că aici este și mai mult aer. Vizitînd închisoarea, observi de la început că administrația caută să separe cît mai mult pe ocnași de coloniști. La Alexandrovsk și atelierele închisorii, și locuințele a cîtorva sute de ocnași sînt împrăștiate prin întregul post, în timp ce aici, toate atelierele, ba și postul de pompieri sînt grupate în interiorul curții și ocnașii, chiar și aceia din perioada de corecție, sînt obligați, cu foarte rare excepții, să trăiască între zidurile închisorii. Aici, postul și închisoarea sînt complet despărțite și poți rămînea un timp îndelungat în localitate, fără măcar să observi că la capătul străzii se află temnița.

Clădirile-cazărmi sînt vechi, aerul din camere închis, latrinele mult mai proaste decît în închisorile din nord ; brutăria e întunecoasă, carcerele sînt întunecate și ele, neaerisite și reci ; am văzut eu însumi cum ocnașii tremură din cauza frigului și a umezelii. Numai camera celor ferecați în lanțuri este mai mare decît în nord iar numărul celor ferecați mai mic. În condiții ceva mai bune stau ocnașii, foști marinari ; și îmbrăcămintea lor e mai

îngrijită.[1] Cît timp am stat în orășel, în închisoare dormeau numai 450 de oameni, restul erau detașați la construcția drumurilor. În total sînt în închisoare 1205 de ocnași.

Directorul închisorii ține în mod deosebit să arate vizitatorilor postul de pompieri, care-i într-adevăr minunat rostuit ; din acest punct de ve-

[1] I. I. Belîi a reușit să organizeze din acești cîțiva foști marinari un echipaj foarte bun pentru lucrări pe mare. Șeful echipajului este ocnașul Golițin, un om mic de statură, cu favoriți, căruia îi plăcea să filozofeze. Cînd stătea la cîrma unei baleniere și comanda „Taie arborada !" sau „Vîslele pe apă !" avea un aer foarte impunător. Dar cu toată șefia lui și înfățișarea impunătoare, în timpul șederii mele acolo a fost pedepsit de vreo două ori cu biciul, pentru beție, și, mi se pare, și pentru obrăznicie. După el, cel mai iscusit marinar era socotit ocnașul Medvedev, un om deștept și curajos. Odată, consulul japonez, domnul Kuze, se întorcea pe mare de la Taraika ; cîrma balenierei o ținea Medvedev ; cu ei mai era și un gardian. Spre seară vremea s-a stricat, s-a făcut apoi întunerîc... Cînd baleniera s-a apropiat de Naibuci, intrarea în rîul Naibu nu se mai vedea. Acostarea directă la țărm era periculoasă și Medvedev s-a hotărît să rămînă toată noaptea în larg, deși se dezlănțuise furtuna. Gardianul i-a ars o palmă peste ureche, domnul Kuze i-a ordonat să se țină cît mai aproape de mal, dar Medvedev n-a vrut să-i asculte și îndrepta încăpățînat baleniera din ce în ce mai departe, în larg. Furtuna a ținut toată noaptea. Valurile aruncau barca de colo-colo, amenințînd în fiece clipă s-o răstoarne. Consulul mi-a povestit mai tîrziu că a fost cea mai îngrozitoare noapte din viața lui. Cînd în zorii zilei, Medvedev a intrat în gurile rîului, baleniera s-a înclinat și a luat apă. De atunci, ori de cîte ori Medvedev era trimis cu cineva pe mare, domnul Belîi spunea :

— Orice ar face el, vă rog să nu vă opuneți și să nu protestați.

Printre deținuți mai atrăgeau atenția și doi frați, foști prinți persani, care primeau corespondența de acasă cu toate titlurile lor princiare înșirate pe plic. Frații fuseseră deportați pentru o crimă săvîrșită în Caucaz. Ei își păstrau portul persan și umblau cu căciuli înalte de astrahan care le lăsau fruntile descoperite. Fiind încă în perioada de încercare, nu aveau dreptul să primească bani ; unul din ei mi s-a plîns că nu are cu ce să-și cumpere tutun și credea că din cauza asta îl chinuie tusea mai rău. Acesta lipea pentru administrație plicuri și făcea treaba cu destulă neîndemînare ; privindu-l cum lucra, i-am spus „foarte bine !" și am văzut că lauda mea i-a făcut fostului prinț multă plăcere.

Ocnașul Heiman, un brunet voinic și chipeș, îndeplinea funcția de copist al închisorii. Fusese comisar de poliție la Moscova și era condamnat pentru violarea unei minore. În închisoare, mă urma pretutindeni ca o umbră și de cîte ori întorceam capul, își scotea politicos șapca.

Pe călăul postului îl chema Minaev ; era fiu de negustor, un om încă tînăr. Cînd l-am văzut, mi-a spus că a pedepsit în acea zi cu lovituri de bici, opt oameni. (N. aut.)

dere Korsakovsk a întrecut multe oraşe mari. Butoaiele, pompele de apă, topoarele în huse — toate strălucesc ca nişte jucării pregătite pentru o expoziţie. S-a dat alarma şi din toate atelierele ocnaşii au dat năvală, fără şepci, fără scurte, fiecare cum era îmbrăcat. Într-o clipă s-au înhămat la care şi au pornit cu vuiet şi huiet asurzitor pe strada principală, spre mare. A fost într-adevăr o demonstraţie de efect ; maiorul Ş. care înfiinţase postul de pompieri, radia de mulţumire şi mă întreba mereu dacă îmi place. E păcat însă, că laolaltă cu ocnaşii tineri s-au înhămat şi au luat-o la goană şi bătrînii ; aceştia trebuiau să fie scutiţi, barem pentru sănătatea lor şubredă.

XIII

Poro-an-Tomari. Pichetul Muraviovsk. Pervaia, Vtoraia şi Tretia Pad. Soloviovka. Liutoga. Golîi Mîs. Miţulka. Listvenicinoe. Homutovka. Bolşaia Elan. Ferma sau firma. Vladimirovka. Lugovoe. Popovskie Iurtî. Berezniki. Krestî. Balşoe şi Maloe Takoe. Galkino-Vraskoe. Dubki. Naibuci. Marea.

Descrierea aşezărilor din districtul Korsakovsk o voi începe cu acelea situate pe malurile golfului Aniva. Cea dintîi, situată cu patru verste spre sud-est de postul Korsakovsk păstrează denumirea japoneză de *Poro-an-Tomari,* acest sat fiind întemeiat în anul 1882 pe locul unui cătun aino. În total satul are 72 locuitori : 53 bărbaţi şi 19 femei. Sînt 47 de gospodari, dintre care 38 stau singuri. Deşi în jurul satului e loc destul, fiecărei gospodării îi revine numai $^1/_4$ de deseatină de pămînt arabil şi mai puţin de $^1/_2$ deseatină păşune, ceea ce înseamnă că nu mai au de unde să facă rost de pămînt. Cu toate acestea dacă satul ar fi fost situat

în nord, ar fi întrunit de mult două sute de gospodării și pe lîngă ele încă o sută și cincizeci de coproprietari. În această privință, administrația din sud este mai chibzuită ; preferă să întemeieze sate noi, decît să suprapopuleze pe cele vechi.

Am înregistrat aci 9 bătrîni în vîrstă de 65 pînă la 85 de ani. Unul din ei, Ian Rîțeborski, de 75 ani, aducînd la înfățișare cu un soldat de pe vremea asediului cetății Oceakov, e atît de îmbătrînit, încît probabil nici nu-și mai aduce aminte dacă e vinovat de ceva sau nu. Pare ciudat, ba chiar de necrezut să afli că acești bătrîni sînt deportați pe viață, niște crunți făcători de rele, și că numai datorită vîrstei lor înaintate baronul A. N. Korf i-a trecut în rîndul coloniștilor.

Alt bătrîn, colonistul Kostin, își ispășește păcatele într-un bordei : nu iese niciodată și nu lasă pe nimeni să intre — se roagă tot timpul. Pe colonistul Gorbunov, toți îl numesc „robul lui dumnezeu", pentru că înainte de a fi condamnat a fost hagiu. De meserie e zugrav, dar s-a tocmit cioban în satul Tretia Pad, poate din înclinare spre singurătate și meditație.

La vreo patruzeci de verste spre est, mai găsim, dar de data asta numai pe hartă, pichetul Muraviovsk. Fusese înființat demult, în anul 1853, pe malul golfului Losos. Un an mai tîrziu, cînd începuseră să circule zvonurile despre un nou război, pichetul a fost desființat ; a fost reînființat peste doisprezece ani pe țărmul golfului Busse sau al „Radei de douăsprezece picioare", cum se mai numește lacul nu prea adînc, care se unește printr-un canal natural cu marea și unde nu pot pătrunde decît vase cu pescaj mic. Pe timpul lui Mițul, pichetul avea o garnizoană de aproape trei sute de soldați ; mulți din ei se îmbolnăviseră de scorbut. Acest pichet a fost reînființat în scopul consolidării stăpînirii rusești în Sahalinul de Sud ; după tratatul din 1875, pichetul a devenit inutil și

a fost desființat, iar izbele părăsite au fost mai tîrziu incendiate de niște ocnași evadați.[1]

Spre localitățile situate la vest de Korsakovsk, duce un drum pitoresc de-a lungul țărmului mării ; în dreapta se înalță coasta argiloasă, acoperită de verdeață, iar la stînga vuiește marea. Pe nisipul, pe care valurile înspumate se sparg și de pe care se retrag apoi obosite, ca să revină iarăși și iarăși, se întinde ca o cordea cafenie, salata de mare, aruncată de valuri. Mirosul de alge intrate în putrefacție nu este de loc neplăcut și tot atît de specific mărilor Sudului ca și zborul rațelor de mare care ne-au distrat tot timpul drumului. Vapoarele și navele cu vele sînt oaspeți rari pe aici ; pînă-n muchea zării îndepărtate, marea rămîne cu desăvîrșire pustie. Doar din cînd în cînd se ivește cîte o plută pentru fîn, purtînd o pînză urîtă și întunecată sau se vede vreun ocnaș cu picioarele în apă pînă la genunchi, trăgînd după el o bîrnă legată cu frînghia — iată tot ce constituie variația priveliștii mării.

Și deodată, pantei abrupte îi ia locul o cîmpie joasă și întinsă. Este valea rîului Untanoi sau Unta, unde ființa odinioară o fermă de stat pe care ocnașii o numiseră „Dranka"[2] — din motive binecunoscute. Acum, aici, se întind grădinile de zarzavat ale închisorii și albesc trei case țărănești, numai trei. Ele formează un cătun, căruia i se zice Pervaia Pad.

Urmează Vtoraia Pad, care numără șase gospodării. Una din ele e a unui țăran bătrîn cu stare, un fost deportat, care locuiește cu concubina lui,

---

[1] Lîngă Muraviovsk au existat minele de cărbuni, în care lucrau soldații din pichet care aveau de ispășit vreo vină, cu alte cuvinte, era un fel de ocnă locală. Pedepsele erau date adesea „pentru greșeli cu totul neînsemnate" (Mițul). Cine trebuia să încaseze beneficiile ce s-ar fi realizat din vînzarea acestor cărbuni, nu se știe, deoarece depozitul de cărbuni a ars împreună cu toate construcțiile. Pînă în anul 1870, autoritățile militare au mai înființat pichetele : Cibisani, Ocehpoksk, Manuisk, Malkovsk și altele. Toate sînt astăzi părăsite și uitate. (N. aut.)

[2] De la *drati* — a bate (n. t.).

tot aît de bătrînă, Uliana. Demult de tot, Uliana şi-a omorît copilul şi l-a îngropat în pămînt ; la judecată a declarat că nu l-a ucis, ci l-a îngropat de viu, crezînd că astfel vina ei va fi mai mică, dar a fost condamnată la douăzeci de ani muncă silnică. Povestindu-mi fapta, Uliana plîngea amarnic, apoi şi-a şters ochii, întrebîndu-mă : „Poate cumpăraţi nişte varză murată ?"

În Tretia Pad sînt 17 gospodării.

În toate aceste trei cătune trăiesc în total 46 de locuitori dintre care 17 femei. Gospodari am numărat 26. Toţi sînt oameni aşezaţi, înstăriţi chiar, au multe vite şi unii se ocupă cu vînzarea lor. Cauza principală a acestei bunăstări este bineînţeles clima, precum şi natura solului, dar ia să ne închipuim că funcţionarii din Alexandrovsk sau Due ar fi rugaţi să vină să administreze aici ; n-ar trece un an şi în cele trei cătune n-ar mai fi 26 de gospodării, ci 300, fără a mai pune la socoteală coproprietarii şi atunci toţi, desigur, ar deveni „leneşi şi recalcitranţi" şi fără o bucată de pîine în casă. Cred că exemplul pe care-l dau aceste trei mici aşezări este grăitor ; ar trebui, în sfîrşit, să se înţeleagă că atît timp cît colonia este tînără, neconsolidată, cu cît sînt mai puţini gospodari, cu atît va fi mai bine, şi cu cît uliţa se lungeşte, cu atît va fi mai săracă.

La o distanţă de patru verste de post găsim satul Soloviovka, înfiinţat în anul 1882. Dintre toate satele din Sahalin, acesta are poziţia cea mai favorabilă ; e situat pe malul mării şi în apropiere se află gurile rîului Susui, foarte bogat în peşte. Populaţia are vaci şi vinde lapte. Se ocupă şi cu agricultura. În total, satul adăposteşte 74 de locuitori : 37 bărbaţi şi 37 femei. Gospodării sînt 26 şi toate au pămînt arabil şi fîneţe, revenind în medie cîte o deseatină de locuitor. Culturi bune se pot face numai lîngă mare, pe povîrnişul ţărmului. Mai departe însă, pe sub brazi şi molifţi pămîntul e prost.

Pe ţărmurile golfului Aniva se mai află un sat, dar foarte departe, la 25 de verste pe uscat sau

14 mile pe mare de Korsakovsk. Înființat în anul 1886, satul se numește Liutoga și este situat la o distanță de cinci verste de gurile rîului cu același nume. Comunicația cu postul este foarte anevoioasă: pe coasta mării, pe jos, sau pe mare cu cuterul; coloniștii folosesc ambarcațiuni pentru transportul fînului pe mare. Satul are 53 locuitori: 37 bărbați și 16 femei; gospodării sînt în număr de 33.

Drumul de pe coasta mării, după ce trece de Soloviovka și ajunge lîngă gurile rîului Susui, cotește brusc la dreapta și o ia spre nord. Pe hartă, locul de unde izvorăște Susui este în apropierea rîului Naiba care se varsă în Marea Ohotsk. De-a lungul acestor două rîuri, pe o linie aproape dreaptă, de la Aniva pînă la coasta răsăriteană, se înșiruie un lanț de sate, legate între ele de o șosea lungă de 88 verste. Acest șir de sate formează centrul districtului sudic, iar șoseaua este începutul acelui drum de poștă prin care Sahalinul de Nord urmează a fi unit cu cel de Sud.

Obosisem sau mă lenevisem, de aceea în sud n-am mai lucrat cu atîta rîvnă ca în nord. Cîteodată îmi pierdeam zile întregi cu plimbări și picnicuri și nu mai eram dispus să umblu din izbă în izbă, iar atunci cînd mi se oferea cu amabilitate un ajutor, nu-l refuzam. Primul drum pînă la Marea Ohotsk și înapoi l-am făcut cu domnul Belîi care ținea să-mi arate districtul pe care-l conducea. Mai pe urmă, cînd am făcut recensămîntul, m-a însoțit întotdeauna administratorul coloniilor N. N. Iarțev. [1]

---

[1] În septembrie și la începutul lui octombrie, cu excepția zilelor cînd bătea vîntul de nord-est, a fost o vreme minunată de vară. Însoțindu-mă, domnul Belîi mi se plîngea că îi este foarte dor de Ucraina, că în momentul acela nu dorea nimic mai mult decît să vadă o vișină atîrnînd pe un vișin. Cînd ne opream să înnoptăm la vreun post de pază și mi se întîmpla să mă trezesc în zori, îl vedeam adesea stînd la geam și recitînd cu glas scăzut: „Lumina albă s-a ivit deasupra capitalei, tînăra soție doarme adînc..." (din poezia *Maşa* de Nekrasov) *(n. ed.)* Domnul Iarțev știa și el multe versuri pe dinafară. Cînd începeam să mă plictisesc pe drum, îl rugam să-mi recite ceva și el îmi împlinea dorința cu multă plăcere. (N. aut.)

Satele din sud au specificul lor, pe care un om venit din nord nu-l poate trece neobservat. În primul rînd, aici nu există atîta sărăcie. N-am văzut nicăieri case părăsite, neterminate sau cu geamuri bătute în scînduri ; acoperişuri din şiţă întîlneşti la tot pasul, spre deosebire de Sahalinul de Nord, unde predomină paiele şi scoarţa copacilor ; în schimb drumurile şi podurile sînt mai proaste ca în nord, mai ales între Maloe Takoe şi Sianţî, unde în timpul topirii zăpezilor şi după ploi e un noroi de netrecut. Locuitorii par mai tineri, mai sănătoşi şi mai viguroşi decît confraţii lor nordici ; acest lucru, ca şi bunăstarea comparativă a districtului, se datoreşte poate faptului că majoritatea celor din sud fac parte dintre deportaţii pe termene scurte, sînt adică oameni tineri, pe care nu i-au istovit anii îndelungaţi de ocnă. Unii abia au împlinit 20, 25 de ani, şi şi-au ispăşit pedeapsa, primind parcelele de colonişti. Sînt de asemenea mulţi deportaţi ţărani în vîrstă de 30 pînă la 40 de ani.[1] În favoarea satelor din sud pledează şi faptul că ţăranii localnici nu se grăbesc să plece pe continent ; bunăoară, în satul Soloviovka, de care am vorbit mai sus, din 26 de gospodari, 16 deşi căpătaseră drepturi de ţărani, n-au plecat pe continent. Numărul femeilor este foarte redus ; există sate fără nici o femeie. În comparaţie cu bărbaţii, ele par bolnăvicioase şi bătrîne, încît desele plîngeri că

[1] Din aceleaşi motive, în postul Korsakovsk, coloniştii între 20 şi 45 ani constituie 70% din numărul total al locuitorilor. Înainte vreme, a fost, nu o regulă ci mai curînd un obicei, ca deportaţii condamnaţi la un număr mic de ani, avînd de ispăşit crime mai puţin grave şi fiind mai puţin înrăiţi, să fie repartizaţi în sud, unde clima este mai blîndă. Însă trierea deportaţilor în cei cu termene lungi şi termene scurte, nu s-a făcut întotdeauna cu grija cuvenită. Odată, fostul guvernator al insulei, generalul Hinţe, citind pe vapor lista deportaţilor a ales el însuşi pe cei cu condamnări pe termene scurte ca să fie trimişi în sud ; ulterior, s-a constatat că printre aceşti fericiţi s-au nimerit douăzeci de vagabonzi şi din acei care pretindeau că şi-au uitat numele, adică elementele cele mai înrăite. În prezent, se vede că s-a renunţat la acest sistem, deoarece în sud sînt trimişi adesea condamnaţi pe termene lungi sau chiar pe viaţă, iar în groaznica temniţă din Voevodskoe şi în mine am întîlnit condamnaţi pe termene scurte. (N. aut.)

funcţionarii din nord trimit aici „toate vechiturile" oprindu-şi acolo femeile tinere şi sănătoase, par îndreptăţite. Doctorul Z. îmi spunea că pe timpul cînd era medic de închisoare, i-a venit în gînd să examineze un lot de femei nou-sosite şi a constatat că toate sufereau de boli femeieşti.

În vocabularul din sud nu se foloseşte de loc cuvîntul coproprietar sau copărtaş, deoarece aici fiecare parcelă este destinată unei singure gospodării. Găsim în schimb, ca şi în nord, colonişti cărora nu li s-au dat case sau pămînt. Pe pereţii unor izbe, am văzut litografii japoneze şi s-a întîmplat să mi se arate şi monede japoneze de argint.

Prima aşezare de pe rîul Susui este Golîi Mîs [1], înfiinţată abia de un an ; construcţia izbelor nu s-a terminat încă. Sînt 24 bărbaţi şi nici o femeie. Sătucul e situat pe un dîmb care purta mai demult numele de Golîi Mîs. Rîul este destul de departe, trebuie să cobori malul povîrnit ca să ajungi la apă ; în sat nu există nici un puţ.

Al doilea cătun este Miţulka, numit astfel în cinstea lui M. S. Miţul. [2] Cînd drumul nu exista

---

[1] Stînca golaşă (n. t.).

[2] Expediţia din 1870, trimisă din Petersburg sub conducerea lui Vlasov, cuprindea şi pe inginerul agronom, Mihail Semionovici Miţul, un om de o structură morală desăvîrşită, muncitor şi entuziast ; lucra cu mult elan şi era capabil să molipsească şi pe alţii cu entuziasmul său. Avea pe atunci 35 de ani şi a îndeplinit cu multă conştiinciozitate misiunea încredinţată. Studiind solul, flora şi fauna Sahalinului, el a cutreierat pe jos districtele Alexandrovsk şi Tîmovsk, coasta apuseană şi tot sudul insulei. Pe atunci, nu erau de loc drumuri pe insulă, doar ici şi colo scurte poteci care se pierdeau în taiga şi în mlaştini ; orice deplasare, pe cai sau pe jos era un adevărat chin. Ideea înfiinţării unei colonii de deportaţi, a unor sate de gospodari, l-a entuziasmat pe Miţul. S-a apucat de lucru cu multă însufleţire, a îndrăgit Sahalinul şi, ca o mamă care nu vede defectele copilului iubit, nu vedea nici el solul îngheţat, nu vedea ceaţa dăunătoare, insula devenind pentru el o a doua patrie. El găsea că Sahalinul este un colţ înflorit al pămîntului şi părerea nu i-o puteau zdruncina nici datele meteorologice, de altfel aproape inexistente pe atunci, nici trista experienţă din trecut faţă de care avea o atitudine plină de neîncredere. Mai ales că pe aici creştea viţă de vie sălbatică, bambus, păşuni bogate, mai erau şi japonezi... În istoricul ulterior al insulei, îl găsim administrator şi consilier de stat, lucrînd cu acelaşi neobosit entuziasm. A murit în Sahalin, în vîrstă de

încă, pe locul unde astăzi se află Mițulka era o stație de poștă, unde se schimbau caii funcționarilor plecați în interes de serviciu. Grăjdarii și argații stației aveau voie să-și ridice case înainte de termen, și astfel s-au stabilit în apropierea stației, înjghebîndu-și gospodării. Satul are 10 gospodării și 25 locuitori : 16 bărbați și 9 femei. După 1886, comandantul districtului n-a mai permis nimănui să se stabilească la Mițulka și această măsură a fost bine venită, deoarece pămîntul nu rodește aici, iar pășunile nu ajung mai mult decît pentru cele zece gospodării. În sat sînt 17 vaci, 13 cai, fără a mai pune la socoteală viețuitoarele mărunte : astfel, în registrele administrației au fost trecute 64 găini. Numărul animalelor și al păsărilor nu se va mări însă, dacă numărul gospodăriilor va fi dublat.

Amintind particularitățile satelor și cătunelor din districtul sudic, am omis una : sînt foarte dese aici cazurile de otrăvire cu omag *(aconitum napellus)*. La Mițulka, porcul colonistului Țakovoi a murit mîncînd această plantă. Colonistul n-a rezistat tentației și a mîncat ficatul porcului mort și era cît pe-aci să moară și el. Cînd am fost să-l vizitez acasă, Takovoi se ținea cu greu pe picioare și vorbea cu glas stins, totuși, pățania cu ficatul o povestea rîzînd și numai privindu-i fața stacojie și umflată, îmi puteam da seama cît de scump a plătit el acest ficat. Mai înainte, s-a otrăvit cu aceeași plantă bătrînul Konkov, acesta însă a murit și casa lui a rămas neocupată. Casa aceasta constituie una din curiozitățile satului. Cu cîțiva ani în urmă, fostul director al închisorii, L., a luat o plantă agățătoare drept viță de vie și a adus la cunoștința generalului Hințe că în Sahalinul de Sud crește vița de vie și că ar putea fi cultivată cu succes. Generalul a dat ordin să se caute printre deținuți

---

41 ani, din cauza unei depresiuni nervoase. I-am văzut mormîntul. Mițul a lăsat o carte *Note despre insula Sahalin din punct de vedere agricol*, publicată în 1873. Această carte este o adevărată odă în cinstea fertilității Sahalinului. (N. aut.)

cineva care a lucrat înainte la o vie și a găsit unul, pe colonistul Raevski, despre care am auzit doar atît că era foarte înalt. El s-a declarat specialist în viticultură, a fost crezut pe cuvînt și trimis cu primul vapor din postul Alexandrovsk la Korsakovsk, cu o hîrtie oficială. Sosind aici, la întrebarea de ce a venit ? a răspuns : „Să cultiv viță de vie". Funcționarii s-au uitat lung la el, au citit hîrtia oficială și au ridicat din umeri. Viticultorul a pornit prin district cu șapca pe-o ureche ; fiind trimis de guvernatorul insulei, n-a găsit de cuviință să se mai prezinte comandantului districtului, așa că s-a produs o încurcătură. Statura lui de uriaș și aerul mîndru, l-au făcut suspect ; a fost luat drept vagabond, legat și trimis la post. Aici l-au ținut închis multă vreme, pînă ce s-au cerut informații asupra lui și în cele din urmă a fost eliberat. După asta s-a stabilit la Mițulka, aici a și murit, iar Sahalinul a rămas tot fără vie. Casa lui Raevski a trecut în stăpînirea statului pentru datorii și a fost vîndută cu 15 ruble lui Konkov. Plătind banii, bătrînul Konkov a clipit șiret din ochi și a spus în glumă : „Așteptați puțin, o să mor și eu, și iarăși o să aveți bătaie de cap cu casa". Într-adevăr, curînd după aceea a murit otrăvit și acum autoritățile locale au iarăși bătaie de cap cu vînzarea casei.[1]

Tot la Mițulka locuiește Gretchen din Sahalin, fata colonistului Nikolaev, născută în gubernia

---

[1] Un ocnaș mi-a înmînat un fel de cerere, cu următorul titlu : *Confidențial. Ceva din fundătura noastră, binevoitorului scriitor, dl. C. care a fericit cu vizita sa nevrednica insulă Sahalin. Postul Korsakovsk.*

În această cerere, printre altele, am găsit și următoarea poezie cu titlul *Frunze de omag :*

Crește mîndră pe maluri de rîuri
Și în văile pline de tină,
Frunza ei, albăstruie, frumoasă
E cunoscută și în medicină.
Este iarba ce o știe poporul,
A sădit-o aici creatorul,
Ne îmbie ades cu ispite,
Ne așază tăcuți în morminte,
Și-n sîn la Avraam ne trimite. (N. aut.)

Pskov. Tania are şaisprezece ani ; e blondă, firavă, cu trăsături fine şi delicate. Unul dintre gardienii închisorii a şi cerut-o în căsătorie. Trecînd prin sat o vedeam adesea stînd îngîndurată la geam. La ce se poate gîndi o fată tînără şi frumoasă venită în Sahalin şi la ce poate visa, numai bunul dumnezeu ştie ? !

La cinci verste de Miţulka se găseşte cătunul Listvenicinîi [1], înfiinţat de curînd, spre care drumul trece printr-o pădure de brazi albi. Mai poartă şi numele de Hristoforovka, deoarece odată, demult, un ghiliaç numit Hristofor punea pe aici capcane de prins samuri. N-aş putea spune că alegerea acestui loc pentru înfiinţarea unui sat a fost fericită. Pămîntul este prost, neprielnic culturilor. [2] În total trăiesc în cătun 15 locuitori şi nici o femeie.

Ceva mai departe, pe rîul Hristoforovka, cîţiva ocnaşi făureau odată obiecte din lemn ; acestora li s-a dat voie să-şi întemeieze gospodării înainte de ispăşirea termenului de pedeapsă. Locul ales de ei a fost însă neprielnic şi cele patru izbe pe care şi le-au clădit, au fost mutate în 1886 la vreo patru verste spre nord de Listvenicinîi. Aceste patru gospodării au servit drept bază pentru înfiinţarea satului Homutovka : numele şi-l datorează unui ţăran colonist Homutov care venea pe aici să vîneze. Satul are 38 de locuitori : 25 bărbaţi şi 13 femei. Gospodării am notat 25. Este cel mai puţin interesant dintre toate satele din Sahalin, dar o curiozitate tot are : aci locuieşte colonistul Bronovski, renumit în tot Sahalinul de Sud ca fiind cel mai înrăit hoţ.

Mai departe, la o distanţă de trei verste, găsim satul Bolşaia Elan, înfiinţat cu vreo doi ani în urmă.

---

[1] Lariţa (n. t.)

[2] Acelora care aleg locuri pentru noi aşezări, bradul alb le poate servi drept indiciu că solul este mlăştinos, nepotrivit pentru agricultură. Deoarece subsolul argilos nu lasă apa să treacă prin el, se formează zăcăminte de turbă şi apare taula, răchiţele şi muşchiul, copacii devin urîţi, strîmbi şi se acoperă cu licheni. Pînă şi brazii au trunchiul pipernicit şi se usucă înainte de a îmbătrîni. (N. aut.)

Denumirea de Elan, se dă aici văilor rîurilor unde cresc stejarul, ulmul şi păducelul, precum şi socul, mesteacănul şi frasinul. Astfel, pe cînd pe dealurile şi mlaştinile învecinate vegetaţia este surprinzător de săracă şi se deosebeşte prea puţin de cea polară, în aceste văi, apărate de vînturile reci, se pot întîlni crînguri minunate şi iarba creşte de două ori mai înaltă decît un stat de om ; în zilele însorite de vară, pămîntul scoate aburi şi aerul umed devine înăbuşitor ca într-o baie. Solul încălzit face să crească grînele repede, cu paiul înalt ; într-o singură lună, secara ajunge de aproape un stînjen înălţime. Aceste văi, care amintesc de livezile din Ucraina, unde imaşurile alternează cu livezi şi crînguri, sînt cele mai prielnice pentru colonizare. [1]

Bolşaia Elan are 40 de locuitori : 32 bărbaţi şi 8 femei ; în total sînt 30 de gospodării. Cînd coloniştii defrişau solul pentru întemeierea gospodăriilor, li s-a spus să cruţe pe cît se poate copacii bătrîni. Datorită acestui sfat, aşezarea nu pare nouă, căci pe uliţe şi în curţi se înalţă ulmi bătrîni şi cu frunziş bogat, de parcă i-ar fi plantat acolo bunicii.

Dintre locuitorii satului atrag atenţia în mod deosebit fraţii Babici, din gubernia Kiev ; la început au locuit amîndoi în aceeaşi izbă, apoi deodată s-au pornit certuri între ei şi au cerut să fie despărţiţi. Unul din fraţi, plîngîndu-se de celălalt, îmi spunea : „Mi-e frică de el ca de un şarpe veninos !"

Încă cinci verste mai departe şi dăm de satul Vladimirovka, înfiinţat în anul 1881 şi denumit astfel în onoarea unui maior fost director de ocnă, pe care-l chema Vladimir. Coloniştii îi mai zic satului şi „Rîul negru". Are 91 locuitori : 55 bărbaţi şi 36 femei. Din 46 gospodari, 19 stau fără familie şi-şi mulg singuri vacile. Din 27 familii numai 6 sînt legitime. Din punctul de vedere al colonizării agricole, acest sat face cît cele două districte din nord

[1] Pe aici cresc şi arborele de plută şi viţa de vie, dar sînt degenerate şi seamănă tot atît de puţin cu strămoşii lor ca şi trestia de bambus din Sahalin cu cea din insula Ceylon. (N. aut.)

la un loc și e ciudat că din marele număr de femei care vin în Sahalin după soții lor, femei libere, nepervertite de închisoare și care ar fi foarte prețioase pentru colonie, n-a fost trimisă aici decît una, dar și aceea fusese închisă de curînd, fiind bănuită că și-ar fi ucis bărbatul. Bietele femei libere pe care funcționarii din Sahalinul de Nord le constrîng la un trai nenorocit la Due, „în cazărmile pentru familiști", ar fi aici foarte bine-venite. La Vladimirovka locuitorii au peste o sută de vite cornute și 40 de cai, au și pășuni bune, dar le lipsesc gospodinele, ceea ce înseamnă că nu-și pot înjgheba adevărate gospodării.[1]

Aici, la Vladimirovka, se află o fermă agricolă, pe care coloniștii și soldații o numesc „firmă", iar alături, casa, proprietatea statului, în care locuiește directorul închisorii, domnul I., împreună cu soția lui, moașă. Pe domnul I. îl interesează științele naturale, mai ales botanica ; vorbind despre plante, nu întrebuințează decît denumirea lor latină ; bunăoară, cînd la masă se servește fasole, el anunță : „Vom mînca *faseolus*". Cățelușul lui negru poartă numele de *„Favus"*. Dintre toți funcționarii din Sahalin, I. are cele mai multe cunoștințe în agronomie și se ocupă de fermă cu multă dragoste și conștiinciozitate ; totuși, recoltele de pe această fermă-model sînt de multe ori mai proaste decît pe parcelele coloniștilor, ceea ce stîrnește nedumerire și chiar ironiile multora. Părerea mea este că diferențele acestea întîmplătoare de recolte se datoresc tot atît de mult lui I. ca și oricărui alt funcționar. Ferma nu are nici stație meteorologică, nici vite, pentru îngrășăminte barem, nici clădiri corespunzătoare și

[1] Într-una din ordonanțele sale, generalul Kononovici aduce la cunoștință că „în parte din cauza izolării și a greutăților de comunicație, în parte datorită unor manevre și socoteli de ordin particular, care sub ochii predecesorilor mei stricau și corupeau totul, oriunde reușea să pătrundă suflarea lor otrăvitoare, districtul Korsakovsk a fost întotdeauna ocolit și nedreptățit ; nici una dintre nevoile sale de căpetenie n-a fost luată în considerație și supusă aprobării" (ordinul nr. 318, 1889) (N. aut.)

nici un singur om priceput care să vadă de dimineaţa pînă seara numai de gospodărie. Într-adevăr, nu e o fermă ci numai o firmă, adică o bagatelă sub firma unei gospodării agricole. N-am putea s-o denumim nici staţie experimentală, deoarece nu are decît cinci deseatine de pămînt de o calitate inferioară mediei, iar scopul unei asemenea ferme, „de a demonstra populaţiei că îngrijind bine pămîntul şi cultivîndu-l cu anumite metode se pot obţine rezultate satisfăcătoare chiar pe un teren mai puţin fertil", nu a fost atins.

La Vladimirovka s-a petrecut şi un roman de dragoste. Un oarecare Vukol Popov, ţăran, îşi ispăşea aici o crimă : surprinzîndu-şi soţia în braţele tatălui său, trăsese bătrînului un pumn şi-l omorîse. Condamnat la muncă silnică şi trimis în districtul Korsakovsk, a fost repartizat ca vizitiu la ferma domnului I. Acest Vukol Popov era un tînăr voinic şi frumos, cu o fire blîndă şi gravă ; tăcea tot timpul gîndindu-se parcă la ceva însemnat. Din primele zile stăpînii au căpătat încredere în el şi plecau de-acasă liniştiţi ştiind că Vukol nu va fura banii din dulap şi nu va bea, ca alţii, votca din cămară. Să se însoare nu avea voie, deoarece soţia rămasă în patrie nu voia să dea divorţ. Acestea sînt cu aproximaţie caracteristicile eroului. Eroina e o ocnaşă, Elena Tertîşnaia, concubina colonistului Koşelev, o femeie cîrcotaşă, proastă şi urîtă. Din pricină că se certa cu concubinul ei, acesta s-a plîns autorităţilor ; drept pedeapsă, Elena a fost mutată ca muncitoare la „firmă". Aici a văzut-o Vukol şi s-a îndrăgostit de ea. S-a îndrăgostit şi ea de el. Koşelev a prins de veste pesemne şi a început s-o roage stăruitor să se întoarcă la el.

— Lasă, lasă, că vă ştiu cum sînteţi ! spunea ea. Cunună-te cu mine şi atunci vin.

Koşelev a făcut cerere să i se permită căsătoria cu Tertîşnaia şi conducerea a aprobat.

Între timp Vukol şi-a mărturisit Elenei dragostea, rugînd-o să nu-l părăsească, ea de asemenea îi jura că-l iubeşte, dar spunea :

— Poți să vii din cînd în cînd, n-o să te gonesc. Da' ca să stau tot timpul cu tine, nu pot. Tu ești însurat iar eu, trebuie să mă gîndesc și la mine, vreau să mă căpătuiesc pe lîngă un om de nădejde.

Cînd Vukol a aflat că Elena are de gînd să se căsătorească, s-a otrăvit cu omag. Interogată în urmă, Elena a mărturisit : „Am dormit patru nopți cu el". Cu două săptămîni înainte de a muri, se zice că Vukol ar fi spus privind-o pe Elena care spăla podelele :

— Of, muierile astea ! Din pricina uneia am ajuns la ocnă, iar aici, altă muiere o să mă bage în mormînt.

La Vladimirovka am cunoscut pe deportatul Vasili Smirnov, condamnat pentru falsificare de bancnote. Își ispășise și pedeapsa și termenul de colonizare și se îndeletnicea acum cu vînătoarea de samuri, ocupație care-i făcea multă plăcere. Mi-a povestit că bancnotele false îi aduceau un venit de trei sute de ruble pe zi și n-a fost prins decît după ce se lăsase de meserie și devenise om cinstit. Despre banii falsi, discuta ca un expert în materie ; după părerea lui, bancnotele de astăzi puteau fi falsificate și de un ageamiu. Vorbea liniștit de trecut, cu un vîrf de ironie chiar, și era foarte mîndru că la judecată a pledat în apărarea lui avocatul Plevako.

La capătul Vladimirovkăi începe lunca, o luncă imensă, întinsă pe cîteva sute de deseatine ; are o formă semicirculară, cu diametrul de aproximativ patru verste. Lîngă drum, la marginea căruia se termină lunca, aflăm satul Lugovoe sau Lujki, înființat în anul 1888. În sat sînt 69 de bărbați și numai 5 femei.

Urmează din nou o bucată de drum scurtă de patru verste, după care vine satul Popovskie Iurtî [1], înființat în anul 1884. Inițial satului urma să i se spună Novo-Alexandrovka, dar această denumire

[1] Iurtele popii (n. t.).

nu s-a prins. Se povestește despre un preot, Simeon Kazanski, sau mai simplu popa Semion, care, plecat odată la Naibuci cu o sanie trasă de cîini, ca să-i „postească" pe soldați, la întoarcere l-a prins pe drum un viscol năprasnic, a răcit și s-a îmbolnăvit grav (alții spun că se întorcea din Alexandrovka). Din fericire a dat peste niște iurte ale ainilor, în care s-a adăpostit ; trimițînd pe vizitiu la Vladimirovka, unde trăiau și pe atunci coloniști, aceștia au venit după el și l-au transportat pe jumătate mort la Korsakovsk. Iurtele ainilor au fost botezate de atunci Popovskie Iurtî, denumire pe care a căpătat-o și satul.

Localnicii mai numesc satul lor și Varșovia, pentru că mulți locuitori sînt catolici. Satul are 111 locuitori : 95 bărbați și 16 femei. Din 42 gospodari, numai 10 sînt căsătoriți.

Popovskie Iurtî se află la jumătatea drumului dintre Korsakovsk și Naibuci. Aici se termină bazinul rîului Susui și, după ce am trecut peste creasta lină a cumpenei apelor, am coborît spre albia rîului Naiba. Primul sat din valea acestui rîu se găsește la o distanță de opt verste de Popovskie Iurtî și se numește Berezniki [1], pentru că altădată erau acolo mulți mesteceni. Dintre toate satele din sud, acesta este cel mai mare. Numără 159 de locuitori, 142 bărbați și 17 femei. Gospodării sînt 140. Satul are patru uliițe și o piață pe care se plănuiește a se clădi cu timpul o biserică, un oficiu de poștă și telegraf și locuința administratorului coloniei. Aici, la Berezniki, se presupune că va fi centrul plasei în cazul cînd colonizarea ținutului va izbuti. Păcat că satul are un aspect atît de mohorît și locuitorilor lui, mereu plictisiți, nu le e gîndul la proiecte de viitor, ci abia așteaptă să-și ispășească pedeapsa și să plece pe continent. Cînd am întrebat pe un colonist dacă e căsătorit, mi-a răspuns plictisit : „Am fost, dar mi-am ucis nevasta". Un altul, care scuipa sînge, aflînd că sînt medic, mă urmărea pretutin-

[1] De la *berioza* — mesteacăn (n. t.).

deni și mă întreba mereu, privindu-mă temător în ochi, dacă nu cumva are tuberculoză. Îi era teamă că nu va apuca să capete dreptul de țăran și va muri în Sahalin.

La cinci verste mai departe, se află satul Krestî [1], înființat în 1885. Aici au fost omorîți doi vagabonzi și pe mormintele lor s-au înălțat două cruci care azi nu se mai văd. Alții spun că pădurea de conifere, astăzi inexistentă, înainta în valea aceasta, tăind-o în formă de cruce. Ambele legende sînt poetice : probabil că denumirea de Krestî a fost dată de locuitori.

Satul e situat pe rîul Takoe, la vărsarea unui mic afluent. Pămîntul e argilos-nisipos, cu un strat gros de nămol deasupra ; recoltele sînt bune mai în fiecare an, pășunile îndestulătoare și oamenii s-au nimerit din fericire buni gospodari ; în primii ani însă, nici acest sat nu se deosebea mult de Armudanul de Sus și era cît pe-aci să piară. Cauza ? Au fost aduși deodată treizeci de oameni ; asta se întîmpla tocmai pe vremea cînd din Alexandrovsk nu se trimiseseră de multă vreme unelte de muncă și coloniștii fuseseră nevoiți să plece la locul indicat cu mîinile goale. De milă, li s-au dat din închisoare topoare vechi, ca măcar să-și poată tăia copacii. Apoi, trei ani în șir, nu li s-au dat vite, din aceleași motive pentru care nu avuseseră la început unelte.

Locuitorii sînt în număr de 90 : 63 bărbați și 27 femei. În total sînt 52 de gospodării.

Este și o prăvălie, ținută de un plutonier major în retragere care fusese gardian la închisoarea din Tîmovsk ; în prăvălie se vindeau mărfuri de tot felul. Am văzut și brățări de aramă și sardele. Cînd am intrat, plutonierul m-a luat pesemne drept o persoană oficială și s-a pornit să-mi spună, fără nici o nevoie, cum l-au amestecat odată într-o afacere, dar a fost achitat ; a ținut apoi să-mi arate grăbit niște recomandații, printre care și o scrisoare a unui oarecare domn Schneider, din care îmi amin-

[1] De la *crest* — cruce (n. t.).

tesc fraza ciudată de la sfîrşit : „iar cînd se va încălzi vremea, ardeţi cele dezgheţate". După aceea, dorind să mă încredinţeze că nu mai are nici o datorie de plătit, a început să caute printre hîrtii nişte recipise, fără să le găsească însă ; am plecat din prăvălie cu convingerea că e complet nevinovat şi cu un funt de bomboane proaste pentru care mi-a luat suma frumuşică de jumătate de rublă.

După Krestî urmează satul Bolşoe Takoe, situat pe rîul Takoe care merge să se verse în Naiba. Valea acestui rîu, numită Takoiskaia, este renumită prin faptul că a fost locuită mai demult de colonişti liberi. Oficial, satul există din 1884, în realitate a fost înfiinţat mult mai înainte. Fusese vorba să i se dea numele de Vlasovskoe, în onoarea domnului Vlasov, dar această denumire nu s-a prins. Are 71 de locuitori : 56 bărbaţi şi 15 femei. Gospodării sînt în număr de 47. Aici locuieşte în permanenţă un felcer, pe care coloniştii îl califică drept felcer de prima clasă. Cu o săptămînă înainte de venirea mea, soţia lui, o femeie tînără, se otrăvise cu omag.

În apropierea satului şi mai ales pe drumul care duce spre Krestî se văd pîlcuri de brazi înalţi, buni pentru construcţie. Pretutindeni vegetaţia creşte luxuriantă, de un verde proaspăt, de parcă ar fi fost atunci spălată. Flora văii Takoiskaia este mult mai bogată decît a văilor din nord, totuşi, peisajul nordic este mai variat şi-mi amintea mai mult de Rusia. E adevărat că priveliştile sînt acolo triste şi severe, dar severitatea lor e pur rusească. Aici, peisajul zîmbeşte şi se întristează după specificul aino, trezind în sufletul rus senzaţii stranii [1].

[1] La depărtare de o verstă de Bolşoe Takoe, pe malul rîului, se află o moară construită din ordinul generalului Kononovici, de către ocnaşul neamţ Lax ; tot el a făcut şi moara de pe rîul Tîm, în apropierea postului Derbinskoe. La moara din Takoe se ia cîte o copeică şi un funt de făină la măcinarea unui pud de grîu. Coloniştii sînt mulţumiţi, pentru că mai înainte plăteau cîte cincisprezece copeici pentru un pud sau măcinau grîul acasă cu mori de mînă, folosind în loc de pietre de moară, buşteni de ulmi. Pentru a se construi moara a fost nevoie să se sape un canal şi să se ridice un baraj. (N. aut.)

Tot în valea Takoiskaia, la patru verste și jumătate de Bolșoe Takoe se află Maloe Takoe, situat pe malul unui pîrău care se varsă în Takoe.[1] Satul a fost fondat în anul 1885. Locuitorii sînt numai 52 : 37 bărbați și 15 femei. Din 35 de gospodari numai 9 au familie, dar nici o pereche nu e legitimă.

Mai departe, la o distanță de opt verste, într-un loc pe care japonezii și aino îl numeau Siancea și unde a funcționat odată un depozit japonez de pește, se găsește localitatea Galkino-Vraskoe sau Sianți, înființată în 1884. Așezarea este foarte pitorească, la vărsarea rîului Takoe în Naiba, dar are și un inconvenient : primăvara și toamna, uneori și vara, cînd plouă mult, Naiba, capricioasă, ca toate rîurile de munte, se revarsă și inundă Siancea : curentul puternic împinge îndărăt apele Takoiului care se revarsă și el. Același lucru se petrece și cu pîraiele care se varsă în Takoe. Atunci Galkino-Vraskoe capătă aspectul unei Veneții și circulația se face pe bărci de-ale ainilor ; în casele situate prin văioage mai joase, se întîmplă să se acopere cu apă și podeaua. Locul a fost ales de un oarecare domn Ivanov, care cunoștea aceste probleme tot atît de puțin ca și limbile ghiliacă și aino, pentru care fusese trimis ca translator oficial ; în epoca aceea, printre altele, el ocupa funcția de ajutor al directorului închisorii și îndeplinea atribuțiile actualului administrator. Atît ainii, cît și coloniștii, l-au prevenit că locul este inundabil, dar n-a vrut să-i asculte. Dacă cineva se plîngea, era pedepsit cu biciul. Într-o inundație a pierit un taur, într-o alta — un cal.

La vărsarea rîului Takoe în Naiba, se formează un fel de peninsulă, spre care duce un pod înalt. Peisajul este foarte pitoresc, lipsesc numai privi-

[1] Nu dau numele afluenților mărunți pe care sînt situate localitățile din bazinele Susuiului și Naibei, deoarece au denumiri greu de reținut, de origine aino sau japoneză, cum ar fi, de exemplu, Ekureki sau Fufkasamanai. (N. aut.)

ghetorile. Căsuța postului de supraveghere este luminoasă și foarte curată ; are chiar un cămin. De pe cerdac se deschide vederea spre rîu, iar curtea e înconjurată de o grădiniță. Paznicul e un ocnaș bătrîn, Saveliev ; cînd poposesc aici funcționarii, el îndeplinește și funcțiile de lacheu și bucătar. Odată, cînd ne servea la masă pe mine și pe un funcționar, a greșit cu ceva și funcționarul i-a strigat : „Nerodule !" Am privit pe bietul bătrîn fără apărare și-mi amintesc gîndul ce l-am avut : că pînă-n prezent, intelectualul nostru n-a fost în stare să facă nimic mai bun pentru ocnaș decît să-l reducă la cea mai ticăloasă robie.

La Galkino-Vraskoe sînt 74 de locuitori : 50 bărbați și 34 femei. Din numărul total de 45 gospodari, 29 au căpătat drepturi de țărani.

Ultima localitate de pe drumul de poștă este Dubki [1], fondată în 1886 pe locul unde se afla altădată o pădure de stejari. Pe o distanță de opt verste, între Sianțî și Dubki, se întîlnesc păduri arse, cu poienițe unde crește răchițica de pădure. Mai departe, dai de un rîu în care un vechi colonist, Malovecikin, prindea pește, iar acum rîul îi poartă numele. Satul Dubki are 44 de locuitori : 31 bărbați și 13 femei. Gospodari sînt în număr de 30. Teoretic, locul de amplasare al satului a fost considerat bun pe temeiul că pămîntul în care crește stejarul e prielnic și pentru cultura grîului. Nu demult însă, o mare parte din ogoarele și fînețele de astăzi erau acoperite de mlaștini, dar sfătuiți de domnul I., coloniștii au săpat pînă la Naiba un șanț adînc de un stînjen, drenînd apa, astfel că acum terenul e bun.

Poate datorită faptului că acest sat micuț este situat la o parte, oarecum izolat, aici sînt în floare jocurile de cărți și tripourile. În iunie, colonistul Lifanov și-a pierdut tot avutul la joc și s-a otrăvit cu omag.

---

[1] De la *dub* — stejar (n. t.).

De la Dubki pînă la gurile Naibei rămîne o distanţă de patru verste, care nu mai poate fi populată, deoarece pe lîngă gurile rîului se întind bălţi, iar ţărmul mării este nisipos şi vegetaţia săracă ; cresc doar măcieşi cu boabe foarte mari şi alte cîteva plante. Drumul continuă pînă la mare, dar se poate trece şi pe rîu, cu o barcă aino.

La gurile rîului se afla cîndva pichetul Naibuci, înfiinţat în anul 1866. Miţul a găsit aici 18 case, un paraclis şi o magazie pentru alimente. Un corespondent care a vizitat acest pichet în anul 1871, scrie că a găsit acolo douăzeci de soldaţi sub comanda unui subofiţer. Într-una din izbe, o femeie înaltă şi frumoasă, nevasta unui soldat, i-a servit ouă proaspete şi pîine neagră ; era mulţumită de traiul de-aici, plîngîndu-se doar că zahărul e prea scump.[1] Astăzi, nu mai există nici urmă de izbe şi cînd priveşti pustietatea din jur, nevasta cea frumoasă a soldatului îţi pare un mit. Acum se construieşte aici o casă pentru postul de supraveghere şi atîta tot. Marea e rece, tulbure ; valurile cărunte urlă, izbindu-se de ţărm, de parcă ar vrea să întrebe desperate : „Doamne, de ce ne-ai mai creat ?" Nu mai sînt apele mării, ci ale Marelui Ocean Pacific. Pe ţărmul acesta, la gurile rîului Naibuci, auzi cum lovesc cu topoarele ocnaşii de la şantierul de construcţie ; pe ţărmul celălalt, departe, departe, e America. Spre stînga zăreşti prin ceaţă stîncile Sahalinului, spre dreapta aceleaşi stînci şi în jur nici un suflet viu, nici o pasăre, nici o muscă, şi-ţi pare de neînţeles pentru ce urlă şi se zbat valurile, cine le ascultă în timpul nopţilor, ce vor să spună şi, în sfîrşit, pentru cine vor urla după ce voi pleca de aici. Stînd pe ţărmul singuratic te laşi cuprins de reculegere ; te înfiori şi în acelaşi timp doreşti să rămîi pe loc, să tot priveşti mişcarea neîncetată a valurilor şi să asculţi mereu, mereu, urletul lor sălbatic.

---

[1] Miciman V. Vitgheft, *Cîteva cuvinte despre Insula Sahalin, Kronstadtski vestnik*, 1872, nr. 7, 17 şi 34. (N. aut.)

XIV

Taraika. Coloniștii liberi. Insuccesele lor. Băștinașii aino, granițele de răspîndire, numărul lor, înfățișarea, hrana, îmbrăcămintea, casele și obiceiurile lor. Japonezii. Kusun-Kotan. Consulatul japonez.

În regiunea numită Taraika, pe unul din afluenții cei mai sudici ai rîului Poronai care se varsă în golful Terpenie, se află satul Siska. Întreaga Taraika este considerată că face parte din districtul de sud, cu toate că o desparte de Korsakovsk o distanță de vreo patru sute de verste, iar clima aici este mizerabilă, mai proastă ca la Due. Districtul proiectat, despre care am pomenit în capitolul X, se va numi districtul Taraikinsk și va cuprinde toate satele de pe Poronai, inclusiv Siska ; pînă una alta însă, aici sînt colonizați oameni din districtul sudic. În scriptele oficiale satul figurează doar cu șapte locuitori : șase bărbați și o femeie. Eu unul n-am fost la Siska, dar iată un extras din niște note străine : „Atît satul cît și locurile de aici sînt dintre cele mai oropsite. În primul rînd nu există apă potabilă, locuitorii se alimentează din niște puțuri în care apa se face roșie în timpul ploilor, întocmai ca în tundră. Nu sînt nici copaci. Solul pe care s-a clădit satul este nisipos și peste tot, în jurul lui, se întinde tundra. În general, întreaga regiune îți lasă o impresie grea, deprimantă." [1]

[1] Satul e situat la o răscruce de drumuri. Călătorind în timpul iernii de la Alexandrovsk la Korsakovsk, sau invers, trebuie să te oprești neapărat la Siska. În 1869, lîngă satul de astăzi, care pe atunci era japonez, s-a înființat un pichet, unde soldații locuiau cu familiile lor, iar mai tîrziu s-au adus și deportații. Iarna, primăvara și spre sfîrșitul verii, se desfășura aici o întinsă activitate de iarmaroc. Veneau iarna tunguși, iakuții și ghiliacii de pe Amur și făceau schimb de mărfuri cu băștinașii din sud, iar primăvara și spre sfîrșitul verii, veneau japonezii în joncele lor, pentru pescuit. Denumirea veche a pichetului s-a păstrat pînă azi : pichetul Tihmenevsk. (N. aut.)

Pentru a termina cu Sahalinul de Sud, îmi rămîne să spun cîteva cuvinte și despre băștinașii care au trăit odată sau mai trăiesc și acum aici, fără să aibă nimic comun cu coloniile deportaților. Voi începe cu încercările de realizare a unei colonizări libere. În anul 1868, administrația Siberiei de Est a hotărît să colonizeze în sudul Sahalinului douăzeci și cinci de familii. S-a avut în vedere un grup de țărani liberi, foști coloniști pe țărmurile Amurului, unde le mersese însă cît se poate de prost : așezările lor erau într-un hal de plîns, iar ei înșiși săraci lipiți. Majoritatea erau ucraineni din gubernia Cernigov și înainte de a veni pe malurile Amurului, mai încercaseră o dată să se stabilească în gubernia Tobolsk, dar nici acolo încercarea lor nu izbutise. Propunîndu-le să se mute pe Sahalin, administrația le-a făgăduit marea cu sarea. Astfel, li s-a spus că vor primi gratuit alimente timp de doi ani : făină și crupe ; că li se vor da, sub formă de împrumut, unelte agricole, vite, semințe și bani, cu termenul de plată pe cinci ani, că vor fi scutiți și de biruri, și de armată, timp de douăzeci de ani. Zece familii din ținutul Amurului și unsprezece familii din județul Balagansk, gubernia Irkutsk, totalizînd 101 suflete, și-au exprimat dorința de a pleca. În luna august 1869, ei au fost trimiși cu vasul de transport „Mandjur" la pichetul Muraviovsk, pentru a fi transportați prin Marea Ohotsk la postul Naibuci ; de acolo pînă în valea Takoiului, unde trebuia să se înființeze colonia, nu mai rămîneau decît treizeci de verste. Dar a venit toamna și nu s-a găsit nici un vapor liber, astfel că același „Mandjur" i-a dus cu tot calabalîcul lor în postul Korsakovsk, de unde ei credeau că vor putea să ajungă pe uscat pînă în valea Takoiului. Drumuri, însă, nu existau pe atunci. Sublocotenentul Diakonov „s-a avîntat", după cum spune Mițul, cu cincisprezece soldați, să croiască un drum prin taiga. Dar pesemne că se avînta foarte încet, deoarece șaisprezece familii n-au mai așteptat să fie gata drumul și au plecat

spre valea Takoiului, luînd-o prin taiga, cu carele încărcate de poveri, trase de boi. Pe drum a început să ningă și a căzut atîta zăpadă, încît oamenii au fost nevoiți să renunțe la o parte din căruțe, iar o parte să le pună pe tălpici de sănii. Ajungînd în ziua de 20 noiembrie la destinație, au început de îndată să-și construiască barăci și bordeie, pentru a se adăposti de frig. Cu o săptămînă înainte de crăciun, au sosit și celelalte șase familii, dar neavînd unde locui și nemaiputînd să-și construiască barăci din cauza iernii înaintate, au plecat să-și caute adăpost la Naibuci, iar de acolo au plecat mai departe, la postul Kusunnai, unde au iernat în cazărmile soldaților, și abia în primăvară s-au întors pe valea Takoiului.

„Dar și aici s-a manifestat din plin neglijența și nepriceperea administrației", scrie un alt autor. Le-au fost făgăduite unelte agricole în valoare de o mie de ruble și cîte patru capete de vită de fiecare familie, dar atunci cînd coloniștii se îmbarcaseră din Nikolaevsk pe „Mandjur", pe vapor nu s-a mai găsit loc nici pentru pietrele de moară, nici pentru boi, nici pentru cai, iar plugurile erau fără brăzdare. Pe iarnă le-au fost aduse în sănii trase de cîini numai nouă brăzdare, iar cînd mai tîrziu, coloniștii s-au adresat administrației cerînd și altele, „cererii lor nu i s-a acordat atenția cuvenită". În toamna anului 1869, au fost trimiși la Kusunnai patruzeci și unu de tauri slabi și istoviți, dar în Kusunnai nu li se pregătise fînul necesar, astfel, în timpul iernii, din cei 41 de tauri au pierit 25. Caii au fost lăsați să ierneze la Nikolaevsk, dar furajele fiind prea scumpe, au fost vînduți la licitație, iar cu banii obținuți s-au cumpărat alții, din Zabaikalie, dar caii aceștia erau mult mai proști și pe cîțiva nici n-au voit să-i primească țăranii. Sămînța încolțea greu: orzul de toamnă fusese amestecat în saci cu cel de primăvară, încît gospodarii au pierdut curînd orice încredere și luau sămînța de la stat numai pentru a-și hrăni vitele sau uneori o mîncau ei singuri.

Nefiind nici mori, boabele nu puteau fi măcinate și le mîncau opărite, în chip de caşă.

După un şir de ani cu recolte proaste, o inundaţie, în 1875, i-a descurajat cu totul pe colonişti ; ei au renunţat să se mai ocupe de agricultură şi au început din nou să-şi caute alt loc unde să se stabilească. Pe ţărmul Anivei, la jumătatea drumului dintre postul Korsakovsk şi pichetul Muraviovsk, a fost înfiinţat un sat cu douăzeci de case, aşa-numitul Cibisani. Apoi colonişti au cerut permisiunea să se mute în ţinutul Ussuri. Au aşteptat această permisiune cu mare nerăbdare, vreme de zece ani, hrănindu-se în răstimp din vînatul samurilor şi din pescuit. Abia în anul 1886, au putut pleca spre ţinutul Ussuri. „Ei îşi părăsesc casele, scria un corespondent, şi pornesc cu buzunarele goale, îşi iau doar cîte ceva din lucruri şi cîte un cal" (*„Vladivostok"*, 1886, nr. 22). Între satele Bolşoe-Takoe şi Maloe-Takoe, la o mică depărtare de şosea, se găsesc rămăşiţele unei aşezări distruse de incendiu : este fostul sat Voskresenskoe, înfiinţat de colonişti liberi ; izbele părăsite de stăpînii lor au fost arse de vagabonzi. Cît despre satul Cibisani, se spune că acolo s-au păstrat în bună stare şi casele părăsite şi paraclisul şi chiar clădirea şcolii. Eu însă nu l-am vizitat.

Dintre aceşti colonişti liberi, în întreaga insulă Sahalin au mai rămas doar trei : Homutov, despre care am pomenit mai înainte şi două femei născute la Cibisani. Despre Homutov se spune că „pribegeşte pe undeva" ; are o casă, mi se pare, la pichetul Muraviovsk, dar dă foarte rareori pe-acasă. El se ocupă cu vînatul de samuri şi pescuieşte nisetru în golful Busse. Cît priveşte pe cele două femei, una din ele, Sofia, măritată cu ţăranul Baranovski, fost deportat, locuieşte la Miţulka, iar cealaltă, Anisia, e măritată cu colonistul Leonov şi trăieşte la Tretia Pad. Homutov n-are mult de trăit, Sofia şi Anisia vor pleca curînd pe continent împreună cu soţii lor şi astfel,

peste puțină vreme, din coloniștii liberi aduși nu va mai rămîne pe insulă nici unul.

Trebuie să se recunoască, așadar, că încercarea de colonizare liberă a Sahalinului de Sud n-a reușit. E greu de precizat din ce pricină. Să fi fost de vină condițiile naturale neprielnice, sau ignoranța și neglijența funcționarilor, e greu de spus. Experiența a fost de scurtă durată, iar coloniștii nu aveau înclinări pentru o viață așezată, fiind obișnuiți din timpul rătăcirilor prin Siberia cu un trai nomad. E greu de prevăzut cum s-ar termina experiența dacă s-ar mai repeta astăzi.[1] Pentru colonia de deportați propriu-zisă, experiența coloniștilor liberi, nereușită pînă în prezent, ar putea demonstra două lucruri : în primul rînd, acești coloniști s-au ocupat cu agricultura numai scurt timp, iar în ultimii zece ani, înainte de a fi trimiși pe continent, se îndeletniceau doar cu vînătoarea și pescuitul ; pînă și Homutov, cu toată vîrsta lui înaintată, găsește mult mai rentabil să prindă nisetru și să vîneze samuri decît să cultive grîu

[1] Această experiență privește numai Sahalinul, cu toate acestea D. G. Talberg, într-un articol *Deportarea pe Sahalin (Vestnik Evropî*, 1879, nr. 5), îi dă un caracter generalizator, motivînd-o prin incapacitatea noastră de a fonda colonii și ajunge chiar la concluzia : „Oare n-ar fi timpul să renunțăm la orice încercare de colonizare în Orientul Îndepărtat ?" În răspunsul său la articolul prof. Talberg, redacția revistei *Vestnik Evropî* îl combate astfel : „Cu greu s-ar găsi un exemplu mai strălucit al posibilităților de colonizare, decît acela dat de poporul rus în trecutul său, cînd a cucerit tot Orientul european și Siberia". Susținînd aceasta, redacția citează lucrarea profesorului Eșevski, care a prezentat „un tablou minunat al colonizării ruse".

În anul 1869, un negustor a adus în Sahalinul de Sud, pentru vînătoarea animalelor cu blană, douăzeci de aleuți de ambele sexe, din insula Kadiak. Ei s-au stabilit la sud de pichetul Muraviovsk, unde nu făceau altceva decît să mănînce din alimentele primite ; în anul următor, negustorul i-a mutat pe una din insulele Kurile. Aproximativ în aceeași perioadă, la postul Korsakovsk au fost aduși doi chinezi, deportați politici. Deoarece ei și-au exprimat dorința de a se ocupa de agricultură, guvernatorul Siberiei de Est a dispus să li se dea fiecăruia cîte șase boi, un cal, o vacă, grîu pentru sămînță, și alimente pentru doi ani. Dar ei n-au primit nimic, pe motiv că lipseau alimente de rezervă ; în cele din urmă au fost trimiși pe continent. Printre coloniștii liberi care n-au reușit, l-am putea considera și pe Semionov, un omuleț pirpiriu de vreo patruzeci de ani, care pribegește și astăzi pe undeva prin sudul Sahalinului în căutare de aur. (N. aut.)

și varză ; în al doilea rînd, este cu adevărat imposibil să reții un om liber, sănătos și plin de viață în sudul Sahalinului, cînd la o distanță de numai două zile de Korsakovsk se află un ținut cald și bogat : Ussuri.

Dacă-i întrebi cine sînt ei, băștinașii Sahalinului de Sud, cu alte cuvinte populația locală, nu menționează nici tribul, nici neamul din care face parte, ci răspund simplu că sînt „aino", ceea ce în limba lor înseamnă oameni. În harta etnografică a lui Schrenk, suprafața de întindere a neamului aino este însemnată cu vopsea galbenă, care acoperă întreaga insulă japoneză Matsmai și partea de sud a Sahalinului pînă la golful Terpenie. Mai trăiesc mulți și în insulele Kurile, din care cauză rușii le zic și kurili. Numărul populației aino care trăiește pe Sahalin nu este stabilit exact, totuși, îndoială nu poate fi : neamul acesta dispare, piere cu o repeziciune din cale afară de mare. Doctorul Dobrotvorski, care acum douăzeci și cinci de ani a lucrat în Sahalinul de Sud [1], spune că într-o vreme, numai pe lîngă golful Busse erau opt sate mari aino, iar numărul locuitorilor dintr-unul singur ajungea pînă la două sute. Lîngă Naiba el a găsit urmele numeroaselor localități populate. A dat cu aproximație trei cifre luate din diferite surse : 2.885, 3.418, 2.050, considerînd că ultima este cea mai demnă de încredere. După un alt autor, contemporan cu doctorul Dobrotvorski, nenumărate sate aino se întindeau de la postul Korsakovsk, în ambele direcții, de-a lungul coastei. Eu n-am mai găsit lîngă post nici un sat, am văzut numai cîteva iurte aino pe lîngă Bolșoe Takoe și lîngă Sianți. În *„Registrul de recensămînt al băștinașilor pe anul 1889, din districtul Korsakovsk"*, numărul populației aino se reducea la 581 bărbați și 569 femei.

---

[1] De la el au rămas două lucrări de seamă : *Partea de sud a insulei Sahalin* (extras dintr-un raport medico-militar). Editat de secția siberiană a Soc. imperiale geografice ruse, 1870, vol. I, nr. 2 și 3 și un Dicționar aino-rus. (N. aut.)

Doctorul Dobrotvorski atribuie dispariţia acestei populaţii războaielor pustiitoare care ar fi avut loc odinioară pe Sahalin, natalităţii reduse, datorită sterilităţii femeilor aino, şi mai ales bolilor. Aino erau mai toţi bolnavi de sifilis şi scorbut şi probabil că au bîntuit printre ei şi epidemiile de variolă. [1]

Dar toate aceste cauze care determină de obicei mortalitatea ridicată a băştinaşilor, nu explică de ce aino dispar cu atîta repeziciune, aproape sub ochii noştri ; doar în ultimii 25, 30 de ani, n-au fost nici războaie, nici epidemii mari şi totuşi, în această perioadă de timp numărul lor a scăzut mai mult de jumătate. Mi se pare mai lesne de presupus că această dispariţie rapidă, care seamănă cu o topire, nu se datoreşte numai mortalităţii ci şi faptului că aino se mută pe insulele vecine.

Înainte de ocuparea Sahalinului de Sud de către ruşi, japonezii îi ţineau pe aino aproape în sclavie; înrobirea lor era uşoară, deoarece ei sînt blînzi şi smeriţi, dar mai ales pentru că erau flămînzi şi nu se puteau lipsi de orez. [2]

Ocupînd Sahalinul de Sud, ruşii i-au eliberat şi au apărat libertatea lor pînă-n ultimul timp, evitînd să-i jignească în vreun fel sau să se amestece în viaţa lor. E adevărat că în anul 1884, nişte ocnaşi evadaţi au măcelărit cîteva familii de aino ; se spune de asemenea că un aino a fost bătut cu biciul, pentru că n-a vrut să transporte poşta, că s-ar fi atentat la pudoarea femeilor aino, dar astfel de oprimări şi jigniri ar fi doar fapte izolate şi foarte rare. Din păcate, o dată cu libertatea, ruşii n-au adus cu ei şi orez ; după plecarea japone-

[1] E greu de presupus că această boală, care a făcut adevărate ravagii în Sahalinul de Nord şi în insulele Kurile, ar fi ocolit Sahalinul de Sud. A. Polonski scrie că iurta în care murea un om, era părăsită şi în locul ei aino construiau alta pe un loc nou. Acest obicei datează probabil din vremurile, cînd, de teama epidemiilor, aino îşi părăseau casele contaminate, căutînd alt loc unde să se stabilească. (N. aut.)

[2] Aino îi povesteau lui Rimski-Korsakov : „Sizam doarme, iar aino munceşte pentru el ; taie lemne, prinde peşte ; dacă aino nu vrea să muncească, Sizam îl bate". (N. aut.)

zilor, pescuitul a fost abandonat, aino n-au mai avut cum să-şi cîştige traiul şi au început să flămînzească. Nu se puteau hrăni numai cu peşte şi carne, cum fac ghiliacii, orezul le era necesar şi atunci, împinşi de foame, au început să se mute pe Matsmai, cu toată ura lor pentru japonezi. Am citit într-o corespondenţă („*Golos*", 1876, nr. 16) că o delegaţie din partea populaţiei aino a venit în postul Korsakovsk cerînd să li se dea de lucru sau, cel puţin, să li se dea cartofi de sămînţă şi să li se arate cum se cultivă această plantă. Se spune că nu li s-a dat de lucru, dar li s-au făgăduit tuberculii ceruţi ; făgăduiala a rămas însă neîndeplinită şi astfel, mînaţi de foame, aino au continuat să se mute pe Matsmai. Într-o altă corespondenţă din anul 1885 („*Vladivostok*", nr. 28), se spune de asemenea că aino ceruseră ceva, cererea a rămas însă fără răspuns şi ei nu mai aveau altă dorinţă decît să se poată muta de pe Sahalin pe Matsmai.

Aino sînt negricioşi ca nişte ţigani, poartă bărbi mari şi mustăţi, iar părul le este negru, des şi aspru ; ochii de culoare închisă, privesc blînzi şi expresivi. Sînt de statură mijlocie şi vînjoşi, cu trăsăturile feţei pronunţate, dar, după cum spune şi ofiţerul de marină V. Rimski-Korsakov, nu sînt turtite ca la mongoli, nici n-au ochii oblici ca la chinezi. Se spune că bărboşii aino seamănă foarte mult cu mujicii ruşi. Într-adevăr, cînd un aino îşi îmbracă halatul — un fel de suman de-al nostru — şi se leagă cu brîu, începe să semene cu un vizitiu de negustor.[1]

Pe trup, aino sînt acoperiţi cu păr de culoare închisă, care la unii creşte foarte des pe piept, formînd adevărate smocuri, dar asta nu înseamnă că ei sînt pe de-a-ntregul păroşi, cum povesteau, întorcîndu-se acasă, mulţi exploratori uimiţi de bărbile şi părul lor lung, fenomene rare la po-

[1] În cartea lui Schrenk, despre care am mai pomenit, există o planşă reprezentînd un aino. A se vedea şi cartea lui Fr. Helwald, *Istoria naturală a triburilor şi a popoarelor*, vol. II, unde este înfăţişat un aino îmbrăcat cu halat. (N. aut.)

poarele băştinaşe. Şi cazacii noştri, care răzbiseră în secolul trecut pînă la ei, în insulele Kurile, şi le luau bir, povesteau că sînt păroşi.

Popoarele cu care aino trăiesc în strînsă vecinătate se deosebesc prin lipsa părului pe faţă ; nu este de mirare deci că bărbile bogate ale ainilor îi pun pe etnografi în încurcătură. Ştiinţa n-a reuşit încă să determine originea lor. Sînt consideraţi cînd mongoli, cînd caucazieni ; ba, un englez a fost de părere că aino ar putea fi urmaşii evreilor rătăciţi din străvechi timpuri pe insulele japoneze. Mai de crezut mi se par alte două păreri : cea dintîi, că aino fac parte dintr-o rasă care a populat cîndva toate insulele asiatice de răsărit şi a doua părere, care aparţine lui Schrenk al nostru, că aino ar fi un popor paleasiatic, dislocat de multă vreme de triburile mongole de pe continentul Asiei şi stabilit pe insulele periferice, la care a ajuns prin Coreea. În amîndouă cazurile, aino înaintau de la sud spre nord, de la cald la frig, schimbînd mereu condiţii mai bune de trai cu altele mai rele. Ei nu sînt războinici şi nu suportă asuprirea, încît nu era greu nici să-i cucereşti, înrobindu-i, nici să-i alungi. Din Asia i-au izgonit mongolii, din insulele Nipone şi din Matsmai i-au dislocat japonezii ; pe Sahalin ghiliacii nu i-au lăsat să pătrundă mai sus de Taraika ; în insulele Kurile au dat peste cazaci, astfel că în cele din urmă s-au pomenit în cel mai greu impas. Astăzi orice aino care vă iese în cale, mai totdeauna cu capul gol, desculţ şi cu pantalonii sumeşi pînă la genunchi, se închină privindu-vă blînd dar trist, cu durere, ca omul fără noroc, de parcă ar vrea să-ţi ceară iertare că deşi i-a crescut cogeamite barbă, încă n-a reuşit să-şi facă un rost.

Amănunte despre poporul aino au dat Schrenk, Dobrotvorski şi A. Polonski.[1] Ceea ce am spus despre hrana şi îmbrăcămintea ghiliacilor, se referă şi la aino, am putea adăuga numai că nevoia

[1] Studiul lui A. Polonski *Insulele Kurile* a fost tipărit în *Comunicările Soc. Imp. Ruse de geografie*, 1871, vol. IV. (N. aut.)

lor de a mînca orez, moştenită de la strămunii care au trăit odată în insulele din sud, îi face să suporte greu lipsa acestei cereale. Pîinea rusească nu le place. Hrana lor este totuşi mai variată decît a ghiliacilor ; afară de carne şi peşte, ei mănîncă felurite plante, moluşte şi ceea ce italienii săraci numesc în general *frutti di mare*. Mănîncă puţin şi des, aproape la fiecare ceas ; la ei nu observi lăcomia caracteristică băştinaşilor din nord. Deoarece sugarii trec direct de la laptele mamei la peşte şi grăsime de balenă, copiii sînt înţărcaţi tîrziu. Rimski-Korsakov a văzut o femeie aino alăptînd un copil de vreo trei ani, care umbla repejor şi avea chiar un cuţitaş agăţat pe o cureluşă, ca un om mare. În portul şi în casele lor se resimte deosebit de puternic influenţa sudului adevărat, nu a sudului din Sahalin. Vara ei umblă în cămăşi ţesute din fire de iarbă sau din fibre de coajă de tei ; mai înainte însă, cînd nu erau atît de săraci, îşi făceau halate de mătase. Nu poartă căciuli şi umblă desculţi pînă toamna tîrziu, cînd începe să cadă zăpada. Iurtele lor, pline de fum şi de mirosuri grele, sînt totuşi mult mai luminoase, mai curate şi s-ar putea spune mai civilizate decît ale ghiliacilor. Pe lîngă iurte se află de regulă uscătorii de peşte care răspîndesc pînă departe un miros iute şi înăbuşitor ; cîinii urlă şi se încaieră în jur şi cîteodată vezi tot acolo şi o cuşcă mică în care stă închis un pui de urs ; ursuleţul va creşte şi va fi omorît şi mîncat la iarnă, de sărbătoarea ursului. Am văzut odată cum o fetiţă aino hrănea singură un urs, întinzîndu-i pe o lopăţică peşte uscat muiat în apă. Iurtele şi le fac din bîrne şi scînduri ; acoperişul, format din crengi subţiri, îl acoperă cu iarbă uscată. În interior, de-a lungul pereţilor ei aşază paturi de scînduri deasupra cărora vezi rafturi cu tot felul de obiecte. Aici, afară de blănuri, băşici cu grăsime, năvoade, vase şi altele, puteţi găsi şi coşuri, rogojini şi chiar instrumente muzicale. Stăpînul stă de obicei pe pat şi trage necontenit din lulea — dacă îi puneţi o

întrebare, vă răspunde politicos, dar scurt, fără chef. În mijlocul iurtei se află vatra în care ard lemne ; fumul iese afară printr-o gaură din acoperiș. Deasupra focului spînzură de un cîrlig un cazan mare, afumat, în care fierbe ciorba de pește, cenușie și plină de spumă ; un european cred că n-ar mînca-o pentru toate comorile din lume. În jurul cazanului robotesc niște sperietori. Pe cît de plăcut și proporționat sînt clădiți bărbații, pe atît de puțin atrăgătoare sînt soțiile și mamele lor. Multor călători, femeile aino le-au părut hidoase, respingătoare. Culoarea pielii lor e de un galben închis, ochii sînt înguști, trăsăturile pronunțate ; părul aspru, bățos, le atîrnă peste față ca niște smocuri de paie din acoperișul unei magazii vechi; îmbrăcămintea e fără formă și murdară, iar ca o încununare, ele sînt sfrijit de slabe și bătrînicioase. Femeile măritate își vopsesc buzele cu ceva albastru, încît nu mai au chip și asemănare de om ; privindu-le cu cîtă seriozitate și gravitate chiar, mestecau cu lingura ciorba de pește și strîngeau spuma cenușie și murdară, am avut impresia că sînt niște vrăjitoare. Nu tot atît de respingătoare sînt însă fetițele și fetele tinere.[1]

---

[1] N. V. Busse, care rareori vădea bunăvoință față de ceva, descrie, între altele, în felul următor pe femeile aino : „Aseară venise la mine un aino căruia i se dusese buhul pentru bețiile lui. Era criță și își adusese cu el și nevasta, după cît am înțeles, cu scopul de a-i sacrifica fidelitatea conjugală în schimbul unor cadouri de preț. Femeia aino era destul de frumoasă și părea gata să-și ajute soțul, dar eu m-am prefăcut că nu înțeleg ce vor... Ieșind din casă, soțul și soția, fără pic de rușine au dat tributul naturii în fața geamului meu, sub ochii santinelei. Nici altfel nu arătase această aino prea multă pudoare feminină. Sînii îi erau aproape dezgoliți. Femeile aino se îmbracă la fel ca bărbații, cu cîteva halate scurte care se desfac în față, strînse numai cu un brîu, jos, sub talie. Nu poartă de loc rufărie de corp și cea mai mică dezordine vestimentară scoate la iveală toate comorile lor ascunse." Dar chiar și acest autor sever recunoaște că „printre fetele tinere erau cîteva destul de atrăgătoare, cu trăsături plăcute și cu niște ochi negri plini de foc". Oricum, femeia aino a rămas mult în urma bărbatului în ce privește fizicul ; ea îmbătrînește și se ofilește mult mai curînd, poate și din pricină că în timpul peregrinărilor de veacuri ale acestui popor, cea mai mare parte de lipsuri, de munci grele și de lacrimi le-a revenit femeilor. (N. aut.)

Aino nu se spală niciodată și se culcă fără să se dezbrace.

Aproape toți care au scris despre acest popor, i-au prezentat obiceiurile și caracterul sub aspectul cel mai favorabil. Toți susțin în unanimitate că aino sînt un popor blînd, liniștit, modest, blajin, încrezător, comunicativ, politicos, că ei respectă proprietatea altuia și sînt curajoși la vînătoare, iar după părerea doctorului Rollen, care l-a însoțit pe La Pérouse, aino vădesc multă noblețe de caracter. Cinstea, fidelitatea, încrederea în prietenie și generozitatea sînt caracteristicile lor principale. Le place adevărul și nu suportă înșelătoria. Kruzenștern, cu deosebire încîntat de ei, lăudînd firea lor, conchide: „Aceste însușiri cu adevărat rare pe care ei le dețin de la natură, și nu datorită unei culturi înalte, au trezit în mine simțăminte adînci; respect acest popor și-l consider ca fiind cel mai bun din toate cîte mi-a fost dat să cunosc pînă astăzi."[1] La rîndul său, Rudanovski scrie: „Nu poate exista o populație mai pașnică și mai modestă decît cea întîlnită de noi în partea de sud a Sahalinului". Orice act de violență trezește în ei teamă și repulsie. A. Polonski povestește o tristă întîmplare a cărei descriere a găsit-o în arhive. Faptul s-a petrecut demult, în secolul al optsprezecelea. Sotnicul cazacilor Ciornîi, căruia îi trăznise prin cap să-i treacă la supușenia rusă pe aino din insulele Kurile, a găsit cu cale să-i biciuiască pe cîțiva dintre ei. „Numai văzînd pregătirile pentru pedeapsă, aino s-au înfricoșat; iar cînd două femei au fost trase din grup și cazacii au început să le lege mîinile la spate, pentru a le putea biciui mai ușor, cîțiva aino au rupt-o la

[1] Iată cum descrie Kruzenștern aceste calități: „Cînd am intrat în casa unui aino de pe coasta golfului Rumeanțev, am văzut dominînd în acea familie, compusă din zece membri, o înțelegere din cele mai fericite, aș putea spune chiar deplină. Deși am stat cîteva ore acolo, nu mi-am putut da seama cine este capul familiei. Bătrînii nu vădeau nici un semn de autoritate asupra celor tineri. Cînd li s-au împărțit daruri, dacă unul a căpătat mai puțin decît altul, n-a arătat nici urmă de nemulțumire, și toți se întreceau să ne facă diferite servicii." (N. aut.)

fugă, urcîndu-se pe o stîncă inaccesibilă, iar un altul, împreună cu douăzeci de femei şi copii au sărit într-o lotcă, fugind pe mare... Femeile care nu apucaseră să fugă au fost biciuite, iar vreo şase bărbaţi au fost luaţi pe caiace. Ca să nu poată fugi, li s-au legat mîinile la spate, dar cazacii au procedat cu atîta brutalitate încît un aino şi-a dat duhul. Cînd corpul acestuia, umflat şi cu mîinile de parcă erau opărite, a fost aruncat, cu o piatră de picior, în mare, Ciornîi le-a explicat celorlalţi aino : «La noi, la ruşi, aşa se obişnuieşte».“

În încheiere voi spune cîteva cuvinte despre japonezi, care au jucat un rol atît de însemnat în istoria Sahalinului de Sud. În mod obişnuit se spune că treimea sudică a Sahalinului aparţine Rusiei numai din anul 1875 şi că înainte, acest teritoriu a aparţinut Japoniei. În *„Instrucţiuni cu privire la navigaţia practică şi astronomia maritimă“*, carte scrisă de prinţul E. Goliţîn în 1854, şi pe care marinarii o folosesc şi astăzi — e considerat ca teritoriu japonez şi Sahalinul de Nord cu capul Maria şi Elisabeta. Foarte mulţi, printre care şi Nevelskoi, se îndoiau însă, că Sahalinul de Sud ar fi aparţinut japonezilor, ba chiar nici japonezii nu au fost convinşi, se pare, de acest lucru pînă în momentul, cînd comportarea stranie a ruşilor le-a sugerat şi i-a încredinţat că Sahalinul de Sud le aparţine lor. Japonezii au apărut în Sahalinul de Sud abia la începutul acestui secol, nici într-un caz mai devreme. În anul 1853, N. V. Busse a notat o discuţie cu bătrînii aino care-şi mai aminteau de timpul cînd erau independenţi. Ei spuneau : „Sahalinul este pămîntul aino. Japonezii nu au pămînt pe Sahalin.“ În 1806, anul isprăvilor năstruşnice ale lui Hvostov, pe ţărmul Anivei nu exista decît o aşezare japoneză, cu toate casele şi magaziile făcute din scînduri noi, ceea ce dovedea că japonezii veniseră de curînd. Kruzenştern debarcase în aprilie, cînd trecea pasajul de scrumbii şi apa mării părea că fierbe din pricina mulţimii de peşti, balene şi foci ;

cu toate acestea japonezii nu aveau năvoade și plase, ei prindeau peștele cu găleți. De aici se poate trage concluzia că pescuitul pe scară mare de mai tîrziu, nu exista pe atunci. Probabil că acești primi coloniști japonezi erau criminali evadați sau dintre cei expulzați din patrie, pentru că mai trăiseră și prin alte țări străine.

La începutul acestui secol și diplomația noastră a început să acorde atenție Sahalinului. Consulul Rezanov, împuternicit să încheie acordul comercial cu Japonia, avea în același timp misiunea „de a obține independența Sahalinului față de japonezi și chinezi". S-a comportat însă cu o totală lipsă de tact. „Avînd în vedere că japonezii nu-i suferă pe creștini", el a interzis echipajului să facă semnul crucii și a confiscat toate icoanele, crucile, cărțile de rugăciune și „tot ce ar putea aminti de religia creștină". Dacă ar fi să-l credem pe Kruzenștern, lui Rezanov, la audiență nu i-au dat nici măcar un scaun, nu i s-a îngăduit să poarte spada și „avînd în vedere că japonezii nu pot suferi..." el și-a scos și pantofii. Și asta a făcut-o un ambasador — un dregător rus! Mai puțină demnitate ar fi greu să găsești! Suferind un eșec total, Rezanov a vrut să se răzbune. El a ordonat ofițerului de marină Hvostov să bage spaima în japonezii din Sahalin, dar și acest ordin a fost dat într-un mod neobișnuit, în ascuns: Hvostov a primit un plic închis, cu mențiunea de a-l deschide numai după ce va debarca la Sahalin.[1]

Așadar, prin comportarea lor, Rezanov și Hvostov au recunoscut cei dintîi că Sahalinul de

[1] Hvostov a distrus casele și magaziile japoneze de pe coasta Anivei și l-a decorat pe un șef aino cu o medalie de argint pusă pe panglica ordinului „Vladimir". Acest atac banditesc a neliniștit mult guvernul japonez și l-a făcut să ia măsurile cuvenite. Ceva mai tîrziu, în insulele Kurile a fost luat prizonier căpitanul Golovin cu însoțitorii lui, ca în timp de război. Cînd, în sfîrșit, guvernatorul din Matsmai i-a eliberat pe prizonieri, le-a declarat marțial: „Ați fost făcuți toți prizonieri ca urmare a acțiunilor războinice comise de Hvostov. Acum cînd autoritățile din Ohotsk au trimis o explicație, calificînd acțiunea lui Hvostov drept un act tîlhăresc, totul devine clar și vă anunț eliberarea." (N. aut.)

Sud aparţine japonezilor. Aceştia însă, nu şi-au ocupat teritoriile noi şi l-au trimis doar pe topograful Mamia-Rinzo să cerceteze insula. În general, în toată această poveste a Sahalinului, japonezii, oameni, de altfel, energici şi şmecheri, au acţionat oarecum moale, cu nehotărîre, ceea ce se poate explica doar prin faptul că şi ei erau tot atît de puţin siguri pe drepturile lor, ca şi ruşii.

Probabil că după ce au cercetat insula, japonezilor le-a venit ideea colonizării, poate chiar întemeierea unei colonii agricole, dar încercarea lor în această direcţie, dacă o fi avut loc, nu a putut duce decît la dezamăgiri, deoarece, după cum spune inginerul Lopatin, ei nu suportau iernile aspre din insulă. Pe Sahalin nu veneau decît negustori japonezi, rareori cu soţiile lor şi trăiau ca într-un bivuac, iar peste iarnă nu rămîneau decît foarte puţini, cîteva zeci de oameni. Restul pornea cu joncile spre casă. Ei nu semănau nimic, nu cultivau legume şi nu ţineau vite cornute, aducînd din Japonia tot ce le era necesar pentru trai. Singurul lucru care-i atrăgea în Sahalinul de Sud, era peştele. Pescuitul le aducea venituri mari, deoarece prindeau cantităţi enorme, iar munca populaţiei aino le revenea aproape gratuit. Veniturile au fost la început de 50.000 şi mai tîrziu de 300.000 de ruble anual ; nu e de mirare că negustorii japonezi posedau cîte şapte halate de mătase. La început, japonezii îşi aveau factoriile numai pe coasta Anivei şi în Mauka, iar centrul lor era în depresiunea Kusun-Kotan, unde locuieşte acum consulul japonez.[1] Mai tîrziu ei şi-au tăiat un drum prin taiga, între Aniva şi valea Takoi ; aici, lîngă satul Galkino-Vraskoe de astăzi, se aflau depozitele lor. Acest drum prin pădure se poate vedea şi astăzi şi se numeşte drumul japonez. Japonezii

[1] Vezi amănunte la Veniukov, *Consideraţii de ordin general asupra extinderii graniţelor ruseşti în Asia şi măsurile de apărare ale acestora. Primul sector : insula Sahalin, Voennîi sbornik*, 1872, nr. 3. (N. aut.)

au ajuns și pînă în Taraika, unde prindeau periodic pești în rîul Poronai și unde au fondat satul Siska. Corăbiile lor ajungeau pînă la golful Nîiski ; vasul frumos pe care Poliakov l-a văzut la Tro în 1881, era tot japonez.

Sahalinul îi interesa pe japonezi numai din punct de vedere economic, așa cum pe americani i-a interesat insula Focilor. După ce, în 1853, rușii au înființat pichetul Muraviovsk, japonezii au început să manifeste și o activitate politică. Gîndul că ar putea pierde o sursă bogată de cîștig și brațe de muncă gratuite, i-au făcut să fie atenți la acțiunile rușilor, avînd ca țel consolidarea influenței proprii pe insulă, pentru a contrabalansa pe aceea a rușilor. Totuși, poate tot datorită faptului că nu erau siguri de partea cui este dreptatea, această luptă cu rușii se desfășura molatic, nehotărîtă pînă la absurd ; japonezii se comportau ca niște copii. Se limitau să lanseze printre aino diferite zvonuri cu privire la ruși și să se laude că-i vor măcelări pînă la unul. Dacă rușii înființau un pichet nou, în scurt timp, în același loc, dar pe malul opus al rîului, apărea un pichet japonez ; cu toată dorința lor de a băga frica în oase, japonezii rămîneau totuși oameni pașnici și de treabă ; ei trimiteau soldaților ruși nisetru și cînd aceștia le cereau năvoade, îi satisfăceau cu plăcere.

În anul 1867 s-a încheiat o convenție conform căreia insula aparținea ambelor state, cu aceleași drepturi de stăpînire. Rușii și japonezii și-au recunoscut reciproc drepturi egale asupra insulei, ceea ce înseamnă că nici unii, nici ceilalți nu considerau că le aparține.[1] Prin tratatul din 1875 însă, Sahalinul a fost inclus definitiv în imperiul rus,

[1] Probabil că datorită japonezilor care doreau înrobirea populației aino, dar pe baze legale, convenția cuprindea printre altele un punct destul de îndrăzneț, conform căruia băștinașii rămași datori își puteau plăti datoriile prin muncă sau prin alte servicii. Trebuie să spunem însă că pe Sahalin nu exista nici un aino pe care japonezii să-l considere liber de datorii. (N. aut.)

iar Japonia a primit în schimb toate insulele Kurile.[1]

Alături de depresiunea în care a fost instalat postul Korsakovsk, mai este o alta, care și-a păstrat denumirea din timpul cînd aici ființa așezarea japoneză Kusun-Kotan. Acum n-a mai rămas acolo nici una din vechile construcții, afară doar de dugheana ținută de o familie japoneză, în care se vînd mărunțișuri și coloniale. Am cumpărat aici pere japoneze — sălcii la gust; dar această prăvălie este de proveniență mai recentă. În depresiune, pe locul cel mai de vază se înalță o clădire albă, pe care flutură cîteodată un steag alb cu un cerc roșu. Este clădirea consulatului japonez.

Într-o dimineață, cînd bătea vîntul cel aspru, de nord-est, și în locuința mea era atît de frig că stăteam învelit cu plapuma, a venit să mă viziteze consulul japonez, domnul Kuze, cu secretarul său, domnul Sughiama. În primul rînd, am început să mă scuz că la mine este atît de frig.

— O, nu, mi-au răspuns oaspeții mei, la dumneavoastră este foarte bine!

Prin mimica și intonația vocii, căutau să mă asigure că în cameră nu numai că nu era frig, dar li se părea chiar foarte cald, și că în general, din toate punctele de vedere, locuința mea este un adevărat rai pămîntesc. Amîndoi erau japonezi adevărați, de

---

[1] Nevelskoi stăruia că Sahalinul este rusesc datorită ocupării insulei, în secolul al XVII-lea, de către tungușii noștri, cum și faptului că rușii au fost primii care au descris insula în 1742 și au ocupat sudul ei în anul 1806. El considera însă drept tunguși ruși pe oroci, fapt cu care etnografii nu sînt de acord. Prima descriere a Sahalinului nu aparține rușilor ci olandezilor, iar în ceea ce privește ocupația insulei în 1806, aici întîietatea poate fi constatată pe baze sigure. Faptul că primele investigații au fost făcute de japonezi nu prezintă nici un dubiu, ca și acela că japonezii au ocupat cei dintîi sudul Sahalinului. Dar generozitatea noastră n-a fost oare exagerată? S-ar fi putut da „din respect", cum spun țăranii, cinci, șase din insulele Kurile mai apropiate de Japonia; noi însă, am dat douăzeci și două de insule, care, dacă ar fi să-i credem pe japonezi, le aduc astăzi un venit de un milion pe an. (N. aut.)

statură mijlocie și cu fețele turtite de tip mongol. Consulul avea în jurul a 40 de ani, era un om vînjos, nu purta barbă, iar mustăcioara abia i se vedea. În schimb secretarul, cu vreo zece ani mai tînăr și purtînd ochelari albaștri, era vădit tuberculos — jertfă a climei din Sahalin. Afară de el, consulatul mai are un secretar — pe domnul Suzuki ; acesta, un om mic de statură, avea niște mustăți cît toate zilele, cu capetele spînzurînd mult în jos, după moda chinezească ; ochii îi erau înguști și oblici — din punct de vedere japonez, el reprezenta tipul frumuseții perfecte. Povestindu-mi odată despre un ministru japonez, domnul Kuze a spus : „E frumos și plin de bărbăție ca Suzuki". În afara casei, ei poartă haine europene și vorbesc rusește, ne cunosc limba foarte bine ; cînd mă duceam pe la consulat îi găseam de multe ori citind cărți rusești sau franceze ; aveau un dulap plin cu cărți. Educația lor e europeană, sînt foarte politicoși, delicați și săritori la nevoie. Pentru funcționarii de aici, consulatul japonez reprezintă un colț cald, intim, unde pot să uite de închisori, de ocnași și de neplăcerile serviciului, un colț de adevărată odihnă.

Consulul îndeplinește funcția de mijlocitor între japonezii care vin pentru pescuit sau vînat și administrația locală. În zilele de sărbătoare, el și secretarii săi, îmbrăcați în uniformă de paradă, pleacă din Kusun-Kotan și vin la post ca să-l felicite pe comandantul districtului. Domnul Belîi le plătește cu aceeași monedă : în fiecare an, la 1 decembrie, pleacă, împreună cu colegii lui, la Kusun-Kotan și felicită pe consul pentru aniversarea zilei de naștere a împăratului japonez. Cu această ocazie se bea șampanie. Cînd consulul vizitează vreo navă militară este primit cu șapte salve de tun. În timp ce mă aflam acolo, s-a întîmplat să fie decorați domnii Kuze și Suzuki cu ordinul Anna și Stanislav de gradul al treilea. Domnul Belîi, maiorul Ș. și secretarul poliției locale, domnul F. au plecat în uni-

forme de gală la Kusun-Kotan să înmîneze aceste ordine. M-am dus și eu cu ei. Japonezii au fost foarte impresionați de decorații, de care ei sînt îndeobște mari amatori, precum și de solemnitatea cu care le-au fost înmînate. Au servit șampanie. Domnul Suzuki nu-și ascundea încîntarea și întorcea ordinul primit pe toate părțile, privindu-l cu ochi strălucitori, așa cum privește un copil o jucărie dorită. Pe fața lui „frumoasă și plină de bărbăție" se citea o luptă aprigă : ar fi dorit să alerge mai repede să-i arate decorația și tinerei sale soții (era căsătorit de curînd), dar politețea îl obliga să rămînă cu oaspeții.[1]

Terminînd cu descrierea așezărilor din Sahalin, voi trece acum la particularitățile — unele mai mult, altele mai puțin importante — care constituie în momentul de față viața coloniei.

---

[1] Relațiile între administrația locală și japonezi sînt excelente, așa cum și trebuie să fie. Afară de șampania oferită reciproc la ocazii solemne, ambele părți găsesc și alte mijloace pentru a menține aceste relații. Redăm mai jos copia fidelă a unei misive trimisă de consulul japonez : „Domnului comandant al postului Korsakovsk. Referitor la adresa nr. 741 din 16 august a. c., am dat dispoziții cu privire la distribuirea celor patru butoaie de pește și cinci pachete de sare ce le-ați trimis pentru naufragiații de pe bric și joncă. Totodată, stimate domn, am onoarea a vă exprima, în numele sinistraților, sincera mea recunoștință pentru compasiunea și darurile dumneavoastră, pentru bunăvoința poporului prieten care ne este atît de necesară aici și vă asigur că nu o vom uita niciodată. Consulul imperiului Japonez — Kuze." Citind această scrisoare ne putem da seama totodată și de progresele făcute, într-un răstimp atît de scurt, de către tinerii secretari japonezi în studiul limbii ruse. Ofițerii germani care ne învață limba și străinii care traduc lucrări literare rusești scriu adesea mult mai prost.

Politețea japoneză nu este forțată, de aceea e simpatică și oricît de mult ar exagera-o unii, ea nu dăunează, sau, folosind vechea noastră zicală — „untul nu strică păsatul". Un japonez, tîmplar din Nagasaki, de la care ofițerii noștri de marină cumpărau diferite fleacuri, lăuda întotdeauna, din politețe, tot ce era rusesc. Dacă vedea un portmoneu sau un breloc, se extazia : „Ce obiect minunat ! Ce lucru fin !" Un ofițer a adus odată din Sahalin un portțigaret grosolan de lemn. „Acum, își zise el, îl înfund pe tîmplar. Să-l vedem ce mai poate spune !" Dar cînd acesta a văzut portțigaretul nu și-a pierdut cumpătul de loc, l-a scuturat în aer și a exclamat admirativ : „Strașnic de solid !" (N. aut.)

XV

Gospodarii-ocnaşi. Trecerea în rîndul coloniştilor. Alegerea locurilor pentru satele noi. Amenajarea casei. Coproprietarii. Trecerea în rîndul ţăranilor. Mutarea ţăranilor, foşti deportaţi pe continent. Viaţa la sate. Apropierea închisorii. Componenţa populaţiei după locul de naştere şi după starea socială. Administraţia satelor.

Cînd o condamnare, afară de scopurile ei directe — pedepsirea, intimidarea şi corecţia — mai are şi alte ţeluri, cum ar fi, de exemplu, colonizarea, ea trebuie să fie adaptată în permanenţă la nevoile acestui ţel, şi deci în mod inevitabil, să facă concesii. Închisoarea este antagonista coloniei şi interesele amîndurora sînt la antipozi. Viaţa în camere comune lasă o amprentă puternică şi pînă la urmă perverteşte firea deţinutului. Instinctul de gospodărie, de viaţă de familie este înăbuşit de obiceiurile traiului în comun, dezordonat; sănătatea se şubrezeşte, omul îmbătrîneşte repede, moralul lui scade şi cu cît mai tîrziu părăseşte închisoarea, cu atît sînt mai multe şanse ca în loc de un membru activ şi util al coloniei, el să devină doar o povară pentru ea. Din această cauză, reuşita colonizărilor atîrnă în primul rînd de reducerea termenului de detenţiune în închisoare şi deci al muncii silnice; în această privinţă, *„Regulamentul cu privire la deportaţi"* face concesii destul de mari. Astfel, pentru ocnaşii din perioada de corecţie, zece luni sînt considerate drept un an, şi dacă ocnaşii de categoria a doua şi a treia, adică cei condamnaţi pe termene între patru şi doisprezece ani, sînt trimişi să muncească în mine, fiecare an de muncă îi este considerat drept un an şi jumătate.[1]

[1] În Sahalin, nu există închisoare care să nu aibă în cancelarie şi un *Tabel pentru calcularea termenelor.* Din acest tabel rezultă că un condamnat la şaptesprezece ani şi jumătate rămîne la ocnă în realitate numai cincisprezece ani şi trei luni, iar dacă a nimerit pe lista celor amnistiaţi, numai zece ani şi patru luni; condamnaţii la şase ani sînt eliberaţi după cinci ani şi două luni, iar în cazul amnistierii după trei ani şi şase luni. (N. aut.)

La trecerea în perioada de corecție, legea permite ocnașilor să trăiască în afara închisorii, să-și clădească izbe, să se însoare și să aibă bani. Dar cerințele vieții au depășit *„Regulamentul"*. Pentru a ușura trecerea din categoria ocnașilor într-o categorie mai independentă, guvernatorul general al ținutului Amur a permis (1888) eliberarea înainte de termen a ocnașilor vrednici și cu purtare bună. Anunțînd această dispoziție (nr. 302), generalul Kononovici a făgăduit să reducă pedepsele cu doi și chiar trei ani. Dar și fără articole și dispoziții, în vederea necesităților coloniei, toate femeile condamnate la muncă silnică, mulți ocnași din perioada de încercare și chiar din cei condamnați pe viață, dacă au familii sau dacă sînt buni meșteri, hotarnici, surugii etc. trăiesc în case cu chirie sau proprii. Multora li se permite viața în afara închisorii pur și simplu „din umanitate", sau în baza raționamentului că nu-i nici un rău dacă X. sau Y. va locui într-o casă, în loc să stea la închisoare ; iar dacă lui Z., condamnat pe viață i se îngăduie a locui într-o casă cu chirie, pe motivul că au venit după el și soția și copiii, ar fi nedrept ca același lucru să nu i se permită și lui N., care ispășește o condamnare pe un termen mai scurt.

La 1 ianuarie 1890, în cele trei districte ale Sahalinului erau aproximativ 5.905 ocnași de ambele sexe. Dintre aceștia, 2.124 erau condamnați pînă la 8 ani (36%) ; 1567 de la 8 la 12 ani (26,5%) ; 747 de la 12 la 15 ani (12,7%) ; 731 de la 15 la 20 de ani (12,3%) ; 386 condamnați pe viață (6,5%), și 175 recidiviști condamnați pe termene de 20 pînă la 50 de ani (3%). Cei cu termene scurte, pînă la 12 ani, constituie 62,5%, adică ceva mai mult de jumătate din numărul total al condamnaților. Nu cunosc vîrsta medie a ocnașilor în momentul condamnării lor, dar calculat după vîrsta deportaților actuali, cifra trebuie să fie nu mai mică de 35 de ani ; dacă la aceasta mai adăugăm durata medie a muncii silnice, care este de 8—10 ani, și dacă mai luăm în considerare că în ocnă omul îmbătrînește mult mai

repede decît în condiţii normale, devine clar că ţinînd cont de aplicarea riguroasă a sentinţei şi de respectarea *„Regulamentului"*, cu detenţiune severă în închisoare şi cu munca sub supravegherea convoaielor de pază militară etc., nu numai condamnaţii pe termene lungi, dar şi majoritatea celor cu pedepse mai mici vor intra în colonie cu forţele epuizate.

În timpul vizitei mele, am găsit 424 ocnaşi de ambele sexe care aveau în proprietate parcele de pămînt. Am înregistrat 908 ocnaşi, bărbaţi şi femei, care trăiau în colonie în calitate de soţii, colocatari, colocatare, argaţi, chiriaşi etc. În total, în afara închisorii, trăiau în case proprii sau în casele cu chirie 1.332 de persoane, ceea ce constituie 23% din numărul total al deţinuţilor.[1]

Ocnaşii-gospodari nu se deosebesc cu nimic de colonişti, iar ocnaşii care sînt repartizaţi ca argaţi la gospodării, sînt aidoma argaţilor din satele noastre. Repartizarea deţinuţilor pentru muncă la un gospodar bun, un deportat şi el, constituie deocamdată singurul aspect al muncii silnice elaborat de practica rusească şi fără îndoială mai atrăgător decît argăţia australiană. Ocnaşii-chiriaşi, numai orele de dormit şi le petrec în locuinţe ; altfel, sînt obligaţi să vină la muncă tot atît de regulat ca şi deţinuţii din închisoare. Meseriaşii, cum ar fi, bunăoară, cizmarii sau tîmplarii, adesea îşi îndeplinesc munca lor la domiciliu, ţinîndu-se cont de specificul meseriei lor. [2]

---

[1] Nu am în vedere aici pe ocnaşii care locuiesc la funcţionari în calitate de servitori. În general, numărul celor ce locuiesc în afara închisorii se ridică, cu aproximaţie, la 25%, adică, la fiecare patru ocnaşi închisoarea cedează unul coloniei. Acest procentaj va spori considerabil cînd articolul 305 al *Regulamentului*, care permite celor din perioada de corecţie să nu mai locuiască în închisoare, se va aplica şi în districtul Korsakovsk, unde, conform dispoziţiei domnului Belîi, toţi ocnaşii, fără excepţie, trăiesc în închisoare. (N. aut.)

[2] La Alexandrovsk aproape toţi gospodarii au chiriaşi, ceea ce dă postului un aspect urban. Într-o izbă am înregistrat 17 chiriaşi. Dar aceste locuinţe aglomerate nu diferă prea mult de camerele comune din închisoare. (N. aut.)

Faptul că aproape un sfert din numărul total al ocnaşilor trăiesc în afara zidurilor închisorii, nu strică cu nimic rînduiala impusă de regulament ; dimpotrivă, trebuie să recunoaştem că deficienţele existente în ocnă se datoresc tocmai faptului că restul de trei sferturi din ocnaşi trăiesc în închisori. Despre superioritatea izbelor faţă de camerele comune din închisori putem vorbi însă numai prin supoziţii şi probabilităţi, deoarece nu avem de loc date precise în acest sens. Nimeni încă n-a demonstrat că printre ocnaşii care trăiesc în case particulare, cazurile de crimă şi evadări ar fi mai puţin numeroase decît printre acei din închisoare, sau că munca celor dintîi ar fi mai productivă decît a celorlalţi ; cred totuşi că statistica penitenciarelor, care mai devreme sau mai tîrziu va trebui să se ocupe şi de această problemă, va opta definitiv în favoarea caselor. Deocamdată este absolut sigur un lucru : colonizarea ar avea mai mult de cîştigat dacă fiecare ocnaş, indiferent de termenul pedepsei, ar fi lăsat, de îndată ce debarcă pe Sahalin, să-şi construiască o izbă pentru el şi familia lui, dacă şi-ar începe, adică, activitatea de colonist pe cît cu putinţă mai devreme, pînă mai este încă tînăr şi sănătos. În acest caz, nici echitatea n-ar avea nimic de suferit, deoarece păşind din prima zi pragul coloniei, criminalul ar trece prin cea mai grea perioadă înainte iar nu după ce a ajuns în categoria coloniştilor.

După ce ocnaşul îşi ispăşeşte pedeapsa, el este scutit de muncă silnică şi trece în rîndurile coloniştilor. Aceasta se face fără nici o întîrziere. Dacă are bani şi protecţie, noul colonist rămîne la Alexandrovsk sau pleacă în satul care îi convine lui ; acolo îşi cumpără sau îşi construieşte o izbă, în cazul cînd n-a făcut asta încă din timpul cînd îşi ispăşea pedeapsa. Pentru un asemenea colonist agricultura nu este o muncă obligatorie. Dacă însă ocnaşul face parte din masa cenuşie a anonimilor, a celor care nu se bucură de nici unul din privilegiile de mai sus şi aceştia formează majoritatea, el se

stabilește de obicei pe o parcelă de pămînt într-un sat desemnat de conducere, iar dacă acel sat este suprapopulat și nu mai dispune de pămînt cultivabil, omul este așezat într-o gospodărie mai veche, în calitate de coproprietar sau copărtaș, sau este trimis într-un loc nou.[1] Alegerea locurilor noi pentru înființarea satelor, acțiune care necesită experiență și cunoștințe speciale, este dată în seama administrației locale, adică a comandantului districtului, a directorului închisorii și a administratorului coloniei. Nu există nici un fel de directive sau instrucțiuni precise cu privire la această problemă și totul depinde de împrejurări ocazionale, cum ar fi bunăoară faptul că funcționarii administrativi se găsesc de multă vreme în postul lor și cunosc pe coloniști și regiunea (ca de exemplu domnul Butakov în nord și domnii Belîi și Iarțev în sud). Se întîmplă ca unii din ei să fie noi-veniți, în cel mai bun caz filologi, juriști sau ofițeri de infanterie, iar în cel mai rău caz oameni inculți, care n-au mai avut pînă atunci nici o slujbă, foarte adesea orășeni tineri care nu cunosc de loc viața de aici. Am mai scris despre un funcționar care n-a crezut pe băștinașii și coloniștii cu experiență, care l-au prevenit că primăvara și în timpul ploilor torențiale locul ales de el pentru înființarea unui sat este inundabil. Eram acolo cînd un funcționar a plecat cu suita lui să cerceteze un loc la o distanță de 15, 20 verste și s-a înapoiat în aceeași zi acasă, dovedind numai în cîteva ore să cerceteze și să aleagă locul, ba și să facă o plimbare foarte plăcută, cum spusese el.

---

[1] Sahalinul face parte din regiunile cele mai îndepărtate ale Siberiei. Probabil din cauza climei excepțional de aspre, la început erau repartizați aici doar coloniști care-și ispășiseră pedeapsa pe Sahalin și avuseseră astfel timp, dacă nu să se obișnuiască, dar cel puțin să cunoască locul. Acum însă, după cum se vede, începe să se schimbe această regulă. In prezența mea, din ordinul baronului A. N. Korf, a fost trimis pe Sahalin, și anume la Derbinskoe, un oarecare Iuda Gamberg, deportat în Siberia. La Dubki locuiește colonistul Simon Saulat, deportat inițial tot în Siberia și nu pe Sahalin. De asemenea sînt trimiși aici și deportații administrativi din Siberia. (N. aut.)

Funcţionarii mai vîrstnici şi cu mai multă experienţă pleacă în căutarea amplasărilor noi rar şi fără tragere de inimă, deoarece toţi sînt ocupaţi cu alte treburi, iar cei tineri n-au experienţă şi nici tragere de inimă ; administraţia tărăgănează lucrurile şi, ca urmare, satele existente devin supraaglomerate. În cele din urmă, se apelează chiar la ocnaşi sau la gardieni care, după cîte am auzit, reuşesc adesea să aleagă locul potrivit pentru un sat. Deoarece însă, atît în districtul Tîmovsk, cît şi în districtul Alexandrovsk nu mai există terenuri de parcelat, iar numărul gospodăriilor creşte cu repeziciune, în anul 1888, într-unul din ordinele sale (nr. 280), generalul Kononovici a propus „organizarea imediată a echipelor formate din ocnaşi şi deportaţi de nădejde, sub supravegherea unor gardieni cu ştiinţă de carte, care îşi cunosc meseria, sau chiar a funcţionarilor, pentru a fi trimise în căutarea unor locuri prielnice pentru aşezări". Aceste echipe rătăcesc prin regiuni neexplorate, pe unde n-a călcat niciodată picior de topograf. Locul a fost găsit, să zicem, dar nimeni nu poate spune la ce nivel se află deasupra mării, cum este solul, apa şi altele. Administraţia nu poate decît să presupună cu aproximaţie dacă locul este potrivit pentru a fi populat, dacă e bun sau nu pentru culturile agricole, din care cauză se hotărăşte la întîmplare în favoarea unui loc sau a altuia, fără măcar să ceară avizul unui medic sau al unui topograf (nici nu există topografi în Sahalin) şi măsurătorile se fac numai după ce locul a fost defrişat şi casele au început să se construiască.[1]

[1] Cu timpul, în fiecare district, alegerea locurilor noi va cădea în sarcina unei comisii ; aceasta va fi compusă din funcţionarii administrativi ai penitenciarului, un topograf, un agronom şi un medic ; numai atunci, din procesele verbale întocmite de aceste comisii, se va vedea după ce criterii a fost ales locul. În momentul de faţă se observă o oarecare regulă : oamenii sînt aşezaţi de preferinţă în văile rîurilor şi pe lîngă drumurile existente sau proiectate. Dar şi în asta se străvede mai mult rutina decît un sistem. Dacă se alege valea unui rîu, asta nu se face pentru că valea aceea a fost mai bine explorată decît altele şi găsită că ar fi mai bună pentru agricultură, ci pentru că este mai aproape de centru. Coasta sud-vestică are clima comparativ dulce, dar se află mai

Împărtășindu-mi impresiile, după inspectarea satelor, guvernatorul general mi-a spus : „Munca silnică nu se începe în ocne, ci o dată cu colonizarea". Dacă s-ar aprecia severitatea pedepsei după cantitatea muncii și a lipsurilor, atunci pe Sahalin coloniștii ispășesc o pedeapsă mult mai grea decît ocnașii. Pe locul nou ales, mocirlos mai totdeauna și acoperit cu păduri, colonistul sosește doar cu un topor, un fierăstrău și o lopată. El taie copacii, defrișează terenul, sapă șanțuri pentru a asana locul și tot timpul cît durează aceste lucrări pregătitoare, trăiește sub cerul liber, pe pămîntul jilav. Pacostea climei Șahalinului, cu ploi aproape zilnice, cu cerul mereu acoperit și temperatura aerului scăzută, nu se resimte niciodată atît de crîncen ca în timpul acestor lucrări ; de-a lungul cîtorva săptămîni, nu-l mai părăsește pe noul sosit senzația de umezeală pătrunzătoare și tremuriciul membrelor. E o adevărată *febris sachaliniensis,* cu dureri de cap și dureri în tot corpul, care nu provine dintr-o infecție ci se datorește influențelor climaterice. Mai întîi se construiește satul și abia pe urmă se va croi drumul spre sat ; în felul acesta, omul își irosește zadarnic forțele și sănătatea cu transportul greutăților, în cazul cînd de la post pînă la locul ales nu există nici măcar o potecă. Colonistul, încărcat cu unelte, alimente și altele merge prin taiga, cînd bălăcind în apă pînă la genunchi, cînd cățărîndu-se pe mormane de vreascuri, cînd încurcîndu-se în tufărișul aspru de smirdar. Articolul 307

---

departe de Due și Alexandrovsk decît valea Arkovului sau a rîului Armudan, din care cauză acestea din urmă sînt preferate. Cînd se populează locurile de-a lungul unui drum proiectat, nu se iau în considerație interesele viitorilor locuitori ai noilor centre, ci acelea ale funcționarilor și surugiilor care vor circula pe acel drum. Dacă n-ar exista perspectiva modestă de a anima și a întreține șoseaua și de a adăposti călătorii, ar fi greu de înțeles pentru ce sînt necesare, de pildă, satele proiectate de-a lungul rîului Tîm, de la izvoarele lui și pînă la golful Nfisk. Pentru paza și animarea drumului, locuitorii vor primi, probabil, ajutor în bani și în alimente de la stat. Dacă, însă, la înființarea acestor sate s-a urmărit extinderea coloniei agricole, administrația bizuindu-se pe grîul și orzul ce se vor cultiva, Sahalinul va avea atunci încă vreo cîteva mii de oameni săraci și flămînzi, hrănindu-se nu se știe cu ce. (N. aut.)

din *„Regulamentul cu privire la deportaţi"* prevede că tuturor care se stabilesc în afara închisorii, li se cuvine lemnul de construcţie necesar pentru izbă ; acest articol este interpretat aici în sensul că i se permite colonistului să-şi taie şi să-şi pregătească singur lemnul necesar.

Mai înainte, în ajutorul coloniştilor erau trimişi ocnaşi, li se dădeau şi bani pentru angajarea dulgherilor şi cumpărarea materialelor, dar această orînduire a căzut în baza unui raţionament pe care mi l-a expus unul din funcţionari şi anume că „avînd ajutoare coloniştii se lenevesc ; ocnaşii lucrează, iar ei joacă rişca". Astfel, coloniştii se descurcă acum prin propriile lor puteri, ajutîndu-se reciproc. Cei care sînt dulgheri potrivesc casa din bîrne, sobarii fac sobele, alţii taie scînduri. Cine nu are putere sau nu se pricepe să lucreze, dar are bani, poate să-şi tocmească lucrători dintre tovarăşii săi. Oamenii voinici şi rezistenţi îndeplinesc muncile cele mai grele, iar cei slabi sau care în închisoare s-au dezobişnuit de muncă, execută munca mai uşoară, cînd nu joacă rişca sau cărţi, sau nu se cuibăresc pe undeva de frig. Mulţi se descurajează, lasă lucrul baltă şi fug ; caucazienii şi manzii, care nu se pricep la construcţia izbelor, fug de obicei în primul an. Aproape jumătate din gospodarii din Sahalin nu au case şi asta se explică, după părerea mea, prin greutăţile întîmpinate la începutul vieţii lor de colonişti. Oamenii fără case, după datele culese din raportul inspectorului agronom, constituiau în anul 1889 50% din numărul total al gospodarilor din districtul Tîmovsk, 42% din Korsakovsk, iar în districtul Alexandrovsk, unde construcţia caselor este legată de mai puţine greutăţi şi coloniştii îşi cumpără mai des casele decît şi le construiesc, erau numai 20%. Cînd scheletul de lemn al casei este gata, gospodarul primeşte pe credit geamuri şi fierărie. Cu privire la aceste creditări, guvernatorul insulei menţionează într-unul din ordinele sale : „Spre marele nostru regret ajutorul acesta, ca şi multe altele se lasă aşteptat îndelungă vreme,

tăind orice elan pentru construirea caselor... În toamna anului trecut inspectînd districtul Korsakovsk, am avut prilejul să văd multe case fără geamuri, lipsesc de asemeni, cuie și piesele de fier pentru ușițe de sobă. Astăzi încă, aceste case se află în aceeași stare" (ordinul nr. 318, 1889).[1] Locul nou nu este explorat nici atunci cînd populatea lui a început. Se trimit 50—100 de gospodari, după aceea se mai adaugă în fiecare an alți zeci de gospodari noi, și nimeni nu știe pentru cîte persoane ajunge pămîntul arabil ; iată de ce, curînd după înființarea unui sat, el se suprapopulează și încep să

[1] În aceste împrejurări, colonistului i-ar putea fi foarte folositori banii pe care trebuie să-i primească pentru munca silnică prestată în timpul detențiunii. Legea prevede că unui deținut condamnat la muncă silnică îi revine a zecea parte din cîștigul realizat prin munca lui. Dacă presupunem că la lucrări de drumuri ziua de lucru se plătește cu 50 copeici, ocnașul va trebui să primească 5 copeici pe zi. În timpul detențiunii, ocnașul are dreptul să cheltuiască numai jumătate din banii cîștigați, iar restul sumei i se restituie la eliberare. Acești bani sînt degrevați de orice impozite sau alte reținori penale, iar în cazul morții deținutului, se eliberează moștenitorilor. În lucrarea sa *Organizarea insulei Sahalin*, apărută în 1878, prințul Șahovskoi, fost inspector al ocnelor din Due, emite unele considerațiuni pe care administrația actuală ar trebui nu numai să și le însușească, dar și să se conducă după ele, și anume : „Retribuția muncii îi dă ocnașului posibilitatea să-și înjghebeze un mic avut, ceea ce se știe că leagă omul de locul lui de muncă și permite deținuților, prin bună înțelegere între ei, să-și amelioreze hrana, să-si mențină hainele și locul de trai în curățenie, iar condițiile de trai mai bune, devenind o obișnuință, nu-i lasă nepăsători pe ocnași, cînd sînt privați de ele. S-a observat, de asemeni, că condițiile proaste de trai, o atmosferă grea, neprietenoasă îi fac pe ocnași nepăsători la toate și cu atît mai mult la pedepse, astfel că atunci, cînd numărul celor pedepsiți atinge cam 80% din totalitatea ocnașilor, se naște, pe bună dreptate, îndoiala în eficacitatea pedepsei, mai ales dacă ea reprimă satisfacerea unor cerințe vitale cărora omul nu poate să reziste nici chiar sub amenințarea pedepsei. Retribuția muncii permite deținuților să se simtă mai independenți unii față de alții, înlăturîndu-se astfel regretabila practică a vinderii hainelor ; ea le dă posibilitatea să-și înjghebeze gospodării proprii, ceea ce micșorează considerabil cheltuielile statului în legătură cu colonizarea lor după ispășirea pedepsei."

Uneltele sînt date pe credit pe termen de cinci ani, cu condiția ca anual colonistul să plătească a cincea parte din suma datorată. În districtul Korsakovsk, un topor de dulgher costă 4 ruble, un fierăstrău, 13 ruble, o lopată, 1 rublă și 80 copeici, o pilă, 44 copeici, iar cuiele, 10 copeici funtul. Toporul de tăiat lemne costă 3 ruble și 50 copeici, dar se dă pe credit numai în cazul cînd colonistul n-a luat topor de dulgher. (N. aut.)

se resimtă neajunsurile surplusului de oameni. Deocamdată numai în districtul Korsakovsk nu se practică acest sistem, pe cînd posturile și satele din cele două districte nordice sînt toate suprapopulate. Chiar și un om atît de grijuliu ca A. M. Butakov, comandantul districtului Tîmovsk, repartizează oamenii la întîmplare, fără să se gîndească la viitor ; în nici un district nu există atîția coproprietari și gospodari supranormativi ca la el. S-ar părea că însăși administrația Sahalinului nu mai crede în posibilitățile coloniei agricole și s-a liniștit la gîndul că pămîntul este necesar colonistului numai pe timp de șase ani, după care, trecînd în categoria țăranilor, el va părăsi neapărat insula și ca atare, problema parcelelor nu are decît o însemnătate pur formală.

Dintre cei 3.552 gospodari înregistrați de mine, 638, adică 18% erau coproprietari și dacă excludem districtul Korsakovsk unde nu există coproprietari, acest procent va crește simțitor. În districtul Tîmovsk, cu cît un sat este de proveniență mai recentă, cu atît procentul de coproprietari este mai mare ; în satul Voskresenskoe, de exemplu, sînt 97 de gospodari și 77 de coproprietari. Acest fapt demonstrează că an cu an devine tot mai greu să se găsească locuri noi pentru colonizarea deținuților eliberați. [1]

Înjghebarea gospodăriei și administrarea ei corectă sînt absolut obligatorii pentru colonist. Pentru lene, neglijență și reavoință de a-și întocmi gospodăria, este transferat la muncile comune, adică la munca silnică pentru încă un an și cu statul obligatoriu în închisoare. Articolul 402 al *„Regulamentului"* permite însă, guvernatorului general al ținutului Amur „să întrețină pe spezele sta-

[1] Gospodarul și coproprietarul trăiesc în aceeași izbă și dorm pe același cuptor. Deosebirea de religie sau chiar de sex, nu împiedică stăpînirea în comun a unei parcele de pămînt. Îmi aduc aminte că la Rîkovo, coproprietarul colonistului Golubev era un evreu, pe nume Liubarski. Tot acolo, coproprietarul lui Ivan Havrievici era o femeie, Maria Brodiaga. (N. aut.)

tului pe acei coloniști din Sahalin care după mărturia autorităților locale nu au posibilitatea să se întrețină singuri". În prezent, majoritatea coloniștilor din Sahalin primesc de la stat, în timpul primilor doi și cîteodată trei ani după eliberarea de la muncile silnice, ajutoare sub formă de hrană și îmbrăcăminte care echivalează cu rațiile obișnuite ale deținuților. Acest ajutor este acordat pe baza considerentelor umanitare și practice totodată. Într-adevăr, e greu de admis ca un colonist să poată în același timp să-și construiască izba, să defrișeze pămîntul și să-și cîștige și o bucată de pîine. Se întîmplă totuși — și asta destul de des — ca unui colonist să nu i se mai acorde acest ajutor, pentru motivul că „n-a început încă să-și ridice casa", precum și dacă s-a făcut vădit vinovat de neglijență și lene. [1]

După zece ani de viață de colonist, acesta devine țăran, căpătînd astfel mai multe drepturi. Țăranul provenit din deportați poate părăsi Sahalinul și se poate stabili în orice parte a Siberiei, după dorință, afară de regiunile Semirecenskaia, Akmolinskaia și Semipalatinskaia. El poate locui la țară, cu consimțămîntul obștii, se poate stabili și la oraș, unde se va îndeletnici cu o meserie sau cu negustoria. De-acum înainte, nu mai este judecat și condamnat pe baza *„Regulamentului cu privire la deținuți"*, ci după legile de drept comun. Corespondența lui

[1] Am mai vorbit de viața grea ce-o duc oamenii care își ispășesc aici pedeapsa, cu toate ajutoarele și creditele acordate de stat. Iată o descriere a acestei vieți de mizerie, ieșită din pana unei persoane oficiale: „În satul Liutoga mi-a fost dat să văd cel mai sărăcăcios bordei; aparținea colonistului Zerin, de meserie croitor, care de patru ani tot n-a reușit să-și înjghebeze o gospodărie. O sărăcie lucie domnea în acest bordei: afară de o masă șubredă și o buturugă de lemn ținînd loc de scaun, nici urmă de mobilă; afară de un ceainic de tablă sclipuit dintr-un bidon de petrol, nici urmă de vase sau obiecte gospodărești; în loc de pat, o grămăjoară de paie pe care era întins un cojoc și cea de-a doua cămașă a omului. Ca unelte de meserie n-avea nimic, afară de cîteva ace, niște ațe cenușii, un pumn de nasturi și un degetar de metal care-i servea totodată și drept pipă; croitorul perforase în fund o gaură în care introducea o bucățică de tulpină de stuf. De altfel, nu avea în casă decît o jumătate de degetar de tutun" (ordinul nr. 318, 1889). (N. aut.)

nu mai trece prin cenzură, obligatorie pentru ocnași și coloniști. Dar chiar și acum, în noua lui stare civilă mai persistă elementul principal al deportării: nu are dreptul de a se întoarce în patrie. [1]

Obținerea drepturilor de țăran după zece ani de deportare nu este condiționată în *„Regulament"* de nici o prevedere specială. Afară de cele trecute în observațiuni la articolul 375, singura condiție este termenul de zece ani, indiferent dacă colonistul a lucrat pămînt sau a fost meseriaș. Inspectorul închisorilor din ținutul Amurului, domnul Kamorski, mi-a confirmat, cînd a venit vorba despre asta, că administrația nu are dreptul de a menține un deportat în rîndul coloniștilor după împlinirea termenului sau de a condiționa în vreun fel oarecare trecerea lui în rîndul țăranilor. Cu toate acestea, în Sahalin am întîlnit bătrîni rămași coloniști peste termenul de zece ani, care nu primiseră încă trecerea în rîndul țăranilor. N-am putut să controlez spusele lor, de aceea nu-mi pot da seama cît sînt de adevărate. Se prea poate că bătrînii s-au încurcat la socoteală sau, pur și simplu, m-au mințit, dar avînd în vedere neglijența și nepriceperea contopiștilor și micilor slujbași ai administrației acest lucru n-ar fi exclus. Pentru coloniștii „care au avut o purtare satisfăcătoare, care au îndeplinit o muncă rodnică și au dus o viață așezată", termenul de zece ani poate fi redus la șase, în conformitate cu

[1] Pînă în anul 1888, nici coloniștii trecuți în rîndul țăranilor nu aveau dreptul să părăsească Sahalinul. Această interzicere, care excludea orice speranță într-o viață mai bună, îi făcea pe oameni să urască insula și să reacționeze sporind numărul evadărilor, crimelor și sinuciderilor. Chiar și echitatea era jertfită iluzoriului scop practic al acestei măsuri, deoarece deportații din Sahalin erau lipsiți de un drept pe care cei din Siberia îl aveau. Această măsură a fost determinată de temerea că țăranii vor părăsi mai toți insula și în cele din urmă Sahalinul se va transforma într-un loc de deportare temporară și nicidecum într-o colonie. Dar deportarea pe viață ar putea oare transforma Sahalinul într-o a doua Australie? Viața și dezvoltarea unei colonii nu depinde de ordine și interziceri, ci de existența condițiilor care pot asigura o viață liniștită și îndestulată, dacă nu pentru deportați, cel puțin pentru copiii și nepoții lor. (N. aut.)

articolul 377, folosit pe scară întinsă de guvernatorul insulei și comandanții de districte. Cel puțin dintre țăranii pe care i-am cunoscut eu, mai toți trecuseră în această categorie după șase ani. Din păcate însă, „munca rodnică" și „viața așezată" de care este condiționată această favoare în *„Regulament"* sînt altfel înțelese în fiecare din cele trei districte. În districtul Tîmovsk, de exemplu, un colonist nu este trecut în categoria țăranilor atîta timp cît mai datorează bani statului și pînă nu-și acoperă izba cu șiță. La Alexandrovsk, de pildă, coloniștii nu se ocupă cu agricultura, nu au nevoie de sămînță și unelte și de aceea fac mai puține datorii — astfel că ei pot trece mai ușor în rîndul țăranilor. În alte locuri, condiția obligatorie este ca deportatul colonist să conducă gospodăria lui ; printre deportați însă, mai mult decît în oricare alt mediu, sînt oameni care prin natura firii lor nu sînt capabili să devină gospodari, și se simt mai bine cînd lucrează ca argați. La întrebarea mea, dacă un colonist care nu are gospodăria lui proprie, pentru că este bucătar la un funcționar sau e calfă la un cizmar, ar putea să beneficieze de reducere de termen, ca să treacă în rîndul țăranilor, mi s-a răspuns la Korsakovsk afirmativ, în timp ce în cele două districte nordice, răspunsul a fost neprecis. În asemenea condiții, firește, nici nu poate fi vorba de normative precise și dacă un nou comandant de district va cere de la colonist să facă acoperișul de tablă și să cînte în strană, ar fi greu să i se demonstreze că cererea lui este o samavolnicie.

Cînd am fost la Sianți, administratorul coloniei a adunat douăzeci și cinci de coloniști lîngă clădirea administrației și le-a spus că prin ordinul guvernatorului insulei au fost trecuți în rîndul țăranilor. Ordinul fusese semnat la 26 ianuarie, dar a fost adus la cunoștința coloniștilor abia la 26 septembrie. Fericita veste au primit-o cei douăzeci și cinci de coloniști în tăcere ; nici unul nu și-a făcut semnul crucii, nici unul n-a mulțumit, toți stăteau cu fețele serioase și tăceau, parcă întristați la gîn-

dul că totul pe lumea asta, chiar și suferința, are un sfîrșit. Cînd eu și domnul Iarțev i-am întrebat care dintre ei va rămîne în Sahalin și cine va pleca, nici unul din ei nu și-a exprimat dorința de a rămîne. Toți spuneau că-i atrage continentul, că ar pleca bucuroși chiar atunci, pe loc, dar trebuie să mai zăbovească, deoarece nu au mijloacele necesare. Au început apoi discuții : că e prea puțin să ai numai bani de drum — doar și celor de pe continent le plac banii. Vor trebui să se îngrijească să fie primiți în obște, să cinstească pe unul și pe altul ; vor trebui să cumpere pămînt și să-și încropească gospodărie ; ba una, ba alta, parcă vezi că va fi nevoie de vreo sută cincizeci de ruble. De unde să le iei ? La Rîkovo, cu toate că e un sat destul de mare, am găsit numai treizeci și cinci de țărani și toți erau departe de gîndul de a prinde rădăcini acolo, toți se pregăteau să purceadă la drum spre continent. Totuși, unul din ei, pe nume Bezpalov, își construia pe parcela lui o casă mare, cu etaj și balcon, o adevărată vilă ; toți priveau cu nedumerire și nu înțelegeau pentru ce o clădește astfel. Faptul că un om bogat, cu băieți mari, ar putea dori să rămînă toată viața în Rîkovo, cînd îi stă în putință să se rostuiască minunat pe undeva pe Zee, li se părea o toană stranie, ceva anapoda. Un țăran din Dubki, cartofor pătimaș, pe care l-am întrebat dacă va pleca sau nu pe continent, mi-a răspuns privind ironic în tavan : „Mă voi strădui din răsputeri". [1]

Țăranii fug din Sahalin din cauza nesiguranței zilei de mîine, a plictiselii, a veșnicelor temeri pentru sănătatea copiilor, dar mai ales mînați de nestăvilita dorință de a mai respira o dată înainte de moarte aerul libertății, de a trăi cît de puțin timp

[1] Am întîlnit un singur om care și-a exprimat dorința de a rămîne toată viața în Sahalin : era un năpăstuit din gubernia Cernigov, condamnat pentru necinstirea propriei sale fiice. El nici nu se gîndește să se întoarcă în ținuturile natale, fiindcă lăsase în urma lui o faimă proastă, nu scria niciodată copiilor săi, care erau mari acum, ca să nu le amintească de existența sa, apoi, ca să se întoarcă pe continent, nu-i permitea nici vîrsta înaintată. (N. aut.)

viața de om liber. Amurul și ținutul Ussuri, despre care vorbesc toți ca despre o țară a făgăduinței, sînt atît de aproape! Numai trei, patru zile de drum cu vaporul și dai de libertate, climă caldă, recolte îmbelșugate... Acei care au și plecat pe continent și s-au aciuat acolo, scriu cunoștințelor lor din Sahalin că sînt mulțumiți, că toți le întind mîna, iar carafa de votcă nu costă decît cincizeci de copeici. Plimbîndu-mă odată prin port la Alexandrovsk, am intrat într-o magazie și am văzut acolo un bătrîn și o bătrînă de vreo 60—70 de ani, cu niște saci și boccele, pregătiți, după cum se vedea, pentru drum. Am intrat în vorbă. Bătrînul primise de curînd dreptul de țăran și pleca acum cu baba lui pe continent; întîi la Vladivostok și pe urmă „unde-o vrea dumnezeu". După spusele lor, bani nu aveau. Vaporul urma să plece a doua zi, dar ei veniseră din ajun în port și în așteptare stăteau pitiți cu tot avutul lor umil în magazie, de parcă le-ar fi fost teamă să nu-i întoarcă cineva din drum. Vorbeau de continent cu dragoste și evlavie, convinși că vor găsi acolo o viață adevărată, fericită. În cimitirul din Alexandrovsk, pe o cruce neagră, cu icoana maicii domnului, am citit următoarea inscripție: „Aici odihnesc rămășițele tinerei Afimia Kurnikova, moartă la 21 mai 1888, la vîrsta de 18 ani. Crucea aceasta a fost ridicată în amintirea ei și a plecării părinților ei pe continent în iunie 1889."

Dacă țăranul nu are o comportare bună și mai datorează și bani la vistierie, nu i se dă voie să plece pe continent. Dacă trăiește în concubinaj cu o femeie deportată și are copii cu ea, poate pleca numai dacă asigură, cu tot avutul său, existența concubinei și a copiilor nelegitimi (ordinul nr. 92, 1889). Pe continent, țăranul se poate înscrie oriunde, în plasa pe care și-o alege singur. Guvernatorul în a cărui subordine se găsește plasa, anunță pe guvernatorul insulei și acesta dă dispoziția ca acel țăran, împreună cu familia lui, să fie șters din listele aflate la comandamentul de poliție, astfel că,

în mod formal, se împuţinează numărul „nenorociţilor". Baronul A. N. Korf mi-a spus însă că ţăranul care nu are o comportare bună pe continent, este expediat îndărăt prin ordin administrativ şi de data asta va rămîne în Sahalin pînă la sfîrşitul vieţii.

Din cîte am auzit, cei plecaţi pe continent trăiesc bine. Am citit scrisorile unora, dar n-am putut vedea eu însumi cum şi-au organizat viaţa prin meleagurile noi. Am întîlnit totuşi pe unul din ei, stabilit nu într-un sat, ci în oraş. Eram la Vladivostok împreună cu ieromonahul Eraklie, misionarul şi preotul Sahalinului ; ieşeam cu el dintr-un magazin, cînd un om cu un şorţ alb şi cizme înalte şi lucioase, părînd a fi portar sau hamal, l-a recunoscut pe părintele Eraklie şi s-a apropiat bucuros, cerîndu-i binecuvîntarea. Era unul din fiii spirituali ai preotului, un fost ţăran deportat. Părintele Eraklie l-a recunoscut de asemenea, ba şi-a amintit şi numele lui. „Ei, cum trăieşti aici ?" l-a întrebat. „Slavă domnului, bine !" a răspuns omul cu voie bună.

Pînă la plecarea pe continent, ţăranii trăiesc în posturi sau prin sate şi se ocupă de gospodărie în aceleaşi condiţii grele ca şi ocnaşii şi coloniştii. Continuă să depindă de administraţia penitenciarului, iar cei care trăiesc în sud îşi mai scot şi căciulile de la cincizeci de paşi. Ce-i drept, comportarea faţă de ei este mai bună şi nu mai sînt pedepsiţi cu biciul, totuşi nu sînt încă ţărani, în adevăratul sens al cuvîntului, ci tot deţinuţi. Trăiesc în preajma închisorii şi o au mereu sub ochi, iar munca paşnică a pămîntului se împacă tare greu cu vecinătatea unei închisori de deportaţi ! Unii călători susţin că au văzut la Rîkovo hore în piaţă, că au auzit răsunînd cîntece şi armonici. Eu n-am văzut şi n-am auzit aşa ceva ; nici măcar nu-mi pot închipui fete tinere întinzînd hora lîngă o puşcărie. Chiar de mi s-ar fi întîmplat ca afară de zăngănitul lanţurilor şi de strigătele paznicilor să aud vreodată şi un cîntec vesel, aş fi luat asta drept o cruzime, căci omul bun şi milostiv n-ar

putea cînta lîngă o închisoare. Ţăranii şi coloniştii cu soţiile şi copiii lor suportă foarte greu vecinătatea închisorii, care, ca şi viaţa militară, cu severitatea ei cazonă, cu inevitabila tutelă a superiorului, îi menţine într-o continuă stare de teamă şi încordare. Administraţia închisorii le confiscă păşunile, cele mai bune locuri de pescuit şi cele mai bune păduri. Evadaţii, cămătarii din puşcării şi hoţii îi nedreptăţesc, îi jumulesc de bani ; călăul închisorii, cînd se plimbă pe stradă, îi sperie, gardienii le necinstesc soţiile şi fiicele, dar mai ales îi apasă vederea închisorii care le aminteşte în fiecare clipă de trecutul lor; cine sînt ei şi unde se află.

Locuitorii satelor nu formează o comunitate. Dacă ar exista locuitori mai vîrstnici, originari din Sahalin, pentru ei insula ar putea fi o patrie, dar nu sînt din aceştia, iar cei veniţi de mai multă vreme sînt prea puţini la număr, majoritatea alcătuind-o noii veniţi ; populaţia se schimbă în fiecare an, unii vin, alţii pleacă, şi în multe sate, după cum am spus, locuitorii nu-ţi dau impresia unor oameni cu interese comune, ci a unei adunături, a unei îngrămădiri întîmplătoare. Ei îşi spun fraţi, pentru că au suferit împreună, dar sînt prea mari deosebirile dintre ei, de aceea se simt străini unul faţă de altul. Nici nu vorbesc aceeaşi limbă şi sînt şi de religii diferite. Bătrînii disprețuiesc această omenire pestriţă şi spun, rîzînd batjocoritor, că nici vorbă nu poate fi de obşte, cînd în acelaşi sat trăiesc ruşi, ucraineni, tătari, polonezi, evrei, finlandezi, kirghizi, gruzini şi ţigani. Am vorbit şi mai sus de repartizarea neuniformă a elementelor neruse. [1]

---

[1] La întrebarea : „Din ce gubernie sînt ?" — mi-au răspuns 5.791 de persoane ; dintre ele 260 erau din Tambov ; din Samara — 230, din Cernigov — 201, din Kiev — 201, din Poltava — 199, din Voronej — 198, din regiunea Donului — 168, din Saratov — 153, din Kursk — 151, din Perm — 148, din Nijni-Novgorod — 146, din Penza — 142, din Moscova — 133, din Tver — 133, din Herson — 117 şi din Oriol — 115. Pentru celelalte gubernii reveneau mai puţin de 100 pentru fiecare. Guberniile din Caucaz au dat toate împreună 213 sau 36%. În închisori, caucazienii dau un procent mai mare decît în colonii, ceea ce înseamnă că suportă

Dezvoltarea centrelor populate mai este influențată negativ și de faptul că, în colonie, mulți vin la o vîrstă înaintată, sînt neputincioși, bolnavi trupește și sufletește, vin apoi elemente criminale, oameni incapabili de muncă sau nepregătiți din punct de vedere practic, deoarece în patrie au trăit în orașe și nu s-au ocupat niciodată de agricultură. Din datele culese de mine din situațiile oficiale, rezultă că la 1 ianuarie 1890, în toată insula, în închisori și colonii, trăiau 91 de nobili și 924 de orășeni, foști cetățeni de onoare, negustori, tîrgoveți, unii supuși străini, constituind 10% din numărul total al deportaților.[1]

---

mai greu recluziunea și nu trec toți în rîndul coloniștilor ; cauzele sînt evadările mai frecvente și probabil și mortalitatea mai ridicată. Guberniile poloneze au dat în total 455 sau 8%. Finlanda și țările Baltice au dat 167 sau 2,8%. Aceste cifre pot oferi un tablou aproximativ al componenței populației după locul de naștere, dar e îndoielnic că ar avea cineva curajul să tragă, de pildă, concluzia că gubernia Tambov este cea mai bogată în criminali și că ucrainenii, foarte numeroși în Sahalin, dau un procentaj mai mare de elemente criminale decît rușii. (N. aut.)

1. Nobilii și în general cei din pătura cultă nu se pricep la plugărie și la construcții de izbe. Pentru a-și ispăși pedeapsa, ei trebuie să muncească la fel cu ceilalți deținuți, dar nu au putere. Sînt nevoiți astfel să caute o muncă mai ușoară și unii din ei nu fac nimic. In schimb, trăiesc mereu sub teroarea gîndului că va cădea pe capul lor o năpastă, că vor fi trimiși în mine, vor fi biciuiți, puși în lanțuri etc. In marea lor majoritate, aceștia sînt oameni obosiți de viață, fricoși, mereu triști ; privindu-i nu reușești să vezi în nici unul din ei un criminal. Se găsesc însă printre ei și puștamale, pehlivani, obraznici, depravați pînă-n măduva oaselor, *moral insanity* ; unii îți fac impresia unor „parveniți" de penitenciar ; felul lor de a vorbi, zîmbetul, mersul și atitudinea slugarnică, totul în ei respiră ceva nesănătos, trivial. Oricum ar fi însă, e îngrozitor să te închipui în pielea lor. Un ocnaș, fost ofițer, pe cînd era transportat în vagonul de deținuți la Odesa, a văzut pe geam „un pescuit poetic și pitoresc, la lumina făcliilor și a crengilor îmbibate de rășină... Cîmpiile Ucrainei erau înverzite ; în pădurile de stejari și tei de lîngă calea ferată, mijeau lăcrămioare și violete ; aerul era înmiresmat de parfumul florilor și al libertății pierdute" (*Vladivostok*, 1888, nr. 14). Povestindu-mi cum prietenii l-au condus la plecarea din Rusia, un fost nobil, condamnat pentru asasinat, mi-a destăinuit : „Începusem să-mi dau seama de toată grozăvia situației mele și nu doream decît să trec cît mai neobservat, să intru în pămînt, dar prietenii nu mă înțelegeau și căutau să mă consoleze cu tot dinadinsul, înconjurîndu-mă cu mii de atenții". Cînd ocnașii din clasele privilegiate trec pe stradă sau sînt transportați dintr-un loc în altul, nimic nu-i impresionează mai neplăcut decît curiozitatea cetățenilor liberi și mai ales a cunoscuților. Din păcate, și în în-

Fiecare sat își alege un primar dintre coloniști sau țărani și el trebuie să fie confirmat de comandantul districtului. De obicei se aleg oameni așezați, deștepți și știutori de carte ; atribuțiile lor nu sînt prea bine precizate, în orice caz ele se aseamănă cu a primarilor din Rusia ; rezolvă diferite probleme mărunte, orînduiesc căruțele în convoi, apără interesele consătenilor, atunci cînd este cazul etc. Primarul din Rîkovo are și ștampila lui. Unii din ei primesc și leafă.

În fiecare sat se mai află și un gardian. De cele mai multe ori, el este ales dintre gradele inferioare ale garnizoanei locale și, ca regulă, nu prea știe carte ; acesta are datoria să supravegheze purtarea coloniștilor, urmărindu-i să nu plece fără voie din localitate și să nu întîrzie munca la cîmp. El este șeful direct, cel mai apropiat al satului și cîteodată singurul reprezentant al justiției ; rapoartele lui către superiori reprezintă acte importante pentru aprecierea purtării coloniștilor și a felului în care izbutesc ei să-și întocmească viața. Iată un exemplu de un astfel de raport :

LISTA

locuitorilor din satul Armudanul de Sus care au o purtare proastă.

Numele	*Cauza*
1. Izdrughin Anani	Hoț
2. Kiselev Piotr Vasiliev	Tot așa
3. Glîbin Ivan	Tot așa
1. Galînski Semion	Prost gospodar, fire samavolnică
2. Kazankin Ivan	Tot așa

---

chisori și pe străzi, chiar în presă, se fac mereu glume usturătoare pe socoteala ocnașilor din clasele privilegiate. Într-un ziar am citit că un fost consilier comercial, pe cînd trecea în convoi prin Siberia, a fost invitat într-o casă la dejun ; după plecarea lui, cînd stăpînul casei și-a numărat linqurile, ar fi constatat că una din ele lipsește. Cine a furat-o ? Consilierul bineînțeles ! Despre un fost dregător s-a scris că nici la ocnă nu se plictisește, are șampanie și femei la discreție. După mine, e o cruzime să faci astfel de glume.. (N. aut.)

XVI

Componența populației deportate după sex. Problema femeilor. Femeile ocnașe și colonistele deportate. Concubini și concubine. Femeile libere.

În colonia deportaților, la 100 de bărbați revin 53 de femei.[1] Această proporție este valabilă numai pentru cei care locuiesc în afara zidurilor închisorii. Mai trebuie să ținem seama însă, de bărbații din închisori și de soldații burlaci, pentru care „obiectele necesare pentru satisfacerea cerințelor naturale", cum s-a exprimat cîndva una din autoritățile locale, îl constituie aceleași femei deportate sau care au venit împreună cu deportații. Dar chiar ținînd seama de acești oameni, atunci cînd e vorba să stabilim componența populației din colonie după sex și după situația familială, n-o putem face decît cu oarecare rezervă. Atîta timp cît trăiesc în închisoare sau în cazărmi, toți acești bărbați privesc colonia numai din punctul de vedere al consumatorului, al necesităților proprii. Venirea lor în colonie reprezintă influența nocivă externă, în urma ei natalitatea scade și numărul bolnavilor crește. Această influență are un caracter ocazional și poate fi mai mare sau mai mică, proporțional cu distanța dintre centrul populat și închisoare sau cazarmă ; o putem asemăna cu influența salahorilor care lucrează la terasamentul căii ferate din vecinătatea unui sat. Dacă-i socotim pe toți bărbații, inclusiv cei din închisoare și cazarmă, numărul de femei care le revine se reduce aproape la jumătate și vom avea atunci proporția de 25 la 100.

Proporția de 53 și 25 la sută este într-adevăr nesatisfăcătoare, totuși nu poate fi socotită prea mică pentru o colonie tînără de deportați, care se dez-

[1] După datele întocmite de cel de al zecelea recensămînt (pe anii 1857—1860), în guberniile rusești media era de 104,8 femei la 100 bărbați. (N. aut.)

voltă în condiţii atît de puţin prielnice. În Siberia, în asemenea cazuri, femeile reprezintă doar un procentaj de 10%, iar dacă privim practica deportărilor în străinătate, vom întîlni acolo colonişti, fermieri respectabili, care sînt atît de puţin răsfăţaţi din acest punct de vedere, încît întîmpină cu braţele deschise pe prostituatele aduse din metropolă ; ei dau căpitanilor de vase cîte o sută de funturi de tutun pentru o femeie. Aşa-numita problemă feminină este pusă pe Sahalin într-un mod trivial, totuşi, într-o formă mai acceptabilă decît în coloniile de deportare ale ţărilor din Europa de vest, cînd acele colonii se aflau la începutul dezvoltării lor. Pe insulă pot debarca nu numai femei deportate sau prostituate. Datorită măsurilor luate de Direcţia generală a penitenciarelor şi datorită flotei comerciale care a reuşit să stabilească o legătură comodă şi rapidă între Rusia europeană şi Sahalin, problema femeilor şi fetelor care doresc să-şi însoţească soţii sau părinţii în deportare, s-a simplificat mult. Mai înainte, o soţie care-şi urma de bunăvoie soţul, era un caz la treizeci. Astăzi însă, prezenţa femeilor libere a devenit foarte obişnuită pentru colonie şi ar fi greu să-şi închipuie cineva Rîkovo sau Novo-Mihailovka fără aceste figuri tragice „care au venit să salveze viaţa soţilor şi şi-au pierdut-o pe a lor". Acest punct este poate singurul pentru care Sahalinul nu va ocupa ultimul loc în istoria deportărilor.

Voi începe cu femeile condamnate la muncă silnică. La 1 ianuarie 1890, în toate cele trei districte, femeile constituiau 11,5% din numărul total al ocnaşilor. [1] Din punctul de vedere al colonizării, aceste

[1] Această cifră poate servi numai la determinarea componenţei ocnaşilor după sex. Pentru evaluarea comparativă a moralităţii ambelor sexe, ea nu constituie un material de nădejde. Femeile sînt condamnate la muncă silnică într-un număr mai mic decît bărbaţii, dar nu pentru că ar fi mai morale decît ei, ci pur şi simplu pentru motivul că prin viaţa pe care ele o duc şi, în parte, datorită particularităţilor făpturii lor, sînt mai puţin expuse influenţelor exterioare şi riscului de a comite fapte penale. Ele nu au servicii în birouri şi în armată, nu pleacă la munci sezoniere, nu muncesc în păduri, în mine sau pe mare, şi de aceea de-

femei prezintă un mare avantaj : ele intră în colonie destul de tinere. Majoritatea sînt femei cu un temperament viu, condamnate pentru crime pasionale sau cu caracter familial : „am fost condamnată pentru soţul meu", „am fost condamnată pentru soacra mea", auzi în majoritatea cazurilor. Ucigaşele acestea sînt cel mai adesea victimele dragostei sau ale despotismului familial. Chiar şi cele condamnate pentru incendiere sau falsificare de bani, suferă de fapt condamnarea din cauza bărbatului, pentru că au fost antrenate la crimă de către iubiţii lor.

Factorul sentimental joacă un rol preponderent în trista lor existenţă, atît înainte cît şi după judecarea lor. În drum spre Sahalin, pe vapor, le ajunge la ureche cum că pe insulă vor fi căsătorite cu sila. Aceste zvonuri le neliniştesc. A fost un caz, cînd femeile deportate s-au adresat căpitanului vaporului, rugîndu-l să intervină să nu fie măritate împotriva voinţei lor.

Cu 15, 20 de ani în urmă, la sosirea pe insulă femeile deportate erau imediat închise în case de

---

lictele de muncă sau împotriva disciplinei militare, sau crimele cu participare directă la acţiune, ca jefuirea poştei, tîlhărie la drumul mare etc., care necesită forţa fizică a unui bărbat, ele nu le pot comite. Articolele de lege cu privire la delicte ca abuzuri, corupere de minore, depravare şi vicii împotriva firii privesc numai pe bărbaţi. In schimb, femeile comit omoruri, schilodesc şi devin complice într-un număr relativ mai mare decît bărbaţii ; la categoria aceasta de delicte bărbaţii însumează cifra de 47%, iar femeile 57%. În ceea ce priveşte condamnările pentru otrăvire, la acest capitol majoritatea femeilor este nu numai relativă, ci absolută. În anul 1889, în cele trei districte, numărul otrăvitoarelor era de trei ori mai mare decît al otrăvitorilor, proporţia relativă fiind de 23. În general însă, femeile deportate sînt mai puţine decît bărbaţii, şi cu toate că în fiecare an sosesc loturi noi de femei libere, majoritatea bărbaţilor rămîne covîrşitoare. Această inegalitate numerică a sexelor este inevitabilă într-o colonie de deportaţi ; o echilibrare ar fi posibilă numai o dată cu sistarea deportărilor sau în cazul cînd spre insulă ar începe un aflux de elemente de imigrare, treptat contopindu-se cu deportaţii, sau în împrejurarea că va apare şi la noi o mistress Fray, care va milita energic pentru aducerea fetelor cinstite din familii sărace, cu scopul dezvoltării vieţii de familie în Sahalin.

Despre deportările din Europa şi din Rusia şi mai ales despre problema feminină, vezi cartea prof. I. L. Foiniţki *Studiu despre penalitatea în legătură cu penitenciarele.* (N. aut.)

toleranță. „În sudul Sahalinului, scria Vlasov în raportul său, din pricină că nu există un loc special pentru detențiunea femeilor, acestea erau găzduite în brutărie. Depreradovici, guvernatorul de atunci al insulei, dăduse dispoziția de a se transforma secția de femei din închisoare în casă de toleranță." Despre muncă, oricare ar fi ea, nici vorbă nu putea fi, deoarece „numai cele care greșiseră cu ceva sau care nu se bucurau de simpatia bărbaților", munceau la bucătărie ; restul serveau pentru „distracție" și beau amarnic. „În cele din urmă, după cum scrie Vlasov, se depravau în așa hal încît fiind în permanență cu mintea aburită, erau în stare să-și vîndă copiii pentru o litră de alcool".

Acum, în ziua cînd sosește un lot de femei la Alexandrovsk, el este condus cu mare alai de la debarcader la închisoare. Femeile, încovoiate sub povara boccelelor, înaintează cu greu pe drum, abia mișcîndu-și picioarele, moleșite de răul de mare de care au suferit ; iar în urma lor, ca la iarmaroc după un grup de măscărici, se ține o liotă întreagă de femei, bărbați și copii, precum și slujbași ai administrației. Tabloul amintește de migrarea scrumbiilor în Aniva, cînd în urma bancurilor de pește se ațin o droaie de balene, foci și delfini, dornici să se desfete cu scrumbiile pline de icre. Coloniștii burlaci însoțesc alaiul cu gînduri cinstite și simple : ei au nevoie de o gospodină. Femeile sînt curioase să vadă dacă n-a sosit în cîrd vreo compatrioată de-a lor. Conțopiștii și gardienii umblă după „fetițe". De obicei tărăboiul acesta se petrece spre seară. Femeile sînt închise într-o încăpere anume pregătită, în timp ce, în închisoare și în întregul post nu se discută decît despre noul lot, despre plăcerea vieții de familie, despre greutatea de a-ți duce gospodăria fără o femeie etc. În primele douăzeci și patru de ore care urmează, cît timp vaporul n-a plecat încă spre Korsakovsk, are loc repartizarea lotului nou de femei pe districte. Repartizarea o fac funcționarii din Alexandrovsk și de aceea districtul acesta capătă partea leului, atît în ce pri-

veşte cantitatea, cît şi calitatea ; ceva mai puţin şi de calitate mai inferioară capătă districtul apropiat — Tîmovsk. Aci, în nord, se face o triere foarte minuţioasă. Ca printr-un ciur rămîn pe loc femeile cele mai frumoase şi mai tinere, încît fericirea de a trăi în sudul insulei le revine numai femeilor mai în vîrstă şi celor care „nu se bucură de simpatia bărbaţilor". Repartizarea se face fără să se ţină seama de necesităţile coloniei agricole ; de aceea, după cum am mai spus, în Sahalin femeile sînt repartizate în mod inegal şi, ca înadins, tocmai în districtele cele mai puţin prielnice colonizării numărul femeilor este mai mare. În districtul Alexandrovsk, de pildă, la 100 de bărbaţi revin în medie 69 femei, în districtul Tîmovsk — 47 iar în Korsakovsk, cea mai bună regiune pentru colonizare, numai 36. [1]

Dintre femeile alese pentru districtul Alexandrovsk, o parte sînt repartizate în serviciul funcţionarilor. După închisori, după şederea în vagonul cu puşcăriaşi şi în cala vaporului, încăperile curate şi luminoase ale funcţionarilor le par la început femeilor castelul fermecat din basme, iar însuşi stăpînul, un geniu al binelui sau al răului, cu puteri absolute asupră-le ; de altfel, ele se obişnuiesc repede cu noua situaţie, totuşi în vocabularul lor mai rămîne încă multă vreme amprenta închisorii şi a calei vaporului : „Nu pot să ştiu", „mîncaţi, înălţimea-voastră", „întocmai cum spuneţi". O altă parte din femei ajung în haremul funcţionăraşilor şi gardienilor închisorii, iar a treia şi cea mai mare parte, în casele coloniştilor, dar numai celor înstăriţi şi cu protecţie li se dau femei. Uneori şi ocnaşii

[1] Într-unul din foiletoanele sale, doctorul A. V. Şcerbak scrie : „Descărcarea s-a terminat abia a doua zi dimineaţa. Mai rămînea doar să luăm în primire lotul de deportaţi repartizat la postul Korsakovsk şi să ni se înmîneze chitanţele de descărcare. Deportaţii au fost trimişi neîntîrziat, erau 50 de bărbaţi şi 20 de femei. În listele deţinuţilor nu erau menţionate meseriile lor, iar femeile erau foarte bătrîne. Vădit, conducerea locală căutase să scape de ciuruciuri." *(Cu ocnaşii deportaţi, Novoe vremea,* nr. 5381). (N. aut.)

din perioada de încercare pot căpăta o femeie, dacă au bani și oarecare proptele în lumea închisorii.

În postul Korsakovsk, femeile noi-sosite sînt închise toate într-o baracă specială. Comandantul districtului și directorul închisorii hotărăsc împreună care dintre coloniști și țărani merită să capete o femeie. Prioritatea revine celor care și-au înjghebat o gospodărie și au o comportare bună. Puținii fericiți primesc ordin ca în cutare zi, la o anumită oră, să se prezinte în post, la închisoare, pentru a căpăta o femeie. Și iată că, în ziua hotărîtă, pe lungul drum de la Naibuci la post întîlnești oameni care merg spre Korsakovsk și pe care localnicii îi numesc în zeflemea „mirii" sau „junii". Înfățișarea lor este oarecum deosebită, ca de „mire", într-adevăr; unul s-a gătit cu o cămașă roșie, altul poartă un fel de pălărie de plantator, de o formă năstrușnică, al treilea se fudulește cu niște cizme noi, strălucitoare, cu tocuri înalte, cumpărate nu se știe de unde și în ce împrejurare. Cînd sosesc cu toții la post, ei sînt admiși în baraca femeilor. În primul sfert sau jumătate de oră, se plătește obișnuitul tribut timidității, mirii umblă tăcuți și încruntați pe lîngă paturi și privesc femeile care stau smerite, cu ochii plecați. Fiecare alege, fără mutre acre, fără ironie, foarte serios, privind „omenește" și lipsa de frumusețe și bătrînețea și înfățișarea de pușcăriașe. Privesc și caută să descifreze pe fețele femeilor care din ele ar putea fi o gospodină mai bună. Cînd bărbatul se oprește în sfîrșit la o femeie, fie tînără, fie mai trecută, care i s-a părut mai potrivită, se așază lîngă ea și începe o discuție serioasă. Ea îl întreabă dacă are samovar și cu ce și-a acoperit casa, cu paie sau cu șiță. El îi răspunde că are samovar și mai are și un cal și o vacă de doi ani, iar casa lui e bună, acoperită cu șiță. Abia mai tîrziu, după examenul material, gospodăresc, cînd amîndoi își dau seama că treaba se poate socoti făcută, ea se hotărăște să-l întrebe:

— Dar n-ai să mă obijduiești?

Şi asta-i totul, nu mai au ce discuta. Se notează în registru că femeia a fost repartizată lui cutare, în satul respectiv — şi astfel căsătoria civilă este gata încheiată. Colonistul pleacă acasă cu femeia, şi pentru un final demn, ca să nu se facă de rîs, tocmeşte o căruţă — de multe ori din ultimii lui bani. Cînd ajung acasă, femeia încălzeşte în primul rînd samovarul, iar vecinii privind fumul, se vestesc, plini de invidie, că omul cutare şi-a adus nevastă.

Muncă silnică pentru femei nu există pe insulă. Este adevărat că unele ocnaşe spală pe jos în cancelarie, lucrează la grădinile de zarzavat sau cos saci, dar o muncă organizată şi permanentă, după regulile muncii silnice, nu se depune şi cred că nici nu se va depune vreodată. Închisoarea a cedat complet pe femeile deportate coloniei agricole. Cînd ele sînt trimise pe insulă, nu se are în vedere pedepsirea sau îndreptarea lor, ci numai capacitatea de a naşte copii şi a îngriji de o gospodărie. Femeile deportate sînt repartizate coloniştilor în calitate de slugă la toate pe baza art. 345 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi"*, acesta permite ocnaşelor necăsătorite „să se întreţină muncind prin satele apropiate, pe la colonişti mai vechi, pînă ce se vor mărita". În realitate, articolul nu face decît să preîntîmpine rigorile legii care interzice desfrîul şi încălcarea moralei. De fapt, o femeie deportată sau colonistă, care trăieşte la un colonist, nu este sluga, ci concubina lui, soţie nelegitimă, cu ştiinţa şi aprobarea conducerii. În scriptele oficiale, viaţa femeii sub acelaşi acoperiş cu un colonist figurează ca: „înjghebarea în comun a gospodăriei" sau „întocmirea în comun a unei case" [1], iar convieţuirea aceasta poartă denumirea de „familie liberă". S-ar putea spune că exceptînd un mic număr de femei din pătura cultă şi pe ace-

[1] Dăm ca exemplu ordinul: „În urma cererii domnului comandant al districtului Alexandrovsk, cuprinsă în raportul din 5 ianuarie, cu nr. 75, deţinuta Akulina Kuznеţova din închisoarea din Alexandrovsk este repartizată în districtul Tîmovsk pentru înjghebarea în comun a unei gospodării cu colonistul Alexei Şarapov" (1889, nr. 25). (N. aut.)

lea care vin aici împreună cu soţii lor, toate femeile deportate devin concubinele coloniştilor. Acest lucru trebuie considerat ca fiind o regulă. Cînd o femeie din Vladimirovka a refuzat să fie concubină, declarînd că a venit pe insulă să muncească şi nu pentru altceva, cuvintele ei au produs o nedumerire generală. [1]

Practica locală a adoptat o atitudine specială faţă de femeia deportată, atitudine răspîndită, credem, în toate coloniile de deportaţi. Femeia este ceva între om, gospodină şi o fiinţă inferioară, ba, ceva mai puţin chiar decît un animal domestic. Iată o cerere pe care coloniştii din satul Siska au înaintat-o către comandantul districtului lor : „Rugăm cu respect, înălţimea-voastră, să ne trimiteţi în localitatea mai sus menţionată, vite cornute pentru lapte, precum şi persoane de sex feminin pentru întocmirea gospodăriilor". Discutînd în prezenţa mea cu coloniştii din satul Uskovo şi promiţîndu-le diferite înlesniri, guvernatorul insulei le-a spus printre altele :

— Şi în ce priveşte femeile, o să am grijă de voi.

— Nu este bine că femeile sînt trimise aici din Rusia toamna şi nu primăvara, îmi spunea un funcţionar. În timpul iernii o muiere nu are ce face, nu este de nici un ajutor pentru bărbat, ci numai o gură mai mult de hrănit. De aceea gospodarii buni nu le iau prea bucuroşi toamna.

În felul acesta s-ar putea vorbi, mai degrabă, despre animalele de tracţiune, sosite toamna, prevăzîndu-se că hrana lor va costa mult în timpul iernii, dar nu despre femei. Demnitatea de om nu este luată în seamă şi încă mai puţin feminitatea şi pudoarea femeii deportate, ca şi cum acestea au fost nimicite de fapta ei ruşinoasă sau pierdute în

[1] E greu de spus unde ar trăi femeile dacă ar refuza concubinajul. Închisorile nu au aripi separate pentru femei. Într-un raport pe anul 1889 al medicului penitenciarelor stă scris : „La sosirea lor în Sahalin, femeile trebuie să se îngrijească singure de locuinţă ; ca să o poată plăti, unele din ele sînt puse în situaţia de a nu mai alege modul de procurare a mijloacelor". (N. aut.)

răstimpul petrecut prin închisori și etape. Nici atunci cînd o femeie este supusă unei pedepse corporale, nu se gîndește nimeni să-i respecte pudoarea. Totuși înjosirea personalității ei nu merge niciodată pînă a fi silită să se mărite sau obligată a conviețui cu cineva împotriva voinței sale. Zvonurile despre constrîngere în această privință nu sînt decît născociri goale, ca și povestea cu spînzurătoarea de pe malul mării sau munca în subterane. [1]

Nici bătrînețea femeii, nici diferența de religie, nici vagabondajul nu constituie o piedică pentru concubinaj. Am întîlnit concubine aproape de cincizeci de ani nu numai la coloniști tineri, dar chiar la gardieni care de-abia împliniseră douăzeci și cinci. Se întîmplă să sosească pe insulă o mamă bătrînă cu o fiică matură, amîndouă sînt repartizate la cîte un colonist și iată că încep să nască amîndouă, luîndu-se la întrecere parcă. Deținuții catolici, luterani și chiar tătari și evrei își iau concubine — femei ruse. Într-o izbă din Alexandrovsk am găsit o rusoaică îngrijind de gospodăria unui grup numeros de kirghizi și caucazieni, și am înregistrat-o ca fiind concubina unui tătar sau cece-

[1] Eu unul n-am avut niciodată încredere în aceste zvonuri, totuși, am notat toate cazurile care le-ar fi putut servi drept temei și le-am controlat la fața locului. Mi s-a spus astfel că în urmă cu trei, patru ani, cînd guvernatorul insulei era generalul Hinte, la Alexandrovsk o deportată a fost măritată împotriva voinței sale cu un fost comisar de poliție. O deportată, Jaghelskaia, din districtul Korsakovsk, a primit treizeci de bice pentru motivul că voia să plece de la concubinul ei, colonistul Kotlearov. Tot la Korsakovsk, colonistul Iarovatîi s-a plîns că femeia lui nu mai vrea să stea cu el. A urmat un ordin : „Să fie pedepsită". „Cîte lovituri de bici ?" „Șaptezeci". Femeia a fost biciuită, totuși nu s-a supus și s-a mutat la colonistul Malovecikin, care în urmă nu mai prididea lăudînd-o. Colonistul Rezvețov, un bătrîn, și-a surprins concubina cu colonistul Rodin și s-a plîns autorităților. A urmat ordinul „Să fie chemată aici". Femeia a venit. „Ha, tu, așa și pe dincolo, nu vrei să trăiești cu Rezvețov ? Bice !" și i s-a ordonat lui Rezvețov s-o biciuiască el însuși pe femeie, ceea ce a și făcut. În cele din urmă, femeia tot a făcut ce-a vrut, căci eu am găsit-o concubina lui Rodin și nu a lui Rezvețov. Acestea sînt toate cazurile de care își mai amintesc oamenii. Dacă femeia este din fire arțăgoasă sau își schimbă concubinii din desfrîu, ea este pedepsită, dar și aceste cazuri sînt rare și survin numai în urma plîngerilor coloniștilor. (N. aut.)

neț, cum îi spunea dînsa. La Alexandrovsk, tătarul Kerbalai, cunoscut aici de toți, trăiește cu rusoaica Lopușina și are cu dînsa trei copii.[1] Vagabonzii își înjghebează și ei familii și unul, Ivan, din Derbinsk, în vîrstă de 35 ani, mi-a declarat zîmbind că are două concubine, „una aici și una la Nikolaevsk, repartizată de conducere". Sînt cazuri cînd un colonist trăiește de zece ani cu o femeie și nici nu știe dacă are familie, de pe unde este și care-i adevăratul ei nume.

La întrebarea mea cum se înțeleg, colonistul și concubina lui îmi răspundeau de obicei „bine". Unele femei deportate îmi spuneau că acasă, în Rusia, bărbații lor își făceau de cap, le băteau și le scoteau pe nas bucata de pîine ce-o mîncau în casa lor ; aici însă, la ocnă, au dat pentru prima oară de o viață mai bună. „Slavă domnului, trăiesc acum cu un om bun, el are milă de mine". În mod obișnuit deportații prețuiesc concubinele și se poartă bine cu ele.

— Din cauza lipsei de femei, bărbații ară, gătesc, mulg vaca și își cîrpesc singuri rufăria, îmi spunea baronul A. N. Korf, iar cînd reușesc să obțină o femeie, o țin bine ca să n-o piardă. Privește numai cît de gătite sînt. La coloniști femeia e în mare cinste.

— Ceea ce n-o împiedică să umble cu vînătăi, a adăugat generalul Kononovici, care era de față.

Sînt bineînțeles și certuri care se soldează uneori cu vînătăi, totuși colonistul își bate femeia mai cu fereală, căci puterea e de partea ei : nefiind soția lui legitimă, ea poate oricînd să-l lase și să plece la altul. Dar nu numai din teama de a le pierde, se poartă frumos cu femeile deportații. Oricît de simplu și de primitiv se înjghebează în Sahalin

[1] La Armudanul de Sus, tătarul Tuhvatuli trăiește cu Ekaterina Petrova cu care are copii, argatul din această gospodărie este mahomedan și locatarii de asemenea. La Rikovo colonistul Mahomed Uste-Nor trăiește cu Avdotia Medvedeva. La Armudanul de Jos colonistul luteran Pereți trăiește cu evreica Leia Permit Broha, iar la Bolșoe Takoe, țăranul deportat Kalevski trăiește cu o femeie aino. (N. aut.)

aceste familii nelegitime, nici lor nu le este străină dragostea, în forma cea mai curată și frumoasă. La Due am văzut o deportată nebună, epileptică ; stă în izba concubinului ei, și nici cea mai devotată soră de caritate n-ar fi îngrijit-o mai bine ca el. Cînd l-am întrebat dacă nu-i vine greu să stea în aceeași izbă cu femeia bolnavă, mi-a răspuns : „Nu-i nimic, înălțimea-voastră, oameni sîntem !" La Novo-Mihailovka, concubina unui colonist zăcea de mult timp paralizată de picioare, iar bărbatul o îngrijea cu mult devotament. Cînd am încercat să-l conving că ar fi mult mai ușor pentru el dacă ar interna-o la un spital — a început și el să-mi vorbească de omenie.

Pe lîngă familiile unite și cele care nu ies din făgașul comun există și o categorie de familii libere cărora își datorează prostul ei renume „problema feminină" în deportare. Din prima clipă aceste familii te resping prin falsitatea și atmosfera artificială a vieții lor, ele vădesc că datorită corupției, putregaiului și decăderii din închisoare, noțiunea de familie s-a spulberat, dînd naștere la altceva. Mulți bărbați și femei trăiesc în concubinaj pentru că așa trebuie, așa se obișnuiește la ocnă. Concubinajul a devenit o tradiție în colonie și oamenii cu fire slabă, nevolnici, s-au supus tradiției cu toate că nimeni nu i-a silit. La Novo-Mihailovka, o ucraineană de vreo cincizeci de ani, deportată împreună cu fiul ei — ocnaș și el — pentru asasinatul nurorii, găsită moartă într-o fîntînă, și care și-a lăsat acasă pe bătrînul ei soț și alți copii, trăiește aici cu un colonist ; se vede bine că îi este silă și rușine să vorbească despre aceasta cu un străin. Îl disprețuiește pe concubinul său, totuși stă cu el ; așa e regula la ocnă. Membrii unor asemenea familii rămîn străini unul altuia, oricît de multă vreme ar trăi sub același acoperiș, fie chiar cinci, zece ani ; ei nu știu ce vîrstă are celălalt, din ce gubernie e și care este numele lui după tată. La întrebarea cîți ani are tovarășul ei de viață, de obicei, femeia răspunde plictisită : „Da' dracu să-l

știe !" Cînd concubinul este dus la muncă sau joacă pe undeva cărți, femeia lenevește mai tot timpul în pat, nemîncată. Dacă cineva din vecini intră în casă, ea se ridică într-o rînă, fără chef și începe să turuie că a venit aici „din pricina bărbatului", că a fost condamnată pe nedrept. „Pe el, blestematul, prietenii l-au căsăpit, iar pe mine m-au trimis la ocnă". Cînd concubinul vine acasă, nu au ce vorbi împreună, nu au ce face ; ar pune samovarul, dar nu au zahăr și nici ceai. Privindu-și concubina lungită pe pat, cu toată ciuda și foamea, îl cuprinde plictiseala, și neavînd ce face, se culcă și el în pat. Cînd femeile dintr-o astfel de familie practică prostituția, mai totdeauna bărbații le încurajează. Prostituata care cîștigă o bucată de pîine este un animal domestic de folos și bărbatul o respectă, adică îi pune samovarul și tace în zilele cînd dînsa are chef de gîlceavă. Ea schimbă des concubinii, alegîndu-i pe cei mai înstăriți sau pe cei care au votcă, sau îi schimbă pur și simplu din plictiseală, pentru variație.

Femeile ocnașe primesc o alocație, pe care o împart cu concubinul lor. Cîteodată această alocație este singura sursă de existență a întregii familii. Deoarece, în mod formal, i-a fost repartizată ca slugă, colonistul plătește pentru ea, statului, suma obișnuită. Plata se face prin prestarea unei munci — colonistul se obligă, de pildă, să transporte douăzeci de puduri de încărcătură dintr-un district în altul, sau să aducă în post vreo zece bîrne. Această formalitate este, de fapt, obligatorie numai pentru coloniștii gospodari și nu-i privește pe deportații care trăiesc la post și nu fac nimic. După ispășirea pedepsei, femeia trece în rîndul colonistelor, încetînd să mai primească ajutor de la stat sub formă de hrană și îmbrăcăminte. Astfel, trecerea aceasta nu ușurează cu nimic soarta femeii ; ocnașele care primesc alocație trăiesc mult mai bine decît colonistele și cu cît condamnarea este pe un termen mai lung, cu atît femeii îi este mai ușor, iar atunci cînd a fost condamnată pe viață, înseamnă că și-a

asigurat bucata de pîine cîte zile va avea. Drepturile de țărancă se acordă de obicei femeilor după șase ani.

Femeile libere, venite de bunăvoie după soții lor, sînt astăzi mai numeroase în colonie decît femeile condamnate la munca silnică, iar raportul la numărul total de femei deportate este de două la trei. Am înregistrat 697 femei libere și 1.051 femei condamnate la muncă silnică, coloniste și țărănci deportate, ceea ce înseamnă că femeile libere constituie 40% din numărul total al elementului feminin.[1] Femeile își părăsesc patria și își urmează soții ocnași din diferite motive. Unele o fac din milă și dragoste ; altele din convingerea că numai dumnezeu poate despărți femeia de bărbat, cele din a treia categorie fug de acasă de rușine ; în mediul incult de la țară, stigmatul soțului se răsfrînge și asupra femeii. Un exemplu : cînd nevasta unui condamnat spală rufele la rîu, muierile celelalte o numesc „ocnașa". Altele sînt atrase pe Sahalin de către soții lor, ca într-o cursă, prin minciuni. Încă din cala vaporului, mulți ocnași scriu acasă că în Sahalin e un trai minunat : cald, pămînt mult, pîine ieftină, și conducerea blîndă ; ajunși la destinație, scriu același lucru, născocind și alte ademeniri, unii stăruie ani de-a rîndul, bizuindu-se pe prostia sau pe credulitatea soțiilor lor și faptele arată că de cele mai multe ori nu dau greș.[2] În sfîrșit, a cincea categorie o formează femeile care se mai găsesc sub influența covîrșitoare a bărbatului. Aceste femei au luat poate și ele parte la crimă sau au beneficiat de roadele ei și n-au fost implicate în proces numai din întîmplare, datorită lipsei de dovezi. Cele mai frecvente însă, sînt primele două

---

[1] În primii zece ani de la începutul transportului maritim, efectuat cu vapoarele flotei comerciale, adică între anii 1879 și 1889, au fost transportați 8.430 bărbați și femei condamnați la muncă silnică și 1.146 membri de familie care i-au urmat de bunăvoie. (N. aut.)

[2] Un deținut se lăuda în scrisori că a căpătat o monedă străină de argint. De obicei, tonul acestor scrisori este vioi și glumeț. (N. aut.)

motive : mila şi compătimirea, mergînd pînă la autosacrificare, precum şi simţul datoriei.

Printre femeile venite de bunăvoie după soţii lor, afară de rusoaice sînt şi tătăroaice, evreice, ţigănci, poloneze şi nemţoaice. [1]

Condiţiile în care debarcă femeile libere în Sahalin lasă mult de dorit. Iată o întîmplare tipică. La 19 octombrie 1889, pe vaporul „Vladivostok", au sosit la Alexandrovsk 300 femei libere, adolescenţi şi copii. Călătoriseră timp de patru zile în frig, fără hrană caldă. După cum mi-a povestit medicul, s-au descoperit în acest lot douăzeci şi şase de cazuri de scarlatină, variolă şi pojar. Vaporul a sosit noaptea tîrziu. Fiindu-i teamă să nu-l apuce furtuna, comandantul a cerut ca încărcătura vaporului şi pasagerii să fie debarcaţi imediat. Debarcarea a durat de la ora 12 la 2 noaptea. Femeile şi copiii au fost adăpostiţi în hambarele pentru mărfuri, iar pe cei bolnavi i-au băgat într-o magazie care servea la izolarea opriţilor în carantină. Bagajele pasagerilor au fost descărcate claie peste grămadă într-un şlep. Spre dimineaţă, s-a răspîndit vestea că şlepul a fost luat de valuri peste noapte şi tîrît în largul mării. Femeile au început să plîngă — una din ele avusese în geamantan trei sute de ruble. A fost întocmit un proces-verbal şi totul a fost pus pe seama furtunii, deşi, a doua zi, în închisoare s-au găsit printre ocnaşi o parte din lucrurile pierdute.

---

[1] Se întîmplă să vină şi bărbaţii după soţiile lor. Din aceştia sînt în Sahalin numai trei : soldaţii lăsaţi la vatră Andrei Naiduş şi Andrei Ganin în postul Alexandrovsk şi ţăranul Jigulin la Derbinskoe. Acesta din urmă, un bătrîn venit aici după soţia şi copiii lui, face pe nebunul satului, uimind lumea cu ciudăţeniile lui. Un neamţ bătrîn a venit împreună cu soţia, după fiul lor ; tatăl nu ştie nici o vorbă ruseşte. Printre altele, l-am întrebat cîţi ani are.

— M-am născut în 1832, mi-a răspuns pe nemţeşte, apoi a scris cu creta pe masă 1890 şi a scăzut 1832.

Cu un ocnaş, fost negustor, a venit băiatul lui de prăvălie care însă, n-a stat decît o lună la Alexandrovsk şi s-a înapoiat în Rusia. Conform art. 264 din *Regulament*, bărbaţii evrei nu-şi pot urma soţiile condamnate la muncă silnică. Acestea pot lua cu ele numai copiii sugaci — dacă i au — şi numai cu consimţămîntul soţilor. (N. aut.)

În primele zile după sosirea în Sahalin, femeia liberă umblă ca năucă. Insula și atmosfera de ocnă o zăpăcesc. Spune, desperată, că nu-și făcuse iluzii venind aici, că se aștepta să fie rău, dar realitatea a întrecut orice margini. De îndată ce a stat de vorbă cu femeile venite înaintea ei și le-a văzut traiul, capătă convingerea că atît ea, cît și copiii ei sînt pierduți. Deși pînă la ispășirea pedepsei mai sînt încă zece, cincisprezece ani, ea nu visează decît continentul și nici nu vrea să audă de înjghebarea unei gospodării care i se pare prea sărăcăcioasă și deci nu merită vreo osteneală. Ea plînge zi și noapte, bocindu-și rudele lăsate acasă, iar bărbatul ei, conștient de vina ce-o poartă, tace posac, pînă cînd, în cele din urmă, își pierde răbdarea și începe s-o bată, certînd-o că a venit.

Dacă femeia liberă sosește fără bani sau a adus numai strictul necesar pentru cumpărarea unei izbe și dacă de acasă ei și bărbatului nu li se mai trimite nimic, familia începe curînd să rabde de foame. Mijloace de cîștig nu găsesc, să ceară de pomană nu au de la cine, astfel că și ea și copiii sînt nevoiți să se restrîngă la hrana pe care o primește din închisoare soțul-ocnaș și care abia dacă ajunge unui om matur.[1] Zi de zi, gîndul le este îndreptat într-o singură direcție : ce să mănînce, cu ce să-și hrănească copiii. Din cauza foamei, a reproșurilor reciproce și a convingerii că mai bine n-o să fie niciodată, sufletul i se înăsprește cu timpul și femeia ajunge la concluzia că în blestematul Sahalin nu te poți sătura de pe urma sentimentelor delicate ; se duce așadar să cîștige bani „cu trupul", cum a spus una din ele. Soțul se abrutizează și el, nu-i mai pasă de cinste și tot ce se întîmplă i se

[1] Te izbește deosebirea dintre situația acestei femei libere, soție legitimă și a vecinei ei care e deținută și concubina unui deținut și care primește zilnic de la stat cîte trei funturi de piine. La Vladimirovka, o femeie liberă a fost bănuită de asasinarea soțului ei ; dacă va fi condamnată la muncă silnică, ea va începe să primească rația de la stat, deci situația ei va fi mai bună decît înainte de condamnare. (N. aut.)

pare lipsit de însemnătate. De îndată ce împlinesc 14, 15 ani, fetele sînt exploatate și ele. Mamele le vînd, fie chiar acasă, fie dîndu-le ca amante colonișt ilor bogați sau gardienilor închisorii. Toate acestea se săvîrșesc cu ușurință și din pricină că femeile libere nu sînt ocupate cu nimic. În posturi nu au absolut nimic de făcut, iar în sate, mai ales în cele din nord, sărăcăcioasele gospodării nu le dau mult de lucru.

Afară de mizerie și lipsă de ocupație, pentru femeia liberă mai există și o a treia sursă de nenorocire — soțul. Dacă e beț iv sau cartofor e în stare să dea pe băutură sau cărți rația lui de ocnaș, îmbrăcămintea soției și chiar a copiilor. Poate săvîrși o nouă fărădelege sau să încerce o evadare. Cînd eram la Due, un colonist din districtul Tîmovsk, Bîșevеț, a fost băgat la carceră, învinuit de încercare de asasinat. Soția și copiii lui părăsiseră gospodăria și locuiau în apropiere, într-o cazarmă pentru familiile deținuților. La Malo-Tîmovsk, colonistul Kucerenko a evadat lăsîndu-și de izbelișt e familia. Dacă soțul nu este dintre aceia care ar putea să omoare sau să fugă, soția tremură totuși, de teamă ca el să nu fie pîrît sau pedepsit, să nu se îmbolnăvească sau să nu fie schilodit.

Anii trec, se apropie bătrînețea ; soțul și-a ispășit pedeapsa și anii de colonie și caută acum să obțină drepturile de țăran. Trecutul este dat uitării, iertarea a venit și o dată cu perspectiva plecării pe continent se trezește și speranța într-o viață nouă, mai bună. Dar se întîmplă și altfel. Soția moare de tuberculoză iar soțul pleacă pe continent bătrîn și singur, sau ea rămîne văduvă și nu știe ce să facă, încotro să se îndrepte. La Derbinskoe, Alexandra Trofimova și-a părăsit bărbatul și s-a oploșit la ciobanul Akim cu care trăiește într-un bordei mic și murdar ; a și născut o fetiță, în timp ce soțul părăsit și-a luat o altă femeie. La Alexandrovsk, femeile libere Șulikina și Fedina și-au pără-

sit şi ele bărbaţii şi trăiesc cu alţii. Nenila Karpenko a rămas văduvă şi trăieşte cu un colonist. Ocnaşul Altuhov a fugit, iar soţia lui legitimă liberă, trăieşte în concubinaj cu altul.[1]

XVII

Componenţa deportaţilor după vîrstă. Situaţia familială a deportaţilor. Căsătoriile. Natalitatea. Copiii din Sahalin.

Datele oficiale cu privire la componenţa după vîrstă a populaţiei deportate, chiar dacă ar fi mai exacte decît cele culese de mine, tot n-ar putea servi la nimic. În primul rînd, ele au un caracter întîmplător, neavînd la bază diversele condiţii naturale sau economice şi sînt întocmite pe con-

[1] *Regulamentul cu privire la deportaţi* cuprinde şi norme cu privire la femeile libere. Conform art. 85, „femeile care îşi urmează de bunăvoie soţii nu vor fi despărţite de aceştia şi nu vor fi supuse rigorilor legale de pază". În Rusia europeană sau pe vapoarele flotei comerciale, ele nu sînt păzite. În schimb, în Siberia în timp ce convoiul merge pe jos sau cu căruţele, paznicii nu stau să deosebească în mulţime care e ocnaş şi care om liber. Am văzut odată în ţinutul Baikalului cum se scăldau laolaltă într-un rîu bărbaţi, femei şi copii. Paznicii convoiului stăteau în semicerc şi nu permiteau nimănui, nici copiilor, să treacă de limita acestui semicerc. Conform art. 173 şi 253, femeile care-şi urmează de bunăvoie soţii „capătă încălţăminte, îmbrăcăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului, pînă la locul de destinaţie, tot atît cît primesc şi deţinuţii". *Regulamentul* nu prevede însă, dacă aceste femei trebuie să meargă prin Siberia pe jos sau în căruţe. Conform art. 406, ele au voie, cu consimţămîntul soţului, să plece temporar în guberniile interioare ale imperiului. Dacă soţul moare sau căsătoria se desface în urma unei crime noi, soţia, conform art. 408, se poate înapoia în patrie pe spezele statului.

Descriind situaţia soţiilor ocnaşilor şi a copiilor lor, care nu sînt vinovaţi că din voia soartei se înrudesc cu un criminal, Vlasov menţionează în raportul său că „aceasta este, poate, latura cea mai întunecată a sistemului nostru de deportare". Am mai arătat cît de inegal sînt repartizate femeile libere prin districte şi sate şi cît de puţin le preţuieşte administraţia locală. Cititorul să-şi amintească de cazarma pentru familii din Due. Faptul că femeile libere şi copiii locuiesc laolaltă, în condiţii mizerabile, cu ocnaşi cartofori, cu amantele lor şi cu porcii ilustrează destul de viu politica de colonizare a autorităţilor locale. (N. aut.)

siderente juridice, după tipicul penitenciarelor, în funcţie de pedepse sau din punctul de vedere al persoanelor care au întocmit situaţiile. O dată cu schimbarea atitudinii faţă de deportare în general şi de deportarea pe Sahalin în special, se va schimba şi componenţa după vîrstă a populaţiei. Acelaşi lucru va avea loc şi atunci cînd numărul femeilor trimise în colonie se va dubla sau, cînd, după construirea căii ferate transsiberiene va începe emigrarea liberă. În al doilea rînd, pe insula deportaţilor, în condiţiile speciale de viaţă, aceste date au cu totul alt sens decît în condiţiile normale din — să zicem — judeţul Cerepoveţ sau Moscova. Un exemplu : numărul extrem de mic de bătrîni din Sahalin nu se datoreşte unei mari mortalităţi, ci doar faptului că majoritatea deportaţilor, după ce îşi ispăşesc pedeapsa, pleacă pe continent înainte de a îmbătrîni.

În momentul de faţă, primul loc în colonie revine vîrstelor între 25 şi 35 ani (24,3%) şi între 35 şi 45 ani (24,1%). [1] Vîrstele între 20 şi 55 ani, pe care doctorul Greaznov le numeşte vîrstele apte de muncă, însumează în colonie cifra de 64,6%, adică aproape o dată şi jumătate mai mult decît în Rusia. [2] Din păcate însă, procentajul ridicat şi chiar excedentul braţelor de muncă nu constituie în Sahalin un indiciu de prosperitate economică. Aici, acest fapt arată doar un surplus al braţelor de muncă,

[1] Iată tabelul de vîrste întocmit de mine :

De la	Pînă la	B.	F.	De la	Pînă la	B.	F.
0	5 ani	493	473	35	45 ani	1405	578
5	10 „	319	314	45	55 „	724	226
10	15 „	215	234	55	65 „	218	56
15	20 „	89	96	65	75 „	90	12
20	25 „	134	136	75	85 „	17	1
25	35 „	1419	680	85	95 „	—	1

Bărbaţii a căror vîrstă nu se poate preciza sînt în număr de 142, iar femei — 35. (N. aut.)

[2] În judeţul Cerepoveţ, cei aflaţi la vîrsta cînd sînt apţi de muncă dau procentul de 44,9% ; în judeţul Moscova sînt 45,4%, iar în judeţul Tambov 42,7%. (Vezi cartea lui V. I. Nikolski *Judeţul Tambov, Statistica populaţiei şi a maladiilor,* 1885.) (N. aut.)

datorită căruia, cu tot numărul mare de oameni veşnic flămînzi, inactivi şi incapabili, în Sahalin se ridică oraşe şi se construiesc drumuri minunate. Construcţiile costisitoare, puse alături de crîncenele lipsuri ale celor ce depun această muncă productivă, sugerează fără voie o paralelă : ele ne amintesc timpurile din antichitate, cînd în mod tot atît de artificial, cu surplusul braţelor de muncă, se înălţau temple, circuri şi piramide, iar cei ce munceau îndurau suferinţe crunte, trăind într-o mizerie cumplită.

Copiii, cei la vîrsta dintre 0 şi 15 ani, dau de asemenea un număr mare — 24,9%. Comparativ cu cifrele similare din Rusia [1], cele din Sahalin sînt reduse ; pentru o colonie de deportaţi însă, unde viaţa de familie se desfăşoară în condiţii atît de puţin prielnice, cifrele sînt destul de ridicate. Fecunditatea femeilor din Sahalin, asociată cu o mortalitate infantilă scăzută, după cum va vedea cititorul mai jos, vor spori în curînd şi mai mult procentajul de copii, atingînd poate normele din Rusia. Acest fapt este îmbucurător, deoarece abstracţie făcînd de considerente colonizatoare, prezenţa copiilor în preajma deportaţilor constituie un suport moral pentru ei, şi mai mult încă, le aminteşte de satele lor din Rusia ; afară de aceasta, grija de copii salvează pe femei de primejdiile trîndăviei. Totodată se ivesc însă şi greutăţi, deoarece vîrstele neproductive necesită cheltuieli, fără să aducă nimic în schimb, dînd astfel naştere la complicaţii economice. Din cauza lor, mizeria creşte şi din acest punct de vedere colonia prezintă condiţii şi mai vitrege decît satele din Rusia. Copiii din Sahalin, devenind adolescenţi sau oameni maturi, pleacă pe continent, astfel investiţiile făcute de colonie cu creşterea lor nu sînt niciodată recuperate.

Vîrstele care constituie nădejdea şi baza unei colonii în plină dezvoltare dau în Sahalin un pro-

[1] În judeţul Cerepoveţ 37,3% ; la Tambov aproximativ 39%. (N. aut.)

centaj foarte scăzut. Tineri între 15 și 20 de ani sînt în număr de numai 185 în întreaga colonie, 89 bărbați și 96 femei, adică aproximativ 2%. Dintre aceștia, numai 27 sînt adevărați copii ai coloniei, născuți pe insulă sau pe drumul spre locul deportării — restul sînt veniți dinafară. Dar și acei născuți în Sahalin așteaptă doar plecarea părinților sau a soților pentru a porni cu ei pe continent. Aproape toți sînt copii de țărani, țărani înstăriți care și-au ispășit pedeapsa și nu mai rămîn pe insulă decît pentru a-și rotunji capitalul — cum ar fi, bunăoară, soții Racikov din Alexandrovsk. Maria Baranovskaia, fiica unui colonist liber, născută la Cibisani acum în etate de optsprezece ani, nu vrea nici ea să rămînă pe insulă ; va pleca pe continent împreună cu soțul ei. Dintre cei născuți pe Sahalin cu două decenii în urmă, depășind azi vîrsta de douăzeci de ani, n-a mai rămas nici unul pe insulă. Persoane de etatea aceasta sînt în total 27, dintre care 13 condamnați la muncă silnică, 7 veniți de bunăvoie după soții lor, iar 7, fii de ocnași, cunosc bine drumul spre Vladivostok și Amur. [1]

În Sahalin sînt 860 familii legitime și 782 nelegitime. Aceste cifre precizează, mai elocvent ca orice, datele vieții de familie a deportaților. În general, numai jumătate din populația matură se bucură de binefacerile vieții de familie. Toate femeile sînt cazate, așadar, cealaltă jumătate, aproape trei mii de suflete, care trăiesc stinghere, sînt numai bărbați. Această proporție variază însă, mereu. Bunăoară, cînd în urma unui decret de amnistiere sînt eliberați din închisori aproape o mie de deținuți deodată, și trec toți în rîndul coloniștilor, procentajul celor fără familii crește. În schimb, atunci

[1] Din tabel se vede că la copii, sexele sînt reprezentate aproape în mod egal, iar între 15 și 20 de ani și între 20 și 25 se observă chiar un excedent al femeilor ; între 25 și 35 de ani însă, numărul bărbaților depășește aproape de două ori numărul femeilor, iar la bătrîni, majoritatea bărbaților este covîrșitoare. Numărul mic de bărbați bătrîni și lipsa aproape totală a femeilor bătrîne justifică lipsa tradiției în familiile de pe Sahalin. De altfel, de cîte ori vizitam închisorile, aveam impresia că acolo sînt ceva mai mulți bătrîni decît în colonie. (N. aut.)

cînd coloniștilor li s-a dat voie să lucreze la construcția căii ferate transsiberiene, pe porțiunea din ținutul Ussuri (ceea ce a avut loc curînd după plecarea mea), procentajul a scăzut. În orice caz, există părerea că deportații dovedesc prea puțină tragere de inimă pentru viața de familie, aceasta considerîndu-se și drept cauza principală pentru care colonizarea n-a dat roadele așteptate.[1]

Acum se pune întrebarea de ce, în colonie, numărul căsătoriilor nelegitime sau libere este atît de mare și de ce la cercetarea datelor privind viața de familie se creează impresia că deportații se feresc intenționat de o căsătorie legală. Dacă n-ar exista femeile libere care și-au urmat de bunăvoie soții, familiile nelegitime ar fi îndoit mai numeroase decît cele legale.[2] Dictîndu-mi notele, guvernatorul general a numit această stare de lucruri „strigătoare la cer", ceea ce însemna că nu deportații sînt cei vinovați. Într-adevăr, ei, fiind în majoritate oameni de la țară și religioși, ar prefera o căsătorie legitimă. De multe ori, cîte o pereche de concubini vine cu rugămintea de a li se da voie să se căsătorească, dar majoritatea acestor cereri sînt respinse din motive care nu depind de voința administrației locale și nici de aceea a deportaților. Deși o dată cu pierderea tuturor drepturilor condamnatul devine inexistent pentru familie, ca și cum ar fi murit, dorința lui de a se căsători la

---

[1] Deși, după părerea mea, nimic nu confirmă ideea că, mai ales în prima perioadă, consolidarea unei colonii s-ar baza pe dezvoltarea vieții de familie. Se știe că bunăstarea statului Virginia s-a consolidat înainte de a fi fost aduse acolo femei. (N. aut.)

[2] Dacă am judeca numai după cifre, s-ar putea trage concluzia că pentru deportați forma cea mai puțin potrivită este căsătoria religioasă. Din datele oficiale pe anul 1887, de exemplu, rezultă că în districtul Alexandrovsk, din cele 211 femei condamnate la muncă silnică, numai 34 erau căsătorite legitim, restul de 136 trăiau în concubinaj cu ocnași sau coloniști. În districtul Tîmovsk, în același an, din 194 femei condamnate la muncă silnică, 11 trăiau cu soții lor legitimi, iar 161 în concubinaj. Din 198 coloniste, 33 erau măritate și 118 trăiau în concubinaj. În districtul Korsakovsk nici o deportată nu avea soț legitim ; toate, în număr de 115, trăiau în concubinaj. Din 21 coloniste numai patru erau căsătorite. (N. aut.)

locul deportării atîrnă totuşi de soţul rămas în patrie. Este necesar ca acesta să consimtă la desfacerea căsătoriei şi numai atunci condamnatul se poate însura a doua oară. De obicei însă, soţii rămaşi în patrie nu consimt la divorţ, unii din convingeri religioase, pentru că divorţul ar fi un păcat, iar alţii, femeile cu deosebire, consideră desfacerea căsătoriei ca fiind inutilă, o toană a bărbatului, mai ales cînd el se apropie de patruzeci de ani. „La vîrsta asta, se mai gîndeşte la însurătoare?! Mai bine s-ar gîndi la mîntuirea sufletului!" se zborşeşte femeia primind de la soţ scrisoarea cu privire la divorţ. Altora le e frică să înceapă nişte demersuri atît de complicate şi costisitoare sau nu ştiu cum să procedeze şi unde să înainteze cererea de divorţ. De multe ori, deportaţii nu se căsătoresc legal şi din altă cauză: unele fişe personale sînt incomplete, creînd la fiecare caz în parte o serie de dificultăţi şi formalităţi care în cele din urmă descurajează pe deportaţi; după ce au cheltuit o groază de bani cu cereri, timbre şi telegrame, renunţă, ajungînd la concluzia că nu vor reuşi niciodată să aibă o familie legitimă. Mulţi deportaţi nici nu au fişă personală, iar unele fişe nu pomenesc despre starea civilă a deportatului sau sînt greşit întocmite, or fişa personală este de fapt singurul act de care condamnatul se poate folosi în astfel de cazuri.[1] Date cu privire la numărul căsă-

[1] Prinţul Şahovskoi, în cartea sa *Organizarea insulei Sahalin*, scria printre altele: „Fişele personale, în care de multe ori nu se trece nici religia şi nici starea civilă a deportatului şi după care nu se poate constata dacă divorţul cu soţul rămas în Rusia a avut loc sau nu, constituie o piedică la încheierea căsătoriilor. Obţinerea datelor şi mai ales a divorţului prin consistoriu este aproape o imposibilitate."

Iată şi cîteva nume de deportaţi care din diferite motive nu-şi pot întemeia o familie: La Maloe-Takoe, ocnaşa Praskovia Soloviova trăieşte în concubinaj cu colonistul Kudrin, care nu se poate căsători cu ea pentru că în patrie i-a rămas soţia legitimă; fiica Praskoviei, Natalia, de 17 ani, liberă, trăieşte cu colonistul Gorodinski, acesta nu se căsătoreşte cu ea din aceleaşi motive. Colonistul Ignatiev din Novo-Mihailovka mi s-a plîns că nu se poate căsători cu concubina lui, deoarece nu se mai poate determina starea lui civilă; concubina lui m a implorat să fac demersurile necesare: „E păcat să trăim aşa, mi-a spus, nu mai sîntem tineri". Asemenea cazuri se pot cita cu sutele. (N. aut.)

toriilor din colonie se pot obține din registrele bisericești. Dar avînd în vedere că aici căsătoriile legitime sînt un lux, neaccesibil oricui, aceste date sînt departe de a corespunde cerințelor reale ale populației, în ceea ce privește căsătoria. Aici oamenii se căsătoresc nu cînd vor, ci atunci cînd pot. Vîrsta medie a celor ce se căsătoresc este o cifră cu totul inutilă, ea nu poate servi drept bază la determinarea căsătoriilor timpurii sau tîrzii, deoarece viața de familie începe aici, cel mai adesea, cu mult înainte de ceremonia religioasă și de obicei se căsătoresc perechile care au și dobîndit copii. Din registrele bisericești rezultă doar că, în ultimii zece ani, cele mai multe căsătorii au fost în luna ianuarie ; în această lună s-au celebrat aproape o treime din numărul lor total. Numărul de căsătorii efectuate toamna este ceva mai mare decît în restul anului, dar față de acela al căsătoriilor din luna ianuarie este la fel de neînsemnat, astfel că nu poate fi vorba de o comparație cu județele noastre agricole. Căsătoriile care s-au încheiat în condiții normale, între copiii liberi ai deportaților, sînt toate fără excepție timpurii. Băieții aveau vîrsta între 18 și 20 de ani, iar fetele între 15 și 19 ani. Însă fetele libere între 15 și 20 de ani sînt mai numeroase decît băieții, aceștia părăsesc de obicei insula înainte de a atinge vîrsta căsătoriei, astfel, datorită în parte, lipsei de bărbați tineri și, în parte, și din considerente economice, s-au făcut multe căsătorii nepotrivite. Fete tinere, aproape adolescente, au fost căsătorite de părinții lor cu coloniști și țărani vîrstnici. Subofițerii, fruntașii, felcerii militari, micii funcționari și gardienii se căsătoresc mai toți, dar fericesc doar fete de 15, 16 ani. [1]

[1] Subofițerii și mai ales gardienii sînt considerați pe Sahalin drept partide excelente. Ei își cunosc prețul și se poartă cu fetele și cu părinții acestora cu acea îngîmfare tîmpă pentru care, nu degeaba, N. S. Leskov i-a poreclit „vite îmbuibate". În ultimii zece ani s-au făcut și cîteva mezalianțe. Un arhivar s-a însurat cu fiica unui ocnaș ; un consilier, cu fiica unui colonist, un căpitan, tot cu fiica unui colonist, un negustor, cu o țărancă deportată, iar o nobilă s-a măritat cu un colonist. Aceste rare cazuri, cînd intelectualii se căsătoresc cu fete de

Nunțile sînt modeste și triste. Se spune că în districtul Tîmovsk, se întîmplă să fie și nunți vesele, cu tămbălău, mai ales printre ucraineni. La Alexandrovsk, unde ființează o tipografie, se obișnuiește ca înainte de nuntă să se trimită invitații tipărite. Ocnașii zețari s-au plictisit să tot culeagă ordine și dispoziții și sînt bucuroși să-și arate măiestria ; atît ca aspect exterior, cît și prin textul lor, aceste invitații nu se deosebesc mult de cele din Moscova. Pentru fiecare nuntă, statul eliberează o sticlă de alcool.

Deportații înșiși socotesc natalitatea exagerat de mare, fapt care stîrnește adesea glume și obser-

---

deportați, sînt foarte binevenite și, fără îndoială, exercită o influență binefăcătoare asupra coloniei. În ianuarie 1880, în biserica din Due au fost căsătoriți un ocnaș cu o femeie ghiliacă. La Rîkovo l-am înregistrat pe Grigori Sivokoțîlka, de 11 ani, a cărui mamă a fost ghiliacă. În general însă, căsătorii între ruși și băștinași se încheie foarte rar. Mi s-a vorbit despre un gardian care trăia cu o ghiliacă ; femeia născuse un băiat și voia să se boteze pentru a se putea căsători. Părintele Eraklie cunoștea un iacut deportat căsătorit cu o gruzină ; amîndoi vorbeau prost limba rusă. În ceea ce privește pe mahomedani, nici în deportare ei nu renunță la poligamie, luîndu-și unii cîte două soții, ca, de exemplu, Djaksanbetov din Alexandrovsk, căsătorit cu Batîma și Iasena, și Abubakirov din Korsakovsk, cu Ganosta și Verhonisa. La Andree-Ivanovskoe am văzut o tătăroaică frumoasă coz, în etate de 15 ani, pe care soțul o cumpărase de la tatăl ei cu o sută de ruble ; cînd el lipsește de acasă, tătăroaica stă pe pat iar coloniștii vin să se uite la ea prin ușa deschisă, admirînd-o cu gurile căscate.

Regulamentul cu privire la deportați permite ocnașilor de ambele sexe să se căsătorească numai după ce trec în perioada de corecție, deci o femeie venită în colonie și fiind încă în categoria celor din perioada de încercare, poate doar să fie concubină, dar nu soție. Bărbații deportați se pot căsători cu ocnașele, dar femeile lipsite de drepturi, pînă la trecerea lor în categoria țăranilor, nu se pot căsători decît cu deportați. Cînd ia de soț un deportat care se căsătorește în Siberia pentru prima dată, femeia liberă primește de la stat 50 de ruble. Un colonist care se căsătorește pentru prima dată cu o deportată primește un ajutor de 15 ruble și o sumă egală de bani cu obligația de a o restitui.

Regulamentul nu prevede nimic relativ la căsătoriile vagabonzilor. Nu știu cum se determină vîrsta și starea lor civilă la încheierea căsătoriei. De faptul că pe Sahalin se fac și căsătorii între vagabonzi, am aflat pentru prima dată din următorul act scris sub formă de cerere : „Înălțimii-sale, domnului guvernator al insulei Sahalin. Eu, colonistul din districtul Tîmovsk, satul Rîkovo, Ivan Nepomnească, în vîrstă de 35 ani, adeveresc că m-am căsătorit legal cu colonista Maria Bereznikova, în anul trecut 1888, la 12 noiembrie". Mirele fiind analfabet, au semnat doi coloniști. (N. aut.)

vații „profunde" la adresa femeilor. Se spune că tocmai clima din Sahalin le face puioase pe femei. Nasc pînă și bătrînele, chiar și acelea care în Rusia au fost sterpe și pierduseră orice speranță de a mai avea copii. Femeile se grăbesc parcă să populeze Sahalinul și nasc de multe ori gemeni. Una, în vîrstă matură, care locuia la Vladimirovka și avea și o fiică mare, tot ascultînd în timpul sarcinii discuții despre gemeni, se aștepta să nască și ea doi copii și a fost foarte dezamăgită că n-a născut decît unul. „Caută mai bine", o ruga ea pe moașă. Totuși, gemenii nu se nasc mai des aici decît în Rusia. În răstimp de zece ani, pînă la 1 ianuarie 1890, s-au născut în colonie 2.275 copii de ambele sexe, iar așa-numite nașteri duble (cu gemeni) n-au fost decît 26. [1] Toate aceste comentarii, oarecum exagerate, cu privire la prolificitatea femeilor, la gemeni etc., arată interesul populației pentru nașteri și importanța ce li se dă.

Deoarece componența numerică a populației este mereu supusă fluctuației, precum și diverșilor factori ocazionali, obținerea unui coeficient mediu al natalității, pentru un anumit număr de ani, ar fi o adevărată performanță. Acest coeficient este cu atît mai greu de obținut, cu cît datele numerice culese de mine și de alții sînt neîndestulătoare. Componența numerică a populației pe anii precedenți nu este cunoscută și după ce am cercetat scriptele oficiale mi-am dat seama că restabilirea datelor ar însemna o muncă titanică și de necuprins, cu rezultate destul de dubioase. Coeficientul se poate stabili numai cu aproximație pentru prezent. În anul 1889, în cele patru parohii s-au născut 352 prunci de ambele sexe; în condiții normale, în Rusia, acest număr de copii se naște în regiuni cu o populație de șapte mii de locuitori [2]; or, în anul 1889, erau în colonie tocmai șapte mii, cu un

[1] Aceste date sînt culese din registrele bisericești și privesc numai populația creștină. (N. aut.)

[2] Considerînd după Janson, 49,8 sau aproape 50 nașteri la 1.000 de locuitori. (N. aut.)

surplus neînsemnat. Coeficientul naşterilor locale este puţin mai ridicat decît în Rusia, atît în general (49,8), cît şi restrîns la un judeţ, cum ar fi de exemplu Cerepoveţ (45,4). S-ar putea spune că natalitatea în Sahalin a fost în anul 1889 aproximativ tot atît de mare ca şi în Rusia, şi chiar dacă unii coeficienţi au prezentat diferenţe, acestea n-au fost prea mari. Avînd în vedere însă, că din două localităţi cu natalitate egală femeile sînt mai prolifice în aceea în care numărul lor este mai mic, putem conchide că pe Sahalin prolificitatea femeilor este în general mult mai mare decît în Rusia.

Foamea, dorul de patrie, înclinaţiile spre vicii, lipsa libertăţii, într-un cuvînt ambianţa de condiţii neprielnice ale deportării nu anihilează capacitatea de reproducere a deportaţilor, dar aceasta nu dovedeşte o stare înfloritoare. Prolificitatea femeilor şi drept consecinţă sporul de naşteri se datoresc, în primul rînd, lipsei de ocupaţie a deportaţilor care trăiesc în colonie ; prin forţa împrejurărilor, ei nu pleacă nicăieri de acasă, nu au unde să se ducă după alte cîştiguri, în traiul lor monoton, viaţa sexuală constituie de multe ori unica distracţie ; în al doilea rînd se datoresc şi faptului că majoritatea femeilor au vîrsta propice fecundaţiei. Afară de aceste cauze directe, s-ar putea să existe şi altele, indirecte, care scapă însă observatorului. Sporul de naşteri l-am putea privi ca un mijloc natural de apărare împotriva influenţelor nocive ale mediului, ca o luptă împotriva populaţiei reduse şi a numărului insuficient de femei. Cu cît pericolul care ameninţă populaţia este mai mare, cu atît numărul naşterilor creşte şi dacă privim problema din acest punct de vedere, condiţiile proaste de viaţă ar putea constitui o cauză a creşterii natalităţii. [1]

[1] Nenorocirile spontane sau de scurtă durată, cum ar fi recoltele slabe, războiul etc., scad natalitatea ; cele cronice, ca mortalitatea mare la copii sau poate şi prizonieratul, închisoarea, deportarea etc., dimpotrivă, o sporesc. În unele familii, paralel cu debilitarea psihică se observă o creştere a natalităţii. (N. aut.)

Din 2.275 de naşteri în perioada de zece ani, numărul maxim revine lunilor de toamnă (29,2%), iar cele minime primăverii (20,8%) ; iarna (26,2%) s-au născut mai mulţi copii decît vara (23,6%). Numărul maxim de conceperi şi naşteri au avut loc în semestrul cuprins între lunile august şi februarie — cu alte cuvinte, lunile cu zile scurte şi nopţi lungi au fost mai favorabile decît primăvara şi decît vara ploioasă şi mohorîtă.

În momentul de faţă sînt în total, în Sahalin, 2.122 copii, inclusiv cei care au împlinit în 1890 15 ani. Dintre aceştia 644 au venit pe insulă din Rusia cu părinţii lor, iar 1.473 s-au născut în Sahalin sau pe drum spre locul de deportare ; la 5 copii n-am izbutit să le stabilesc locul de naştere. Numărul copiilor născuţi în Rusia şi veniţi în insulă cu părinţi, este de trei ori mai mic, majoritatea au venit la vîrsta cînd înţelegeau totul ; ei nu şi-au uitat patria şi o iubesc încă. Cei născuţi în Sahalin însă, normal ar fi să se simtă legaţi de insulă ca de adevărata lor patrie. În general, cele două categorii se deosebesc între ele. De pildă, în prima sînt numai 1,7% copii nelegitimi, iar în cea de-a doua 37,2%.[1] Copiii din prima categorie sînt socotiţi „liberi", fiindcă mai toţi au fost concepuţi sau născuţi înainte de judecarea părinţilor, astfel că şi-au păstrat toate drepturile cetăţeneşti. Copiii născuţi după deportare nu-şi spun însă în nici un fel ; cu timpul ei vor fi înglobaţi în rîndurile ţăranilor sau ale tîrgoveţilor ; acum, starea lor socială este determinată cam astfel : fiul nelegitim al ocnaşei deportate X. ; fiică de colonist, fiica nelegitimă a colonistei Z. etc. Mi s-a vorbit despre o femeie de origine nobilă care a plîns amarnic, cînd a aflat că fiul ei a fost trecut în registrele bisericeşti ca fiu de colonist.

[1] Copiii nelegitimi din primul grup aparţin femeilor condamnate la muncă silnică, ei au fost născuţi în majoritatea cazurilor în închisori, după condamnare. În familiile care au venit de bunăvoie după cei condamnaţi, copii nelegitimi nu există. (N. aut.)

În primul grup, copii sugari și sub vîrsta de patru ani aproape că nu există — aici majoritatea covîrșitoare o constituie copiii de vîrstă școlară. În al doilea grup însă, adică la cei născuți în Sahalin, situația este inversă — predominînd vîrstele preșcolare și afară de asta cu cît copiii sînt mai mari, cu atît numărul lor este mai mic ; dacă am prezenta vîrsta copiilor sub forma unui grafic, curba ar cădea brusc. În această grupă, copii sub un an sînt în număr de 203, 43 între 9 și 10 ani și numai 11 între 15, 16. După cum am mai spus, dintre cei născuți în insulă n-a mai rămas pe loc nici unul în vîrstă de 20 ani. Golul format astfel, prin lipsa tineretului băștinaș, este completat de noii veniți, singurii care formează contingentele de tineri de vîrsta căsătoriei. Procentul redus de copii mai vîrstnici printre cei născuți în Sahalin se explică atît prin mortalitate, cît și prin faptul că în anii trecuți erau pe insulă mai puține femei, din care cauză se năștea mai puțini copii ; cauza principală însă, este tot emigrarea. Părinții, plecînd pe continent nu-și lasă copiii pe loc, ci îi iau cu ei. De obicei, părinții copilului născut în Sahalin au început să-și ispășească pedeapsa cu mult înainte de venirea lui pe lume și în timp ce pruncul se naște, crește și ajunge pînă la vîrsta de zece ani, părinții capătă drepturile de țărani și pleacă împreună cu el pe continent. Situația copilului adus aici este cu totul alta. În momentul deportării părinților, el împlinise cinci, opt sau zece ani ; pînă ce ei își ispășesc pedeapsa și anii de coloniști, copilul crește și, cînd părinții abia se apropie de termenul cînd vor putea căpăta drepturile de țărani, el a ajuns la vîrsta cînd poate munci, astfel că înainte de a părăsi insula, a putut să se ducă la Vladivostok sau Nikolaevsk ca să cîștige bani. În orice caz, în colonie nu rămîn nici copiii veniți din Rusia, nici cei născuți aici, de aceea, fiecare sat și post din Sahalin are mai curînd înfățișarea unui loc de temporar domiciliu forțat decît de colonie.

Naşterea unuĭ copiĭ este primită cu ostilitate de familie. Lîngă leagăn nu se cîntă cîntece, se aud doar plînsete, bocete sinistre. Părinţii se jeluie că nu au cu ce hrăni copilul, că el nu va avea nimic bun de învăţat aici ; „mai bine l-ar strînge dumnezeu !" spun ei. Cînd copilul mai mărişor ţipă sau se joacă strigînd, i se porunceşte cu răutate : „Tacă-ţi gura, lua-te-ar moartea !" Totuşi, orice s-ar spune şi oricît s-ar boci, elementul cel mai bun şi mai plăcut în Sahalin sînt copiii, înşişi deportaţii îşi dau seama de asta şi le recunosc preţul. În sînul familiei înăsprite şi cu morală şubredă, copiii trezesc simţăminte mai umane, duioşie, blîndeţe, bucurie. Cu toată puritatea lor sufletească, ei îşi iubesc părinţii mai presus de orice, pe mama lor păcătoasă şi pe tatăl tîlhar, şi dacă un deportat înrăit de viaţa de puşcărie poate fi înduioşat de un cîine ce se gudură pe lîngă el, ne putem închipui ce balsam trebuie să fie pentru inima lui dragostea unui copil. Am mai spus că prezenţa copiilor reprezintă pentru deportaţi un sprijin moral — şi voi adăuga la asta că de multe ori copiii constituie unica legătură între bărbaţii şi femeile deportate, dîndu-le un scop în viaţă, salvîndu-i din starea lor de desperare şi decădere totală. Întîmplarea a făcut să înregistrez în acelaşi timp două femei libere, amîndouă venite de bunăvoie după soţii lor şi ocupînd aceeaşi locuinţă ; una din ele nu avea copii şi toată vremea cît am stat în casă se căina amarnic, neputîndu-şi ierta prostia că venise în Sahalin — toate acestea în prezenţa soţului, care mă privea cu o expresie de vinovăţie. Cealaltă, care avea cîţiva copii, tăcea, şi mi-am dat seama că viaţa primei femei, cea fără copii, trebuie să fi fost îngrozitoare. Îmi amintesc că odată, cînd înregistram într-o casă pe fiul unor tătari, un băieţaş de vreo trei ani, prichindel cu ochii depărtaţi şi cu o tichie pe cap, i-am spus cîteva cuvinte bune şi l-am alin-

tat ; atunci, fața nepăsătoare a tatălui, un tătar din Kazan, s-a însufleţit deodată şi a început să clatine vesel din cap, parcă voia să-mi dea a înţelege că e de acord cu mine, că fiul lui este un băiat foarte bun ; am avut impresia că acest tătar era fericit.

Din cele expuse mai înainte, cititorul a putut să-şi dea seama sub ce înrîuriri cresc copiii din Sahalin şi ce impresii copleşesc viaţa lor spirituală. Ceea ce în Rusia, în sate şi oraşe pare monstruos, aici este ceva obişnuit. Copiii privesc cu nepăsare un convoi de deţinuţi ferecaţi în lanţuri. Cînd aceşti ocnaşi împovăraţi de lanţurile de la mîini şi de la picioare trag o roabă grea cu nisip, copiii se agaţă şi ei de roabă şi rîd. Jocul lor obişnuit este de-a soldaţii şi deţinuţii. Ieşind în stradă, un flăcăiaş strigă prietenilor : „Alinierea !" „Repaos !" Sau îşi pune într-un saç jucăriile şi un codru de pîine şi-i spune mamei : „Mă duc să mă fac vagabond". „Vezi să nu te împuşte soldaţii", glumeşte mama ; el pleacă pe stradă şi vagabondează încolo şi încoace, iar tovarăşii lui de joacă, cei care au rolul de soldaţi, îl prind. Copiii din Sahalin vorbesc de vagabonzi, de bice, de „pisici cu nouă cozi", ştiu ce înseamnă călău, ocnaşi ferecaţi, concubini. Trecînd în Armudanul de Sus din izbă în izbă, într-una din ele n-am găsit pe cei mari — nu era acasă decît un băieţaş de vreo zece ani, bălăior, desculţ şi tare slăbuţ ; faţa lui palidă, acoperită cu pistrui mari părea de marmoră.

— Cum îl cheamă pe tatăl tău ? l-am întrebat.

— Nu ştiu, a răspuns piciul.

— Cum aşa, stai în aceeaşi izbă cu tatăl tău şi nu ştii cum îl cheamă ? Ruşine !

— Nu mi-e tată adevărat.

— Cum aşa, nu-i tată adevărat ?

— E concubinul mamei.

— Mama ta e măritată sau văduvă ?

— Văduvă. A venit din cauza bărbatului.

— Ce înseamnă din cauza bărbatului ?

— L-a omorît.

— Tu îl mai ţii minte pe tatăl tău ?

— Nu. Eu sînt nelegitim. Mama m-a născut la Kara.

Copiii din Sahalin sînt palizi, slabi, molîi ; umblă în zdrenţe şi sînt veşnic flămînzi. După cum va vedea cititorul mai pe urmă, aproape toţi mor de boli ale aparatului digestiv. Foamea niciodată potolită, hrana compusă luni în şir numai din gulii, iar la cei mai înstăriţi numai din peşte sărat, frigul şi umezeala, toate acestea distrug organismul copiilor încet şi sigur, slăbindu-i treptat toate ţesuturile. Dacă n-ar fi emigrarea, probabil că după două, trei generaţii, s-ar răspîndi în colonie tot felul de boli de nutriţie provenite ca urmare a greşitului sistem de alimentaţie. În momentul de faţă, copiii coloniştilor foarte săraci, ca şi ai ocnaşilor, primesc de la stat o alocaţie pentru hrană : copiii de la un an pînă la cincisprezece ani primesc cîte o rublă şi jumătate pe lună, iar orfanii de mamă şi de tată, infirmii şi gemenii, cîte trei ruble. Dreptul copilului la această alocaţie este acordat după aprecierea personală a funcţionarilor ; ei interpretează noţiunea „foarte sărac" fiecare în alt fel.[1] Rublele date

[1] Suma alocată pentru infirmi depinde de asemenea de interpretarea ce-o dă funcţionarul acestei noţiuni — el hotărăşte dacă trebuie să includă în această categorie numai pe cei şchiopi, cocoşaţi, ciungi, sau şi pe cei ce suferă de afecţiuni tuberale, pe debilii mintali şi pe orbi.

Cum ar putea fi ajutaţi copiii din Sahalin ? În primul rînd, cred că dreptul la o alocaţie n-ar trebui limitat la „foarte sărac" sau „infirm" etc. Toţi care cer trebuiesc ajutaţi, fără excepţie, fără a se bănui vreo încercare de minciună. E mai bine să fii înşelat decît să te înşeli. Forma ajutorului ar trebui să fie dictată de condiţiile locale. Dacă ar depinde de mine, banii ce se împart astăzi sub formă de alocaţii şi hrană, i-aş folosi înfiinţînd în posturi şi sate mese gratuite pentru toate femeile şi copiii, aş da ajutoare în hrană şi îmbrăcăminte tuturor femeilor gravide şi celor care alăptează, fără excepţie, iar alocaţiile în bani de 1½—3 ruble pe lună le-aş păstra numai pentru fetele de la 13 ani în sus, pînă la măritiş, dînd însă fiecăreia banii în mînă.

În fiecare an, societăţile de binefacere trimit din Petersburg cojocele, şorţuri, pîslari, căciuliţe, peniţe şi creioane, muzicuţe şi cărţi, pentru a fi împărţite copiilor. Guvernatorul insulei invită pe doamnele din localitate să se ocupe cu repartizarea şi împărţirea darurilor. Umblă vorba că aceste lucruri sînt băute sau pierdute la joc de cărţi de părinţi, că

le cheltuiesc părinţii cum cred ei de cuviinţă. Acest ajutor bănesc, condiţionat de atîtea considerente şi care datorită sărăciei şi a lipsei de bună-credinţă a părinţilor îşi atinge atît de rareori scopul, ar trebui să fi fost de mult desfiinţat.

Alocaţia nu micşorează cu nimic sărăcia, abia o astupă şi numai cei neiniţiaţi ar putea crede că în Sahalin viaţa copiilor este asigurată.

în loc de muzicuţe ar fi mai bine să se trimită pîine etc. — dar asemenea comentarii nu trebuie să descurajeze sufletele generoase. Copiii sînt totdeauna fericiţi să primească daruri, iar părinţii sînt şi ei cît se poate de mulţumiţi. Ar fi de dorit ca binefăcătorii pe care-i interesează soarta copiilor din Sahalin să primească anual ştiri amănunţite cu privire la ei, la numărul lor, componenţa, după vîrstă şi sex, cîţi au învăţat să citească şi să scrie, cîţi sînt sau nu sînt creştini etc. Dacă cei încadraţi în operele de binefaceri ar cunoaşte cîţi copii ştiutori de carte sînt, ar socoti exact cîte cărţi sau creioane să trimită, astfel ca nici un copil să nu rămînă nedreptăţit ; iar hainele şi jucăriile ar putea fi atunci corespunzătoare cu sexul, vîrsta şi naţionalitatea copiilor. Însă, tot ce este în legătură cu acţiunile de binefacere să se scoată din atribuţiile comandamentului de poliţie, care şi aşa este supraaglomerat, iar organizarea şi distribuirea ajutoarelor să se treacă în sarcina intelectualilor din localitate ; printre aceştia sînt mulţi care s-ar ocupa cu entuziasm de aceste interesante probleme de viaţă. La Alexandrovsk se dau în timpul iernii spectacole de amatori în beneficiul copiilor. Nu demult, la Korsakovsk, funcţionarii au strîns prin subscripţie şi au cumpărat pînză, iar soţiile lor au cusut haine şi lenjerie şi le-au împărţit copiilor.

Din punct de vedere economic, copiii reprezintă o povară, mai mult încă, sînt consideraţi drept o pedeapsă cerească pentru păcatele săvîrşite. Asta nu-i împiedică însă pe deportaţii care nu au copii să înfieze odrasle străine. Cei ce au copii, se roagă lui dumnezeu să-i ia la el, iar cei ce nu au, caută orfani şi-i adoptă. Se întîmplă uneori ca orfanii şi copiii săraci să fie înfiaţi numai pentru alocaţiile şi ajutoarele acordate sau şi mai rău, cu gîndul de a sili copilul să cerşească pe stradă, dar de cele mai multe ori, aşa cred, deportaţii sînt mînaţi de sentimente curate. Nu numai copiii sînt înfiaţi, ci uneori şi oameni maturi, ba chiar bătrîni. Bunăoară, Ivan Novikov I, de 60 de ani, este considerat drept fiul adoptiv al lui Evgheni Efimov, de 42 ani. La Rikovo, Elisei Maklakov, trecut de 70 de ani, a fost adoptat de Ilia Minaev.

Regulamentul cu privire la deportaţi prevede că toţi copiii mici care trec prin Siberia cu părinţii lor deportaţi, vor fi transportaţi cu căruţele — cîte cinci copii într-o căruţă. *Regulamentul* nu prevede însă, pînă la ce vîrstă copiii să fie consideraţi „mici". Toţi care îşi urmează părinţii primesc îmbrăcăminte, încălţăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului. Copiii care au 14 ani împliniţi urmează împreună cu familia pe condamnat numai dacă asta e şi dorinţa lor. Cei care au împlinit 17 ani pot să părăsească locul de deportare şi să se întoarcă în patrie, fără consimţămîntul părinţilor. (N. aut.)

XVIII

Ocupaţiile deportaţilor. Agricultura. Vînătoarea. Pescuitul. Peştii migratori : Keta şi scrumbiile. Pescuitul organizat de închisori. Meşteşugurile.

Ideea orientării muncii ocnaşilor şi a coloniştilor spre agricultură a luat fiinţă, după cum am mai spus, de la începutul deportărilor în Sahalin. O idee cît se poate de atrăgătoare : munca agricolă cuprinde toate elementele necesare pentru a ocupa pe deportat, a-l lega de pămînt şi chiar pentru a-l îndrepta. Afară de aceasta, plugăria este potrivită pentru mai toţi deportaţii, deoarece la noi ocnaşii sînt cel mai adesea ţărani ; doar o zecime din deportaţi nu fac parte dintre ţăranii plugari. Această idee a triumfat ; cel puţin pînă în ultimul timp, ocupaţia de bază a deportaţilor din Sahalin a fost considerată agricultura, iar colonia n-a încetat de a fi denumită colonie agricolă.

De la început, de la înfiinţarea coloniei, în Sahalin s-a arat şi s-a semănat în fiecare an. N-a intervenit nici o întrerupere şi o dată cu creşterea populaţiei se extindea anual şi suprafaţa semănăturilor. Munca agricultorului a fost aici nu numai silnică dar şi grea, şi dacă ţinem seama că trăsătura principală a muncii silnice este obligaţia de a executa o muncă din cele mai istovitoare, caracterizată prin cuvîntul „grea", atunci, din acest punct de vedere, nici nu s-ar fi putut găsi pentru criminali o ocupaţie mai nimerită decît munca agricolă în Sahalin. Pînă în prezent această muncă a satisfăcut aşadar cele mai severe scopuri de pedepsire.

Dacă această muncă a fost şi productivă şi dacă a satisfăcut şi scopurile unei colonii agricole de deportaţi, în această privinţă s-au emis păreri variate şi cele mai multe din ele, contradictorii. Unii au găsit că Sahalinul este o insulă foarte fertilă, menţionînd-o ca atare în rapoartele şi corespondenţa lor, ba, după cum mi s-a spus, s-au trimis şi tele-

grame pline de însufleţire relatînd că deportaţii sînt în sfîrşit în stare să se întreţină singuri şi nu va mai fi nevoie de cheltuieli pentru ei din partea statului. Alţii însă, priveau sceptic posibilităţile agricole din Sahalin şi declarau categoric că agricultura pe insulă este o himeră. Această divergenţă de păreri se explică prin faptul că problema agriculturii pe insulă au judecat-o adesea oameni care nu cunoşteau adevărata situaţie. Colonia s-a înfiinţat cînd insula nu fusese încă explorată ; din punct de vedere ştiinţific, insula era *terra incognita* [1] şi condiţiile naturale, precum şi posibilităţile dezvoltării culturilor agricole erau privite doar în raport cu unele considerente cum ar fi latitudinea geografică, vecinătatea apropiată a Japoniei, existenţa bambusului şi a arborelui de plută etc. Pentru corespondenţii ocazionali, care judecau de cele mai multe ori după prima impresie, erau hotărîtoare vremea frumoasă sau urîtă, pîinea şi untul care li se serveau prin izbe, sau faptul că vizitaseră mai întîi un loc posomorît ca Due şi nu o localitate cu aspect vesel şi plin de viaţă ca Sianţî. Funcţionarii cărora li s-a încredinţat conducerea coloniei agricole, înainte de a veni pe insulă nu fuseseră, cea mai mare parte din ei, nici moşieri, nici ţărani şi habar nu aveau de agricultură. Pentru situaţiile întocmite, ei foloseau numai datele pe care le prezentau gardienii. În ceea ce priveşte pe inginerii agronomi, nici ei nu aveau prea multe cunoştinţe de specialitate şi ori nu făceau nimic, ori înaintau rapoarte vădit eronate. Alţii veniseră aici de pe băncile şcolii şi se limitau pentru început la partea teoretică şi pur formală a problemei, folosind pentru rapoartele lor tot datele culese de subalterni. [2]

---

[1] Pămînt necunoscut (lat.) (n. t.).

[2] În rezoluţia la raportul inspectorului agronom pe 1890, guvernatorul insulei îi dă acestuia o menţiune laudativă : „Iată în sfîrşit un act, poate încă departe de a fi perfect, dar bazat cel puţin pe date concrete, culese din observaţii grupate de un specialist şi prezentate fără dorinţa de a fi cuiva pe plac". Guvernatorul numeşte acest raport „primul pas în această direcţie" ; asta înseamnă că toate rapoartele prezentate pînă în anul 1890 au fost scrise cu scopul de a fi pe plac cuiva. Mai de-

S-ar părea că datele cele mai precise le-ar putea furniza oamenii care ei înşişi ară şi seamănă, dar nici această sursă n-ar fi fost sigură. De teamă să nu fie lipsiţi de ajutoare, obligaţi să dea pentru amortizarea datoriilor o cotă mai mare din recolta obţinută sau să fie siliţi să rămînă pe insulă toată viaţa, deportaţii furnizau date greşite, declarînd sub valorile reale suprafeţele perimetrilor despăduriţi şi cifra recoltelor obţinute. Coloniştii înstăriţi, care nu aveau nevoie de subvenţii, nu spuneau nici ei adevărul, nu de teamă, ci din aceleaşi considerente care l-au făcut pe Polonius să fie de acord că norul seamănă şi cu o cămilă şi cu o cîrtiţă. Observînd cu atenţie dincotro bate vîntul în orien-

---

parte, în aceeaşi rezoluţie generalul Kononovici adaugă că pînă în anul 1890 informaţiile cu privire la agricultura din Sahalin erau „curate născociri".

Inginerul agronom are în Sahalin titlul de inspector agronom. Funcţie de categoria VI şi bine retribuită. După doi ani în serviciu pe insulă, inspectorul actual a prezentat un raport — o lucrare sumară de birou, în care lipsesc observaţiile personale, iar concluziile sînt ca şi inexistente ; în schimb, raportul cuprinde date cu privire la meteorologie şi floră, dînd un tablou destul de complet al condiţiilor naturale din partea populată a insulei. Acest raport a fost tipărit şi va fi probabil inclus în literatura cu privire la Sahalin. Cît priveşte pe ceilalţi agronomi, care şi-au îndeplinit mai demult serviciul pe insulă, toţi au avut ghinion. Am mai menţionat de cîteva ori numele lui M. S. Miţul care, numit ca agronom mai întîi, apoi administrator, a murit de angină pectorală, înainte de a ajunge la vîrsta de 45 de ani. Un altul, după cum ni s-a spus, căutase să demonstreze că pe Sahalin nu se poate face plugărie şi trimitea mereu rapoarte şi telegrame, sfîrşind şi el printr-o gravă depresiune nervoasă ; cel puţin, despre acesta se vorbea pe faţă, că era un om onest şi bine pregătit, dar nebun. Al treilea „specialist în materie de agricultură", un polonez, a fost destituit de conducerea insulei, în urma unui scandal cum rareori se întîlneşte în scriptele oficiale, ba s-a mai dat şi dispoziţia să i se elibereze banii de drum, numai în cazul cînd „va prezenta convenţia cu cărăuşul pentru transportul său pînă în oraşul Nikolaevsk" ; conducerea se temea pesemne că agronomul, luînd banii, va rămîne totuşi pe insulă pentru toată viaţa (ordinul nr. 349, 1888). Despre al patrulea agronom, un neamţ care nu făcea nimic şi abia de înţelegea buchiile în agricultură, părintele Eraklie mi-a povestit că odată, după un ger ce dăduse în luna august şi distrusese recolta, a plecat la Rîkovo, a adunat pe săteni şi i-a luat la rost : „De ce a fost ger la voi ?" Din mulţime a ieşit un colonist mai isteţ şi i-a răspuns : „Nu putem şti de ce, înălţimea-voastră, se vede că aşa a vrut dumnezeu". Agronomul, satisfăcut de acest răspuns, s-a urcat în trăsură şi a plecat cu conştiinţa împăcată. (N. aut.)

tarea spiritelor, dacă administrația locală nu credea în succesele agriculturii, nu mai credeau nici ei. Dacă însă în administrație se suprapunea curentul opus, atunci și ei începeau să admită că pe Sahalin, slavă domnului, se poate trăi, recoltele sînt bune și rău este doar că oamenii s-au lenevit etc., etc. Totodată, pentru a fi pe plac conducerii, minteau în mod grosolan folosind diferite tertipuri. De pildă, alegeau spicele cele mai mari și le aduceau lui Mițul, iar acesta îi credea și făcea rapoarte entuziaste despre recolte inexistente. Vizitatorilor li se arătau cartofi mari cît capul, sfeclă și pepeni de jumătate de pud, iar aceștia, admirîndu-le, socoteau că pe Sahalin se poate obține o recoltă de grîu de cel puțin 40 de puduri pe deseatină. [1]

În timpul călătoriei mele pe Sahalin, problema coloniei agricole se găsea în acea fază, cînd nu mai știi ce să crezi. Guvernatorul general, guvernatorul insulei și comandanții districtelor nu mai credeau în succesele agriculturii în Sahalin. Pentru ei era clar că încercarea de a orienta munca deportaților spre agricultură a dat greș și stăruința de a menține o colonie agricolă va determina doar cheltuieli de prisos, prelungind și cazna chinuitoare a oamenilor. Iată cuvintele pe care mi le-a dictat guvernatorul general :

„O colonie agricolă a criminalilor deportați în Sahalin nu va putea fi realizată. Este necesar ca

---

[1] „Noul agronom venit în Sahalin (supus austriac), scrie corespondentul ziarului *Vladivostok*, nr. 43, 1886, s-a făcut remarcat prin organizarea unei expoziții agricole, deschisă la 1 octombrie, la care au expus coloniștii din districtele Alexandrovsk și Tîmovsk, precum și fermele de stat. Boabele de grîu expuse de coloniști nu se deosebeau prin nimic extraordinar, dacă nu socotim faptul că printre cele recoltate chipurile pe Sahalin, se nimeriseră să fie și cele comandate special de la renumitul Gracev, pentru însămînțare. Colonistul Sîcev din districtul Tîmovsk a expus grîu selecționat și a fost dat de gol, cînd la cererea lui, a trebuit să i se elibereze o adeverință că a recoltat 70 de puduri din asemenea grîu." În nr. 50 al aceluiași ziar găsim următoarele : „În mod deosebit ne-au surprins exemplare extraordinare de legume și anume, o varză de 22½ funturi, o ridiche de 13 funturi, cartofi de 3 funturi fiecare etc. Pot afirma cu certitudine că nici Europa Centrală nu s-ar putea mîndri cu exemplare mai de soi." (N. aut.)

oamenilor să li se dea alte posibilităţi de cîştig — agricultura rămînînd doar un adaos."

Funcţionarii inferiori susţineau şi ei acelaşi lucru şi în prezenţa şefilor criticau fără teamă trecutul insulei. Deportaţii înşişi la întrebarea „cum mai merge treaba?" răspundeau cu un surîs amar de deznădejde. Şi cu toată această atitudine unanimă şi hotărîtă faţă de agricultură, deportaţii continuă să are şi să semene, administraţia continuă să le dea sămînţă pe credit, iar guvernatorul insulei, care crede cel mai puţin în putinţa dezvoltării agriculturii pe Sahalin, emite ordine cu privire la „obişnuirea deportaţilor cu munca la cîmp" şi declară că acei colonişti care nu vor prezenta dovezi că au avut succese în agricultură, „nu vor căpăta niciodată titlul de ţărani" (ordinul nr. 276, din 1890). Mai înţelege ceva dacă poţi!

Suprafaţa de pămînt arabil a fost prezentată pînă acum în cifre umflate, inexacte (ordinul nr. 366, 1888), şi nimeni nu poate spune precis cît pămînt revine în medie pe cap de gospodar. Inspectorul agronom determină în medie suprafaţa fiecărei parcele la 1555 stînjeni pătraţi, adică $^2/_3$ de deseatină, iar pentru pămîntul mai bun, adică cel din districtul Korsakovsk, la 935 stînjeni pătraţi. Afară că aceste cifre ar putea fi eronate, valoarea lor este micşorată şi prin faptul că repartizarea pămîntului s-a făcut inegal. Cei veniţi din Rusia cu bani sau cei care au reuşit să strîngă avere, stăpînesc cîte trei, cinci şi chiar opt deseatine de pămînt arabil, în timp ce găsim destul de mulţi gospodari, mai ales în districtul Korsakovsk, care nu au decît cîţiva stînjeni pătraţi. Suprafaţa de pămînt arabil creşte vădit în fiecare an, în timp ce suprafaţa medie a parcelelor rămîne aceeaşi, ameninţînd să devină constantă. [1]

[1] Populaţia crescînd continuu, devine din ce în ce mai greu să găseşti pămînt pentru toţi. Văile rîurilor sînt acoperite de păduri de foioase — ulmi, păducel, soc etc.; acolo solul este adînc şi roditor, dar aceste locuri sînt doar oaze în mijlocul tundrei, al bălţilor, al munţilor acoperiţi cu păduri arse şi al depresiunilor cu păduri de conifere, toate cu subsol aproape impermeabil. Chiar în partea de sud a insulei, aceste

Se seamănă sămînța căpătată de la stat, care se dă de fiecare dată pe credit. În districtul cel mai roditor, Korsakovskul, în anul 1889, „din întreaga cantitate de 2060 puduri de grîu însămînțat, numai 165 puduri erau sămînță proprie, iar din 610 plugari care au însămînțat această cantitate, numai 56 aveau sămînța lor" (ordinul nr. 318, din 1889). După datele furnizate de inspectorul agronom, de fiecare cap de locuitor matur se seamănă în medie doar 3 puduri și 18 funturi, cantitățile cele mai mici însămînțîndu-se în partea de sud a insulei. Este interesant de observat că în districtul sudic, unde condițiile climaterice sînt mai favorabile, agricultura se dezvoltă mai prost decît în districtele din nord, ceea ce nu-l împiedică totuși să fie cel mai înfloritor district.

În cele două districte nordice nu s-a înregistrat niciodată temperatura necesară pentru coacerea ovăzului și a grîului și numai în doi ani timpul a fost suficient de călduros pentru coacerea orzului.[1] Primăvara și începutul verii sînt aproape întotdeauna reci ; în anul 1889 a fost ger și în lunile iulie și august, iar timpul urît de toamnă a început de la 24 iulie și a ținut pînă la sfîrșitul lui octombrie. Lupta cu frigul și aclimatizarea grîului pe Sahalin ar fi dat rezultate mai bune dacă umiditatea n-ar fi atît de mare și nu știu dacă lupta cu ea ar fi vreodată posibilă. În perioada cînd grînele dau

---

văi sau pășuni alternează cu munți și regiuni mlăștinoase, a căror vegetație săracă nu diferă mult de cea polară. Astfel, toată suprafața dintre valea Takoiului și Mauka — numai pe alocuri cultivată — o acoperă bălțile, mocirle cu neputință de asanat ; poate va fi posibil să se construiască prin aceste bălți drumuri, dar să li se schimbe clima aspră nu stă în puterea omului. Oricît de întinsă ar fi suprafața Sahalinului de Sud, pînă în prezent s-au putut găsi acolo numai 405 deseatine de pămînt arabil, bun pentru ogoare și grădini de zarzavat (ordinul nr. 318. din 1888). Și totuși, comisia în frunte cu Vlasov și Mițul, punînd problema înființării în Sahalin a unei colonii agricole pentru deținuții eliberați, a fost de părere că în partea din mijloc a insulei s-ar putea transforma în pămînt arabil „o suprafață mult mai mare, vreo 200 mii de deseatine", iar în partea de sud, și mai mult, „o suprafață de aproape 220 mii". (N. aut.)

[1] Vezi amănunte în *Raportul cu privire la culturile agricole din insula Sahalin, pe anul 1889* de von Frieken. (N. aut.)

în spic, înfloresc și se coc, precipitațiile atmosferice pe insulă sînt extrem de abundente, din care cauză bobul rămîne neîndestul de copt, apos, zbîrcit și ușor. Sau, din cauza ploilor neîncetate, grîul se strică, putrezește sau încolțește în snopi strînși pe cîmp. Timpul recoltării grîului și mai ales al grîului de primăvară, coincide aici cu perioada cea mai ploioasă și se întîmplă ca întreaga recoltă să rămînă pe cîmp din pricina ploilor ce nu mai contenesc începînd din august și pînă toamna tîrziu. Raportul inspectorului agronom cuprinde un tabel de recolte pe ultimii cinci ani, întocmit după datele pe care guvernatorul insulei le-a calificat „curate născociri". Din acest tabel se poate conchide, cu aproximație, că recolta medie de grîne în Sahalin depășește de trei ori cantitatea însămînțată. Acest lucru este confirmat și de alte date : în anul 1889, din recolta de grîne obținută, fiecărui locuitor matur i-a revenit în medie cam 11 puduri, adică de trei ori mai mult decît se însămînțase. Bobul grînelor era însă prost. Cercetînd odată mostrele de grîne pentru sămînță, aduse de coloniști pentru a fi schimbate pe făină, guvernatorul insulei a găsit că unele din ele nici nu sînt bune pentru însămînțare, iar altele conțin un amestec mare de boabe necoapte, lovite de ger (ordinul nr. 41, 1889).

Cu asemenea recolte slabe, pentru a fi sătul, gospodarul din Sahalin ar trebui să aibă cel puțin 4 deseatine de pămînt arabil, ar trebui să muncească din zori pînă-n noapte și să nu plătească nimic muncitorilor angajați ; în viitorul apropiat însă, cînd sistemul actual de însămînțare fără asolament, fără îngrășăminte, și fără să se lase pămîntului timp să se odihnească, va slei solul, și, cînd deportații „își vor da seama de necesitatea trecerii la metode mai raționale de cultivare a ogoarelor și la noul sistem de însămînțare prin asolament", va fi nevoie de și mai mult pămînt și mai multă muncă, și agricultura va fi abandonată ca fiind neproductivă și deficitară.

Grădinile de zarzavat, a căror reușită nu depinde de condițiile naturale, ci de munca depusă și de

cunoştinţele gospodarului, dau în Sahalin rezultate destul de frumoase. Succesele culturilor de zarzavat se oglindesc şi în faptul că uneori familii întregi se hrănesc în timpul iernii numai cu napi. În iulie, cînd o doamnă din Alexandrovsk mi se plîngea că în grădiniţa ei florile încă n-au răsărit, am văzut într-o izbă din Korsakovsk o sită plină de castraveţi. Din raportul inspectorului agronom rezultă că în districtul Tîmovsk, din recolta pe 1889, au revenit, pe cap de locuitor matur 4 1/10 puduri de varză şi aproape 2 puduri de diferite legume rizocarpe; în districtul Korsakovsk cîte 4 puduri de varză şi $4^1/_8$ puduri legume rizocarpe. În acelaşi an, fiecărui locuitor matur i-au revenit cîte 50 de puduri de cartofi în districtul Alexandrovsk, cîte 16 puduri în districtul Tîmovsk şi cîte 34 puduri în Korsakovsk. Îndeobşte cartoful dă recolte bune, fapt adeverit nu numai de cifre, ci şi de impresiile personale; eu unul n-am văzut saci cu grîu, n-am văzut ca deportaţii să mănînce pîine de grîu, cu toate că aici se seamănă cereala aceasta mai mult decît secara; în schimb, în fiecare casă am văzut cartofi şi am auzit plîngeri că peste iarnă au putrezit mulţi. O dată cu dezvoltarea oraşelor din Sahalin, creşte şi necesitatea pieţelor de desfacere. La Alexandrovsk a şi fost fixat un loc unde femeile vin să vîndă legume, iar pe străzi întîlneşti adesea deportaţi veniţi la oraş să vîndă castraveţi şi alte verdeţuri. În unele locuri din sud, bunăoară, la Pervaia Pad, grădinile de zarzavat constituie de pe acum un bun mijloc de cîştig.[1]

[1] Pînă în prezent, nu se ştie din ce cauză, numai ceapa se adaptează greu. Lipsa acestei legume se împlineşte pe insulă cu leurda *(allium victoriale)* care creşte aici necultivată — în stare sălbatică. Această plantă cu bulb şi miros pronunţat de usturoi a fost considerată, pe vremuri, de soldaţii din garnizoane şi de deportaţii din Sahalin drept remediul cel mai sigur împotriva scorbutului, şi după sutele de puduri cu care se aprovizionau garnizoanele locale şi administraţia închisorilor se poate aprecia cît a fost de răspîndită aici această boală. Se spune că leurda este o plantă gustoasă şi hrănitoare, însă mirosul ei nu-i pe placul tuturor. Nu numai în casă, dar chiar şi în curte, cînd se apropia cineva de mine care mîncase bucate preparate cu leurdă, mi se făcea rău.

Agricultura este considerată drept ocupația de căpetenie a deportaților, iar vînătoarea și pescuitul drept ocupații secundare, dînd oarecare posibilități de cîștig. Din punctul de vedere al unui vînător, fauna de vertebrate din Sahalin este foarte bogată. Dintre animalele cele mai prețioase pentru comerț, samurii, vulpile și ursii sînt într-un număr extraordinar de mare.[1] Samurii sînt răspîndiți pe toată insula. Mi s-a spus că în ultimul timp, din pricina tăierii copacilor și a incendiilor din păduri, samurii s-au retras de pe lîngă centrele populate în locuri păduroase mai îndepărtate. N-aș putea spune cît este de exactă această afirmație ; cînd eram acolo, gardianul din Vladimirovka a împușcat cu revol-

---

Încă nu se știe care este în Sahalin suprafața totală a fînețelor, deși în rapoartele inspectorului agronom sînt menționate unele cifre. Oricare ar fi însă cifrele, este neîndoielnic pînă în prezent doar atît, că nu toți gospodarii știu din primăvară unde vor cosi vara, că fînul este insuficient și, spre sfîrșitul iernii, vitele slăbesc din cauza lipsei de nutreț. Cele mai bune fînețe și le ia cel care este mai puternic, adică închisoarea și garnizoana, iar coloniștilor le rămîn sau fînețe îndepărtate, sau acele cu fîn prost. Din pricina straturilor impermeabile ale subsolului, pășunile sînt în majoritatea cazurilor pline de bălți ; pămîntul chiftește în permanență, din care cauză aici cresc doar ierburi care dau fîn aspru și puțin hrănitor, ca trestia și rogozul ; inspectorul agronom spune că fînul de aici nu este nutritiv nici pe jumătate cît cel obișnuit. Deportații găsesc și ei că fînul este prost, iar coloniștii înstăriți nu-și hrănesc vitele cu fîn simplu ci amestecat cu făină sau cartofi. Fînul din Sahalin nu are acel miros plăcut, caracteristic fînului din Rusia. Nu mă încumet să apreciez dacă plantele și ierburile gigantice care cresc în luminișuri, în poieni și în văile apelor și despre care se vorbește atît de mult pot fi bune pentru nutreț. E cazul să menționez acum că bobul uneia din speciile de plante și anume hrișca de Sahalin, a început să apară în comerț și în Rusia. În ceea ce privește necesitatea însămînțării ierburilor furajere pe Sahalin și posibilitatea cultivării lor, raportul inspectorului agronom nu pomenește nimic.

Să mai spun ceva despre creșterea vitelor. În anul 1889, o vacă cu lapte revenea în districtele Alexandrovsk și Korsakovsk, la $2^1/_2$ gospodării, iar în districtul Tîmovsk la $3^1/_3$ gospodării. Aproape aceleași cifre sînt date și pentru vitele de tracțiune, adică pentru cai și boi, și printre altele menționez că cel mai sărac și în această privință este tot districtul cel mai bun, Korsakovskul. Aceste date nu ne dau însă situația reală, deoarece în Sahalin vitele sînt repartizate foarte inegal. Toate vitele sînt concentrate în grajdurile gospodarilor bogați care au pămînt mult sau se ocupă cu negoțul (N. aut.)

[1] Vezi amănunte la A. M. Nikolski, *Insula Sahalin și fauna ei de vertebrate.* (N. aut.)

verul, chiar lîngă sat un samur care trecea puntea peste un pîrău, iar deportaţii-vînători, cu care am avut prilejul să vorbesc, vînează de obicei prin apropierea satelor. Vulpile şi urşii trăiesc de asemenea pe toată insula. În trecut, urşii nu atacau oamenii şi vietăţile domestice şi erau socotiţi animale blînde ; dar de cînd deportaţii au început să populeze cursurile superioare ale rîurilor şi să taie şi pe aici pădurile, împiedicîndu-le astfel accesul la peşte, hrana lor principală, în „registrul decedaţilor" din Sahalin, ca şi în „buletinul faptelor diverse", au început să apară cazuri noi de moarte : „sfîşiat de urs", şi în momentul de faţă se vorbea despre urşi ca despre un flagel înspăimîntător al naturii. Se întîlnesc de asemenea reni, apoi mosene, vidre, jderul, rîsul, rareori lupul şi încă şi mai rar hermina şi tigrul.[1] Cu tot belşugul de animale de vînat, în colonie vînătoarea, ca profesiune, nu există.

Deportaţii care au făcut avere aici prin comerţ se ocupă de obicei şi cu negoţul de blănuri, pe care şi le procură de la băştinaşi pe un preţ de nimic sau dînd în schimb alcool, dar asta nu mai este

[1] Lupii se feresc de locurile populate fiindu-le teamă de animalele domestice. Ca să nu pară neverosimilă această explicaţie voi da un exemplu : Busse scrie cît de rău s-au speriat aino cînd au văzut pentru prima dată în viaţa lor, porci. Midendorf relatează că lupii nu se atingeau de oi, atunci cînd ele au fost aduse pe Amur pentru prima dată. Renii sălbatici sînt răspîndiţi mai ales pe malul apusean al părţii de nord a insulei ; numai în timpul iernii coboară în tundră, iar primăvara, scrie Glen, cînd se duc spre golf să lingă sare, se pot vedea nenumărate turme de reni pe întinsele cîmpii din această parte a insulei. Dintre păsări, sînt gîşte, tot felul de raţe, potîrnichi albe, cocoşi sălbatici, găinuşe sălbatice, ierunci şi sitari ; perioada de împerechere se prelungeşte pînă-n iunie. Eu am venit în Sahalin în iulie, cînd în taiga domnea o linişte de moarte ; insula părea a fi lipsită de viaţă şi eram nevoit să-i cred doar pe cuvînt pe cei ce susţineau că aici trăiesc privighetori de Kamceatka, piţigoi, sturzi şi scatii. Sînt multe ciori negre, dar coţofane şi grauri de loc. Poliakov a văzut în Sahalin o singură rîndunică, dar şi aceea, după părerea lui, nimerise întîmplător pe insulă, rătăcind calea. Mi s-a părut odată că văd în iarbă o prepeliţă. Privind mai atent am recunoscut animalul mic şi frumos, numit veveriţa siberiană. Este cel mai mic mamifer din regiunile nordice. După A. M. Nikolski, aici nu există şoareci, cu toate acestea, în hîrtiile oficiale care datează de la înfiinţarea coloniei se menţionează pagubele cauzate de „inundaţii, ger şi şoareci". (N. aut.)

vînătoare, ci o îndeletnicire de alt soi. În lumea deportaţilor, vînătorii sînt foarte puţini la număr şi toţi bine cunoscuţi. Cei mai mulţi nu sînt vînători de meserie, ci pasionaţi amatori ; vînează cu puşti proaste şi fără cîini, numai pentru distracţie. Vînatul omorît, îl vînd pe un preţ neînsemnat sau pe băutură. La Korsakovsk, vînzîndu-mi o lebădă vînată de el, un colonist mi-a cerut „trei ruble sau o sticlă de votcă". Se poate prevedea că în colonia de deportaţi vînătoarea nu va căpăta niciodată amploarea unei întreprinderi comerciale, tocmai pentru că este vorba de deportaţi. Vînătoarea cere omului să fie liber, curajos şi sănătos, în timp ce marea majoritate a deportaţilor sînt oameni lipsiţi de vlagă, nehotărîţi, neurastenici ; nici în patrie n-au fost vînători, nu se pricep să mînuiască o puşcă şi ocupaţia în sine este atît de străină sufletului lor chinuit încît adesea, fiindu-i familia înfometată, un colonist preferă să taie, sub ameninţarea pedepsei, viţelul luat pe credit de la stat, decît să se ducă să împuşte cocoşi sălbatici sau iepuri. Extinderea vînătorii, vorbind drept, nici n-ar fi de dorit într-o colonie în care se trimit pentru îndreptare, în special, asasini, oameni înclinaţi spre crimă. E primejdios a permite unui asemenea om să omoare des animale, să comită acele fapte de cruzime care nu pot lipsi din cadrul vînătorii — înjunghierea cerbului rănit, sucirea gîtului unei potîrnichi etc.

Bogăţia principală a Sahalinului şi viitorul insulei nu le formează animalele cu blană sau zăcămintele de cărbuni, cum cred unii, ci peştele migrator. O parte sau poate chiar totalitatea bogatelor materii tîrîte de rîuri în ocean, se întoarce în fiecare an pe continent sub forma cîrdurilor de peşti care migrează periodic. Keta [1] sau Kita, peşti din familia Salmonidelor, avînd dimensiunile, culoarea şi gustul somonului, populează partea de nord a Oceanului Pacific şi în anumite perioade

[1] *Keta* — o varietate de somon *(onchorhynchus keta)* care produce icre roşii sau icre de Manciuria (n. ed.).

ale vieţii lor pătrund în unele fluvii din America de Nord şi din Siberia, înaintînd cu o putere năprasnică şi într-un număr colosal în susul albiei, împotriva curentului, ajungînd pînă la cursul superior al apei, în munţi. Migraţia are loc la sfîrşitul lunii iulie sau în prima treime a lunii august. Mulţimea peştilor din această perioadă este atît de fabulos de imensă şi înaintarea lor atît de rapidă, nestăvilită de nimic, încît cine n-a văzut cu ochii lui acest fenomen extraordinar nu şi-l poate închipui. Viteza cu care înaintează peştele şi rîndurile neobişnuit de strînse pe care le alcătuieşte se poate constata după suprafaţa apei care pare că fierbe şi capătă iz de peşte ; vîslele se încurcă, agaţă peştii şi-i aruncă în aer. Keta intră în gurile fluviilor şi rîurilor sănătoasă şi puternică, dar mai tîrziu, luptă continuă cu apele repezi, lipsa de spaţiu şi de hrână, frecarea şi lovirile de rădăcini şi pietre, o istovesc ; peştele slăbeşte, corpul lui se acoperă de vînătăi, carnea devine albă şi spongioasă, dinţii se rînjesc. Keta îşi schimbă cu totul înfăţişarea, iar cei neiniţiaţi îl iau drept o altă varietate de peşte şi în loc să-i spună Keta, îl numesc „clonţosul". Treptat, storşi de puteri, peştii nu mai pot birui curentul şi se ascund în cîte un braţ mort al apei, sau pe sub rădăcini, stînd cu botul băgat în mal ; aici ei pot fi prinşi cu mîna şi chiar urşii îi scot uşor cu laba. La sfîrşit, istoviţi de foame, de oboseală şi de instinctul sexual dezlănţuit, ei mor şi chiar în cursul mijlociu al rîului încep să apară mortăciunile, iar în cursul superior, malurile sînt înţesate de peşti morţi, intraţi în descompunere şi infectînd aerul. Toate aceste suferinţe pe care peştele le îndură în perioada sa de dragoste, alcătuiesc aşa-numita „călătorie spre moarte" ; nici unul din peşti nu se mai întoarce în ocean, toţi mor în rîuri. „Mobilul acestei călătorii, spune Midendorf, este izbucnirea nestăvilită şi de neînvins a instinctului erotic, mergînd pînă la autoexterminare ; cum să nu te miri că astfel de porniri sălăşluiesc într-un peşte rece şi prost !"

Nu mai puțin interesantă este migrația scrumbiilor care apar, în mod periodic, în vecinătatea coastei, de obicei în a doua jumătate a lunii aprilie. Scrumbiile migrează în cîrduri uriașe, „în cantități incalculabile", după aprecierea martorilor oculari. Apropierea scrumbiilor este descoperită de fiecare dată după următoarele semne caracteristice : un brîu circular de spumă albă încercuiește o porțiune colosală a mării, stoluri de pescărușI și albatroși zboară pe deasupra, iar balene cu trombe de apă țîșnind pe nări și un convoi de porci de mare formează suita. Un tablou minunat ! Balenele care urmează cîrdul de scrumbii sînt atît de numeroase în golful Aniva, încît vaporul lui Kruzenștern a fost strîns înconjurat de ele, iar ca să ajungă la țărm trebuia procedat „cu multă băgare de seamă". În timpul migrației scrumbiilor marea pare că fierbe.[1] Este foarte greu să stabilești, chiar cu aproximație, cantitatea de pește ce s-ar putea prinde în fiecare an în timpul migrării lui în rîurile Sahalinului și pe lîngă țărmul mării. Orice cifră cît de mare cred că n-ar fi exagerată. Se poate afirma, fără nici o exagerare, că atunci cînd pescuitul va fi organizat pe scară largă, ținîndu-se cont de existența unor piețe de desfacere, în Japonia și China, pescuitul peștelui periodic va putea aduce Sahalinului un venit anual de milioane. Cînd sudul insulei mai era stăpînit de japonezi, pescuitul fiind abia la începutul organizării lui, peștele aducea un venit anual de o jumătate de milion de ruble. După calculele lui Mițul, extragerea unturii

[1] Unul dintre cercetătorii insulei a văzut un năvod japonez care „ocupa în mare o întindere circulară ca de trei verste ; fixat la țărm, forma un sac imens din care se scoteau scrumbiile". În însemnările sale, Busse scrie : „Năvoadele japoneze sînt foarte mari și dese. Un singur năvod poate înconjura o porțiune de șaptezeci de stînjeni de la mal. Dar vă puteți imagina mirarea mea cînd, ajungînd la o distanță de zece stînjeni de mal, am văzut că japonezii lasă năvodul în mare ; era atît de îngreuiat de pești încît cu toate sforțările depuse de cei șaizeci de oameni, n-a putut fi tras mai aproape de mal. Vîslașii se plîngeau că nu pot înainta de răul scrumbiilor : scufundînd și ridicînd vîslele din apă, aruncau și cîteva din ele". Migrația scrumbiilor și pescuitul lor de către japonezi sînt descrise amănunțit de Busse și Mițul. (N. aut.)

de balenă în sudul Sahalinului necesita 611 cazane și pînă la 15.000 stînjeni de lemne, iar scrumbiile, numai ele, dădeau un venit de 295.806 ruble pe an.

O dată cu ocuparea Sahalinului de Sud de către ruși — pescuitul a fost abandonat, rămînînd în acest stadiu pînă-n zilele noastre. „Acolo unde nu demult clocotea viața, dînd posibilitatea populației băștinașe, aino, să-și cîștige existența, iar negustorilor aducîndu-le venituri frumoase, nu găsești astăzi decît un pustiu", scria, în anul 1880, domnul G. L. Deiter.[1] Pescuitul, așa cum se practică astăzi de către deportații noștri în cele două districte nordice, este cu totul neînsemnat. Mă aflam la Tîm, cînd în cursul superior al apei ajunsese Keta. Pe malurile verzi se zăreau ici, colo, pescari singuratici care, cu niște cîrlige fixate pe bețe, scoteau din apă peștele pe jumătate mort. În ultimii ani, căutînd un mijloc de cîștig pentru coloniști, administrația le-a făcut comenzi pentru pește sărat. Coloniștii primesc sarea cu preț redus, pe datorie, iar închisoarea cumpără de la ei peștele cu preț ridicat, ca încurajare. Dar acest nou mijloc de cîștig este atît de neînsemnat, că merită să-l amintim doar pentru răul ce-l aduce : după spusele deținuților, ciorba pregătită din peștele furnizat de coloniști are un gust de-a dreptul scîrbos și un miros de nesuferit. Coloniștii nu știu cum să prindă și să prepare peștele și nimeni nu-i învață. Închisorile și-au rezervat locurile cele mai bune de pescuit, lăsînd coloniștilor pragurile și vadurile unde aceștia își rup de pietre șubredele lor năvoade, plase de fabricație proprie. Cînd am fost la Derbinskoe, am văzut ocnași pescuind pentru închisoare. Generalul Kononovici, guvernatorul insulei, i-a adunat într-o zi pe coloniști învinuindu-i că tot anul au vîndut închisorii pește cu neputință de mîncat. „Ocnașii, le-a spus el, sînt frații voștri și fiii mei. Înșelînd statul, voi faceți un rău fraților voștri și fiilor mei." Coloniștii au recunoscut că așa este, dar după expresia feței lor era clar

[1] *Morskaia gazeta*, 1880, nr. 3. (N. aut.)

că și în anul viitor, frații și fiii vor mînca tot pește stricat. Chiar dacă vor învăța coloniștii să prepare mai bine peștele, acest nou mijloc de cîștig tot nu va putea servi populației, deoarece, mai devreme sau mai tîrziu, controlul sanitar va trebui să interzică consumul peștelui prins în cursurile superioare ale apelor.

La pescuitul organizat de închisoarea din Derbinskoe, am asistat la 25 august. Ploaia prelungită învăluise natura într-o tristețe grea ; pe malul lunecos era greu de pășit. Am intrat mai întîi într-o magazie în care șaisprezece ocnași, sub supravegherea lui Vasilenko, fost pescar din Taganrog, sărau peștele. Săraseră și umpluseră 150 de butoaie, aproape două mii de puduri. Aveam impresia că de n-ar fi nimerit Vasilenko la ocnă, nimeni de aici nu s-ar fi priceput ce să facă cu peștele. Lîngă magazie, malul coboară în pantă spre rîu ; acolo stăteau șase ocnași care despicau peștii cu niște cuțite foarte ascuțite, aruncînd măruntaiele în apă care devenise roșie și tulbure. Plutea un miros greu de pește și mîl amestecat cu sînge. Ceva mai departe, un grup de ocnași desculți sau cu galenți în picioare aruncau un năvod mic. Cît am fost acolo, năvodul a fost tras de două ori la mal și, de fiecare dată, plin cu Keta. Toți peștii aveau însă un aspect foarte dubios : dinții rînjiți, spinările încovoiate și corpul acoperit de pete vinete. Aproape toți peștii aveau burta cafenie sau verde și eliminau excremente lichide. Aruncați pe mal, mureau foarte repede. Asta în cazul cînd nu muriseră încă în apă sau pe cînd se zbăteau în năvod. Puținii pești fără pete pe corp, așa-numiții „argintii", erau aleși cu grijă, și puși deoparte, fiind destinați bineînțeles nu pentru cazanul închisorii, ci pentru grangurii ei.

Aici nu se cunoaște istoricul natural al peștelui care intră periodic în fluvii și rîuri și oamenii încă nu sînt convinși că e bun de mîncat numai cel prins la gurile și în cursul inferior al apei, iar cel prins în cursul superior, nu este comestibil. Navi-

gînd pe Amur, am auzit cîţiva vechi locuitori plîngîndu-se că numai „la gurile Amurului se prinde adevărata Keta, iar pînă la ei nu ajunge decît peştele clonţat". Şi pe vapor se discuta că ar fi bine să se reglementeze pescuitul, adică să nu fie îngăduit în cursul inferior.[1] În timp ce la izvoarele rîului Tîm închisoarea prinde peşte slab, pe jumătate mort, jos, la gurile rîului, contrabandiştii japonezi au organizat pescuitul în masă, îngrădind cursul apei cu o palancă, iar în cursul inferior, ghiliacii prind pentru cîinii lor un peşte mult mai sănătos şi mai gustos decît cel ce se prepara pentru oameni în districtul Tîmovsk. Japonezii încarcă jonce şi vase mari şi chiar acea corabie frumoasă pe care a văzut-o Poliakov, în 1881, lîngă gurile rîului Tîm, trebuie să fi fost un vas de pescari şi desigur că s-a dus acolo şi în vara aceasta.

Pentru ca pescuitul să capete o importanţă industrială, ar trebui să se înfiinţeze o colonie mai apropiată de gurile rîului Tîm sau Poronai. Dar asta nu ar fi singura condiţie. E necesar de asemenea ca deportaţii pescari să nu fie concuraţi de elementul liber din insulă, deoarece nu există întreprindere în care, la ciocnirea unor interese materiale, să nu obţină oamenii liberi superioritatea asupra deportaţilor. Aceştia trebuie să susţină şi concurenţa japonezilor, care pescuiesc fie prin contrabandă, fie plătind taxele vamale, precum şi concurenţa funcţionarilor, care ocupă locurile cele mai bune pentru pescuit în folosul închisorii.

Nu e departe timpul, cînd va fi construită calea ferată transsiberiană şi se va dezvolta şi traficul

[1] În treacăt fie zis, pe Amur, un fluviu foarte bogat în peşte, pescuitul este slab organizat. Motivul, după cît se pare, ar fi teama negustorilor de a cheltui prea mulţi bani dacă vor chema specialişti din Rusia. Se pescuieşte aici enorm de mult nisetru, dar nimeni nu poate prepara astfel icrele încît să semene barem la aspect cu cele din Rusia. Priceperea pescarilor localnici se limitează la prepararea batogului. G. L. Deiter scrie, în *Morskaia gazeta* (1880, nr. 6), că în trecut se înfiinţase pe Amur o societate (capitalistă de pescărie) pe scară mare — şi acţionarii se ospătau reciproc cu icre, care costau atunci, după spusele unora, de la 200 pînă la 300 ruble de argint funtul. (N. aut.)

maritim ; atunci, bogăţia insulei, care constă în peşte şi animale cu blană scumpă, va atrage şi alte elemente libere, va începe imigrarea, se va organiza un pescuit adevărat, la care deportaţii nu vor participa ca antreprenori, ci ca simpli muncitori. După aceea, judecînd prin analogie, vor începe plîngeri că munca deportaţilor, din multe puncte de vedere, este inferioară muncii oamenilor liberi, chiar a coreenilor şi a chinezilor. Economiceşte, populaţia deportată va constitui un balast pentru insulă şi o dată cu dezvoltarea imigraţiei şi a vieţii stabile şi industriale, însuşi statul va găsi că ar fi mai just şi mai rentabil să treacă de partea elementului liber şi va sista deportările pe Sahalin. Astfel, peştele va face bogăţia Sahalinului, dar nu a coloniei.[1]

---

[1] Pentru acei deportaţi care trăiesc astăzi pe lîngă gurile rîurilor mai mici şi aproape de ţărmul mării, pescuitul poate constitui un ajutor în gospodăria lor, care să le aducă şi un oarecare cîştig, dar pentru aceasta, ar trebui să fie înzestraţi cu năvoade bune, să fie trimişi a locui pe ţărm numai cei care şi în patrie erau deprinşi cu marea etc.

În momentul de faţă, navele japoneze care vin în sudul Sahalinului la pescuit plătesc o vamă de 7 copeici în aur la pudul de peşte. Sînt de asemenea supuse taxelor vamale şi toate produsele pescăreşti, cum ar fi de exemplu îngrăşămintele preparate din diferiţi peşti, untura de scrumbie şi de batog, dar veniturile ce rezultă din aceste taxe vamale nu ajung nici la 20.000 ruble anual, şi acesta este aproape singurul venit pe care-l avem acum din exploatarea bogăţiilor Sahalinului.

Afară de Keta, în rîurile din Sahalin pătrund în mod periodic şi alţi peşti înrudiţi cu acesta : somonul-gorbuşa, somonul roşu şi alţii. În apele dulci de pe insulă, trăiesc în mod permanent păstrăvul, ştiuca, mreana, caracuda, porcuşorul şi pietroşelul ; acesta din urmă, are un puternic miros de castravete proaspăt, de aceea i se spune şi castravecior. Dintre peştii de mare, afară de scrumbii se prinde batogul, calcanul, nisetrul şi guvizii, care sînt aici atît de mari, încît pot înghiţi un pietroşel întreg. La Alexandrovsk, un ocnaş se îndeletniceşte cu vînzarea unor raci cu coada lungă, foarte buni la gust ; li se spune aici cirîmsa sau şrimsa.

Ca mamifere marine trăiesc pe lîngă ţărmurile Sahalinului foarte multe balene, porci şi pisici de mare, foci şi lutre. Cînd mă apropiam cu vaporul *Baikal* de Alexandrovsk, zeci de balene înotau şi se jucau perechi, perechi prin golf. În apropierea ţărmului apusean al insulei se înalţă din mare o stîncă singuratică numită *Kamen Opasnosti*. Un martor ocular, pasager de pe bordul vasului *Ermak*, care a dorit să cerceteze mai îndeaproape această stîncă a scris : „Încă de la distanţa de o milă şi jumătate ne-am dat seama că singuratica stîncă era ocupată în întregime de porcii de mare. Răcnetele imensei turme ne-au înfricoşat. Animalele erau de o mărime extraordinară, de departe păreau nişte movile mari, ajungînd pînă

Despre exploatarea salatei de mare am mai pomenit cu prilejul descrierii aşezării Mauka. În perioada exploatării ei, adică de la 1 martie pînă la 1 august, coloniştii cîştigă de la 150 pînă la 200 de ruble. O treime din cîştig se cheltuieşte pentru hrană, iar două treimi colonistul aduce acasă. Cîştigul este bun, dar din păcate accesibil deocamdată numai celor din districtul Korsakovsk. Plata se face numai pentru munca efectiv prestată, din care cauză cîştigul este în proporţie directă cu silinţa, cu buna-credinţă şi experienţa muncitorului — calităţi care lipsesc multor deportaţi de pe Sahalin şi de aceea nu toţi se duc la Mauka.[1]

Printre deportaţi sînt mulţi tîmplari, dulgheri, croitori etc., dar majoritatea lor stau fără lucru sau se ocupă cu agricultura. Un ocnaş lăcătuş face puşti — a şi vîndut patru bucăţi pe continent, un altul fabrică nişte lănţişoare originale din oţel, un al treilea face figurine din gips. Dar toate aceste puşti, lănţişoare şi cutii scumpe oglindesc tot atît de puţin situaţia economică reală a coloniei ca şi

---

la doi stînjeni şi chiar mai mult în lungime... Afară de porci, şi stînca şi valurile din jur erau înţesate de urşii de mare" *(Vladivostok,* 1885, nr. 29).

Amploarea la care ar putea ajunge pescuitul balenelor şi al focilor în mările noastre nordice se poate deduce din cifrele imense date de unii cercetători. După calculele armatorilor americani în răstimp de 14 ani (pînă la 1861), din Marea Ohotsk au fost exportate untură şi oase de balenă în valoare de două sute milioane ruble (V. Zbîşevski, *Observaţiuni cu privire la vînătoarea de balene în Marea Ohotsk (Morskoi sbornik,* 1863, nr. 4.). Dar, cu tot viitorul ei strălucit, această exploatare nu va îmbogăţi colonia de deportaţi, tocmai din cauză că este o colonie de deportaţi. După mărturia lui Brehm, vînătoarea de foci este un măcel sălbatic, unde brutalitatea se asociază, în mod obligator, cu o totală lipsă de simţire. De aceea, nici nu se spune „a vîna foci", ci „a omorî foci". Cînd focile sînt omorîte cu bîtele, ţişnesc creieri în toate părţile şi ochii nenorocitului animal îi ies din orbite. Deportaţii, mai ales cei care au făptuit omoruri, ar trebui să fie feriţi de asemenea privelişti. (N. aut.)

[1] Datorită salatei de mare şi climei relativ calde, sînt de părere că partea de sud-vest a Sahalinului este singura prielnică pentru înfiinţarea unei colonii. În anul 1885, la una din şedinţele *Societăţii pentru studierea ţinutului Amurului,* a fost citită o comunicare interesantă a domnului I. L. Semionov, actualul concesionar al exploatării, cu privire la salata de mare. Comunicarea a fost tipărită în ziarul *Vladivostok* din 1885, nr. 47 şi 48. (N. aut.)

faptul că un colonist strînge în sud oase de balenă, iar un altul își trece ziua culegînd moluște.

Toate acestea sînt ocupații întîmplătoare. Obiectele frumoase și scumpe din lemn expuse la expoziția penitenciarelor demonstrează doar că în Sahalin se găsesc cîteodată printre ocnași și tîmplari iscusiți, dar lucrările lor nu au nimic comun cu închisoarea, deoarece nu închisoarea este aceea care asigură vînzarea obiectelor, nu ea îi învață pe deținuți să lucreze ; pînă-n momentul de față pușcăria a folosit numai munca unor meșteri care s-au calificat în afara zidurilor ei. În ceea ce privește munca acestor meșteri, oferta depășește cu mult cererea. „Nici bancnotele false n-ai avea unde să le plasezi aici", mi s-a plîns un ocnaș. Dulgherii lucrează pentru douăzeci de copeici pe zi cu hrana lor, iar croitorii cos și repară haine pentru ceva votcă.[1]

Dacă totalizăm acum veniturile medii ale unui deportat, obținute din vînzarea grîului, din vînat, pescuit și altele, obținem cifra destul de mizeră de 29 ruble 21 copeici.[2] Pe de altă parte, fiecare gospodărie este datoare statului în medie 31 ruble 51 copeici. Avînd în vedere că în suma veniturilor am cuprins și subvențiile și alocațiile pentru hrană primite de la stat, precum și banii primiți prin poștă de-acasă și, deoarece venitul deportaților este compus în cea mai mare parte din mijloacele de cîștig oferite de stat, care plătește de multe ori prețuri intenționat mai ridicate, mai mult de jumătate din venit este fictiv și în realitate, datoriile față de stat sînt mult mai mari decît cele scrise pe hîrtie.

---

[1] Meșterii mai pot cîștiga lucrînd pe la funcționarii și deportații înstăriți. Spre lauda intelectualilor localnici, trebuie să adaug că îi plătesc întotdeauna cu generozitate. Cazuri ca acelea al doctorului care a internat un cizmar ca să-i coasă fiului său o pereche de cizme sau al funcționarului care și-a luat în casă, ca servitoare, o croitoreasă, pentru ca aceasta să coasă gratuit îmbrăcăminte pentru soție și copii — nu sînt decît rare și triste excepții. (N. aut.)

[2] După datele furnizate de inspectorul agronom. (N. aut.)

XIX

Hrana deportaţilor. Ce mănîncă şi cum mănîncă deţinuţii. Îmbrăcămintea. Biserica. Şcoala. Ştiinţa de carte.

Deportatul din Sahalin cît timp este întreţinut de stat primeşte zilnic trei funturi de pîine, patruzeci zolotnici [1] de carne, aproximativ cincisprezece zolotnici de crupe şi diferite condimente în valoare de o copeică. În zilele de post, carnea este înlocuită cu un funt de peşte. Cum putem judeca dacă aceste raţii corespund într-adevăr cu nevoile deportatului ? Metoda comparativă obişnuită e departe de a fi suficientă ; prin acea metodă aprecierea datelor cu privire la raţiile alimentare ce se dau diferitelor grupuri de populaţii, în străinătate şi în Rusia, nu se poate face decît superficial. Dacă în închisorile saxone şi prusace deţinuţii primesc carne numai de trei ori pe săptămînă şi de fiecare dată în cantităţi care nu ajung nici la o cincime dintr-un funt, şi dacă un ţăran din Tambov consumă zilnic patru funturi de pîine, aceasta nu înseamnă că deportaţii din Sahalin primesc multă carne şi puţină pîine, ci altceva : că penitenciarele nemţeşti se tem de acuzaţia unei false filantropii, iar hrana unui mujic din Tambov se deosebeşte prin cantitatea mare de pîine consumată. Practic vorbind, este foarte important ca aprecierea raţiilor alimentare ale grupurilor de populaţii să nu se facă din punct de vedere cantitativ, ci calitativ, luîndu-se în consideraţie şi condiţiile naturale şi cele de viaţă ale grupului respectiv. Fără o individualizare strictă, soluţionarea problemei va fi unilaterală şi va putea satisface doar pe formalişti.

Mă întorceam odată din Krasnîi-Iar la Alexandrovsk cu inspectorul agronom, domnul *von* Frieken. Era cald şi în taiga o zăpuşeală de nedescris. Un grup de deţinuţi lucrau la drumul dintre post

[1] *Zolotnic* — veche măsură de greutate de 4,26 gr. (n. ed.).

și Krasnîi-Iar, fără șepci, cu cămășile ude de transpirație. Cînd am ajuns în dreptul lor, luîndu-mă pesemne drept un funcționar, mi-au oprit brusc caii de la trăsură, plîngîndu-mi-se apoi că pîinea care li se dă este cu neputință de mîncat. Cînd le-am spus că ar fi mai bine să se adreseze administrației, mi-au răspuns :

— Ne-am plîns gardianului-șef Davîdov, și ce credeți că ne-a spus ? „Sînteți niște zurbagii !"

Pîinea era într-adevăr groaznică. Cînd o rupeai, sclipeau în soare picăturile mărunte de apă din miez ; pasta aceasta cleioasă și murdară îți era neplăcut și s-o ții în mînă. Mi s-au adus cîteva rații — la toate aluatul era la fel de necopt, din făină prost măcinată și vădit amestecată cu ceva. Pîinea se cocea la Novo-Mihailovka, sub supravegherea gardianului-șef Davîdov.

Adesea, prin folosirea unor procedee nepermise la coacerea pîinii, cele trei funturi ale rației unui deținut conțineau mult mai puțină făină decît era prevăzut în tabel.[1] Ocnașii-brutari din Novo-Mihailovka, menționată mai sus, își vindeau rația lor de pîine, iar ei își coceau pîinea din făina furată. La închisoarea din Alexandrovsk, cei ce mănîncă la cazanul comun, primesc o pîine acceptabilă ; cei ce trăiesc în afara închisorii, primesc o pîine ceva mai proastă, iar cei ce lucrează în afara postului, o pîine proastă de tot. Cu alte cuvinte numai pîinea care ajunge sub ochii conducerii este bună. Pentru a compensa cantitatea de făină furată, brutarii și gardienii, însărcinați cu alimentarea deținuților, se dedau la diferite tertipuri, elaborate mai demult de practica siberiană, dintre care opăritul făinei este cel mai nevinovat. La Tîmovsk, acum cîțiva ani, făina era amestecată cu argilă dată prin sită. Aceste abuzuri se săvîrșesc cu atît mai ușor cu cît funcționarii nu pot sta toată ziua în brutării, pentru a păzi și a controla fiecare rație

[1] *Tabelul de alimentație a deportaților bărbați și femei,* întocmit pe baza înaltului ordin din 31 iulie 1871, cu privire la pîine și hrană pentru armată. (N. aut.)

de pîine — cît privește plîngerile din partea deținuților, ele sînt aproape inexistente.[1]

Însă, fie că pîinea este bună, fie că e rea, cei mai mulți deținuți nu-și mănîncă toată rația. Economia o fac în virtutea unui obicei înrădăcinat de multă vreme în închisorile noastre și în locurile de deportare ; pîinea statului servește drept un fel de monedă de schimb. Deținutul plătește cu pîine celui care face curățenie în cameră, celui care execută o corvoadă în locul lui, precum și celui care îi trece cu vederea unele slăbiciuni. Acul, ața și săpunul se plătesc tot cu pîine. Pentru a mai varia hrana monotonă, întotdeauna sărată, deținuții strîng pîine și o schimbă apoi pe lapte, pe o chiflă albă, pe zahăr sau votcă. Caucazienii, care se îmbolnăvesc mai des din cauza pîinii negre, caută să scape de ea. Astfel, dacă cele trei funturi ce se cuvin conform tabelului par îndestulătoare din punct de vedere cantitativ, cînd luăm în seamă calitatea pîinii și condițiile de viață din închisoare, belșugul devine iluzoriu, iar datele își pierd stabilitatea și puterea. Carnea și peștele se folosesc numai în forma sărată[2] și fierte în supă. Supa din

---

[1] Aceste mașinațiuni la coacerea pîinii sînt foarte ispititoare, se pare că puțini sînt aceia care rezistă. Astfel, unul din foștii directori ai închisorii, Selivanov, despre care am mai vorbit, s-a lăsat ispitit și în cele din urmă a fost ucis de un brutar-ocnaș pe care-l sîcîia mereu că nu scoate mai multă făină la coacerea pîinii. Și într-adevăr ai pentru ce să-ți bați capul ! De pildă, la închisoarea din Alexandrovsk se coace zilnic pîine pentru 2.870 de guri. Dacă la fiecare rație scazi doar zece zolotnici de făină, rezultă un surplus de aproximativ 300 funturi pe zi. Astfel operațiunile cu pîinea devin foarte rentabile. De exemplu, dacă se fură zece mii de puduri de făină, această fraudă poate fi acoperită în cei mult doi, trei ani, scoțînd cîțiva zolotnici de făină din fiecare rație.

Poliakov scria : „Pîinea la Malo-Tîmovsk era atît de proastă că nu s-ar fi putut hotărî nici cîinii s-o mănînce ; găseai în ea boabe întregi de grîu nemăcinat, pleavă și paie ; unul din prietenii mei care a asistat odată la controlul pîinii a făcut o observație cît se poate de justă : «Da, cu pîinea asta e ușor să-ți astupi toți dinții, dar tot atît de ușor să găsești în ea si o scobitoare ca să ți-i cureți».“ (N. aut.)

[2] Se întîmplă să se fiarbă în închisoare și carne proaspătă, atunci cînd vreun urs sfîșie o vacă sau cînd una din vite a suferit un accident. Deținuții privesc însă această carne cu neîncredere și se lasă păgubași, temîndu-se să nu li se dea mortăciuni. Iată cîteva rînduri scrise de Poliakov : ..Carnea sărată din localitate este foarte proastă. Se prepară din carnea

cazanul închisorii e o zeamă, îngroşată de cartofi şi crupe, fierte peste măsură, un terci sărat în care plutesc bucăţele roşii de carne sau peşte. Această supă este mult lăudată de unii funcţionari care însă, nu au şi curajul s-o mănînce. Tot atît de sărată este şi supa care se dă bolnavilor. Gustul, culoarea şi mirosul supei sînt influenţate de cei mai variaţi factori, ca, bunăoară, cearta între gardieni şi bucătari, aşteptarea unei vizite oficiale la închisoare, sau numai tromba de fum de la vreun vapor ivit la orizont. Mirosul supei este adeseori de nesuferit şi nici piperul, nici foaia de dafin nu-l pot îndepărta. Mai ales supa de peşte sărat a căpătat din acest punct de vedere un prost renume — şi nu-i de mirare : în primul rînd, peştele se strică foarte repede — din care cauză se consumă mai întîi peştele care a şi început să se strice ; în al doilea rînd, în cazan ajunge şi peştele bolnav prins de colonişti în cursul superior al apelor. La închisoarea din Korsakovsk, deţinuţii au fost hrăniţi o bucată de vreme cu supă de scrumbii sărate. După spusele medicului, supa aceasta este cu totul lipsită de gust : scrumbia fierbe repede, desfăcîndu-se în bucăţele mici, oscioarele răspîndite în supă îngreuiază înghiţirea ei constituind şi o cauză a bolilor aparatului gastro-intestinal. Nu se poate şti cît de des se întîmplă ca deţinuţii să arunce supa, neputînd-o mînca, dar de întîmplat, se întîmplă. [1]

Cum se mănîncă la închisoare ? Sală de mese nu există. La amiază, deţinuţii se îndreaptă spre baraca sau clădirea în care este instalată bucătăria

---

boilor slăbiţi de muncă pe drumurile proaste şi grele ; animalele sînt de multe ori omorîte în pragul morţii sau li se taie beregata cînd abia mai răsuflă". În timpul migraţiilor periodice de peşti, deţinuţilor li se dă peşte proaspăt, cîte un funt de fiecare. (N. aut.)

[1] Toate acestea sînt cunoscute administraţiei. Iată părerea guvernatorului insulei : „În ce priveşte pregătirea mîncării pentru ocnaşi, anumite constatări, pun la îndoială buna ei desfăşurare" (ordinul nr. 314, din 1888). Dacă un funcţionar susţine că a mîncat o săptămînă sau o lună de la cazanul deţinuţilor şi se simte totuşi minunat, asta înseamnă că i s-a pregătit separat mîncarea. (N. aut.)

și se rînduiesc în monom ca în fața casei de bilete dintr-o gară. Toți țin în mînă cîte un vas pentru luat mîncarea. La această oră, supa e gata de obicei și „mocnește" în cazanele acoperite. Bucătarul ia polonicul, un băț lung cu un „căuș" în vîrf, scoate cu el fiertura din cazan și toarnă fiecăruia cîte o porție. Bucătarul poate să dea la o porție două bucăți de carne sau nici una — după cum vrea. Cînd, în sfîrșit, se apropie ultimii deținuți, supa nu mai e supă, ci o pastă deasă și călduță pe fundul cazanului, trebuind să fie diluată cu apă.[1] Primindu-și porția, deținuții se duc care încotro. Unii sorb supa din mers, alții se așază pe pămînt, alții intră în cameră și mănîncă stînd pe pat. Nu există nici o supraveghere pentru ca toți să-și mănînce neapărat mîncarea, să nu vîndă sau să nu-și schimbe porțiile. Nimeni nu întreabă dacă toată lumea a mîncat, dacă vreunul n-a adormit cumva și a pierdut masa. Dacă acelora care comandă la bucătărie li s-ar spune că mulți dintre nenorociții din ocnă, oricît de decăzuți și stricați ar fi, trebuiesc supravegheați să mănînce și chiar hrăniți cu sila, această observație ar produce numai nedumerire și răspunsul ar fi : „N-am putut să știm, înălțimea-voastră !"

Dintre cei care primesc rația alimentară de la stat, numai 25—40% [2] mănîncă de la cazanul închisorii ; restul primesc alimente negătite. Această majoritate se împarte în două categorii : unii își duc rația alimentară la domiciliu, unde mănîncă împreună cu familia sau coproprietarii lor, iar alții,

---

[1] Cît de ușor se poate înșela un bucătar pregătind mai multă sau mai puțină mîncare decît trebuie, rezultă din cantitățile de alimente ce se pun în cazan. În ziua de 3 mai 1890, la închisoarea din Alexandrovsk s-a pregătit mîncare pentru 1.279 persoane ; în cazan s-au pus : 13½ puduri carne, 5 puduri de orez, 1½ puduri făină pentru rîntaș, 1 pud sare, 24 puduri cartofi, ⅓ de funt foi de dafin și ⅔ de funt piper ; în aceeași închisoare, în ziua de 29 septembrie, s-au pus în cazan pentru 675 persoane : 17 puduri pește, 3 puduri crupe, 1 pud făină, ½ pud sare, 12½ puduri cartofi, ⅙ funt foi de dafin și ½ funt piper. (N. aut.)

[2] La 3 mai, la închisoarea din Alexandrovsk, din 2.870 persoane au mîncat de la cazan 1.279, iar la 29 septembrie, din 2.432 numai 675. (N. aut.)

cei trimişi să muncească undeva departe de zidurile închisorii îşi consumă raţia la locul de muncă. După terminarea corvezii, fiecare ocnaş din ultima categorie îşi fierbe separat mîncarea într-o cutie de tablă — în cazul cînd nu-l împiedică ploaia sau dacă, după munca grea depusă, nu-l biruie somnul ; obosit, flămînd, ca să nu piardă prea multă vreme, mănîncă de multe ori peştele sau carnea sărată fără să le mai fiarbă. Dacă a adormit în timpul mesei, dacă şi-a vîndut sau a pierdut la cărţi raţia, sau i s-au stricat alimentele şi pîinea i-a fost muiată de ploaie, toate acestea nu interesează pe nimeni din administraţia închisorii. Se întîmplă că unii îşi consumă deodată raţia pe trei, patru zile şi mănîncă apoi pîine goală sau rabdă de foame ; din spusele doctorului rezultă că deţinuţii care muncesc pe malul mării sau al rîului, nu pierd prilejul de a culege scoici şi peşti aruncaţi de apă pe ţărm, iar din taiga smulg diferite rădăcini dintre care unele sînt otrăvitoare. Ocnaşii care lucrează în mine, ronţăie, după mărturia inginerului Keppen, lumînări de seu. [1]

---

[1] Atît administraţia cît şi medicii găsesc că hrana deţinuţilor este insuficientă şi din punct de vedere cantitativ. După datele ce le-am extras din raportul medical rezultă că o raţie conţine în grame : 142,9 proteine, 37,4 grăsimi, 659,9 hidrocarburi — în zilele cu carne, şi 164,3, 40,0 şi 671,4 — în cele de post. După Erisman, hrana cu carne a muncitorilor noştri din fabrică conţine 79,3 gr. grăsimi, iar cea de post 67,4 gr. Cu cît un om munceşte mai mult, deci şi efortul fizic este mai mare şi de mai lungă durată, cu atît el trebuie să consume mai multe grăsimi şi hidrocarburi. Din cele expuse mai sus, cititorul s-a putut lămuri ce bază se poate pune din acest punct de vedere, pe supa şi pîinea închisorii. Deţinuţii, care lucrează în mine, primesc în timpul verii un supliment de hrană compus din 4 funturi de pîine, 1 funt de carne şi 24 zolotnici de crupe ; în urma intervenţiei administraţiei locale, aceeaşi raţie a început să fie eliberată şi ocnaşilor repartizaţi la lucrări de drumuri. În anul 1887, inspectorul penitenciarelor din Sahalin a pus problema „posibilităţii de a schimba tabelul existent, în scopul de a scădea preţul hranei, fără a crea un prejudiciu celor alimentaţi" ; s-au făcut şi experienţe folosind metoda propusă de profesorul Dobroslavin. După cum reiese din raportul prezentat, defunctul profesor găsea că nu este indicat „să se micşoreze cantitativ hrana care se eliberează de ani de zile ocnaşilor deportaţi, fără a cerceta în amănunt condiţiile de muncă şi de întreţinere a deţinuţilor, deoarece e greu să se aprecieze calitatea cărnii şi a pîinii care se dau la locul de muncă" ; totuşi, el a socotit cu putinţă reducerea anuală a raţiilor scumpe de carne şi a

Primii doi, și cîteodată trei ani după îndeplinirea muncii silnice, coloniștii mai primesc rațiile alimentare de la stat ; după acest termen însă, trebuie să se hrănească singuri. Date cu privire la posibilitățile de hrană ale coloniștilor nu există nici în literatură, nici în birourile administrației, judecînd însă după impresii personale și după unele date răzlețe ce se pot culege la fața locului, hrana de bază în colonie o constituie cartoful. Uneori, cartoful împreună cu alte rădăcinoase, ca sfecla și napii, alcătuiesc singura hrană a familiei în cea mai mare parte din an. Peștele proaspăt se mănîncă numai în perioada migrării, cel sărat fiind prea scump, îl pot cumpăra numai cei mai înstăriți.[1] De carne nici nu poate fi vorba. Cît despre lapte, cei care au vaci, preferă să-l vîndă decît să-l consume. Laptele nu se ține în oale de pămînt ci în sticle, semn că e de vînzare. În general, produsele gospodăriei sînt vîndute cu multă plăcere chiar în dauna sănătății, deoarece banii sînt considerați mai necesari ca sănătatea. Dacă nu strîngi bani, nu poți pleca pe continent ; de mîncat pe săturate și de îngrijit bolile, ai să ai timp destul, în libertate. Dintre plantele necultivate se consumă

---

propus trei tabele : două pentru hrana cu carne și una pentru hrana de post. În Sahalin aceste tabele au fost înaintate spre studiere unei comisii întocmite sub conducerea inspectorului sanitar. Medicii din comisie au fost la înălțimea misiunii lor. Ei au declarat deschis că datorită condițiilor de muncă din Sahalin, a climei aspre și a muncii susținute în tot timpul anului, pe orice vreme, nici hrana alocată acum nu este suficientă, iar alimentarea după tabelele profesorului Dobroslavin, cu toată reducerea rațiilor de carne, va fi mult mai costisitoare decît în prezent. Răspunzînd la punctele principale ale problemei reducerii prețului de cost, ei au propus tabele proprii care însă, erau departe de a făgădui economia sperată de administrația închisorilor. „O economie materială nu va fi realizată, au recunoscut ei, dar în schimb se va putea obține ameliorarea cantitativă și calitativă a muncii depuse de deținuți, va scădea numărul bolnavilor, debililor, se va putea ridica nivelul sănătății generale a deținuților, fapt care va influența favorabil și opera colonizării, dînd Sahalinului coloniști sănătoși și voinici". *Dosarul cancelariei guvernatorului insulei Sahalin,* cu privire la modificarea tabelelor pentru reducerea costului hranei, cuprinde douăzeci de rapoarte, diferite relații, meritînd să fie cercetat de către toți cei care se interesează de igiena penitenciarelor. (N. aut.)

[1] În prăvălii, keta afumată se vinde cu 30 copeici bucata. (N. aut.)

leurda, apoi mure, afine, răchițele, coacăze și altele. Se poate spune că deportații care trăiesc în colonie consumă o hrană exclusiv vegetală — această afirmație fiind valabilă pentru marea lor majoritate. În orice caz, hrana este foarte săracă în grăsimi și din acest punct de vedere nu s-ar putea spune că sînt mai fericiți decît cei ce se hrănesc de la cazanul închisorii. [1]

Îmbrăcăminte și încălțăminte li se dau deținuților destule, în aparență. Ocnașii, atît bărbații cît și femeile, primesc în fiecare an un halat sau suman lung și o scurtă îmblănită, în timp ce un soldat care muncește în Sahalin tot atît de mult ca și ocnașul, capătă o tunică la trei și o manta la doi ani. Ca încălțăminte, ocnașul primește anual patru perechi de galenți și două perechi de pîslari, iar soldatului i se dă doar o pereche de carîmbi de piele și 2 1/2 tălpi. În schimb, soldatul trăiește în condiții mai bune. El are un pat așternut și un loc unde se poate adăposti și usca atunci cînd vremea rea l-a prins afară. Hainele și încălțămintea ocnașului putrezesc însă repede, căci el nu are așternut, doarme îmbrăcat pe sumanul său, sau pe un maldăr de zdrențe, care la căldură emană vapori ce infectează aerul, căci ocnașul nu are unde să-și usuce hainele, de multe ori doarme cu hainele ude pe el ; așadar, atît timp cît ocnașilor nu li se vor crea condiții mai umane de trai, problema îmbrăcămintei și a încălțămintei, din punct de vedere cantitativ rămîne deschisă. În ce privește calitatea se repetă și aici povestea cu pîinea : cei care trăiesc sub ochii conducerii primesc lucruri mai bune, cei trimiși cu însărcinări mai depărtate capătă ce e mai prost. [2]

---

[1] Băștinașii insulei, după cum am mai spus, consumă cantități mari de grăsimi, ceea ce îi ajută mult, fără îndoială, în lupta cu frigul și umezeala. Mi s-a spus că pe țărmul răsăritean și pe insulele vecine ruși au început și ei să folosească în mîncare untură de balenă. (N. aut.)

[2] Cînd căpitanul Mașinski tăia un drum prin pădure, de-a lungul rîului Poronai, pentru a întinde firele telegrafice, muncitorilor ocnași care lucrau la drum li s-au trimis niște cămăși atît de mici că le-ar fi putut îmbrăca doar copiii. Îmbrăcămintea deținuților are o croială proastă și incomodă.

Să vorbim acum despre viaţa spirituală, despre satisfacerea necesităţilor de cel mai înalt ordin. Colonia poartă numele de colonie de corecţie, dar în Sahalin nu există instituţii sau persoane care să se ocupe în mod special de îndreptarea criminalilor. Cu privire la aceasta nu există nici un articol în *„Regulamentul cu privire la deportaţi"*, afară de puţinele indicaţii pentru cazurile cînd ofiţerii sau subofiţerii, cei care păzesc convoaiele, au dreptul să tragă cu arma asupra deţinuţilor, sau cînd preotul are datoria „să urmărească îndeplinirea obligaţiilor de credinţă şi moralitate", sau să explice deportaţilor „importanţa uşurărilor acordate" etc. Indicaţii precise nu există dar s-a infiltrat ideea că în problema corecţiei întîietatea revine bisericii şi şcolii, iar în al doilea rînd populaţiei libere care prin autoritatea, tactul şi exemplul personal poate contribui temeinic la îndreptarea moravurilor.

Din punct de vedere parohial, Sahalinul face parte din eparhia episcopală a regiunilor Kamceatka, Kurile şi Blagovescenskoe.[1] Episcopii au vizitat în repetate rînduri insula, călătorind cu aceeaşi simplitate şi suferind aceleaşi neajunsuri ca şi preoţii obişnuiţi. Atunci cînd veneau pentru punerea temeliei unei biserici, pentru sfinţirea diferitelor clădiri[2] sau vizitarea închisorilor, adresau deportaţilor cuvinte de mîngîiere şi de îmbărbătare. Caracterul activităţii lor de reeducare poate fi apreciat după următorul extras dintr-o rezoluţie a episcopului Gurie, pusă pe unul din actele ce se păstrează în biserica din Korsakovsk: „Deşi cre-

---

care împiedică libertatea mişcărilor în timpul muncii, de aceea, la descărcarea unui vapor sau la lucrări de cale ferată nu veţi vedea niciodată deţinuţi îmbrăcaţi în sumanele lor lungi, aşa-numite halate. Această lipsă ei o remediază uşor prin vînzarea sau schimbarea hainei. Hainele ţărăneşti fiind mai potrivite pentru muncă şi chiar pentru viaţa de toate zilele, majoritatea deportaţilor poartă hainele lor personale. (N. aut.)

[1] Avînd în vedere că insulele Kurile au trecut în stăpînirea japonezilor, ar fi cred mai corect ca episcopul să se numească acum „al Sahalinului". (N. aut.)

[2] Despre sfinţirea farului din Krilion de către episcopul Martimian, vezi *Vladivostok*, 1883, nr. 28. (N. aut.)

dința și pocăința nu au încolțit în sufletele tuturor acestora (deportați), afirm că ele sălășluiesc în cei mai mulți, fapt de care m-am convins personal ; nimic altceva decît credința și pocăința nu i-a făcut să plîngă atît de amar, atunci cînd le-am vorbit venind aici, în anii 1887 și 1888. Menirea închisorii, în afară de pedepsirea crimei făptuite, stă și în trezirea simțămintelor frumoase și morale, mai ales în scopul de a-i feri pe deținuți de totala desperare spre care-i mînă soarta lor." Acest punct de vedere și l-au însușit și celelalte persoane bisericești ; preoții din Sahalin nu socoteau pedepsele necesare și îi priveau pe deținuți nu ca pe niște criminali, ci cu milă, ca pe bieți oameni nenorociți, dovedind astfel mai mult tact și înțelegere a datoriei decît medicii sau agronomii ; aceștia se amestecau adesea în treburi care nu-i priveau.

În istoria bisericii din Sahalin, locul de frunte îl deține pînă astăzi părintele Simeon Kazanski sau, cum îl numește populația, popa Simeon, preot în deceniul al optulea la biserica din Aniva sau Korsakovsk. Activitatea lui datează din acele timpuri „preistorice" cînd în Sahalinul de Sud încă nu existau drumuri, iar populația rusă, și mai ales militarii, erau răspîndiți în grupuri mici prin tot sudul insulei. Popa Simeon își petrecea aproape tot timpul călătorind pe meleaguri pustii, de la un grup la altul, iarna cu o sanie trasă de cîini sau reni, vara cu o bărcuță cu pînze pe mare, alteori pe jos prin taiga ; bietul popă îngheța, se împotmolea în nămeți, se îmbolnăvea pe drum, îl chinuiau țînțarii și-l urmăreau urșii, barca i se răsturna uneori în șuvoaiele repezi ale rîurilor, silindu-l să facă băi reci, dar el le îndura ușor pe toate, cu o răbdare nemaipomenită și nu se plîngea nimănui de viața lui grea. În relațiile personale cu funcționarii și ofițerii, se purta cu multă bunăvoință, nu ocolea niciodată societatea și în mijlocul unei discuții vesele găsea prilejul să citeze cîte un text bisericesc. Despre ocnași avea următoarea părere : „În fața creatorului lumii, toți

sîntem egali", folosind adesea aceste cuvinte și în corespondența oficială.[1]

Pe vremea lui bisericile din Sahalin erau foarte sărace. La sfințirea iconostasului bisericii din Aniva, a vorbit astfel cu privire la această sărăcie: „Nu avem nici clopot, nu avem nici cărți bisericești pentru slujbă, dar pentru noi lucrul de căpetenie este că în acest loc se află dumnezeu". Am mai vorbit despre acest preot la descrierea satului Popovskie Iurtî. Faima lui s-a răspîndit printre soldații și deportații din toată Siberia; astăzi, atît în Sahalin cît și mai departe, prin împrejurimi, popa Simeon este pomenit ca un personaj legendar.

În momentul de față sînt în Sahalin patru biserici parohiale: la Alexandrovsk, Due, Rîkovo și Korsakovsk.[2] Bisericile nu sînt sărace, preoții au un salariu de o mie de ruble pe an, fiecare biserică are un cor, coriștii cîntă după note și sînt îmbrăcați în caftane de sărbătoare. Slujba se face numai duminica și de sărbătorile mari; în ajun se slujește priveghiul iar la 9 dimineața utrenia. Vecernii nu se slujesc. Dat fiind componența specială a locuitorilor, preoții nu au prea multe obligațiuni; astfel, activitatea lor este asemănătoare cu a preoților noștri de la țară, se reduce adică numai la slujbele bisericești din zilele de sărbători, la ceremoniile ocazionale și la activitatea didactică.

---

[1] Tonul corespondenței lui este deosebit de original. Cerînd să i se dea un ocnaș care să îndeplinească funcția de dascăl, scria: „În ceea ce privește că nu am un dascăl permanent, aceasta se explică prin faptul că nu se află nici unul în eparhie și chiar dacă s-ar afla, n-ar putea trăi în condițiile grele de aici. Ceea ce a fost odată, s-a dus. Mi se pare că în curînd voi fi și eu nevoit să mă retrag din Korsakovsk în pustietățile mele dragi și să vă spun „las pustie casa voastră". (N. aut.)

[2] În regiunea parohiei Rîkovo mai există o biserică la Malo-Tîmovo, unde slujba se face numai în ziua hramului bisericii, de sfîntul Antonie cel Mare, iar în districtul Korsakovsk mai sînt trei paraclise: la Vladimirovka, Krestî și Galkino-Vraskoe. Toate bisericile și paraclisele din Sahalin au fost construite din fondurile închisorilor, rezultate din munca deportaților, în afară de biserica din Korsakovsk care a fost construită din banii donați de echipajele navelor *Vsadnik* și *Vostok* și de garnizoana locală. (N. aut.)

Nu am auzit nimic despre convorbiri speciale cu deținuții, admonestări etc. [1]

În postul mare, deținuții se spovedesc și se împărtășesc, pentru aceasta li se dau libere trei dimineți. Cînd îndeplinesc această ceremonie ferecații în lanțuri sau ocnașii din închisorile Voevodskoe și Due, santinelele lor stau în jurul bisericii, ceea ce îți lasă o impresie penibilă. Ocnașii care execută munci grele nu vin de obicei la biserică, ei folosesc ziua de sărbătoare pentru odihnă, pentru cîrpit hainele sau ducîndu-se după fructe în pădure ; afară de asta, bisericile sînt mici și s-a creat o tradiție, să meargă la slujbe numai cei care au haine civile, adică numai așa-numita „societate curată". De cîte ori am asistat, la Alexandrovsk, la liturghie, partea din față a bisericii era ocupată de funcționari și familiile lor ; venea apoi grupul pestriț al soțiilor soldaților, ale gardienilor și femeile libere cu copii, după ele se înghesuiau soldații și

[1] În manualul său de drept penal, prof. Vladimirov spune că trecerea ocnașilor în categoria de corecție se face cu o oarecare solemnitate. Se vede că a avut în vedere articolul 301 al *Regulamentului cu privire la deportați,* conform căruia trecerea ocnașului în categoria sus-arătată i se anunță acestuia în prezența superiorilor închisorii și a preotului, invitat în acest scop. În realitate, acest articol nu se poate respecta, mai întîi, fiindcă ar trebui să se deplaseze ziinic un reprezentant al clerului numai pentru atît și apoi, o astfel de solemnitate nu-și are locul în atmosfera de muncă grea. Nu se respectă nici legea care dispune scutirea de muncă în zilele de sărbătoare, conform căreia deținuții din perioada de corecție trebuie să fie mai des scutiți decît ocnașii din perioada de încercare. Această diviziune ar necesita prea multă bătaie de cap și timp pierdut.

Singura trăsătură mai deosebită în activitatea preoților locali este poate aceea că unii din ei își asumă obligația de misionari. L-am cunoscut în Sahalin pe ieromonahul Eraklie, un buriat fără barbă și mustăți, venit de la mănăstirea Posolsk din ținutul Baicalului. El a hălăduit pe insulă opt ani de zile și în ultimul timp era preot la parohia din Rîkovo. Ca misionar, pleca o dată sau de două ori pe an spre golful Nîisk și pe valea rîului Poronai, botezînd, împărtășind și cununînd în drum pe băștinași. A convertit vreo trei sute de suflete din tribul mongol oroci. Desigur, nici vorbă nu poate fi de o călătorie comodă prin taiga, mai ales pe vreme de iarnă. Noaptea, părintele Eraklie se băga de obicei într-un sac căptușit cu blană de oaie. Înăuntru, în sac, își ținea tutunul și ceasul. Însoțitorii lui aprindeau focul de două, trei ori pe noapte și se încălzeau bînd ceai, în timp ce el, băgat în sac, dormea tun. (N. aut.)

gardienii și la urmă de tot, lipiți de pereți, stăteau coloniștii în haine de oraș și micii slujbași din rîndul deținuților. Va fi lăsat oare un ocnaș cu capul ras, cu asul de caro prins pe spate, ferecat în lanțuri sau ferecat la o roabă, să intre în biserică, dacă ar cere ? Cînd am pus această întrebare unui preot, el mi-a răspuns : „nu știu".

Dacă trăiesc prin apropiere, coloniștii se împărtășesc, se cunună și își botează copiii la biserică. În satele mai îndepărtate, atunci cînd preoții se deplasează pentru a-i împărtăși pe coloniști, își îndeplinesc totodată și celelalte obligațiuni. Părintele Eraklie avea doi „vicari", pe ocnașii Voronin și Iakovenko, unul la Verhni Armudan și altul la Maloe Tîmovo ; ei citeau acolo duminica rugăciuni. Cînd părintele Eraklie venea să facă slujba într-un sat, cîte un colonist ieșea pe uliță țipînd cît îl ținea gura pe la porți : „Ieși la rugăciune !" Acolo unde nu există biserică sau paraclis, slujba se face în cazarmă sau în vreo izbă.

Cînd locuiam la Alexandrovsk, a venit într-o seară pe la mine preotul din localitate, părintele Egor ; a stat puțin trebuind să plece la biserică pentru o cununie. M-am dus și eu cu el. În biserică aprinseseră sfeșnicele și coriștii se plictiseau în strane așteptînd pe tineri. Veniseră multe femei, și ocnașe și libere, și priveau cu nerăbdare spre ușă. Se auzeau șoapte. Deodată, cineva de la intrare a ridicat mîna vestind îngrijorat : „Vin !" Cîntăreții din cor au început să tușească, dregîndu-și vocea. Lumea s-a dat la o parte, cineva a strigat să fie liniște și, în sfîrșit, a intrat tînăra pereche : un zețar-ocnaș cam de 25 de ani, în costum de stradă cu cravată albă, cu gulerul cămășii cu colțuri întoarse, iar mireasa cu vreo patru ani mai în vîrstă ca el, în rochie albastră cu dantelă albă și cu floare în păr. Cineva a pus pe covor o batistă — mirele a pășit cel dintîi pe ea. Cavalerii de onoare, zețari și ei, purtau toți cravate albe. Părintele Egor a ieșit din altar și a început să răsfoiască îndelung cartea de pe analoghion. „Fie domnul nostru binecuvîn-

tat..." glăsui el şi slujba cununiei începu. Cînd preotul punea pe capul mirelui şi al miresei cununile şi se ruga lui dumnezeu să-i unească în slavă şi în cinste, pe feţele femeilor prezente se oglindea bucurie şi duioşie ; păreau a fi uitat toţi că nunta se celebra într-o biserică de închisoare, la ocnă, departe, departe de patrie. După cununie, cînd biserica s-a golit şi mirosul lumînărilor, stinse în grabă de paznic, s-a mai împrăştiat, totul a devenit foarte trist. Am ieşit în pridvor. Ploua. Lîngă biserică, în întuneric, mulţimea înconjura două trăsuri : una cu tinerii căsătoriţi, alta goală.

— Părinte, poftiţi ! se auzeau glasuri şi din întuneric se întindeau spre părintele Egor zeci de mîini, de parcă ar fi vrut să-l înhaţe. Poftiţi ! Faceţi-ne cinstea !

Părintele Egor a fost urcat în trăsură şi dus la casa tinerilor căsătoriţi.

La 8 septembrie, zi de sărbătoare, ieşeam din biserică, după liturghie, cu un tînăr funcţionar. Tocmai atunci patru ocnaşi zdrenţăroşi şi cu feţe buhăite de beţivi, semănînd cu cerşetorii noştri de prin oraşe, treceau ducînd pe targă un mort în sicriu. În urma lor mai mergeau doi ocnaşi, la fel de zdrenţăroşi, o femeie cu doi copii şi oacheşul gruzin Kelbokiani, îmbrăcat în haine civile (era copist la închisoare). Toţi se grăbeau, temîndu-se că nu vor mai găsi preotul în biserică. Am aflat de la Kelbokiani că înmormîntau o femeie liberă, Lealikova, al cărei soţ, un colonist, era plecat la Nikolaevsk. În urma ei rămăseseră doi copii, cu care Kelbokiani, chiriaş la această Lealikova, nu ştia acum ce să facă.

Nici eu, nici însoţitorul meu nu aveam vreo treabă şi ne-am dus înainte la cimitir, fără să mai aşteptăm slujba de prohod. Cimitirul se afla dincolo de slobozie, la o distanţă de o verstă, chiar lîngă mare, pe un deal înalt şi abrupt. Pe cînd urcam coasta, procesiunea mortuară ne-a şi ajuns din urmă. Se vede că prohodirea în biserică nu a durat decît cîteva minute. De sus vedeam cum saltă si-

criul pe targă și cum băiețașul rămîne în urmă, trăgînd de mînă pe femeia care-l ținea.

De sus, ni se înfățișa de o parte priveliștea larg deschisă spre post și împrejurimile lui — de cealaltă parte — marea liniștită, strălucitoare în bătaia razelor soarelui. Dealul era presărat de morminte și cruci. Iată două cruci înalte ce stau alături : sînt mormintele lui Mițul și a directorului Selivanov, cel ucis de ocnaș. Crucile de pe mormintele ocnașilor sînt toate mici, făcute după același tipic și fără nici o inscripție pe ele. De Mițul își vor aminti oamenii o vreme, de ceilalți însă, care zac sub crucile mici, oameni care au omorît, au încercat să evadeze, nimeni nu are nevoie să-și amintească. Sau poate într-o seară, undeva prin stepa rusească, lîngă un foc sau într-o pădure, un cărăuș bătrîn va începe a povesti ca să se mai ia cu vorba cum în satul lui tîlhărea odată cutare și cum l-au prins ; tovarășul de drum va privi cu teamă în întuneric și-i va tresări inima, va țipa o pasăre de noapte — și atît — asta va fi singura amintire... Pe crucea de pe mormîntul unui felcer deportat e un epitaf în versuri :

> Omule ! Versul acesta să amintească tuturor
> Că totul sub cer este trecător !

iar mai jos :

> Adio, prietene, pînă la dimineața fericită...
>
> E. Fedorov

Groapa proaspăt săpată este pe sfert plină cu apă. Ocnașii, răsuflînd din greu, cu fețele asudate și rostind cu glas tare vorbe care nu au nimic de-a face cu înmormîntarea, au adus în sfîrșit sicriul și l-au pus pe marginea gropii. Un biet sicriu, încheiat în grabă din scînduri nevopsite.

— Ei, ce așteptăm ? comandă unul din ocnași.

Coborît prea repede, sicriul plescăi în apă. Bulgări de lut izbesc capacul, sicriul tresaltă, apa se împrăștie în stropi, iar ocnașii, aruncînd pămîntul

cu lopeţile îi dau înainte cu gura despre ale lor, iar Kelbokiani ne priveşte nedumerit, şi se jeluie :

— Ce să fac acuma cu plozii moartei ? Na ! Bate-ţi capul, omule, cu ei ! M-am dus la directorul închisorii să-i cer o muiere — nu mi-a dat !

Alioşa, băieţaşul de vreo trei ani pe care femeia l-a adus ţinîndu-l de mînă, stă şi priveşte jos în groapă. E îmbrăcat cu o bluză cu mîneci lungi, prea mare pentru el, şi cu pantalonaşi albaştri, decoloraţi, cîrpiţi la genunchi cu petice de un albastru viu.

— Alioşka, unde-i mama ? îl întreabă însoţitorul meu.

— Au îngro-o-pat-o ! răspunde Alioşa şi rîde arătînd mormîntul cu mîna. [1]

În Sahalin sînt cinci şcoli, fără a o număra pe cea din Derbinskoe care nu funcţionează din pricină că nu are învăţător. În anul şcolar 1889—1890, au urmat cursurile 222 elevi : 144 băieţi şi 78 fete, în medie cîte 44 de fiecare şcoală. Am vizitat insula

[1] Din totalul celor înregistraţi de mine, creştinii ortodocşi constituie 86,5%, catolicii cu luteranii împreună 9%, mahomedanii 2,7%, iar restul sînt iudei şi armeni-grigorieni. O dată pe an vine din Vladivostok un preot catolic şi atunci toţi deportaţii catolici aflaţi în cele două districte nordice sînt „mînaţi" la Alexandrovsk — şi asta se întîmplă de obicei primăvara, cînd drumurile sînt desfundate. Catolicii mi se plîngeau că preotul lor vine prea rar. Copiii rămîn nebotezaţi la timp şi mulţi părinţi, de teamă să nu le moară copilul nebotezat, se duc să-i boteze preotul ortodox. Într-adevăr, am întîlnit copii ortodocşi ai căror părinţi erau catolici. Cînd moare un catolic, nefiind la îndemînă nici un preot, este chemat tot preotul ortodox pentru a cînta prohodul. La Alexandrovsk venea pe la mine un luteran condamnat la Petersburg, pentru încendiere. Mi-a spus că luteranii din Sahalin înfiinţaseră o societate şi mi-a arătat ca dovadă o ştampilă pe care erau gravate cuvintele „Pecetea Societăţii luteranilor din Sahalin". În casa lui se adunau luteranii pentru rugăciuni şi discuţii. Tătarii aleg dintre coreligionarii lor un preot musulman, muftiul, evreii — un rabin, dar asta neoficial. La Alexandrovsk se construieşte o geamie. Muftiul Vas-Hasan-Mamet, un bărbat oacheş de vreo 38 de ani, originar din Daghestan o construieşte din banii săi. El m-a întrebat dacă după ispăşirea pedepsei îl vor lăsa să se ducă la Meca. La slobozia Peisikovskaia din Alexandrovsk este o moară de vînt, lăsată în paragină ; mi s-a spus că a fost construită de un tătar şi de nevasta lui. Singuri, fără ajutorul nimănui, ei au retezat copacii, au cărat trunchiurile, au tăiat scîndurile ; şi lucrul a durat trei ani. Mai tîrziu, devenind ţărani, au plecat pe continent, iar moara au donat-o statului, nevrînd s-o lase compatrioţilor tătari, cărora bărbatul le purta pică, deoarece nu-l aleseseră pe el muftiu. (N. aut.)

în timpul vacanței, cînd școlile nu funcționau, de aceea viața școlară, probabil foarte interesantă și originală, mi-a rămas necunoscută. Părerea unanimă este însă, că școlile sînt sărace, prost înzestrate, iar înființarea lor fiind cu totul întîmplătoare, neobligatorie, și activitatea lor șchioapătă, deoarece nimeni nu știe sigur dacă vor mai dura sau nu. Conducerea școlilor o deține un funcționar din cancelaria guvernatorului insulei, un tînăr bine pregătit, dar care își neglijează îndatoririle ; în realitate școlile sînt conduse de comandanții districtelor și de directorii închisorilor, de aceștia depinde alegerea și numirea învățătorilor. În școală predau deportați, care în patrie n-au fost învățători, tot oameni fără nici o pregătire. Pentru munca lor, ei primesc cîte zece ruble pe lună. Administrația n-ar putea — așa spune — să dea salarii mai mari, de aceea nici nu aduce ca învățători oameni liberi cărora ar trebui să le plătească cel puțin 25 ruble lunar. Se presupune pesemne că predarea în școală este ceva cu totul lipsit de însemnătate, de vreme ce unii gardieni, care adesea n-au o funcție bine determinată și sînt folosiți mai mult pentru alergătură, primesc cîte 40 sau chiar 50 de ruble pe lună. [1]

Dintre bărbații de pe insulă, maturi și copii, știu carte 29%, iar dintre femei — 9%. Dar și aceste

[1] În raportul său din 27 februarie 1890, comandantul districtului Alexandrovsk, răspunzînd la un ordin al guvernatorului insulei de a se găsi oameni de încredere fie din rîndul oamenilor liberi, fie dintre colonișți, pentru înlocuirea ocnașilor care îndeplineau în acel moment funcția de învățători la școlile sătești, raportează că în districtul ce i-a fost încredințat nu se pot găsi oameni care să corespundă funcției de învățător. „Astfel, scrie el, întîmpinînd greutăți în alegerea persoanelor a căror pregătire să fie cît de cît potrivită cu funcția de învățător, nu îndrăznesc să numesc pe nimeni dintre colonișți sau țărani, provenind din deportați, nefiind nici unul dintre ei potrivit pentru această misiune". Deși comandantul districtului nu se hotăra pe față să încredințeze postul de învățător unor deportați, aceștia continuau totuși să predea în școli, cu știința lui, fiind numiți chiar de dînsul. Pentru a înlătura aceste contraziceri, ar fi mai simplu să fie chemați din Rusia sau din Siberia învățători calificați, fixîndu-li-se un salariu cel puțin egal cu al gardienilor, dar pentru aceasta ar trebui schimbată radical atitudinea față de problema învățămîntului, față de funcția de învățător, care să fie considerată măcar la fel de importantă ca și funcția de gardian. (N. aut.)

9% sînt numai fete de vîrstă şcolară, aşa încît despre femeile mature din Sahalin se poate spune că toate sînt analfabete ; învăţămîntul încă n-a ajuns pînă la ele ; dovedesc o ignoranţă uluitoare şi mi se pare că n-am văzut nicăieri femei atît de înapoiate şi care te înţeleg atît de greu ca aici, în sînul acestei populaţii de ocnaşi şi năpăstuiţi. Dintre copiii veniţi din Rusia, 25% ştiu carte ; dintre cei născuţi pe insulă însă, numai 9% [1].

XX

Populaţia liberă. Gradele inferioare ale garnizoanelor locale. Gardienii. Intelectualii.

Soldaţilor li se spune „pionierii" Sahalinului, deoarece ei au venit aici înainte de înfiinţarea ocnelor [2]. Începînd din deceniul şase al secolului şi pînă în pragul deceniului al nouălea, afară de obligaţiile obişnuite prevăzute în regulament, soldaţii executau toată munca trecută astăzi în sarcina ocnaşilor. Insula era cu desăvîrşire pustie ; nici case, nici drumuri, nici vite ; soldaţii au trebuit să construiască barăci, apoi cazărmi şi case, să taie dru-

[1] Dacă judecăm după datele răzleţe şi după unele constatări, cei care ştiu carte îşi ispăşesc pedeapsa intr-un mod mai fericit decît cei care nu ştiu ; printre aceştia din urmă sînt mai mulţi recidivişti, pe cînd primii capătă mai repede drepturile de ţărani. La Sianţî am înregistrat 18 bărbaţi care ştiau carte, iar 13 dintre ei, adică aproape toţi bărbaţii maturi, aveau drepturi de ţărani. În închisori încă nu există obiceiul de a alfabetiza pe cei maturi, cu toate că iarna, cînd din cauza vremii urîte deţinuţii stau tot timpul în închisoare, chinuiţi de inactivitate, ar învăţa carte cu plăcere.

Din pricină că deportaţii nu mînuiesc condeiul, scrisorile trimise în patrie le scriu de obicei copiştii închisorii. Aceştia se însărcinează să descrie viaţa tristă de aici, sărăcia şi necazurile lor, cer soţiilor din patrie desfacerea căsătoriei etc. Toate acestea însă, sînt scrise cu un ton de parcă omul ar fi descris o petrecere : „Hop şi eu c-o scrisorică..." „Eliberaţi-mă de legătura conjugală..." etc., sau împănează scrisorile cu atîtea filozofări şi expresii bombastice că nimeni nu le mai înţelege. (N. aut.)

[2] Vezi N. V. Busse, *Insula Sahalin şi expediţia din 1853—1854.* (N. aut.)

muri prin pădure și să care în spate poveri. Dacă în insulă venea în interes de serviciu vreun inginer sau un om de știință, i se puneau la dispoziție cîțiva soldați care țineau loc de cai. „Avînd de gînd să explorez taigaua, scrie inginerul de mine Lopatin, știam că nici nu poate fi vorba de mers călare sau de transportat bagaje cu vitele. Chiar și pe jos era greu de trecut munții Sahalinului, înalți, acoperiți pe alocuri cu păduri de nepătruns și prin alte părți cu bambuși. Totuși, am fost nevoit să străbat pe jos peste 1.600 de verste." [1] În urma lui, veneau soldații purtîndu-i bagajul greu.

Veniți în mic număr, soldații erau împrăștiați pe coasta apuseană, sudică și sud-estică ; punctele unde trăiau purtau denumirea de pichete. Acum, pichetele lor sînt de mult părăsite și uitate, atunci însă, jucau un rol tot atît de însemnat ca și posturile actuale și erau privite ca pietrele de temelie ale viitoarei colonii. În pichetul Muraviovsk era o companie de pușcași, la Korsakovsk trei companii din al 4-lea batalion siberian și un pluton de vînători de munte. Celelalte pichete, cum ar fi pichetul Manuisk sau Sortunaisk, aveau numai cîte șase soldați. Șase oameni, pe care-i despărțea de compania lor o întindere de cîteva sute de verste, erau lăsați sub comanda unui plutonier, uneori a unui civil și trăiau ca niște adevărați Robinsoni. Viața era primitivă, groaznic de monotonă și plictisitoare. În timpul verii, dacă pichetul se găsea pe țărmul mării, mai venea cîte-un vapor care lăsa provizii și pleca din nou. Iarna sosea „să-i grijească" preotul, îmbrăcat cu scurtă și pantaloni îmblăniți, semănînd mai mult a ghiliac decît a preot. Numai nenorocirile variau puțin viața ; ba un soldat era tîrît de curent în largul mării pe pluta cu fîn, ba un altul era sfîșiat de urs, ba îi acopereau nămeții sau îi atacau evadații, ba îi amenința scorbutul... Se mai întîmpla că plictisindu-se să stea într-o baracă înzăpezită sau să cutreiere taigaua, soldatul în-

[1] Lopatin, *Raport către domnul guvernator general al Siberiei de Est, Gornîi jurnal*, 1870, nr. 10. (N. aut.)

cepea „să dea semne de nesupunere, beție și obrăznicie", alteori era prins cu un furt de muniții sau nimerea pe banca acuzaților pentru lipsă de respect față de vreo concubină ocnașă.[1]

Cu aceste preocupări variate, soldatul nu avea timp pentru îndeletnicirile lui militare, uitînd tot ce învățase cîndva, iar o dată cu el, se lăsau pe tînjală și ofițerii — astfel că trupa ajungea într-o stare de plîns. Inspecțiile erau însoțite întotdeauna de încurcături și nemulțumiri din partea superiorilor.[2] Serviciul era greu. Abia schimbați din gardă, oamenii plecau să însoțească convoaiele, întorși de la convoaie, intrau iarăși în gardă sau erau trimiși la cositul fînului ori la descărcatul coletelor oficiale ; nu se puteau odihni nici ziua, nici noaptea. Locuiau în încăperi umede, murdare, strîmte și reci, care nu se deosebeau prea mult de cele din închisoare. În postul Korsakovsk, înainte de anul

---

[1] La comandamentul poliției din Korsakovsk am văzut următorul act care data din anul 1870 : *Efectivul gradelor inferioare aflate în pichetul de pe lîngă minele de cărbuni Puteatinsk, pe rîul Sortunai :*

Vasili Vedernikov — șef de pluton, tot el : cizmar, brutar și bucătar.

Luka Pîlkov — îndepărtat din funcția de șef de pluton, pentru neglijență. A fost arestat pentru beție și obrăznicie.

Hariton Mîlnikov — n-a fost prins cu nici o vină, dar e leneș.

Evgraf Raspopov — un tîmpit, incapabil de orice muncă.

Feodor Ceglokov } *Au fost prinși furînd bani și au dat dovadă de*
Grigori Ivanov } *nesupunere, beție și nerespectarea ordinelor.*

Comandantul pichetelor de pe lîngă minele de cărbuni Puteatnsk din insula Sahalin.

Secretar de gubernie F. Litke. (N. aut.)

[2] N. Sm-i povestește că nu demult, în anul 1885, un general care venise să preia comanda trupelor din Sahalin, a întrebat pe un soldat-gardian :

— Pentru ce porți revolverul ?

— Pentru *întindarea* (intimidarea) ocnașilor-deportați, înălțimea-voastră ! i-a răspuns soldatul.

— Trage un foc în buturuga de colo ! ordonă generalul.

Spre consternarea tuturor, soldatul nu se pricepea să scoată revolverul din toc și abia cu ajutorul altora a izbutit s-o facă ; îl mînuia cu atîta stîngăcie, încît ordinul a fost contramandat, ca nu cumva în loc de buturugă, glontele să nimerească pe cineva din asistență. *Kronstadtski vestnik*, 1890, nr. 23. (N. aut.)

1875, plutonul de gardă era cazat în închisoare. Tot aici se aflau și camerele de arest, niște vizuini întunecoase. „Atmosfera aceasta, scria doctorul Sințovski, s-ar putea admite pentru ocnași, ca o măsură penală, dar soldații de gardă nu au nici o vină și nu văd de ce trebuie să îndure o atare pedeapsă". [1] Soldații mîncau tot atît de prost ca și deținuții, umblau mai mult în zdrențe, deoarece munca pe care o făceau nu cruța nici o îmbrăcăminte. Urmărind evadații prin taiga, soldații își rupeau în așa hal uniforma, încît odată, în Sahalinul de Sud, au fost luați drept ocnași fugari și o patrulă a tras în urma lor cu pușca.

În clipa de față, paza militară a insulei este efectuată de patru garnizoane: una cu reședința la Alexandrovsk, celelalte la Due, Tîmovsk și Korsakovsk. În ianuarie 1890, erau în total 1.548 militari de grade inferioare. Munca soldaților continuă să fie foarte grea, depășindu-le puterile și nesocotind prevederile statutului militar. E adevărat că acum ei nu mai taie drumuri prin pădure și nu mai construiesc cazărmi, dar, ca și altădată, întorcîndu-se după instrucție sau după o noapte de gardă, soldatul nu e sigur că se va putea odihni; el poate primi ordin să însoțească imediat un convoi, poate fi trimis la cosit fînul sau în urmărirea unor ocnași evadați. Diverse alte treburi cer un număr destul de mare de oameni, încît se simte mereu lipsa soldaților pentru însoțirea convoaielor, iar gărzile nu se pot face, cum e reglementar, în trei schimburi. La începutul lui august, cînd am fost la Due, șaizeci de oameni din garnizoană coseau fînul, jumătate din ei fiind trimiși pentru corvoada asta la o distanță de 109 verste.

Soldatul din Sahalin este blînd, tăcut, ascultător și nu bea. Doar la Korsakovsk am văzut soldați beți care făceau gălăgie pe stradă. Soldatul cîntă rar și întotdeauna același cîntec: *„Zece fete — singur eu, unde-s fetele-s și eu. Ele pleacă la pă-*

[1] Sințovski, *Condițiile de trai ale ocnașilor deportați, Zdorovie*, 1875, nr. 16. (N. aut.)

dure, plec cu ele după mure" — un cîntec vesel care era cîntat însă cu atîta tristeţe că ascultîndu-l te apuca dorul de patrie şi resimţeai toată vitregia peisajului din Sahalin. Soldatul îndură cu resemnare toate lipsurile şi e nepăsător faţă de primejdiile care-i ameninţă atît de des viaţa şi sănătatea. În schimb, lipsindu-i răgazul necesar, nu prea e pătruns de simţul datoriei şi al onoarei de ostaş, de aceea nu-i sînt străine unele greşeli care-l fac să devină adeseori un duşman al ordinii, asemenea celor pe care el îi păzeşte şi îi prinde.[1] Aceste defecte apar deosebit de viu atunci cînd el e pus într-un post de răspundere, nepotrivit cu nivelul său de pregătire, de exemplu, atunci cînd un soldat îndeplineşte slujba de gardian la închisoare.

Conform art. 27 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi"*, în Sahalin, paza în închisoare o fac gardienii — principali şi secundari ; numărul lor este fixat anual de direcţiunea generală a penitenciarelor, şocotindu-se un gardian principal la patruzeci de ocnaşi şi cîte un gardian secundar la douăzeci de ocnaşi. Astfel că trei gardieni, unul principal şi doi secundari revin la 40 de deţinuţi, adică 1 la 13. Dacă presupunem că treisprezece oameni lucrează, mănîncă şi îşi petrec timpul în închisoare, sub observaţia permanentă a unui om conştiincios şi priceput, care la rîndul lui este subordonat directorului închisorii, subordonat şi acesta comandantului de district etc., am putea fi liniştiţi, gîndind că totul este în ordine. În realitate însă, supravegherea deţinuţilor constituie punctul cel mai slab al închisorilor din Sahalin.

---

[1] La închisoarea din Voevodskoe am văzut un ocnaş, fost soldat de convoi, care ajutase pe nişte vagabonzi să fugă şi fugise şi el cu ei. În vara anului 1890, la închisoarea din Rîkovo era deţinută o femeie liberă, învinuită de incendiere ; vecinul ei de carceră, deţinutul Andreev, se plîngea că noaptea soldaţii de gardă vin mereu la această femeie, chefuiesc şi fac gălăgie, împiedicîndu-l să doarmă. Comandantul districtului a dat ordin să se schimbe lacătul de la uşa carcerei şi a luat cheia la el. Soldaţii însă, au potrivit o altă cheie, astfel că noaptea orgiile continuau. (N. aut.)

În momentul de față, în Sahalin, sînt aproximativ 150 gardieni principali și de două ori mai mulți secundari. Posturile de gardieni principali sînt deținute de plutonieri care știu să scrie și să citească, de unele grade inferioare care au făcut militărie la garnizoanele locale și de raznocinți, dar aceștia sînt în număr foarte mic. Grade inferioare găsim numai 6% dintre toți cei din completul gardienilor principali ; în schimb gardienii secundari sînt recrutați aproape exclusiv din gradele inferioare. Atunci cînd numărul gardienilor nu este complet, *„Regulamentul"* permite folosirea gradelor inferioare din unitățile militare locale, și astfel, tinerii siberieni, recunoscuți ca inapți chiar și pentru munca de însoțitor de convoi, sînt numiți să îndeplinească „temporar" funcția de gardian, „în limitele de extremă necesitate", dar acest „temporar" durează de zeci de ani iar „limitele de extremă necesitate" s-au extins într-atît că astăzi gradele inferioare din garnizoanele locale alcătuiesc 73% din componența gardienilor secundari și nimeni nu poate garanta că peste doi, trei ani numărul lor nu va crește pînă la 100%. Precizăm că în funcția de gardian nu sînt repartizați cei mai buni soldați, deoarece comandantul, apărînd interesele serviciului său, trimite în închisori pe cei mai puțin capabili, oprindu-i pe cei capabili la unitate. [1]

În închisori sînt mulți gardieni, dar nu este ordine ; gardianul reprezintă mai degrabă o piedică

[1] Acest fapt devine izvorul unei nedreptăți vădite : soldații mai buni, care rămîn la garnizoană primesc numai rația de soldat, iar cei proști, care fac serviciul la închisoare, primesc și rație și salariu. Prințul Șahovskoi în lucrarea sa se plîngea :„Contingentul de bază (66%) este compus din gradele inferioare trimise de la garnizoanele locale, ei primesc cîte 12 ruble și 50 de copeici pe lună, avînd și întreținerea gratuită. Lipsa lor de cunoștințe, nivelul cultural redus, atitudinea lor binevoitoare față de mituitori, lipsa disciplinei militare și libertatea incomparabil mai mare de acțiune, duce, în majoritatea cazurilor, la samavolnicii în comportarea cu deținuții sau la un servilism cu totul nepotrivit în fața lor". Și guvernatorul actual al insulei este de părere că „practica îndelungată a demonstrat toată șubrezenia supravegherii făcute de gardieni numiți din garnizoanele locale". (N. aut.)

permanentă pentru administrație — fapt confirmat chiar de guvernatorul insulei. Aproape în fiecare zi e silit pe unii să-i amendeze sau să-i degradeze, altora să le micșoreze salariul sau să-i destituie : pe unul pentru proasta executare sau neexecutarea dispozițiilor, pe altul pentru imoralitate, neconștiinciozitate și prostie, pe al treilea pentru furt de provizii încredințate spre pază, iar pe al patrulea pentru că îi acoperea pe deținuții necinstiți ; un al cincilea, fiind repartizat pe un șlep, nu numai că n-a supravegheat să fie ordine, dar a dat el însuși exemplul rău, participînd la furtul nucilor cu care era încărcat șlepul ; al șaselea e arestat pentru vînzarea unor topoare și cuie care aparțineau statului ; al șaptelea a fost admonestat în repetate rînduri că nu administrează cinstit furajele destinate vitelor statului ; al optulea intră în cîrdășie cu deținuții. Din acte oficiale mai aflăm că un gardian principal, recrutat din rîndul soldaților, fiind de gardă la închisoare, și-a permis să intre în baraca femeilor, pe fereastră, iar un altul, tot pe cînd era de gardă, a lăsat pe un soldat, gardian și el, să pătrundă la ora unu noaptea în carcerele unde erau închise femei. Aventurile de dragoste ale gardienilor nu se limitează numai la barăcile deținutelor și la celule de arest. În locuințele gardienilor am întîlnit fete tinere, adolescente, care la întrebarea mea îmi răspundeau : „Eu sînt concubină". Intri în casa unui gardian : gazda, un bărbat voinic, bine ghiftuit cu jiletca descheiată și cizme noi, cu scîrț, stă la masă și bea ceai ; lîngă geam vezi o fetișcană firavă de vreo 14 ani, cu fața palidă și obosită. El e plutonier — gardian principal, iar despre fată spune că e fiica unui ocnaș, că are 16 ani și este concubina lui.

În timpul serviciului în închisoare, gardienii permit deținuților să joace cărți și iau parte și ei la joc, adeseori chefuiesc cu deportații și fac comerț cu alcool. În actele oficiale se găsesc destule mențiuni despre scandaluri, acte de insubordonare, obrăznicie față de superiori în prezența ocnașilor

și lovirea deținuților cu bastonul în cap, loviri care adesea provoacă răni grave.

Acești oameni grosolani, inculți și beți, care joacă cărți cu ocnașii, întrețin legături amoroase cu deținutele și își procură alcool de la ele, nedisciplinați și fără scrupule nu se pot bucura decît de o autoritate negativă. Deportații nu-i respectă și au față de ei o atitudine plină de dispreț ; îi numesc în față „găinari" și îi tutuiesc. Administrația nici nu încearcă să le ridice prestigiul, judecînd, se vede, că nici o măsură n-ar putea duce la un rezultat bun. La rîndul lor funcționarii îi tutuiesc pe gardieni și îi înjură în prezența ocnașilor. La fiecare pas auzi : „Ce te holbezi, boule ?" sau : „Nu înțelegi nimic, idiotule !" Lipsa de respect față de gardieni se vede și din faptul că ei îndeplinesc adesea însărcinări necorespunzătoare cu funcția lor, cu alte cuvinte au fost făcuți slugile și trepădușii funcționarilor. Gardienii proveniți din pătura cultă parcă s-ar rușina de funcția ce-o au și caută să se diferențieze cît de cît de tovarășii lor ; unul poartă eghileți mai groși pe umăr, altul își pune o cocardă ofițerească, un altul, fost arhivar, își spune în acte „administrator de lucrări și lucrători", în loc de gardian.

Deoarece gardienii din Sahalin nu s-au ridicat niciodată pînă la înțelegerea scopului supravegherii, cu timpul, în virtutea desfășurării firești a lucrurilor, scopurile supravegherii au fost restrînse treptat, ajungînd la starea actuală. Iată la ce se reduce supravegherea : soldatul stă în camera deținuților, urmărind „să nu se facă zgomot", în caz contrar se plînge conducerii ; îi însoțește pe deținuți la lucru, înarmat cu un revolver, cu care din fericire nu știe să tragă și cu o sabie ce se scoate foarte greu din teaca ruginită, stă și se uită nepăsător la cei ce muncesc, fumează și se plictisește. În închisoare, el e o slugă care deschide și închide ușile, iar la muncă un om de prisos. Deși la fiecare patruzeci de ocnași revin trei gardieni — unul principal și doi secundari — am avut adesea

prilejul să văd cum 40, 50 de deţinuţi lucrează sub supravegherea unui singur gardian sau fără nici o supraveghere. Dacă din trei gardieni, unul se află lîngă echipa de lucru, altul stă în acest timp lîngă prăvălie salutînd funcţionarii, iar al treilea tînjeşte în vreo anticameră sau stă drepţi, fără nici o treabă, în sala de aşteptare a spitalului.[1]

Despre intelectualii Sahalinului nu sînt multe de spus. Obligaţia de a pedepsi pe aproapele tău, nevoia de a-ţi înăbuşi zi de zi repulsia şi groaza, depărtarea de patrie, salariul mic, plictiseala, apropierea continuă a capetelor rase, a lanţurilor şi a călăilor, meschinăriile, bîrfelile şi mai ales sentimentul de totală neputinţă faţă de răul înconjurător, toate acestea împreună fac ca serviciul în locurile de deportare să devină chinuitor, greu de îndurat. Mai înainte, în locurile acestea veneau ca funcţionari doar oameni puţin pretenţioşi, abrutizaţi, cărora nu le era silă de nimic şi le era indiferent unde fac serviciul. Nu doreau decît să mănînce zdravăn, să bea, să doarmă şi să joace cărţi. Oameni cinstiţi veneau aici numai de nevoie şi părăseau serviciul la primul prilej sau deveneau beţivi, înnebuneau, se sinucideau, cînd nu erau pervertiţi treptat de mediul nesănătos din jur şi începeau şi ei să fure şi să stîlcească pe deţinuţi în bătăi...

Dacă ar fi să judecăm după datele oficiale şi presa din anii şaptezeci şi optzeci, intelectualii din Sahalin se remarcau printr-o totală lipsă de morali-

[1] Un gardian principal primeşte un salariu de 480 ruble, iar unul secundar de 216 ruble pe an. După un anumit termen, salariul se majorează cu o treime, cu două treimi şi se dublează chiar. Aceste salarii sînt considerate bune şi constituie o tentaţie pentru micii funcţionari, pentru telegrafişti, de exemplu, care se angajează bucuros în posturi de gardieni. Există temeri serioase că pînă şi învăţătorii de pe continent în caz de vor fi numiţi vreodată în Sahalin, cu salariul obişnuit aici de 20, 25 ruble, nu vor rezista tentaţiei de a se face gardieni.

Negăsindu-se oameni liberi buni pentru funcţia de gardian şi neputînd fi luaţi de la garnizoanele locale fără a le descompleta, guvernatorul insulei a permis în 1888 să se aleagă din rîndul coloniştilor şi ţăranilor, foşti deportaţi, oameni care s-au dovedit demni de încredere şi să fie numiţi gardieni. Dar această măsură n-a dat rezultate bune. (N. aut.)

tate. Datorită funcţionarilor de atunci, închisorile se transformau în adevărate cuiburi de desfrîu şi case de joc, oamenii se depravau, se înrăiau şi erau omorîţi în bătăi. Cea mai reprezentativă figură din acest punct de vedere este maiorul Nikolaev, care a fost timp de şapte ani comandantul postului Due. Numele lui s-a pomenit deseori în presă.[1] Soldat provenit din ţărani iobagi, nu se ştie ce calităţi ascunse i-au netezit calea acestui om grosolan şi necioplit pînă la gradul de maior. Întrebat de un corespondent dacă a fost vreodată în partea centrală a insulei şi ce a văzut pe acolo, maiorul a răspuns : „Munţi şi văi, văi şi munţi — Ce vreţi, aşa e solul vulcanic, eruptiv !" Iar la întrebarea ce este leurda, el a răspuns : „În primul rînd, este o plantă, şi în al doilea rînd o plantă foarte folositoare şi gustoasă, e adevărat că miroase urît şi umflă burţile, dar noi scuipăm pe asta, că tot nu umblăm cu cucoanele". El a înlocuit roabele pentru transportul cărbunilor cu butoaie care puteau fi mai uşor rostogolite pe podine de scînduri. Dacă un deţinut greşea cu ceva, îl băga într-un butoi şi ordona să fie rostogolit pe mal. „Îl dai de-a dura cam vreun ceas şi să mi-l vezi pe urmă, dragul de el, cum se face blînd ca mielul !" Vrînd să-i înveţe pe soldaţi să numere, folosea jocul de loto. „Cine nu poate să strige numerele plăteşte cîte un bănuţ de fiecare număr ; plăteşte el o dată, plăteşte de două ori, pînă se convinge că altfel iese la pepeni — se pune pe tocit şi într-o săptămînă învaţă. Asemenea măsuri năstruşnice aveau un efect dezastruos asupra soldaţilor din Due, ticăloşindu-i pînă într-atît că unii îşi vindeau deţinuţilor armele lor. Pe un ocnaş, înainte de a-l supune pedepsirii cu biciul, maiorul l-a prevenit că nu va rămîne viu — şi aşa a şi fost : cel bătut a murit îndată după pedeapsă. Pentru această ispravă maiorul Nikolaev a fost dat în judecată şi condamnat la muncă silnică.

[1] Printre altele vezi Lukaşevici, *Cunoştinţele mele din Due, în Sahalin, Kronstadtski vestnik*, 1868, nr. 47 şi 49. (N. aut.)

Întrebi vreun colonist bătrîn dacă au fost pe vremuri și oameni de treabă în insulă, el tace mai întîi ca și cum ar căuta să-și amintească, apoi răspunde: „Au fost de tot felul". Nicăieri ca în Sahalin trecutul nu este atît de repede uitat; asta se datorește nestatorniciei populației deportate care se schimbă aici radical, periodic, la fiecare cinci ani, apoi, în parte, și lipsei unei arhive organizate. Cele petrecute cu 20, 25 ani în urmă, se consideră trecut îndepărtat, dat uitării, mort pentru istorie. S-au mai păstrat numai cîteva clădiri vechi, au supraviețuit Mikriukov, vreo douăzeci de anecdote și cîteva date statistice care nu merită prea multă încredere, deoarece în nici o cancelarie a administrației nu se știa pe atunci cîți deținuți sînt pe insulă, cîți au murit, cîți au evadat etc.

Timpurile „preistorice" au durat în Sahalin pînă în anul 1878, cînd în funcția de inspector general al penitenciarelor din regiunea Primorie a fost numit prințul Nikolai Șahovskoi, un excelent administrator, om inteligent și destoinic.[1] De la el a rămas un *„Proiect de organizare a insulei Sahalin"*, lucrare din multe puncte de vedere excelentă, care se păstrează și azi în cancelaria guvernatorului insulei. Prințul Șahovskoi e o figură tipică de savant — om de cabinet; pe timpul său deținuții au trăit tot atît de prost ca și înainte, dar neîndoios, observațiile și părerile pe care le împărtășea superiorilor săi, ca și subalternilor, precum și *„Proiectul"*

[1] Pînă în anul 1875, ocnele din nordul Sahalinului au fost conduse de comandantul postului Due, un ofițer ai cărui superiori aveau reședința la Nikolaevsk. Începînd din anul 1875, Sahalinul a fost împărțit în două: Sahalinul de Nord și Sahalinul de Sud. Amîndouă părțile intrau în componența regiunii Primorie și erau subordonate guvernatorului general în ce privește problemele civile, iar din punct de vedere militar, comandantului armatelor din regiunea Primorie. Conducerea locală o dețineau comandanții de districte. Titlul de comandant al Sahalinului de Nord a fost acordat inspectorului penitenciarelor din insula Sahalin și regiunea Primorie; el avea reședința la Due. Comandant al Sahalinului de Sud a fost numit comandantul batalionului de linie 4 siberian, cu reședința în postul Korsakovsk. Acestora le era încredințată atît conducerea problemelor civile, cît și a celor militare. Administrația era în totalitate militară. (N. aut.)

citat, lucrare curajoasă și sinceră, au servit incontestabil drept bază unor orientări noi, mai bune.

Din 1879, datorită flotei comerciale, în administrația Sahalinului au început să fie numiți oameni din Rusia europeană. În 1884, în urma reformei administrative, s-a aplicat în insulă un nou regulament, determinînd un aflux de noi sosiți.[1] Astăzi există în Sahalin trei orașe capitale de județ, în care trăiesc funcționarii și ofițerii, cu familiile lor. Societatea este atît de variată și cultă, încît la Alexandrovsk, de exemplu, s-a putut monta în 1888 un spectacol de amatori cu piesa *„Căsătoria"*. Tot la Alexandrovsk, cînd în zilele de sărbătoare, funcționarii și ofițerii înlocuiesc de comun acord vizitele reciproce cu donații în bani pentru ocnașii săraci și femeile lor, sau numai pentru copii, pe lista de subscripții figurează în mod obișnuit pînă la patruzeci de persoane. Asupra vizitatorului în trecere, societatea din Sahalin produce o impresie bună ; e primitoare, prietenoasă și suportă din toate punctele de vedere comparația cu societatea din orașele noastre din provincie, iar în centrele de pe coasta răsăriteană, ea este considerată ca fiind mai

---

[1] Pe baza acestei reforme administrative, conducerea generală a Sahalinului aparține guvernatorului general al ținutului Amur, iar conducerea locală, guvernatorului insulei, numit dintre generali militari. Insula s-a împărțit în trei districte. Închisorile și satele din fiecare district se găsesc sub conducerea directă a comandantului de district, funcție care corespunde cu aceea a unui ispravnic de-al nostru. Tot ei sînt și șefii poliției locale. Fiecare închisoare, cu coloniile apropiate de ea sînt conduse de directorul închisorii. Dacă colonia este condusă de un funcționar special, acesta se numește administratorul coloniei. Aceste două funcții corespund cu funcția zapciului de la noi. Aparatul administrativ al guvernatorului insulei este compus dintr-un șef de cancelarie, un contabil și un administrator financiar, vin apoi inspectorul agronom, topograful, arhitectul, un translator din limba aino și ghiliacă, un șef al depozitelor centrale și un inspector sanitar. În fiecare din cele patru garnizoane trebuie să fie un ofițer, comandant de garnizoană, doi ofițeri superiori și un medic militar ; pe lîngă aceștia, un ofițer de administrație al trupelor din Sahalin, ajutorul lui și un procuror militar. Mai rămîn de menționat patru preoți și acei funcționari care nu au legătură directă cu închisoarea, ca : dirigintele poștei, ajutorul său, telegrafiștii și supraveghetorii celor două faruri. (N. aut.)

interesantă și animată; funcționarii de aici, de pildă, nu primesc cu plăcere o detașare la Nikolaevsk sau la De-Castries. Dar așa cum în strîmtoarea Tătară furtunile sînt foarte dese, iar marinarii spun despre ele că sînt ecourile taifunului care bîntuie în marea Chinei și a Japoniei așa și în viața acestei societăți răzbat din cînd în cînd ecourile trecutului și a apropierii Siberiei. Din ordinele apărute după reforma din 1884, relativ la destituiri și la darea în judecată, sau din rapoartele oficiale despre dezordini în serviciu, putem deduce că nimereau aici și elemente dubioase, care ajungeau pînă la o „depravare nerușinată" (ordinul nr. 87, 1890). Același lucru se oglindește în anecdotele și în povestirile în circulație, cum ar fi, bunăoară, aceea cu ocnașul Zolotariov, un bogătan, cu care funcționarii se împrieteneau, făceau chefuri și jucau cărți. Cînd soția ocnașului îl găsea în societatea funcționarilor, ea îl certa că s-a împrietenit cu indivizi care ar putea să aibă o influență proastă asupra sa. Mai întîlnești și astăzi funcționari care nu pregetă să dea un pumn în obrazul unui deportat, fie el și din pătura cultă, sau să ordone altuia care nu și-a scos șapca în fața lui: „Du-te la director și spune să-ți dea treizeci de lovituri de bici". În închisori, se pot petrece și felurite escrocherii, așa, odată, pentru doi ocnași dispăruți de doi ani, s-au dat regulat în acest răstimp rațiile de hrană și repartizarea la munci (ordinul nr. 87, din 1890). Nu toți directorii de închisori știu cu exactitate cîți deținuți au sub conducerea lor, cîți mănîncă efectiv de la cazan, cîți au evadat etc. Însuși guvernatorul insulei găsește că „în general, în toate domeniile situația din districtul Alexandrovsk lasă mult de dorit și necesită multe și serioase îmbunătățiri". Cît privește lucrările de birou propriu-zise, acestea sînt lăsate numai în seama conțopiștilor, care „acționează fără nici un control, știind bine că din atîtea falsuri n-au fost descoperite decît unele întîmplător" (ordinul

nr. 314 din 1888).[1] Despre jalnica stare a dosarelor de urmăriri voi vorbi la locul cuvenit. La oficiul de poştă şi telegraf, funcţionarii se poartă grosolan cu oamenii, muritorii de rînd primesc corespondenţa abia a patra sau a cincea zi după sosirea poştei. Telegrafiştii sînt aproape analfabeţi, secretul telegramelor nu este respectat. Eu însumi n-am primit nici o telegramă care să nu fie barbar masacrată şi în ziua cînd prin nu ştiu ce întîmplare s-a strecurat pe telegrama mea şi un fragment dintr-o telegramă străină, şi am cerut pentru a restabili textul ambelor telegrame să se îndrepte greşeala, mi s-a răspuns că aceasta s-ar putea face numai pe spezele mele.

În istoria actuală a Sahalinului ,un rol de seamă îl deţin reprezentanţii de tip nou — un amestec de Derjimorda[2] şi Jago[3]; în relaţiile lor cu inferiorii nu recunosc decît pumnul, biciul şi înjurăturile birjăreşti, în schimb, încîntîndu-şi superiorii cu maniere distinse, ba chiar cu liberalismul.

Orişicum *„Casa morţilor"* nu mai există. În Sahalin, printre intelectualii care lucrează în cancelarii, am întîlnit mulţi oameni capabili, inimoşi şi cinstiţi; prezenţa lor e o garanţie îndestulătoare că

---

[1] O singură zi dacă răsfoieşti materialul de arhivă, te iei cu mîinile de cap în faţa cifrelor umflate, a totalurilor greşite şi a „invenţiilor" născocite de diferiţi secretari, gardieni principali şi copişti. N-am izbutit cu nici un chip să găsesc situaţii pe anul 1886. Pe unele din ele scria jos, cu creionul, ca o rezoluţie: „Vădit neadevărat". Deosebit de multe erori sînt strecurate în actele cu privire la situaţia familială a deportaţilor cu copii şi la componenţa deportaţilor după natura crimei. Guvernatorul insulei mi-a povestit că dorind să afle cîţi deţinuţi au sosit anual cu vasele flotei comerciale, începînd din anul 1879, a fost nevoit să se adreseze direcţiei generale a penitenciarelor, deoarece în cancelariile locale nu existau datele trebuincioase. Un comandant de district scrie în raportul său: „Cu toate că am cerut stăruitor situaţiile pe anul 1886, nu mi-a fost trimisă nici una. Mi-e cu atît mai greu, ba chiar imposibil să restabilesc cu precizie situaţia cerută, cu cît datele lipsesc cu desăvîrşire; în anii precedenţi ele nici nu au fost culese. Nu s-ar putea stabili în momentul de faţă nici numărul total al coloniştilor şi al ţăranilor existent pînă la 1 ianuarie 1887." (N. aut.)

[2] *Derjimorda* — personaj din comedia *Revizorul* de Gogol (n. ed.).

[3] *Jago* — personaj din drama *Othello* de Shakespeare (n. ed.).

întoarcerea trecutului nu mai este cu putinţă. Astăzi ocnaşii nu mai sînt rostogoliţi în butoaie şi un om nu mai poate fi biciuit pînă îşi dă duhul, nici împins la sinucidere, deoarece societatea se revoltă şi faptul începe să fie discutat în întregul ţinut al Amurului şi al Siberiei. Orice faptă urîtă iese mai devreme sau mai tîrziu la iveală, devine de domeniul public. Drept pildă poate servi înspăimîntătoarea afacere din Onorsk ; oricît au căutat vinovaţii s-o muşamalizeze, ea a stîrnit vîlvă şi a fost comentată şi în ziare, datorită intelectualilor din Sahalin. Oamenii buni şi faptele bune nu mai constituie o raritate. Nu demult a murit la Rîkovo o felceriţă care a lucrat un lung şir de ani în Sahalin, consacrîndu-şi viaţa oamenilor care suferă. Pe cînd eram la Korsakovsk, un ocnaş a fost tîrît de valuri în larg, cu pluta pe care transporta fîn. Directorul închisorii, maiorul Ş., a plecat el însuşi într-o barcă cu motor şi cu toată furtuna dezlănţuită, a rătăcit pe mare riscîndu-şi viaţa, din amurg şi pînă la două noaptea, cînd a găsit, în sfîrşit, ambarcaţiunea cu fîn şi l-a salvat pe ocnaş. [1]

Reforma din 1884 a dovedit că într-o colonie de deportaţi, cu cît aparatul administrativ este mai amplu, cu atît e mai bine. Diversitatea problemelor şi dispersarea pe teren necesită un număr mare de oameni. Este de dorit ca lucruri de însemnătate secundară să nu sustragă pe funcţionari de la obli-

[1] Funcţionarii din Sahalin, în îndeplinirea funcţiilor lor sînt ameninţaţi adesea de mari primejdii. Comandantul districtului Tîmovsk, domnul Butakov, plecat pe jos de-a lungul rîului Poronai, s-a îmbolnăvit la înapoiere de dezinterie şi, lipsit de ajutor, era cît pe-aci să moară. Comandantul districtului Korsakovsk, domnul Belîi, navigînd cu o balenieră din Korsakovsk la Mauka, a fost surprins pe drum de furtuna care l-a silit să se îndepărteze în larg. Două zile şi două nopţi, baleniera a fost purtată de valuri şi atît domnul Belîi, cît şi cîrmaciul ocnaş şi un soldat ce se găsea întîmplător pe balenieră erau siguri că le-a sosit sfîrşitul. Au fost însă aruncaţi pe ţărm, lîngă farul de la Krilion. Cînd, intrînd la paznicul farului, domnul Belîi s-a privit în oglindă, a observat în părul său o şuviţă albă pe care n-o avusese înainte, iar soldatul a adormit şi nu l-au mai putut trezi timp de patruzeci de ore (N. aut.)

gaţiile lor principale. Astfel, guvernatorul insulei, neavînd în permanenţă un secretar sau un funcţionar în preajma sa, îşi petrece cea mai mare parte din zi întocmind circulări şi alte acte, şi această muncă de birou, grea şi migăloasă, îi răpeşte aproape tot timpul necesar pentru vizitarea închisorilor şi a satelor. Comandanţii de districte, pe lîngă faptul că deţin conducerea comandamentelor de poliţie, trebuie să distribuie personal femeilor alocaţiile de hrană, să participe la diferite comisii, inspecţii etc. Directorilor de închisori şi ajutorilor acestora le revin şi atribuţiile judiciare şi poliţieneşti. În aceste condiţii, funcţionarii din Sahalin trebuie sau să lucreze peste puterile lor, sau să lase totul în voia domnului, trecînd o mare parte din obligaţiile lor asupra ocnaşilor copişti — cum de fapt se şi întîmplă de cele mai multe ori. În cancelariile locale, ocnaşii copişti nu sînt puşi numai să copieze actele, ci ei înşişi întocmesc acte de mare importanţă. Cum de multe ori sînt mai energici şi au mai multă experienţă decît funcţionarii, mai ales decît cei noi, se întîmplă ca un ocnaş sau colonist să poarte pe umerii săi toate lucrările de evidenţă ale cancelariei ba chiar şi cele de instrucţie. Adesea se întîmplă ca un copist, lucrînd timp de mai mulţi ani, din neglijenţă sau din incapacitate încurcă toate scriptele, şi cum el singur se mai poate descurca în acel morman de hîrţoage, devine un om indispensabil, de neînlocuit şi astfel nici conducerea cea mai severă nu se mai poate lipsi de serviciile lui. Pentru a scăpa de o asemenea nulitate atotputernică, nu există decît o singură cale : numirea pe locul lui a unuia sau a doi funcţionari bine pregătiţi.

Acolo unde se află o societate numeroasă de intelectuali, există şi o opinie publică ; aceasta creează controlul moral şi norme etice, de la care nimeni nu se poate abate fără a fi pedepsit — aşa cum n-a putut nici maiorul Nikolaev. Este neîndoios, de asemenea, şi faptul că o dată cu dezvol-

tarea vieții obștești, serviciul în insulă va începe să piardă din aspectele sale neplăcute și procentul de nebuni, bețivi și sinucigași se va micșora.[1]

[1] Astăzi sînt la îndemînă și unele distracții, ca spectacole de amatori, plimbări în pădure, serate ; pe vremuri însă, era greu să înjghebezi și o partidă de cărți. Și cerințele spirituale sînt astăzi satisfăcute cu mai multă ușurință. Se aduc ziare, reviste și cărți, zilnic se primesc telegramele agenției nordice ; în multe case am văzut piane. Poeții localnici găsesc cititori și un auditoriu pentru operele lor. La Alexandrovsk a apărut cîtva timp o revistă scrisă de mînă *Butoncik*, a cărei editare s-a oprit însă la al șaptelea număr. Funcționarii superiori trăiesc în case bine încălzite și spațioase, au bucătari și cai, iar cei de grad inferior închiriază locuințe la coloniști, fie case întregi, fie camere separate cu mobilă și tot confortul necesar. Un tînăr funcționar-poet, despre care am pomenit la începutul cărții, închiriase o cameră în care gazda pusese o mulțime de icoane, un pat mare cu polog și covor pe perete, reprezentînd un călăreț care trăgea cu pușca într-un tigru.

Guvernatorul insulei primește 7.000 ruble pe an, inspectorul sanitar — 4.000 ruble, inspectorul agronom — 3.500 ruble ; arhitectul — 3.100 ; comandanții de district cîte 3.500 ruble. O dată la trei ani, funcționarilor li se dă un concediu de 6 luni cu salariul plătit. După cinci ani de serviciu — funcționarilor li se majorează salariul cu 25%. După zece ani sînt pensionați. Doi ani se consideră drept trei. Indemnizațiile de deplasare sînt și ele destul de mari. Ajutorul directorului închisorii, funcționar fără un grad precizat, primește drept cheltuieli de deplasare de la Alexandrovsk la Petersburg 1.945 ruble și 68 copeici, sumă care ar fi fost suficientă pentru o călătorie cu tot confortul în jurul lumii (ordinul nr. 302 și 305, din 1889). Indemnizația de deplasare se acordă celor demisionați, precum și celor care pleacă în concediu după 5, 10 ani de serviciu ; chiar dacă funcționarul nu pleacă în concediu, el tot primește indemnizația de deplasare. Preoților li se dă o indemnizație de deplasare pentru toți membrii familiei lor. Cînd demisionează un funcționar, el cere de obicei indemnizația de deplasare pînă la Petropavlovsk — adică pentru treisprezece mii de verste sau pînă în județul Holmogorsk — unsprezece mii de verste. Concomitent cu demisia, el trimite și o telegramă la direcția generală a penitenciarelor, cu rugămintea de a i se acorda transportul gratuit pînă la Odesa, pentru el și familia lui, pe un vapor al flotei comerciale. Rămîne doar să mai adaug că atît timp cît cineva ocupă un serviciu în Sahalin, copiii lui beneficiază de gratuitatea învățămîntului.

Totuși, funcționarii din Sahalin nu sînt mulțumiți de viața lor. Se plictisesc și se iau la ceartă pentru orice fleac. Atît ei cît și membrii familiilor lor au o predispoziție accentuată pentru tuberculoză, afecțiuni psihice și maladii ale sistemului nervos. La Alexandrovsk am văzut un funcționar tînăr, cel mai pașnic om din lume, care umbla totdeauna chiar ziua, cu un cogeamite revolver în buzunar. Întrebîndu-l de ce poartă mereu această armă greoaie, mi-a răspuns foarte serios :

— Pentru că doi funcționari de aici vor să mă bată, odată m-au și atacat.

— Și ce puteți face cu revolverul ?

— Foarte mult. Îi omor ca pe niște cîini, fără să-mi pese. (N. aut.)

XXI

Moralitatea deportaţilor. Criminalitatea. Instrucţia şi judecata. Pedepsele. Vergile şi biciul. Pedeapsa cu moartea.

Unii deportaţi îşi ispăşesc pedeapsa cu bărbăţie, recunosc vina ce-o au şi cînd îi întrebi de ce au fost trimişi în Sahalin, răspund de obicei cam astfel : „Pentru fapte bune nimeni nu este trimis aici". Alţii însă te uimesc prin laşitatea şi inconştienţa lor ; sînt veşnic nemulţumiţi, se vaită mereu şi jură că sînt nevinovaţi ; unii privesc pedeapsa ca o adevărată ispăşire ; după cum spun ei înşişi, abia aici şi-au dat seama cît au fost de păcătoşi ; alţii însă, caută să fugă la cel dintîi prilej şi cînd sînt urmăriţi şi prinşi, se apără cu înverşunare, fluturînd în aer o bîtă ! Sub acelaşi acoperiş cu ticăloşii şi sadicii incorigibili, învechiţi în rele, trăiesc şi acei pe care numai întîmplarea i-a făcut criminali, „năpăstuiţii" vieţii, precum şi cei condamnaţi pe nedrept.[1] De aceea, cînd se pune problema moralităţii, nu vei izbuti, faţă de impresia foarte confuză ce-o lasă deportaţii şi cu mijloacele de cercetare existente, să ajungi la o generalizare ceva mai serioasă. Moralitatea populaţiei este apreciată, de obicei, după cifra delictelor săvîrşite de ea, dar într-o colonie de deportaţi, această metodă simplă nu poate servi. Deportaţii trăiesc în condiţii speciale, cu totul ieşite din comun, criminalitatea lor e specifică, convenţională, ei au o „lege" a lor şi unele delicte pe care noi le considerăm uşoare, aici sînt considerate drept grele, iar altele dimpotrivă ; o mare parte din delictele penale nici n-au mai fost înregistrate, deoarece în mediul unei în-

[1] Domnul Kamorski, inspectorul penitenciarelor, mi-a spus : „Dacă în cele din urmă, din o sută de ocnaşi, cincisprezece, douăzeci se îndreaptă, asta nu se datoreşte măsurilor de îndreptare pe care le folosim, ci mai degrabă tribunalelor noastre din Rusia, care condamnă şi deportează atîtea elemente bune, oameni de treabă". (N. aut.)

chisori sînt privite ca fapte obișnuite, aproape de neocolit. [1]

În mediul deportaților găsim vicii și perversități proprii mai ales oamenilor lipsiți de libertate, celor asupriți, flămînzi și care trăiesc mereu sub teroare. Minciuna, șiretenia, lașitatea, tendința de a pîrî, furtul, tot felul de vicii ascunse — iată armele acestei populații oropsite sau cel puțin ale marii majorități, îndreptate împotriva șefilor și a gardienilor, pe care ei nu-i respectă, de care se tem și-i consideră dușmani. Pentru a scăpa de o corvadă grea sau de o pedeapsă corporală, pentru a dobîndi o bucată de pîine mai mult și un dram de ceai, sare sau tutun, deportatul recurge la minciună, experiența l-a învățat că în lupta pentru existență minciuna este mijlocul cel mai sigur. Furturile sînt isprăvi obișnuite și constituie o îndeletnicire de bază. Deținuții fură tot ce se poate fura, cu tenacitatea și lăcomia unor lăcuste, dînd preferință alimentelor și obiectelor de îmbrăcăminte. Fură și în închisoare, unul de la altul, ciordesc și de la coloniști, cînd merg la ei la lucru, fură și la descărcarea vapoarelor. Virtuozitatea cu care se fură demonstrează cît de des își exersează

---

[1] Tendința naturală și de neînvins spre binele suprem — libertatea — este considerată aici drept o înclinare criminală și evadarea se pedepsește cu muncă silnică și bici, ca un delict penal grav ; colonistul care, mînat de simțăminte miloase, adăpostește o noapte pe un evadat, este condamnat pentru fapta asta la muncă silnică. Dacă un colonist devine leneș și bețiv, guvernatorul insulei îl poate trimite să lucreze în mină un an. În Sahalin și datornicii sînt considerați infractori. Drept pedeapsă pentru neplata datoriilor, un colonist nu va primi dreptul de țăran. Astfel, hotărîrea comandamentului de a trimite pe un colonist la muncă silnică pe un an, pentru lene și lipsă de stăruință la întemeierea gospodăriei și pentru sustragerea conștientă de la plata datoriilor către stat, este aprobată de guvernatorul insulei care pune condiția ca acel colonist să fie trimis mai întîi pentru muncă la minele societății *Sahalin*, pentru a se amortiza datoria către stat din salariul cuvenit lui (ordinul nr. 45, din 1890). Pe scurt, un deportat este adeseori pedepsit cu muncă silnică și bice pentru delicte care în condiții normale n-ar atrage decît mustrări, cîteva zile de arest sau, în cel mai rău caz, închisoare. Pe de altă parte, furturile ce se comit atît de des prin închisori și sate ajung rareori la judecată și dacă ne-am lua după datele oficiale, am putea trage concluzia, cu totul greșită, că deportații respectă proprietatea altuia mai mult decît oamenii liberi... (N. aut.)

hoţii de aici meseria lor. Odată, la Due, s-a furat de pe un vapor un berbec viu şi un butoi cu murături. Şlepul încă nu plecase de lîngă vapor, dar nici berbecul nici murăturile furate n-au putut fi găsite. Altă dată a fost prădat însuşi căpitanul vaporului — i-au deşurubat luminătorul şi compasul ; a treia oară deţinuţii s-au strecurat în cabinele unui vapor străin şi au şterpelit argintăria de masă. În timpul descărcării vapoarelor dispar baloturi, saci şi butoaie întregi. [1]

Deportatul nu se poate distra decît pe ascuns, hoţeşte. Pentru a face rost de un pahar de votcă care în condiţii normale nu costă decît cinci copeici, el trebuie să se adreseze contrabandistului, şi în cazul cînd nu are bani, să-i dea pîine sau ceva din îmbrăcămintea lui. Singura satisfacţie spirituală — jocul de cărţi — este posibilă numai noaptea, la lumina mucurilor de lumînare, sau în taiga. Orice plăcere obţinută în ascuns, cînd se repetă des, se transformă în patimă. Datorită tendinţei exagerate de imitaţie a deţinuţilor, unul îl atrage pe altul şi în cele din urmă, lucruri de nimic, adevărate fleacuri, cum ar fi votca de contrabandă sau jocul de cărţi, dau naştere la dezordini nemaipomenite. După cum am mai spus, bogătanii din rîndul deportaţilor adună adevărate averi făcînd comerţ clandestin cu spirt şi votcă, ceea ce înseamnă că paralel cu deportaţii care au pus deoparte cîte 30, 50.000 de ruble, se găsesc şi oameni care pentru băutură îşi vînd tot de pe ei. Jocul de cărţi a cuprins ca o epidemie închisorile, toate au început să semene cu nişte tripouri organizate, avînd filiale prin posturi şi satele mai mari. Jocul se întinde pe scară largă şi se spune că în casele unor colonişti-jucători, s-au găsit la percheziţii sute şi mii de ruble ; ei au legături de afaceri

[1] Ocnaşii aruncă sacii cu făină în apă, de unde îi scot probabil noaptea. Ajutorul comandantului unui vas îmi povestea : „Abia întorci capul, că ei au şi furat o groază de lucruri. Dacă se descarcă butoaie cu peşte sărat, fiecare caută să-şi umple buzunarele, cămaşa şi pantalonii cu peşte... Dar îi fac să plătească îndată ! Apuc peştele de coadă şi le dau cîteva peste bot..." (N. aut.)

cu închisorile din Siberia, de exemplu, cu aceea din Irkutsk, unde, după cum spun ocnașii, se fac jocuri „adevărate". La Alexandrovsk au luat ființă cîteva case de joc. Într-una din ele, cea din strada a 2-a Kirpicinaia, s-a întîmplat un caz caracteristic pentru tripourile de acest fel : pierzînd tot ce avea la cărți, un gardian s-a împușcat. Jocul întunecă mințile ca un stupefiant ; ocnașul, care și-a pierdut la stos și hrana și îmbrăcămintea, nu mai simte nici foamea nici frigul, iar cînd este biciuit nu simte durerea ; oricît ar părea de ciudat, chiar în timpul unei munci grele, cum ar fi încărcatul unui vapor, cînd șlepul cu cărbuni se izbește mereu de bord, valurile năvălesc furioase și oamenii se înverzesc la față din cauza răului de mare, pe șlep se joacă netulburat cărți și poruncile în legătură cu munca se amestecă des cu expresiile jocului : „Nu mai merge ! Mizez pe două ! Este !"

Situația de oprimare a femeii, sărăcia și înjosirea ei, servesc drept bază prostituției. Cînd am întrebat la Alexandrovsk dacă în oraș sînt prostituate, mi s-a răspuns „Cîte vrei". [1] Datorită cererii foarte mari, prostituarea nu este împiedicată nici de bătrînețe, nici de urîțenie, nici chiar de sifilisul în stadiul terțiar, cum nici tinerețea prea fragedă nu constituie vreo piedică. Pe străzile Alexandrovskului am văzut o fată de 16 ani, despre care se spunea că a devenit prostituată de la vîrsta de 9 ani. Această copilă are mamă, dar atmosfera de familie din Sahalin este adesea departe de a salva o fată de la pieire. Despre un țigan se povestește că-și vindea fetele, făcînd el însuși tocmeala. O femeie liberă din slobozia Alexandrovka are un „stabiliment" unde profesează numai fiicele ei. În general, la Alexandrovsk desfrîul a căpătat un caracter citadin. Există aici un local de „băi familiare", sînt și cîțiva proxeneți.

Conform datelor oficiale, la 1 ianuarie recidiviștii, adică ocnașii condamnați din nou de către

[1] Comandamentul poliției mi-a dat însă, o listă pe care figurau doar 30 de prostituate, controlate în fiecare săptămînă de un medic. (N. aut.)

judecătoria districtului, constituiau 8% din numărul total. Printre recidiviști erau unii condamnați pentru a treia, a patra, a cincea, ba chiar și a șasea oară, iar numărul celor care se aflau de 20, 50 ani la ocnă datorită recidivelor, se ridică la 175, constituind 3% din numărul total. Dar despre cifrele acestea am putea spune că nu oglindesc situația reală, deoarece majoritatea recidiviștilor sînt ocnași condamnați pentru evadări. Și nici mărginite la evadări, aceste date nu pot fi exacte, deoarece evadații prinși nu totdeauna sînt judecați ; de cele mai multe ori administrația se răfuiește cu ei pe alte căi. Deocamdată nu s-ar putea preciza cît este de accentuată tendința deportaților spre recidivă. E adevărat că aici se judecă un număr mare de crime, dar multe procese se clasează din cauza lipsei vinovatului, multe sînt trimise înapoi pentru completare de rechizitoriu, sau se întrerup pentru lipsă de probe și informații, așteptate din diferite centre siberiene ; în cele din urmă, după multe peregrinări, procesul se clasează fie în urma morții inculpatului, fie datorită unei noi evadări. Fapt este că datele cercetărilor, duse de funcționari tineri și complet lipsiți de pregătire sau de tribunalul din Habarovsk, care judecă în lipsă, numai pe baza actelor oficiale, nu oferă nici o garanție de exactitate.

În decursul anului 1889 au fost cercetați și judecați 243 ocnași, revenind un inculpat la 25 ocnași. Dintre coloniști, au fost judecați 69, adică 1 la 55, iar țărani numai 4, unul la 115. Din aceste date rezultă că o dată cu trecerea în condiții de trai mai libere, șansele de a fi dat în judecată scad la jumătate sau și mai mult. Toate aceste cifre arată doar numărul celor judecați sau cercetați și nicidecum criminalitatea pe anul 1889, deoarece multe din procesele care s-au judecat în acest an fuseseră începute cu mulți ani în urmă. Din datele de mai sus, cititorul poate constata ce număr imens de oameni sînt purtați prin judecăți și cercetări și

cît suferă din cauza prelungirii proceselor ani și ani de zile. Cititorul își poate imagina ce influență dezastruoasă exercită această stare de lucruri asupra economiei și a psihicului populației.[1]

Cercetările sînt făcute de obicei de ajutorul directorului închisorii sau de secretarul comandamentului de poliție. După cum a constatat guvernatorul insulei „cercetările încep fără o bază serioasă, se fac încet și cu stîngăcie și deținuții în cauză sînt reținuți adesea fără temei". Cel suspectat sau acuzat este arestat și ținut la carceră. Cînd la Golîi Mîs a fost ucis un colonist, au fost

---

[1] În anul 1889 au fost judecați pentru evadare 171 de ocnași ; procesul unui oarecare Kolosovski, început în iulie 1887, a fost oprit din cauza neprezentării martorilor. Procesul cu privire la o evadare, cu spargerea închisorii, a fost început în septembrie 1883, dar procurorul l-a înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie abia în iulie 1889. Procesul lui Lesnikov a fost început în martie 1885 și terminat în februarie 1889 etc. În procesele din 1889, procentajul cel mai mare l-au dat evadările, constituind 70%, după aceea asasinatele și delictele în legătură cu asasinate — 14%. Dacă am da la o parte evadările, jumătate din toate procesele ar fi în legătură cu asasinatele. Omorul este unul din faptele criminale cele mai frecvente în Sahalin — poate din pricină că jumătate din deportați au fost condamnați pentru omor. Asasinii de aici omoară cu o ușurință uimitoare. Cînd am fost la Rîkovo, un ocnaș care lucra la grădinile de zarzavat ale statului, i-a împlîntat un cuțit în gît tovarășului său de muncă, numai ca să scape de corvezi, așa cum a și mărturisit, știind că cei aflați sub anchetă sînt ținuți la carceră, fără să facă nimic. La Golîi Mîs, un tîmplar tînăr, Plaxin, și-a ucis prietenul pentru cîteva monede de argint. În anul 1885, o bandă de ocnași evadați au atacat un sat de aino, și poate numai în căutare de senzații tari s-au apucat să-i chinuiască pe bărbați, și-au bătut joc de femei, iar pe copii i-au spînzurat. Majoritatea omorurilor te uluiesc prin inutilitatea și cruzimea lor. Procesele pentru omor durează aici foarte mult. Ca exemplu, un proces care a fost început în septembrie 1881 s-a terminat abia în aprilie 1888 ; un altul, început în aprilie 1882, s-a terminat în august 1889. Nu s-a sfîrșit încă procesul intentat pentru asasinarea familiilor aino, fapt povestit mai sus. Reproduc din dosar : „Procesul cu privire la asasinarea ainilor a fost judecat de curtea marțială ; unsprezece ocnași au fost condamnați la moarte și executați. În ce privește pe ceilalți cinci acuzați, hotărîrea curții marțiale încă n-a fost comunicată comandamentului de poliție. În acest sens, s-a trimis la 13 iunie și 29 octombrie 1889 un raport guvernatorului insulei." Deosebit de mult durează procesele cu privire la „schimbarea numelui și pronumelui". Astfel, un proces intentat în martie 1880, a rămas nejudecat pînă azi, deoarece nu s-au primit încă datele necesare din gubernia Iakutsk ; un alt proces a început în anul 1881, altul în 1882. Opt ocnași sînt dați în judecată pentru „falsifi-

bănuiți și arestați patru inși [1], toți au fost aruncați în carcerele reci și întunecoase ale închisorii. Peste cîteva zile trei au fost eliberați, rămînînd doar unul. Acesta a fost ferecat în lanțuri, dîndu-i-se hrană caldă numai o dată la trei zile. Odată, în urma plîngerii unui gardian, s-a ordonat să i se dea o sută de bice. A fost ținut astfel în întuneric, flămînd, sub permanentă teroare, pînă a recunoscut că e vinovat. Tot în acest timp a fost arestată o femeie liberă, Garanina, bănuită de asasinarea soțului ei. Și ea era ținută într-o carceră întunecoasă, primind hrană caldă doar o dată la trei zile. Un funcționar interogînd-o în prezența mea, ea a declarat că este de mult timp bolnavă, dar nu știe de ce nu s-a admis să fie examinată de un medic. Cînd funcționarul l-a întrebat pe gardian de ce nu s-a luat pînă acum nici o măsură, el a răspuns exact astfel :

---

care și punere în circulație de bancnote false". Se crede că acele bancnote erau făcute chiar pe insulă. Descărcînd un vapor străin, deținuții cumpără de la barman tutun și votcă, plătind de obicei cu bancnote false. Evreul, căruia i s-au furat aici 56.000 ruble, a fost deportat în Sahalin pentru falsificare de bancnote. El și-a ispășit pedeapsa și se plimbă vajnic prin Alexandrovsk cu palton, pălărie și lanț de aur la ceas ; în schimb, cu funcționarii și gardienii se poartă cît se poate de umil, și printre altele, în urma denunțului acestui om josnic a fost arestat și ferecat în lanțuri un țăran cu familie numeroasă, evreu și el, care fusese condamnat cîndva de tribunalul militar — „pentru răzvrătire" — la muncă silnică pe viață, dar în timpul drumului prin Siberia se modificase în foaia deținutului, în mod fraudulos, pedeapsa dată, scriindu-se că a fost condamnat la 4 ani.

În *„Situația cu privire la cei aflați sub cercetare sau judecați în decursul anului 1889"* este menționat procesul cu privire la „furtul din depozitul de muniții al garnizoanei din Korsakovsk" ; acuzatul a fost judecat încă din 1884, dar „date cu privire la începutul și sfîrșitul cercetărilor nu există în arhiva fostului comandant al districtului sudic din Sahalin și nu se știe nici cînd s-a terminat instrucția". În 1889, acest proces, conform dispozițiilor guvernatorului insulei urma să fie înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie. În fond, rezultă că acuzatul va fi judecat a doua oară. (N. aut.)

[1] În *Regulamentul cu privire la deportați* stă scris că un deportat poate fi pus sub pază fără a se mai ține seama de prevederile menționate în legile juridice ; deportatul poate fi reținut oricînd, atît timp cît asupra lui plutește o bănuială (art. 484). (N. aut.)

— Am raportat domnului director, dar dumnealui a spus : „Las-o să crape !"

Faptul că nu se face nici o deosebire între detenţiunea preventivă şi cea definitivă (să ţii un om poate nevinovat, în carcera întunecoasă !), nici între colonişti liberi şi ocnaşi m-a surprins cu atît mai mult cu cît ştiam că comandantul districtului absolvise facultatea de drept, iar directorul închisorii fusese pe vremuri funcţionar de poliţie la Petersburg.

M-am dus încă o dată să văd carcerele împreună cu comandantul districtului, de data asta dimineaţa devreme. Cînd au fost scoşi din carcere patru deportaţi bănuiţi de omor, i-am văzut tremurînd de frig. Garanina era numai în ciorapi, fără pantofi, tremura şi strîngea pleoapele, ferindu-se de lumină. Comandantul districtului a dat dispoziţie să fie mutată într-o încăpere luminoasă. Am mai văzut atunci un gruzin care rătăcea ca o umbră pe lîngă uşile carcerelor. De cinci luni stătea închis într-o săliţă întunecoasă, fiind bănuit de otrăvire, şi aştepta să se facă cercetările care însă nu mai începeau.

Ajutorul de procuror nu locuieşte în Sahalin şi de fapt, n-are cine să facă cercetările. Orientarea şi ritmul lor depind în mod absolut de factori cu totul întîmplători, care nu au nimic comun cu problema propriu-zisă. Într-un dosar am citit că asasinarea unei oarecare Iakovleva a fost „săvîrşită cu scopul de a jefui şi cu încercarea prealabilă de viol, fapt ce se poate constata din aşternutul în dezordine, din zgîrieturile şi urmele cuielor de la tocurile cizmelor pe tăblia patului". Acest soi de considerente fixează de la bun început cursul procesului ; în ceea ce priveşte autopsia, se consideră în asemenea cazuri că n-ar fi necesară. În anul 1888, un ocnaş evadat a omorît pe soldatul Hromeatîh, dar autopsia s-a făcut abia în anul 1889,

la cererea procurorului, cînd instrucţia era terminată şi dosarul trimis la tribunal.[1]

Articolul 469 din *„Regulament"* permite conducerii locale să pedepsească după proprie apreciere şi fără cercetări sau judecată, atunci cînd este vorba de delicte mici, pentru care legile penale prevăd pedepse uşoare, fără pierderea drepturilor şi detenţiune. În general însă, delictele mai puţin importante intră în Sahalin în sfera de competenţă a comandamentului de poliţie care aplică măsurile clasice poliţieneşti. Dar în pofida puterii ce li s-a dat acestor organe judecătoreşti locale, avînd dreptul să judece toate procesele fără mare importanţă, precum şi cele care sînt convenţional considerate ca fiind lipsite de importanţă, populaţia locală nu se bucură de binefacerile justiţiei şi a judecăţii drepte. Acolo unde un funcţionar are dreptul stabilit prin lege de a pedepsi, fără cercetări sau judecată, de a aplica pedepse corporale, de a întemniţa sau chiar de a trimite la muncă în mine, acolo justiţia nu mai este decît o noţiune pur formală.[2]

---

[1] Mai demult se întîmpla ca dosarele să dispară misterios sau judecarea procesului se oprea brusc, „din motive necunoscute" (vezi *Vladivostok*, 1885, nr. 43). Odată, a fost furat un dosar cuprinzînd hotărîrea unui proces judecat la curtea marţială. În raportul său, domnul Vlasov aminteşte de Aizic Şapira, un ocnaş condamnat pe viaţă. Acesta trăia la Due şi vindea votcă. În anul 1870, el a fost învinuit de violarea unei fetiţe de cinci ani, dar cu toată existenţa dovezilor şi a unui martor ocular, cazul a fost muşamalizat. Cercetările le făcea un ofiţer din garnizoana locală care îi datora bani acestui Şapira şi îşi amanetase şi puşca la el. Cînd dosarul a fost luat de la ofiţer, actele compromiţătoare lipseau. Şapira se bucura de multă consideraţie la Due. Cînd odată, comandantul postului a întrebat de acest arestat, i s-a răspuns : „Dumnealui s-a dus să bea ceai". (N. aut.)

[2] Într-o noapte ploioasă, lui S. din satul Andree-Ivanovskoe i s-a furat un porc. Bănuielile au căzut asupra lui Z. pentru că pantalonii acestuia erau murdari de excremente de porc. I s-a făcut o percheziţie, dar porcul n-a fost găsit. Obştea satului a hotărît atunci să se dea păgubaşului porcul lui A., proprietarul casei în care stătea Z. putînd fi, din această cauză bănuit de complicitate. Comandantul districtului a aprobat această hotărîre, deşi a găsit-o nedreaptă. „Dacă nu vom ţine seamă nici de hotărîrile obştii, mi-a spus el, Sahalinul va rămîne complet lipsit de justiţie". (N. aut.)

Sentințele pentru delicte grave sînt date de tribunalul regiunii Primorie, el dă hotărîrea numai pe baza actelor din dosar, fără a mai asculta depozițiile inculpaților și martorilor. De fiecare dată, hotărîrea tribunalului este înaintată spre aprobare guvernatorului insulei, care, dacă nu este de acord cu condamnarea, poate schimba hotărîrea după voia lui, comunicînd Senatului modificările. În cazul cînd un delict este cu totul ieșit din comun și pedeapsa cuvenită conform *„Regulamentului"* nu îndestul de aspră, administrația poate cere trimiterea cazului la curtea marțială.

Pedepsele ce se aplică ocnașilor și coloniștilor pentru delictele comise se remarcă prin severitatea lor excesivă. Faptul că *„Regulamentul cu privire la deportați"* vine în contradicție totală cu spiritul vremii și cu legile, se remarcă mai ales în articolele cu privire la pedepse. Unele din aceste pedepse care înjosesc pe delicvent și-l înrăiesc, care contribuie la accentuarea relelor moravuri fiind de mult recunoscute ca dăunătoare pentru populația liberă, sînt totuși menținute pentru colonișți și ocnași, ca și cum deportații ar fi mai puțin expuși pericolului de a se înrăi, a se înăspri și a pierde cu totul demnitatea de om. Bătaia cu vergile, cu biciul din trei curele, ferecarea în lanțuri la roabă — pedepse ce înjosesc demnitatea delicventului, care-i cauzează durere fizică și chinuri — se aplică aici pe scară largă. Vergile și biciul au devenit pedeapsa obișnuită pentru orice infracțiune, penală sau de minimă importanță ; fie că se aplică separat, fie că e combinată cu alte pedepse, constituie elementul nelipsit în orice hotărîre de condamnare.

Pedeapsa cea mai obișnuită este bătaia cu vergile.[1] După cum se arată în *„Registrul de evi-*

[1] Asul prins pe spate, capul ras pe jumătate și lanțurile care serveau înainte pentru a preveni evadările și pentru a putea fi deosebiți mai ușor deportații de populația liberă, și-au pierdut vechea lor semnificație și se folosesc astăzi doar ca pedepse de înjosire. Asul este un petic pătrat, lat cît palma, care conform *„Regulamentului"*, trebuie să fie de altă cu-

denţă", în districtul Alexandrovsk, în anul 1889, au fost pedepsiţi pe cale administrativă 282 ocnaşi şi colonişti dintre care 265 au primit pedepse corporale, adică au fost bătuţi cu vergile, iar 17 altfel de pedepse. Asta înseamnă că la 100 de cazuri, în 94, administraţia recurge la vergi. De fapt, nu toţi cei pedepsiţi corporal sînt trecuţi în situaţiile oficiale. În *„Registrul de evidenţă"*, pe anul 1889, în districtul Tîmovsk figurează numai 57 pedepsiţi cu biciul, iar în districtul Korsakovsk numai 3; în realitate însă, în ambele districte sînt biciuiţi zilnic cîţiva oameni, iar în districtul Korsakovsk cîte-odată şi cîte zece... Drept motiv de a condamna un om la treizeci sau o sută de bice, serveşte de obicei orice delict: neîndeplinirea normei zilnice (de exemplu dacă un cizmar n-a executat trei perechi de ghete, e biciuit), beţia, obrăznicia, neascultarea. Dacă norma n-a fost îndeplinită de douăzeci, treizeci de oameni, sînt biciuiţi toţi. Un funcţionar mi-a povestit:

---

loare decît halatul; pînă-n ultimul timp, asul era de culoare galbenă, dar galbenul fiind culoarea cazacilor din ţinutul Amurului şi Baikalului, baronul Korf a dat ordin să se croiască aşii din postav negru. În Sahalin asul nu mai înseamnă nimic, toţi s-au obişnuit de mult cu el şi nici nu-l bagă în seamă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre capetele rase. În Sahalin li se rade capul numai celor prinşi după evadări, celor aflaţi sub cercetare şi celor ferecaţi în lanţuri de roabă. Ba, în regiunea Korsakovsk nu se rade capul nici în aceste cazuri. După *Regulamentul cu privire la deportaţi*, greutatea lanţurilor trebuie să fie între cinci funturi şi cinci funturi şi jumătate. Dintre femei am văzut una singură, şi anume pe „Mîna de aur", purtînd cătuşe la mîini. Pentru cei aflaţi în perioada de încercare, lanţurile sînt obligatorii, dar *Regulamentul* permite scoaterea lor cînd îngreuiază munca. Şi cum orice muncă este îngreuiată de lanţuri, marea majoritate a ocnaşilor nu le poartă. Chiar şi cei condamnaţi pe viaţă sînt departe de a fi toţi ferecaţi, deşi *Regulamentul* prevede că aceştia trebuie să poarte lanţuri şi la mîini şi la picioare. Oricît ar fi lanţurile de uşoare, ele stingheresc într-o anumită măsură mişcările. Oamenii se obişnuiesc şi cu ele, dar nu toţi. Mi-a fost dat să văd deţinuţi în vîrstă, care în prezenţa străinilor îşi acopereau lanţurile cu poalele halatului. Am o fotografie cu un grup de ocnaşi din Due şi Voevodskoe; majoritatea celor ferecaţi au avut grijă să stea aşa fel ca lanţurile să nu apară în fotografie. Probabil că ferecarea în lanţuri, ca pedeapsă ruşinoasă, îşi atinge scopul, dar sentimentul de înjosire cc-l resimte ocnaşul nu cred să aibă ceva comun cu ruşinea pentru fapta care l-a adus aici. (N. aut.)

— Deţinuţilor, mai ales celor ferecaţi în lanţuri, le place să adreseze tot felul de cereri. Cînd am fost numit aici şi am vizitat prima dată închisoarea, mi s-au înmînat cincizeci de cereri ; le-am luat pe toate, dar am declarat că petiţionarii ale căror cereri nu vor merita atenţie, vor fi pedepsiţi. Numai două cereri erau serioase, restul — fleacuri. Am ordonat să se biciuiască patruzeci şi opt de oameni. Altă dată au fost biciuiţi douăzeci şi cinci, apoi din ce în ce mai puţini şi acum nu mi se mai înmînează cereri. I-am dezvăţat de năravuri.

În Sahalinul de Sud, în urma denunţului unui ocnaş s-a făcut percheziţie la un alt ocnaş, găsindu-se la acesta un jurnal cu însemnări zilnice, care a fost luat drept ciorna unor scrisori. Ocnaşului i s-au administrat cincizeci de vergi şi a fost ţinut cincisprezece zile într-o carceră întunecoasă, în care timp i s-a dat numai pîine şi apă. Administratorul coloniei, cu buna ştiinţă a comandantului de district, a supus pedepselor corporale aproape tot satul Liutoga. Iată cum descrie acest caz guvernatorul insulei : „Comandantul districtului Korsakovsk mi-a adus la cunoştinţă printre altele, un caz de o deosebită gravitate, şi anume depăşirea atribuţiunilor pe care şi-a permis-o (numele celui reclamat) şi care constă în biciuirea barbară a unor colonişti, peste orice normă stabilită de lege. Cazul, revoltător în sine, mi s-a părut şi mai grav, cînd am aflat motivul care a provocat pedepsirea celor vinovaţi şi a celor fără nici o vină, inclusiv o femeie gravidă, fără nici o cercetare, motiv care n-a fost decît o banală încăierare între deportaţi" (ordinul nr. 258, din 1888).

De cele mai multe ori, vinovatului i se dau de la treizeci pînă la o sută de vergi. Numărul loviturilor nu depinde de gravitatea delictului, ci de persoana care a hotărît pedepsirea : comandantul districtului sau directorul închisorii. Primul are voie să condamne pînă la o sută, iar al doilea pînă la treizeci de vergi. Un director de închisoare dădea cu regularitate cîte treizeci de lovituri, iar cînd a

ținut odată locul comandantului de district — și-a mărit imediat porția la o sută, ca și cînd această sută de vergi era semnul distinctiv al noii sale atribuții ; el a rămas credincios acestei sute pînă la întoarcerea comandantului, revenind apoi conștiincios la treizeci. Bătaia cu vergile a devenit ceva foarte obișnuit în Sahalin și din cauza aplicării ei excesive nu mai trezește nici repulsie, nici teamă ; se spune că mulți deținuți nici nu mai simt durerea în timpul aplicării pedepsei.

Biciul se folosește mult mai rar și numai în urma unei hotărîri a tribunalului. Din raportul inspectorului sanitar, pe anul 1889, rezultă că „pentru determinarea capacității de a suporta pedeapsa corporală stabilită de instanțele judecătorești" au fost examinați medical 67 de inși. Dintre toate pedepsele frecvente în Sahalin, aceasta este cea mai respingătoare, datorită cruzimii și condițiilor în care se aplică ; juriștii din Rusia europeană, care condamnă pe vagabonzi și pe recidiviști la bătaia cu biciul, ar fi renunțat demult la această pedeapsă, dacă ea s-ar fi aplicat măcar o dată în prezența lor. Ei sînt scutiți însă, de acest tablou groaznic și înjositor, deoarece articolul 478 al *„Regulamentului"* prevede că hotărîrile tribunalelor din Siberia și Rusia vor fi aplicate la locul de deportare.

Cum se pedepsește cu biciul, am văzut la Due. Vagabondul Prohorov, zis și Mîlnikov, un om de vreo 35—40 de ani, evadînd din închisoarea din Voevodskoe, și-a construit o plută și s-a îndreptat cu ea spre continent. Cei de pe mal au observat la timp fuga și au trimis după el un cuter. S-au început cercetări, s-a întocmit un dosar pentru încercare de evadare, s-a cercetat fișa omului și s-a descoperit deodată că acest Prohorov, zis și Mîlnikov, condamnat cu doi ani în urmă pentru asasinarea unui cazac și a două nepoate, fusese condamnat de tribunalul din Habarovsk la 90 lovituri de bici și ferecarea la roabă. Din neglijență însă, aceste pedepse nu i se aplicaseră. Dacă lui Prohorov nu i-ar fi dat în gînd să evadeze, poate că greșeala nu

s-ar mai fi descoperit, el ar fi scăpat și de bătaie și de roabă ; acum însă, execuția era inevitabilă. În ziua hotărîtă, la 13 august, dimineața, directorul închisorii, medicul și cu mine ne apropiam încet de cancelarie. Prohorov, pentru aducerea căruia se dăduseră dispoziții încă din ajun, ședea pe prag, păzit de gardieni, fără să știe încă ce-l așteaptă. Văzîndu-ne, s-a ridicat în picioare și poate că și-a dat seama ce se va întîmpla, căci a pălit îngrozitor.

— În cancelarie ! a ordonat directorul.

Am intrat în cancelarie. L-au adus și pe Prohorov. Doctorul, un neamț tînăr, i-a spus să se dezbrace și i-a controlat inima, pentru a preciza *cîte* lovituri poate suporta deținutul. A rezolvat problema aceasta într-un minut, apoi, cu un aer plin de importanță s-a așezat să scrie certificatul de control medical.

— Vai, sărmanul de tine ! îl căina el cu glas plîngăreț, cu un puternic accent nemțesc, muindu-și penița în călimară. Ți-o fi greu cu lanțurile ! Roagă-l pe domnul director să dea ordin să ți le scoată.

Prohorov tace. Buzele i s-au albit și tremură tot.

— Așa-i, că te-au adus aici fără nici o vină ? nu se astîmpără doctorul. Pe toți v-au adus aici fără vină ! În Rusia oamenii sînt atît de bănuitori ! Ah, sărmanul, sărmanul de tine !

Certificatul e gata ; îl anexează la dosarul de evadare. Se lasă o tăcere. Copistul scrie, doctorul și directorul scriu și ei... Prohorov încă nu știe bine pentru ce a fost chemat : numai pentru evadare sau și pentru povestea cea veche. Nesiguranța îl chinuiește.

— Ce ai visat astă-noapte ? îl întreabă, în sfîrșit, directorul.

— Am uitat, înălțimea-voastră.

— Atunci ascultă ! spuse cel dintîi privind fișa personală a ocnașului. În anul și ziua cutare, tribunalul din Habarovsk te-a condamnat la nouăzeci lovituri de bici pentru asasinarea acelui cazac. Ei bine, astăzi trebuie să le primești.

Şi lovindu-l uşor pe deţinut cu palma peste frunte, directorul adăugă cu tîlc :

— Şi toate astea de ce ? Pentru că ai vrut să fii mai deştept decît eşti, căpăţînosule ! Vreţi mereu să fugiţi, crezînd că o să fie mai bine, dar iată că iese mai prost.

Ne îndreptăm cu toţii spre cazarma gardienilor — o clădire veche, cenuşie, în chip de baracă. Felcerul militar, care stătea la intrare, începe să se roage, milogindu-se ca şi cum ar fi cerut de pomană :

— Înălţimea-voastră, daţi-mi voie să privesc şi eu cum îl pedepsesc.

În mijlocul sălii se află o bancă înclinată cu găuri pentru legarea mîinilor şi picioarelor. Călăul Tolstîh, un zdrahon de om, cu muşchi de atlet, fără haină şi descheiat la vestă [1], face un semn cu capul şi Prohorov se culcă fără să crîcnească. Tolstîh, tăcut şi el, îi coboară fără grabă pantalonii pînă la genunchi şi începe să-i lege încet mîinile şi picioarele de bancă. Directorul priveşte indiferent pe geam, doctorul se plimbă prin cameră, ţinînd în mînă o sticluţă cu nişte picături.

— Vrei poate un pahar cu apă ? întreabă el.

— Pentru dumnezeu, vă rog, înălţimea-voastră.

În sfîrşit, Prohorov este legat. Călăul ia biciul cu trei cozi, trei curele răsucite, şi îl îndreaptă fără grabă.

— Ţine-te ! spune el încet. Apoi, fără să ridice biciul ca şi cînd ar măsura doar distanţa, dă prima lovitură.

— U-na-a ! spune gardianul fornăind, ca un dascăl.

În primul moment, Prohorov tace şi chiar expresia feţei îi rămîne neschimbată, dar deodată, chipul i se schimonoseşte de durere şi scoate un răcnet.

— D-ouă ! urmează gardianul.

Călăul stă într-o parte şi loveşte astfel ca biciul să cadă transversal pe trup. După fiecare cinci lo-

[1] Tolstîh a fost trimis la ocnă pentru că şi-a omorît soţia, tăindu-i capul. (N. aut.)

vituri, el trece încet de partea cealaltă, lăsînd pe biciuit să se odihnească o jumătate de minut. Lui Prohorov părul i s-a lipit de frunte, ceafa e congestionată ; după zece lovituri, corpul lui, acoperit cu cicatricele rămase de la alte bătăi şi biciuri, s-a înroşit, pielea crapă la fiecare lovitură.

— Înălţimea-voastră ! se aude printre urlete şi plîns. Înălţimea-voastră ! Fie-vă milă !

Mai tîrziu, după vreo treizeci de lovituri, Prohorov repetă de parcă ar fi beat sau ameţit :

— Sînt un nenorocit, sînt un om mort !... Pentru ce mă pedepsiţi ?

Iată că trupul îi tresaltă spasmodic şi pedepsitul începe să vomite... Cuvinte nu-i mai ies din gîtlej, doar mugete şi horcăituri ; de la începutul execuţiei pare că a trecut o veşnicie, dar gardianul abia strigă : „Patruzeci şi doi ! Patruzeci şi trei !" Pînă la nouăzeci mai este mult. Nu mai pot suporta, ies în curte. În jur, pe stradă e linişte şi mi se pare că urletele sfîşietoare din sala gardienilor se aud în tot oraşul. Trece un ocnaş în haine civile — a aruncat o privire fugară spre clădire : faţa lui şi chiar mersul exprima groaza. Intru din nou în clădire, apoi ies iarăşi, dar gardianul tot mai numără.

În sfîrşit nouăzeci. Lui Prohorov i se dezleagă repede mîinile şi picioarele şi e ajutat să se scoale. Locul bătut e roşu-vînăt şi sîngerează. Dinţii îi clănţănesc, faţa îi este lividă, udă, privirea rătăcită. I se dau nişte picături şi el muşcă spasmodic paharul... E udat pe cap şi dus apoi la arest.

— Asta a fost pentru asasinat, iar pentru evadare o să mai primească altele, mi se explică pe drum spre casă.

— Îmi place să mă uit cum îi pedepseşte ! spune fericit felcerul militar, plin de mulţumire că s-a delectat cu acest tablou respingător. Tare-mi place ! Sînt nişte ticăloşi, nişte canalii... ar trebui spînzuraţi cu toţii !

Pedepsele corporale înăspresc şi abrutizează nu numai pe deţinuţi dar şi pe acei care pedepsesc

sau asistă la pedeapsă. Nici oamenii culţi nu fac o excepţie. Eu cel puţin n-am observat ca funcţionarii cu studii universitare să privească execuţia altfel decît felcerul militar sau cei ce abia terminaseră şcoala militară sau seminarul teologic. Unii se obişnuiesc atît de mult, încît pierd orice simţ al omeniei şi, în cele din urmă, încep chiar să simtă plăcere privind bătaia. Despre directorul unei închisori mi s-a spus că fluiera în timp ce deţinutul era biciuit ; un altul, bătrîn, cicălea pe deţinut cu răutate : „De ce ţipi, mă ? Dumnezeu fie cu tine ! Nu-i nimic, nu-i nimic, ţin-te bine ! Dă-i ! Dă-i ! Arde-l !" Al treilea, ordona ca deţinutul să fie legat de bancă de gît, ca să horcăie ; dădea cinci, zece bice, pleca pentru o oră, două, apoi revenea şi continua cu execuţia. [1]

[1] Iadrinţev povesteşte că un oarecare director de închisoare, Demidov, pentru a obţine toate amănuntele unei crime, a torturat cu ajutorul călăului pe soţia asasinului, o femeie liberă, venită în Sahalin de bunăvoie după soţul ei şi care, prin urmare, era scutită de pedepse corporale ; după aceea, a torturat şi pe fiica asasinului, în vîrstă de 11 ani. Fetiţa a fost ţinută goală în aer şi călăul o bătea cu varga, ba i s-au aplicat şi cîteva lovituri de bici, iar cînd a cerut să bea apă, i s-a dat peşte sărat. Ar fi fost biciuită mai mult, dacă însuşi călăul n-ar fi refuzat să continue bătaia. „Cruzimea lui Demidov, adăugă Iadrinţev, nu este decît o consecinţă firească a educaţiei pe care şi-a format-o, comandînd timp îndelungat masele de deportaţi" *(Despre situaţia deportaţilor în Siberia, Vestnik Evropi,* 1857, nr. 11 şi 12). Vlasov relatează în raportul său asupra cazului locotenentului Evfonov, că „pe de o parte, slăbiciunea acestuia a transformat cazarma deţinuţilor într-un tripou şi un focar al crimei, iar, pe de altă parte, cruzimea lui nestăvilită i-a înrăit pe ocnaşi peste măsură. Un ocnaş, de spaima execuţiei ce-l aştepta, l-a omorît pe gardian înainte de pedeapsă."

Guvernatorul actual al insulei, generalul Kononovici, este împotriva pedepselor corporale. Cînd i se aduc spre aprobare hotărîrile comandamentelor de poliţie şi ale tribunalului din Habarovsk, el pune rezoluţia : „Aprobat, afară de pedeapsa corporală". Din păcate, fiind prea ocupat, vizitează foarte rar închisorile şi nu ştie cît de des, abia la două, trei sute de paşi de locuinţa lui, sînt biciuiţi ocnaşii ; nu ştie că numărul celor pedepsiţi corporal este mult mai mare decît acel menţionat în hîrtiile oficiale. Mă aflam odată în salonul lui, cînd, în prezenţa cîtorva funcţionari şi a unui inginer de mine, mi-a spus, cu toată convingerea :

— La noi în Sahalin, pedeapsa corporală se aplică foarte rar, aproape de loc. (N. aut.)

Completul de judecată al curții marțiale cuprinde pe ofițerii garnizoanelor locale, numiți de guvernatorul insulei ; dosarul de la curtea marțială împreună cu sentința se trimit spre confirmare guvernatorului general. Înainte, cei condamnați se chinuiau cîte doi, trei ani în carcere, așteptînd confirmarea ; acum însă, soarta lor se hotărăște telegrafic. Sentința obișnuită a curții marțiale este condamnarea la moarte prin spînzurătoare. Guvernatorul general schimbă cîteodată această pedeapsă, comutînd-o în 100 de bice, ferecarea în lanțuri la roabă și menținerea pe viață în perioada de încercare. Dacă însă, condamnatul este un asasin, hotărîrea se schimbă foarte rar. „Pe asasini îi spînzur", mi-a spus guvernatorul general.

Seara și noaptea premergătoare execuției, condamnatul la moarte și le petrece cu preotul ; acesta îl spovedește și stă de vorbă cu el. Iată ce mi-a povestit un preot :

„La începutul activității mele, cînd aveam abia 25 de ani, a trebuit să asist pe doi condamnați la moarte prin spînzurătoare care omorîseră un colonist pentru o rublă și patruzeci de copeici. Intrînd în celulă, am simțit că mă cuprinde frica, nu eram încă obișnuit — și i-am dat ordin santinelei să nu se depărteze și să nu închidă ușa, dar condamnații mi-au spus :

— Nu vă temeți, părinte, n-o să vă omorîm. Stați jos.

— Unde să stau ? am întrebat eu. Ei mi-au arătat patul. M-am așezat însă, pe butoiașul cu apă, dar pe urmă, prinzînd curaj, mi-am făcut loc pe pat între cei doi asasini. Am început să-i întreb din ce gubernie sînt, să vorbesc cu ei de una, de alta, apoi am trecut la spovedanie. În timp ce-i spovedeam văd trecînd pe lîngă geam mai mulți oameni ; duceau stîlpii pentru spînzurătoare și diferite unelte.

— Ce fac ei ? m-au întrebat condamnații.

— Poate se construiește ceva la directorul închisorii, le-am răspuns într-o doară.

— Nu, părinte, ăştia se pregătesc să ne spînzure pe noi. Iată ce te rugăm, nu s-ar putea să bem puţină votcă ?

— Nu ştiu, mă duc să întreb.

M-am dus la colonelul L. «Condamnaţii ar vrea să bea ceva», i-am spus. Colonelul mi-a dat o sticlă şi ca să nu se facă vorbă, a dat ordin ca santinela să fie îndepărtată. Am făcut rost de un pahar şi m-am întors în carceră. Am turnat votca în pahar.

— Nu, părinte, au spus ei, să beţi şi dumneavoastră, altfel nu bem.

Am fost nevoit să beau şi eu. De mîncare însă nu aveam nimic.

— Ei, acuma-i bine, au zis ei ; votca ne-a limpezit minţile.

După asta, am mai stat de vorbă cu ei — o oră, două. Deodată a răsunat comanda :

— Scoate-i !

După ce i-au spînzurat, mult timp mi-a fost frică să intru singur într-o cameră întunecoasă."

Teama de moarte şi atmosfera execuţiei are un efect deprimant asupra condamnaţilor. În Sahalin nu s-a pomenit încă nici un caz în care condamnatul să fi mers plin de curaj la moarte. Ocnaşul Cernoşeia, unul din asasinii negustorului Nikitin, pe cînd era dus pentru execuţie de la Alexandrovsk la Due, a avut un spasm al vezicii urinare şi se oprea mereu pe drum. Complicele său, Kinjalov, începuse să delireze. Înainte de execuţie, condamnatul este îmbrăcat cu o cămaşă lungă şi i se cîntă prohodul. Cînd au fost executaţi asasinii lui Nikitin, unul din ei n-a putut suporta slujba prohodului şi a leşinat. Celui mai tînăr dintre asasini, Pazuhin, după ce i s-a îmbrăcat cămaşa şi i s-a cîntat prohodul, i-au dat vestea că a fost graţiat ; i s-a dat o pedeapsă mai uşoară. S-a gîndit cineva prin cîte a trecut acest om într-un răstimp atît de scurt ? Discuţia cu preotul în timpul nopţii, solemnitatea spovedaniei, în zori o jumătate pahar de votcă, comanda „Scoate-i !", cămaşa, prohodul, apoi bucu-

ria grațierii ! Dar imediat după executarea tovarășilor, i s-a aplicat o nouă pedeapsă : o sută de lovituri de bice ; după a cincea lovitură omul a leșinat ; în cele din urmă, a fost ferecat la roabă.

La Korsakovsk, pentru asasinarea unui aino, au fost condamnați la moarte unsprezece oameni. Toată noaptea din ajunul execuției, ofițerii și funcționarii n-au dormit, au umblat de la unul la altul și au băut ceai. Toți erau peste măsură de tulburați ; nimeni nu-și mai găsea locul de neliniște. Doi dintre condamnați s-au otrăvit în noaptea aceea cu omag, ceea ce a cauzat mari neplăceri gărzii militare care răspundea de ei. Comandantul districtului a auzit în timpul nopții zgomote și alergătură, i s-a adus și lui la cunoștință că doi s-au otrăvit, totuși, înainte de execuție, cînd toți erau adunați lîngă spînzurători, l-a întrebat (cum cerea regulamentul) pe șeful plutonului :

— Au fost condamnați la moarte unsprezece, dar nu văd de față decît nouă. Unde sînt ceilalți doi ?

În loc să-i răspundă tot atît de reglementar, șeful plutonului a început să se bîlbîie :

— Atunci spînzurați-mă pe mine. Spînzurați-mă pe mine...

Era în zorile unei dimineți reci de octombrie, cenușie și mohorîtă. Condamnaților livizi la față li se mișca de groază părul pe cap. Funcționarul a citit condamnarea tremurînd de emoție și bîlbîindu-se pentru că nu reușea să vadă bine literele. Preotul, în odăjdii negre, a întins celor nouă condamnați crucea ca s-o sărute și s-a adresat apoi în șoaptă către comandantul districtului :

— Pentru dumnezeu, dați-mi voie să plec, nu mai pot...

Procedura ține mult... Trebuiau să fie îmbrăcați toți condamnații în cămășile cele lungi, apoi apropiați de stîlpi... În sfîrșit, cei nouă oameni au fost spînzurați ; bălăbănindu-se în aer, formau „o ghirlandă întreagă" după spusa comandantului districtului care mi-a povestit peripețiile acestei execuții. Cînd spînzurații au fost coborîți, medicul a consta-

tat că unul din ei era încă viu. Această întîmplare a avut un tîlc special : toți din închisoare, inclusiv călăul și ajutoarele sale știau că omul rămas viu nu era vinovat de crima pentru care îl condamnaseră.

— L-au spînzurat însă, altă dată, și-a terminat povestea comandantul districtului. După execuția asta, a adăugat el, n-am putut să dorm o lună întreagă.

XXII

Evadații din Sahalin. Motivele evadărilor. Componența evadaților după origine, categorii etc.

Unul din principalele motive, invocat de comisia, întrunită în 1868, pentru alegerea Sahalinului ca loc de deportare, a fost poziția lui insulară. Această insulă, despărțită de continent de o mare furtunoasă, s-a părut foarte nimerită pentru o închisoare și loc de deportare, potrivindu-i-se de minune zicala : „În jur apă, la mijloc caznă" ; totodată realizîndu-se un loc ideal de deportare după tipul roman, pe o insulă de unde evadarea nu poate fi decît un vis. S-a văzut însă, chiar de la începutul creării ocnelor în Sahalin, că insula era de fapt o *quasi* insulă. Strîmtoarea care o desparte de continent îngheață pe de-a-ntregul în timpul iernii, apa care în lunile de vară joacă rolul de zid al închisorii, devine atunci netedă și tare sub picior ca un cîmp, și oricine dorește poate să treacă dincolo, fie pe jos, fie cu o sanie trasă de cîini. Și nici în timpul verii, strîmtoarea nu prezintă destulă siguranță. În locul cel mai îngust, între capul Pogobi și Lazarev, nu are decît șase, șapte verste, iar pe vreme liniștită și senină, nici cu o barcă șubredă de-ale ghiliacilor nu e greu s-o treci. Chiar și în locurile unde strîmtoarea este mai largă, locuitorii

Sahalinului văd deslușit continentul. Dunga cețoasă a coastei, încununată de creasta frumos dantelată a munților, îl ispitește pe deportat, îl cheamă, făgăduindu-i libertatea și patria. Afară de aceste condiții fizice, comisia n-a prevăzut sau a pierdut din vedere posibilitatea evadărilor și în interiorul insulei. Aceste evadări dau tot atîta bătaie de cap ca și acele spre continent, astfel încît poziția de insulă a Sahalinului este departe de a îndreptăți speranțele comisiei.

Cu toate acestea, ideea de bază rămîne: din Sahalin este greu să evadezi. Vagabonzii, pe a căror părere în această privință te poți bizui, fiind mari specialiști în materie, declară sincer că e mult mai greu să evadezi din Sahalin decît bunăoară din ocnele de la Kara sau Nercinsk. Cu toate neregulile și lipsurile fostei administrații, închisorile din Sahalin rămîneau totuși pline și deținuții nu evadau atît de des pe cît ar fi dorit directorii închisorilor, pentru care evadările constituiau o sursă sigură de venit. Funcționarii actuali recunosc că datorită dispersării locurilor de muncă și a pazei slabe dacă n-ar fi fost frica de piedicile fizice, ar fi rămas pe insulă numai deportații cărora le place să trăiască aici, adică nici unul.

Dintre obstacolele, care-i mai opresc pe oameni să evadeze, cel mai de temut nu este însă marea. Taigaua de netrecut a Sahalinului, munții, umezeala continuă, ceața, pustietatea, ursii, foamea, roiuri de musculițe, iar în timpul iernii viforul și gerurile cumplite — iată adevărații ajutori ai pazei. În taigaua Sahalinului, unde la fiecare pas trebuie să înfrunți desișurile de nepătruns, cu copacii doborîți și mormane de vreascuri, să străbați tufărișul de smirdar și desișurile de bambus, să înoți pînă la brîu în bălți sau pîrîuri, să te aperi de atacurile îngrozitoarelor musculițe — nici călătorii liberi și bine hrăniți nu pot parcurge mai mult de opt verste în douăzeci și patru de ore. Dar un om pe care închisoarea l-a stors de puteri, care se hrănește în taiga cu bureți, care habar nu are unde

este nordul şi unde sudul, n-ar putea străbate mai mult de vreo cinci verste pe zi. Afară de aceasta, evadatul nu îndrăzneşte să apară pe drumuri bătute, el trebuie să le ocolească ca să nu dea ochi cu vreo patrulă. Trece astfel o săptămînă, două, rareori o lună şi istovit de foame, diaree şi friguri, muşcat tot de musculiţe, cu picioarele rănite şi umflate, ud pînă la piele, murdar şi zdrenţăros el moare undeva prin taiga sau face cale întoarsă şi nu se roagă decît să întîlnească un soldat sau un ghiliac care să-l ducă înapoi la închisoare.

Motivul pentru care ocnaşul îşi caută scăparea în fugă şi nu în muncă şi pocăinţă este dorul lui nestins de viaţă, de libertate. Cînd criminalul e un filozof va fi mulţumit oriunde şi în orice împrejurări, altfel însă, nu poate şi nici nu trebuie să nu dorească să evadeze.

Ce anume îl alungă pe deportat din Sahalin ? În primul rînd dorul lui pătimaş de patrie. Toţi ocnaşii vorbesc de fericirea, de bucuria de a trăi în patrie ! Despre Sahalin, despre pămîntul, oamenii, copacii şi clima de aici, toţi vorbesc cu dispreţ şi repulsie — numai în Rusia totul este minunat, totul este încîntător. Nici imaginaţia cea mai îndrăzneaţă n-ar admite că în Rusia s-ar putea găsi oameni nefericiţi, căci numai faptul că trăieşti undeva în gubernia Tula sau Kursk, că vezi în fiecare zi izbele şi respiri aerul locurilor natale, este prin sine însuşi o fericire supremă. Dumnezeu poate da sărăcie, boală, poate să-l facă pe om orb sau mut, un renegat al societăţii, numai să-l lase să moară la el acasă. O bătrînă ocnaşă, care mi-a fost repartizată un timp ca servitoare, cădea în extaz în faţa valizelor, cărţilor şi a plapomei mele, numai pentru faptul că nu erau din Sahalin, ci aduse din patrie ! Dacă în casă veneau preoţi, se uita chiorîş la ei şi nu venea să le ceară binecuvîntarea, pentru că pe Sahalin, zicea ea, nu pot fi preoţi adevăraţi. Dorul de patrie se manifestă printr-un şuvoi de amintiri nesfîrşite, triste, duioase, însoţite de vaiete şi lacrimi amare, sau prin zămislirea unor planuri

de nerealizat, care te uluiesc prin nerozia lor ; par izvorîte în clipe de nebunie sau trădează în om forma clasică a alienaţiei mintale. [1]

Pe deportaţi îi ajungă din Sahalin şi simpla dorinţă de libertate atît de firească omului şi care constituie în condiţii normale una din cele mai nobile caracteristici omeneşti. Cînd fugarul e tînăr şi puternic, el caută să ajungă cît mai departe în inima Siberiei sau pînă în Rusia. De obicei el este prins, judecat, trimis înapoi la ocnă, dar asta nu-l înfricoşează. Drumul lung, parcurs încet, pe jos prin Siberia, schimbarea închisorilor, a tovarăşilor şi a însoţitorilor de escortă, peripeţiile din drum au şi ele poezia lor, au ceva care seamănă mai mult cu libertatea decît închisoarea din Voevodskoe sau munca la terasamente. O dată cu anii care trec, slăbindu-i puterile şi pierzîndu-şi încrederea în propriile lui picioare, cînd evadează se opreşte undeva mai aproape, în valea Amurului sau în taiga, sau chiar pe un munte din insulă, numai să fie mai departe de închisoare, să nu mai vadă zidurile blestemate, să nu mai audă zăngănitul lanţurilor şi cioroväielile dintre deţinuţi. La Korsakovsk trăieşte ocnaşul Altuhov, un bătrîn de 60 de ani sau şi mai mult, care evadează în felul următor : îşi ia un codru de pîine, îşi încuie casa şi porneşte la drum ; după cel mult o jumătate de verstă, se urcă pe o creastă de munte şi priveşte taigaua, marea, cerul. După ce a stat aşa vreo două, trei zile, se întoarce acasă, îşi mai ia ceva de mîncare şi pleacă iar pe munte. Mai demult îl pedepseau, dar acum nu fac decît să rîdă de aceste evadări. Unii fug din dorinţa de a se plimba liberi măcar o lună, o săptămînă, alţii se mulţumesc şi cu o singură zi. „Barem o zi, dar să fie a mea !..." Dorul de libertate îi cuprinde pe unii în mod periodic,

[1] La Vladivostok, mulţi dintre funcţionari şi marinari suferă de nostalgie. Am avut şi eu de-a face cu doi funcţionari alienaţi — un jurist şi un capelmaistru. Dacă asemenea cazuri se întîlnesc şi printre oamenii liberi care trăiesc într-un mediu mai sănătos, e de la sine înţeles cît de frecvente trebuie să fie pe Sahalin. (N. aut.)

amintind prin aceasta beţiile periodice sau epilepsia ; se spune că izbucneşte în anumite răstimpuri ale anului sau lunii şi ca urmare elementele bune, cînd presimt apropierea crizei, previn de fiecare dată administraţia că vor evada. Îndeobşte, toţi evadaţii, fără deosebire, sînt pedepsiţi cu vergile sau cu biciul. Dar tocmai faptul că majoritatea evadărilor te uluiesc prin absurditatea lor, că de multe ori oameni potoliţi, cu scaun la cap, avînd familie, fug fără haine, fără pîine, fără ţintă, fără un plan, ştiind sigur că vor fi prinşi, fug cu riscul de a-şi pierde sănătatea, încrederea administraţiei, libertatea relativă dobîndită, cîteodată chiar şi un cîştig sigur, cu riscul de a îngheţa sau de a fi împuşcaţi — această totală lipsă de logică ar trebui să-i prevină pe medicii din Sahalin, care hotărăsc dacă evadatul trebuie sau nu bătut, că de multe ori nu au de-a face cu un delict, ci cu o boală.

Printre motivele de evadare de ordin general ar trebui menţionat şi faptul că osînda ocnaşilor este pe viaţă. La noi, munca silnică este legată de deportarea pe viaţă, în Siberia ; condamnatul la muncă silnică este îndepărtat din mediul normal, fără speranţa unei reveniri ; astfel el este ca şi mort pentru societatea în care s-a născut şi a crescut. „Mortul de la groapă nu se mai întoarce", aşa spun şi ocnaşii despre ei. Această lipsă totală de nădejde a deportatului îl aduce la desperare, îl face să evadeze, să-şi schimbe soarta — mai rău tot nu va fi ! Aşa se şi spune despre cineva cînd evadează, că „a plecat să-şi schimbe soarta". Dacă este prins şi adus înapoi asta înseamnă că „nu i-a mers", „n-a avut noroc". În condiţiile deportărilor pe viaţă, evadările şi vagabondajul constituie un rău de neocolit avînd rolul unei supape de siguranţă. Dacă evadatului i-ar fi lipsit şi speranţa evadării, singurul mijloc de a-şi schimba soarta, „de a se întoarce de la groapă", desperarea lui s-ar fi manifestat altfel poate, şi, desigur, într-o formă mult mai nefastă, mai tragică decît fuga.

Mai există încă o cauză comună tuturor evadărilor: ocnaşii cred în uşurinţa, impunitatea şi aproape legalitatea lor, deşi în realitate evadările nu sînt uşoare, sînt aspru pedepsite şi considerate ca un delict penal grav. Ciudata lor credinţă s-a păstrat şi cultivat din generaţie în generaţie; originea ei se pierde în negura vremilor, cînd evadările erau într-adevăr foarte uşoare şi conducerea le şi înlesnea. Pentru directorul uzinei sau al închisorii era o adevărată urgie cerească dacă deţinuţii lor nu evadau, şi dimpotrivă o bucurie cînd aceştia reuşeau s-o şteargă în cîrd. Dacă înainte de 1 octombrie, cînd se dădea echipamentul de iarnă, evadau 30, 40 de oameni, asta însemna că 30, 40 de cojoace rămîneau directorului închisorii. Iadrinţev povesteşte că la sosirea fiecărui lot nou, directorul unei uzine le spunea deţinuţilor: „Cine vrea să rămînă, să-şi ia hainele, cine are de gînd să fugă, să nu ia!" Conducerea legifera oarecum evadarea şi în acest spirit s-a format toată populaţia siberiană, care nici pînă astăzi nu priveşte fuga din închisoare ca un delict. Înşişi deportaţii povestesc rîzînd despre evadările lor sau regretînd că n-au izbutit să fugă; mustrări de conştiinţă ar fi zadarnic să aştepţi de la ei. Dintre toţi fugarii cu care am avut prilejul să vorbesc, numai un bătrîn bolnav, ferecat cu lanţuri de roabă pentru încercări repetate de a fugi, se învinuia cu amărăciune pentru aceste încercări, dar nici el nu considera evadarea ca un delict, ci doar o prostie: „Cînd am fost şi eu mai tînăr, am făcut prostii şi acuma trebuie să sufăr".

Motivele personale de evadare sînt foarte numeroase. Amintesc nemulţumirile iscate de viaţa din închisoare, de hrana proastă, de cruzimea vreunui şef, vin apoi lenea, incapacitatea de lucru, boala, lipsa tăriei sufleteşti, tendinţa de imitaţie, dragostea de aventură... Se întîmplă ca deţinuţii să fugă în grup, numai ca „să se plimbe" prin insulă şi aceste plimbări sînt însoţite de asasinate şi diferite mîrşăvii care stîrnesc panica în populaţie şi o

înrăiesc. Mi s-a povestit despre o evadare cu scopul unei răzbunări. La prinderea ocnașului evadat Klimenko, soldatul Belov l-a rănit și l-a condus apoi la închisoarea din Alexandrovsk. Vindecîndu-se, Klimenko a evadat din nou, dar de data asta numai cu scopul de a se răzbuna pe Belov. El s-a îndreptat direct spre pichetul unde era de pază Belov și bineînțeles a fost reținut. „Ți-a venit finul, du-l din nou la țuhaus, i-au spus lui Belov camarazii, norocul tău". Acesta l-a dus. Pe drum, soldatul și deținutul au intrat în vorbă. Toamnă, vînt, frig... S-au oprit să fumeze. Cînd soldatul a ridicat gulerul ca să-și aprindă țigara, Klimenko i-a smuls pușca și a tras în el, lăsîndu-l mort pe loc. După aceea, s-a înapoiat la Alexandrovsk, de parcă nu se întîmplase nimic; a fost judecat și mai tîrziu spînzurat.

Iată și o poveste de dragoste. Ocnașul-deportat Artiom — numele de familie nu mi-l amintesc — un tînăr de vreo 20 de ani, era paznic la Naibuci. Acolo s-a îndrăgostit de o tînără aino, care locuia într-o iurtă de pe malul rîului Naiba și se spune că dragostea era reciprocă. Fiind bănuit de furt, Artiom a fost mutat drept pedeapsă, tot ca paznic, la închisoarea din Korsakovsk, la o distanță de 90 de verste de iubita lui. Atunci el a început să tot fugă din post la Naibuci, pentru a-și vedea iubita și a tot fugit pînă a fost împușcat în picior.

Evadările mai sînt cîteodată și un mijloc de a cîștiga bani. Iată una din aceste afaceri în care lăcomia de bani se unește cu trădarea cea mai josnică. Un vagabond bătrîn, om cu o viață furtunoasă și care la activul lui avea multe evadări, își alegea din grupul novicilor pe cel mai înstărit (noii veniți au aproape întotdeauna bani) și-l ademenea să fugă cu el. De convins nu era greu : novicele evada bucuros, vagabondul îl omora pe undeva prin taiga, îl jefuia și se întorcea apoi la închisoare. O altă afacere mai răspîndită are drept scop cele trei ruble pe care statul le oferă pentru prinderea unui evadat. Luînd mai întîi înțelegere cu o santinelă

sau cu un ghiliac, cîţiva deţinuţi evadează şi într-un punct stabilit se întîlnesc cu complicele. Acesta îi aduce înapoi la închisoare, primeşte cîte trei ruble de cap de om şi apoi, bineînţeles, banii se împart. Îţi vine să şi rîzi cîteodată, cînd vezi un prăpădit de ghiliac, înarmat doar cu un băţ, mînînd din urmă 6, 7 haidamaci. Cînd eram în Sahalin, soldatul L., care nici el nu se putea lăuda cu o cherestea prea solidă, a adus deodată unsprezece oameni.

Pînă în ultima vreme, statistica închisorilor aproape nu s-a ocupat de evadaţi. Deocamdată se poate spune că în număr mai mare evadează acei deportaţi care suferă mai mult de deosebirea dintre clima Sahalinului şi aceea din patrie. Dintre aceştia vin în primul rînd caucazienii, basarabenii, locuitorii din Crimeia şi Ucraina. Se întîmplă uneori ca lista evadaţilor sau a prinşilor gata de evadare să nu cuprindă nici un nume rusesc la un grup de 50, 60 de oameni — toţi sînt Ogli, Suleimani, Hasani etc. Nu încape îndoială că evadează mai des condamnaţii pe viaţă şi pe termene mai lungi decît ocnaşii din categoria a treia ; de asemenea cei care trăiesc în închisoare, mai des decît cei care trăiesc în afara ei, iar tinerii şi novicii mai des decît deţinuţii bătrîni. Femeile evadează neasemuit mai rar decît bărbaţii, le opresc greutăţile ce le vor avea de întîmpinat precum şi faptul că la ocnă ele îşi fac repede legături trainice. Obligaţiile faţă de soţie şi copii îl opresc şi pe bărbat de la evadare, dar se întîmplă să evadeze şi din cei cu familii. Soţii legitimi evadează mai rar decît cei nelegitimi. Pe cînd umblam prin izbe, la întrebarea mea „unde le este concubinul", femeile ocnaşe îmi răspundeau de multe ori : „Cine-l mai ştie ? Caută-l dacă poţi !"

Pe lîngă deportaţii din rîndul oamenilor simpli, evadează şi cei din pătura cultă. Răsfoind la comandamentul de poliţie din Korsakovsk un registru de evadaţi, am găsit printre aceştia numele unui fost nobil ; fusese prins, apoi judecat pentru un omor săvîrşit în timpul evadării şi condamnat la optzeci

sau nouăzeci de bice. Cunoscutul Laghiev, deportat pentru asasinarea rectorului facultății de teologie din Tiflis și care era învățător la Korsakovsk, a evadat în noaptea de paști a anului 1890 împreună cu ocnașul Nikolski, fiu de preot și cu încă trei vagabonzi. Curînd după paști s-a auzit că trei inși îmbrăcați civil au fost văzuți furișîndu-se de-a lungul coastei spre pichetul Muraviovsk, dar Laghiev și Nikolski nu mai erau cu ei. Se poate deduce că vagabonzii i-au convins pe Laghiev și Nikolski să fugă împreună, apoi i-au omorît undeva pe drum, pentru a-i jefui de bani și haine. Fiul protoiereului K., deportat pentru asasinat, a fugit ajungînd pînă în Rusia, a săvîrșit acolo un nou omor și a fost retrimis în Sahalin. L-am văzut odată în zori, într-un grup de ocnași adunați lîngă mină. Era neobișnuit de slab, adus din spate, cu privirea stinsă, îmbrăcat într-un pardesiu vechi și cu pantalonii rupți ; somnoros, tremurînd de frigul dimineții, el s-a apropiat de director care stătea lîngă mine, și-a descoperit capul pleșuv și a început să-l roage ceva.

Pentru a stabili în ce anotimp au loc cele mai multe evadări, folosesc puținele date pe care le-am putut găsi și nota. În anii 1877, 1878, 1885, 1887, 1888 și 1889 au evadat 1501 ocnași. Această cifră se repartizează pe luni după cum urmează : 117 în ianuarie, 64 în februarie, 20 în martie, 20 în aprilie, 147 în mai, 290 în iunie, 283 în iulie, 231 în august, 150 în septembrie, 44 în octombrie, 35 în noiembrie și 100 în decembrie. Dacă trasăm o curbă a evadărilor, punctele superioare vor corespunde lunilor de vară și lunilor celor mai reci din iarnă. Probabil că momentele cele mai prielnice pentru evadare le oferă zilele calde, munca în afara închisorii, timpul pescuitului, al coacerii fructelor în pădure și al cartofilor în grădinile coloniștilor, apoi marea, cînd îngheață și Sahalinul încetează a mai fi o insulă. Cifra evadaților crește iarna și vara și datorită loturilor noi care sosesc aici primăvara și toamna. În martie și aprilie sînt cele mai puține

evadări, pentru că în aceste luni se dezgheaţă rîurile şi nu se găseşte nimic de mîncare nici în taiga, nici la colonişti care, de regulă, spre primăvară nu mai au pîine.

În 1889, din închisoarea postului Alexandrovsk au evadat 15,33% din numărul mediu anual al deţinuţilor. Din închisorile din Due şi Voevodskoe, unde afară de gardieni, deţinuţii sînt păziţi şi de santinele înarmate, au evadat în 1889 — 6,4%, iar din închisorile districtului Tîmovsk — 9%. Aceste cifre se referă la un singur an, dar dacă avem în vedere tot timpul şederii ocnaşilor în insulă, raportul evadaţilor la numărul total al deţinuţilor va fi de cel puţin 60%, cu alte cuvinte, din fiecare cinci oameni pe care-i vedeţi în închisoare, trei au încercat să evadeze. Din discuţiile ce le-am avut cu deportaţii, am tras concluzia că toţi au încercat să evadeze. Rar întîlneşti vreunul care în tot timpul cît şi-a ispăşit pedeapsa, nu şi-a făcut rost de un concediu.[1]

De obicei, gîndul evadării se naşte de timpuriu, în cala vaporului sau în şlepul de pe Amur care transportă deportaţii spre Sahalin. Pe drum, vagabonzii bătrîni, care au mai fugit şi au fost prinşi de nenumărate ori, explică „bobocilor" geografia insulei şi felul de viaţă din Sahalin, regimul de pază şi toate foloasele şi lipsurile legate de evadare. Dacă în închisorile de popas şi apoi în cala vaporului, vagabonzii ar fi fost ţinuţi separat de noii veniţi, aceştia din urmă poate că nu s-ar grăbi atît să fugă. Ei evadează repede de obicei, deseori imediat după debarcare. În anul 1879, în primele zile după sosire au evadat 60 de oameni, omorînd pe toţi soldaţii din escortă.

[1] Îmi amintesc că odată, pe cînd navigam cu un cuter spre vapor, de la bordul acestuia s-a desprins un şlep plin cu fugari capturaţi ; unii erau posomorîţi, alţii rîdeau. Unul nu se mai putea ţine pe picioare — îi degeraseră. Erau aduşi din Nikolaevsk. Privind această mulţime îngrămădită în şlep, mi-am putut închipui cîţi ocnaşi-fugari mai rătăceau încă pe continent şi pe insulă ! (N. aut.)

Pentru a evada nu sînt necesare pregătirile și precauțiunile descrise de V. G. Korolenko în minunata lui povestire *„Sokolineț"*. Azi, evadarea este strict oprită și conducerea n-o mai înlesnește ca în trecut, dar condițiile de viață din închisori, paza, munca silnică, precum și poziția geografică a locului sînt astfel că în marea majoritate a cazurilor e peste putință să împiedici evadarea. Dacă astăzi deținutul nu s-a putut strecura afară din închisoare pe poarta deschisă, mîine va putea fugi din taiga, cînd vor merge la lucru douăzeci, treizeci de oameni sub paza unui singur soldat. Acela care n-a fugit nici din taiga, va aștepta o lună, două, cînd va fi repartizat ca servitor la vreun funcționar, sau ca argat la un colonist. Toate precauțiunile, înșelarea conducerii, spargerea de ziduri, săparea de tuneluri etc. sînt necesare numai acelei minorități din categoria ferecaților în lanțuri, celor închiși în carceră și în temnița din Voevodskoe, și poate și celor care lucrează în mină, unde pe întregul drum dintre Voevodskoe și Due stau santinele. Aici încercarea de a evada devine într-adevăr primejdioasă, totuși, ocazii fericite se ivesc aproape zilnic. Schimbarea îmbrăcămintei și alte scamatorii, care de multe ori n-au nici un rost, sînt folosite numai de amatorii de aventuri, ca „Mîna de aur", care, pentru a fugi, s-a travestit în haine soldățești.

Majoritatea evadaților se îndreaptă spre nord, acolo unde strîmtoarea se îngustează între capul Pogobi și Lazarev, sau și mai spre nord — unde Sahalinul nefiind populat, le este ușor fugarilor să se ascundă de patrule, să-și procure de la ghiliaci o barcă sau să-și făurească singuri o plută și să treacă pe celălalt mal ; dacă este iarnă, pe vreme frumoasă strîmtoarea poate fi străbătută pe jos în două ore. Cu cît trecerea se face mai spre nord, cu atît e mai aproape gura Amurului și prin urmare, au mai multe șanse să nu moară de frig și

de foame. La gurile Amurului sînt multe sate ghiliace, în apropiere se află orășelul Nikolaevsk, apoi urmează Mariisk, Sofiisk și staniţele căzăceşti, unde te poţi tocmi iarna ca argat și unde, așa se spune, pînă și-n rîndul funcţionarilor sînt oameni care nu refuză nenorociţilor un adăpost și o bucată de pîine. Se întîmplă că evadaţii, neștiind unde este nordul, se învîrtesc în cerc și nimeresc iarăși în locul de unde au plecat.[1]

Se întîmplă de multe ori că fugarii încearcă să traverseze înot strîmtoarea undeva prin apropierea închisorii. Pentru aceasta se cere un curaj excepţional, împrejurări extrem de favorabile și mai ales o experienţă bogată, care să-l înveţe pe evadat cît este de greu și primejdios drumul spre nord prin taiga. Vagabonzii-recidiviști, cei fugiţi din închisoarea din Voevodskoe sau Due, pornesc peste strîmtoare chiar în prima sau a doua zi după evadare. Atunci nu mai poate fi vorba de considerente cu privire la furtună sau alte asemenea pericole, dăinuie doar teama de urmăritori și setea de libertate : „De-o fi să mor, mor ca om liber !" De obicei ei coboară cinci, zece verste spre sud de Due, spre

[1] Odată, evadaţii au furat din Due o busolă pentru a afla nordul și a ocoli astfel pichetul de soldaţi de la capul Pogobi, dar busola i-a dus direct spre pichet. Mi s-a spus că în ultimul timp pentru a nu merge pe coasta apuseană care este păzită, evadaţii încearcă un alt drum și anume spre răsărit, spre golful Niisk, pe ţărmul Mării Ohotsk spre nord, pînă la capul Maria și Elisabeta, apoi revin spre sud, pentru a traversa strîmtoarea în dreptul capului Pronghe. Se spune că acest drum a fost ales și de faimosul Bogdanov, evadat cu puţin timp înainte de venirea mea. Dar nu-mi vine să cred că oferă prea multe șanse de reușită. E drept că de-a lungul rîului Tîm există o potecă bătută de ghiliaci și se întîlnesc în cale iurte, dar drumul ocolit de la golful Niisk în sus este lung și greu. Dacă ne amintim cîte lipsuri a suferit Poliakov, coborînd de la golful Niisk spre sud, ne putem da seama de primejdiile unei călătorii de la acest golf spre nord. Am mai vorbit de greutăţile prin care trece un evadat. Fugarii, mai ales recidiviștii, se obișnuiesc treptat cu taigaua și cu tundra, picioarele lor se adaptează solului și nu-i de mirare că unii izbutesc să și doarmă mergînd. Mi s-a spus că cel mai bine rezistă vagabonzii chineji, „hunhujii" ; aceștia sînt trimiși în Sahalin din regiunea Primorie, și pot înfrunta greutăţile drumului luni de zile, hrănindu-se doar cu rădăcini și ierburi. (N. aut.)

Agnevo, își fac o plută și se grăbesc spre malul învăluit în ceață de care-i desparte 60, 70 mile de mers pe marea rece și furtunoasă. Cînd eram la Alexandrovsk, a fugit în felul acesta vagabondul Prohorov, zis și Mîlnikov, despre care am vorbit în capitolul precedent.[1] Evadații mai fug și cu șlepuri sau cu plutele pentru transportat fînul, dar de fiecare dată, marea sfărîmă fără milă aceste ambarcațiuni sau le aruncă pe mal. A fost un caz, cînd deținuții au fugit cu un cuter care aparținea societății de mine.[2] Se întîmplă ca oamenii să evadeze ascunzîndu-se în vapoarele pe care le încarcă.

---

[1] La 29 iunie 1886, de pe vaporul militar *Tungus*, s-a observat la o distanță de 20 mile de Due un punct negru pe mare. Cînd vaporul s-a apropiat, s-a văzut că era o plută din patru bîrne legate între ele, în mijloc, pe o moviliță de coji de copaci stăteau doi oameni. Lîngă ei, pe plută, era o căldare cu apă de băut, o pîine și jumătate, un topor, aproape un pud de făină, puțin orez, două lumînări de stearină, o bucată de săpun și două pachete mari de ceai. Cînd au fost ridicați pe bord și cercetați, s-a constatat că erau doi deținuți din Due care fugiseră la 17 iunie (prin urmare rătăceau de 12 zile). Întrebați încotro se îndreaptă, au răspuns : „Uite, încolo, spre Rusia". Peste vreo două ore s-a dezlănțuit o furtună atît de puternică încît nici vaporul n-a putut acosta la țărmul Sahalinului. Ce s-ar fi întîmplat pe o asemenea vreme cu fugarii dacă n-ar fi fost luați pe vapor ? (Vezi *Vladivostok*, 1886, nr. 31.) (N. aut.)

[2] În iunie 1887, în portul din Due își lua încărcătura de cărbuni vaporul *Tira*. De obicei cărbunii erau transportați pe bord cu șlepuri remorcate de un cuter cu motor. Spre seară s-a stricat vremea și a început furtuna. *Tira* n-a rezistat în ancoră și a plecat la De-Castries. Șlepul a fost tras pe mal lîngă Due, iar cuterul a plecat la Alexandrovsk, unde s-a adăpostit în gurile unui rîu. Noaptea, cînd furtuna s-a mai liniștit, comanda cuterului compusă din ocnași i-a arătat gardianului o telegramă falsă din Due, prin care li se ordona să plece imediat cu cuterul pe mare, pentru a salva niște șlepuri care ar fi fost smulse de furtună de lîngă mal. Fără să bănuiască nimic, gardianul a lăsat cuterul să iasă în larg. Dar în loc să se îndrepte spre sud, adică spre Due, cuterul a cotit spre nord. Erau îmbarcați șapte bărbați și trei femei. Spre dimineață, vremea s-a înrăutățit din nou. Lîngă capul Hoe cuterul s-a răsturnat. Nouă oameni s-au înecat și au fost duși de valuri la mal ; s-a salvat numai cîrmaciul cu ajutorul unei scînduri. Acest singur supraviețuitor, cu numele de Kuznețov, se află acum la Alexandrovsk, repartizat ca servitor la inginerul de mine. În această calitate mi-a servit și mie ceai. E un bărbat voinic, brun, chipeș, în vîrstă de vreo 40 de ani ; pare a fi om mîndru și sălbatic ; mi-a amintit de Thomas Ayrton din *Copiii căpitanului Grant*. (N. aut.)

În anul 1883, cu vasul „Triumf" a evadat astfel ocnașul Franz Kitz, ascunzîndu-se în cala de cărbuni. Cînd l-au găsit și l-au scos de acolo, la toate întrebările puse nu răspundea decît : „Dați-mi apă, n-am băut de cinci zile".

Dacă într-un fel sau altul evadații izbutesc să ajungă pe continent, ei se îndreaptă spre apus, hrănindu-se din cerșit, lucrînd pe unde găsesc și furînd tot ce pot. Fură vite, legume, haine, într-un cuvînt tot ce se poate mînca, îmbrăca sau vinde. De cele mai multe ori sînt prinși, ținuți îndelung prin închisori, judecați și trimiși înapoi cu fișe personale îngrozitoare, și totuși după cum știu și cititorii, mulți dintre ei ajung pînă în piața Hitrovo din Moscova sau chiar pînă în satul natal. La Palevo, brutarul Goriaci, care părea a fi om de treabă, mi-a povestit cum evadînd a ajuns pînă în satul lui, unde și-a văzut nevasta și copiii, cum a fost apoi prins și trimis din nou pe Sahalin, unde își termină de ispășit al doilea termen de deportare. Se spune și chiar s-a scris și în ziare că unii evadați sînt primiți pe bordul balenierelor americane și duși în America.[1] Acest lucru este, bineînțeles, cu putință, dar n-am auzit de nici un caz întîmplat. Balenierele americane care vînează în Marea Ohotsk se apropie rareori de Sahalin și mai ales în răstimpurile cînd pe coasta pustie răsăriteană s-ar putea afla evadați. După cum relatează domnul Kurbski (*„Golos"*, 1875, nr. 312), în Indien-Territory, pe malul drept al rîului Missisipi, trăiesc numeroși ciobani, foști ocnași evadați din Sahalin. Aceștia, dacă se află într-adevăr acolo, a ajuns probabil în America prin Japonia și nicidecum pe bordul balenierelor americane. Se întîmplă totuși, deși rar, ca evadații, în loc să fugă în Rusia, fug în străinătate ; în această privință nu poate exista îndoială. Încă din 1820, ocnașii noștri din salinele de pe

[1] „Balerinele americane au primit pe evadații din Botany-Bay, și vor primi desigur și pe evadații din Sahalin", scrie corespondentul din Nercinsk (*Moskovskie vedomosti*, 1875, nr. 67). (N. aut.)

malul Mării Ohotsk evadau în insulele „calde", adică în insulele Sandwich.[1]

Teama pe care o inspiră ocnașii evadați e nemăsurată și aceasta explică de ce pedepsele pentru evadare sînt atît de grele, atît de surprinzător de aspre. Cînd din închisoarea din Voevodskoe sau din celulele celor ferecați în lanțuri evadează vreun ocnaș faimos, vestea bagă în sperieți nu numai populația din Sahalin, dar și aceea de pe continent. Se povestește că una din evadările vestitului Bloha, i-a îngrozit pînă într-atît pe locuitorii orașului Nikolaevsk, încît șeful poliției s-a grăbit să se informeze telefonic „dacă e adevărat că Bloha a evadat".[2] Principalul pericol ce-l prezintă pentru societate evadările este, în primul rînd, dezvol-

---

[1] *Ocnașii din Ohotsk (Russkaia starina,* nr. 22). În aceeași ordine de idei, iată un caz interesant. Prin anul 1885, în ziarele din Japonia a apărut știrea că în apropiere de Sapporo au naufragiat nouă străini. Autoritățile au trimis la Sapporo funcționari să-i ajute. Străinii au explicat cum au putut că sînt germani de origine, că vasul lor a naufragiat și ei s-au salvat cu o bărcuță. Transportați din Sapporo la Hakodate s-a încercat să se stea de vorbă cu ei în limba engleză și rusă dar ei nu înțelegeau nici una din aceste două limbi și repetau mereu „jerman", „jerman". Cu chiu cu vai s-a aflat care din ei este căpitanul vasului și cînd acestui căpitan i s-a dat un atlas cu rugămintea de a arăta locul naufragiului, el a căutat îndelung cu degetul pe hartă, dar n-a reușit să găsească Sapporo. În general răspunsurile erau foarte neclare. La Hakodate ancorase atunci *Kreiserul* nostru. Guvernatorul general s-a adresat comandantului cu rugămintea de a-i trimite un translator din limba germană. Comandantul l-a trimis pe secundul vasului. Bănuind că este vorba despre ocnașii evadați de pe Sahalin, poate aceiași care atacaseră mai înainte farul de la Krilion, secundul a recurs la un șiretlic : i-a așezat pe toți în flanc, și a comandat în rusește : „La stînga-mprejur, marș !" Unul din cei nouă n-a rezistat și a îndeplinit imediat comanda ; astfel s-a descoperit naționalitatea acestor șmecheri Odisei. Vezi reportajul din *Vladivostok,* 1885, nr. 33 și 38. (N. aut.)

[2] Acest Bloha ajunsese de pomină pentru numeroasele sale evadări, cît și prin faptul că omorîse mai multe familii de ghiliaci. În ultimul timp era întemnițat în carceră, cu lanțuri la mîini și la picioare. Cînd guvernatorul general a vizitat împreună cu guvernatorul insulei celulele celor ferecați, cel din urmă a ordonat să i se scoată lui Bloha lanțurile de la mîini, punîndu-l să-și dea cuvîntul de onoare că n-o să mai evadeze. E interesant faptul că acest Bloha are renumele de „om de cuvînt". Cînd este biciuit, el țipă : „Sînt vinovat, înălțimea-voastră ! Sînt vinovat ! Așa și-mi trebuie !" Tot ce se poate ca el să-și țină făgăduiala dată. Ocnașii țin mult la reputația de oameni de cuvînt. (N. aut.)

tarea vagabondajului şi, în al doilea rînd, că punînd pe evadat într-o situaţie ilegală, acesta nu poate evita mai niciodată să nu săvîrşească un nou delict. Cele mai monstruoase şi mai temerare crime de pe Sahalin au fost făptuite pînă acum de evadaţi.

Astăzi, pentru a preveni evadările, avem în primul rînd măsurile represive. Aceste măsuri le reduc numărul, dar numai pînă la un anumit punct ; pedepsele, oricît de aspre s-ar anunţa, nu vor exclude evadările. Există o limită în asprime, dincolo de care măsura represivă îşi pierde orice putere. După cum se ştie, ocnaşul continuă să fugă chiar atunci cînd îl ocheşte santinela ; nu-l opreşte nici furtuna pe mare, nici convingerea că se va îneca. Şi cînd limita este depăşită, măsurile represive devin ele însile motivul evadării. Aşa, de pildă, o pedeapsă dintre cele mai aspre pentru evadare constă în adăugarea de cîţiva ani la condamnarea veche, sporind şi numărul celor condamnaţi pe viaţă şi pe termen lung. În general, în lupta cu evadarea, măsurile represive nu au viitor, ele contravin idealurilor noastre legislative care privesc pedeapsa ca fiind înainte de orice un mijloc de îndreptare. Cînd toată energia şi inventivitatea temnicerului se cheltuieşte zi de zi numai în scopul de a crea deţinutului condiţii fizice care să-l împiedice să evadeze, atunci nu se mai poate pune problema unei îndreptări, ci poate fi vorba doar de transformarea deţinutului într-o fiară şi a închisorii într-o menajerie. Aceste măsuri sînt şi foarte puţin practice : ele apasă populaţia care nu are nici un amestec în evadare şi apoi detenţiunea în temniţe lugubre, lanţurile, roabele, carcerele întunecoase şi neigienice, îl fac pe om cu timpul inapt pentru muncă.

Aşa-numitele măsuri umanitare, orice îmbunătăţire a vieţii deţinutului, chiar numai o bucată de pîine în plus sau speranţa într-un viitor mai bun, scad simţitor numărul evadărilor. Voi da un exemplu : în anul 1885 au evadat douăzeci şi cinci de colonişti, iar în anul 1887, după recolta bună din

1886, numai șapte. Coloniștii evadează mai rar decît ocnașii, iar țăranii, foști ocnași, nu evadează aproape niciodată. Cele mai puține evadări sînt în districtul Korsakovsk, pentru că aici recoltele sînt mai bune, majoritatea deținuților au termene scurte de condamnare, clima este mai blîndă și titlul de țăran se obține mai ușor decît în Sahalinul de Nord, iar după ispășirea pedepsei, omul nu este nevoit să se întoarcă în mină, pentru a-și cîștiga o bucată de pîine. Cu cît deținutul duce o viață mai ușoară, cu atît probabilitatea că va evada este mai mică. Pe această cale, se pot considera drept măsuri sigure ameliorarea regimului de detențiune, construirea bisericilor, înființarea de școli, de spitale, asigurarea unor posibilități de cîștig pentru familiile deportaților etc.

După cum am mai spus, pentru fiecare evadat prins și adus la închisoare, soldații, ghiliacii și în general toți cei care prind fugarii primesc de la stat o recompensă în bani, trei ruble de cap de om. Fără îndoială că recompensa materială este ademenitoare pentru un om flămînd și, în același timp, sporește numărul celor „prinși, găsiți morți sau uciși". Dar acest stimulent nu compensează cu nimic răul pe care fără doar și poate îl pricinuiește populației insulei, trezindu-i instinctele rele cu momeala acestor trei ruble. Cine are datoria, ca soldatul, sau nevoia, ca, bunăoară, colonistul prădat, să-l prindă pe fugar, îl va prinde și fără cele trei ruble, dar acela care o face numai în vederea unui cîștig material, exercită cu prinderea evadaților o meserie urîtă, iar cele trei ruble reprezintă o recompensă din cele mai înjositoare.

După datele culese de mine, din 1.501 evadați au fost prinși ori s-au înapoiat de bunăvoie 1.010 ocnași ; găsiți morți sau uciși în timpul urmăririi 40 și dispăruți fără urmă 451. Prin urmare, dintre toți cei ce evadează, Sahalinul, cu toată poziția lui geografică, pierde o treime. În *„Registrul de evidență"* de unde am cules aceste date, cei prinși și cei ce s-au întors singuri de bunăvoie sînt înregistrați și

totalizaţi împreună, iar cei găsiţi morţi laolaltă cu cei omorîţi în timpul urmăririi, astfel că nu se ştie cîţi evadaţi vii revin celor care au contribuit la prinderea lor şi cîţi au căzut ucişi de gloanţele soldaţilor. [1]

XXIII

Maladiile şi mortalitatea în rîndurile deportaţilor. Serviciul medical. Spitalul din Alexandrovsk.

În anul 1889, în cele trei districte ale Sahalinului au fost găsiţi debilitaţi şi incapabili de muncă 632 de ocnaşi de ambele sexe, adică 10,6% din numărul lor total. Aşadar la fiecare 10 ocnaşi revine un debilitat şi incapabil de muncă. În ce priveşte înfăţişarea fizică a populaţiei apte de a munci, putem spune că nici aceasta nu face o impresie satisfăcătoare. Printre bărbaţii deportaţi nu vezi de loc oameni bine hrăniţi, voinici şi cu obrajii roşii. Chiar şi coloniştii care nu muncesc sînt slabi şi palizi. În vara anului 1889, din 131 de ocnaşi muncitori la lucrările de drumuri, în Taraika, 37 au fost bolnavi, iar ceilalţi în ziua cînd guvernatorul insu-

[1] În raport cu severitatea pedepsei, *Regulamentul cu privire la deportaţi* deosebeşte evadări şi plecări, evadări în Siberia şi în afara Siberiei, precum şi prima, a doua, a treia, a patra şi celelalte evadări. Dacă evadatul a fost prins după trei zile sau s-a înapoiat singur după cel mult şapte zile, fapta lui este denumită plecare. Pentru colonişti aceste termene sînt mai mari, fiind sporite, în primul caz, pînă la şapte zile, iar în al doilea caz, pînă la paisprezece. Evadarea în afara Siberiei se consideră un delict mai grav şi se pedepseşte mai aspru decît evadarea în cuprinsul Siberiei. Această diferenţiere se bazează, probabil, pe considerentul că pentru a evada în Rusia europeană e nevoie de o concentrare mult mai mare a relelor instincte decît pentru a evada într-o gubernie siberiană. Pedeapsa cea mai mică ce se cuvine unui ocnaş pentru evadare este de patruzeci de bice şi prelungirea muncii silnice cu patru ani. Iar pedeapsa cea mai gravă este de o sută de bice, munca silnică pe viaţă, ferecarea în lanţuri la roabă pe termen de trei ani şi menţinerea în categoria de încercare timp de douăzeci de ani. Vezi articolul 445 şi 446 din *Regulamentul cu privire la deportaţi*, din 1890. (N. aut.)

lei a venit în inspecţie, s-au înfăţişat „în starea cea mai deplorabilă: zdrenţăroşi, mulţi fără cămăşi, muşcaţi de musculiţe, zgîriaţi de crengi, şi totuşi... nimeni nu se plîngea" (ordinul nr. 318, din 1889).

În 1889 au cerut ajutorul medical 11.309 persoane; în raportul sanitar din care am cules aceste date, deportaţii au fost amestecaţi cu populaţia liberă, însă medicul care a întocmit raportul subliniază că majoritatea bolnavilor e formată din ocnaşii deportaţi. Avînd în vedere că soldaţii au medicul lor militar, iar tratamentul funcţionarilor şi familiilor lor se face la domiciliul acestora, putem presupune că toţi cei 11.309 bolnavi fac parte numai din rîndurile deportaţilor cu familiile lor, ocnaşii formînd marea majoritate, astfel fiecare deportat sau persoană care vine în atingere cu deportarea a apelat cel puţin o dată pe an la ajutorul medical.[1]

Neputînd face aprecierea asupra naturii maladiilor în rîndurile deportaţilor decît după raportul serviciului medical, pe anul 1889, care la rîndul său este întocmit după datele *„Registrelor de evidenţă"* din spitale, registre extrem de neglijent ţinute, am fost nevoit să apelez şi la registrele bisericeşti, căutînd acolo cauzele deceselor din ultimii zece ani. Cauza decesului este aproape întotdeauna înregistrată de preot după certificatele medicilor şi ale felcerilor, acestea din urmă fiind adesea foarte fanteziste[2], dar în linii generale acest material nu este în fond cu nimic mai bun decît cel din *„Registrele de evidenţă"* ale închisorilor. Bineînţeles că aceste două surse au fost departe de a fi suficiente şi tot ceea ce va găsi cititorul mai jos cu privire la

[1] În anul 1874, raportul între numărul total al populaţiei şi al bolnavilor din districtul Korsakovsk era de 227,2 : 100 (doctorul Sinţovski, *Starea sănătăţii ocnaşilor deportaţi, Zdorovie,* 1875, nr. 16). (N. aut.)

[2] Printre altele am găsit aici următoarele cauze de deces: nedezvoltare pentru viaţă, dezechilibru mintal al inimii, inflamarea corpului, debilitare internă, pneumonie curioasă, alăptare excesivă etc., etc. (N. aut.)

bolile și mortalitatea de pe insulă, nu prezintă un tablou real, ci doar un vag contur sumar.

Bolile care în raport sînt despărțite în două grupe distincte — contagioase și epidemice — au avut aici pînă în prezent, o răspîndire slabă. Astfel, în 1889, au fost înregistrate numai trei cazuri de pojar, iar scarlatina, anghina difterică și vărsatul de vînt n-au fost înregistrate de loc. Cazuri mortale în urma acestor boli, de care suferă de obicei mai toți copiii sînt menționate în registrele bisericești numai 45, în timp de zece ani. În acest număr sînt cuprinse și cazurile de anghină sau „inflamarea gîtului", care au un caracter epidemic și contagios, ceea ce se poate constata de fiecare dată din o serie de cazuri mortale survenite la intervale scurte de timp. De regulă, epidemiile începeau în septembrie sau octombrie, cînd vapoarele flotei comerciale aduceau în colonie copii bolnavi ; epidemiile erau de lungă durată, dar de slabă intensitate. Astfel în 1880, la parohia din Korsakovsk „anghina" a început în octombrie și s-a stins în aprilie anului următor, răpind doar zece copii ; epidemia de difterie din 1888 a început toamna în parohia din Rîkovo și a continuat toată iarna, întinzîndu-se apoi în Alexandrovsk și Due, unde s-a stins abia în noiembrie 1889, durînd așadar un an întreg ; în tot acest timp au murit douăzeci de copii. În raportul medical a fost înregistrat un singur caz de vărsat, iar în timp de zece ani, i-au căzut victimă numai optsprezece suflete ; au mai fost două epidemii în districtul Alexandrovsk : una în anul 1886, începută în decembrie și stinsă în iunie, iar alta în anul 1889, toamna. Acele groaznice epidemii de vărsat care bîntuiau prin toate insulele din mările Japoniei și Ohotsk cuprinzînd și Kamceatka, secerînd sate întregi, ca de pildă cele aino, sînt acum inexistente aici, sau cel puțin nu se mai aude nimic despre ele. Printre ghiliaci întîlnești de multe ori fețe ciupite, dar aici este vorba de varicelă care, după toate probabilitățile,

este foarte frecventă în rîndurile populației băștinașe.[1]

Cît privește tifosul, în raportul medical au fost înregistrate douăzeci și trei de cazuri de febră tifoidă cu o mortalitate de 30%, iar febra recurentă și tifosul exantematic s-au înregistrat doar de trei ori, fără nici un caz mortal. În registrele bisericești cazuri mortale survenite în urma acestor boli sînt menționate de cincizeci de ori, dar toate au fost cazuri izolate, înscrise în registrul celor patru parohii în timp de zece ani. În nici un act oficial n-am întîlnit vreo mențiune cu privire la epidemii de tifos și după toate probabilitățile nici n-au existat. Din raportul medical rezultă că febra tifoidă s-a înregistrat numai în cele două districte nordice; drept cauze se menționează lipsa de apă potabilă, infectarea solului și a rîurilor în apropierea închisorilor, precum și supraaglomerarea din închisori. Personal, n-am dat în Sahalinul de Nord de nici un caz de febră tifoidă, deși am trecut din casă în casă și am vizitat și spitalele. Unii medici căutau să mă asigure că această boală nici nu există pe insulă, și atunci cum rămîne cu cazurile înregistrate? În ceea ce privește febra recurentă și tifosul exantematic, toate cazurile declarate pînă în prezent în Sahalin, eu le consider ca fiind aduse dinafară, ca și scarlatina și difteria. S-ar putea spune că pentru forma acută a bolilor infecțioase, Sahalinul a prezentat pînă azi un teren neprielnic de dezvoltare.

S-au înregistrat 17 cazuri cu diagnostic greșit de friguri intermitente. În raport această formă este descrisă în felul următor: „Boala apare mai ales

[1] Despre epidemia de varicelă care a cuprins întregul Sahalin în anul 1868 și despre vaccinarea populației băștinașe din 1858, vezi *Călătoria pe insula Sahalin* de Vasiliev *(Arhiv sudebnoi mediținî,* 1870, nr. 2). În cazuri de varicelă, ghiliacii folosesc împotriva mîncărimii grăsime de focă topită, cu care își ung tot corpul. Din pricină că nu se spală niciodată, varicela la ei este însoțită de mîncărimi mari neobservate niciodată la ruși. Scărpinatul le scoate pe corp răni. În anul 1858 a fost în Sahalin o epidemie de vărsat într-o formă foarte gravă. Un ghiliac bătrîn i-a spus doctorului Vasiliev că din trei bolnavi, doi mureau. (N. aut.)

în lunile de iarnă printr-o febră de tip intermitent, însoţită cîteodată de erupţie şi de starea depresivă a centrelor creierului. După un timp scurt, aproximativ cinci, şapte zile, febra încetează şi bolnavul se însănătoşeşte repede". Această formă uşoară de febră tifoidă este foarte răspîndită aici, mai ales în districtele nordice, dar raportul nu cuprinde nici a suta parte din toate cazurile, deoarece bolnavii nu tratează de obicei această boală, o poartă pe picioare şi chiar dacă se culcă, o fac acasă pe cuptor. După cum am putut să mă conving în timpul scurtei mele şederi pe insulă, în etiologia acestei boli, rolul principal îl joacă răceala ; se îmbolnăvesc cei care muncesc în taiga pe frig şi umezeală şi cei care dorm sub cerul liber. De cele mai multe ori boala se declară printre cei ce muncesc la lucrări de drumuri şi la locurile de construcţie ale satelor noi. Este aşadar o adevărată *febris sahalinensis.*

În anul 1889 au fost 27 cazuri de congestie pulmonară, dintre care o treime mortale. Această boală pare să fie tot atît de periculoasă pentru deportaţi ca şi pentru cei liberi. În răstimp de zece ani, registrele bisericeşti au menţionat 125 de cazuri mortale ; 28% din ele sînt înregistrate în mai şi iunie, cînd Sahalinul e bîntuit de furtuni şi ceţuri, şi tocmai în acel anotimp schimbător încep muncile la distanţe mari de închisoare ; alte 46% din cazuri sînt înregistrate în decembrie, ianuarie, februarie şi martie, adică în timpul iernii.[1] Predispune organismul la congestie pulmonară mai ales frigul puternic din timpul iernii, schimbările bruşte de timp şi muncile grele pe vreme rea. În raportul din 24 martie 1889, întocmit de doctorul Perlin de la spitalul districtului, se menţionează printre altele : „M-au înspăimîntat desele cazuri de congestie pulmonară ce se ivesc

[1] În lunile iulie, august şi septembrie 1889 nu s-a înregistrat nici un caz. În octombrie, în ultimii zece ani a fost un singur caz mortal de congestie pulmonară. Această lună poate fi considerată aici ca fiind cea mai prielnică sănătăţii. (N. aut.)

printre ocnaşii deportaţi" ; iată, după părerea doctorului Perlin, şi cauzele : „Bîrne, cu un diametru de şase, opt verşoace şi în lungime de patru stînjeni, sînt transportate de trei oameni stingheriţi de îmbrăcămintea lor groasă şi de drumul înzăpezit ; sforţarea necesitată de transportul acestor bîrne a căror greutate o presupunem a fi de 25, 35 puduri le accelerează peste măsură activitatea aparatului respirator şi circulator" etc.[1]

Dizenteria sau diareea cu sînge s-a înregistrat numai de cinci ori. În anul 1880, la Due, şi în 1887, la Alexandrovsk, au fost epidemii de dizenterie ; în registrele bisericeşti, în perioada de zece ani, au fost înregistrate opt cazuri mortale. În dosarele vechi cu corespondenţă, precum şi în rapoarte, se pomeneşte adesea despre dizenterie, boală care în trecut pare să fi fost tot atît de obişnuită pe insulă ca şi scorbutul. Sufereau şi deportaţii, şi soldaţii, şi populaţia băştinaşă din pricina hranei proaste şi a condiţiilor grele de viaţă.[2]

Pînă în prezent nu s-a înregistrat în Sahalin nici un caz de holeră asiatică. Bolnavi de erizipel şi de gangrenă gazoasă am văzut eu însumi ; după toate semnele, aceste boli nu pot fi stăvilite de spitalele locale. În anul 1889 n-a fost nici un caz de tuse convulsivă. Malaria periodică s-a înregistrat de 428 ori din care mai mult de jumătate îi revine districtului Alexandrovsk. Căldura din casele insuficient aerisite, infectarea solului pe lîngă case, munca în localităţile periodic inundabile şi amplasarea deportaţilor în aceste localităţi sînt cauzele menţionate în raport ca producînd malaria. Toate aceste condiţii nesănătoase se cunosc, dar insula nu lasă impresia unui focar de malarie. Trecînd din izbă în izbă, n-am întîlnit malarici şi nu-mi amintesc ca în vreun sat popu-

[1] Printre altele, în acest raport am găsit următorul amănunt : „Ocnaşii sînt pedepsiţi prea aspru ; după bătaia cu vergile ei sînt aduşi adesea în stare de inconştienţă la spital". (N. aut.)

[2] Doctorul Vasiliev a întîlnit mulţi ghiliaci suferind de dizenterie. (N. aut.)

lația să se fi plîns de această boală. Poate că mulți dintre bolnavii înregistrați au suferit de malarie în patrie și au venit pe insulă cu splina mărită.

În registrele bisericești se semnalează un singur caz de dalac, mortal. Pînă în prezent nu s-a semnalat nici un caz de răpciugă sau hidrofobie.

Mortalitatea cauzată de bolile aparatului respirator se ridică la o treime din totalul morților, iar de tuberculoză, la 15%. Registrele bisericești cuprind însă, numai pe creștinii ortodocși. Dacă vom adăuga și pe mahomedani care de regulă mor aici de tuberculoză, procentul va fi impunător. În orice caz, persoanele mature sînt în Sahalin foarte predispuse la această boală ; este cea mai frecventă și cea mai periculoasă aici. Cei mai mulți tuberculoși mor în decembrie, pe gerurile mari din Sahalin, mor mulți și în martie și aprilie. Cele mai puține cazuri mortale se produc în septembrie și octombrie. Iată evidența celor decedați de tuberculoză, întocmită după vîrstă :

De la	0	pînă	la	20	ani	. . . .	3%
„	„	20	„	„	25	„	. . . .	6%
„	„	25	„	„	35	„	. . . .	43%
„	„	35	„	„	45	„	. . . .	27%
„	„	45	„	„	55	„	. . . .	12%
„	„	55	„	„	65	„	. . . .	6%
„	„	65	„	„	75	„	. . . .	2%

Prin urmare, cei mai expuși morții din cauza tuberculozei sînt bolnavii în vîrstă de 25—35 și 35—45 de ani, adică cei aflați în plină maturitate, în perioada cea mai aptă pentru muncă.[1] Cea mai mare parte a celor decedați de tuberculoză o compun ocnașii (66%). Această majoritate a ocnașilor și a oamenilor aflați la vîrsta de muncă, ne permite să tragem concluzia că mortalitatea frecventă din cauza tuberculozei se datorează mai ales condițiilor proaste de viață, traiului în camerele

[1] Amintesc cititorului că aceste vîrste raportate la totalul populației reprezintă 24,3% și 24,1%. (N. aut.)

comune din închisori și greutăților muncii, care depășesc puterile unui om, silindu-l să și le cheltuiască mai mult decît le poate compensa hrana din închisoare. Clima aspră, condițiile grele de muncă, evadările, detențiunea în carcere, viața chinuită în camerele comune, insuficiența grăsimilor în hrană, dorul de patrie — iată cauzele principale care răspîndesc tuberculoza pe Sahalin.

În anul 1889 s-au înregistrat 246 cazuri de sifilis, dintre care cinci mortale. Toate, după cum menționează raportul, erau cazuri vechi, în faza secundară și terțiară. Sifiliticii pe care mi s-a întîmplat să-i văd lasă o impresie groaznică ; aceste cazuri vechi și netratate demonstrează lipsa totală de supraveghere sanitară care, avînd în vedere numărul mic de deportați, ar putea fi foarte bună. La Rîkovo am văzut un evreu cu o tuberculoză de natură sifilitică. Netratîndu-se de mult, se descompunea treptat sub ochii familiei care îi aștepta cu nerăbdare moartea — și asta se petrecea la o jumătate de verstă de spital ! În registrele bisericești sînt menționate treisprezece cazuri mortale de sifilis.[1]

În anul 1889 au fost semnalate 271 de cazuri de scorbut, dintre care șase mortale. În registrele bisericești sînt menționate 19 cazuri mortale în urma scorbutului. Cu 20, 25 ani în urmă, această boală a fost mult mai frecventă pe insulă decît

---

[1] Cele mai frecvente cazuri de sifilis sînt la Alexandrovsk. În raport, acest fapt este explicat prin aglomerarea peste măsură a deținuților noi veniți și a familiilor lor, a armatei, a meseriașilor, prin sosirea vapoarelor în radă la Alexandrovsk și Due, prin plecarea mai frecventă la munci sezoniere. În raport sînt arătate și măsurile ce s-au luat pentru combaterea acestei boli : 1) Examinarea medicală a ocnașilor la fiecare 1 și 15 ale lunii ; 2) examinarea medicală a loturilor noi sosite pe insulă ; 3) controlul săptămînal al femeilor cu moralitate dubioasă ; 4) supravegherea bolnavilor de sifilis. Dar, cu toate aceste supravegheri și controale, un număr considerabil de sifilitici nu este înregistrat.

Doctorul Vasiliev, trimis în 1869 în Sahalin ca să dea ajutor medical populației băștinașe, n-a întîlnit ghiliaci bolnavi de sifilis. Populația aino denumește sifilisul boala japoneză. Japonezii, care vin în Sahalin pentru pescuit, sînt obligați acum să prezinte consulului un certificat medical că nu sînt bolnavi de sifilis. (N. aut.)

în ultimii zece ani, făcînd multe victime printre soldaţi şi deţinuţi. Unii corespondenţi din trecut, cei care au susţinut înfiinţarea coloniei de deportaţi pe insulă, negau cu desăvîrşire existenţa scorbutului, cîntînd în acelaşi timp osanale leurdei, ca o medicaţie excepţională împotriva acestei boli, adăugînd că populaţia se aprovizionează pentru iarnă cu sute de puduri din această plantă. Totuşi, scorbutul făcea mari ravagii pe atunci pe malul tătăresc şi fără îndoială n-a cruţat nici Sahalinul, unde condiţiile de viaţă nu erau cu nimic mai bune. În momentul de faţă această boală este mai totdeauna adusă de deţinuţii sosiţi cu vasele flotei comerciale. Acest fapt este confirmat şi de raportul medical. Comandantul districtului şi medicul închisorii din Alexandrovsk mi-au povestit că la 2 mai 1890, pe vaporul „Petersburg" au fost aduşi cinci sute de deţinuţi dintre care cel puţin o sută erau bolnavi de scorbut ; jumătate din ei au fost internaţi de medic în spital şi dispensar. Unul dintre aceşti bolnavi, un ucrainean din Poltava, pe care l-am găsit încă în spital, mi-a spus că el s-a îmbolnăvit de scorbut de pe cînd era în închisoarea din Harkov.[1] O altă boală, în afară de scorbut, care se datoreşte tot proastei alimentaţii este senilitatea — boală de care mor în Sahalin oameni încă tineri, în floarea vîrstei. Mor oameni de 27, 30, 35, 43, 46, 47, 48 de ani. Nu cred să fi fost o scăpare a felcerului sau a preotului, deoarece „senilitatea" se repetă de patruzeci şi cinci de ori în registrele bisericeşti ca fiind cauza morţii unor oameni încă tineri, neatingînd vîrsta de 60 de ani. Durata medie a vieţii unui deportat nu este încă stabilită, dar judecînd după aparenţe, deportaţii îmbătrînesc repede ; adesea un ocnaş sau un colonist de patruzeci de ani pare un moşneag.

[1] Şederea prelungită în închisorile din Rusia şi în calele vapoarelor predispun la scorbut şi s-a întîmplat să se îmbolnăvească deţinuţii în masă, curînd după sosirea lor pe insulă. „Ultimul transport de ocnaşi de pe *Kostroma*, scrie unul din corespondenţi, a sosit în bună sănătate, dar acum toţi sînt bolnavi de scorbut" (*Vladivostok*, 1885, nr. 30). (N. aut.)

Pentru bolile nervoase, deportații apelează destul de rar la ajutorul medicului. Bunăoară, în anul 1889, au fost înregistrate numai 16 cazuri de nevralgii și spasme nervoase.[1] Se pare că sînt tratați numai bolnavii aduși de cineva la spital. Au fost în total 24 de cazuri de congestie cerebrală, apoplexie și paralizie, dintre care 10 mortale, 31 de cazuri de epilepsie și 25 de debilitate mintală. După cum am mai spus, bolnavii psihici nu sînt ținuți în saloane speciale. Am văzut cum cîțiva dintre aceștia erau internați la Korsakovsk împreună cu sifiliticii și mi s-a spus chiar că unul a fost contaminat de sifilis ; alții trăiau în libertate și munceau împreună cu cei sănătoși, conviețuiau, evadau și erau judecați ca și cum ar fi fost normali. Am întîlnit eu însumi destul de mulți nebuni prin sate și posturi. Îmi amintesc că la Due, un fost soldat vorbea mereu despre oceane cerești și aeriene, despre fiica lui, Nadejda, și despre șahul Persiei, destăinuind cui voia să-l asculte că el l-a omorît pe dascălul de la biserica din Krestovozdvijenskoe. În prezența mea, la Vladimirovka, un oarecare Vetreakov, care își ispășise cinci ani de muncă silnică, s-a apropiat, cu o expresie tîmpă pe față, de administratorul coloniei, domnul I., întinzîndu-i prietenește mîna. „Cum, tu îmi întinzi mie mîna ?" s-a mirat domnul I. Pînă la urmă s-a lămurit că Vetreakov venise să-l întrebe dacă n-ar putea să primească de la stat un topor. „Vreau să-mi fac o colibă și apoi să-mi clădesc o izbă", a spus el. Vetreakov era cunoscut de mult ca nebun, paranoic, fusese examinat și de medic. L-am întrebat cum îl cheamă pe tatăl său. Mi-a răspuns : „Nu știu". Și totuși i s-a dat un topor. Nu mai vorbesc de cazuri de dereglări psihice, de forme inițiale de paralizie progresivă și altele,

[1] Un ocnaș care se plînge de migrenă sau sciatică poate fi ușor bănuit că simulează și riscă să nu fie primit în spital. Am văzut odată cum un grup de ocnași îi cerea directorului închisorii să-i trimită la spital, dar acesta îi refuza pe toți, fără să cerceteze dacă sînt bolnavi sau nu. (N. aut.)

unde este nevoie de un diagnostic medical mult mai aprofundat. Toţi aceştia muncesc şi trec drept sănătoşi. Unii vin pe insulă bolnavi sau cu germenele bolii ; aşa, de exemplu, în registrele bisericeşti este înregistrat ocnaşul Gorodov mort de paralizie progresivă ; el fusese condamnat pentru omor cu premeditare, dar poate că şi atunci cînd îl săvîrşise era bolnav. Alţii se îmbolnăvesc pe insulă, unde în fiecare zi şi în fiecare ceas sînt destule motive care pot înnebuni un om cu sistemul nervos zdruncinat.[1]

În anul 1889 au fost înregistrate 1.760 cazuri de îmbolnăvire a tractului gastro-intestinal. În răstimp de zece ani au murit 338 inşi ; din acest număr 66% au fost copii. Lunilor celor mai periculoase pentru copii, iulie şi mai ales august, le revine a treia parte din copiii decedaţi. Şi în rîndul celor maturi cazurile de deces din cauza bolilor gastro-intestinale sînt mai frecvente în luna august, poate datorită pasajului periodic de peşte care se produce în această lună, cînd peştele se consumă peste măsură de mult. Gastrita este aici o boală obişnuită. Ocnaşii originari din Caucaz se plîng veşnic că „îi doare la lingurică", vomînd şi după pîinea de secară şi după ciorba de la cazan.

În decursul anului 1889, cazuri de boli de femei au fost înregistrate puţine, numai 105. Totuşi, în colonie, aproape toate femeile sînt bolnave. În procesul-verbal, încheiat de o comisie care se ocupa de aprovizionarea ocnaşilor, la lucrările căreia participa şi inspectorul sanitar, se menţiona printre altele : „Aproximativ 70% dintre femeile condamnate la muncă silnică suferă de boli ginecologice în stare cronică". Se întîmpla uneori că la sosirea unui lot nou de deţinute, toate femeile, fără excepţie, să fie găsite bolnave.

Dintre bolile de ochi, cea mai frecventă este conjunctivita. Forma epidemică a acestei boli nu

[1] De exemplu remuşcările, dorul de patrie, pedepsele corporale, singurătatea şi toate neplăcerile ocnei... (N. aut.)

poate fi stîrpită în rîndurile populației băștinașe.[1] În privința bolilor mai grave de ochi n-aș putea să precizez nimic, deoarece în raportul medical toate cazurile acestea sînt totalizate împreună: 211 cazuri. Pot spune numai că am întîlnit oameni cu un ochi lipsă, cu albeață sau orbi; am văzut și copii orbi.

Pentru diferite traumatizări, fracturi, luxații și alte cazuri asemănătoare, au apelat la ajutorul medicului în decursul anului 1889, 1.217 inși. Toate aceste traumatizări survin în timpul muncii, în timpul evadărilor (răni de gloanțe), le provoacă diferitele accidente sau bătăile. În acest din urmă grup se înglobează și cele patru cazuri, cînd au fost aduse la spital femei deportate bătute de concubinii lor.[2] Au fost înregistrate 290 cazuri de bolnavi degerați.

Cazuri de moarte nenaturală în rîndurile populației ortodoxe s-au produs 170, în răstimp de zece ani. Dintre acești morți, douăzeci au fost executați prin spînzurare, doi au fost spînzurați nu se știe de cine, iar douăzeci și șapte s-au sinucis; în Sahalinul de Nord găsim cazuri de sinucidere prin împușcare (un om s-a împușcat cînd era de pază), iar în Sahalinul de Sud otrăviri cu omag. Sînt mulți înecați, înghețați, striviți de copaci și odată un om

---

[1] Din raportul doctorului Vasiliev: „La ghiliaci cauza acestei boli o constituie mai ales contemplarea îndelungată a întinderilor înzăpezite. Știu din experiență că avînd mereu în față, cîteva zile, întinderi mari de zăpadă, poți căpăta o inflamație blenoreică a mucoasei ochiului". Deportații sînt foarte predispuși la diferite boli de ochi. Cîteodată ei capătă în masă, „orbul găinilor", merg seara pipăindu-și drumul și ținîndu-se unul de altul. (N. aut.)

[2] Cel care a întocmit raportul adaugă drept comentariu la aceste cazuri: „Repartizarea femeilor deportate la coloniști are un caracter de obligativitate forțată pentru femei". Unii ocnași, ca să nu fie trimiși la muncă, se schilodesc, tăindu-și, de exemplu, cu toporul degetele de la mîna dreaptă. Deosebit de inventivi în această privință sînt simulanții; ei își aplică pe corp monede încinse, lasă să le degere înadins picioarele sau folosesc un fel de praf caucazian care presărat pe o rană mică sau chiar pe o zgîrietură, dă naștere unei ulcerații murdare și purulente. Unul și-a introdus în uretră tutun etc. Cel mai mult simulează chinezii, trimiși aici din regiunea Primorie. (N. aut.)

a fost sfîşiat de urs. Afară de paralizia cordului, de infarctul miocardic, apoplexii, paralizii generale etc., în registrele bisericeşti se mai menţionează 17 morţi „subite" ; dintre acestea mai mult de jumătate s-au produs la vîrsta dintre 22 şi 40 de ani şi numai unul avea peste 50 de ani.

Iată tot ce pot să spun despre maladiile în colonia deportaţilor. Cu tot caracterul slab ce-l prezintă aici bolile infecţioase, nu pot să le consider totuşi lipsite de importanţă, chiar dacă nu m-aş baza decît pe cifrele arătate mai sus. În anul 1889 au apelat la ajutorul medical 11.309 inşi, dar avînd în vedere că majoritatea ocnaşilor trăiesc şi muncesc în timpul verii departe de închisori, unde doar loturile mari beneficiază de asistenţă medicală şi, deoarece grosul coloniştilor sînt lipsiţi de putinţa de a se deplasa pînă la spital, din pricina distanţelor mari şi a timpului prost, această cifră se referă mai ales la populaţia din posturi şi din apropierea centrelor sanitare. După datele raportului, în anul 1889 au decedat 194 inşi sau 12,5 dintr-o mie. Aceste date ar putea genera frumoase iluzii în privinţa stării sanitare din Sahalin, apreciind insula ca fiind cel mai sănătos loc din lume. Dar trebuie luaţi în consideraţie şi alţi factori : în condiţii normale, mai mult de jumătate din cazurile de moarte revin copiilor, iar bătrînilor ceva mai puţin de un sfert ; în Sahalin sînt foarte puţini copii, iar bătrîni aproape de loc, aşadar coeficientul de 12,5 la mie priveşte în realitate numai vîrstele mijlocii, cînd omul este în puterea vîrstei ; afară de aceasta, procentajul real este mult mai mare, deoarece la calcul s-a avut în vedere o populaţie de 15.000 suflete, adică cel puţin o dată şi jumătate mai numeroasă decît populaţia reală.

În momentul de faţă sînt în Sahalin trei spitale, cîte unul în fiecare district : la Alexandrovsk, la Rîkovo şi Korsakovsk. Iar izbele sau camerele unde sînt internaţi bolnavii cu forme mai uşoare se numesc dispensare. Fiecare district are cîte un medic ; întreaga organizaţie este în mîinile unui

medic primar, doctor în medicină. Garnizoanele au spitalele lor proprii și medicii lor, și se întîmplă de multe ori ca medicii militari să îndeplinească temporar funcția medicului de închisoare; astfel, pe cînd mă aflam acolo, din cauza absenței medicului-șef care plecase la o expoziție a penitenciarelor și a medicului închisorii care își dăduse demisia, spitalul din Alexandrovsk a fost condus de medicul militar. Tot astfel și la Due, în timpul unor execuții, medicul militar a înlocuit pe medicul închisorii. Spitalele din Sahalin sînt organizate conform statutului spitalelor civile și întreținute din fondurile închisorii.

Voi spune cîteva cuvinte despre spitalul din Alexandrovsk. Este compus din cîteva clădiri construite după sistemul barăcilor [1] și calculat pentru 180 de paturi. Prima dată, cînd m-am dus să văd spitalul, era o zi frumoasă. Barăcile noi, făcute din bîrne groase, mirosind plăcut a brad, luceau la soare. În farmacie totul este nou, totul strălucește, se află chiar un bust al lui Botkin mulat după fotografie de unul din ocnași. „Nu prea seamănă", spune felcerul, privind bustul. După cum se întîmplă de obicei, în farmacie stau cîteva lăzi imense cu *cortex* [2]-uri și *radix* [3]-uri, mai mult de jumătate din ele bune de aruncat. Trec mai departe în barăcile, unde se află internați bolnavii. Aici, pe locul de trecere între două șiruri de paturi, podeaua este acoperită cu crengi de brad. Paturile sînt de lemn. Într-un pat stă un ocnaș din Due tăiat la gît; rana e lungă de aproape doi centimetri, e uscată și deschisă larg, la respirație se aude șuieratul aerului. Bolnavul se plînge că în

[1] Spitalul ocupă o suprafață de 8.574 stînjeni pătrați și este compus din 11 clădiri, grupate în felul următor: 1) Corpul administrativ care cuprinde farmacia, sala de operații și camera de internare a bolnavilor, 4 barăci-saloane, bucătăria cu secția femeilor pe lîngă ea și o capelă; propriu-zis, numai acest corp este denumit spital. Urmează: 2) două corpuri pentru sifilitici, femei și bărbați, cu bucătărie proprie și o cameră pentru supraveghetori și 3) două corpuri ocupate de secțiile de boli epidemice. (N. aut.)

[2] Coajă (lat.) (n. t.).

[3] Rădăcină (lat.) (n. t.).

timpul muncii un mal surpat l-a acoperit și i-a strivit șoldul ; a cerut să fie internat în dispensar, dar felcerul nu l-a primit ; atunci, neputînd să suporte această nedreptate, a încercat să se sinucidă, tăindu-și gîtul. Rana n-a fost pansată și omul e lăsat în voia soartei. În patul din dreapta, lîngă acest bolnav, zace, la o distanță de vreo doi metri și jumătate, un chinez cu o gangrenă. La stînga, un ocnaș cu erizipel... În colț, un altul cu erizipel... În secția de chirurgie bolnavii au pansamentele murdare, făcute cu fețe foarte suspecte la vedere, ca și cum cineva le-ar fi călcat cu picioarele. Felcerii și tot personalul sînt nedisciplinați, nu înțeleg întrebările ce le pui și lasă o impresie proastă. Numai ocnașul Sozin, care a fost în libertate felcer și cunoaște organizarea spitalelor din Rusia, pare în toată foiala aceasta sanitară singurul om a cărui comportare nu face de rîs pe Esculap.

Ceva mai tîrziu mă ofer să examinez pe bolnavii ambulatorii. Cabinetul e nou, lîngă farmacie; miroase a lemn proaspăt și a lac. Masa doctorului este despărțită printr-un grilaj de lemn ca într-un birou de bancă, astfel, în timpul vizitei bolnavul nu se poate apropia și de cele mai multe ori medicul îl examinează de la distanță. La masă, lîngă medic stă felcerul, nu scoate o vorbă din gură și se joacă mereu cu creionul, ca un asistent la examen. Tot în cabinet, lîngă ușa de intrare stă un gardian înarmat cu revolver și se foiesc niște mujici și femei. Forfota aceasta intimidează pe bolnavi și cred că nici un sifilitic și nici o femeie nu vor avea curajul să vorbească despre boala lor în prezența acestui gardian înarmat și a mujicilor. Bolnavi sînt de altfel puțini. Toți, fie că au *febris sahalinensis* sau exeme, fie că „îi doare la linguriсă", sau sînt simulanți, toți cer să fie scutiți de muncă. Este adus un băiețaș cu o rană purulentă la gît. Trebuie făcută o incizie. Cer un scalpel. Felcerul și doi mujici sar de pe locurile lor și aleargă nu știu unde ; peste cîteva minute

se întorc şi-mi aduc scalpelul. Instrumentul este bont, dar mi se spune, cu mirare, că lăcătuşul l-a ascuţit de curînd. Felcerul şi mujicii fug din nou şi peste două, trei minute de aşteptare îmi aduc un alt scalpel. Încerc să fac incizia, dar nici instrumentul acesta nu este ascuţit. Cer soluţia de acid fenic — mi se dă, dar după o aşteptare destul de lungă. Se vede bine că acest antiseptic nu e prea des folosit aici. Nu au nici lighean, nici vată rulată, nici sonde, nici foarfece bun şi nici chiar apă în cantitate îndestulătoare.

Numărul mediu de bolnavi, care vin la vizită medicală, este de 11 pe zi, iar media anuală (pe cinci ani) 2.581. Numărul mediu al bolnavilor internaţi, pe zi, este de 138. Spitalul are un medic-şef [1], un medic-secund, doi felceri, o moaşă (una singură pentru două districte, iar ca personal de serviciu, un număr înspăimîntător : 68 de persoane — 48 bărbaţi şi 20 femei. În anul 1889 s-au cheltuit pentru acest spital 27.832 de ruble şi 96 copeici.[2] După raportul din 1889, în cele trei districte

[1] Tot el este şeful serviciului medical. (N. aut.)

[2] Lenjeria de corp şi de pat a costat 1.795 ruble şi 26 copeici, hrana bolnavilor, 12.832 de ruble şi 94 copeici ; doctoriile, instrumentele chirurgicale şi aparatele medicale, 2.309 ruble şi 60 copeici ; cheltuielile administrative s-au ridicat la 2.500 ruble şi 16 copeici, iar salariile personalului medical la suma de 8.300 ruble. Reparaţiile clădirilor spitalului se fac din fondurile închisorii iar personalul de serviciu necalificat este gratuit. Vă rog să faceţi acum o comparaţie. Spitalul zemstvei din oraşul Serpuhov, gubernia Moscovei, un spital *perfect* utilat, satisfăcînd întru totul cerinţele ştiinţei moderne, unde numărul mediu al bolnavilor internaţi în anul 1893 a fost de 42 pe zi, iar al bolnavilor ambulatorii 36,2 (13.278 pe an) şi, unde se fac aproape zilnic intervenţii chirurgicale serioase, se urmăresc epidemiile, se execută operaţiuni şi se ţine o evidenţă riguroasă, acesta fiind cel mai bun spital din judeţ, întreţinerea lui a costat în 1893 — 12.803 ruble şi 17 copeici. În această sumă se cuprind şi taxele de asigurare, şi reparaţiile în valoare de 1.298 de ruble, precum şi salariile personalului de serviciu, care au însumat 1.260 ruble (vezi *Organizarea reţelei medico-sanitare a zemstvei din judeţul Serpuhov, pe anii 1892—1893).* Serviciul medical costă în Sahalin foarte scump, deşi spitalele sînt dezinfectate „afumîndu-se cu clor", ventilaţia lipseşte, iar în privinţa hranei, am văzut supa care se dă la Alexandrovsk bolnavilor : o fiertură foarte sărată, pregătită din carne conservată în saramură. Pînă în ultimul timp, invocîndu-se „insuficienţa vaselor şi proasta funcţionare a bucătăriilor", hrana bolnavilor se lua din cazanul comun al închisorii. (Ordinul guvernatorului insulei nr. 66, 1890.) (N. aut.)

s-au făcut 21 de cercetări medico-legale și autopsii. Au fost examinați 7 accidentați, 58 de femei gravide, precum și 67 de deținuți cărora li s-a stabilit capacitatea de a suporta pedepse corporale.

Extrag mai departe date din același raport cu privire la inventarul sanitar. Cele 3 spitale erau înzestrate cu : o trusă ginecologică, o trusă laringoscopică, 2 termometre maximale, ambele sparte, termometre „pentru măsurarea temperaturii corpului" — 9 bucăți, din care 2 sparte, un termometru pentru „măsurarea temperaturii înalte", un troacar, trei seringi Pravaț — una din ele cu acul rupt ; 29 irigatoare de alamă, 9 foarfeci din care două rupte ; 34 tuburi de clismă, 1 tub de drenaj ; 1 mojar mare cu pistil — crăpat ; 1 curea pentru ascuțit brice și 14 ventuze pentru scarificații.

Din *„Situația intrărilor și ieșirilor de medicamente în spitalele civile din insula Sahalin"* rezultă că în cele trei districte s-au consumat de la începutul anului : 36½ puduri de acid clorhidric, 26 de puduri de clorură de var, 18½ funturi acid fenic. Aluminium crudum s-a consumat 56 de funturi, iar camfor peste 1 pud. Mușețel 1 pud și 9 funturi, 1 pud și 8 funturi de chinină, iar piper roșu 5½ funturi (cît alcool s-a consumat, în *„Situație"* nu scrie). Afară de asta s-au întrebuințat : 1 pud de coajă de stejar, 1½ puduri mentă, 1½ puduri de arnică, 3 puduri de nalbă mare, 3½ puduri terebentină, 3 puduri de ulei de măsline, 1 pud și 10 funturi de untdelemn, ½ pud iodoform. În total, fără a socoti acidul clorhidric, alcoolul, materialul dezinfectant și pansamentele, au fost întrebuințate, după datele din *„Situație"*, 63½ puduri de medicamente ; populația Sahalinului poate deci să fie mîndră că în 1889 a consumat această cantitate imensă.

Dintre articolele legii, cele cu privire la sănătatea deportaților, voi cita două : 1) muncile care dăunează sănătății nu se admit, chiar dacă și le aleg deținuții (Hotărîrea Consiliului de Stat cu înalta aprobare, din 6 ianuarie 1886, art. 11), și

2) femeile însărcinate, pînă la naştere, iar cele care au născut, pînă la trecerea termenului de patruzeci de zile după naştere, sînt complet scutite de muncă. După acest termen, femeile care alăptează vor fi puse la munci uşoare în măsura în care nu dăunează sănătăţii mamei sau a copilului alăptat. Femeilor deportate li se dă un termen de 1 an şi jumătate pentru alăptare. Art. 297 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi"*, 1890.

LUCRĂRI
CARE NU AU FOST INCLUSE
de A. P. CEHOV
ÎN CULEGEREA DE „OPERE"

INSEMNĂRI DIN SIBERIA

I

— De ce la voi în Siberia este atît de frig ?

— Așa a vrut dumnezeu ! răspunde surugiul.

E luna mai, în Rusia înverzesc pădurile, cîntă privighetorile, în sud au înflorit de mult salcîmii și liliacul, iar aici pe drumul de la Tiumen la Tomsk pămîntul e ca piatra, pădurile golașe, peste lacuri se întinde gheața mată, iar pe maluri și în rîpe mai stăruie încă zăpada...

În schimb, niciodată în viață n-am mai văzut atîta vînat. Mă uit la cîrdurile de rațe sălbatice, cum umblă de colo-colo pe cîmp, cum înoată în bălțoace și în șanțurile de pe lîngă drum, cum se înalță în zbor îndată ce trăsura se apropie și cum se îndreaptă, cu bătăi lenețe de aripi, spre pădu-ricea de mesteceni. În liniștea din jur răsună de-odată un sunet melodic cunoscut ; privești în sus și vezi trecînd pe deasupra capului o pereche de cocori ; fără să știi de ce, te cuprinde tristețea. Au mai trecut în zbor gîște sălbatice, apoi un șir de lebede frumoase, albe ca zăpada... Peste tot se aude glasul tînguitor al lișițelor și plînsul pes-cărușilor...

Am întrecut două căruțe cu coviltir și un pîlc de mujici și femei. Sînt strămutații.

— Din ce gubernie sînteți ?

— Din Kursk.

La urma tuturor își tîrăște pașii un mujic care nu seamănă cu ceilalți. Barba îi este rasă, mustățile cărunte și la spate, pe suman, are o clapă ciudată ; sub amîndouă brațele duce cîte o vioară învelită în basma. Nu mai e nevoie să-l întrebi cine este și de unde are viorile. Nepriceput la treabă, fluşturatic, bolnăvicios, simțitor la frig, molîu și plăcîndu-i votca, toată viața și-a trăit-o ca un om de prisos, un om de care nimeni nu are nevoie. La început l-a întreținut tatăl, apoi fratele. Lui nu i s-a dat nici pămînt, nici nu l-au însurat... Un mototol ! Un om de nimic ! La lucru înțepenea de frig, după două păhărele se amețea, înșira vrute și nevrute și nu știa decît să cînte la vioară și să-și facă de lucru cu copiii pe cuptor. Cînta și la cîrciumă, și la nunți, și pe ogoare, și, ah ! cum mai cînta. Dar iată că fratele și-a vîndut casa și vitele, toată gospodăria și pleacă împreună cu familia în îndepărtata Siberie. Și becherul pleacă și el, căci n-are unde să se ducă în altă parte. A luat cu dînsul amîndouă viorile... Cînd va sosi la locul destinației, va suferi cumplit de gerul siberian, și pînă la urmă, neputîndu-i rezista, se va stinge nebăgat în seamă de nimeni ; iar viorile lui, care altădată au înveselit și au întristat satul natal, vor fi vîndute pentru cîțiva gologani vreunui conțopist sau deportat ; copiii străinului vor rupe strunele, vor strica călușul și vor turna apă într-însa... Unchiașule, unde te duci ? Întoarce-te !

Un grup de strămutați mai întîlnisem atunci cînd mergeam cu vaporul pe Kama. Îmi amintesc de un mujic cu barbă bălaie, om de vreo patruzeci de ani, care ședea pe o bancă pe puntea vasului ; la picioarele lui își pusese sacii cu boarfele familiei, pe saci stăteau culcați copiii în opincuțe și se strîngeau înfrigurați sub vîntul rece care bătea dinspre malul pustiu al Kamei. Fața omului părea că spune : „M-am resemnat !" Privirea îi sticlea ironic dar această ironie era îndreptată în interior, spre propriul său suflet, spre toată viața lui trăită care l-a înșelat atît de amarnic.

— Mai rău n-o să fie ! spunea el zîmbind numai cu buza de sus.

Nu i-am răspuns nimic, nu l-am întrebat nimic, dar peste o clipă a repetat :

— Mai rău n-o să fie !

— Ba o să fie ! a rostit atunci de pe altă bancă un mujic roşcovan cu privirea ageră ; nu era un strămutat. O să fie mai rău, îţi spun !

Dar aceştia, care merg agale pe drum, pe lîngă care, tac. Feţele lor sînt triste, îngîndurate... Mă uit la ei şi mă gîndesc : să rupi pentru totdeauna cu o viaţă care ţi se pare trăită anapoda, să te desprinzi de ţinutul tău natal, de cuibul în care te-ai născut şi ai crescut, poate numai un om extraordinar, un erou...

Ceva mai tîrziu, întrecem un convoi de deţinuţi. Zornăind din lanţuri merg pe drum treizeci, patruzeci de ocnaşi, străjuiţi de o parte şi de alta de soldaţi cu puşti şi urmaţi de două căruţe. Unul din deţinuţi seamănă cu un preot armean, iar pe un altul, cu picioare lungi, cu nas coroiat şi frunte înaltă, îmi pare că l-am văzut cîndva într-o farmacie, la tejghea ; un al treilea are faţa palidă, suptă şi serioasă, ca de călugăr ascet. Nu ai cînd să-i priveşti pe toţi. Deţinuţi şi soldaţi sînt la fel de istoviţi : drumul e prost, nu mai au putere să păşească... Pînă la satul unde vor înnopta au mai rămas încă vreo zece verste. Acolo, la sosire, au să îmbuce în grabă ceva, au să bea un ceai, apoi se vor prăbuşi pe un pat ca să doarmă. Trupurile le vor fi pe loc asaltate de ploşniţe, acest cumplit duşman al oamenilor care cad de oboseală şi de somn.

Spre seară pămîntul începe să îngheţe şi noroiul se întăreşte ca piatra. Trăsurica saltă, zdrăngăne şi scîrţîie pe diferite tonuri. E frig ! În cale nu dai de nici o casă, nu întîlneşti nici un drumeţ... În tot văzduhul întunecat nu se simte nici o mişcare, nici o adiere ; se aude doar cum trăsurica loveşte pămîntul îngheţat, şi cînd aprinzi o ţigară, de pe

lîngă drum se înalță, cu zgomot, două, trei rațe sălbatice trezite de flacără...

Ne apropiem de rîu. Trebuie să-l trecem cu un bac. Pe mal nici țipenie de om.

— Au plecat pe malul celălalt, arză-i-ar focul! spune înciudat surugiul. Hai, înălțimea ta, să urlăm.

Să țipi de durere, să plîngi, să chemi în ajutor, sau îndeobște să chemi pe cineva — aici înseamnă să urli, de aceea, în Siberia nu urlă numai lupii, dar și vrăbiile și șoarecii. „L-a prins pisica — și urlă", se spune despre șoarece.

Începem să urlăm. Rîul e lat și prin întuneric nici nu se vede malul celălalt... Din pricina umezelii din preajma rîului îți îngheață picioarele, apoi tot trupul... Urlăm o jumătate de oră, o oră, și bacul tot nu vine. Curînd încep să mă plictisesc și de apă și de stelele risipite pe tot cuprinsul cerului și de această liniște grea, ca de mormînt. De plictiseală leg vorba cu moșul și aflu de la el că s-a însurat la șaisprezece ani și a avut optsprezece copii, din care i-au murit numai trei și că atît tatăl, cît și mamă-sa mai sînt în viață, că amîndoi sînt „chirjaci", adică aparțin sectei rascolnicilor, nu fumează și în tot lungul vieții lor nu au văzut nici un alt oraș afară de Ișim, dar că el, moșul, s-a mai lăsat de obiceiurile părintești și s-a dedat patimei fumatului. Mai aflu apoi că în rîul acela întunecat și posomorît sînt păstrăvi, somni, mihalți, știuci, dar de prins pește, nu are cine să prindă și nici cu ce.

În sfîrșit, se aude un plescăit și pe rîu se ivește ceva întunecat și greoi. E bacul. Pare un șlep mic. Pe el vîslesc vreo cinci inși și vîslele lor lungi, cu palete late, seamănă, perechi-perechi, cu niște clești de rac.

Acostînd la mal, vîslașii încep întîi și-ntîi să înjure. Înjură cu răutate, fără nici o pricină, pesemne încă buimaci de somn. Ascultîndu-le înjurăturile, s-ar putea crede că nu numai surugiul meu, caii, și ei înșiși, ci și apa și bacul și vîslele

au mame. Înjurăturile cele mai blînde şi mai inofensive sînt „Arză-te-ar focul să te arză" sau „Arde-te-ar în bot". Despre ce fel de arsură o fi vorba aici, n-am înţeles, deşi am întrebat. Sînt îmbrăcat într-o scurtă îmblănită, am cizme groase şi port căciulă ; în întuneric nu se vede că sînt „înălţimea voastră" şi unul din vîslaşi îmi strigă răguşit :

— Bă, tu, zdrelitule, ce stai gură-cască ? Deshamă rotaşul !

Urcăm pe bac. Barcagiii apucă vîslele înjurînd. Ei nu sînt ţărani localnici ci ocnaşi deportaţi, trimişi aici de obşte pentru că duceau o viaţă destrăbălată. În satul siberian în care au fost repartizaţi, n-au prins rădăcini — le-a fost urît ; nu ştiu să are ogoarele, ori s-au dezobişnuit de muncă, şi nici nu le e drag pămîntul străin. Aşa încît au venit aici la rîu să transporte bacul. Chipurile lor de beţivi sînt pocite, tumefiate de bătăi. Şi ce priviri au ! Se vede bine că aceşti oameni încă din timpul cît au mers plutind încoace pe barcasurile deţinuţilor, înlănţuiţi perechi-perechi, cu cătuşele şi mergînd din etapă în etapă pe drum, înnoptînd în izbe, în care trupurile le erau arse de înţepăturile ploşniţelor, încă de pe atunci inimile lor s-au împietrit, iar acum, trudind zi şi noapte în apa rece fără să vadă nimic dincolo de malurile golaşe, şi-au pierdut pentru totdeauna şi bruma de căldură sufletească ce o mai avuseseră ; nu le-a mai rămas în viaţă decît votca ; femeia şi votca... Pe lumea asta ei nu mai sînt oameni, ci fiare, iar după părerea unchiaşului-surugiu, pe lumea cealaltă va fi şi mai rău de ei : vor nimeri în iad, pentru ispăşirea păcatelor.

II

Din satul mare Abatskoe (la 375 verste de la Tiumen), în noaptea de 5 spre 6 mai, îmi mînă trăsura un bătrîn, om ca de şaizeci de ani ; cu

puţin înainte de a înhăma, a făcut o baie de aburi şi şi-a pus ventuze scarificate. Pentru ce ventuze? Îl doare mijlocul. E foarte vioi pentru vîrsta lui şi vorbăreţ, dar de umblat, umblă tare greu, de parcă ar suferi de tabes dorsal.

Călătoresc într-o brişcă descoperită, înaltă, înhămată cu doi cai. Bătrînul flutură biciul în aer şi îndeamnă căluţii, dar strigătul lui nu mai e cum a fost, seamănă mai mult cu un piuit de porumbel egiptean.

De o parte şi de alta a drumului şi la mare depărtare, spre muchia zării, se văd focuri cu limbi ondulate ca nişte şerpi : arde iarba de anul trecut ; localnicii o incendiază aici dinadins. Iarba e umedă şi arde greu, din care pricină şerpii de foc înaintează încet, rupîndu-se şi stingîndu-se pentru a izbucni din nou. Focurile scot roiuri de scîntei şi deasupra fiecăruia se înalţă un nor alb de fum. E un spectacol frumos, cînd vîlvoarea cuprinde dintr-o dată un cîmp cu iarbă înaltă ; o trombă de foc de cîţiva stînjeni se ridică atunci deasupra pămîntului, azvîrle spre cer un rotocol gros de fum şi cade apoi repede, ca şi cum ar intra în pămînt. Privelişteа e şi mai frumoasă, cînd şerpii de foc se strecoară prin mestecăniş ; toată pădurea se luminează atunci de la un capăt la altul, trunchiurile albe ale copacilor se văd deslușit şi umbrele mestecenilor alternează cu petele luminoase ale focului. Frumuseţea acestei iluminaţii te sperie puţin.

Zdrăngănind pe drumul îngheţat, plin de hîrtoape, vine spre noi în goană troica poştei. Bătrînul se dă grăbit mai spre dreapta şi pe lîngă noi trece ca vîntul o căruţă mare şi grea, în care stă surugiul de schimb. Dar iată că se aud noi tropote şi grohote : vine o altă troică şi tot în goana mare. Ne grăbim să întoarcem caii spre dreapta dar spre marea mea nedumerire şi spaimă, troica din faţă, nu ştiu din ce pricină, coteşte nu spre dreapta ei, ci spre stînga şi astfel vine glonţ

spre noi. Ce se va întîmpla dacă ne ciocnim ? Abia am timp să-mi pun întrebarea că se aude un trosnet asurzitor, perechea noastră de cai și troica poștei se amestecă într-o singură masă întunecată, brișca mea e ridicată în sus și eu cad pe pămînt, iar peste mine se prăvălesc toate valizele și boccelele mele... Stînd ameţit pe jos, aud că vine în goană a treia troică. „Ei, îmi zic eu, asta mă dă gata !" Dar, slavă domnului, nu eram schilodit, loviturile primite nu fuseseră atît de dureroase ca să nu mă pot scula. Sărind în sus și fugind în lături încep să ţip din răsputeri :

— Stai, stai !

De pe fundul căruţei poștei se ridică un om care apucă hăţurile și a treia troică se opreşte chiar lîngă lucrurile mele.

Vreo două minute se scurg în tăcere. Sîntem cu toţii atît de năuciţi încît nu ne putem da seama ce s-a întîmplat. Hulubele sînt rupte, hamurile la fel, arcurile cu zurgălăi se tăvălesc pe jos, caii suflă din greu ; și caii sînt zăpăciţi și s-ar părea că au primit lovituri serioase. Oftînd din rărunchi, bătrînelul meu se ridică de pe jos ; primele două troici se întorc, se apropie și a patra troică, apoi a cincea...

Urmează niște înjurături cumplite.

— Arză-te-ar focul să te arză ! urlă surugiul care s-a ciocnit cu noi. Arde-te-ar în bot ! Unde ţi-au fost ochii, cîine bătrîn ?

— Da' a cui e vina ? ţipă plîngăreţ bătrînelul. Tu eşti vinovat și tot tu înjuri ?

Din ceea ce se poate deslușI printre blesteme, am înţeles că pricina ciocnirii a fost următoarea : Spre Abatskoe se întorceau cinci troici care duseseră poșta ; după regulă, la întoarcere trebuiau să mîne la pas, dar surugiul din faţă plictisindu-se și dorind să ajungă mai repede la căldură, a început să gonească din răsputeri. Ceilalţi patru surugii dormeau, lăsîndu-și caii în voia lor ; atunci, luîn-

du-se după troica din față, caii de la celelalte patru troici au rupt-o și ei la fugă. Dacă aș fi adormit în brișcă sau dacă a treia troică ar fi urmat numai-decît după a doua, n-aș fi scăpat atît de ieftin.

Surugiii înjură în gura mare, pot fi auziți pînă la zece verste. Înjură înspăimîntător. Cîtă inventivitate, răutate și necurățenie sufletească au fost necesare pentru a ticlui aceste cuvinte și fraze urîte, care au drept scop să jignească și să pîngărească în om tot ce-i este mai sfînt, mai drag! Așa știu să înjure numai surugiii și barcagiii din Siberia, se spune că au învățat de la deținuți. Cel mai tare și mai crunt înjură surugiul vinovat.

— Ia, nu mai înjura, prostule! îl dojenește unchiașul.

— Da' de ce să nu înjur? se răstește surugiul cu pricina, un flăcău de vreo nouăsprezece ani, apropiindu-sé cu un aer amenințător de bătrîn și oprindu-se în fața lui. Hai?

— Ia, vezi, ia vezi!

— Și dacă vreau? Ce, crezi că m-ai speriat?! Acuși pun mîna pe hulubă și te ard cu ea, zdreanță ce ești!

Cearta se înteține și mă tem să nu se ajungă la bătaie. În pîcla premergătoare zorilor, în mijlocul acestor oameni dezlănțuiți, la lumina focurilor apropiate și îndepărtate care înghit iarba dar nu încălzesc de loc aerul rece al nopții, lîngă caii neliniștiți și nărăvași care s-au îngrămădit toți la un loc, nechezînd, simt că mă pierd, am o senzație de singurătate greu de definit.

Bombănind și ridicîndu-și mult picioarele — din cauza bolii — bătrînul se foiește în jurul brișteі și al cailor, dezleagă de pe oriunde poate frînghiuțe și cureluțe pentru a lega oiștea ruptă, apoi, aprinzînd chibrit după chibrit se tîrăște pe burtă căutînd pe jos șleaul. Mi-a luat și curelele cu care îmi legasem bagajul. Spre răsărit au început să se aprindă zorii, în jur țipă de mult gîștele sălbatice trezite din somn, în sfîrșit pleacă și surugiii poștei,

iar noi tot mai stăm în mijlocul drumului și ne mocoșim cu reparatul trăsurii. Am încercat s-o luăm din loc, dar oiștea ruptă — trosc ! — s-a desfăcut din nou și iarăși trebuie să stăm... E frig !

Cu chiu cu vai, purtînd caii la pas, izbutim să ajungem în sat. Ne oprim în fața unei izbe cu un cat.

— Ilia Ivanîci, ți-s caii acasă ? strigă bătrînul.

— Acasă ! îi răspunde o voce surdă de după geam.

Înăuntru mă întîmpină un om înalt, desculț, cu cămașă roșie, care îmi zîmbește somnoros.

— M-au dat gata ploșnițele, prietene ! îmi spune scărpinîndu-se și zîmbind și mai prietenos. Anume nu facem focul în casă. Pe frig ele nu merg.

Aici ploșnițele și gîndacii nu mișcă, ci merg ; călătorii nu merg, ci aleargă. De obicei se întreabă : „Unde alergi, înălțimea ta ?“ Asta înseamnă : Unde mergi ?

Așteptînd să se ungă afară căruța, în timp ce zurgălăii clinchetesc neastîmpărat, pînă să se îmbrace Ilia Ivanîci care urmează să mă ducă mai departe, îmi caut într-un colț un locșor mai comod, îmi plec capul pe un sac, plin mi se pare cu grîu, și mă scufund dintr-o dată într-un somn de plumb ; în vis mi se arată patul meu, odaia mea, mă visez acasă la mine, stau la masă și povestesc, cum caii înhămați la trăsurica mea s-au ciocnit cu troica poștei ; trec așa două, trei minute și apoi îl aud pe Ilia Ivanîci cum mă trage de mînecă și-mi spune :

— Scoală-te, prietene, caii sînt gata.

Ce bătaie de joc față de lenea ta, față de teama de frig care ți se strecoară ca un șarpe pe spinare, în lung și în lat ! Iarăși sîntem pe drum. S-a luminat bine și cerul se învăluie înainte de răsăritul soarelui cu o poleială aurie. Drumul, iarba de pe cîmp și mestecenii tineri și piperniciți sînt acoperiți de brumă, parcă s-ar fi presărat zahăr peste tot. De undeva se aude trîmbița cocoșului de munte.

III

Pe lungul drum transsiberian nu întîlnești, între Tiumen și Tomsk, nici o așezare, nici cătune, ci numai sate mari situate la depărtări de douăzeci, douăzeci și cinci, sau chiar patruzeci de verste unul de altul. În cale nu dai de vreun conac — în această regiune nu sînt moșieri ; nu se văd nici fabrici, nici mori, nici hanuri... Singurul lucru care pe întinsul drumului îți amintește de om sînt sîrmele telegrafice care zbîrnîie în vînt și, la distanțe egale, stîlpii care marchează verstele.

Fiecare sat are parte de o biserică și uneori de două ; există și școli, mi se pare în toate satele. Izbele sînt construite din bîrne, de multe ori cu un cat, și au acoperișuri din șiță. Lîngă fiecare casă, pe garduri sau pe un mesteacăn vezi căsuțe pentru grauri, atîrnate atît de jos că le poți apuca ușor cu mîna. Graurii sînt foarte iubiți în această regiune și nici pisicile nu se ating de ei. Grădini, nu se văd nicăieri.

Pe la cinci dimineața, după o noapte friguroasă și un drum obositor, stau în izba unui surugiu, cu tocmeală liberă, în odaia din față, și beau ceai. Odaia e luminoasă, mare, cu un mobilier la care mujicul nostru din Moscova sau din Kursk nu poate decît să viseze. Peste tot, o curățenie uimitoare ; nici un fir de praf, nici vreo pată cît de mică. Pereții sînt albi, podeaua din scînduri vopsite și acoperite cu preșuri colorate de cîrpe ; două mese, un divan, scaune, dulapul cu farfurii și tacîmuri, iar pe pervazul ferestrelor ghivece cu flori. Într-un colț, patul, pe el, un adevărat munte de plăpumi și perne îngrămădite, îmbrăcate în fețe de bumbac roșu ; ca să te cocoți pe acest munte este neapărată nevoie de un scaun, iar cînd te culci deasupra, te scufunzi. Siberienilor le place să doarmă pe moale.

De la icoana din colț se întind pe ambii pereți diverse litografii ; bineînțeles găsești cîteva exemplare din portretul țarului, chipul sf. Gheorghe

Biruitorul, nu lipsesc nici „împăraţii din Europa", printre care nu se ştie cum s-a rătăcit şi şahul Persiei, mai sînt şi imagini de sfinţi cu inscripţii nemţeşti şi latineşti, poza pînă la brîu a lui Battenberg şi a lui Skobelev, apoi din nou sfinţi... Pereţii mai sînt împodobiţi şi cu hîrtiuţe care au servit la împachetarea bomboanelor şi a cutiilor de ţigări, cu etichete de la sticlele de votcă, şi această podoabă săracă distonează cu patul mare, solid şi cu podelele vopsite. Cine-i de vină ? Obiectele de artă sînt mult căutate aici, dar dumnezeu n-a prea dat artişti. Priviţi, bunăoară, uşa pe care a fost pictat un copac cu flori roşii şi albastre şi cu nişte păsări lunguieţe care seamănă mai mult a peşti decît a păsări ; copacul creşte dintr-un ciubăr şi judecînd după acest amănunt, poţi deduce că a fost pictat de un european, adică de un deportat ; se vede că tot un deportat a desenat şi cercul de pe plafon şi arabescurile de pe sobă. Desenul nu e straşnic dar, cu toată simplitatea lui, întrece posibilităţile artistice ale ţăranului localnic. Acest ţăran, timp de nouă luni pe an nu-şi mai scoate mănuşile de lînă şi nu-şi odihneşte mîinile : ba e un ger de 40°, ba lunca a fost inundată pe o întindere de douăzeci de verste şi apoi urmează vara scurtă cu muncile ei grele — spinarea e îndurerată de atîta trudă şi tendoanele se întind dureros. Cînd să mai găseşti vreme de pictat ? ! Din pricină că în tot lungul anului duce o luptă aprigă cu natura, siberianul nu poate fi nici pictor, nici muzician, nici cîntăreţ. Într-un sat veţi auzi doar rareori o armonică şi să nu vă aşteptaţi ca surugiul, care vă duce, să înceapă a îngîna un cîntec.

Uşa stă deschisă şi prin tindă se vede o altă odaie, tot luminoasă şi cu podeaua de scînduri. Acolo munca este în toi. Stăpîna casei, femeie de vreo douăzeci şi cinci de ani, înaltă şi subţire, cu o faţă care respiră bunătate şi blîndeţe, frămîntă pe masă un boţ de aluat ; razele soarelui de dimineaţă îi scaldă ochii, pieptul şi mîinile şi s-ar părea că ea frămîntă aluatul cu soarele ; sora gazdei, o

fată tînără, prăjește blinele, bucătăreasa opărește un purcel abia înjunghiat, iar stăpînul casei meșterește niște pîslari. Numai bătrînii nu fac nimic. Bătrîna șade pe cuptor, cu picioarele spînzurate, geme și oftează ; moșul stă lungit pe o laviță și tușește ; cînd dă cu ochii de mine, coboară și, prin tindă, vine în odaia din față. Simte nevoia să stea de vorbă cu cineva. O ia de departe. Începe să-mi spună că în anul acesta primăvara este foarte friguroasă, cum de mult n-a mai fost. „Vezi matale, mîine e ziua sfîntului Nikolae, poimîine înălțarea, iar astă-noapte a nins și pe drum spre sat a înghețat o femeie ; vițele slăbesc din lipsă de hrană, iar pe viței i-a pălit pîntecăraia din pricina gerului". După introducerea asta mă întreabă de unde vin, încotro alerg și pentru ce anume, dacă sînt însurat sau nu și dacă e adevărat ce spun muierile că în curînd va fi război.

Deodată se aude un scîncet de copil. Abia acum bag de seamă că între pat și sobă atîrnă un leagăn mic. Stăpîna casei lasă aluatul și vine în fugă în odaie.

— Ascultă numai ce bucluc s-a întîmplat la noi, negustorule ! îmi spune ea, hîțînînd leagănul și zîmbindu-mi blînd. Acum vreo două luni a venit aici din Omsk o orășană cu copilașul... Era bine îmbrăcată, și totuși... Copilul cică îl născuse la Tiukalinsk, acolo l-a și botezat ; după naștere însă, pe drum, s-a îmbolnăvit, și a rămas să mai stea la noi, chiar în odaia asta. Spunea că-i măritată, dar cine poate ști ? Nu-i era scris pe frunte și pașaport nu avea. Poate copilul o fi din flori...

— Nu-i treaba noastră s-o judecăm, mormăie moșul.

— Stă cucoana la noi o săptămînă, își urmează vorba femeia, și apoi ne vestește : „Eu plec la Omsk, la bărbatul meu, iar micuțul Sașa o să rămînă la voi ; peste o săptămînă vin să-l iau. Acuma mi-e teamă să nu înghețe pe drum..." Și-i spun eu atunci : „Ascultă-mă, cucoană, dumnezeu dă oamenilor copii, unora cîte zece, cîte doispre-

zece, iar pe mine și pe bărbatu-meu ne-a pedepsit, nu ne-a dat nici unul ; lasă-ni-l nouă pe Saşa al dumitale, să ne fie ca un fiu al nostru". Ea se gîndește puțin și zice : „Mai așteptați, să-l întreb și pe soțul meu ; peste o săptămînă o să vă trimit o scrisoare. Fără voia soțului nu pot făgădui nimic." Ni l-a lăsat pe Saşa și a plecat... și iată că s-au împlinit două luni de atunci și nici ea nu vine, nici scrisoare nu trimite. Pedeapsa domnului, nu alta ! L-am îndrăgit pe Saşa ca pe copilul nostru și nici măcar atîta nu știm, dacă rămîne la noi sau ni-l ia.

— Ar fi trebuit să-i scrieți cucoanei, încerc s-o sfătuiesc.

— Ar fi trebuit, așa-i ! încuviințează din tindă stăpînul casei. Apoi intră în odaie și mă privește tăcut ; poate o să le mai dau vreun sfat.

— Da' cum să-i scrii ? zice femeia. Doar ea nu ne-a dat adresa. Știm că o cheamă Maria Petrovna ș-atîta tot. Omskul, ce să mai vorbim, este un oraș mare, n-o poți găsi acolo numai după nume. Caută acul în carul cu fîn !

— N-o găsești, adevărat ! încuviințează bărbatul și se uită la mine, gata parcă să spună : „Ajută-ne, pentru dumnezeu !"

— Ne-am obișnuit cu Saşa, îi dă înainte femeia, băgînd copilului în gură biberonul. Cînd îl aud țipînd, ziua sau noaptea, și inima parcă mi-e alta, și izba parcă este alta. Și iată, te gîndești că într-un ceas rău se întoarce maică-sa și ni-l ia...

Ochii i se înroșesc, se umplu cu lacrimi și iese repede din odaie. Bărbatul se uită în urma ei, dînd din cap, zîmbește și spune :

— S-a obișnuit... Ce să-i faci, îi este milă !

El însuși s-a obișnuit, și lui îi este milă dar, ca bărbat, nu-i ușor să recunoască.

Ce oameni cumsecade ! Pînă îmi beau ceaiul și ascult despre Saşa, lucrurile mele stau afară, în căruță. La întrebarea dacă n-o să mi le fure cineva, mi se răspunde cu un zîmbet :

— Da' cine să fure aici ? Pe la noi nici noaptea nu se fură.

Într-adevăr, în tot lungul drumului, n-am auzit să fi fost jefuit vreun drumeț. Din acest punct de vedere, obiceiurile de aici sînt fără prihană și tradițiile bine păstrate. Sînt convins că dacă aș fi uitat în căruță bani, surugiul mi i-ar fi restituit fără măcar să se uite în portofel. Cu căruțele poștei am călătorit puțin, dar în ce privește pe surugiii poștei, pot spune o vorbă bună : în cărțile de reclamații pe care le-am citit din plictiseală, prin stații, am găsit o singură plîngere cu privire la un furt : unui pasager i-a dispărut săculețul cu cizme dar, după cum rezulta din referatul conducerii, plîngerea n-a avut urmări : săculețul a fost găsit curînd și restituit călătorului. De jafuri la drumul mare, nici nu se pomenește pe aici. Asemenea isprăvi nu se cunosc. Vagabonzii, de care mă speriam rău la început, cînd îi întîlneam pe drum, sînt tot atît de periculoși ca și iepurii sau rațele.

La ceai mi se servesc blinele din făină de grîu, plăcintă cu brînză de vaci și ouă, scovergi și colaci. Blinelele sînt subțiri și grase iar colacii îmi amintesc, după gust și aspect, covrigii pufoși și galbeni care se vînd pe la piețele din Taganrog și Rostov pe Don. Pe întregul tract siberian se face o pîine nespus de gustoasă ; pîinea se coace zilnic și în cantități mari. Făina de grîu este ieftină : 30, 40 copeici pudul.

Dar numai cu pîine nu te poți sătura. Dacă la prînz ceri ceva de mîncare, peste tot ți se pune dinainte o ciorbă de rață sălbatică și nimic altceva. Fiertura asta însă, nu poți s-o mănînci : ai în față un lichid tulbure în care înoată bucăți și măruntaie de rață sălbatică, nu prea bine curățate. Nu e gustoasă și îți vine rău numai uitîndu-te la ea. În fiecare izbă găsești vînat. În Siberia nimeni nu cunoaște legile vînătorești și păsările sînt ucise în tot lungul anului. Dar e îndoielnic ca vînatul să se termine curînd aici. Pe o distanță de o mie și cinci sute de verste, de la Tiumen și pînă la Tomsk, mișună păsările sălbatice, dar nu găsești nici o pușcă bună și din o sută de vînători numai unul știe să

împuște din zbor. De obicei, vînătorul se tîrăște pe burtă spre rațe, prin mușuroaie și iarbă udă, și de după o tufă, la distanță de numai douăzeci, treizeci de pași, trage în pasărea care stă pe loc, și chiar și atunci pușca lui, abia după vreo cinci încercări începe să funcționeze, iar cînd împușcă, îți lovește puternic umărul și obrazul ; dacă ai noroc să nimerești ținta, nici atunci nu ești scutit de bătaie de cap ; trebuie să-ți scoți cizmele și pantalonii și să te bagi în apa rece. Cîini de vînătoare nu sînt pe aici.

IV

S-a stîrnit un vînt rece, pătrunzător și au început ploile, ele se țin lanț aici, zile și nopți, fără să se oprească. La optsprezece verste de Irtîș, mujicul Feodor Pavlovici, omul la care m-a dus surugiul cu tocmeală, spune că mai departe nu se poate merge : de atîtea ploi, a fost inundată lunca Irtîșului ; ieri a venit din Pustînskoe unul Kuzma care era să-și înece caii ; trebuie să mai așteptăm.

— Și pînă cînd să așteptăm ? întreb eu.

— Cine poate ști ? Întreabă-l pe dumnezeu.

Intru în izbă. În odaia din față, șade un bătrîn cu cămașă roșie, răsuflă greu și tușește. Îi dau prafuri Doverov și se simte mai ușurat, dar fiindcă nu crede în medicină, spune că se simte mai bine pentru că „s-a hodinit mult".

Mă bat cu gîndul : să rămîn să dorm aici sau nu ? Unchiașul ăsta are să tușească toată noaptea, te pomenești că sînt și ploșnițe în casă și cine poate garanta de altfel, că mîine apele nu se vor revărsa și mai mari ? Nu, mai bine să plec mai departe !

— Să mergem, Feodor Pavlovici ! spun eu gazdei. Nu mai aștept.

— După cum vă este dorința, se învoiește el cu blîndețe, numai să nu înnoptăm în apă.

Plecăm. Nu plouă ci, vorba ceea, toarnă ca din găleată și brișca mea n-are coviltir. Primele opt

verste le străbatem pe un drum noroios, totuşi mergem la trap.

— Afurisită vreme! cîrteşte Feodor Pavlovici. Ce-i drept, n-am fost de mult la rîu şi n-am văzut cum s-au revărsat apele, dar Kuzma m-a speriat. Poate ne-o ajuta dumnezeu să trecem.

Dar iată că în faţa ochilor noştri se întinde un lac imens. Sînt luncile inundate. Rafale de vînt învolburează suprafaţa apei. Ba ici, ba colo, se zăresc insuliţe mici, fîşii înguste de pămînt pe care nu le-a cuprins încă apa. Direcţia drumului este arătată de poduri şi podeţe de nuiele, dar unele s-au rupt şi aproape toate sînt mişcate din loc. În depărtare, dincolo de lac, se vede malul înalt al Irtîşului, negru şi mohorît, peste care se lasă nori grei, cenuşii; pe alocuri, pe mal, albesc pete de zăpadă.

Începem să înaintăm prin lacul luncilor. Nu e adînc, roţile intră în apă numai cît un sfert de arşin. S-ar putea înainta destul de bine dacă n-ar fi podeţele. Lîngă fiecare podeţ trebuie să cobori din trăsură păşind prin noroi sau prin apă; ca să urci pe unul, trebuie mai întîi să potriveşti pe capătul lui ridicat scînduri şi bîrne pe care le găseşti împrăştiate chiar aici, lîngă podeţ. Caii sînt trecuţi cîte unul. Feodor Pavlovici deshamă rotaşii şi mi-i dă să-i ţin; îi apuc de dîrlogii reci şi murdari, dar caii nărăvaşi se dau mereu îndărăt, vîntul încearcă să-mi smulgă haina de pe mine şi ploaia mă şfichiuie dureros în faţă. N-ar fi mai bine să ne întoarcem? Feodor Pavlovici tace şi aşteaptă să fac eu propunerea, dar şi eu tac.

Luăm cu asalt un podeţ, apoi altul, un al treilea... Într-un loc ne-am împotmolit în noroi şi era cît pe-aci să ne răsturnăm, într-un alt loc s-au încăpăţînat caii; raţele şi pescăruşii zboară pe deasupra capetelor noastre, bătîndu-şi parcă joc de noi. După faţa lui Feodor Pavlovici, după mişcările lui potolite şi după tăcerea lui, înţeleg că nu se zbate astfel pentru prima dată, că a trecut prin situaţii şi mai grele, că s-a obişnuit de mult, de mult, cu glodăria de ne-

trecut, cu apa revărsată și cu ploaia rece. Nu, viața lui nu-i ușoară !

Am ajuns la o insuliță. Aici găsim o colibă fără acoperiș ; pe gunoiul ud se plimbă doi cai pătrunși de ploaie. La chemarea lui Feodor Pavlovici, iese din colibă un mujic bărbos, cu o nuia lungă în mînă, care se învoiește să ne arate drumul. Merge tăcut înainte, măsoară cu nuiaua adîncimea apei și încearcă tăria pămîntului, iar noi îl urmăm. Ne scoate pe o fîșie îngustă și lungă pe care o numește „creastă" ; noi trebuie să mergem înainte pe ea pînă-i dăm de capăt, pe urmă avem s-o luăm spre stînga, apoi spre dreapta și o să ieșim pe altă creastă care ține întins pînă la locul de trecere al rîului.

Începe să se întunece ; nu mai zboară nici rațe, nici pescărușii. După ce ne-a arătat pe unde să mergem, mujicul bărbos s-a întors în colibă. Am terminat prima creastă și ne bălăcim din nou în apă ; o luăm întîi la stînga, apoi la dreapta. Iată în sfîrșit și a doua creastă. Aceasta se întinde chiar la malul rîului.

Irtîșul este foarte lat. Dacă Ermak l-ar fi trecut înot pe timpul revărsării apelor, s-ar fi înecat de bună seamă și fără zale. Malul opus, înalt, abrupt, e cu desăvîrșire pustiu. Se vede o vîlcea ; după cum spune Feodor Pavlovici, prin vîlceaua asta trece drumul care urcă pe deal, spre satul Pustînnoe, unde vreau eu să ajung. În dreptul vîlcelei, malul e jos, ridicat numai cu un arșin deasupra nivelului apei ; e pleșuv, mîncat de ape și pare să fie lunecos. Valurile tulburi cu creste albe îl lovesc furioase, apoi se dau numaidecît îndărăt, ca și cum le-ar fi scîrbă să atingă acest mal lunecos și urît ; judecîndu-l după înfățișare, ar putea să trăiască pe el numai broaște, sau blestemate suflete de păcătoși. Irtîșul nu e prea zgomotos, el nu urlă, dar ai impresia că apele lui lovesc înăbușit în niște sicrie ce s-ar afla la fund. Sinistră impresie !

Ne apropiem de coliba în care locuiesc barcagiii. Unul din ei iese afară și ne spune că acum nu se

poate trece dincolo, că vremea-i vrăjmașă și trebuie să așteptăm pînă dimineața.

Rămîn să înnoptez în colibă. Toată noaptea ascult cum sforăie barcagiii și surugiul meu, cum ploaia izbește în geamuri și urlă vîntul și, cum Irtîșul, înfuriat, se izbește cu vuiet în sicriele de pe fund... În zori de zi mă duc spre rîu ; ploaia continuă, dar vîntul s-a mai domolit ; totuși, nu putem folosi bacul. Trec dincolo cu o barcă.

Transportul cu bacul este organizat aici de cîțiva țărani. Printre barcagii nu afli nici un deportat, toți sînt localnici, oameni buni, prietenoși. Cînd, după ce am trecut rîul, încep să urc coasta lunecoasă a dealului, pentru a ajunge la drum, unde mă așteaptă un cal, barcagiii rămași pe mal îmi urează drum bun, sănătate multă și noroc în afaceri... Iar Irtîșul se zbate mereu tot mai furios...

V

O adevărată pacoste inundațiile acestea. La Kolîvan nu mi se dau caii de poștă ; cică pe malurile lui Obi luncile ar fi sub apă și nu se poate trece. A fost oprită chiar și poșta și se așteaptă în această privință dispoziții speciale.

Funcționarul de la stație mă sfătuiește să plec cu cai particulari pînă la un oarecare sat Viun și de acolo, la Krasnîi-Iar ; din Krasnîi-Iar va trebui să parcurg vreo douăsprezece verste cu barca pînă la Dubrovino și abia acolo o să mi se dea cai de poștă. Așa și fac : plec la Viun, apoi la Krasnîi-Iar, unde sînt îndrumat la un mujic, Andrei, care are o barcă.

— Este barcă, este ! mă asigură Andrei, un mujic de vreo cincizeci de ani, uscățiv și cu bărbuță bălană. Este barcă ! În zori a plecat cu ea la Dubrovino secretarul zemstvei, dar se întoarce degrabă. Așteptați ! Pînă una alta, poftiți să beți un ceai.

Beau ceaiul, apoi mă cocoț pe un munte de pilote și perne... Cînd mă trezesc, întreb de barcă,

dar barca nu s-a întors. Ca să nu-mi fie frig în odaie, femeile au aprins focul în cuptor și cu acest prilej ele coc și pîine. Odaia s-a încălzit, pîinea este gata coaptă, dar barca tot nu vine.

— N-au trimis un om de nădejde! oftează stăpînul izbei, clătinînd din cap. E fricos ca o muiere, s-o fi speriat de vînt și de-aia nu vine. Ia te uită ce furtună! Tu, boierule, poate vrei să mai bei ceai? Să-ți mai treacă de urît.

Un omuleț slab de minte, cu un suman rupt pe el și desculț, pătruns de ploaie pînă la oase, cară în tindă lemne și căldări cu apă. Se iţeşte mereu la mine în odaie; își arată în prag capul zburlit, bolborosește ceva, rage ca un viţel și se trage repede înapoi. Mi se pare că tot privindu-i faţa udă și ochii inexpresivi și ascultîndu-i glasul, nu va trece mult și voi începe și eu să mă smintesc.

După-amiază a venit la gazdele mele un mujic înalt cît ușa, gras, cu o ceafă lată de taur și cu niște pumni uriași; leit un cîrciumar burduhănos din Rusia. Îl cheamă Piotr Petrovici. Locuiește în satul vecin și ţine acolo, împreună cu fratele său, o herghelie de cincizeci de cai, se ocupă cu transportul călătorilor, închiriază poștei troici, ară pămîntul, face negoţ cu vite și acuma pleacă la Kolîvan pentru o afacere.

— Sînteţi din Rusia? mă întreabă el.

— Da, din Rusia.

— N-am umblat niciodată așa departe. La noi aici, dacă cineva a fost măcar o dată la Tomsk, își sumete nasul de parcă ar fi străbătut lumea întreagă. Și acum iată ce aflu, scrie în ziare că în curînd se va pune și la noi cale ferată. Spuneţi-mi, domnule, cum vine asta? Maşina lucrează cu aburi — asta o înţeleg foarte bine. Ei, dar dacă, să zicem, trebuie să treacă printr-un sat, păi, atunci maşina o să dărîme casele, o să calce în drum și oamenii!

Îi explic pe îndelete și el ascultă atent și se minunează: „Ia te uită!" Din vorbă-n vorbă aflu că omul acesta gras a fost și la Tomsk, și la Irkutsk, și la Irbit, că, însurat, a învăţat singur să citească

și să scrie. La stăpînul izbei, care călătorise numai pînă la Tomsk, el se uita de sus și aproape că nu-l băga în seamă. Cînd i se oferă ceva, grasul spune politicos : „Nu vă deranjați".

Stăpînul casei și oaspetele se așază să bea ceai. O femeie tînără, nevasta feciorului gazdei, le servește ceaiul pe o tavă și se închină adînc în fața lor. Ei iau cești le și beau în tăcere. Deoparte, lîngă cuptor, fierbe samovarul. Mă urc din nou pe muntele de plăpumi și perne, stau acolo culcat și citesc, apoi cobor și scriu ; trece multă vreme, o groază de vreme și femeia tînără tot se închină, iar stăpînul și oaspetele tot mai beau ceai.

— Be-ba ! rage în tindă smintitul. Me-ma !

Barca tot n-a venit ! Afară se întunecă și în odaie s-a aprins o lumînare de seu. Piotr Petrovici mă descoase îndelung : încotro, de ce și pentru ce călătoresc ; dacă va fi război și cît mă costă revolverul ; în cele din urmă, chiar și el se plictisește să trăncănească și stă tăcut lîngă masă, proptindu-și gînditor obrajii în pumni. Pe fitilul lumînării s-a adunat un muc. Ușa se deschide fără zgomot, intră smintitul și se așază pe o ladă ; și-a suflecat mînecile pînă la umeri și brațele i se văd slabe și subțiri ca niște bețe. Stă și se zgîiește la flacăra lumînării cu privirea lui lipsită de expresie.

— Hai, șterge-o de aici, du-te ! spune stăpînul.

— Me-ma ! rage el și cu spinarea îndoită iese în tindă. Be-ba !

Ploaia bate în geam. Gazda și oaspetele se așază să mănînce ciorba de rață ; vorbind drept, nu le este foame și amîndoi mănîncă numai fiindcă n-au ce să facă altceva... apoi femeia cea tînără așterne pe jos plăpumi și perne ; gazda și oaspetele se dezbracă și se culcă alături.

Ce plictiseală ! Ca să mă înveselesc puțin, mă las purtat de gînduri spre casă, spre meleagurile mele dragi, unde acuma a venit primăvara și ploaia rece nu-ți mai bate în geam dar, ca un făcut, îmi amintesc numai de zile monotone, cenușii, inutile ; mi se pare că și acolo s-a adunat un muc pe fitil,

că și acolo strigă oamenii : „Me-ma ! Be-ba !" Mi-a pierit zorul de plecare.

Îmi aștern scurta blănită pe jos, mă culc și îmi pun lumînarea la căpătîi. Piotr Petrovici își ridică puțin fruntea și mă privește.

— Iată ce aș fi vrut să vă explic... spune el cu voce scăzută, ferindu-se să-l audă stăpînul casei. Aici, în Siberia, oamenii la nimic nu se pricep, trăiesc în întuneric. Din Rusia ne vin și cojoace, și stambă, și vase, și cuie, că oamenii noștri nu le pot face. Doar că ară pămîntul și fac cărăușie, atîta tot... Nici să pescuiască nu știu. Te apucă urîtul lîngă ei de plictisitori ce sînt ! Să te ferească sfîntul ! Trăiești printre ei, mănînci și te îngrași peste măsură, dar pentru suflet sau pentru minte, nimic n-ai — asta e ! Ți-e milă să-i privești, domnule ! Și doar sînt oameni buni, cu inima ca pîinea caldă, nu fură, nu supără pe nimeni și nici nu-s prea beți. Aur, nu oameni, dar vezi că se pierd așa pe nimica, fără nici un folos, ca muștele, sau mai rău, ca ținții. Întrebați-i pentru ce trăiesc ?

— Omul muncește, e sătul, e îmbrăcat, spun eu. Ce-i trebuie mai mult ?

— Totuși trebuie să înțeleagă și ei pentru ce trăiesc. Uite, în Rusia înțeleg !

— Nu, nu înțeleg nici în Rusia.

— Asta nu se poate nicidecum, protestează Piotr Petrovici, după ce s-a gîndit puțin. Doar omul nu-i cal. Iată, de pildă, în toată Siberia noastră nu este dreptate. Chiar dacă a fost vreodată, a înghețat de mult. Treabă-i asta ? Omul trebuie să caute dreptate. Eu, bunăoară, sînt un mujic înstărit, cu greutate, am trecere și la judecător, aș putea chiar mîine să-l bag pe bătrînul ăsta în cine știe ce bucluc ; pot să-l fac să putrezească în pușcărie și atunci copiii lui ar ajunge muritori de foame. Eu, adicătelea, pot să fac ce vreau, iar el n-are nici o apărare, și asta pentru că trăim fără dreptate... Numai în registrele bisericești sîntem trecuți ca oameni, Piotr sau Andrei, dar la fapte sîntem lupi. Sau, bunăoară, în privința lui dumnezeu... Zi

și noapte trebuie să te gîndești la el, să te temi de mînia lui, iar stăpînul casei, cînd s-a culcat, și-a făcut doar de trei ori semnul crucii, ca și cînd asta ar fi de ajuns ; cîștigă și strînge bani, pune sutele peste sute, își cumpără mereu alți cai, dar se întreabă el oare pentru ce face toate astea ? Pe lumea cealaltă tot nu poți să iei nimic ! Sau poate s-o fi întrebat, dar nu s-a lămurit : are minte puțină.

Mult timp a vorbit Piotr Petrovici... Dar iată că a amuțit și el ; afară se luminează și cîntă cocoșii.

— Me-ma ! rage smintitul. Be-ba !

Și barca tot n-a venit încă.

VI

La Dubrovino mi se dau cai și plec mai departe. Dar la patruzeci și cinci de verste de Tomsk, mi se spune din nou că nu se poate înainta, că rîul Tomi a inundat luncile și drumurile. Iarăși trebuie să merg cu barca. Și se repetă și aici povestea de la Krasnîi-Iar : barca a plecat pe malul celălalt și nu se poate întoarce ; bate tare vîntul și pe rîu se ridică valuri mari... Vom aștepta !

A doua zi dimineață a nins, acoperind pămîntul cu un strat de două palme (asta la 14 mai !), iar pe la amiază începe ploaia care spală toată zăpada ; spre seară, pe la vremea amurgului, cînd stau pe mal și privesc cum vine barca, luptîndu-se cu curenții, plouă și ninge în același timp. Se produce apoi un fenomen total nepotrivit cu zăpada și cu frigul : se aude distinct bubuitul tunetului. Surugiii își fac cruce, ei văd în asta un semn că vremea se va încălzi.

Barca e mare. Mai întîi se pun în barcă vreo douăzeci de puduri de poștă, apoi bagajul meu, și totul se acoperă cu rogojini ude... Poștașul, un om în vîrstă, înalt, se cocoață pe un balot iar eu mă așez pe geamantanul meu. La picioarele mele se chincește un soldat pipernicit, cu fața plină de

pistrui. Mantaua poți să i-o storci de udă ce-i, iar de pe chipiu îi șiruie apa pe gît.

— Binecuvîntează, doamne! Pornim!

Mergem în jos pe cursul rîului, pe lîngă tufișuri de răchită. Vîslașii povestesc că nu-s nici zece minute de cînd s-au înecat doi cai, iar băiatul care era în căruța aceea abia a reușit să scape agățîndu-se de tufișuri.

— Vîsliți, vîsliți, băieți, îi îndeamnă cîrmaciul, după aia o să povestiți! Hai, toți odată!

Cum se întîmplă adesea înainte de furtună, peste rîu se rostogolesc rafale de vînt. Tufișurile golașe se apleacă foșnind cu zgomot, apele rîului se întunecă și valuri, valuri se avîntă bezmetice...

— Băieți, cotiți-o spre tufișuri, trebuie să așteptăm! poruncește încet cîrmaciul.

Au și început să cotească spre tufișuri, dar unul dintre vîslași face o obiecție: dacă se va dezlănțui furtuna, vom rămîne toată noaptea acolo și pînă la urmă tot o să ne înecăm, așa încît poate tot mai bine ar fi să mergem înainte. Se pune la vot propunerea și se hotărăște să mergem mai departe...

Apele rîului se întunecă din ce în ce, vîntul răbufnește puternic, stropii ploii ne plesnesc pieziș, iar malul este încă departe... Tufișurile de care omul la ananghie se poate agăța au rămas în urmă... Poștașul, care văzuse multe în viața lui, tace și nici nu se mișcă, aidoma unei stane de piatră, vîslașii tac și ei... Văd gîtul soldățelului de pe podea cum se face deodată roșu ca purpura. Simt ca o piatră pe inimă și nu mă gîndesc decît la clipa cînd barca se va răsturna, voi arunca atunci de pe mine mai întîi scurta blănită, apoi haina, apoi...

Dar iată că vedem malul, se apropie din ce în ce; oamenii vîslesc mai voioși și treptat, treptat, piatra ni se ridică de pe inimi, iar cînd pînă la mal nu mai rămîn decît trei stînjeni ne simțim ușurați, veseli, și mie îmi trece prin gînd:

„Bun lucru și frica! Fricosului îi trebuie foarte puțin, ca să se simtă deodată nespus de bine!"

VII

Nu-mi place cînd un intelectual deportat stă la geam şi priveşte tăcut acoperişul casei de peste drum. La ce se gîndeşte el atunci ? Nu-mi place cînd acest deportat vorbeşte cu mine despre lucruri neînsemnate şi în acelaşi timp mă priveşte în faţă, crunt, de parcă ar vrea să-mi spună : „Tu ai să te întorci acasă, iar eu nu". Nu-mi plac toate acestea, pentru că atunci mi se face milă de el, îngrozitor de milă.

Deşi mereu se repetă că pedeapsa cu moartea se aplică astăzi numai în cazuri excepţionale, faptul nu este tocmai exact ; toate pedepsele severe care au înlocuit pedeapsa cu moartea îi păstrează trăsătura cea mai caracteristică, şi anume veşnicia ei ; pedeapsa nouă fiind aplicată pe viaţă, urmăreşte şi ea acelaşi scop, moştenit pe de-a-ntregul de la pedeapsa cu moartea, adică îndepărtarea criminalului din mediul normal omenesc pentru totdeauna ; omul care a comis o crimă este de fapt mort pentru societatea în care s-a născut şi a crescut, ca şi pe timpul cînd era condamnat la moarte. În legile noastre ruseşti, care sînt comparativ umane, pedepsele grele, atît penale cît şi corecţionale, se aplică aproape toate pe viaţă. Munca la ocne este legată de deportarea pe viaţă ; deportările înspăimîntă pe condamnat, mai ales prin faptul că n-au un sfîrşit. Un deţinut, după ispăşirea pedepsei, este deportat în Siberia, deoarece societatea nu mai vrea să-l primească în sînul ei ; aproape în toate cazurile, pierderea drepturilor civile se face pe viaţă etc. Astfel, pe de o parte, pedepsele capitale comutate nu dau criminalului pacea veşnică a mormîntului, adică nu-i dau tocmai ceea ce i-ar putea împăca spiritul cu pedeapsa cu moartea, iar, pe de altă parte, aplicarea pedepsei noi pe toată viaţa îl face conştient că nu poate avea nici o speranţă în ceva mai bun, că cetăţeanul din el este de fapt mort pentru societate şi cu nici o sforţare nu-l mai poate reînvia ; pentru aceste

motive, să-mi fie îngăduit să cred că atît în Europa cît şi la noi, pedeapsa cu moartea nu a fost abolită, ci numai prezentată într-o altă formă, mai puţin respingătoare pentru sensibilitatea umană. Europa este prea obişnuită cu pedeapsa cu moartea, pentru a renunţa la ea fără tergiversări îndelungate şi obositoare.

Sînt pe deplin încredinţat că peste cincizeci sau o sută de ani deportările noastre pe viaţă vor fi privite cu aceeaşi curiozitate şi stînjenire cu care privim astăzi ruperea nărilor sau tăierea degetelor de la mîna stîngă. Şi sînt, de asemenea, încredinţat că oricît de clar şi sincer ne dăm seama că aceste fenomene sînt cu totul perimate, noi nu putem încă îndrepta lucrurile, nu avem nici un mijloc de a le îndrepta. Pentru a înlocui deportările pe viaţă cu ceva mai raţional, care să corespundă mai mult cu spiritul de dreptate al zilelor de azi, ne lipsesc şi cunoştinţele şi experienţa, poate că şi curajul ; toate încercările care s-ar face în această direcţie ar fi nehotărîte, unilaterale şi n-ar putea duce decît la greşeli regretabile ; asta este soarta tuturor începuturilor care nu se bazează pe cunoştinţe şi experienţă. Oricît ar fi de trist şi de ciudat, noi nu avem nici măcar dreptul de a rezolva problema la ordinea zilei şi anume : ce este mai folositor pentru Rusia — închisoarea sau deportarea ? — deoarece noi nu ştim de loc nici ce este închisoarea, nici ce este deportarea. Răsfoiţi literatura noastră despre închisori şi deportări : ce sărăcie ! Două, trei articolaşe, două, trei nume, atît şi nimic mai mult, ca şi cînd în Rusia nu există nici închisori, nici locuri de deportare, nici muncă silnică pe viaţă. De douăzeci, treizeci de ani încoace, intelectualii ruşi repetă mereu că orice criminal este de fapt un produs al societăţii, dar cît de indiferenţi rămîn aceiaşi intelectuali faţă de acest produs ! Cauza nepăsării lor, de neexplicat într-un stat creştin, cu literatură creştină, se ascunde în primul rînd în lipsa de cultură a juriştilor ruşi ; juristul rus cunoaşte foarte puţine lucruri şi este înlănţuit de

prejudecăţile profesionale, el aminteşte proverbiala neghină luată în derîdere. Juristul rus îşi dă examenele la universitate, numai ca să ştie să judece un om şi să-l condamne la închisoare şi la deportare ; numit în serviciu şi încasîndu-şi salariul, el nu face decît să judece şi să condamne, dar unde şi cum va trăi criminalul după judecată, ce este închisoarea şi ce este Siberia, lui îi este necunoscut şi nici nu-l interesează, nu intră în cercul competenţei lui : asta priveşte pe paznicii şi directorii de închisori cu nasuri roşii !

După spusele localnicilor, ale funcţionarilor şi ale surugiilor, cu care am avut prilejul să vorbesc, deportaţii din păturile culte sînt foşti ofiţeri, foşti funcţionari, notari, contabili, reprezentanţi ai tineretului de aur, osîndiţi pentru falsuri, delapidări, escrocherii etc. şi duc aici o viaţă modestă şi retrasă. Fac excepţie numai persoanele care au temperamentul lui Nozdriov ; oriunde ar fi şi orice vîrstă ar avea, rămîn în toate împrejurările credincioşi propriei lor firi ; ei nu pot rămîne în acelaşi loc, duc şi în Siberia o viaţă de ţigani nomazi, astfel că devin greu de urmărit pentru un ochi de observator. Afară de tipul „Nozdriov", printre intelectualii „nenorociţi" se întîlnesc de multe ori şi oameni amorali, descompuşi sufleteşte, ticăloşiţi cu totul, dar aceştia sînt cunoscuţi de toată lumea şi arătaţi cu degetul. Marea majoritate, repet, trăieşte foarte retras şi modest.

Sosind la locul de deportare, intelectualii au în primele zile înfăţişarea unor oameni zăpăciţi, dezorientaţi ; sînt sfioşi şi cu totul lipsiţi de curaj. Cei mai mulţi sînt săraci, au firi slabe, o cultură redusă şi nu se pot lăuda decît cu un scris frumos, care de multe ori nu le slujeşte la nimic. Unii din ei încep vînzîndu-şi cămăşile din pînză de olandă, cearşafurile şi batistele brodate şi peste doi, trei ani se sting într-o mizerie îngrozitoare (aşa a murit nu demult la Tomsk, Kuzovlev, amestecat în procesul vameşilor din Taganrog ; el a fost înmormîntat pe socoteala unui suflet milos, tot dintre depor-

taţi) ; alţii însă se obişnuiesc treptat cu munca şi se repun pe picioare ; se ocupă cu negustorii, avocatură, scriu în ziarele locale, se angajează ca secretari etc. Cîştigul le este rareori mai mare de 30, 35 ruble pe lună.

Zilele vieţii lor se scurg monotone. În comparaţie cu natura din Rusia, peisajul siberian li se pare pustiu, sărac, lipsit de farmec ; la înălţare e încă ger iar la sfînta treime lapoviţă. Locuinţele din oraşe sînt incomode, străzile murdare, în prăvălii totul este scump şi n-ai din ce alege, şi multe lucruri cu care un european s-a obişnuit nu le poate găsi, oricîţi bani ar da. Intelectualii localnici, de dimineaţă pînă-n noapte beau votcă, beau prosteşte, fără nici o măsură şi fără să se îmbete ; nu schimbi două fraze cu un intelectual local, că îţi şi pune întrebarea : „Ce-ar fi să bem un păhărel ?" Şi de plictiseală bea cu el şi deportatul ; la început se strîmbă, apoi se obişnuieşte şi în cele din urmă devine, netăgăduit, un beţivan fără leac. Astfel, în ce priveşte patima beţiei, nu deportaţii sînt acei care strică populaţia, ci dimpotrivă. Dar femeia ? Femeia este aici tot atît de plictisitoare ca şi peisajul siberian ; n-are nici un vino-ncoace, e rece, nu ştie să se îmbrace, nu bea, nu rîde, e urîţică, într-un cuvînt, după cum s-a exprimat cineva, „este aspră la pipăit". Cu timpul, cînd în Siberia se vor naşte romancierii şi poeţii, în romanele şi poemele lor nu femeia va avea rolul eroinei ; nu ea va inspira şi va stimula spre o activitate înălţătoare, pentru salvarea unor victime, sau pentru „a merge pînă în pînzele albe". Dacă lăsăm deoparte cîrciumile, băile particulare şi numeroasele case de toleranţă, autorizate sau nu, unde siberienii se îmbulzesc, în oraşe nu afli nici un mijloc de distracţie. În serile lungi de toamnă şi de iarnă, deportatul stă la el acasă sau se duce la vreun băştinaş să bea votcă ; beau împreună o sticlă sau două şi încă vreo şase de bere, după care urmează obişnuita întrebare : „Ce-ar fi să ne ducem *acolo* ?", adică într-o casă de toleranţă. Plictiseală, amarnică

plictiseală ! Cu ce să-ţi bucuri sufletul ? Deportatul poate citi cîte o cărţulie care-i cade în mînă din întîmplare, vreuna în genul celei intitulate „Boala voinţei" de Ribaud, mai poate, în primele zile însorite, să-şi îmbrace pantalonii de culoare deschisă — atît şi nimic mai mult. Ribaud este plictisitor şi ce rost are să citeşti despre boala voinţei, cînd însăşi voinţa lipseşte ? Cu pantalonii de culoare deschisă e frig, totuşi în lipsă de ceva mai bun, se poate numi o distracţie !

VIII

Magistrala transsiberiană este cel mai lung şi, aşa cred, cel mai păcătos drum din întreaga lume. De la Tiumen pînă la Tomsk, treacă-meargă, e suportabil, dar asta nu datorită funcţionarilor, ci condiţiilor locale ; pe aici se întinde stepa lipsită de păduri ; dacă dimineaţa plouă, spre seară pămîntul s-a uscat. Iarna, dacă drumul este presărat cu movile de gheaţă, formate de zăpada care se topeşte şi îngheaţă iar — şi asta ţine pînă la sfîrşitul lui mai — se poate trece totuşi prin cîmp, alegîndu-se drumuri ocolite. De la Tomsk însă, începe taigaua şi dealurile ; solul se usucă greu pe aici şi nu poţi ocoli pe nicăieri ; vrei, nu vrei, eşti nevoit să ţii drumul. Iată de ce numai dincolo de Tomsk călătorii încep să înjure şi să ceară într-una condica de reclamaţii. Domnii funcţionari citesc cu regularitate plîngerile şi scriu în dreptul fiecăreia : „se va lăsa fără urmări". Atunci de ce să mai scrii? Funcţionarii chineji ar fi introdus de mult o ştampilă cu această rezoluţie.

De la Tomsk pînă la Irkutsk călătoresc cu mine doi locotenenţi şi un medic militar. Unul dintre locotenenţi este de infanterie şi poartă o căciulă mitoasă de blană, celălalt e topograf. La fiecare staţie, coborîm murdari, uzi, somnoroşi şi istoviţi de mersul încet şi de zdruncinăturile vehiculului, ne aşezăm pe bănci şi ne revoltăm : „Ce drum prost, ce

drum păcătos!" Funcţionarii din staţii şi starostele ne spun:

— Asta încă nu-i nimic, o să vedeţi la Kozulka!

Începînd de la Tomsk, la fiecare staţie sîntem speriaţi cu Kozulka; funcţionarii surîd enigmatic, iar călătorii care vin dintr-acolo, zîmbesc răutăcios: „Eu mi-am scuipat sufletul, e rîndul vostru acum!" Imaginaţia ni se înfierbîntă, misterioasa şi înspăimîntătoarea Kozulka începe să ne apară şi în vise, sub formă de pasăre cu ciocul lung şi ochii verzi.

Kozulka este distanţa de douăzeci şi două de verste dintre staţia Cernorecenskaia şi Kozulskaia (între oraşele Acinsk şi Krasnoiarsk). Cu două, trei staţii înainte de locul de groază încep prevestirile rele. Un călător povesteşte cum s-a răsturnat de patru ori pe distanţa aceea, altul se plînge că i s-au rupt arcurile, iar altul, mahmur, tace şi dacă-l întrebi de este drumul bun răspunde: „Foarte bun, dracul să-l ia!" Toţi mă privesc cu compătimire ca pe un om mort, pentru că am trăsura mea proprie.

— O s-o stricaţi şi o să vă împotmoliţi în noroi! îmi spun toţi oftînd. Mai bine aţi fi luat căruţa poştei.

Ne apropiem de Kozulka şi prevestirile încep a se adeveri. Nu departe de staţia Cernorecenskaia, spre seară, trăsurica în care merg însoţitorii mei se răstoarnă deodată; locotenenţii şi doctorul, şi împreună cu ei valizele şi boccelele lor, săbiile şi cutia cu vioara, zboară şi cad în noroi. În aceeaşi noapte, vine rîndul meu. Chiar lîngă staţia Cernorecenskaia, surugiul mă vesteşte că la trăsura mea s-a îndoit cuiul inimii (e vorba de bulonul care cuplează partea frontală cu cea axală; cînd acest bulon se îndoaie sau se strică, trăsura se lasă cu burta pe pămînt). La staţie încep reparaţiile. Vreo cinci surugii care duhnesc a usturoi şi ceapă în aşa hal că ţi se face greaţă, răstoarnă trăsura murdară pe o parte şi încep să scoată cu lovituri de ciocan cuiul îndoit. Ei îmi spun că a mai crăpat

și nu știu care talpă, că s-a lăsat crucea, că au sărit trei piulițe, dar eu nu înțeleg nimic și nici nu vreau să înțeleg. E întuneric, frig. Mi-e urît și vreau să dorm...

În camera stației arde o lămpiță chioară. Miroase a gaz, a usturoi și a ceapă. Pe o bancă doarme locotenentul cu căciulă mițoasă, pe alta stă un individ bărbos și își trage alene cizmele ; a primit adineauri porunca să plece nu știu unde, ca să repare firele de telegraf, dar lui îi e somn și n-are nici un chef să se ducă. Locotenentul topograf și doctorul stau la o masă și moțăie sprijinindu-și capetele grele în mîini. Se aude cum sforăie căciula mițoasă și cum bat afară ciocanele.

Ascult ce se vorbește... Toate discuțiile pe lunga arteră se încing în jurul aceleiași teme : se critică administrația locală și se înjură drumul. Și mai aspru este atacat departamentul poștei și telegrafului, deși pe tractul siberian acesta domnește, nu conduce. Călătorul obosit care mai are pînă la Irkutsk peste o mie de verste se îngrozește de tot ce aude prin stații. Toate aceste povestiri, ba despre un oarecare membru al societății geografice care călătorea împreună cu soția și pe drum i s-a stricat de două ori trăsura, fiind nevoit în cele din urmă să înnopteze în pădure, ba despre o doamnă care din cauza zdruncinăturilor și-a spart capul și despre un funcționar de la accize care a stat șaisprezece ore împotmolit în noroi și le-a dat mujicilor douăzeci și cinci de ruble ca să-l scoată de acolo și să-l ducă pînă la stație, apoi, cum nici un proprietar de trăsură n-a reușit să ajungă cu bine pînă la stație — toate aceste pălăvrăgeli îți răsună în suflet ca țipătul unei păsări prevestitoare de rele.

Judecînd după cele auzite, cel mai mult suferă poșta. Dacă s-ar găsi un om de inimă care să urmărească mișcarea poștei siberiene, de la Perm pînă la Irkutsk, notîndu-și toate impresiile, s-ar scrie o nuvelă care ar stoarce lacrimi cititorului. Povestea ar începe cu faptul că toate baloturile și sacii

de piele care aduc în Siberia religia, cultura, negoțul, ordinea și banii, zac fără rost timp de o zi și o noapte la Perm, numai din pricină că vapoarele lenește întîrzie întotdeauna și sosesc după plecarea trenului. De la Tiumen pînă la Tomsk, primăvara, pînă în iunie, poșta luptă cu pacostea inundațiilor și cu glodăraia cu neputință de trecut ; îmi amintesc că la una din stații am fost nevoit să aștept aproape douăzeci și patru de ore din cauza revărsării apelor ; cu mine aștepta și poșta. Peste rîuri și peste luncile inundate baloturile grele poștale sînt transportate cu niște bărcuțe mici, ele nu se răstoarnă poate numai datorită faptului că pentru poștașii siberieni se roagă fierbinte mamele lor. De la Tomsk pînă la Irkutsk căruțele poștei se împotmolesc de cîte zece, douăzeci de ori în noroi, lîngă nenumăratele Kozulki și Cernorecenskie pe care le mai întîlnesc în drum. La una din aceste stații mi s-a povestit că nu demult — eram atunci în 27 mai — pe rîul Kacea s-a prăbușit un pod tocmai cînd trecea pe el căruța poștei — erau cît pe-aci să se înece și caii și poștașul — dar asta nu-i decît una din multele pățanii obișnuite pentru poșta siberiană. Pe drumul spre Irkutsk nu m-a întrecut niciodată căruța poștei din Moscova ; asta înseamnă că a întîrziat mai mult de o săptămînă, în care timp a trecut prin cine știe ce peripeții.

Poștașii siberieni sînt adevărați mucenici. Crucea lor e neînchipuit de grea. Sînt un fel de eroi pe care patria se încăpățînează cu dîrzenie să nu-i recunoască astfel. Ei muncesc mult, luptă cu natura așa cum nimeni nu luptă, trec cîteodată prin suferințe de neîndurat, totuși, mult mai des sînt concediați și amendați, decît premiați. Se interesează oare cineva ce salariu primesc poștașii și ați văzut vreodată, barem pe unul din ei, răsplătit cu o medalie ? Poate că, deși neluați în seamă, sînt mult mai folositori decît cei care pun rezoluția „se va lăsa fără urmări", dar priviți-le numai

chipurile speriate de ființe prigonite, vedeți-i cît sînt de timizi în prezența dumneavoastră...

Dar iată că în sfîrșit mi se anunță că trăsura este gata de plecare. O putem lua din loc.

— Sculați-vă ! Sus ! îl zgîlțîie doctorul pe locotenentul cu căciula mițoasă. Să trecem și de Kozulka asta ! Cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— Domnilor, dracul nu-i chiar atît de negru după cum se arată, ne consolează bărbosul. Kozulka n-o fi cu nimic mai rea decît alte stații. Și la urma urmei, dacă vă este frică, douăzeci și două de verste se pot străbate și pe jos...

— Da, dacă nu te împotmolești în noroaie... adaugă slujbașul stației.

Pe cer mijesc zorile sîngerii. E frig... Surugiii nici n-au ieșit încă pe poartă și-i aud bodogănind : „Afurisit drum, să te ferească dumnezeu !" Trecem întîi prin sat. Noroiul cleios în care se îneacă roțile alternează cu gropi și movilițe uscate. Din podețele înecate în bălegarul lichid bîrnele ies la vedere ca niște coaste ; călătorilor, cînd trec peste ele, le iese sufletul iar trăsurilor li se rup arcurile...

Dar iată că s-a terminat cu satul și dăm piept cu urgisita Kozulka.

Adevărat, drumul este mizerabil, dar nu mi se pare mai rău decît cum era pe la Mariinsk sau pe la Cernorecensk. Închipuiți-vă o potecă largă tăiată în pădure, de-a lungul ei un terasament lat de vreo patru stînjeni — argilă amestecată cu gunoaie — acesta este drumul propriu-zis. Dacă privim acest terasament dintr-o parte, pare că din pămînt, ca dintr-o cutie de muzică a ieșit la iveală un val de orgă. În ambele lui părți sînt săpate șanțuri. Pe toată lungimea acestui val se cască niște făgașuri adînci cam de o jumătate de arșin sau chiar mai mult, tăiate de alte crestături transversale, astfel că întregul drum reprezintă în miniatură un șir de ridicături muntoase printre care se înalță adevărați Kazbeci și Elbruși ; vîrfurile munților sînt uscate și sună sec sub roți dar la poalele lor mai pleoscăie apa. Numai un scamator strașnic

de iscusit ar putea să aşeze un vehicul pe acest terasament, în aşa fel ca să stea drept ; trăsura noastră însă, îşi găseşte nişte poziţii care te fac să strigi în fiecare minut : „Surugiule, ne răsturnăm !" Ba roţile din dreapta se cufundă într-un făgaş, pe cînd cele din stînga stau pe creasta munţilor, ba două roţi s-au împotmolit în noroi, a treia e pe o creastă, iar a patra se învîrteşte în aer... Trăsura ia mereu alte poziţii şi, în timpul acesta, călătorului nu-i rămîne decît să se apuce cu mîinile de cap, sau de şolduri, să se închine în toate părţile sau să-şi muşte limba ; în vremea asta, printre geamantane şi lăzi se iscă o adevărată răscoală, cu toatele se îngrămădesc şi se rostogolesc pocnind pe călători. În ce-l priveşte pe surugiu, te miri cum acest acrobat mai e în stare să se menţină pe capră.

Dacă cineva ar da ochii cu noi pe neasteptate, n-ar spune că sîntem călători paşnici, ci gata să înnebunim. Încercăm să ne ţinem cît mai departe de terasament şi o luăm printr-un luminiş, sperînd să găsim o cale ocolită ; dar şi pe aici sînt hîrtoape, movile şi podeţe. După o bucată de drum, surugiul opreşte caii ; stă pe gînduri două clipe, clatină deznădăjduit din cap, aşa ca omul care-i gata să săvîrşească o mare ticăloşie, apoi întoarce trăsura spre drum, ducînd-o drept peste şanţ. Se aud două trosnituri seci : trosc în roţile din faţă, trosc în cele din spate ! — am trecut peste şanţ. Apoi ne cocoţăm pe terasament, tot cu trosnituri. De pe spatele cailor se ridică vălătuci de abur, hamurile plesnesc, arcurile şi hulubele apucă nebune care încotro... „Dii, măiculiţelor ! strigă cailor surugiul, lovindu-i din toate puterile cu biciul. Dii, drăguţule, arză-ţi-ar focul sufletul !" Caii trag trăsura încă zece paşi, apoi se opresc ; deacuma, oricît i-ai bate, oricum i-ar înjura, n-au să se mai urnească din loc. N-avem ce face, întoarcem trăsura din nou spre şanţ şi coborîm de pe terasament, căutînd un drum ocolit, apoi urmează din nou o scurtă me-

ditație a surugiului și o nouă întoarcere spre terasament — și așa fără sfîrșit.

E greu să înaintezi, e greu de tot, dar parcă-i și mai greu, cînd te gîndești că acest păcătos drum, ciuruit de gropi ca mîncat de vărsat, de vărsat negru, este singura arteră care leagă Europa de Siberia ! Nu cumva s-a spus că pe această magistrală pătrunde în Siberia civilizația ? Da, s-a spus, se spun multe lucruri și dacă ar fi auzite de surugii, de poștași sau de cărăușii ăștia uzi și murdari care se bălăcesc pînă la genunchi în noroi pe lîngă carele care transportă în Europa ceai, ce părere și-ar face ei despre Europa, despre sinceritatea ei ?

Să privim acum șirul de care. Vreo patruzeci de căruțe încărcate cu lăzi de ceai se înșiră de-a lungul terasamentului... Roțile au intrat pe jumătate în făgașurile adînci, caii slabi își încordează gîturile... Alături de căruțe merg cărăușii ; tot trăgîndu-și picioarele din clisă și ajutînd caii, li s-au sleit puterile... Iată că o parte din căruțe se opresc. Oare ce s-a întîmplat ? La una din ele s-a rupt o roată... Nu, e mai bine să întorci capul, să nu mai vezi !

Ca să-și bată joc de surugii, de poștași și de caii istoviți, cineva a dat dispoziția ca pe o parte și pe alta a drumului să se pună grămezi de pietriș mărunt și sfărîmături de cărămizi. Asta, pesemne, ca să le amintească drumeților că în curînd drumul va fi și mai prost. Mi s-a spus că prin orașele și satele de-a lungul drumului transsiberian sînt oameni care primesc salarii ca să repare drumul. Dacă e adevărat, propun să li se majoreze salariile cu condiția să nu se mai ostenească să repare, deoarece în urma ostenelilor lor drumul devine și mai prost. După spusele țăranilor, reparația drumului — vorbim de cel de la Kozulka — se face astfel : spre sfîrșitul lui iunie și începutul lui iulie, tocmai la vremea cînd văzduhul e plin de țînțari și musculițe — plaga egipteană locală — sînt adunați de prin

sate oameni cărora li se porunceşte să umple făgaşurile şi gropile cu crengi uscate, cu pietriş şi cu sfărîmături de cărămizi care frecate între degete se transformă în pulbere. Reparaţia durează pînă la sfîrşitul verii. Apoi începe să ningă şi drumul e iarăşi plin de gropi, singurele gropi din lume care pot da ameţeli călătorului, întocmai ca răul de mare ; apoi vine primăvara şi noroiul, şi iarăşi reparaţiile, şi aşa an după an.

Înainte de a ajunge la Tomsk, mi-a fost dat să-l cunosc pe secretarul zemstvei şi să călătoresc împreună cu el două, trei staţii. Ne opriserăm în izba unui evreu şi mîncam ciorbă de peşte, cînd a intrat vătăşelul spunînd că într-un loc drumul s-a stricat de tot şi că omul tocmit pentru drum nu vrea să-l repare.

— Cheamă-l aici ! a poruncit secretarul.

N-a trecut mult şi a intrat un mujic mărunţel, cu părul zburlit şi cu un obraz strîmb. Secretarul a sărit de pe scaun şi s-a repezit la el :

— Cum îndrăzneşti, ticălosule, să nu repari drumul ? a început să zbiere secretarul. Nu vezi că nu se poate merge ? ! Călătorii se schilodesc ! Guvernatorul dă dispoziţii, ispravnicul dă dispoziţii, toţi mă fac răspunzător, iar tu, ticălosule, arză-ţi-ar focul sufletul, anatemă, mutră blestemată, ce păzeşti aici ? Ha ? Lepră ce eşti ! Mîine să fie drumul reparat ! Mîine mă întorc tot pe aici şi dacă văd că drumul nu-i bun, îţi stîlcesc mutra în bătaie, te fac piftie, banditule ! Ieşi afară !

Mujicul clipea des din ochi, faţa lui speriată şi brobonită de sudoare i se strîmbase parcă şi mai mult şi, fără o vorbă, se strecură iute afară. Secretarul s-a aşezat din nou la masă şi mi-a spus, zîmbind cît se poate de amabil :

— Firește, în comparaţie cu Petersburgul şi Moscova, femeile de pe la noi nu pot să vă placă, dar căutînd mai bine, se pot găsi şi pe aici fetişcane nostime...

M-ar fi interesat să știu ce a putut să facă mujicul pînă a doua zi ? Ce se putea face într-un răstimp atît de scurt ? N-am mai putut să aflu dar, spre fericirea sau nenorocirea drumului siberian, secretarii zemstvei nu rămîn mult timp în același loc ; sînt schimbați mereu. Se povestește că un secretar nou-numit, sosind în sectorul său a adunat pe țărani și le-a ordonat să sape șanțuri pe o parte și pe alta a drumului ; secretarul care i-a luat locul, nedorind să rămînă în urmă în ceea ce privește originalitatea, a adunat iarăși pe țărani și le-a spus să astupe șanțurile. Cel de al treilea a poruncit ca în sectorul lui drumul să fie acoperit cu un strat de argilă de jumătate de arșin. Al patrulea, al cincilea, al șaselea, al șaptelea — fiecare a căutat să-și aducă și el contribuția de miere în stup...

În tot lungul anului, drumul rămîne într-o stare jalnică : primăvara — noroi cleios, vara — mușuroaie uscate, hîrtoape și reparații, iarna, tot hîrtoape. Acele plimbări în goana cailor care îți opresc respirația, citite în cărțile lui F. F. Vighel și mai tîrziu în ale lui I. A. Goncearov, ar fi cu putință numai iarna, după ce se așterne prima ninsoare. E adevărat că și scriitorii contemporani scriu extaziați despre rapiditatea plimbărilor siberiene, dar asta numai pentru că nu se cade, vizitînd nemărginita Siberie, să nu guști plăcerea unei plimbări în goana cailor, chiar dacă o asemenea plimbare nu se poate face decît în imaginație...

E tare greu însă, să-ți imaginezi că blestemata Kozulkă va înceta vreodată să rupă arcurile trăsurilor și roțile carelor. În viața lor, funcționarii din Siberia n-au văzut drumuri mai bune ; lor le este pe plac și acesta, și condicele de reclamații, corespondența oficială și criticile călătorilor sînt tot atît de puțin folositoare drumului siberian ca și banii cheltuiți cu reparațiile.

Am sosit la stația Kozulskaia cînd soarele era sus. Tovarășii mei de drum pleacă mai departe, eu rămîn să-mi repar trăsura.

IX

Dacă peisajul drumului prezintă pentru dumneavoastră o oarecare atracţie în călătorii, atunci, pe drumul care străbate Siberia vă veţi plictisi începînd din Ural şi pînă la Enisei. O stepă rece, mesteceni golaşi, bălţoace, din loc în loc cîte un lac, zăpadă în luna mai şi malurile pustii şi triste ale afluenţilor lui Obi. Iată tot ce îţi mai poţi aminti, după ce ai parcurs primele două mii de verste. Natura atît de dragă băştinaşilor şi foarte mult apreciată de evadaţii noştri, care va deveni cu timpul o nesecată sursă de inspiraţie pentru poeţii siberieni, acea natură originală, măreaţă şi minunată începe numai de la Enisei.

Să nu se supere admiratorii fervenţi ai Volgăi, dar mărturisesc că în viaţa mea n-am văzut un fluviu mai minunat decît Eniseiul. Volga e o frumuseţe tristă, modestă, deşi bogat înveşmîntată. În schimb Eniseiul este un zdrahon de voinic care nu mai ştie ce să facă pentru a-şi cheltui tinereţea şi puterea. Pe Volga omul a început cu bravura şi a terminat cu un geamăt care poartă numele de cîntec ; visele lui de aur s-au topit în acea istovire care în mod obişnuit e numită pesimismul rusesc ; pe Enisei însă, viaţa a început cu un geamăt şi se va termina cu un avînt pe care nici nu îndrăznim să-l visăm. Aşa cel puţin mă gîndeam stînd pe malul fluviului lat şi privindu-i nesăţios apele care gonesc tumultuoase, cu o repeziciune ameţitoare spre posomorîtul Ocean Îngheţat. Ai zice că Eniseiul nu-şi găseşte loc între ţărmurile sale. Valurile mărunte se iau la întrecere unul cu altul, se împing, descriu cercuri în spirală şi ţi se pare ciudat că acest voinic nu şi-a mîncat povîrnişurile albiei şi nu şi-a sfredelit fundul. Pe malul stîng este aşezat Krasnoiarskul, cel mai mare şi mai frumos oraş siberian, iar pe malul celălalt se înalţă un şir de munţi care îmi amintesc de cei din Caucaz, la fel de îngînduraţi şi la fel învăluiţi în ceaţă fumurie. Stam şi mă gîndeam : ce viaţă îndrăzneaţă,

plină și înțeleaptă va lumina cu timpul aceste locuri ! Îl invidiam pe Sibiriakov care, după cum citisem, a plecat din Petersburg cu vaporul spre Oceanul Înghețat, iar de acolo la gurile Eniseiului. Îmi părea rău că universitatea este la Tomsk și nu aici, la Krasnoiarsk. Multe gînduri îmi treceau prin cap, se învolburau și se încurcau ca și apele Eniseiului, dar mă simțeam foarte bine...

Îndată după Enisei începe faimoasa taiga. Despre taiga s-a spus și s-a scris din belșug și de aceea așteptăm de la ea mai mult decît poate da. La început ești oarecum dezamăgit. De o parte și de alta a drumului se desfășoară cît vezi cu ochiul, păduri obișnuite de pini, brazi, zadă și mesteceni. Nu copaci, cu un diametru de cinci metri, nici vîrfuri la care privind să te apuce amețeala ; copacii din taiga nu-s mai înalți decît cei care cresc în Sokolniki din Moscova. S-a spus că taigaua este mută și vegetația ei nu răspîndește miros. Mă așteptam și eu la asta, dar tot timpul cît am mers prin taiga păsările cîntau și în aer plutea zumzetul insectelor. Brazii și pinii, încălziți de razele soarelui, umpleau aerul cu miros tare de rășină, iar luminișurile de lîngă drum erau smălțuite de flori gingașe, galbene, albastre și trandafirii, care nu se mărgineau să bucure numai ochiul. Cei care au scris despre taiga au privit-o pesemne vara, atunci cînd și în Rusia pădurile sînt mute și nici înmiresmate.

Puterea și farmecul taigalei nu stă în copacii gigantici, nici în pretinsa liniște mormîntală, ci în faptul că doar păsările călătoare vor fi știind unde îi este capătul. În primele douăzeci și patru de ore nu-ți dai seama de asta ; a doua și a treia zi ești nedumerit, iar în a patra și a cincea te înfioară senzația că nu vei mai scăpa niciodată din mrejele acestui monstru. Te urci pe o colină împădurită, privești și în față, și la dreapta, și în direcția drumului, și nu vezi decît păduri ; după un dîmb acoperit de copaci deși, urmează un alt dîmb, tot atît de împădurit, și după acesta, un altul și așa fără

sfîrșit ; a doua zi iarăși privești din vîrful unui dîmb și în fața ta se desfășoară același lanț de păduri... Știi bine că mergînd tot înainte vei da de Angara și Irkutsk, dar nu poți ști ce se ascunde de o parte și de alta a drumului, dincolo de pădurile care se întind spre nord și spre sud, nu poți nici afla pe cîte sute de verste se întind aceste păduri, căci asta nu le este cunoscut nici surugiilor, nici țăranilor născuți în taiga. Imaginația lor este mai îndrăzneață decît a noastră, dar nici ei nu s-ar încumeta să determine la întîmplare întinderea taigalei și la întrebarea noastră ne răspund : „N-are capăt !" Ei știu numai că în lunile de iarnă vin prin taiga, din Nordul Îndepărtat, niște oameni ciudați, în sănii trase de reni, ca să cumpere pîine, dar ce fel de oameni sînt aceia și de unde vin ei, nu știu nici bătrînii.

Iată un ocnaș evadat care își tîrăște pașii pe lîngă pini, cu o traistă și un căzănel în spinare. Ce mică și lipsită de însemnătate pare crima lui și suferințele ce le îndură și cît de mic este el însuși față cu imensitatea taigalei. Omul va pieri în taiga și moartea lui nu va prezenta nimic dureros, nimic deosebit, ca și moartea unui țînțar. Atît timp cît nu există o populație numeroasă, taigaua e puternică și de neînvins, iar fraza : „Omul este stăpînul naturii", nu va răsuna nicăieri mai sfios și mai fals ca aici. Dacă am presupune că oamenii care trăiesc astăzi de-a lungul drumului transsiberian s-ar fi hotărît să distrugă taigaua și ar fi folosit în acest scop topoarele și focul, s-ar fi repetat povestea pițigoiului care a vrut să aprindă marea. Se întîmplă ca un incendiu să distrugă pădurea pe o întindere de cinci verste, dar în masa generală focul trece aproape neobservat și peste zeci de ani, pe locul pădurii distruse de flăcări se înalță o altă pădure, tînără, mai deasă și mai întunecată. Un savant a incendiat odată din greșeală pădurea de pe malul răsăritean ; într-o clipă toată masa de verdeață a fost cuprinsă de flăcări. Cutremurat de priveliștea nemaipomenită, savantul și-a spus că el este „cauza

unei imense nenorociri". Dar ce a însemnat pentru nemărginirea taigalei cele vreo zece verste? Poate că pe locul pustiit de incendiu, crește acuma un codru des, în care rătăcesc fără griji urșii și zboară păsările; munca savantului a lăsat în natură mult mai multe urme decît această nenorocire, care l-a speriat atît. Unitățile obișnuite de măsură nu se potrivesc în taiga.

Și cîte taine nu ascund stihiile taigalei! Iată un drumeag sau o potecă ce se furișează printre copaci și se pierde în umbra pădurii. Încotro duce? Spre o cramă clandestină, spre vreun sat de existența căruia nu știe încă nici ispravnicul, nici judecătorul, sau poate spre un zăcămînt de aur descoperit de niscai vagabonzi? Și ce senzație de libertate amețitoare îți inspiră această potecă tainică!

Aflăm de la surugiu că în taiga trăiesc urși, lupi, samuri, cerbi și capre sălbatice. Cînd nu au de lucru, mujicii care locuiesc de-a lungul drumului siberian își petrec săptămîni întregi în taiga, vînînd acolo animale sălbatice. Arta vînătoarei este aici foarte simplă: dacă pușca a luat foc, cu atît mai bine, dacă nu, să nu ceri îndurare ursului. Un vînător mi s-a plîns că din pușca lui nu pornește glonțul decît la a șasea apăsare pe trăgaci; e un mare risc să pleci cu o astfel de armă la vînătoare, fără un pumnal sau țăpoi. Puștile de import sînt aici și scumpe și proaste, din care cauză mulți fierari s-au învățat să fabrice ei puști. Îndeobște fierarii sînt foarte dibaci și acest lucru se observă mai ales în taiga, unde nu întîlnești prea mulți oameni talentați. Împrejurările m-au silit să cunosc mai îndeaproape un fierar pe care surugiul mi l-a recomandat astfel: „Ce mai, meșter mare! Știe și puști să facă!" Și tonul și expresia feței surugiului mi-au amintit întocmai discuțiile despre pictori celebri. Trăsura mea se stricase și avea nevoie de reparație; surugiul ne-a adus la stație un om palid, uscățiv, cu mișcări nervoase, care, dacă era un mare talent, apoi, după toate aparențele, era și un mare bețiv. Ca un bun medic practician, plictisit să

trateze o boală neinteresantă, el a cercetat în fugă trăsura, a pus diagnosticul scurt și precis, s-a mai gîndit puțin și fără să spună o vorbă a dat să plece. După cîțiva pași s-a oprit și i-a aruncat poruncitor, surugiului :

— Ce stai ? Adu trăsura la fierărie !

La reparație l-au ajutat patru dulgheri. S-a apucat de lucru alene, fără chef și se părea că pe nevrute fierul lua cele mai diferite forme sub mîna lui ; fuma mult, cotrobăia fără rost într-o movilă de fier vechi, privea spre cer, într-un cuvînt făcea nazuri, cum fac unii artiști, cînd sînt rugați să cînte sau să recite ceva. Din timp în timp, ca și cum ar fi vrut să mă uimească pe mine și pe dulgheri, ridica sus ciocanul și, împrăștiind în toate părțile scîntei, izbea cu putere în nicovală. În urma acelei lovituri, voit stîngace, cînd te așteptai ca nicovala să se facă praf și pămîntul să se cutremure, placa subțire de fier căpăta întocmai forma dorită ; astfel, oricît te-ai fi silit, nu puteai să-i găsești vreun cusur. I-am plătit pentru lucru cinci ruble și cincizeci de copeici ; și-a luat rublele, iar cele cincizeci de copeici le-a dat celor patru dulgheri. Aceștia i-au mulțumit și au tîrît trăsura spre stație, jinduind, pesemne, un talent atît de mare, care și în taiga își cunoaște prețul și este la fel de despotic ca și în marile orașe.

CAIETE DE ÎNSEMNĂRI

CAIETUL I
1891—1904

Pag. 1

Acest caiet aparţine lui A. P. Cehov.
Petersburg, strada Malaia Italianskaia, nr. 18, locuinţa lui Suvorin.

Pag. 2

1. Am plecat la 17 martie. Am primit de la procuror, în dar, o sticlă de votcă.
2. Sofia nu-i place lui Ivan fiindcă miroase a mere.
3. Am încercat să scriu pe măsuţa pliantă din compartiment. Merge, deşi e incomod.
4. În dimineaţa zilei de 19 am trecut graniţa.
5. Omenirea a considerat istoria un şir neîntrerupt de bătălii, deoarece, pînă acum, războiul a fost socotit scopul principal al vieţii.
6. Am sosit la Viena. *Stadt Frankfurt.* E frig. 20 martie. Ne-am sculat la ora 8. Am vizitat catedrala sf. Ştefan. Am cumpărat o tabacheră de 4 guldeni.

Pag. 3

1. Sînt dator lui Suvorin 16 guldeni.
   " " " " 4 ½ guldeni
   " " " " 1 g. şi 70 cr.

21 martie. La catedrala sf. Ştefan a cîntat orga.

2. [Ivan nu respectă femeile, este o fire simplă şi le acceptă aşa cum sînt.] Dacă scrii despre femei, vrei, nu vrei, eşti nevoit să scrii despre dragoste.
3. *[Indescifrabil.]*

Pag. 4

1. 22 martie, seara. Am sosit la Veneţia, Hotel Bauer. 23 martie. Catedrala San Marco. Palatul Dogilor. Casa Desdemonei. Strada lui Guido. Mormîntul lui Canova şi Tiţian.
   24 martie. Muzicanţii. Seara am discutat cu Merejkovski despre moarte.
   26 martie. Plouă. Trebuie să gust neapărat ciuperci cu smîntînă.
   27 martie. Am plecat la Bologna.
2. Cînd O.I. doarme, faţa ei capătă o expresie de beatitudine.
3. 28 martie. Între Bologna şi Florenţa sînt 48 de tuneluri. Am fost dimineaţa la Bologna : tur-

Pag. 5

nuri aplecate, arcade, Cecilia lui Rafael. La ora 5½ am sosit la Florenţa.

1. 30 martie. Suvorin este prost dispus.
2. [Fratele lui O.I. bea numai şampanie, nu-i place atît fumatul, cît lulelele şi ţigaretele ; de asemeni îi plac ceşti frumoase, suporturi de pahare, butoni de cămaşă, cravate, bastoane şi parfumuri.]
3. Solomon a făcut o mare greşeală cerînd înţelepciune.
4. Făţarnicii obişnuiţi se prefac în porumbei, iar cei politici şi literari în vulturi. Dar să nu vă speriaţi de înfăţişarea lor vitează, în realitate nu sînt vulturi, ci şobolani sau javre.

Pag. 6

1. La 30 martie am sosit la Roma.
2. Nenorocirea e că moartea nu constituie în viaţă un fenomen întîmplător sau ceva ieşit din comun, ci o întîlnim la tot pasul.
3. [Din pricina deosebirii de climă, de energie, de gusturi şi de vîrstă, egalitatea între oameni nu este fiziceşte cu putinţă. Astfel, lipsa de egalitate trebuie considerată ca o lege implacabilă a naturii. Noi însă, am putea-o face să treacă neobservată, aşa cum trece neobservată deosebirea dintre picăturile de ploaie sau dintre urşi. În această privinţă, rolul principal îi

Pag. 7

revine educaţiei şi culturii. Un savant a izbutit să obişnuiască o pisică, un şoarece, un uliu şi o vrabie să mănînce din aceeaşi farfurie.]

1. Cei care sînt mai proşti şi mai murdari decît noi, pe aceia îi numim „popor" [noi nu sîntem popor]. Administraţia financiară împarte oamenii în impozabili şi privilegiaţi. Dar nici o împărţire de felul acesta nu este bună, deoarece noi toţi formăm poporul şi din ceea ce facem, tot ce e mai bun îi aparţine poporului.
2. 3 aprilie. Am plecat din Roma.
   4 aprilie. Neapoli.
   6 aprilie. Teatrul.
   7 aprilie. Cerul e înnorat.

Pag. 8

1. 11 aprilie. Roma. Catedrala sfîntul Petru, lungă de 250 paşi.
   13 aprilie. Monte-Carlo. Ruletă.
2. Dacă prinţul de Monaco are o ruletă, cu atît mai mult ocnaşilor li se poate îngădui să organizeze jocuri de noroc.
3. 18 aprilie. Am plecat din Nisa la Paris.

4. [Trecea cu Vlasov pe lîngă o pădure cu mult vînat şi cînta : *„De n-o iubeşti cu adevărat, n-ai dreptul soaţă s-o numeşti !“*]
5. 21 aprilie. Utrenie la biserica ambasadei.
   22 aprilie. Muzeul Grévin.
6. [Condamnările pe viaţă au dat naştere vagabondajului.]

Pag. 9

1. [Pentru a rămîne cu „insipida“, Ivaşin trebuia să stingă toate lumînările şi nu avea voie nici să-şi aprindă o ţigară. Văduva doctorului.]
2. În cîrciumile ruseşti miroase a feţe de masă curate.
3. Iv. putea să filozofeze despre dragoste, dar nu era în stare să iubească.
4. *Alioşa :* mi-a slăbit mintea, mamă ! Din cauza bolii sînt acum ca un copil : cînd mă rog, cînd plîng, cînd mă bucur...

Pag. 10

1. [Altădată] [Astăzi oamenii se sinucid cînd s-au plictisit de viaţă etc., iar altădată, cînd delapidau banii statului.]
2. [În timpul cositului s-a îmbolnăvit şi şi-a dat duhul.]
3. Ce nevoie avea Hamlet să-şi bată capul cu cele ce vor fi de văzut după moarte, cînd în viaţă putem vedea lucruri mult mai îngrozitoare.
4. Nu eu am făcut rău acestei forţe, ci ea mie.

Pag. 11

1. [În folosul înfometaţilor s-au primit din partea elevelor de la pensionul doamnei Rjevskaia 5 ruble şi 84 copeici.]
2. [Transformarea dv. fizică este neobişnuită.]
3. [Am cerut unui muzicant celebru un loc pentru un nenorocit de violonist. Mi-a răspuns :

„Mi te adresezi mie, fiindcă nu eşti muzicant". O să-ţi răspund şi eu la fel : n-ai fost niciodată în locul unui om bogat...]

4. [De invidie se uită crucişş.]
5. [Fiul diaconului are un cîine pe care l-a poreclit Sintaxa.]
6. [Kardinski, ca şi prinţul şi Varenikov, le dă tuturor sfaturi :
— Am semănat măzăriche şi ovăz.
— Rău, mai bine ai fi semănat trifoi.
— Am cumpărat un porc...
— Rău. Mai bine ai fi cumpărat un cal.]

Pag. 12

1. [Unii măgulesc pe cei de care se tem.]
2. [Evreul Percik.]
3. [În loc de cearşafuri ei aştern pe paturi feţe de masă murdare.]
4. [Fratele vrea să fie primar. A venit în vizită : pe piept poartă insigna unei societăţi din Palestina, o insignă universitară şi o decoraţie, mi se pare suedeză.]
5. [Fraţilor şi tatălui li se pare întotdeauna că fiul şi fratele lor nu s-a căsătorit cu cine trebuia. Nora nu le este niciodată pe plac.]
6. [Fratele a dat bani pentru o întreprindere viticolă în Crimeia. Vinul este dulceag, aspru la gust.]
7. [El nu era gelos pe studenţii care îi duceau soţia la teatru şi la concertele simfonice, ci pe actori şi cîntăreţi : nu se putea ca aceştia să nu-i placă tinerei lui soţii.]
8. [Bărbatul surorii avea copii de la o amantă şi îi iubea mai mult decît pe cei legitimi. Copiii legitimi : Saşa şi Zoia.]
9. [Fratele juca seara cărţi la clubul medicilor.]
10. [Tatăl este curatorul şcolii. În discuţiile cu profesorul, fratele îşi ia un aer de superioritate. În general, negustorilor le place să comande. Tatăl este epitropul bisericii. Cîntăreţii se tem de el].

Pag. 13

1. [În partea sud-estică a județului Nijni-Novgorod sînt 6 plăși. 1) Numără 8.000 de contribuabili. În total sînt aproape 20.000 locuitori. Numai într-o plasă pămîntul a rodit — recolta va ajunge pînă la vară, unii locuitori vor trebui să fie ajutați. E cea mai mică plasă. A plouat și solul este nisipos.]

[Grîul de toamnă n-a rodit de loc. Semănăturile de toamnă au fost făcute cu sămînța trimisă de stat ; s-a semănat toată. Ogoarele luate în arendă însă, n-au putut fi însămînțate : Așa s-a întîmplat cu pămîntul luat în arendă de la Narîșkina, din plasa Palițkaia — n-a ajuns sămînță. Au primit-o numai cei cu loturi repartizate. Narîșkina i-a dat pe țărani în judecată pentru neplata arendei ce-

Pag. 14

rînd și cîte 50 copeici pe zi despăgubiri. E. i-a condamnat să plătească amenda, eșalonînd plata pe trei, patru ani ; afară de aceasta, consiliul județean i-a obligat să plătească și despăgubiri.]

În raport cu boabele însămînțate, grîul de primăvară a rodit : 1—1 și 1—2. Din octombrie n-a mai avut nimeni grîu. Însămînțările de primăvară vor trebui făcute tot cu grîu de la stat.

Întotdeauna, pe aici, recolta a fost minunată. Țăranii își însămînțau și loturile lor, și pămîntul pe care-l luau în arendă ; toți sînt plugari. În anul 1889, secara n-a rodit. În anul 1890, n-au rodit semănăturile de primăvară, iar în 1891 n-a rodit nimic. Trebuie ținut seamă și de faptul că se cultivă prea puțini cartofi.

[Din octombrie, la E(gorov) vin cîte 400 de persoane după ajutor. Bărbat, nevastă, mamă bătrînă și cinci copii se hrănesc cinci zile la

rînd cu ciorbă de lobodă. Adesea oamenii n-au ce pune în gură cîteva zile în şir. Am văzut cum un mujic şi o femeie au plecat pe vifor la o distanţă de 8 verste, pentru a cere puţină făină.]

[Din cei 20.000 locuitori, majoritatea primesc ajutor. Doar mujicii bogaţi pot trăi cu pîine cumpărată. Aceştia nu sînt mai mult de 200. Celorlalţi li se dau cîte 30 de funturi de făină. Copiilor mai mari de doi ani li s-au dat pînă la 1 ianuarie cîte 20 de funturi. Copiii mai

mici nu primesc nimic. 30 de funturi de făină nu ajung unui om ; astfel, în aprilie, cînd loboda, cartofii şi celelalte legume se termină, hrana devine cu totul neîndestulătoare.]

[Statul a dat ajutoare.] [Consiliul eparhial n-a trimis pînă acum nici un ajutor. Pe cale particulară s-au donat 75 ruble ; din partea zemstvei, 52 puduri de făină şi 52 puduri de pesmeţi — acestea sînt datele oficiale. Neoficial s-au dat 25 ruble cel mult. Donaţiile particulare vin să completeze ajutoarele, dîndu-se celor care întîmplător n-au fost trecuţi în liste, precum şi ajutoraţilor cărora nu le ajung cele 30 de funturi. Aceste 30 de funturi se dau pe credit, dar cum vor fi înapoiate, în făină sau în bani, nu ştie nimeni. Fără obligaţie de restituire se dau numai donaţiile particulare. Bătrînii şi orfanii primesc de la zemstvă, fără obligaţie de restituire, cîte 10, 15 funturi de cap de om. În schimb nu primesc ajutor de la stat.]

Cele 11 şcoli primesc un ajutor de 3 copeici pentru fiecare elev. E. cumpără făină şi crupe. Li se face mîncare la şcoală. Acest ajutor vine din partea Societăţii pentru răspîndirea învăţămîntului primar. Hrana se dă începînd din decembrie. Cantinele sînt conduse

de învăţători, învăţătoare, preoţi ; conducerea generală o are Egorov.]

[Un depozit alcătuit din donaţiile zemstvei, aflat în hambarele lui Egorov (2000 de puduri), vinde făină cu preţuri reduse. S-a vîndut întîi cu 1 rublă şi 5 copeici, apoi cu 1 rublă şi 35 copeici, şi apoi cu 1 rublă şi 45 copeici. Cînd s-a vîndut cu 1 rublă şi 45 copeici, pe piaţă se

Pag. 16

vindea cu 1 rublă şi 35 copeici. Acum depozitul vinde cu 1 rublă şi 45 copeici. Se cumpără, dar puţin. Pînă acum s-au vîndut aproximativ 1000 de puduri la şcoli şi în vînzări mărunte. Ieri, în piaţa din satul Konstantinovo făina costa 1 rublă şi 60 copeici.]

[Cantine pentru înfometaţi nu există. Cei trimişi din partea societăţilor de binefacere să deschidă cantine, au plecat nemulţumiţi : prea sînt mulţi înfometaţi !

Beţivi nu există. Un singur caz : la Katibitovo un mujic şi-a vîndut vaca pentru 33 ruble şi a băut banii, lăsîndu-şi familia să flămînzească. Au fost puţine nunţi, mulţi s-au cununat pe datorie. Un mujic întreabă pe preot : „Vreau să-mi însor feciorul... Pot să cer ajutor pentru noră ?“ Fără femeie gospodăria se prăduieşte şi mai mult. Zilele de hram nu se sărbătoresc. Nimeni nu cîntă.]

Cine este singur, acela mai poate să se descurce fără cal — îi ară altcineva lotul ; dar dacă are o familie de trei, patru persoane, fără cal nu poate răzbi ; fără cal înseamnă „prăpăd pentru gospodărie“. Cine are cal însă, o duce mai greu cu hrana, deoarece ajutorul primit trebuie să ajungă şi pentru oameni şi pentru cai. Ajutor special pentru cai nu se dă. Şi ce e mai rău, nu se găsesc nicăieri paie de vînzare, nici fîn, nici pleavă, şi nici altfel de furaje. Preţul cailor a început să crească în-

cepînd de la jumătatea lunii decembrie. Dacă nu se ară pentru semănăturile de primăvară, familia se ruinează pe două, trei generaţii şi pleacă în argăţie. De aceea oamenii se ţin de cai ca pisica de şoarece. Ca să poată hrăni

Pag. 17

calul îşi vînd vaca sau oile ; din această cauză gospodăria decade. Caii sînt istoviţi. Ţăranii aduceau grîne tocmai din Nijni-Novgorod, care e la o distanţă de 70 de verste de satul lor Dubki, plasa Tamojnik. La jumătatea drumului s-au oprit şi au dat jos sacii plecînd cu carele goale, deoarece caii nu mai erau în stare să tragă.]

[În primăvară, cînd va începe munca la cîmp, mujicii nu vor fi în stare să muncească ; oricît de puţin s-ar sili, se vor culca seara obosiţi şi flămînzi.]

[Lista de subscripţie a lui Svobodin are nr. 28.]

1. [Fratele visa să fie primar, apoi viceguvernator sau director de departament şi după aceea ministru-adjunct. Visul lui era să scrie un articol patriotic şi să-l tipărească la *Mosk.ved.* Cei suspuşi îl vor citi şi-l vor chema să conducă un departament.]
2. [Toate aceste discuţii din Moscova despre dragoste i se păreau neinteresante, lipsite de orice sens, ca şi cum citise mai înainte o carte cu totul deosebită, în faţa căreia pălea tot ceea ce el considerase pînă atunci important.]

Pag. 18

1. *Fiica :* Nu-i frumos să porţi pîslari...
   Tatăl : Adevărat, sînt urîţi. Ar trebui să le pun căpute de piele.
   Tatăl s-a îmbolnăvit, de aceea n-a putut pleca în Siberia.

Fiica : Tu, tată, nu eşti de loc bolnav. Văd că ţi-ai pus haina şi cizmele...
Tatăl : Aş vrea totuşi să plec în Siberia. Stai acolo undeva pe malul Eniseiului sau pe Obi, cu o undiţă, iar colea pe bac trec deţinuţii şi strămutaţii. Aici urăsc totul : şi liliacul de după geam şi cărările presărate cu nisip...

2. [Kostea nu cînta ; nu avea nici voce, nici ureche muzicală, dar îi plăcea să organizeze concerte, să vîndă biletele şi să lege prietenie cu cîntăreţii.]
3. [S-ar putea ca dispoziţia noastră sufletească, atunci cînd sîntem îndrăgostiţi, să ne fie tocmai starea normală. Dragostea îi arată omului cum ar trebui el să fie.]

Pag. 19

1. [Bătrînii sînt foarte mîncăcioşi.]
2. [Cînd, înainte de plecare, tînăra lui soţie, în rochie neagră, elegantă, îşi lua rămas bun de la soră-sa, pe el îl chinuia gîndul că va trebui să călătorească în acelaşi compartiment cu ea.]
3. [Kiş — eternul student.]
4. [Ea lui Iarţev : Eşti un prostănac.]
5. [Fratele scrie pentru popor.]
6. [El şi-a dat seama că în ultima vreme n-a fost niciodată bine dispus.]
7. [Îi trimitea cumnatului bani chiar şi după moartea sorei.]
8. [Băieţii de prăvălie erau bătuţi în hambar.]
9. [Căuta să afle cînd se vor împlini o sută de ani de la înfiinţarea firmei, pentru a cere titlul de noblețe.]
10. [Ea se îmbrăca ca la Moscova şi învăţase tot acolo, ceea ce îl încînta.]
11. [Cumnatul mi-a spus după cină : „Totul pe lumea asta are un sfîrşit. Cînd eşti îndrăgostit, suferi, greşeşti, te căieşti, iar cînd se duce dragostea, n-ai pentru ce să te mai zbuciumi".

Amanta cumnatului avea fire albe în păr. Cumnatul era un bărbat chipeș.]

12. [El bea puțin, aproape de loc ; nu și-a tocat averea în beții, ci pe mîncare.]

Pag. 21

[Își închipuia că se pricepe în artă și obiecte antice *(indescifrabil)*. Cu un aer de cunoscător le privea mult... *(indescifrabil)*, iar anticarul rî-

Pag. 22

dea în acest timp de ignoranța lui, îl disprețuia și-i cerea prețul pe care-l vrea el. Același lucru se petrecea și la expoziții și prin magazine... Cerceta îndelung tablourile, stampele, bibelourile, apoi se hotăra deodată să cumpere un fleac oarecare, o ramă simplă, ceea ce îi trăda nepriceperea.]

1. O scrisoare lungă din partea fratelui : scria despre importanța sănătății, despre înrîurirea ce-o exercită boala asupra psihicului și nu pomenea nici un cuvînt despre afaceri, despre Moscova. Enervantă scrisoare.]
2. [Kostea s-a îmbătat la Sokolniki : „O, natură, îmbrățișează-mă !" Toți, bine dispuși, au renunțat la trăsură și au plecat acasă în tramvaiul cu cai.]
3. [Guvernantei i s-a spus să aibă grijă de bibliotecă. Ea s-a apucat să scrie pe fiecare volum : „Această carte aparține lui cutare". E o proastă. Nici măcar împărțirea n-a putut să i-o explice Sașei.]
4. [Kiș în timpul unei discuții cu caracter social : — Asta înseamnă că atunci cînd vor fi suprimați banii, toată lumea va cumpăra pe credit ? Dacă îl trimite cineva să oprească două fotolii, el ia o lojă ; cînd cumpără mezeluri, cere să fie tăiate șunca și salamul în bucățele.]

6. [În fiecare sîmbătă, Kiș se duce la circul lui Solomonski.]
7. [Îi plăcea că logodnica lui are concepții și idei bine determinate. Dar cînd ea a devenit soția lui, toate acestea îl scoteau din fire.]

Pag. 23

1. [Cumnatul îi face curte tinerei lui soții. I-a spus : „Ai nevoie de un amant".]
2. [La Moscova, privind pe noile ei cunoștințe, ea se gîndea : „Vai, ce bărbați urîți sînt la Moscova !"]
3. *[Indescifrabil.]*
4. [În compartiment, cumnatul îi spune : „De ce ți-e frică ? Ce găsești în asta atît de îngrozitor ? Parcă pierzi ceva ?"]

   [El se obișnuise să creadă că atunci cînd o doamnă se sperie de insistențele lui, protestează și se simte prost, înseamnă că el a produs o oarecare impresie asupra ei, că are succes ; dacă însă, drept răspuns, ea rămîne indiferentă sau rîde, asta înseamnă că nu-l place.]
5. [Fratele către Zoia : „Tu te rogi lui dumnezeu ?"]
6. [Kostea despre Kiș : „În orice împrejurare el rămîne la fel de nepăsător, ca o moluscă !"]
7. [Ea : Ce rost are comparația cu un muzicant celebru, nu înțeleg ! Ce caută muzicantul celebru în toată povestea asta ? (Expresie de ură.)]
8. [Dacă veți munci numai pentru prezent, munca voastră va da rezultate slabe ; trebuie să munciți mai ales pentru viitor. Poate că numai în rai sufletele oamenilor se vor mulțumi cu prezentul, dar omenirea a trăit întotdeauna pentru viitor.]

Pag. 24

1. *[Trei rînduri indescifrabile.]*
2. *[Indescifrabil.]*
3. *[Indescifrabil.]*

4. [Kostea a plecat în America la expoziție. *(Indescifrabil.)*]
5. [Kostea le spune fetelor în timpul lecției : „Vorbind drept, potopul nici n-a existat".]
6. [Guvernanta a fost angajată după recomandația lui Kiș, care a prezentat-o drept o persoană foarte inteligentă, deșteaptă și bună.]
7. [Discuția cu tejghetarul :
— E adevărat că afacerile noastre merg prost ?
— Nici concepție !]
8. [A doua zi după concertul simfonic, el a primit o telegramă : „Te rog, pentru dumnezeu, vino !" S-a dus la ea.
— Nu ești supărat pe mine ?... Nu ?
Îl chemase numai pentru asta.]
9. [Face negoț pe picior mare, dar nu ține contabil.]
10. [Un om nu prea deștept și fără daruri deosebite se apucă de negustorie, și se îmbogățește. Vinde ce-i cade în mînă, fără nici un sistem, în virtutea inerției, poruncind vînzătorilor și bruftuluindu-și clienții. La depozit veneau reprezentanți de comerț nemți și engleji, mai venea și un nobil scăpătat (mare bețiv) poreclit Slăbănogul ; acesta traducea corespondența din limbi străine.]

Pag. 25

1. [Pentru un comerț așa cum îl înțelegeți voi, aveți nevoie de funcționari lipsiți de personalitate, oameni nenorociți și fricoși *(indescifrabil)* ; dv. îi educați de copii, trimițîndu-i la biserică și obligîndu-i să vă facă temenele pentru fiecare îmbucătură. Sînt sigur că n-ați angaja pentru nimic în lume la depozit pe cineva cu studii universitare.
— Cei ce ies din universități nici nu convin comerțului nostru.
— Nu-i adevărat ! Și asta-i minciună !]

2. [Sora, luîndu-şi rămas bun : „Dacă, ferească dumnezeu, mă prăpădesc, luaţi fetiţele la dvs." Soţia, mişcată : „Îţi făgăduiesc că aşa vom face".]
3. [Tatăl a orbit complet. Fratele este bolnav. S-au dus la cîrciuma Novo-Troiţkoe. Discuţie :
— Ivan Vasilievici, care este situaţia afacerilor noastre ?
— Totul depinde de fluctuaţiile creditului !
— Ce înţelegi prin asta ?
— Cînd clientul rămîne dator şi nu vrea să plătească.]
4. [Aflînd despre boala fratelui, el a început să plîngă. Păcat ! În copilărie şi în tinereţe fratele fusese pe deplin normal. E de mirare că la acest bărbat sfios, blînd şi deştept, boala a început să se manifeste prin mania grandorii.]
5. [Ea s-a măritat cu mine pentru bani, adică tocmai pentru ceea ce eu mă disprețuiesc cel mai mult.]
6. [Bătrînul este un îngîmfat, un lăudăros, el spune despre Saşa şi Zoia : „Sînt copii din flori".]
7. [Cînd ea şi-a vizitat oraşul natal, bătrîna doică, în care avusese din copilărie toată încrederea, i-a furat 25 de ruble şi asta a durut-o mai mult ca orice.]
8. [Tejghetarul principal Ivan Vasilievici Pociatkin, originar din Kaşira. Îndeplineşte în locul bătrînului funcţia de epitrop al bisericii.]
9. [Amîndoi fraţii luau bani din casă fără chitanţă.]
10. [De la tată să iei bani, nu-ţi vine, dar din casă se poate.]

Pag. 26

1. [După lichidare, va trebui să umbli pe la cunoştinţe, să le ceri slujbe pentru cei patru funcţionari.]

2. [În compartiment, după sărutări, cumnatul începe să povestească despre un pașă bătrîn căruia i se dăruise un harem.]
3. [Femeia nu poate rămîne mult timp fără să se atașeze sufletește de cineva, de aceea X. a devenit amanta lui Iarțev.]
4. [Zoia, copilul și ea s-au îmbolnăvit de difterie. Copilul a murit. Ea se duce să plîngă la locuința lui Kostea.]
5. [Kiș graseiază.]
6. [Eu te-am iubit pentru sufletul tău, pentru inteligența ta, pe ea însă n-o interesează decît banii tăi.]
7. [Artistul: „Dar de ce sînteți singură? Cum a putut el să vă lase?“ (Ea e însărcinată.)
— A plecat în Rusia după bani.]
8. [O, dacă frumusețea și grația s-ar putea cumpăra! Dacă aș putea să cînt sau să vorbesc frumos!]
9. [Aerul din local i se părea otrăvit de tutun și de respirația bărbaților. Avea o ciudată pornire împotriva tuturor bărbaților, socotindu-i pe toți niște stricați, gata să se arunce în orice clipă asupra ei.]
10. [Cumnatul (punînd deoparte ziarul): „Ce plictiseală în orașul ăsta al nostru, uitat de dumnezeu!“]
11. [Ea îl credea deștept și foarte serios, de aceea propunerea lui a mirat-o.]
12. [Artistul: „Nu vă încredeți în scriitorii burghezi. Ideile lor sînt burgheze ca și ei înșiși. Lor le-ar conveni în primul rînd ca femeile să capete salarii de la stat, adică să trăiască și ele ca ei, pe spinarea poporului. De altfel, eu nu mă ridic împotriva libertății femeii. Sînt de părere ca fiecare om să fie liber să trăiască după cum vrea.]

Pag. 27

1. [Artistul: „Bravo nemților! Cînd se adună cîțiva la un loc, vorbesc de prețul lînii, pe cînd

noi, rușii, cînd ne adunăm mai mulți, începem discuții înalte, despre emancipare, femei, constituție etc. Dar mai ales despre femei."
— Și găsești că e rău ?
— Foarte rău.]

2. [Am fost sfătuit să deschid la Moscova un azil de noapte.]
3. [*Artistul* : „Cînd ea era însărcinată, toate femeile îmi păreau respingătoare !"]
4. [Vînzătorilor nu le era oprit să se căsătorească, dar nici unul nu îndrăznea să se însoare, de teamă să nu-și supere stăpînul și să nu-și piardă slujba. Le era teamă că nu vor reuși să încheie o căsătorie pe placul stăpînului și-și vor pierde locul. Ei nu se însoară, duc în taină o viață de desfrîu și se îmbolnăvesc.]
5. [Prînzul la ora 2, masa de seară la ora 10.]
6. [K. nu înțelegea cum pot permite femeile să plătească bărbații pentru ele la restaurant.]
7. [Aș deschide un azil de noapte, dar mi-e teamă să nu încapă pe mîna unor bigoți care îi vor pune pe bieții oameni să cînte tropare și să strîngă bani pentru iconițe.]
8. [*Artistul* : Femeile de astăzi sînt bune numai pentru a fi servitoare. Cîteva mai de seamă dintre ele se pot face artiste.]
9. [*Artistul* : Dacă de pe Marte s-ar prăvăli o stîncă și ar strivi tot sexul frumos, acesta ar fi un act de supremă dreptate.]
10. [O dulce expresie de bunătate.]

Pag. 28

1. [— Dragii mei, mi-e sufletul atît de greu ! Pînă azi am tăcut ! Dar sînt atît de nefericit !
Fratele a avut această criză de isterie în fața cameristei, și la plecare îi era rușine de dînsa.]
2. [Spiritistul era gras, înalt, cu capul mic ; Kostea spunea despre el : „Ce a trăncănit butelca asta goală ?"]

3. *[Artistul :* Vreau să vadă în mine un om, nu un mascul căruia trebuie să-i placă.]
4. *[Artistul :* Pe vapor, spune cu o expresie de copil răsfăţat şi capricios : „Păsăruica ta a suferit de rău de mare".]
5. [*Artistul :* Da, o felceriţă bună poţi să găseşti, dar mă îndoiesc să poţi găsi o soţie bună, o femeie de treabă.]
6. [La sentimentele lui înalte, pure şi generoase s-a răspuns cu atîta micime sufletească !]
7. [Aş fi dat totul ca să devii soţia mea. Aş fi dat totul — sună atît de negustoreşte. Cine are nevoie de acest *tot* al tău !]
8. [Ar fi vrut să facă ceva în amintirea sorei lui, atît timp cît ea nu fusese încă uitată ; dar nici cumnatul, nici socru-său nu l-au ajutat. Socrul se temea pare-se de cea mai mică stînjenire. Iar membrul din consiliul municipal i-a răspuns la scrisoare abia peste două luni, fără să-i spună ceva precis.]
9. [După moartea copilului, privind-o cît e de tăcută şi apatică, el se gîndeşte : „Fie că te însori din dragoste, fie fără dragoste — rezultatul e acelaşi".]

Pag. 29

1. [Un bătrîn cu ochii mici şi strălucitori.]
2. [Fratelui i s-a adus bere într-un pahar de sticlă groasă.

   El scrie despre „sufletul rus". Caracteristica sufletului rus este idealismul cel mai înalt. Apuseanul poate să nu creadă în minuni şi în lucruri supranaturale, dar n-are dreptul să distrugă credinţa aceasta din sufletul rus, deoarece acest idealism are menirea de a salva Europa.

   — Dar tu nu scrii de ce anume trebuie salvată Europa.

   — Asta se înţelege de la sine.]
3. [După slujba de priveghere ea nu şi-a schimbat rochia şi n-a mai băut ceai, pregătindu-se să facă o vizită.]

4. [Homeopatia, hipnotismul, budismul, vegetarianismul — toate acestea se împăcau foarte bine în capul spiritistului.]
5. [— Unde ai fost, unchiule Kostea ?
— La tribunal. Am apărat un hoţ. Omul se strecurase în pod şi furase rufele spălătoreselor.
Hohote de rîs.
— Am explicat judecătorilor că hoţul a comis furtul mînat de foame şi de neştiinţa legilor şi ei l-au achitat. Acum o să fure din nou.
Hohote de rîs. [Olea] Lida şi-a amintit cum odată, cînd era în vizită, furase un clopoţel şi s-a pornit să rîdă şi mai tare. Un strigăt de bucurie : „A venit Iarţev !"]
6. [Singura lor plăcere în viaţă erau lectura şi cîteodată natura.]
7. [Cînd se întoarce acasă după criza fratelui, are şi ea o criză : îi e teamă să trăiască... a văzut pe stradă un copil orb. Ce bine ar fi să strîngă douăzeci de milioane...]
8. [Nu renunţă la avere, fiindcă tot mai speră s-o folosească la ceva.]

Pag. 30

1. [Nu există ataşament durabil. Îi era ciudă pe X. pentru că devenise amanta lui I., se simţea dezamăgit, de asemeni, cînd îşi dădea seama că nici dragostea lui pentru nevastă-sa nu mai era ceea ce fusese.]
2. [I se părea uneori că şi sufletul îi este tot atît de greoi ca şi trupul, tot atît de stîngaci, grosolan şi poate tot atît de puţin cinstit, nedrept şi crud. Atunci, îşi cuprindea capul în mîini şi se ocăra singur, născocindu-şi mereu alte defecte.]
3. [Kostea scrie în taină romane, dar nimeni nu i le publică fiind cu totul lipsite de talent şi, pe deasupra, tendenţioase.]
4. [Nu se putea spune că avea un gust fără greş, dar ura tot ce-i ţipător (galeriile aurite, oglin-

zile cu flori, tablourile proaste) şi căuta să se retragă în colţişorul ei, aranjat ca în casa părintească.]

5. [Au plecat la expoziţia de tablouri cu toţii, cum se obişnuieşte în familiile de negustori : el, ea, Kostea, guvernanta şi cele două fetiţe. El a plătit intrarea pentru toţi. Nu se pricepea, dar privea tablourile prin mîna făcută ochean ; lui Kostea nu i-au plăcut tablourile, guvernanta urmărea să nu facă fetele vreo poznă, şi cînd s-au apropiat de o nimfă goală a căutat să le îndrepte aiurea atenţia. Ea se plictisea, dar un peisaj a înduioşat-o. Deodată a înţeles pictura. Au cumpărat peisajul.]

Pag. 31

1. [El şi ea s-au dus la tribunal să-l audă pledînd pe Kostea, desemnat apărător din oficiu. Cazul nu era interesant, dar Kostea, cu un calm desăvîrşit, cu ochii severi, cu vocea lui de bas, a vorbit mult şi banal, înduioşînd publicul, iar după ce hoţul a fost achitat, n-a vrut să plece acasă, s-a dus să ceară socoteală cuiva pentru o obrăznicie.]
2. [Kostea le-a spus fetelor după povestea cu hoţul : „Cînd veţi creşte mari şi veţi fi bogate, să daţi totul săracilor, totul ! Cînd bogaţii vor da tot ce au, nu vor mai exista hoţi."]
3. [Iarţev era un bărbat frumos şi avea un rîs molipsitor.]
4. [Soţia lui Kiş într-o bluză roşie ; îndrăgostită şi de Kiş şi de Iarţev.]
5. [El nu-i poate ierta bătrînului trecutul. Ei însă îi era milă de bătrîn. S-a dus să-l vadă. Acesta i-a spus : „De ce s-a îmbolnăvit Feodor ? A răcit cumva ? Uite, eu de pildă niciodată n-am fost bolnav ; niciodată nu m-am tratat."

   Şi a început să se laude. Totuşi, pe copii îi iubea.]

6. [— Într-adevăr nu se poate preîntîmpina recidiva ? Tatăl ei, medic, a oftat şi a ridicat din umeri, avînd aerul de a spune : „Medicul nu este dumnezeu !"]
7. [— Vă deranjez ?
— Nu, surioară, discutăm ceva principial.]
8. [Plimbîndu-se la Sokolniki împreună cu Iarţev, ea îi povestea acestuia cît de plăcut este să ai un copil. El replică :
— Spune-mi, dragostea dumitale pentru copil nu ţi-a micşorat oare dragostea pentru soţ ?
— Nu ştiu. Nu m-am căsătorit din dragoste. La început aveam remuşcări, acum însă m-am liniştit şi cred că dragostea nu există în căsnicie şi nici nu este nevoie de ea.]

Pag. 32

1. [Generaţiei noastre i se reproşează că nu e bună de nimic, dar părinţii noştri ce merite au avut ?! Al meu se uită ca un lup, iar al tău rămîne indiferent la orice. I-am scris cu privire la *(indescifrabil)*.]
2. [În depozit. Toţi vorbesc accentuînd pe *o* şi lungesc des litera *s*, încît din unele fraze rostite repede nu auzi decît un sîsîit...]
3. [Iarţev despre Kostea : nu are ureche muzicală şi acest lucru se răsfrînge şi în viaţa lui. Cel care nu are ureche muzicală crede că muzicanţii cîntă fals şi că el este singurul care observă acest lucru.
Mai departe, Iarţev spune : „Viaţa, credeţi-mă, îşi desfăşoară cursul ei firesc şi nimeni nu cîntă fals, fiecare suflă în trombonul său, aşa cum trebuie să sufle".]
4. [*Artistul :* Ea era destul de sveltă ca să-mi placă. Femeile pline nu mă atrag.]
5. [Preoţii şi artiştii au multe puncte comune.]
6. [Kostea preferă o vreme urîtă, înnorată. Îi place să audă ropotul ploii, îi place cînd se

lasă amurgul. Iarțev și Kostea iubesc cu patimă Rusia.]

7. [Simt cum îmi pulsează sîngele în creier.]
8. [*Artistul :* Spune că Boleslav Markevici este mai bun decît Turgheniev. Bine, dar o asemenea afirmație un bărbat n-ar îndrăzni s-o facă nici măcar în glumă !]
9. [Cu el sau te plictisești sau nu-l iei în seamă ; ca să înțelegi că este un om bun și inteligent, că are calități de netăgăduit, trebuie, vorba ceea, să mănînci cu el trei puduri de sare !]

Pag. 33

1. [El stă ore întregi culcat pe divan, cînd la Iarțev, cînd la Kostea.]
2. [Spiritistul îi inspira repulsie de cînd îl surprinsese citind o scrisoare străină. Spiritistul aparținea categoriei de oameni cumsecade, dar lipsiți cu totul de caracter și care, cu toată educația primită, nu se pot abține de a citi o scrisoare, dacă aceasta se află pe masă în fața lor.

   Nu-l putea suferi pe spiritist ; i se părea că-l vede cotrobăind cu degetele lui albe și puhave în sufletul ei.]
3. [Fetițele îl așteptau să le facă semnul crucii înainte de culcare.]
4. [I se spusese că în piața Teatrului cerșesc *(indescifrabil)* copii de oameni cu stare și deși credea, nu se putea abține să nu le dea bani.]
5. [În timpul explicației *(indescifrabil).*]
6. [Nu s-a putut împrieteni cu doctorul pînă într-atît ca să devină un intim al casei.]
7. [În toiul pregătirilor pentru nuntă, doctorul se plîngea tuturor că s-a săturat să tot fie sluga fiicei sale, că nu mai poate să bea în tihnă un pahar de vin sau să fumeze o țigară.]
8. [Surioară, am văzut-o pe Nina.]
9. [Sora a murit subit.]
10. [Doctorul schimba foarte des servitorii.]

11. [Îi era teamă să nu rămînă sora lui fără un ban, și-i lăsase doctorului 2.000 de ruble în bilete de credit, rugîndu-l să i le dea treptat. Doctorul a trimis pe urmă un cont lung.]
12. [Ei nu-i plăceau expresiile pe care Kostea le întrebuința mereu : „Te zvîrl afară !", „I-am dat peste bot !", „O scîrbă !"]

Pag. 34

1. [Tatăl : „Care va să zică ți-ai adus damizela ?"]
2. [De cînd a murit Nina, am început să cred în nemurirea sufletului.]
3. [Bolnavii îl așteptau pe doctor într-un antreu rece.]
4. [Kostea îi spune : pe un rus, și îndeosebi pe soțul dumitale nu-l poți cunoaște decît după mai multă vreme. El nu sclipește, iată unde-i buba!]
5. [Pe la sfîrșitul lui octombrie s-a primit o scrisoare din partea doctorului : Toți l-au lăsat să-și spargă capul cu treburile lor, nimănui nu-i pasă că Nina merge prost cu sănătatea. La 1 noiembrie telegrama : a murit subit.]
6. [Doctorul în timpul cinei : mîncarea miroase urît ; mult timp nu se servește ; mîncînd din carnea asta te poți îmbolnăvi de stomac ; oasele le suge lacom și își mișcă degetele deasupra farfuriei. Bea cîte patru pahărele de votcă. Proprietarul restaurantului îi făcea un rabat de 30%.]
7. [Cînd a sosit în orașul natal, casele i s-au părut mai puțin înalte și oamenii mai scunzi ; a întîlnit o înmormîntare ; mortul era într-un sicriu deschis și se duceau prapure.]
8. [Guvernanta a trimis un denunț polițaiului împotriva lui Kostea.]
9. [Din povestirile bătrînului reieșea că el și-a fericit soția și neamurile, n-a precupețit nimic pentru copiii lui. A fost un adevărat binefăcător pentru servitorii și băieții din prăvălie și toată

strada se va ruga veşnic pentru sănătatea lui.]
10. [Mamă-sa s-a căsătorit cînd avea doar 17 ani, soţul avea 42 şi ea tremura ca varga în faţa lui.]
11. [Tatăl nu are nici pic de remuşcare. E aspru şi nedrept. Numai pe el îl iubeşte dumnezeu, pe alţii nu. Oamenilor le merg prost afacerile, fiindcă nu se sfătuiesc cu el. Tot ce face el, e bine făcut.]

Pag. 35

1. [Amîndoi citesc într-una : el, culcat pe divan, ea în fotoliu, cu picioarele întinse pe un scaun.]
2. [Într-un pavilion stă Kostea, în celălalt familia Pigot. Kostea se uită în casa acestuia cu binoclul.]
3. [La Moscova, venea la ei acasă preotul parohiei.]
4. [Cumnatul : mă duc să mă plimb puţin.]
5. [Bătrînul i-a trimis o broşă cu briliante.]
6. [Îi era frică să nu se îndrăgostească de Iarţev şi îşi făcea cruce sub plapumă.]
7. [Conducînd-o la gară, Panaurov îi spune : Te invidiez ! Dacă ai şti cît te invidiez !]
8. [Strămoşul nostru împletea opinci şi toţi îl porecliseră Lapot [1].]
9. [La Moscova, Panaurov a tras la hotelul Dresda.]
10. [Cînd a venit în vizită la tatăl ei, s-au servit gustări.]
11. [*Artistul :* Ştii, ea era în stare să-şi provoace singură un acces de astmă.]
12. [Mi-ai dăruit o surioară, dăruieşte-mi acum şi un nepoţel. Tare m-aş bucura !]
13. [Şi zici că-i un om blajin ! Aş ! E o cîrpă, o bucată de cîrpă dintr-o fustă veche muierească !]

[1] Opincă (n. t.).

14. [Oameni ca Laptev nu pot pune la punct pe neobrăzaţi şi nesimţiţi, de aceea în societatea noastră, pe lîngă avîntul ce-l iau ideile înalte, se comit şi atîtea ticăloşii.]
15. [A fost fericit o singură dată în viaţă — sub umbrela ei.]
16. [În podul spălătoriei s-a strecurat un hoţ şi a furat rufe în valoare de 74 ruble. Spălătoresele bănuiau pe un soldat lăsat la vatră ; acesta, la judecată repeta mereu : „Am băut un păhărel". Muierile tare ar fi vrut să-l vadă băgat la răcoare. Kostea a spus în pledoaria lui : „Cinstea nu poate fi luată, ea poate fi numai pierdută".]
17. [Tatăl nu are nici umbră de remuşcare.]

Pag. 36

1. Fetiţele o învăţau pe guvernantă cum trebuie să se îmbrace şi să se poarte.]
2. [Gîndul că poate cumpăra toate aceste tablouri îi dădea siguranţă de sine.]
3. [Foarte multe femei intelectuale îşi scriu scrisorile într-o minunată limbă literară.]
4. [Trebuie să ne gîndim întotdeauna la şcoli, spitale şi închisori. Acesta este singurul mijloc de a învinge natura. El observa cu satisfacţie că doctorii începeau s-o intimideze şi o purta prin clinici care o impresionau plăcut.]
5. [Nu obişnuia să plîngă dar, după plecarea lui Feodor, o podidiră lacrimile.]
6. [De cîte ori o vedea rugîndu-se, îşi spunea : „Se roagă, dar cu mine s-a purtat ca o femeie pierdută".]
7. [În casa cea nouă din Moscova, ea trăia ca şi în casa cea veche, privea în jur ca şi cum ar fi intrat într-o magazie şi căuta, ca şi în trecut, să se mărginească la o singură odaie.]
8. [Nu ştii să mergi la braţ cu doamnele ! se răsti ea la Kostea.

   Dar de ce nu se răstea niciodată tot atît de sincer şi la el (la soţ) ?]

9. [El însuși se surprindea făcînd prostii.]
10. [*Nemțoaica:* Soțul meu era mare amator de vînătoare.]
11. [Despre Iarțev: Sau e un talent formidabil, sau un diletant unic în felul lui.]
12. [Bătrînul se considera o ființă superioară și infailibilă.]
13. [Sosind în orașul său natal și trecînd pe lîngă casa în care trăise răposata Nina, a văzut pe geamuri biletele de vînzare. În purtarea tatălui nu se ghicea nici urmă de remușcări.]
14. [Ea voia să-l aducă pe bătrîn pe calea cea dreaptă, aducea vorba, pe departe, că nu mai are mult de trăit, că ar fi trebuit să se pocăiască, dar toate încercările ei se loveau de nemăsurata lui îngîmfare.]

Pag. 37

1. [*Iarțev:* Țin atît de mult la viață, care este dată omului o singură dată, încît n-am să mă las copleșit de meschinăriile ei.]
2. [Feodor bea foarte mult ceai.]
3. [Din partea lui Alexei Feodorîci era un adevărat act de curaj, deoarece inima femeii este un adevărat Șamil.]
4. [Despre Pociatkin: el intrase la Laptev de mic copil, ca ucenic; era omul lui de încredere; seara, cînd pleca de la depozit luînd toți banii din casă și umflîndu-și buzunarele cu ei, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte vreo umbră de bănuială. Era reprezentantul firmei și la depozit și la biserică, unde înlocuia acum pe bătrîn și îndeplinea obligația acestuia de epitrop.]
5. [Rassudina a venit scăldată în lacrimi. Obișnuia să-și țină lucrurile într-o cutie de bomboane cu poză. Spunea că i-a cerut Morozovei o sută de ruble pentru studenții săraci, i-a pus în această cutie, împreună cu cheile, și a pierdut-o.

— Poftim, du-te imediat la universitate și achită taxele pentru prăpădiții aceia de studenți.]

6. [Iarțev era încîntat de elevele lui.]
7. [Lokidin chefuia des și făcea curte femeilor, ceea ce nu-l împiedica să fie un mamoș minunat.]
8. [La Moscova, se juca peste tot cărți și dacă în locul cărților încercau să facă muzică, să deseneze sau să citească, era și mai multă plictiseală, iar musafirii, plecînd, spuneau în poartă despre gazde: „Nu se pricep să primească; doamne, ce plictiseală a fost!" Dar erau apatici și le lipsea adevărata voie bună.]

Pag. 38

1. [Kostea spunea fetițelor: „Sînt obligat față de mama voastră!" Ochii lui se umpleau atunci de lacrimi.]
2. [Pociatkin la cîrciuma lui Bubnov: „Dă-ne o jumătate de fenomen și douăzeci și patru de buclucuri".]
3. [Iulia suporta bine sarcina, numai că începuse să fumeze și nu-i mai plăcea numele ei — Iulia; spunea că așa le cheamă numai pe slujnicele drăguțe. Iarțev și Kostea au început să-i spună Konstanția.]
4. [Pe Lida au înscris-o la liceul unde era profesor Iarțev și el se simțea încîntat.]
5. [Panaurov a fost numit viceguvernator.]
6. [Din discuții la vilă: „Voi scrie o piesă istorică". Iarțev și Kostea s-au întors acasă prin pădure.]
7. [Panaurov, în compartiment: „Am fost judecător de pace, președinte al Consiliului judecătorilor și, în sfîrșit, consilier de gubernie. Cred că mi-am slujit îndeajuns țara și aș avea dreptul la oarecare considerație, dar cînd mi-am cerut mutarea la Petersburg, am obținut numai făgăduieli, nimic pozitiv."]

8. [*Kostea:* În memoria mamei voastre am făcut jurămînt să dau altora tot ce am. Idealul meu este să mor fără nici un ban.]
9. [Lui Piotr: „Ce mutră spășită ai, de parcă ți-ai fi tămîiat-o doi ani la rînd".
— N-am de unde să știu.]
10. [*Laptev:* Mi-e frică de rîndași, portari, plasatori de bilete și de femeile grase.]
11. [Panaurov a obținut mutarea cerută și avansarea lui în gradul de consilier de stat, dar n-o să-și ia cu el familia nelegitimă, motivînd că noua lui funcție nu-i mai îngăduie să trăiască așa cum vrea.]

Pag. 39

1. [Dragostea este o binefacere. Nu degeaba în toate timpurile și aproape la toate popoarele culte iubirea, în sensul larg al cuvîntului, precum și iubirea dintre soți sînt numite cu același cuvînt: dragoste. De multe ori însă dragostea devine crudă și distrugătoare, și atunci numai inegalitatea dintre oameni e de vină, nicidecum dragostea în sine.
Orice binefacere pornită de la cei sătui, inteligenți și buni către cei flămînzi, proști și răi, duce la dușmănie și sporește inegalitatea dintre oameni.]
2. [Fericirea și bucuria de a trăi nu o afli în bani și nici în dragoste, ci în adevăr. Dacă urmărești o fericire animală, viața nu te va îmbăta, nu te va face fericit, ci îți va da doar lovituri.]
3. [Cînd I. s-a întors de la Sokolniki, lumînările de pe pian erau aproape consumate și Rassudina dormea adînc pe divan.
— A obosit, sărmana!]
4. [A fost fericit o singură dată — sub umbrela ei.]
5. [Sînt căsătoriți numai de trei ani, dar vor trebui să trăiască treisprezece, treizeci. Bunicul a orbit, unchiul Fedea e cu un picior în groapă, unchiul Kostea trimite complimente de la ex-

poziția din America, iar unchiul Alioșa e tare obosit.]

6. *[Ea:* părinții văd în copiii lor ceva extraordinar, își închipuie că străinul care îi sărută se prăpădește de plăcere. Totuși și eu cred că Olia mea este un copil neobișnuit.]
7. [Toți vorbesc de dragoste, în romane nici nu se scrie despre altceva. În realitate însă, iubim prea puțin. Valea Daghestanului.]

Pag. 40

1. [Gavrilîci, ce vine întîi: proasta dispoziție și apoi gîndurile negre sau dimpotrivă?
   — La nevropați se manifestă mai întîi proasta dispoziție.]
2. [Ea s-a întors de la bătrîn obosită: „Ar trebui să ne mutăm în Piatnițkaia".
   El, luînd-o de mînă: „Am o presimțire că viața noastră este încheiată și că de acum înainte va începe pentru noi o umbră de viață, cenușie și stearsă". Asta, cînd a aflat de boala lui Feodor și de celelalte. A simțit o singură dată fericirea: atunci sub umbrelă.]
3. [Oamenii care nu sînt liberi au întotdeauna ideile încurcate.]
4. [Adu-mi acum o porție de mare meșter al calomniei și al bîrfelii, cu piureu de cartofi.
   Chelnerul nu pricepu, se fîstîci, vru să spună ceva, dar Pociatkin îl fulgeră cu privirea și se răsti: „Nici concepție!"
   Ceva mai tîrziu, chelnerul îi aduse o porție de limbă cu piure, deci înțelesese.]

Pag. 41

1. Dormitor. Lumina lunii bate drept în fereastră, astfel că se văd pînă și nasturii cămășii.
2. Un om cumsecade se rușinează și de un cîine.
3. [A-a-a, gemea marea *(indescifrabil).]*
4. Un consilier de stat privind un peisaj frumos a spus: „Ce minunată manifestare a naturii!"

5. [Un membru al zemstvei a delapidat banii statului şi s-a împuşcat. Însoţit de zapciu am plecat să-i fac autopsia. Am sosit. Cadavrul stătea întins pe masă. Era tîrziu. Am amînat autopsia pe-a doua zi. Zapciul a plecat la un vecin să joace cărţi. Eu m-am culcat. Uşa, cînd se deschidea, cînd se închidea. Părea că mortul umblă prin casă.]

Pag. 42

1. [De plictiseală, fratele eretic se uita la desenele de pe plăcile sobei de teracotă.]
2. [Urăsc învelişul meu material şi tot ce ţine de el.]
3. [Lacheul Vasili s-a întors din Petersburg, acasă, în judeţul Vereisk ; povesteşte soţiei şi copiilor tot felul de minunăţii, dar ei nu-l cred, bănuind că se laudă şi rîd cu hohote. La masă s-a îndopat cu carne de berbec.]
4. [O educaţie bună nu te împiedică să verşi so-

Pag. 43

sul pe faţa de masă, dar te opreşte să observi greşeala dacă o face altul.]

1. [În jurul cîrciumii, toamna şi primăvara e întotdeauna noroi. Ţine cîrciumă, iar de ochii lumii şi o prăvălie cu vinuri, dar vinul îl vinde în cîrciumă. Terehov nr. 1 îşi face singur slujba bisericească acasă (trioda de post, trioda colorată, cafism) ; nu se mai duce la biserică, deoarece popa e un beţiv şi un cartofor. Terehov nr. 2 (cahlă) îi demonstrează, ca un alt Paisie, că omul trebuie să-şi trăiască viaţa cît se poate de modest. El şi-a împărţit banii la

Pag. 44

săraci şi pentru asta îl urăşte soră-sa Anna, care poartă de obicei o băsmăluţă albă pe cap.]

1. [Mai bine lăsai banii ăştia nepoatei Daşutka, să-i fi trecut pe numele ei. Fata are albeaţă şi

nimeni n-are s-o ia fără bani. Sau să-i fi trimis la Belev, orfanilor Mariei. Sau barem la mănăstire, te-ar fi pomenit cel puțin.]

2. [Toată noaptea T. nr. 2 a vorbit în șoaptă cu Daşutka, căutînd s-o convertească. Dimineața, fata i-a spus cu sfială tatălui : „Unchiul zice că nu trebuie să postești". Unchiul, din camera vecină : „Nu păcătui, Daşa. Ți-am spus doar că unui om rău nici un post nu-i mai folosește. Eu n-am nimic împotriva postului. Însuși domnul nostru a postit patruzeci de zile."]

Pag. 45

1. [După ce l-au omorît, au stins candela și dimineața nu s-au mai închinat. L-au dus pe fratele ucis în prăvălia de vinuri și au spus tuturor că l-a omorît un om rău. Mai înainte însă, îl tîrîseră pînă la calea ferată, apoi voiseră să-l îngroape în zăpadă.]
2. [La Paris. I se părea că francezii ar fi încîntați să vadă ce corp frumos are ea.]
3. [Această carte a fost citită de mine, Ivan Dmitriev Mohovoi, tîrgoveț din Uglici, și socot că este cea mai bună dintre toate cărțile ce le-am citit, pentru care arăt recunoștința mea lui Mihail Ivanovici (Nesnaev) Jukov, proprietarul acestei neprețuite cărți. Ianuarie, ziua 18.]

Pag. 46

1. [Daşutka a declarat la judecată că mătușa se certa mereu cu unchiul pentru bani.]
2. [*Fostul primar :* Lipsindu-se de mine, orașul a pierdut un om plin de zel ; iată, am pavat strada Pokrovskaia, am spoit catedrala și coloanele le-am zugrăvit ca să pară de malahită.]
3. [Telegrafistul. Jandarmul din stație. Un tîrgoveț, plutonier, liber-cugetător, care împrumută cărți de citit, îi spune lui Terehov nr. 2 : „M-am dus la zapciu cu o cerere, iar el de colo : «Degeaba ai mai lipit timbrul !» Vezi, așa o să ți

se spună și ție pe lumea cealaltă : degeaba ai mîncat de post".

— Nu se poate, Filipp Ivanovici, fără zile de post.]

Pag. 47

1. [O fată săracă, elevă de liceu, avînd cinci frați mai mici, se mărită cu un funcționar bogat care îi drămuiește fiecare bucățică de pîine, îi cere ascultare și recunoștință (a fericit-o doar) și își bate joc de rudele ei. „Fiecare om trebuie să-și cunoască datoria". Ea rabdă, fiindu-i teamă să se întoarcă la sărăcie. O invitație din partea guvernatorului la bal. Acolo, ea face senzație. Guvernatorul se îndrăgostește de ea, și-o face amantă (ea se asigură în felul acesta). Văzînd cum toți o lingușesc și înțelegînd că soțul are acum nevoie de ea, i se adresează acasă plină de dispreț : „Ieși afară, dobitocule !"]
2. [Terehov suferea de insomnie „din pricina gîndurilor" și gemea toată noaptea.]

Pag. 48

1. [A fost soția unui actor — iubea teatrul, admira scriitorii și părea cu totul absorbită de preocupările soțului ; toți admirau o căsătorie atît de reușită. Dar iată că actorul a murit. Ea s-a măritat cu un cofetar, și nimic nu-i era mai plăcut acum decît să facă dulceață ; teatrul îl disprețuia, deoarece devenise evlavioasă, imitîndu-l pe actualul ei bărbat.]
2. [Ochii îi erau tulburi, ca la un om care a dormit după masă.]
3. [Bunica a bătut-o pe Mașa, nepoțica ei. Din răzbunare, Mașa i-a turnat în ascuns lapte în supă, ca s-o facă să mănînce de frupt (era în postul mare) ; după asta își imagina cum arde

bunica în focul iadului, pentru că a păcătuit. Bunica înjura toată ziua, își înjura ginerele, un nenorocit care se „oploșise în casa ei".]

Pag. 49

1. Din jurnalul unui cîine bătrîn: „Oamenii nu mănîncă lăturile și oasele și bucătăreasa le aruncă. Ce proști!"
2. Nu mai avea nimic afară de amintirile din vremea cînd era elev la școala militară.
3. [Țăranii muncesc cel mai mult și tocmai ei folosesc mai rar cuvîntul „muncă".]
4. [Între „există dumnezeu" și „nu există dumnezeu", se întinde un cîmp nemărginit peste care cu greu va trece un om cu adevărat înțelept. Omul obișnuit cunoaște numai una din aceste două extreme, ceea ce se află între ele nu-l interesează, deoarece sau nu știe nimic, sau știe foarte puțin.]

Pag. 50

1. [Ariadna vorbea perfect trei limbi. O femeie își însușește mai repede limbile străine, pentru că în capul ei este mai mult vid.]
2. [Ar trebui ca femeia să fie educată astfel încît să poată recunoaște cînd a greșit, altminteri rămîne întotdeauna convinsă că ea are dreptate.]
3. [De ce cîinii din Constantinopol sînt descriși atît de des?]
4. [Fiul și tatăl, amîndoi violenți și zurbagii, se ceartă: „Blestemat să fii", strigă tatăl scos din fire. „Fire-ai și tu blestemat!" replică fiul.]
5. [Cadavrul lui Terehov nr. 2 a stat patru zile pe masă, pînă a venit judecătorul de instrucție și doctorul.]
6. [Au trecut cinci ani. În Sahalin, Terehov a înțeles că principalul este să te înalți pînă la

dumnezeu, dar în ce fel te înalți, nu are însemnătate !]
7. [Terehov nr. 2 : „Vreau să-i mîntuiesc pe fratele meu și pe soră-mea, vreau negreșit".]

Pag. 51

1. [Mai înainte nu era acolo decît o haltă — se numea nod de cale ferată, dar acuma e o adevărată gară.]
2. [Cînd lucra la fabrica de teracotă, a avut o drăguță care îi născuse un fiu ; abia pe urmă și-a dat seama că a păcătuit și înainte de a pleca i-a dat ei toți banii ce-i avea agonisiți.]
3. [Soră-sa nu s-a potolit nici după judecată.]
4. [Din cauza sănătății șubrede și în urma sfatului doctorului, Terehov nr. 2 obișnuia să bea lapte în timpul postului.]
5. [Urcați-vă, urcați-vă pe scara pe care toată lumea o numește civilizație, progres, cultură — urcați-vă, vă îndemn din inimă, dar unde o să ajungeți ? Asta, drept să vă spun, nu mai știu. De dragul acestei scări merită totuși să trăiești.]
6. Terehovii erau porecliți „bisericoșii".]

Pag. 52

1. [Crîngul fecioarei sau Crîngul Mașei.]
2. [Dacă se face împărțirea averii, vine ruina, așadar, e mai bine să trăim laolaltă.]
3. [Bătrînul T. a încercat să fugă, i s-au dat patruzeci de bice și s-a resemnat.]
4. [Se auzea bine cum se ridica ancora.]
5. [Titlul nuvelei : „T *(indescifrabil)* — Ma *(indescifrabil).]*
6. *Sarcasmus senilis.*
7. [T. nr. 2 socotea că e o dovadă de bună-cuviință de a scrie astfel de însemnări pe cărțile altora.]
8. Pînă să se construiască podul, inginerul a închiriat o vilă în care trăia cu familia. El și soția lui îi ajutau pe țărani iar aceștia îi furau și le

făceau stricăciuni. Venind odată la adunarea obștii inginerul le vorbi :

— V-am făcut cutare și cutare lucru, dar voi îmi plătiți binele cu rău. Dacă ați fi oameni drepți, mi-ați plăti binele cu bine.

Pag. 53

Spunînd aceasta, a întors spatele și a plecat. Țăranii s-au scărpinat în cap și au spus :

— Trebuie să-i plătim... Da... dar cît să-i plătim nu putem ști...

— Să întrebăm la zemstvă.

De aici a pornit zvonul că inginerul ia mită.

1. [Omul nu poate trăi fără credință.]
2. [L-a trezit zgomotul ploii.]
3. [Terehov nr, 1 nu vedea în toate acestea decît trăncăneala bine știută a oamenilor de nimic, a becisnicilor care vorbesc mereu de iubire și de împăcarea cu aproapele, și cîte altele de același soi, tocmai ca să nu se roage, să nu postească și să nu citească sfintele scripturi.]
4. [În săptămîna patimilor, la masă, Terehov nr. 2 a cerut untdelemn, spunînd că e bolnav. S-a stîrnit ceartă. Sora a dat untdelemnul, așteptînd plină de ură să vadă ce-o să urmeze. El a început să mănînce. Atunci tuturor li s-a făcut silă de prezența lui.]
5. [Nu dormea noaptea, îi era dor de fabrică.]
6. [Judecînd după chipul ei, după expresia întipărită pe față, îți venea să crezi că are branhii sub corsaj.]

Pag. 54

1. [Avea aceeași mutră smerită, aceeași expresie dulceagă și slugarnică pe care se obișnuise să le vadă la el numai cînd vorbea cu un om de vază, cu influență și atunci ea, cu bucurie, cu dispreț, cu indignare, sigură că de acum înainte i se permite orice, îi strigă răspicat, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Ieşi afară, dobitocule !]

2. [A propovădui ceva nou şi cu adevărat artistic pot numai oamenii puri, neprihăniţi, voi însă sînteţi nişte rutinieri ; aţi acaparat întreaga artă considerînd bun doar ceea ce faceţi voi, iar pe ceilalţi îi striviţi.]

Pag. 55

1. [Pentru piesă : fumează, îi place să bea, e roşcată, are un amant ; numele ei e adesea hulit în ziare ; nu-mi prea pasă de toate acestea dar mă obosesc cumplit.]
2. [Pentru piesă : învăţător de 32 de ani, are barba încărunţită.]
3. [Pentru piesă : dacă societatea se mîndreşte cu artiştii săi şi vede în ei oameni excepţionali, asta înseamnă că nutreşte idealuri înalte.]
4. [Pentru piesă : uneori vorbeşte în mine egoismul muritorului de rînd şi îmi pare rău că mama mea e o artistă cunoscută. Aş fi mai fericit, mi se pare, dacă ea ar fi rămas o femeie obişnuită. Spune, unchiule, există o situaţie mai stupidă şi mai desperată decît asta ? La mama erau invitaţi deseori artişti şi scriitori celebri. Printre ei numai eu nu însemnam nimic ; mă tolerau numai pentru că eram fiul ei. Le ghiceam gîndurile şi mă simţeam umilit.]

Pag. 56

1. Dicton franţuzesc : *Laid comme une chenille* — urît ca o omidă („Urît ca moartea").
2. [Să fie spus într-un ceas bun, nu s-a întîmplat nimic rău.]
3. Membru în administraţia zemstvei : Alexei Diomidîci. Se cumpăra o casă pentru zemstvă, i s-a trimis 5000 ruble pentru arvună, dar el a dat numai 500. În registrele zemstvei s-a trecut : „Dat lui N. N. aconto 5000" ; la revizie N. N. a fost foarte mirat, declarînd că primise numai 500.

4. [Se spune că în staţia aceea se vînd pateuri gustoase.]
5. Titlu : *Agrişul.* X. e funcţionar la un minister, foarte zgîrcit, strînge bani. Visul lui : să se însoare, să-şi cumpere o moşie, să doarmă la soare, să bea ceai la iarbă verde, să mănînce din blidul lui. Au trecut 25, 40, 45 de ani, a

Pag. 57

renunţat la însurătoare şi visează doar moşia.

A ajuns la vîrsta de 60 de ani. Citeşte mereu anunţurile ademenitoare din ziare despre moşii de sute de deseatine : pămînt, crînguri, rîuri, heleşteuri şi mori. Îşi dă demisia. Cumpără prin intermediul unui misit o moşioară pe malul unui iaz... Plimbîndu-se prin grădină, simte că lipseşte ceva. Îi vine în gînd că lipseşte un agriş ; trimite la pepinieră. Peste doi, trei ani, cînd e bolnav de cancer la stomac şi i se apropie moartea, i se aduc pe o farfurie agrişe din grădina lui. Se uită la ele nepăsător... În odaia de alături trebăluieşte o nepoată grasă care ţipă mult, ea duce gospodăria. Tufele de agriş au fost plantate toamna ; în timpul iernii el s-a îmbolnăvit şi de atunci nu s-a mai sculat din pat. Îşi spune, privind farfuria cu agrişe : „Cu asta m-am ales din viaţă !" E fiul unui moşier scăpătat, îşi amintea mereu de anii copilăriei petrecuţi la ţară.

1. [Cît de înfricoşători sînt copacii îndoiţi de furtună !]

Pag. 58

1. Bărbaţii nu se însoară, iar femeile rămîn fete bătrîne atunci cînd nu mai prezintă unii pentru alţii nici un interes, nici măcar atracţie fizică.
2. *[Omorul.* Toată luna martie şi în prima săptămînă din aprilie a nins mereu. Terehov nr. 1 nu era iubit de nimeni. Nici el, nici evlavia lui nu erau luate în serios ; îi scoteau ochii că bea

votcă, e zgîrcit și așa mai departe. Îl ura și jandarmul. E curios cum la noi pînă și liber-cugetătorii și indiferenții față de religie îi urăsc pe cei care își manifestă credința altfel de cum se obișnuiește.]

3. Tinerii discută în timpul mesei despre religie, critică posturile, pe călugări și altele. Bătrîna lor mamă își iese la început din fire, apoi se obișnuiește, surîde și în cele din urmă le spune copiilor că au izbutit s-o convingă, că împărtășește și ea acum părerile lor. Copiii se neli-

Pag. 59

nițtesc și se întreabă nedumeriți ce are de gînd să facă bătrîna.

1. Nu există o știință națională, după cum nu există o tablă de înmulțire națională ; tot ce are un caracter național nu se mai poate numi știință.
2. Pe stradă trecea un cîine baset și îi era rușine că are picioarele strîmbe.
3. *[Învățătorul :* Din ce este făcută inima ?
   Domnișoara (după o scurtă gîndire) : Din zgîrci.]
4. [N-a omorît Terehov nr. 1, ci soră-sa ; el ținea victima de umeri și o zgîlțîia, atîta tot.]
5. Diferența dintre un bărbat și o femeie stă în faptul că, îmbătrînind, femeia se adîncește tot mai mult în treburile muierești, iar bărbatul, cînd îmbătrînește, se îndepărtează tot mai mult de acest soi de treburi.

Pag. 60

1. [Cînd cineva din casă bolește timp îndelungat, toți doresc în taină moartea lui, afară poate de copii ; aceștia se tem de moarte ; numai la gîndul că și mama lor ar putea muri, se îngrozesc.]
2. [Chivernisește-te. Îți faci prieteni cînd ai adunat bogății necinstite. Așa se spune, pentru că, vorbind drept, nici nu pot exista bogății cinstite.]

3. [În piesă : *Fiica* (musafirului) : Calul meu a îmbătrînit. Mi-ar trebui altul.
Mama (distratã) : Unde a plecat calul ?
Fiica : Mamă, trebuie să asculţi mai întîi.
Mama : N-am dreptul nici să vorbesc !]
4. Această poveste de dragoste a căzut pe neaşteptate şi nelalocul ei, întocmai ca atunci cînd plecînd la plimbare cu copiii, toţi fiind bine dispuşi şi voioşi, afli deodată că unul din ei s-ar fi îndopat cu vopsea.
5. [Cînd sora spală podelele e mereu îmbufnată. În cîrciumă camerele de sus fiind încuiate, toţi locuiau în camerele de jos, şi auzeau deslușit înjurăturile beţivilor. Daşutka dormea pe o la-

Pag. 61

viţă în odaia unchiului.]
1. [Lui Serg. Nik., condamnat la ocnă, i-a crescut pînă la judecată o barbă lungă, în locul favoriţilor.]
2. Rugîndu-se îşi înălţa mîinile.
Piotr Osipovici n-are şcoală, dar este un om cu mintea ascuţită. Lui S. N. îi place să vorbească despre cruşon şi ciorbă de cegă.
Tătarul Kadîlov cedează afacerea pentru 1500 ruble (ar primi o arvună de cinci sute, iar pentru rest o poliţă).]
3. [Bisericoşii (Terehovii) fuseseră cu toţii foarte evlavioşi, dar se cam clătinau în credinţa lor — poate pentru că trăiau ca urşii în bîrlog şi se fereau de oameni.]
4. [După omor, Daşa s-a urcat la catul de sus şi a stat acolo toată noaptea.]
5. [Pe Matvei îl mîncau ploşniţele în timpul nopţii.]
6. [S. N. vorbea numai despre bufet. În ultimele zile vremea mohorîtă te predispunea la tristeţe şi supărare.]
7. Funcţionarul căruia i se spusese „dobitocule", repeta mereu soţiei sale că datoria se impune mai presus de orice, că viaţa de familie este tot o datorie, că banul trebuie cheltuit cu socoteală ş.a.m.d.]

Pag. 62

1. [I. considera că numai trîntorii, cărora nu le place să muncească, vorbesc cu dispreț despre cîștig și dobînzi. Doar e mai ușor să rămîi sărac, să nu aduni și să nu pui deoparte, decît să te îmbogățești. Asta-i explicația !]
2. [S. N. și jandarmul nu credeau în dumnezeu.]
3. [Nu le venea să se roage și să cînte cît timp erau în casă bufetierul și jandarmul ; așteptau plecarea lor.]
4. [Agrișul era acru : Ce prostii sînt toate, în fond, se gîndi funcționarul înainte de a-și da duhul.]
5. [Treaba pentru care plecase i s-a părut deodată lipsită cu totul de însemnătate și s-a întors din drum.]
6. [Soția funcționarului (dobitocul) fusese crescută împreună cu frații ei.]
7. [Oamenii care se simt prea singuri se duc la restaurante și la baie pentru a mai sta de vorbă cu cineva.]

Pag. 63

1. [Lingușea autoritățile ca un popă.]
2. [La țară, se culcă seara la 10 și se scoală la 9 dimineața. De atîta dormit, are senzația că i s-a lipit creierul de fundul capului ; după masă, fără să vrea, adoarme din nou și, după aceea are vedenii chiar treaz fiind.]
3. [Morții n-au de ce să se rușineze, dar put îngrozitor.]
4. [Pentru piesă : La vederea iazului actrița a izbucnit în plîns, amintindu-și de copilărie.]
5. [Pentru piesă : Nu trebuie să înfățișăm viața așa cum este, sau cum ar trebui să fie, ci așa cum ne-o închipuim în visurile noastre.]
6. [Pentru piesă : actorii și scriitorii sînt foarte solidari : din clipa în care te-au admis în rîndurile lor, devii cunoscut în toată Rusia.]

7. [Pentru piesă : *scriitorul :* fiecare scrie cum vrea și cum poate.
8. [Tîrgoveţul din Kiev.]
9. [Dacă moare un astronom celebru sau un mare om politic, vor scrie un necrolog de cinci rîn-

Pag. 64

duri, dar dacă moare un actor sau un scriitor, trîntesc un articol de două coloane și încă pe prima pagină, încadrat în chenar negru.]
1. [Am îmbătrînit, pe cînd tu, soră, tot tînără ai rămas.]
2. [Învăţătorul umblă din odaie în odaie... În actul al treilea îi încurcă pe toţi și este rugat să plece.]
3. [Despre învăţătorul și Kav. : sînt atît de șterși și de anoști... măcar de-ar fi escroci, tot ar fi ceva...]
4. *[Sorin :* Cîndva doream cu ardoare să devin scriitor. Două lucruri doream : să mă însor și să ajung scriitor, dar n-am izbutit nici una, nici alta.]
5. [Nuvela lui a citit-o, la a mea însă, nici nu s-a ostenit să-i taie filele.]
6. [Nu te poţi împotrivi răului, dar binelui poţi.]
7. *[Trigorin* (scriind) : Tenter-venter... prizează tabac... e nefericită, nemulţumită și de aceea face pe măscăriciul... Bea votcă.]
8. [În actul trei : Parazitule ! Trîntore ! Tîrgoveţ de Kiev ! Om de nimic !]
9. [Ea își semna scrisorile „Pescărușul".]
10. [În actul patru Mașenka așterne patul, iar mama

Pag. 65

îi toarnă mereu bere lui T.]
1. Le spune tuturor : Aveţi limbrici. Și pe fiică-sa o tratează de limbrici ; fetei i s-au gălbejit obrajii.
2. [De-aș putea să-mi smulg inima din piept, a devenit atît de grea !]

3. E un savant mediocru, un om mărginit ; în cei 24 de ani de activitate n-a realizat nimic, decît formînd zeci de savanţi tot atît de mediocri şi de mărginiţi ca el. Noaptea, pe ascuns, îşi leagă singur cărţile — adevărata lui menire ; e un artist în acest domeniu şi asta îl încîntă. La el vine adesea un legător de cărţi dornic să se instruiască. Acesta citeşte noaptea, pe ascuns, cărţi de ştiinţă.
4. Un prinţ caucazian într-un *şerbet* alb trecea într-un *folieton* deschis.
5. [Sute de verste de stepă pustie, monotonă, pîrjolită de soare nu aduce în suflet atîta gol şi tristeţe cît poate să aducă un singur om.]
6. [Mana atacă viţa, rugina, fierul, iar minciuna sufletul.]
7. S-ar putea ca universul nostru să atîrne de o măsea a unui monstru.
8. Ţine dreapta, măi gălbejitule !
9. — Ţi-e foame ?
   — Nu, din contra.

Pag. 66

1. O doamnă însărcinată, cu braţele scurte şi gîtul lung, seamănă cu un cangur.
2. Ce fericire să poţi stima oamenii ! Cînd am în faţa mea opere literare, nu mă interesează faptele autorilor lor, pe cine au iubit, dacă joacă sau nu cărţi — nu văd decît operele lor minunate.
3. Să iubeşti numai oameni cinstiţi este un egoism ; să cauţi în femeie ceea ce tu însuţi nu ai, n-ar mai fi dragoste, ci adoraţie, de aceea trebuie să iubeşti numai pe cei ce-ţi sînt egali.
4. [Soţia comandantului repartizează pe recruţi ; cine nu vrea să plece în Polonia îi plăteşte 5, 10 ruble. Se tocmeşte şi bea votcă cu clienţii. Într-o zi, îngenunchind la catedrală şi fiind beată, n-a mai putut să se ridice. Cepr. : Mi-e frică de maică-mea. Mi-e frică să nu mă

blesteme ; mi-e groază de ceea ce gîndesc despre ea. Am pentru mama mea sentimente îngrozitoare.]

5. [Eroul principal : un moșier căruia treierătoarea i-a smuls mîna.]
6. Așa-numita bucurie nevinovată de copil este în fond o bucurie pur animalică.
7. [Medicii și felcerii săraci nu au măcar consolarea că muncesc pentru un ideal, deoarece nu se gîndesc tot timpul decît la leafă și la pîinea cea de toate zilele.]

Pag. 67

1. [Numai cei ce sînt sinceri au dreptate.]
2. [Vremea dulcețurilor. O doamnă tînără, căsătorită de curînd, face dulceață. Lîngă ea stă *maman*. Fata are mîini despotice ; poartă mînecile scurte. Mama își adoră fiica. Făcînd dulcețuri, parcă s-ar oficia un cult. Atmosferă apăsătoare.]
3. Nu pot suferi cînd țipă copiii. Pe al meu, în schimb, nici nu-l aud.
4. [Grădinarul vinde pe ascuns răsaduri de condurul doamnei, e un trădător.]
5. [Eu sînt urmașul calului pe care Caligula l-a făcut senator.]
6. [Dați-mi voie să vă prezint pe mama javrelor mele de copii.]
7. Un licean invită o doamnă să ia masa cu el la restaurant. Nu are decît o rublă și douăzeci copeici. Are de plată patru ruble și treizeci copeici. Neavînd bani izbucnește în plîns. Patronul restaurantului îl trage de urechi. Cu doamna discutase despre Abisinia.
8. [O izbă. Pe cuptor, o fetiță încălțată cu pîslari. Tatăl nu-i acasă. Lîngă cuptor o pisică.
— Pisicuța noastră e surdă.
— Da' de ce ?
— Uite-așa. Au bătut-o.]

Pag. 68

1. *[Indescifrabil.]*
2. [În provincie. În lojă, nelipsita fiică a guvernatorului, cu o eşarfă de pene la gît.]
3. Un om care, judecînd după fizicul lui, nu iubeşte nimic în afară de crenvurşti cu varză.
4. Faptele sînt în funcţie de scopurile care le determină. Fapta determinată de un scop măreţ devine şi ea măreaţă.
5. Cînd mergi pe Nevski şi arunci o privire la stînga, spre Sennaia, vezi cum se înalţă un nor fumuriu şi încadrează globul însîngerat al soarelui care apune. Pare un tablou din infernul lui Dante !
6. Cu tot venitul lui de 25—50 de mii de ruble, se împuşcă pînă la urmă din cauza mizeriei.
7. Sărăcie lucie. O situaţie desperată. Mama e văduvă, fiica, domnişoară, foarte urîtă. În sfîrşit, mama prinde curaj şi o sfătuieşte pe fată să facă trotuarul. În tinereţe, se îndeletnicise şi ea cu asta, pe ascuns de soţul ei, ca să-şi poată cumpăra rochii ; are o oarecare experienţă şi îşi învaţă fiica. Aceasta se duce, umblă pînă di-

Pag. 69

mineaţa, dar nici un bărbat n-o ia în seamă : e prea urîtă. Peste vreo două zile, pe bulevard, trei golani care treceau au luat-o cu ei. Ea a adus acasă o hîrtiuţă care s-a dovedit a fi un bilet de loterie expirat.

1. Are două soţii : una la Petersburg, cealaltă la Kerci. Veşnice scandaluri, ameninţări, telegrame. L-au exasperat, aducîndu-l pe pragul sinuciderii. În cele din urmă a găsit soluţia : le-a adus pe amîndouă în aceeaşi locuinţă. Nedumerite, ele au înlemnit şi au tăcut : astfel omul şi-a asigurat liniştea.
2. O recoltă bogată de grîne... Iazul este plin de cristei.

3. *[Liceanul:* fructul imaginației dumneavoastră învăluit în bezna neștiinței.]
4. Eroul este atît de ignorant, încît nu-ți vine să crezi că a urmat la universitate.
5. [Mai înainte, socotea că oamenii ciudați sînt anormali. Acum însă, consideră ciudățenia drept starea normală a omului.]

Pag. 70

1. Pentru el realitatea era un vis, iar visul realitatea.
2. [Dacă cineva este atras de o îndeletnicire străină spiritului său, cum ar fi, de exemplu, arta, pînă la urmă va ajunge fără doar și poate funcționar. Știința, arta, teatrul atrag o sumedenie de birocrați. Omul căruia viața îi rămîne străină, nefiind în stare s-o trăiască, nu are altă cale de ales decît să se facă funcționar.]
3. Jocul de-a ospitalitatea și bunătatea.
4. Printre actori, Savina este ca Victor Krîlov printre scriitori.
5. [O fetiță grasă care seamănă cu o chiflă.]
6. Am observat că după căsătorie oamenii încetează de a mai fi curioși.
7. [Bătrînul îi *(indescifrabil)* să cînte.]
8. Fericirea nu durează mai mult timp decît îți trebuie ca să întorci ceasul.
9. O cîrciumă murdară lîngă fiecare stație. Și în toate găsești nelipsitul morun sărat, gătit cu hrean. Cît morun se mai sărează în Rusia!
10. [În majoritatea cazurilor un medic de zemstvă este un iezuit perfid, un fariseu care ascunde în sîn o piatră.]

Pag. 71

1. În lipsa boierilor, valetul arată oaspeților camerele.
2. Z. se duce duminică în Piața Suharevskaia, se plimbă printre tarabele cu cărți și găsește o bro-

șură scrisă de tatăl său cu dedicația : „Iubitei mele Nadia, din partea autorului".

3. Un funcționar poartă pe piept, sub haină, fotografia soției guvernatorului ; îndoapă o curcă cu nuci și i-o aduce plocon.
4. [Ar trebui ca la ușa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan și să ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel că există și oameni nefericiți, că, neîndoios, mai devreme sau mai tîrziu, va fi și el nefericit.]
5. Trebuie să-ți păstrezi mintea limpede, și să ai cugetul și trupul curat.
6. [Vrabia mălai visează.]
7. Despre o cucoană se vorbea că are acasă o crescătorie de pisici, că amantul ei chinuiește pisicile călcîndu-le pe cozi.
8. Un ofițer mergea cu soția lui la baie și amîndoi puneau ordonanța să-i spele ; se vede că nu-l socoteau om.
9. — Uite-l că a ieșit cu toate decorațiile pe piept.
   — Dar ce decorații are ?
   — O medalie de bronz pentru recensămîntul din 97.
10. [Cîteodată apusul soarelui este atît de neverosimil de frumos, încît ar părea nenatural dacă l-ai vedea pictat.]

Pag. 72

1. Funcționarul și-a bătut fiul pentru că avea la toate obiectele nota 5. I se părea prea puțin. Pe urmă, cînd i s-a explicat că nu are dreptate, că cinci este nota cea mai bună, l-a mai bătut o dată ca să-și verse necazul că greșise.
2. Un om foarte cumsecade pare, după față, un polițai ; lumea crede că butonii ce-i are la cămașă i-a furat.
3. Un doctor serios dar stîngaci s-a îndrăgostit de o fată tînără care dansa minunat ; ca să-i placă, a început să învețe și el mazurca.

4. [Va veni timpul cînd intelectualii te vor educa și te vor îngriji și pe tine, mujicule, ca pe copilul lor ; îți vor da atunci știință și artă din plin, nu numai firimituri ca acuma ; dar pînă atunci ești rob, carne de tun.]
5. [Kiprian : japonezii sînt totuna cu muntenegrenii.]
6. Martie. Un grad sub zero, e înnorat, bate vîntul, te pătrunde umezeala — o vreme mizerabilă — totuși se simte că primăvara nu mai e departe.
7. [Nu e o femeie, ci un adevărat joc de artificii !]
8. [Zicala : ai nimerit în turmă, vrei, nu vrei, trebuie să dai din coadă.]
9. Vrăbiei i se pare că puiul ei nu ciripește, ci cîntă nespus de frumos.

Pag. 73

1. Cînd trăiești acasă liniștit, viața ți se pare obișnuită, banală ; dar de îndată ce ieși pe stradă și începi să observi sau să întrebi pe unul și pe altul și mai ales femeile, viața începe să-ți pară îngrozitoare. Împrejurimile Iazurilor Patriarhiei sînt în aparență atît de liniștite și pașnice, în realitate însă, viața este acolo un adevărat infern [atît de îngrozitoare încît nici nu poți spera la ceva mai bun].
2. Se vede bine că doamnele și bătrînele acestea rumene sînt sănătoase tun (crapă de sănătate).
3. [Cînd o femeie iubește, e convinsă că obiectul dragostei sale a fost prea răsfățat de femei și e obosit de viață ; asta îi face plăcere.]
4. [O femeie medic umblă strînsă în corset, poartă mîneci bufante ; începe să încărunțească ; a devenit mistică.]
5. Moșia va fi scoasă curînd la licitație, peste tot e o sărăcie lucie, dar lacheii tot mai poartă livrelele lor năstrușnice.
6. Nu s-a mărit numărul maladiilor nervoase și nici al bolnavilor de nervi ; a crescut doar numărul medicilor care pot urmări aceste boli.

7. Cu cît un om este mai cult, cu atît este mai nefericit.
8. Viaţa nu se împacă de loc cu următoarele maxime filozofice : fericire fără lene nu există ; ne face plăcere numai ceea ce este inutil.

Pag. 74

1. Bunicului i se dă să mănînce peşte ; dacă nu s-a intoxicat, mănîncă pe urmă şi restul familiei.
2. [Fetiţa spală în iaz cizmele tatălui său.]
3. Corespondenţă. Un tînăr visează să se consacre literaturii şi scrie mereu despre aceasta tatălui său ; în cele din urmă îşi lasă slujba, pleacă la Petersburg şi se consacră literaturii — intră la cenzură.
4. [Un bogătaş bătrîn, simţind apropierea morţii, a cerut o farfurie cu miere şi a mîncat înmuiaţi în miere toţi banii de hîrtie ce-i avea.]
5. [Un om căruia trenul îi tăiase un picior era neliniştit din pricină că în cizma îmbrăcată pe piciorul tăiat, avusese 21 de ruble.]
6. Într-un vagon de dormit de clasa întîia. Pasagerii care ocupă locurile 6, 7, 8, 9 discută despre nurori. În popor nurorile suferă din cauza soacrelor. În mediul nostru însă, al intelectualilor, se întîmplă pe dos, soacrele suferă.

   — Soţia fiului meu cel mare este cultă, a studiat la şcoala duminicală, a frecventat biblioteci, dar e lipsită de tact, aspră, capricioasă, respingătoare chiar ca aspect fizic ; la masă o apucă deodată istericalele din cauza vreunui articol din ziar. O prefăcută.

   O altă noră se poartă bine în societate, dar acasă e o leneşă, fumează, e zgîrcită şi cînd

Pag. 75

bea ceai, vorbeşte ţinînd bucăţica de zahăr între dinţi.

1. „Burghezoaica".

2. În odaia slugilor, Roman, un mujic depravat, crede că e de datoria lui să supravegheze moralitatea celorlalţi.
3. O cîrciumăreasă grasă şi puhavă — corcitură de porc şi morun.
4. Pe Malaia Bronnaia. O fetiţă care n-a fost niciodată la ţară este atrasă de natură şi încearcă să şi-o imagineze. Vorbeşte despre stăncuţe, ciori, mînji şi îşi închipuie cum ar arăta bulevardele cu păsări în copaci.
5. Doi tineri ofiţeri încorsetaţi.
6. [X. a venit pentru cîteva zile în vizită la prietenul său Z. Z este vegetarian. Cinează împreună. Z. explică de ce nu mănîncă el carne. X. este nedumerit: „Atunci pentru ce mai există porci?" X. îşi poate închipui orice animal în libertate, dar nu-şi poate imagina porci liberi. Noaptea el nu poate dormi, se frămîntă şi se întreabă mereu: „Atunci pentru ce mai există porci?"]
7. [Pe un ocnaş te sfieşti să-l întrebi de ce a fost condamnat şi la fel de neplăcut îţi este să întrebi pe nişte oameni foarte bogaţi de ce au nevoie de atîţia bani şi de ce îşi întrebuinţează atît de prost bogăţia. Discuţiile pe această temă sînt de obicei penibile, iar după ele survine o răceală reciprocă *(indescifrabil)*.]

Pag. 76

1. Un căpitan învăţa pe fiică-sa cum se construiesc fortificaţiile.
2. [Fericită că în sfîrşit oaspeţii pleacă, stăpîna casei stăruie: Mai rămîneţi, mai staţi puţin.]
3. Jurnal de drum.
4. [27 iulie. La Leikin, la Ivanovo.]
5. Cînd apar forme noi în literatură, (prevestitorii), urmează întotdeauna şi forme noi de viaţă; iată cauza pentru care cele dintîi sînt atît de nesuferite spiritelor conservatoare.
6. [Negustorul înjură: satană bearcă!]

7. [Nu de multișor.]
8. Un jurist neurastenic vine la țară, în conacul său ; citește monoloage franțuzești. Totul îi pare idiot și nefiresc.
9. Omului îi place să vorbească despre bolile sale, deși ele reprezintă tot ce poate fi mai puțin interesant în viața lui.
10. [Din cauza bancnotelor slinoase, portofelul miroase a untură de pește.]

Pag. 77

1. La 4 sept. am sosit la Paris, *Moulin Rouge. Danse du ventre, Café du Néant, Café du Ciel...*
   8 septembrie. Biarritz. Sobolevski cel adus din spate... *(indescifrabil)* 10—12 septembrie, Bayonne.
2. [Fiecare rus venit la Biarritz se plînge că aici sînt prea mulți ruși.]
3. 14 septembrie. *Bayonne, grande cour landoise.* Vaci.
   22 septembrie. Am plecat cu Sobolevski de la Biarritz spre Nisa prin Toulouse.
   22 septembrie. Nisa — *Pension Russe.*
   24 septembrie. Nisa, Beaulieu. Făcut cunoștință cu M. Kovalevski.
   25 septembrie. Gustarea la M. Kovalevski. Iakobi. Ruletă.
   26 septembrie. Iurasovi.
   29 septembrie. Masa la Iakobi. Kovalevski, Sobolevski. S-a rîs mult.
   1 octombrie. Mormintele lui Herzen și Gambetta. A plecat Sobolevski.
4. [Un burtă-verde folosește la tot pasul în discuție : „Și toate alea".]
5. [7 octombrie. Mărturisirile unui spion.
   9 octombrie. Am văzut-o pe mama Bașkirțevei jucînd la ruletă. La Taganrog se trimite *Literatur und Theater* de Maximilian Harden.]
6. [Un exemplu de grosolănie popească. În timpul mesei criticul Protopopov s-a apropiat de Ma-

xim Kovalevski și i-a spus ciocnind cu el paharul: „Beau pentru știință, dacă ea nu este dăunătoare poporului".]

7. [Învățătoare într-un sat. Dintr-o familie onorabilă. Are pe undeva un frate ofițer. A rămas orfană și a devenit învățătoare. Trec zilele una după alta, trec serile nesfîrșit de lungi, fără căldura unei prietenii; viață personală inexistentă; n-are nici o mulțumire neavînd timp să se gîndească la scopuri înalte și nevăzînd nici roadele muncii ei... La geamul unui vagon de tren în mers încet, zărește o doamnă care semăna cu mama ei moartă; deodată se simte din nou fetiță.

Pag. 78

și îngenunchind în iarbă șoptește: „Mămică scumpă!" Venindu-și în fire, pornește încet spre casă. Altădată îi scria des fratelui, dar n-a mai primit de mult vreun răspuns. Pesemne că a uitat-o. Cu timpul se înăsprește, devine nepăsătoare. Cînd intră în clasă un inspector sau directorul școlii, se scoală în picioare, iar cînd vorbește despre ei îi numește respectuos: dumnealor. Popa îi spune: pentru dumneavoastră *(indescifrabil)*. Rămas bun. Întîlnire... Soartă.]

1. Funcționarul care fusese îndrăgostit de soția guvernatorului, acum văduvă, împrumută bani cu dobîndă și în ascuns strînge avere. Văduva guvernatorului, a cărei fotografie o purtase el la piept 14 ani, trăiește într-o suburbie, la marginea orașului, săracă și bolnavă. Fiul ei a fost prins cu o escrocherie și va trebui să restituie 4.000 de ruble. Ea se duce la funcționar; acesta o ascultă plictisit și spune:

— Nu pot face nimic pentru dumneavoastră, doamnă.

2. [Discuție despre porci. Din pricina zăpușelii, înainte de culcare moșierul umblă gol dintr-un colț în altul al camerei și spune: „Iertați-mă,

dar pe mine clima caldă mă sileşte să dorm în costumul lui Adam".]

3. Fără societatea bărbaţilor, femeile se ofilesc, iar bărbaţii, fără societatea femeilor se prostesc.
4. Cîrciumarul bolnav îl roagă pe doctor : „Dacă o să-mi fie mai rău, atunci cum aflaţi asta, pentru dumnezeu, veniţi, nu mai aşteptaţi să fiţi chemat. Soră-mea n-o să vă cheme pentru nimic în lume, e zgîrcită foc, iar dumneata iei trei ruble de vizită." Peste o lună, două, doctorul află că îi este iarăşi rău cîrciumarului, vrea să se ducă la el, dar tocmai atunci primeşte un bilet de la sora lui : „Fratele meu a decedat". Peste cinci zile, ducîndu-se întîmplător în satul acela, doctorul află că de-abia în dimineaţa acelei zile cîrciumarul murise. Revoltat, se duce la cîrciumă. Sora răposatului, îmbrăcată în negru, stă într-un colţ şi citeşte psaltirea. Doctorul începe s-o certe că-i zgîrcită şi lipsită de omenie. Sora citeşte mai departe psaltirea şi după fiecare două, trei fraze se întrerupe şi mormăie : „Mulţi mai umblaţi pe aici... Mereu vă ţineţi de capul oamenilor..." E de credinţă veche, o fanatică, dar înjură îngrozitor.

Pag. 79

1. Noul guvernator s-a adresat funcţionarilor cu o cuvîntare. Apoi a chemat pe negustori — a rostit şi faţă de ei un discurs. La liceul de fete — a ţinut o altă cuvîntare, despre adevărata educaţie. Reprezentanţilor presei — iarăşi un discurs. I-a adunat şi pe evrei. „Evrei ! V-am chemat aici..." Trece o lună, două şi el nu face nimic. Apoi îi cheamă pe negustori — le toarnă o altă cuvîntare. Din nou îi adună pe evrei : „Evrei ! V-am chemat..." I-a plictisit pe toţi. În cele din urmă, îi spune şefului de cabinet : „E peste puterile mele, dragul meu, îmi dau demisia !"

2. Un seminarist, la țară, tocește la latină. La fiecare jumătate de oră dă fuga în odaia slujnicelor, le pipăie, le ciupește, ele țipă și rîd — apoi, băiatul se apucă din nou de tocit. Asta numește el „a se aerisi...“
3. [A întîlnit odată pe soțul ei la o cocotă și după aceea nu s-a mai dus s-o vadă, se simțea prost, deoarece cunoscînd taina soțului se socotea părtaș la infidelitatea lui...]
4. [Satul Nijnie-Gorodiști.]
5. Soția guvernatorului a invitat la o ceașcă de ciocolată pe adoratorul său, un funcționar cu glas subțire (care purta fotografia ei la piept). O săptămînă întreagă după aceea omul s-a simțit fericit. Strîngea bani și îi dădea fără dobîndă, sau se împotrivea cererilor : „Nu pot să vă dau, ginerele dumneavoastră îi va pierde la cărți. Nu, nu pot.“ Soțul fiicei guvernatorului, pe care o văzuse numai o dată la teatru, într-o lojă, cu eșarfă de pene la gît, pierdea la cărți, își tocase toată averea. Funcționarul, obișnuit cu scrumbie și votcă, nu mai băuse niciodată pînă atunci ciocolată și i s-a făcut greață. Soția guvernatorului obișnuia să se alinte : „Sînt tare drăgălașă !“ cheltuia o mulțime de bani pe rochii și abia aștepta ocazia să le arate prietenelor. În acest scop organiza serate.
6. [La animale există tendința neîncetată de a-și da în vileag viața intimă (de a-și dura un cuib), iar respectul omului față de viața intimă a semenilor săi este rezultatul luptei cu instinctul animal !]

Pag. 80

1. Să te duci la Paris cu soția, asta-i ca și cum ai pleca la Tula luînd samovarul de-acasă.
2. Tinerii nu se mai îndeletnicesc cu literatura ; cei mai mulți dintre ei lucrează acum pe locomotive, în fabrici și întreprinderi ; toți se ocupă de industrie care face progrese răsunătoare.

3. [Ce poți să-i spui unui om care, după ce a comis o ticăloșie, începe să plîngă ? !]
4. În familiile în care femeia are tendințe burgheze, se pripășesc ușor tot felul de afaceriști, șmecheri și oameni dubioși.
5. [El, adică soțul, a avut și are succes la femei ; ele spun despre dînsul că e prea bun și de aceea e cheltuitor ; că e idealist, de aceea n-are simț practic. Amîndouă (soția și doctorița) nu se pot opri să nu-l înțepe pe tînăr : „Generația voastră, Georges, e cu totul altfel". Dar ce legătură au toate acestea cu generația ? Cînd diferența de vîrstă este numai de opt, zece ani, oamenii sînt aproape egali ca etate.]
6. [13 noiembrie. Monte-Carlo. Am văzut cum a furat un crupier un napoleon de aur.]
7. Părerea unui profesor : „De fapt, nu Shakespeare prezintă importanță, ci observațiile și adnotările la operele lui".
8. S-ar putea ca generațiile viitoare să cunoască fericirea, dar ele vor trebui să-și pună întrebarea : Pentru ce au trăit și s-au chinuit strămoșii lor ?

Pag. 81

1. [„Un țipăt". Soția prietenului are o soră, ei vor să-l însoare cu ea.]
2. Petrușa : „Mamă, întoarce-te, acasă nu e totul cum ar trebui să fie, te implor, vino".
3. Nici dragostea, nici prietenia și nici respectul nu leagă oamenii mai mult decît ura comună față de cineva.
4. [Cînd vizitezi o fabrică, undeva în provincie, totul îți pare în regulă. Dar dacă privești mai adînc, descoperi ignoranța patronilor, egoismul lor nemărginit, situația deznădăjduită a muncitorilor, certurile, bețiile și păduchii.]
5. 13 decembrie. Am vizitat pe stăpîna unei fabrici, o mamă de familie, femeie cu avere, care

n-a văzut niciodată cum înflorește liliacul în Rusia.

6. Dintr-o scrisoare : „În străinătate, un rus ori e un spion, ori un prost". Vecinul pleacă la Florența pentru a se lecui de dragoste, dar despărțirea îl face să se îndrăgostească și mai mult.
7. Ialta. O doamnă de 40 de ani se îndrăgostește de un tînăr frumos. Lui, însă, ea îi este indiferentă și o ocolește. Femeia suferă, și în cele din urmă, de ciudă, îi face o scenă..
8. Și acum cînd e bătrînă, mama lui Petrușa își mai fardează ochii.
9. Viciul îl însoțește pe om de la naștere.
10. [O cerșetoare oarbă cînta despre dragoste.]
11. Boborîkin era convins că este un Maupassant al Rusiei și Slucevski la fel.
12. Numele unui evreu : Cepcik.
13. O domnișoară care seamănă cu un pește atîrnat cu coada în sus. În gura ca o scorbură îți vine să pui o copeică.

Pag. 82

1. Rușii în străinătate : bărbații iubesc cu patimă Rusia, femeile însă își uită repede țara și n-o mai iubesc.
2. Farmacistul Propter.
3. [O doamnă de 35 de ani, o femeie ca multe altele. El a sedus-o și pe cînd o ținea în brațe, ea se întreba cît o să-i dea oare pe lună și (indescifrabil).]
4. Rozalia Osipovna Aromat.

Pag. 83

1. [Băiețandrul lacheu : „Mori, nenorocito !"]
2. O fabrică. 1.000 de muncitori. Noapte, paznicul ciocănește într-o scîndură. Multă muncă, multă suferință și toate acestea pentru o femeie proastă, stăpîna fabricii. Mama — femeia

proastă — o guvernantă și fiica. Aceasta s-a îmbolnăvit, au chemat un profesor de la Moscova, care însă n-a putut veni și și-a trimis asistentul. Acesta ascultă noaptea cum bate paznicul în scîndură și se gîndește. Îi vin în minte clădirile fabricii. „Oare voi fi și eu nevoit să muncesc toată viața, ca și fabrica asta, numai pentru acești oameni de nimic, îmbuibați, leneși și proști ?"

„Cine-i ? Cine-i ?" Ca la închisoare.]

Pag. 84

1. [Bună ziua, vă rog.

   Cu ce drept roman vă permiteți...]
2. [Nu ne mărturiseam dragostea... o ascundeam cu sfiiciune, cu gelozie. Mi se părea de necrezut că iubirea mea liniștită și tristă ar putea să întrerupă brusc cursul fericit al vieții bărbatului ei, al copiilor lor, al întregii case în care toți mă iubeau. Ea ar fi fugit poate cu mine — dar unde ? Unde aș fi putut s-o duc ? Ar fi fost cu totul altceva, dacă eu aș fi avut o viață frumoasă, interesantă, luptînd, de pildă, pentru eliberarea patriei... Dar s-o ademenesc dintr-un mediu comun, prozaic — într-alt mediu asemănător, poate și mai prozaic ! Ea pesemne gîndea ca și mine, se temea să nu mă facă nefericit. Ar fi vrut să mă însor cu o fată vrednică și deșteaptă : vorbea adesea despre asta. Și abia la despărțire, cînd am îmbrățișat-o în compartiment, am înțeles, cu o durere sfîșietoare cît de inutile și de înșelătoare fuseseră toate piedicile ce le opusesem dragostei noastre. Am înțeles că atunci cînd iubești, chibzuind asupra dragostei tale, trebuie să pleci de la ceea ce stă mai presus de orice, de la ceea ce este mai important decît fericirea sau nenorocirea.]

Pag. 85

1. E mai ușor să ceri de la săraci decît de la bogați.
2. Fata a devenit prostituată ; acum ea dormea în pat, iar mătușa scăpătată se culca jos pe un covoraș și sărea repede de acolo cînd sunau musafirii ; iar cînd plecau, le spunea strîmbîndu-se cochet :
   — Lăsați ceva cameristei.
   Cîteodată i se dădeau 15 copeici.
3. [Moscova cu veșnicele ei jubilee, cu vinuri proaste și susceptibilități excesive.]
4. La Monte-Carlo sînt multe cocote, ele dau tonul ; îți vine să crezi că și palmierul are ceva de cocotă ; pînă și o găină îndopată pare o cocotă...
5. [Familia Filimonov e talentată, recunoaște asta tot orașul. El e funcționar, joacă în spectacole de amatori, cîntă, face scamatorii și spirite („bună ziua, vă rog"). Ea scrie nuvele cu iz „liberal". „Sînt îndrăgostită de dumneata... Ah, ne vede soțul !" și spune asta de față cu soțul. În anticameră un băiețandru : „Mori, nenorocito !" Pe fondul cenușiu și plictisitor al orășelului, prima oară totul mi-a părut într-adevăr plin de haz și de talent. A doua oară la fel. După trei ani, m-am dus acolo pentru a treia oară, băiețandrul de altădată avea acum mustăți și ea tot așa se alinta : „Sînt îndrăgostită de dumneata... Ah, ne vede soțul !" Din nou aceeași pantomimă : „Mori, nenorocito !" Cînd am plecat

Pag. 86

de la Filimonovi, mi se părea că în lumea întreagă nu există oameni mai plictisitori și mai mediocri.]

1. Un lungan. Felcerița N. a urmat cursuri speciale la Petersburg ; are idei înaintate ; s-a în-

drăgostit de învățătorul X, crezîndu-l și pe el un bărbat cu idei înaintate, un om modest și muncitor, în genul eroilor din nuvelele și romanele pe care le citea cu atîta plăcere. Treptat însă constată că e beţiv, leneș, molîu și mărginit. L-au dat afară din slujbă și trăia întreținut de soția sa. Era mai rău ca o tumoare, n-aveai cum scăpa de ea. Odată, felcerița a dat îngrijiri unor moșieri ; se ducea la ei în fiecare zi ; la urmă, ei s-au sfiit să-i dea bani și spre marele ei necaz au dăruit soțului un rînd de haine. El bea ceai ore întregi, ceea ce pe ea o scotea din fire. Din pricina lui, femeia devenise cîrcotașe, slăbise, se urîțise ; bătea din picior și-i striga : „Lasă-mă, om josnic ce ești !" Îl ura. Ea muncea mult, dar plata o primea el ; ca felcerită, făcînd parte din zemstvă, nu putea lua bani, îi era apoi necaz că nimeni din jur nu-l vedea cum era într-adevăr, toți îl socoteau un om cu idei înaintate.

2. [Omul în carapace : poartă galoși, își ține umbrela în învelitoare, ceasul în învelitoare, briceagul, de asemenea, într-un toc. Cînd l-au pus în coșciug părea că zîmbește. Da, își atinsese idealul !]
3. Un tînăr neamț a strîns un milion de mărci, s-a culcat pe bani și s-a împușcat.
4. [Moșierul : „La început trăiam și eu ca un intelectual ; după dejun mi se aducea cafea și lichior, dar popa mi-a dat gata lichiorul în două rînduri și atunci m-am lăsat de acest fel de viață ; am început să mănînc la bucătărie."]
5. I s-a aprins părul de la candelă.
6. „M-am însurat cu femeia asta... 20 de ani n-am băut un păhărel de votcă, n-am fumat măcar o țigară". Pe urmă s-a stricat, a devenit un păcătos și toți din jur îi arătau mai multă simpatie,

mai multă încredere ; plimbîndu-se pe stradă observa că toţi sînt mai drăguţi şi mai atenţi cu el de cînd se ticăloşise.

1. [Boierul, către mujic : „Dacă n-ai să te laşi de băutură, voi începe să te dispreţuiesc". Acasă, muierile îl întreabă : „Ce-a spus boierul ?" „A spus : n-avea grijă, te voi *priţui*". Muierile se bucură.]
2. Se căsătoresc de plictiseală.
3. Puterea şi salvarea poporului stă în acea intelectualitate . care e cinstită, simţitoare şi care ştie să muncească.
4. [Şi pîinea ta e neagră, şi zilele tale sînt negre.]
5. [Titlu pentru carte : Păcate vechi.]
6. [Cînd cîştigă, preoteasa ia banii, dar cînd pierde, nu plăteşte.]
7. [Un bărbat fără mustăţi e ca o femeie cu mustăţi.]
8. [Cine nu izbuteşte cu duhul blîndeţii, n-o va scoate la capăt nici cu severitatea.]
9. [— Unui om îi trebuie numai trei arşini de pămînt.

   — Nu unui om, ci unui cadavru. Omului îi trebuie tot globul pămîntesc.]
10. [Toată vara au fost puţini ţînţari şi gîze, deoarece în timpul iernii n-a căzut zăpadă şi larvele au îngheţat. Au îngheţat şi florile *(indescifrabil)* margaretele.]
11. La praznicul dat pentru pomenirea fabricantului, dascălul a mîncat toate icrele negre de pe masă. Popa îl înghiontea, îl trăgea de mînecă dar el, buimac de plăcere, nu auzea, nu vedea nimic şi înfuleca într-una. La întoarcere, preotul, supărat, n-a vorbit cu el tot drumul. Seara, dascălul vine la popă, face o temenea adîncă : „Iartă-mă, părinte, pentru dumnezeu !" Dar întîmplarea cu

icrele n-a fost uitată. Cînd întreba cineva: „Care dascăl?" i se răspundea: „Acela care la praznicul lui Hrîmov a mîncat toate icrele". „Ce sat este acesta?" „Păi, ăla cu dascălul care a mîncat toate icrele la un praznic". „Cine-i acolo?" „Păi, e dascălul care a mîncat la praznic toate icrele".]

1. La un om deştept revin o mie de proşti, iar la un cuvînt înţelept revin o mie de cuvinte prosteşti, astfel că prostia înăbuşă înţelepciunea, iată de ce oraşele şi satele se dezvoltă atît de încet. Marea majoritate a oamenilor rămîn proşti şi ei vor predomina întotdeauna. Înţeleptul trebuie să renunţe la ideea de a educa şi a înălţa masele pînă la propriul său nivel; mai bine ar construi căi ferate, telefoane şi telegrafe, numai pe calea aceasta va birui prostia şi va împinge viaţa înainte.
2. Oameni cumsecade, în adevăratul înţeles al cuvîntului, se pot întîlni numai printre oameni cu idei hotărît conservatoare sau liberale; aşanumiţii moderaţi au doar o slăbiciune pronunţată pentru decoraţii, gratificaţii, cruciuliţe şi salarii grase.
3. [Cînd iubeşti, descoperi în tine o nebănuită bogăţie de tandreţe şi duioşie şi nici nu-ţi vine să crezi că eşti în stare de o astfel de dragoste.]
4. [De ce să aştept pînă ce rîpa se va umple de la sine cu vegetaţii sau cu apă? Mai bine sar peste ea sau fac o punte.]
5. De ce a murit unchiul dumitale?
   — Fiindcă în loc să ia 15 picături Botkin, cum i-a prescris doctorul, a luat 16.

1. Un tînăr care abia a terminat facultatea de filologie, se întoarce acasă, în oraşul său natal. Este ales epitrop al bisericii. Nu e credincios,

totuși se duce la toate slujbele ; își face cruce cînd trece pe lîngă biserici și paraclise, avînd credința că sînt necesare pentru popor și că de ele atîrnă salvarea Rusiei. A fost ales președintele zemstvei și membru de onoare al judecătoriei de pace ; au început decorațiile, o serie întreagă de medalii și nici n-a observat cum a trecut timpul și a împlinit 45 de ani ; într-o bună zi își dă seama că n-a realizat nimic din ceea ce ar fi dorit, că în decursul acestor ani a jucat teatru, dar era prea tîrziu să-și mai poată schimba viața. Odată, în somn, i s-a părut că aude o voce tunătoare : „Ce faci ?" și a sărit din pat, scăldat de sudoare.

2. Nu te poți împotrivi răului, dar te poți împotrivi binelui.
3. E lingușitor cu autoritățile ca un popă.
4. Morții n-au de ce să se rușineze, dar put îngrozitor.
5. [Oamenii fără familie se duc la restaurante și la băile publice ca să mai stea de vorbă cu cineva.]
6. În loc de cearceafuri, așterneau pe pat fețe de masă murdare.
7. Evreul Percik.
8. Un cetățean băga mereu în discuție : „Și toate alea".
9. În majoritatea cazurilor bogătașul e obraznic, grozav de încrezut, și totuși își poartă bogăția ca un păcat. Dacă doamnele din societate și generalii n-ar apela la banii lui în scopuri de binefacere, dacă n-ar exista studenți săraci și cerșetori, pe care să trebuiască să-i ajute, el s-ar plictisi de moarte și s-ar simți foarte singur. Dacă săracii s-ar pune în grevă, înțelegîndu-se între ei să nu-i mai ceară ajutor, el ar veni singur la ei.

Pag. 90

1. Jidovul rătăcitor.
2. [După spusa preotului din satul Novoselki, s-au

vîndut *(indescifrabil)* ciuperci de două mii ruble, cîte cinci copeici funtul.]

3. [Ajutor frățesc armenilor.]
4. [Dantela pantalonilor ei semăna cu solzii de șopîrlă.]
5. Soțul își invitase prietenii în Crimeia, la vila lui ; soția, fără știrea soțului, lua bani de la ei pentru masă și casă.
6. Potapov se împrietenește cu X. ceea ce favorizează înfiriparea unei dragoste cu sora acestuia. Divorțează de soție. Fiul său îi trimite mai tîrziu un desen făcut de el : planul unui adăpost pentru iepuri de casă.
7. [Fiul diaconului are un cîine pe care l-a numit Sintaxa.]
8. — Am semănat măzăriche și ovăz.
   — Rău. Mai bine ai fi semănat trifoi.
   — Ne-am făcut rost de un porc.
   — Rău. Nu e rentabil. Mai bine să ții cai.
9. O tînără, prietena devotată a lui X, deschide cu cele mai bune intenții o listă de subscripție pentru el, care însă nu are nevoie de bani.
10. Oare de ce cîinii din Constantinopol sînt descriși atît de des ?

Pag. 91

1. O boală : cutare suferă de „hidroterapie".
2. Ducîndu-mă la un prieten, găsesc acolo masa întinsă și mulți oaspeți. Toți, foarte veseli. Discut însuflețit cu vecinele mele și beau vin. Sînt foarte bine dispus. Deodată se ridică N. și, plin de importanță ca un procuror, rostește un toast în cinstea mea. Spune că sînt un vrăjitor al cuvîntului, un om plin de idealuri, în timpurile noastre, cînd idealismul a pălit... Am impresia că stătusem pînă atunci închis sub un glob de sticlă care a fost ridicat și iată, am devenit ținta atenției tuturora. După toast, mesenii au ciocnit paharele și au tăcut. Veselia se risipise. „Acum trebuie să spuneți dumnea-

voastră ceva, mă îndeamnă vecina mea de masă". Dar ce să spun ? L-aș pocni cu plăcere pe N. cu sticla-n cap. Mă culc prost dispus. „Priviți, priviți domnilor, ce prostănac aveți în mijlocul dumneavoastră". [Sub formă de interviu : Nu pot altfel, mă frămînt într-una. Cu mine e sau sora, sau soția.]

3. De fiecare dată cînd face așternutul, camerista aruncă pantofii sub pat, în fund, lîngă perete. În cele din urmă, stăpînul, un om gras căruia îi vine greu să se aplece, își iese din fire și vrea să alunge camerista, o fată tînără. Află însă că medicul i-a spus fetei să arunce pantofii stăpînului cît mai departe, pentru a-l face să slăbească.
4. La club, un candidat, om cumsecade, n-a întrunit majoritatea cerută, pentru că toți erau prost dispuși ; i-au stricat tot viitorul.
5. O uzină mare. Tînărul patron îi tutuiește pe toți și-i ia la rost pe subalternii săi, care au diplome universitare. Numai grădinarul neamț a cutezat să se supere : „Cum îndrăznești să țipi, sac de aur ce ești !"

Pag. 92

1. Un școlar foarte micuț cu numele de Trachtenbauer.
2. De cîte ori află din ziare că a murit un om celebru, poartă doliu după el.
3. La teatru. Un domn roagă pe doamna din față să-și scoată pălăria care îl împiedică să vadă. Doamna, nemulțumită, enervată, refuză ; el stăruie. În cele din urmă, îi mărturisește : „Doamnă, eu sînt autorul !" la care ea răspunde : „Mi-e totuna cine sînteți". (Autorul venise incognito la teatru.)
4. Ca să procedezi inteligent, nu-ți ajunge inteligența lui Dostoievski.

5. A. face prinsoare cu B. că o să mănînce 12 pîrjoale ; B. nu plătește pariul pierdut, nu plătește nici pîrjoalele consumate.
6. E îngrozitor să stai în fiecare zi la masă cu un om care se bîlbîie și spune prostii.
7. Privind o femeie grăsuță și ademenitoare : asta nu e o femeie, e o lună plină !
8. *Sarcasmus senilis.*
9. Judecînd după expresia chipului ei, îți venea să crezi că are branhii sub corsaj.
10. La perete stăteau înșirate scaune noi, cumpărate de curînd, pe care nu se așezase nimeni încă.
11. Pentru vodevil : Kapiton Ivanîci Cirii [1].
12. Inspectorul financiar și perceptorul, voind să se justifice că ocupă astfel de funcții, spun, deși nimeni nu-i întreabă : „Este o muncă interesantă, e foarte mult de lucru, lucrezi numai cu oameni".
13. La 20 de ani, l-a iubit pe Z. La 24 s-a căsătorit cu N., dar nu din dragoste, ci din calcul, pentru că era un om bun, deștept și cu idei înaintate. Soții N. trăiau bine, toți îi invidiau și într-adevăr viața lor se scurgea liniștit ; ea era mulțumită și cînd se vorbea despre dragoste, își exprima părerea că pentru viața de familie nu este necesar amorul, nici atracția pătimașă, ci numai

Pag. 93

un atașament serios. Dar într-o zi, ascultînd muzică, inima i-a zvîcnit ca o gheață ce pornește primăvara-n sloiuri ; și-a amintit de Z., de dragostea ei și și-a dat seama, cu desperare, că viața îi era stricată pentru totdeauna, că e nefericită ; pe urmă i-a trecut. Peste un an, a mai avut o criză asemănătoare la un revelion, cînd toți se felicitau dorindu-și

[1] Furuncul (n. t.).

reciproc o fericire nouă și atunci și-a dorit și ea, cu adevărat, o viață nouă, fericită.

1. Z. se duce la doctor ; acesta îl examinează și-i spune că suferă de o afecțiune cardiacă. Z. își schimbă pe dată felul de viață, ia strofantină și nu face decît să discute despre boala lui. Tot orașul știe că e bolnav de inimă. Medicii, la care se duce mereu, îi spun toți că suferă de cord. El nu se însoară, renunță la spectacolele de amatori, nu bea, umblă încet, abia respirînd. După 11 ani, pleacă la Moscova și consultă un profesor. Acesta îi găsește inima perfect sănătoasă. Z. e fericit, dar nu mai poate reveni la o viață normală, pentru că s-a obișnuit să se culce o dată cu găinile, să umble încet și s-ar plictisi de moarte dacă n-ar mai vorbi despre boala lui. A început doar să-i urască pe toți doctorii și atîta tot.
2. Femeia nu este atrasă de artă, ci de celebritatea celor care vin în contact cu arta.
3. Recenzentul N. trăiește cu actrița X. Se dă o reprezentație în beneficiul actriței. Piesa e proastă, jocul mediocru, dar N. este obligat să laude. Scrie o recenzie scurtă : „Și piesa și artista au avut mult succes. Amănunte mîine." Cînd a așternut ultimele două cuvinte, a oftat ușurat. A doua zi se duce la X., aceasta îi deschide ușa, se lasă îmbrățișată și sărutată, apoi îi spune cu un zîmbet răutăcios : „Amănuntele mîine".

Pag. 94

1. La Kislovodsk sau la o altă stațiune balneară. Z. are o legătură cu o fată de 22 de ani, săracă și sinceră. I se face milă de ea și afară de taxa obișnuită, lasă pe scrin încă 25 de ruble, încredințat că a făcut o faptă bună. Venind la ea altă dată, vede o scrumieră scumpă și o căciulă de blană cumpărate cu cele 25 ruble pe

care i le dăduse, iar fata e tot flămîndă şi cu obrajii traşi.

2. N. şi-a ipotecat moşia la banca nobilimii cu o dobîndă de 4%, şi împrumută altora aceşti bani cu 12%, luînd drept gaj şi moşiile lor ipotecate.
3. Aristocraţii ? Aceeaşi urîţenie hîdă, necurăţenie fizică şi morală, aceeaşi bătrîneţe fără dinţi şi aceeaşi moarte respingătoare ca şi la micii-burghezi.
4. La fotograf, N. se aşază întotdeauna în faţa grupului, la birou semnează cel dintîi adresele şi vorbeşte primul la jubileuri. Întotdeauna e încîntat : „Vai, ce supă ! Vai, ce prăjitură !"
5. Plictisit de atîtea vizite ce i se făceau, Z. angajează o franţuzoaică tînără ca să joace rolul de amantă. Faptul a scandalizat pe soţiile prietenilor săi care au încetat să-l viziteze.
6. Arhimandritul [Natanail] Pitirim trimite la librar 50 de exemplare din cartea sa „Trup şi suflet". Soţia librarului îi plăteşte pentru toate cărţile, deşi n-a fost vîndut nici un exemplar. A pierdut chitanţele de abonaţi ca şi Mih. S. Abonaţii au fost furioşi.
7. Z. este făclier la un birou de pompe funebre. E un idealist.
8. N. şi Z., oameni cumsecade şi blajini, sînt prieteni foarte buni, dar de îndată ce se întîlnesc în societate, încep, din cauza timidităţii lor, să se ironizeze reciproc.
9. Plîngere : „Fiul meu Stepan are sănătatea şubredă, de aceea l-am şi trimis la o şcoală din Crimeia, dar acolo a fost bătut cu vrejuri de viţă,

Pag. 95

din care pricină are acum pe spate filoxeră şi doctorii nu-i pot face nimic".

1. Mitea şi Katia au auzit cum face să explodeze tatăl lor stîncile de la cariera de piatră. S-au vorbit să arunce şi ei în aer pe bunicul lor, un

bătrîn veșnic încruntat ; au luat din biroul tatălui un funt de pulbere, au umplut o sticlă, au făcut un fitil și au pus totul sub fotoliul bunicului, pe cînd acesta moțăia după masă ; a trecut însă muzica militară — și numai asta i-a împiedicat să ducă planul la bun sfîrșit.

2. Somnul este o minunată taină a naturii care reîmprospătează toate forțele omului, atît trupești cît și spirituale. [Episcopul Porfiri Uspenski în „Cartea vieții mele".]
3. [La administrația plasei au pus un telefon, dar foarte curînd a încetat să funcționeze, deoarece s-a umplut de șvabi și ploșnițe. Telefonista spune mereu : „Minunat !"]
4. [Un personaj : Solionîi.]
5. [Copistul trimite din oraș soției un funt de icre, însoțit de un bilet : „Îți trimit un funt de icre pentru îndestularea nevoilor tale fizice".]
6. O doamnă își închipuie că are un organism neobișnuit, că suferă de boli neobișnuite și nu suportă medicamentele uzuale. I se pare că și fiul ei e altfel decît ceilalți copii, că trebuie educat într-un fel deosebit. Admite principiile și le consideră obligatorii pentru toți, afară de dînsa, deoarece ea trăiește în condiții excepționale. Băiatul crește mare și ea caută o noră neobișnuită. Toți din jurul ei suferă. Fiul devine un ticălos.

Pag. 96

1. Sărmana artă, cîte mai îndură !
2. — Cucoană, iată că vin cu praporele !

Pag. 97

1. Un om suferă de ideea fixă că e fantomă și umblă noaptea prin casă.
2. Un sentimental, în felul lui Lavrov, într-un moment de înduioșare cere să i se facă un serviciu : „Scrieți-i o scrisoare mătușicăi mele, la Briansk, e o femeie foarte simpatică".

Pag. 98

1. În șopron miroase urît ; cu zece ani înainte dormeau acolo cosașii și mirosul a rămas de atunci.
2. [X., fost antreprenor, privește totul din punctul de vedere al reparațiilor ; își caută o soție sănătoasă, ca să nu aibă nevoie de medici ; N. îl atrage prin faptul că deși este înaltă și voinică umblă domol, lin și fără zgomot ; asta înseamnă că în corpul ei totul funcționează normal, tot mecanismul este în bună stare *(indescifrabil)*.]
3. Un ofițer se duce la doctor. Pe o tavă sînt niște bani. Doctorul vede prin oglindă cum ia ofițerul de pe tavă 25 de ruble, cu care îi plătește apoi vizita.
4. Rusia este o țară statală.
5. Z. spune numai lucruri banale, cu grația unui urs tînăr care te calcă pe bătătura cea mai dureroasă. (Găsește subiectele cele mai delicate.)
6. Provincialii discută cu încăpățînare despre lucruri pe care nu le cunosc.
   — Moscova are două universități.
   — Nu, numai una.
   — Două !
   — Am învățat doar acolo și știu.
   — Dumneata ai învățat la una, dar eu îți spun că sînt două.
7. O casă de economii : funcționarul, un om foarte bun, o consideră nefolositoare, cu toate acestea își face serviciul acolo.
8. O femeie cu idei radicale, care se închină pe ascuns și e plină de prejudecăți și superstiții, aude pe cineva spunînd că pentru a fi fericit în viață, e bine să fierbi noaptea un motan negru. Ea fură un motan și noaptea încearcă să-l fiarbă.

Pag. 99

1. Se serbează douăzeci și cinci de ani de activitate a editorului. Lacrimi de înduioșare, cuvîntări : „Donez 10 ruble în folosul fondului literar, din dobînzile cărora să se acorde ajutoare pentru săraci, cu condiția să se întocmească o comisie specială care va stabili normele de acordare a ajutorului.
2. Un băiețaș, fiul spălătoresei, întreabă la poștă un funcționar :
   — Sînteți plătiți cu ziua sau cu luna ?
3. Umbla în cămașă și disprețuia pe toți care purtau surtuce.
4. Înghețata era făcută cu un lapte în care, așa se spunea, s-ar fi scăldat niște bolnavi.
5. X.X. își povestește mereu viața.
6. A fost aici o pădure minunată, cu lemn de construcție ; au numit un pădurar și peste doi ani pădurea a dispărut.

Pag. 100

1. X. : Din pricina cvasului, în pîntecele meu s-au pornit dezordini holerice.
2. Există scriitori ale căror cărți, luate fiecare în parte, sînt admirabile. Privită în ansamblu însă, opera lor apare lipsită de o orientare precisă ; la alți scriitori, fiecare operă în parte nu prezintă nimic deosebit, în schimb privită în ansamblu e strălucitoare și unitară.
3. Consilierul de stat se pudrează.
4. [Un agent de poliție vine acasă, la țară ; are galoși și haine de oraș ; ai lui sînt fericiți că-l văd ajuns om cu vază. Într-o zi se uită chiorîș la un mujic și spune bănuitor : „Poartă o cămașă furată !“ Și așa era.]
5. N. sună la ușa unei actrițe ; e intimidat, inima îi bate puternic, apoi îl cuprinde frica și fuge. Camerista deschide și nu vede pe nimeni. El se apropie și sună din nou, dar din nou nu are

curajul să intre. În cele din urmă iese portarul şi-l ia la bătaie.

6. N-am nimic de spus, e un om bun.
7. O învăţătoare blîndă şi potolită îşi bate pe ascuns elevii fiind încredinţată de binefacerile pedepselor corporale.

Pag. 101

1. N. : Părea că urlau nu numai cîinii, dar şi caii.
2. [Faţa dumneavoastră se cere pictată pe pînză.]
3. N. se însoară. Mama şi sora descoperă la soţia lui o grămadă de cusururi şi suferă mult ; abia după 3, 5 ani îşi dau seama că nu-i mai rea decît ele.
4. Soţia plîngea cu hohote. Soţul a zgîlţîit-o de umeri şi ea a încetat să plîngă.
5. [Către pedagog : Mult prea stimatului Iv. Iv. Gruzdev.]
6. După ce s-a însurat, nici politica, nici literatura şi nici societatea nu i se mai păreau atît de interesante ca înainte ; în schimb toate fleacurile în legătură cu soţia şi copilul lui se transformau în probleme capitale.
7. De ce cîntecele tale sînt atît de scurte ? a întrebat odată cineva pe o pasăre. Sau poate nu te ajută destul respiraţia ?

   — Cunosc foarte multe cîntece şi pe toate aş vrea să le cînt (Alphonse Daudet).
8. Cîinele nu poate suferi pe profesor, dar fiindcă nu i se dă voie să-l latre, îl urmăreşte numai cu privirea şi scheaună de furie.
9. Credinţa este o aptitudine a spiritului. Animalele nu o au, iar la sălbatici şi oameni cu intelect mai redus o descoperi sub formă de teamă şi îndoială. Calea către credinţă este deschisă numai oamenilor de factură superioară.
10. Moartea este îngrozitoare, dar şi mai îngrozitor ar fi gîndul că vei trăi veşnic şi nu vei muri niciodată.

11. Publicul preferă în artă tot ce este banal, bine cunoscut și cu care s-a obișnuit de mult.
12. Epitropul unei școli, un om tînăr, cult și cu idei liberale, vorbește mult, dar nu dă nici un ban; școala se ruinează, dar el e sincer convins de necesitatea și utilitatea persoanei sale. Învățătorul îl urăște, el însă nu observă aceasta. Răul este imens. Într-o zi învățătorul își pierde cumpătul și privindu-l cu răutate și dezgust, îl înjură.

Pag. 102

1. Învățătorul: Nu găsesc potrivit să sărbătorim cea de-a suta aniversare a lui Pușkin, el doar n-a făcut nimic pentru biserică.
2. [Negustorul: Cață (în loc de casă) proprie.]
3. Ghitarova (actriță).
4. Dacă vrei să devii optimist și să înțelegi viața, încetează de a mai crede în tot ce se scrie și se spune, observă singur și caută să pătrunzi ceea ce vezi.
5. Soțul și soția au urmat cu sfințenie o idee, și-au construit viața după principiile ei. Abia înainte de moarte și-au pus întrebarea: „Dar dacă această idee nu e justă? Dacă nici proverbul «*mens sana in corpore sano*» n-o fi valabil?"
6. Nu pot să sufăr un evreu libertin, un ucrainean radical și pe neamțul beat.
7. Universitatea dezvoltă toate capacitățile, inclusiv prostia.
8. Luînd în considerație, prea mult stimate, pe baza considerentului, prea mult stimate...
9. Celebritățile provinciale sînt cei mai nesuferiți oameni din lume.
10. Datorită superficialității noastre, a nepriceperii și a lipsei de obișnuință de a privi în adîncime fenomenele vieții, nicăieri ca la noi nu se repetă atît de des: „Ce trivialitate!" și nicăieri meritele altora și problemele serioase nu sînt tratate cu atîta ușurință și chiar ironie. Pe

de altă parte, nicăieri autoritatea nu este atît de tiranică așa cum este la noi, rușii, care de milenii sîntem oprimați de sclavie și ne temem de libertate.

11. [Ginerele lui Andreev s-a îmbogățit ca antreprenor dar, după vechiul obicei, se îmbrăca tot atît de prost.]
12. Doctorul i-a recomandat unui negustor (dintre cei culți) să mănînce supă și pui. Negustorul a privit cu neîncredere recomandația. A mîncat

mai întîi ciorba și friptura de purcel, după care, amintindu-și de recomandația doctorului, a mîncat și supă și pui, socotindu-se foarte (șugubăț).

1. Părintele Epaminonda prinde pești și îi pune în buzunar, apoi acasă, cînd îi e foame, scoate din buzunar cîte un peștișor și-l prăjește.
2. Nobilul X. și-a vîndut lui N. moșia, împreună cu mobila și cu tot inventarul ; la plecare însă, a luat totul, chiar și ușițele de la sobe ; de la pățania aceasta N. îi urăște pe toți nobilii.
3. X., un om bogat și cult, se trage din țărani. El își sfătuiește cu ardoare fiul : „Mișa, nu-ți schimba starea socială. Rămîi pînă la moarte țăran, să nu te faci nici nobil, nici negustor, nici mic-burghez. Dacă, după cum se spune, e adevărat că președintele zemstvei are acum dreptul să-i pedepsească pe țărani, lasă-l să te pedepsească și pe tine". Se mîndrește că e țăran și devine uneori sfidător.
4. Se sărbătorea jubileul unui om modest. Bun prilej pentru toți de a se lăuda ei înșiși și de a se tămîia unul pe altul. Și numai la sfîrșitul mesei și-au dat seama că uitaseră să-l invite pe cel sărbătorit.
5. O doamnă liniștită și drăguță spune, pierzîndu-și cumpătul :

   — Dacă eram bărbat i-aș fi tras una peste bot !

6. Un musulman sapă un puţ, ca să i se ierte păcatele. Ar fi bine ca fiecare din noi să construiască o şcoală, un puţ sau ceva de felul acesta, ca astfel, viaţa lui să nu treacă fără să lase o urmă.
7. Sîntem istoviţi de atîta linguşire şi ipocrizie.
8. [Un mujic scrie despre *(indescifrabil)*, începînd fiecare cuvînt cu literă mare.]
9. Pe N. l-au muşcat rău o dată nişte cîini şi de atunci, ori de cîte ori se duce undeva întreabă : „Aici nu sînt cîini ?"

Pag. 104

1. Piotr Demianîci Istocinikov.
2. Domnii Gruş şi Polkatîţki.
3. Un tînăr care se cam lasă întreţinut îşi menţine vigoarea cónsumînd mîncăruri piperate.
4. Epitropul unei şcoli. Un preot văduv cîntă la orgă : „Veşnica pomenire !"
5. O să-ţi arăt eu ţie !
6. În iulie, grangurul cîntă toată dimineaţa.
7. [M-a rugat : „Daţi-mi de pomană, în numele domnului". I-am dat. Cred că era un înger.
   — De ce crezi că era un înger ?
   — După felul în care m-a privit. Şi apoi, cînd m-am întors să-l mai văd o dată, nu mai era acolo.]
8. Pian automat.
9. „Un mare sortiment de ţipari", citea X. un anunţ la o prăvălie pe lîngă care trecea zilnic şi mereu se întreba mirat de unde atîţia ţipari şi cine are nevoie de ei. Şi abia peste 30 de ani a citit cu atenţie aşa cum era scris : „Un mare sortiment de ţigări".
10. Mită dată inginerului : un cartuş de dinamită umplut cu bancnote de 100 de ruble.
11. Nu l-am citit pe Spencer. Spuneţi-mi ce fel de scriitor e, despre ce scrie ? Vreau să fac un panou pentru expoziţia din Paris. Daţi-mi un subiect (o doamnă pisăloagă).

12. Cei care nu muncesc, adică acei care fac parte din așa-numitele clase conducătoare nu pot rămîne mult timp fără să dezlănțuie un război. Fără război ei se plictisesc, inactivitatea îi obosește și îi enervează, nu mai știu pentru ce trăiesc, se mănîncă între ei, caută să-și spună unul altuia cît mai multe lucruri neplăcute și încearcă din răsputeri să nu se plictisească

Pag. 105

reciproc și pe ei înșiși. Dar vine războiul, îi absoarbe pe toți, îi pasionează și nenorocirea comună îi unește din nou.

1. Rîțeborski.
2. O soție adulteră — e ca o pîrjoală mare și rece de care nu-ți vine să te atingi, știind că a ținut-o altul în mînă.
3. [— Katia, cine tot deschide și închide ușa acolo jos ? N-auzi cum scîrțîie și oftează ?
   — Nu aud nimic, bunicule.
   — Uite, chiar acum am auzit, iar a trecut cineva.
   — Burta dumitale face așa, bunicule.]
4. O fată bătrînă scrie un tratat : „Tramvaiul cucerniciei".
5. Tovbici, Gremuhin, Koptin.
6. A mers 16 verste pe jos pînă la stația de cale ferată. Trenul avea să sosească peste o oră. S-a dus la bufetul gării să bea un ceai. Bea lacom ceașcă după ceașcă și cu cît bea mai mult, cu atît ceaiul devenea mai tare. Apoi l-a întrebat pe chelner : „Cît datorez pentru ceai ?" „Șase copeici".
7. [Rușii sînt în stare să ajungă la cele mai înalte culmi ale gîndirii ; de ce atunci, în viață, ei se lasă robiți de toate mărunțișurile ?]
8. [Dacă stai de vorbă cu un rus, afli neapărat că e chinuit ba de nevastă, ba de moșie, de casă, de cai și așa mai departe.]

9. Nu i se ajungea pielea pe față : ca să deschidă ochii, trebuia să închidă gura și invers.
10. Clasele maritime din Penza.
11. Cînd ridică un colț al rochiei, arătîndu-și juponul elegant, se vede numaidecît că se gătește ca o femeie obișnuită cu societatea bărbaților.

Pag. 106

1. X. filozofează : „Luăm de exemplu cuvîntul nas. La noi asta e dracu știe ce, se poate spune chiar o parte rușinoasă a corpului, dar la francezi el înseamnă nuntă.[1] Și într-adevăr nasul lui X. era partea cea mai rușinoasă a corpului său.
2. [Arhiereul plîngea așa cum plînsese odinioară, în copilărie, cînd era bolnav, și mama îl alinta ; plîngea din cauza îndoielilor lui sufletești *(indescifrabil)*. Credința și-o păstrase neștirbită. Se înălțase pînă la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situația lui ; totuși, îl durea sufletul : ceva nu era limpede, ceva lipsea încă și de aceea nu voia să moară... Curînd după moartea lui a fost numit un nou vicar al eparhiei. Pe cel vechi îl uitară repede toți, nimeni nu-i mai pomenea numele. Numai văduva diaconului, cînd ieșea seara să-și întîmpine vaca dusă peste zi la păscut și se întîlnea cu alte femei, povestea că a avut un fiu arhiereu, dar nimeni nu-i dădea crezare. Discuția arhiereului cu mamă-sa despre nepotul lui : „Dar Stepan crede în dumnezeu ?" Economul se pregătea să plece la Moscova, sfîntul sinod permisese să se vîndă obiectele vechi și acest lucru nu-i era pe plac noului arhiereu.]
3. O domnișoară spune cochetînd : „Toți se tem de mine... și bărbații, și vîntul... Ah, încetați vă rog, nu mă mărit niciodată !" Iar acasă la ea, e sărăcie lucie ; tată-său bea. Dacă ar vedea-o

[1] Rusește *nos* — nas ; franțuzește *noce* (pronunță nos) — nuntă (n. t.).

cineva cum muncește, laolaltă cu mama ei și cum îl ascunde de ochii altora pe tatăl beat, s-ar pătrunde de un profund respect față de ea și s-ar mira de ce îi este rușine de sărăcie și de muncă și nu-i e rușine de pălăvrăgeala mincinoasă.

4. [Un mujic dorind să laude : „Un boier bun, special".]
5. La restaurant. Se discută despre ideile liberale. Andrei Andreici, burghez pașnic, declară deodată : „Dar nu știți că am fost și eu odată anarhist !" Toți se miră. A. A. povestește : A avut un tată sever, a urmat la școala de meserii dintr-un orășel de provincie unde profesorii, pasionați de discuțiile cu privire la pregătirea profesională, nu-i învățau nimic pe elevi și, de fapt, nici nu știau ce anume trebuiau să-i învețe (căci dacă îi faci pe toți locuitorii cizmari, cine o să-și mai comande cizme ?). L-au dat afară din școală, tatăl l-a gonit și el ; a fost nevoit

Pag. 107

să se tocmească vătaf la un moșier ; a început să-i urască pe cei bogați, sătui și grași ; într-o zi moșierul planta vișini, A. A. îl ajuta și, deodată, a simțit o dorință puternică de a-i reteza cu lopata degetele albe și grase, așa, ca din greșeală ; a închis ochii și a lovit din răsputeri, dar a nimerit alături. Apoi a fugit. A rătăcit prin pădure, prin șesuri pustii, prin ploaie, apoi i s-a făcut frig și s-a dus la mătușă-sa. Aceasta i-a dat ceai cu covrigi și așa i-a trecut anarhismul. În timp ce povestește, trece pe lîngă masă un consilier de stat. Numaidecît A. A. se scoală și lămurește că și L., consilierul de stat, are casă etc.

M-au dat la o croitorie, a urmat el. Croitorul a croit niște pantaloni, iar eu am început să cos, dar lampasul s-a nimerit tocmai peste genunchi. Atunci m-au dat la un tîmplar. Într-o

zi, cînd geluiam o scîndură, rîndeaua mi-a sărit din mînă, drept în geam ; geamul s-a spart. M-am tocmit apoi la un moşier leton cu numele de Ştopor ; avea o mutră de parcă se pregătea mereu să facă cu ochiul şi să spună : „Ar fi bine să bem ceva acum !“ Seara el bea, dar bea singur, şi-mi era necaz.

1. [E bine doar acolo unde nu sîntem noi : neputîndu-ne întoarce la trecut, de aceea ni se pare atît de minunat.]
2. [Ţîbukin.]
3. Negustorul de cvas şi-a făcut etichete cu coroană. Lui X. îi e necaz şi îl frămîntă gîndul că negustorul batjocoreşte coroana. Se plînge la toată lumea şi îi plictiseşte pe toţi, caută un mijloc de a-l pedepsi, etc. El moare din cauza grijilor pricinuite de acest necaz.
4. Pe guvernantă o necăjesc toţi numind-o : „Gesticulaţie“.
5. [În sat se afla o icoană făcătoare de minuni. Venea întotdeauna lume multă la biserică. Părintele Alexei, pentru a cîştiga timp, îl punea pe nepotul său, Ilarion, să citească pomelnicele

de pe prescuri, în vreme ce el slujea proscomidia ; anii treceau şi Ilarion nu-şi punea niciodată întrebarea dacă ceea ce face e bine sau rău şi se mulţumea cu sfertul de rublă ce i-l dădea popa de fiecare slujbă. Nu se poate şti dacă el credea sau nu credea în puterea pomelnicelor, pentru că niciodată nu s-a gîndit la asta. Dar odată, după 18 ani, a găsit scris pe un pomelnic : „Mare dobitoc mai eşti, mă Ilarioane !“]

1. Şapcerîghin. Ţambizebulski, Sfinciutka, Cemburaklia.
2. [Un învăţător, fost seminarist, beţiv, îi bătea pe elevi. Pe perete atîrnase un mănunchi de

nuiele şi sub acestea o inscripţie : *Betula Kinderbalsamica secuta.*]

3. [De-ar fi cu putinţă să adauge la dragostea de muncă şi puţină cultură, iar la cultură un dram de dragoste de muncă !]
4. Îngîmfare bătrînească, ură bătrînească ! O, cîţi bătrîni vrednici de dispreţ am cunoscut în viaţa mea !
5. Ce plăcut lucru, să te plimbi pe o zi senină şi geroasă într-o sanie nouă, cu covoraş.
6. Lacrimile îmi picurau pe mîinile tale pe cînd le sărutam.
7. [Părintele Demian se îmbăta criţă, de aceea i-a ieşit porecla de Popa-Criţă.]
8. X. a sosit la N. şi se poartă ca un despot : nu-i place cînd cineva este lăudat în prezenţa lui, dar îşi schimbă atitudinea cînd acel cineva e de faţă ; cu femeile este foarte politicos ; cînd serveşte vinul, îşi toarnă întîi puţin în paharul lui, după care toarnă celorlalţi ; plimbîndu-se cu o doamnă, o ţine la braţ şi în general caută să demonstreze că e un om cult. Nu rîde de spiritele altora : „Am mai auzit asta", „E răsuflat". I-a plictisit pe toţi. Bătrînele l-au poreclit „Zăludul".
9. Un om care nu se pricepe la nimic, nu ştie ce să facă, cum să intre, cum să întrebe.
10. E frumoasă, dar are o voce neplăcută.

Pag. 109

1. Utiujnîi.
2. Un om care spune mereu : Nu am sifilis. Sînt un om cinstit. Soţia mea e o femeie cinstită.
3. X. Toată viaţa a vorbit şi a scris despre decăderea slugilor şi despre felul în care ar putea fi îndreptate şi înfrînate. A murit părăsit de toţi afară de lacheul şi bucătăreasa lui.
4. O fetiţă spune, plină de admiraţie, despre mătuşa ei : E foarte frumoasă, frumoasă ca şi cîinele nostru !

5. *[Indescifrabil]* simpli, ca burii ; trebuie să trăiască fără răsfăţ.
9. [În timp ce la biserică se cînta : „Aici este salvarea capetelor noastre", el spunea acasă să i se facă ciorbă din cap de miel. De Tăierea capului sfîntului Ioan Botezătorul nu mînca nimic rotund şi bătea copiii.]
7. — O să te bestelească boierul !
8. Maria Iv. Kolotovkina.
9. [Mîniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii i-a strigat : „Măgăriţa lui Iegudii !" Părintele a auzit, dar a tăcut chitic, ruşinat că nu-şi mai putea aminti în ce loc din sfînta scriptură este vorba de măgăriţa aceea.]
10. Într-o scrisoare de dragoste : „Anexez timbrul pentru răspuns".
11. Cei mai buni oameni din sate pleacă la oraş, de aceea satele decad şi vor continua să decadă.
12. Copacul s-a uscat, totuşi se leagănă în vînt împreună cu ceilalţi.
13. [Toţi se întreabă nedumeriţi : „De ce oare N. miroase a păr de cîine ?"]

Pag. 110

1. Vania, şterge cuţitaşul !
2. Sînteţi un om încrezut şi antipatic.
3. Timp de 40 de ani, Pavel a fost bucătar, dar îi era silă de ceea ce gătea şi nu mînca niciodată din bucatele pregătite de el.
4. Oamenii conservatori fac atît de puţin rău pentru că sînt timizi şi nu au încredere în ei ; nu conservatorii fac rău, ci oamenii răi.
5. A încetat de a mai iubi o femeie. Fără dragoste se simţea liniştit, gîndurile îi erau calme.
6. [Arhiereul îşi aminteşte cum, în timpul cît fusese arhimandrit la biserica legaţiei, o cerşetoare oarbă cînta în fiecare zi, sub geamul său, cîntece de dragoste.]
7. Una din două : ori pe cal, ori în căruţă.

8. Pentru piesă : o bătrînă cu vederi liberale se îmbracă întocmai ca o femeie tînără, fumează, nu poate trăi fără societate ; e o bătrînă simpatică.
9. Un tren de lux e plin de drojdia societăţii.
10. Zaporojenii ăia pictaţi de Repin.
11. Cucoana poartă pe piept fotografia unui neamţ gras.
12. Un om care toată viaţa lui, la toate alegerile, a votat cu bile negre.
13. Au dezbrăcat cadavrul, dar nu avuseseră timp să-i scoată mănuşile ; un cadavru cu mănuşi !
14. O, femei triviale, cît vă urăsc !
15. La masă un moşier se laudă : „La ţară viaţa e ieftină, găinile sînt ale tale, porcii sînt ai tăi, da, viaţa e ieftină !

Pag. 111

1. Un vameş, îndrăgostit de meseria lui, controlează atît de amănunţit pe pasageri, căutînd literatură subversivă, încît îi exasperează pînă şi pe jandarmi.
2. Boierul călătoreşte în clasa I-a ; lacheul lui şi cu mine într-a II-a, noi doi stăm de vorbă pe drum.
3. Un bărbat adevărat este compus din soţ şi rang.
4. Educaţie : „Mestecaţi bine mîncarea", spunea tatăl. Şi ei ascultau, mestecau bine, se plimbau cîte două ore pe zi, se spălau cu apă rece, cu toate acestea au devenit nişte nenorociţi, oameni mediocri.
5. Medicina comercial-industrială.
6. N. s-a însurat la 40 de ani cu o fată de 17. În prima noapte cînd a adus-o la el, la mină, ea s-a culcat şi deodată a izbucnit în plîns spunîndu-i că nu-l iubeşte. Bun la suflet, intimidat şi îndurerat peste măsură, N. s-a dus să doarmă în birou.

7. Pe locul unde a fost odată conacul n-a mai rămas nici o urmă, afară de o tufă de liliac care, nu se ştie de ce, nu mai înfloreşte.
8. *Fiul :* Mi se pare că azi e joi.
   Mama (nu aude) : Ce-ai spus ?
   Fiul (răstit) : Joi ! (Mai calm.) Ar trebui să mergem la baie.
   Mama : Ce zici ?
   Fiul (enervat) : La baie !
9. N. se duce în fiecare zi la X., stă cu el de vorbă şi îl compătimeşte sincer. Într-o zi X. pleacă din oraş, deşi se simţea atît de bine acasă. N. întreabă pe mama lui X de ce a plecat fiul ei şi ea îi răspunde : „Pentru că dumneata veneai în fiecare zi".
10. Nunta a fost plină de poezie, dar apoi — ce idioţi ! — ce copii îngrozitori au avut !...
11. Dragostea este sau rămăşiţa unui sentiment pe cale de dispariţie şi care cîndva a fost măreţ, sau o mlădiţă tînără a ceva care se va dezvolta în viitor, transformîndu-se în ceva măreţ ; în forma actuală însă, dragostea nu te poate mulţumi, ea dă mult mai puţin decît aştepţi de la ea.

Pag. 112

1. Cineva spunea despre ceai : o băutură care încălzeşte.
2. Un om foarte cult înşiră toată viaţa lui poveşti despre hipnotism şi spiritism şi lumea îl crede ; totuşi, e un om de treabă.
3. În primul act X., un om cumsecade, împrumută de la N. 100 de ruble şi nu i le înapoiază în decursul celor patru acte.
4. Bunica are 6 băieţi şi 3 fete, preferatul ei este, însă, cel mai nereuşit dintre toţi, un beţiv care a stat şi la închisoare.
5. Părintele „Ierohiromandrit".
6. N., directorul unei uzine, om tînăr, bogat, însurat şi cu copii, a scris plin de entuziasm „Stu-

diul sursei de apă X.", a fost lăudat mult pentru această lucrare și invitat să colaboreze la diferite reviste. El își părăsește serviciul și pleacă la Petersburg ; se desparte de soția lui, se ruinează și moare.

7. Noaptea petrecută la Starîi și discuția cu el.
8. (Privind în album) — Vai, ce mutră !
   — E unchiul meu.
9. Nu scheletul lui e îngrozitor, ci faptul că nu mai mi-e teamă de el !
10. Un băiețaș dintr-o familie bună, capricios, poznaș și încăpățînat chinuiește toată familia. Tatăl lui, un funcționar căruia îi place să cînte la pian, a început să-l urască ; îl duce în fundul grădinii și-i trage o mamă de bătaie, dar îndată după aceea se rușinează de fapta sa și nu poate să și-o ierte ; trec ani de zile, băiatul devine ofițer și el tot mai este chinuit de remușcări.
11. N. îi face curte unei fete foarte evlavioase ; o cere în căsătorie ; fata păstrează în cartea ei de rugăciuni o floare uscată, dăruită cîndva de el.
12. Z. : Dacă te duci în oraș, pune la cutie scrisoarea asta.
    N. (îngrijorat) : Unde ? Eu nu știu unde este cutia.
    Z. : Să te duci și la farmacie să cumperi naftalină.
    N. (îngrijorat) : Am să uit. Am să uit negreșit de naftalină.

Pag. 113

1. Draga mea verrrișoară !
2. Furtună pe mare. Juriștii trebuie s-o considere drept o crimă față de călători.
3. X. s-a dus în vizită la moșia unui prieten. Moșia e splendidă, dar slugile se poartă cam obraznic cu X. Viața lui acolo devine nesuferită, deși prietenul său îl tratează cu multă

consideraţie. Patul e tare, el nu şi-a adus cămaşă de noapte şi îi e ruşine să ceară.
4. Nu mă cheamă Koriţîn ci Kuriţîn.
5. La repetiţie. Soţia :
— Cum e aria din „Paiaţe" ? Fluieră melodia, Mişa.
— Pe scenă, nu se poate fluiera. Scena este un templu.
6. A băut prea mult şi îi arde un obraz.
7. A murit pentru că i-a fost frică de holeră.
8. Se potriveşte ca nuca-n perete.
9. Discuţie pe o altă planetă, despre Pămînt, peste 1.000 de ani : îţi aminteşti de copacul acela alb... (mesteacănul).
10. *Anahtema !*
11. Zigzakovski, Osliţîn, Sfinciutka, Derbalîghin.
12. O femeie îşi ascunde banii peste tot : şi la gît şi sub fustă.
13. Cu-cu-cu-ha-ha-ha !
14. Toată procedura aceasta...
15. Priviţi tot ce s-a întîmplat (concedierea) ca pe un fenomen atmosferic.
16. O discuţie în timpul congresului medicilor. Primul doctor : te vindeci de orice dacă sărezi mult mîncările ; al doilea doctor, militar : toate bolile se vindecă dacă mănînci fără sare. Cel dintîi îşi dă drept exemplu soţia, al doilea, fiica.
17. Mama este o femeie cu principii, tatăl la fel ; ţin conferinţe, frecventează cursuri, muzee etc. Fac avere. Dar copiii lor ies oameni mediocri, risipitori, joacă la bursă...

Pag. 114

1. Soldatul : Pe teatrul acţiunilor militare.
2. N. s-a măritat cu un neamţ cînd avea doar 17 ani. A plecat cu el la Berlin. A devenit văduvă la 40 de ani şi acum vorbeşte prost şi ruseşte şi nemţeşte.
3. Soţului şi soţiei le plăceau musafirii, pentru că fără musafiri se certau.

4. E absurd ! E un anacronism !
5. Închideţi geamul ! Sînteţi transpirat ! Îmbrăcaţi-vă paltonul ! Puneţi-vă galoşii !
6. Dacă vrei să nu ai timp, nu face nimic.
7. Cît o să-mi mai port pe umeri, capul de voinic ?
8. „Neamţul a inventat maimuţa" — să o inventezi este ceva mult mai interesant decît însăşi maimuţa.
9. Pentru prima dată în viaţă i s-a sărutat mîna şi s-a pierdut cu firea, a cuprins-o vîrtejul vieţii şi a încetat de a-şi mai iubi soţul.
10. Un domn surd din Ufa : acolo nu vin doamne... acolo au fost doamne... pe atunci doamnele purtau paltoane de blană...
11. O gară. Cutia poştală e foarte sus, nu poţi ajunge la ea ; bănci nu sînt şi miroase urît.
12. [Un personaj duhneşte a peşte şi toţi îi spun asta în faţă.]
13. Ce denumiri minunate : lacrimile maicii domnului, zmeuriş, ochii cioarei...
14. Un silvicultor cu epoleţi care n-a văzut în viaţa lui pădurea.
15. Într-o dimineaţă de vară, duminica, se aud roţile unei trăsuri : s-au dus la biserică.
16. Un domn posedă o vilă în apropiere de Menton, a cumpărat-o cu banii scoşi din vînzarea moşiei ce-o avea în gubernia Tula. Venind la Harkov pentru afaceri, a pierdut la cărţi vila, a intrat funcţionar la calea ferată şi în scurt timp a murit.
17. La un supeu a văzut o femeie drăguţă şi s-a înecat cu mîncarea ; după ce i-a trecut a mai văzut o femeie drăguţă şi s-a înecat din nou ; în cele din urmă s-a lipsit să mai mănînce pentru că erau prea multe femei drăguţe.

Pag. 115

1. Discuţii despre cumîs [1] cu o persoană sănătoasă care bea regulat cumîs.

[1] Lapte de iapă fermentat (n. ed.).

2. Trăiește omul într-un oarecare Pianîi Bor și nu face decît să studieze și să laude priveliștile. Și rîul Hopr și dealul Liutaia și ridichile din Piatigorsk... toate sînt minunate. Studiază și din cînd în cînd, scrie într-o revistă din provincie cîte un articol plin de greșeli de tipar. Dar iată că la Pianîi Bor au construit o uzină și s-a dus dracului toată poezia.
3. Un doctor care abia a terminat facultatea stă în restaurant și observă ce se petrece în jur. „Prînzul sub observația medicului". El copiază compoziția apei „Narzan", studenții îl cred — și totul e în ordine.
4. El nu mînca, ci se desfăta mîncînd.
5. În timpul spectacolului de beneficiu, soțul actriței privea din lojă radiind de fericire ; la aplauze se ridică și, mulțumea publicului.
6. Masa la contele Orlov-Dav. Lacheii sînt grași, leneși, cotletele n-au nici un gust, atmosfera e apăsătoare, se simte că aici sînt bani mulți și nici o schimbare nu va mai fi cu putință.
7. Un medic din provincie : „Cine altul pornește la drum pe o astfel de vreme, decît doctorul ?" — Spune mereu asta, se plînge peste tot, dar e mîndru de profesiunea lui, socotind-o dintre cele mai anevoioase ; nu e băutor și scrie pe ascuns articole pentru reviste medicale, care nu i le publică.
8. N. este soția substitutului de procuror, ajuns apoi președinte de tribunal și consilier la curtea de casație ; e un om mediocru, neinteresant ; ea îl iubește totuși foarte mult, o iubire pînă la mormînt ; îi scrie scrisori duioase și emoționante cînd află unele greșeli ale lui ; moare și o expresie caldă de iubire i se așterne pe față. S-ar putea crede că nu pe el îl iubise, ci pe altcineva mult superior, un om minunat care nu exista și ea îi dădea soțului marea ei dragoste. După ce moare, prin casă se aud pașii ei.
9. Fac parte dintr-o societate antialcoolică dar beau uneori cîte un păhărel.

1. Se spune că în cele din urmă adevărul triumfă, dar asta nu-i adevărat.
2. Un om deştept spune : „E o minciună, dar avînd în vedere că poporul nu poate trăi fără această minciună, fapt consacrat de istorie, ar fi periculos să fie înlăturată brusc ; e mai bine să o lăsăm deocamdată în fiinţă, să i se facă doar unele corectări". Un geniu însă spune : „E o minciună, deci nu trebuie să existe".
3. Încă nu mi s-a întîmplat să nu mi se ia peste preţ la un bilet de tren sau de vapor.
4. El semna : Gavrîlenko.
5. M. I. Kladovaia.
6. Un licean cu mustăţi şchiopăta din cochetărie.
7. Un scriitor lipsit de talent care scrie de mult, aminteşte prin îngîmfarea lui pe marele pontif.
8. Domnul N. şi doamna Z. din oraşul X. sînt deştepţi, culţi, cu idei liberale şi amîndoi muncesc pentru binele aproapelui, dar abia de se cunosc şi în discuţii se ironizează reciproc, pentru a fi pe placul societăţii grosolane şi meschine.
9. El a făcut cu mîna un gest ca şi cînd ar fi apucat pe cineva de păr şi i-ar fi spus : „Din daravera asta n-ai să scapi !"
10. N. n-a fost niciodată la ţară şi îşi închipuie că iarna oamenii umblă acolo numai cu schiuri. „M-aş fi plimbat cu plăcere acuma cu schiurile !" spune el.
11. Doamna N. are mulţi amanţi şi fiecăruia îi spune : „Te iubesc, pentru că nu eşti la fel cu alţii".
12. O intelectuală, mai bine zis o femeie care aparţine unui cerc de intelectuali, este, de obicei, mincinoasă.
13. N. a luptat toată viaţa împotriva ignoranţei, studiind o anume boală şi bacilul ei. Şi-a consacrat toată viaţa studiului acestei maladii şi

abia cu puțin înainte de a muri, a constatat că boala aceea nu este molipsitoare și nici periculoasă.

Pag. 117

1. Un director-regizor de teatru citește o piesă nouă, stînd culcat în pat. A citit din ea cîteva pagini și a izbit-o, plin de năduf, de podea ; a stins lumînarea și s-a băgat sub plapomă ; după ce s-a gîndit cîteva minute, a luat din nou piesa și a început să citească, apoi înverșunîndu-se pe această poliloghie lipsită de talent, a izbit-o din nou de podea și a stins lumînarea. Ceva mai tîrziu, iar a luat piesa etc. Pe urmă a jucat-o, dar piesa n-a plăcut.
2. N., un om veșnic încruntat, fire posacă, greoaie, spune : îmi place să glumesc ; eu glumesc întotdeauna.
3. Soția scrie literatură, soțului nu-i place asta, din delicatețe tace și suferă toată viața.
4. Soarta unei actrițe : se trage dintr-o familie bună și înstărită din Kerci ; viață plictisitoare, monotonă ; devine actriță ; este virtuoasă ; urmează o dragoste pătimașă, apoi amanții ; sfîrșitul — a încercat să se sinucidă, apoi s-a întors la Kerci, locuiește la un unchi și e fericită de singurătatea ei. Experiența a arătat că un artist trebuie să trăiască fără vin, fără căsătorie, fără burtă mare. Teatrul va deveni o artă numai în viitor, deocamdată însă, este doar lupta pentru acest viitor.
5. Jignit și convins că are dreptate : „De ce nu-mi dai să citesc scrisorile soției tale ? Doar sîntem rude."
6. Doamne, nu mă lăsa să condamn și nici să vorbesc despre ceea ce nu știu și nu înțeleg !
7. De ce sînt zugrăviți doar cei slabi, înăcriți și păcătoși, iar cînd cineva descrie și oameni de caracter, plini de sănătate și interesanți se gîndește numai la sine.

8. [Mătușa din Novozîbkovo.]
9. Pentru piesă : un personaj care minte mereu.
10. Dascălul Kătakombov.

Pag. 118

1. N. N., critic literar, tacticos, sigur de sine și cu idei foarte liberale, vorbește despre poezie ; o laudă cu un fel de bunăvoință și-mi dau seama că acest om e o nulitate (deși nu l-am citit). Se propune să mergem la Ai-Petri ; susțin că va ploua, totuși plecăm. Pe șosea e noroi, plouă, lîngă mine stă criticul și parcă simt mediocritatea lui. Toți îi dau multă atenție, îl tratează ca pe un arhiereu. La întoarcere am mers pe jos. Cu cîtă ușurință se lasă oamenii înșelați și cît de mult le plac prorocii și predicatorii de tot felul ; sînt ca o turmă de oi ! Cu noi merge și un consilier de stat nu prea în vîrstă, care tace tot timpul pentru că e convins de superioritatea lui ; pe criticul literar îl disprețuiește profund, pentru că și el este o nulitate. Mai merge cu noi o domnișoară căreia îi e teamă și să surîdă, cînd se vede în societatea unor oameni atît de deștepți.
2. Alexei Ivanîci Prohladitelnîi sau Dușespasitelnîi. Domnișoara : M-aș mărita cu el dar nu-mi place numele.
3. Visul directorului unei grădini zoologice : visează că i se donează mai întîi o marmotă de cîmp, apoi un urangutan, apoi un uliu, o capră și iar un urangutan ; donează toți din toate părțile, grădina este arhiplină cu animale și directorul se trezește îngrozit, lac de apă.
4. Stau cu sora sau soția. Noaptea, ea începe deodată să plîngă. Ce-i cu tine ? De ce plîngi ? Ea tace.
5. Caracteristica acestui popor este să se înhame încet și să meargă repede, a spus Bismarck.
6. Cînd un actor are bani, nu trimite scrisori ci telegrame.

7. [12 septembrie 1901. Am fost la Lev Tolstoi.]
8. X. taie toată ziua cupoane.
9. La insecte, din omidă iese un fluture ; la oameni e pe dos : din fluture iese o omidă.
10. Cîinii din casă nu s-au ataşat de stăpînii lor, deşi aceştia îi hrăneau şi îi alintau, ci de bucătăreasă, o femeie străină care îi bătea.
11. Sophie se temea că răceşte cîinele dacă stă în curent.
11. Un om pe care toată lumea îl ocoleşte, nu e simpatic nimănui ; dacă aruncă cineva o vorbă, el sare numaidecît : „Ce vreţi să spuneţi cu asta ?" În prezenţa lui toţi tac.
13. Pămîntul este atît de roditor încît, dacă pui în

pămînt o hulubă, peste un an va creşte o trăsură.

1. X. s-a căsătorit cu Z. ; amîndoi sînt culţi şi cu idei liberale. Seara au discutat cu voie bună, apoi s-au certat şi pînă la urmă s-au bătut. Dimineaţa le e ruşine, se privesc miraţi şi cred că toate s-au petrecut numai datorită unei stări nervoase. A doua noapte iar ceartă şi bătaie. Şi aşa în fiecare noapte ; în cele din urmă sînt nevoiţi să constate că nu se pot numi oameni culţi, sînt tot nişte sălbatici, ca şi majoritatea oamenilor.
2. În Franţa : doi grenadieri, departe de prietenele lor vesele.
3. Pentru piesă : ca să nu-i vină musafiri, Z. se preface a fi un beţivan fără leac, deşi nu bea de loc.
4. Cînd avem copii, atunci toate slăbiciunile, ca, de pildă, înclinaţiile spre compromisuri şi filistinism, le judecăm simplu : „Totul e pentru copii".
5. Conte, eu plec la Mordegundia.
6. Varvara Nedotepina.
7. Oglinda.

8. Pentru piesă : albeaţă la ochi.
9. Inginerul Z. (sau doctor) a trecut pe la unchiul său, redactor la un ziar ; munca redacţională l-a pasionat, a tot venit să-şi viziteze ruda, pe urmă a început să colaboreze la ziar şi încet, încet şi-a abandonat ocupaţiile celelalte. Odată, pe cînd se întorcea noaptea de la redacţie, şi-a dat seama de realitate şi s-a apucat cu mîinile de cap — mi-am stricat viaţa ! Treptat însă s-a resemnat, a încărunţit de tot, s-a îngrăşat şi a devenit şi el editor, respectat dar anonim.
10. Un consilier secret, om bătrîn, privindu-şi copiii a început să aibă şi el idei liberale.
11. Am văzut portretul meu prost executat, încadrat într-o ramă lipsită de gust.
12. Pentru piesă : N. adoarme de oboseală.
13. Ziarul „Bublik".
14. Un clovn de circ e un talent, iar lacheul în frac care stă de vorbă cu el e gloata ; lacheul însă zîmbeşte ironic.

Pag. 120

1. Mătuşica din Novozîbkovo.
2. *[Guter Mensch, aber schlechter Musikant.]*
3. Un personaj care încearcă mereu să-şi deschidă sufletul şi să-şi dea în vileag principialitatea (ca şi Mirov).
4. I s-au lichefiat creierii şi i s-au scurs prin urechi.
5. Un băieţaş care mănîncă foarte mult la masa de prînz.
6. Cum ? Scriitorii ? Numai să vrei şi pentru 50 de copeici te fac scriitor !
7. În loc de traducător — antreprenor.
8. O actriţă de 40 de ani, urîtă şi lipsită de talent, mînca la prînz o potîrniche şi mie îmi era milă de potîrniche ; mă gîndeam că în viaţă păsărica aceea a fost mai talentată şi mai deşteaptă decît actriţa.

9. S-au sculat dis-de-dimineaţă !
10. Doctorul mi-a spus : dacă, zice el, constituţia ta poate să reziste, atunci bea după pofta inimii ! (Gorbunov.)
11. Karl Kremertartarlau.
12. Cîmp întins din zare pînă-n zare, şi pe el un singur mesteacăn. Legenda tabloului : singurătatea.
13. Musafirii au plecat ; jucaseră cărţi ; în urma lor rămîne dezordine, fum de tutun, hîrtiuţe, farfurii murdare, dar mai ales zorile şi amintirile.
14. [7 decembrie. Am vorbit cu L. Tolstoi la telefon.]
15. E mai bine să mori din pricina proştilor, decît să fii lăudat de ei.
16. De ce mai oresc copacii şi au frunzişul atît de bogat, dacă stăpînii lor au murit ?
17. Cutare ţine o sală de lectură, dar se duce mereu în vizită pentru că nu are cititori.
17. [Parohul le pune tuturor preoţilor şi dascălilor note la purtare, ba chiar şi soţiilor şi copiilor acestora.]
19. Viaţa ne pare măreaţă, imensă, dar tu stai doar pe un colţişor al ei.
20. Zolotonoşa ? Nu există un asemenea oraş ! Nu există !
21. Cînd rîde îşi arată şi dinţii şi gingiile.
22. Îi plăcea literatura care îl lăsa rece, adică Schiller, Homer etc.

Pag. 121

1. O pedagogă la un liceu, N., află pe drum spre casă, de la o cunoştinţă, că X. s-a îndrăgostit de ea şi vrea s-o ceară în căsătorie. N. este urîtă şi nu s-a gîndit niciodată să se mărite. Venind acasă, tremură mult timp de teamă, noaptea nu poate să doarmă, plînge, şi spre dimineaţă se pomeneşte îndrăgostită de X. ; la

amiază află că toate n-au fost decît scorneli, că X. se însoară, dar nu cu ea, ci cu Y.

2. A început să întreţină legături cu o femeie de 45 de ani şi să scrie nuvele de groază.
3. Am visat că am fost în India şi unul din prinţii de acolo mi-a dăruit un elefant, chiar doi elefanţi. Atît mă chinuiam de grija elefanţilor, încît m-am trezit.
4. Un bătrîn de 80 de ani îi spune altuia de 60 : „Ruşine, tinere !"
5. În timpul cînd la biserică se cînta „Şi astăzi dobîndi-vom salvarea capetelor noastre", el mînca acasă ciorbă din căpăţînă ; în ziua Tăierii capului sfîntului Ioan Botezătorul nu mînca nimic rotund şi îşi bătea copiii.
6. Corespondentul unui ziar scria minciuni, dar lui i se părea totul adevărat.
7. [În om moare doar ceea ce poate fi perceptibil celor cinci simţuri, iar ceea ce se află în afara acestor simţuri, poate ceva imens, cu neputinţă de închipuit, rămîne viu.]
8. Dacă vă e teamă de singurătate, nu vă însuraţi.
9. El e un om bogat, dar mama lui trăieşte într-un azil de bătrîni.
10. Dă-i peste bot.
11. S-a însurat, şi-a cumpărat mobilă, şi-a făcut rost de o masă de scris, dar ca să scrie, n-are ce.
12. Faust : ai nevoie tocmai de ceea ce nu ştii ; ceea ce ştii nu poţi folosi.
13. O să te creadă, chiar dacă minţi, numai să vorbeşti autoritar.
14. Aşa cum o să stau singur în mormînt, aşa îmi trăiesc şi viaţa, în singurătate.
15. Un neamţ : doamne, iartă-ne pre noi păcătoşii !
16. Cocoşat, însă înalt.
17. Bubiţa mea ! i-a spus logodnica drăgăstos. Logodnicul s-a gîndit puţin apoi s-a supărat şi s-au despărţit.

1. Niște sticle golite de apă minerală, umplute apoi cu poame marinate.
2. O actriță joacă mizerabil, ratează toate rolurile, și asta i se întîmplă toată viața ei, pînă la moarte. Nimeni n-a iubit-o, toți o evitau, pentru că strica rolurile cele mai bune, totuși a rămas actriță pînă la 70 de ani.
3. Un om conștient de faptele sale, care își dă seama cînd nu are dreptate, numai acela poate avea păreri de rău.
4. Protodiaconul blestemă „pe cei șovăielnici", iar aceștia stau în strane și își cîntă ei înșiși anatema.
5. El visează : soția lui oloagă stă în pat, iar el o îngrijește pentru salvarea sufletului său.
6. Madam Gnusik.
7. Au plecat gîndacii, deci casa va arde.
8. „Dmitri Uzurpatorul și actorii", „Turgheniev și tigrii" — articole cu asemenea titluri se pot scrie și se și scriu.
9. Titlu : Coaja de lămîie.
10. Simt că mă zgîrie în gît ; o să răcesc, sînt sigur ; numai de nu m-ar durea pieptul.
11. Tirli-tirli-soldatirli.
12. Sînt soțul tău născut legitim.
13. A avortat pentru că în timpul cînd făcea baie a lovit-o un val, un val de ocean ; sau pentru că a avut loc o erupție a Vezuviului.
14. Și mi se pare că în lumea întreagă nu există nimic altceva decît eu și marea !
15. Trepîhanov.
16. Educație : un băiețaș de trei ani umbla îmbrăcat cu surtuc negru, cizme și vestă.
17. Cu mîndrie : am absolvit universitatea din Derpt, nu de la Iurievsk (promoția 1881).
18. O stațiune balneară. El : Spune boierului că a venit un funcționar din Sarapul.
19. Barba lui semăna cu o coadă de pește.

20. Evreul Ţîpcik.
21. O domnişoară, cînd rîde, scoate nişte sunete de parcă se scufundă în apă rece.

Pag. 123

1. Mamă, din ce este făcut fulgerul ?
2. Minciunile noastre convenţionale (de exemplu şcoala) să fi mascînd oare o luptă permanentă care călește şi duce în cele din urmă la o realizare în viitor, sau nu fac decît să ne înjosească sufletele, să le slăbească, şi în cele din urmă să le distrugă ?
3. La moşie stăruie peste tot un miros urît şi totul este urît orînduit ; copacii sînt plantaţi prosteşte ; într-un colţ îndepărtat, nevasta paznicului spală toată ziua rufele musafirilor, dar nimeni nu o vede. Şi aceşti domni îşi permit să vorbească zile în şir despre drepturile lor şi despre noblețea lor sufletească.
4. Doamna îşi hrănea cîinele cu icre negre.
5. Avem o mîndrie şi o îngîmfare europeană, dar cultura şi faptele ne sînt pur asiatice.
6. Un cîine negru : parcă ar avea galoşi.
7. Un rus nutrea o singură speranţă : să cîştige două sute de mii de ruble.
8. E o proastă, dar i-a învăţat pe copii lucruri bune.
9. Fiecare om ascunde ceva.
10. Titlul unei nuvele : „Puterea armoniei".
11. Ce bine ar fi ca toţi guvernatorii să fie holtei sau văduvi.
12. O actriţă din Moscova care n-a văzut în viaţa ei o curcă.
13. Din gura bătrînilor nu aud decît clevetiri sau prostii.
14. — Mamă, Petea nu şi-a făcut rugăciunea ! Petea este trezit, plîngînd îşi spune rugăciunea, apoi se culcă şi ameninţă cu pumnul pe fratele care-l pîrîse.

15. El socotea că numai doctorii ar putea spune hotărît dacă e bărbat sau femeie.
16. Unul s-a făcut popă, altul a devenit sectant, al treilea filozof şi toţi au procedat instinctiv, pentru că nici unul din ei nu era dispus să muncească pe brînci de dimineaţă pînă-n noapte.
17. Preferinţa pentru cuvîntul „uterin" : fratele

Pag. 124

meu uterin, soţia mea uterină, ginerele meu etc.

1. Un prieten din copilărie, Z., îi spune încurcat doctorului N., fiu nelegitim, care n-a trăit niciodată la tatăl său şi-l cunoaşte foarte puţin :
— Uite ce este, tatălui tău i s-a făcut dor de tine, e şi bolnav şi te roagă să-i dai voie să te vadă cel puţin. Tatăl este proprietarul restaurantului „Elveţia". Cînd mănîncă peşte prăjit, apucă întîi bucata cu mîna şi abia pe urmă cu furculiţa. Votca lui miroase a poşircă. N. s-a dus să-l vadă la restaurant, a luat masa acolo — dar nu simte decît o răbufnire de ură împotriva acestui mujic gras care a început să încărunţească şi vinde lucruri de proastă calitate. Odată însă, trecînd pe la 12 noaptea pe acolo, s-a uitat pe geam, şi-a văzut tatăl stînd aplecat deasupra unei cărţi şi şi-a dat seama cît de mult seamănă ei doi...
2. Lipsit de talent ca un cal sur jugănit.
3. O domnişoară a fost poreclită „Ulei de ricină" şi din pricina asta nu s-a putut mărita.
4. Toată viaţa sa N. a trimis cîntăreţilor celebri, actorilor, literaţilor, scrisori batjocoritoare : „Tu crezi, ticălosule" etc., dar nu semna epistolele.
5. Cînd el (făclierul) a apărut cu tricorn şi în uniformă cu fireturi, ea s-a îndrăgostit de el.
6. O fire veselă, plină de viaţă, trăind parcă în necazul celor care mereu se plîng. Gras, sănătos, mănîncă mult, toţi îl iubesc, dar numai pen-

tru că le e teamă de plîngăreți ; el este în fond un om de nimica, grosolan, mănîncă și rîde zgomotos și abia după moartea lui toți văd că n-a realizat nimic, că a fost luat drept altcineva.
7. După inspectarea clădirii, comisia, care luase mită, a mîncat cu poftă, ca la un parastas al cinstei.
8. Cine minte, se murdărește.
9. La ora 3 noaptea este trezit ca să se ducă la serviciu, la gară. Și asta zi de zi, de 14 ani.

Pag. 125

1. El nu înțelegea muzica, dar i se părea că o înțelege.
2. O doamnă se plînge : Îi scriu fiului meu să-și schimbe în fiecare sîmbătă rufele. El îmi răspunde : De ce sîmbătă și nu luni ? Eu îi răspund : Bine, fie și luni. Dar el iarăși : De ce luni și nu marți ? E un om bun, cinstit, dar mă chinuiește.
3. Eroul bea toată ziua ceai.
4. Unui om deștept îi place să învețe. Unui prost să învețe pe alții (proverb).
5. Predicile popilor, ale arhimandriților și ale arhiereilor seamănă de minune între ele.
6. Își amintesc de discuțiile lor despre înfrățirea între oameni, despre munca în folosul poporului și despre muncă în general, cînd de fapt aceste discuții nici nu au avut loc ; cînd erau studenți nu făceau decît să bea. Scriu unii : „Ți-e rușine pentru oamenii cu diplome universitare, care au luptat cîndva pentru drepturile omului și pentru libertatea credinței și a conștiinței", dar de fapt nimeni din ei n-a luptat.
7. Administratorul n-a văzut niciodată pe stăpînul moșiei. Își face iluzii, și-l închipuie foarte deștept, bun, om cu principii, care își educă și copiii în același spirit. Dar iată că a venit stă-

pînul, un om de nimic, meschin — deziluzia e totală.

8. În fiecare zi, după masă, soțul își sperie soția că se va călugări ; femeia plînge.
9. Mordohvostov.
10. Soții trăiesc împreună de 18 ani și se ceartă mereu. Într-o zi, el îi mărturisește o infidelitate pe care n-o făptuise totuși, și după asta se despart, spre marea lui mulțumire și spre indignarea întregului oraș.
11. Un lucru nefolositor, un album cu fotografii de oameni uitați, lipsite de interes, stă într-un colț pe un scaun, stă de 20 de ani și nimeni nu se hotărăște să-l arunce.
12. N. povestește cum în urmă cu 40 de ani, X., un om minunat, extraordinar, a salvat de la moarte cinci inși și i se pare ciudat că toți ascultă cu nepăsare, că povestea acestui X. a fost uitată și nu mai interesează pe nimeni.

Pag. 126

1. Au tăbărît cu lăcomie pe icrele negre și le-au înfulecat cît ai clipi.
2. Doamna N. mînca mult. „Aș mai lua înghețată".
3. Tîrgoveț din Batalpaș.
4. În mijlocul unei discuții serioase, către fiul său : încheie-te la pantaloni !
5. Omul va deveni mai bun, cînd o să-i arătați cum este el în realitate.
6. Mutră violetă. (Vînăt pe față.)
7. Un moșier hrănește porumbeii, canarii și găinile cu boabe de piper, cu hipermanganat și face tot felul de prostii ca să le schimbe culoarea — asta era singura lui ocupație, cu asta se lăuda în fața musafirilor.
8. Au angajat un cîntăreț celebru să citească la nuntă apostolul. A citit, a avut mult succes, dar banii ceruți (două mii ruble) nu i s-au dat.

9. Vodevil : Am un prieten pe care îl cheamă Krivomordîi [1]. Nu Krivonoghi [2] sau Krivoruki [3], ci Krivomordîi, e însurat și soția îl iubește.
10. El bea în fiecare zi lapte și cînd i se aducea, prindea o muscă și o punea în pahar ; apoi, cu o schimă de martir îl întreba pe lacheu : „Asta ce-i ?" Și făcea așa zilnic. Ea era veșnic încruntată și mirosea a săpun de baie.
11. În memoriile sale, N. scrie despre mama lui că e o femeie neobișnuit de deșteaptă și bună. În realitate, era grasă, proastă și încrezută.
12. N. a aflat că soția lui îl înșeală ; e revoltat, îndurerat, dar tace și stă la gînduri. Pînă la urmă împrumută bani de la Z., amantul soției și continuă să se considere om cinstit.
13. Cînd nu mai vreau să beau ceai cu colaci, îmi spun că nu am poftă de mîncare. Cînd încetez de a mai citi poezii sau romane, atunci e altceva, e altceva !
14. Notarul ia dobînzi mari, justificîndu-se că o să doneze întreaga sa avere Universității din Moscova.
15. Un dascăl liberal : Acuși îi vezi ieșind din toate crăpăturile, de unde nici nu te aștepți !
16. Moșierul N. se ceartă mereu cu vecinii lui, are procese cu ei, îi înjură și îi blestemă ; dar cînd, în sfîrșit, vecinii se mută, simte un gol, îmbătrînește repede și moare.

Pag. 127

1. Morduhanov.
2. La soții N. locuiește fratele soției, un om tînăr și plîngăreț, care ba fură, ba minte, ba încearcă să se sinucidă. N. și soția lui nu știu ce să mai facă, le e teamă să-l îndepărteze ca să nu se sinucidă, ar vrea să scape de el, dar nu se pricep cum să procedeze ; află apoi că a fost închis

[1] Mutră strîmbă (n.t.).
[2] Picioare strîmbe (n.t.).
[3] Mîini strîmbe (n.t.).

pentru falsificare de polițe și atunci soții N. se simt vinovați, plîng și se chinuiesc. Ea moare de supărare, puțin mai tîrziu moare și bărbatul ei, lăsîndu-i cumnatului toată moștenirea, iar acesta toacă averea și nimerește din nou la închisoare.

3. [Mama l-a trimis pe fiul ei, un licean, după o jumătate de doniță de castraveți. El pleacă la zarzavagiu călare și mănîncă pe drum toți castraveții.]
4. „Dacă ar fi trebuit să mă mărit, aș fi fugit de acasă peste două zile!" Dar femeile se obișnuiesc atît de repede cu casa bărbatului, de parcă s-ar fi născut acolo.
5. Mamă, dă-mi o bucățicuță de salam.
6. Poftim, ești ditai „consilier" de stat, dar cui, mă rog, îi dai tu sfaturi? Să-i ferească dumnezeu pe toți de sfaturile tale!
7. [— Logodnica dumneavoastră e frumoasă?
   — Toate logodnicele sînt frumoase.]
8. Torjok. Ședință la primărie. Se discută sporirea bugetului orașului. Hotărîrea: să fie invitat papa de la Roma să-și mute reședința la Torjok.
9. Un vers scris de un poet prost: „Zbura la întîlnire ca o lăcustă".
10. [Indescifrabil.]
11. Dar amănuntele acestea subtile aproape că nu ajungeau pînă la noi (Lolo).
12. Logica lui S.: Sînt pentru libertatea religioasă dar împotriva toleranței credinței, pentru că nu se poate tolera ceea ce nu este ortodox în sensul strict al cuvîntului.
13. Sfîntul Pionie și Epimah la 11 martie, sfîntul Puplie la 13 martie.
14. Poezia și toate operele artistice nu conțin tot ce ar trebui, ci numai ceea ce dorim; ele nu depășesc mulțimea și exprimă numai ceea ce doresc cei mai buni din această mulțime.

1. Un domn foarte precaut : şi scrisorile de felicitare le trimite recomandate, cu adeverinţă de primire.
2. [N. nu vorbeşte nici o limbă pentru că de zece ani de cînd e aici şi-a uitat limba maternă, iar ruseşte n-a putut învăţa.]
3. Rusia este o stepă imensă pe care se avîntă un om viteaz.
4. Platonida Ivanovna.
5. Este de ajuns să fii leal din punct de vedere politic ca să fii considerat un cetăţean de nădejde. Tot astfel, e destul să dai de bănuit şi nu mai eşti luat în seamă.
6. La necazuri omul trebuie să ţină ochii larg deschişi.
7. Ziuzikov.
8. Un consilier de stat, un om respectabil despre care se află că ţine pe ascuns o casă de toleranţă.
9. N. a scris o piesă bună, dar nimeni nu-l laudă, nimeni nu se bucură şi toţi spun doar : „Să vedem ce o să mai scrieţi de acum înainte".
10. Persoanele mai de seamă au intrat prin uşa din faţă, iar cei mai de rînd prin cea de serviciu.
11. El : Am cunoscut un domn pe care-l chema Kişmìş. El îşi spunea Kişmiş, dar toţi ştiau foarte bine că-l cheamă Kişmìş.

    Ea (după o scurtă gîndire) : Săracul !... Barem dacă l-ar fi chemat Izium [1], dar aşa — Kişmiş !
12. Nume : Blagovospitanîi.
13. Mult stimabile Iv. Iv. !
14. [Omul deschide larg ochii numai cînd are neplăceri.]
15. Dacă vei citi pentru N. psalmul 108, atunci N. şi familia lui vor scăpa.
16. Ce nesuferiţi ne sînt cîteodată oamenii fericiţi, cei cărora totul le merge din plin !

---

[1] *Izium* şi *Kişmiş* — (sinonime) — stafidă (n.t.).

17. Cînd se discută despre faptul că N. trăieşte cu Z., se creează treptat o atmosferă în care legătura dintre N. şi Z...

Pag. 129

devine inevitabilă.

1. Pe timpul lăcustelor, scriam împotriva lăcustelor şi toţi mă admirau, eram celebru şi bogat dar acum, cînd lăcuste nu mai sînt şi invazia lor a fost de mult uitată, am devenit un anonim, toţi m-au uitat şi nu mai sînt bun de nimic.
2. Vesel şi plin de voie bună: „Am onoarea să vă prezint pe Iv. Iv. Izgoev, amantul soţiei mele".
3. La conac vezi peste tot inscripţia: „Intrarea străinilor este oprită!" „Nu călcaţi florile!" etc.
4. La moşie e o bibliotecă bogată despre care se discută mult, dar n-o foloseşte nimeni; se serveşte o cafea subţire, cu neputinţă de băut; grădina e cu totul lipsită de gust, fără flori, şi toate acestea sînt date drept ceva în genul lui Tolstoi.
5. Ca să-l studieze pe Ibsen, a învăţat limba suedeză, a irosit mult timp şi multă muncă; apoi îşi dă seama că Ibsen este un scriitor mediocru şi acum nu mai ştie la ce-i poate folosi limba suedeză.
6. Fiica citeşte cu glas tare operele lui Marlitt, mamă-sa ascultă şi în răstimpuri face cîte o observaţie cu privire la amoralitatea autorului şi decăderea moravurilor contemporane.
7. N. se îndeletniceşte cu distrugerea ploşniţelor, trăieşte din asta şi judecă toate operele literare din punctul de vedere al meseriei sale. De pildă, în „Cazacii"[1] nu se vorbeşte de loc despre ploşniţe, aşadar „Cazacii" e o lucrare proastă.
8. „Picturile lui Repin — sînt lucrările unui om leneş, somnoros, dar pretenţios".

[1] *Cazacii* de L. N. Tolstoi (n. ed.).

9. Ceea ce crede omul, există.
10. O fată deșteaptă : „Eu nu știu să mă prefac... Eu nu mint niciodată... Eu am principii..." Și mereu eu, eu, eu...
11. N., supărat pe soția lui care e actriță (sau cîntăreață), scrie, pe ascuns, recenzii proaste despre ea.
12. Un nobil se laudă : casa mea a fost construită încă de pe timpul lui Dmitri Donskoi.
13. Domnule judecător, el și-a permis să spună cîinelui meu : pui de cățea !
14. Ningea, dar zăpada nu se așternea pe pămîntul udat de sînge.
15. Și-a lăsat toată averea pentru opere de binefacere, ca să nu le rămînă nimic copiilor și rudelor ; îi ura.

Pag. 130

1. [Un bleg *(indescifrabil)*. Pe crucea mormîntului său cineva a scris : „Aici zace un bleg".]
2. E veșnic îndrăgostit : abia face cunoștință cu o domnișoară și se încinge ca un țap sălbatic.
3. Nobilul Drekoliev.
4. Mi-e groază cînd mă gîndesc că la dezvăluirea monumentului meu vor asista kammerjunkerii.
5. Era un raționalist convins, dar avea o slăbiciune, îi plăcea să asculte dangătul clopotelor.
6. Tatăl — un general vestit ; avea tablouri bune, mobilă scumpă ; moare ; fetele lui au primit o educație bună, sînt leneșe, citesc puțin, se plimbă călare și te plictisesc de moarte.
7. Sînt cinstiți ; nu mint atît timp cît nu-i silesc împrejurările.
8. Un negustor bogat vrea să aibă un closet cu duș.
9. [Un boier bogat spunea întotdeauna : „Mujicii mei mă iubesc".]
10. Dis-de-dimineață mîncau ciorbă.

11. Pe strada aceea locuiau numai babe, de aceea, pesemne, se numea Gribnaia [1].
12. „Cînd vei pierde acest talisman, mi-a spus bunica, vei muri". Într-o zi am pierdut talismanul și m-am chinuit groaznic de teama morții. Deodată, închipuiți-vă, s-a întîmplat o minune, am găsit talismanul și am rămas în viață.
13. Oamenii vin la teatru, pentru ca ascultîndu-mi piesa să învețe ceva și să se aleagă cu vreun folos, dar eu, vă spun sincer, n-am timp să-mi bat capul cu toți ticăloșii de spectatori.
14. Poporul urăște și disprețuiește tot ce este nou și folositor : el a urît și a omorît pe doctori în timpul epidemiei de holeră ; lui îi place votca. După dragostea sau ura poporului putem aprecia valoarea persoanelor sau lucrurilor iubite sau nu de el.
15. O țigară de *hovana*.
16. Privind pe fereastră la o procesiune de înmormîntare : „Vezi, ai murit și te duc la cimitir, iar eu am să iau acum o gustare !"
17. Cehul Vșicika.
18. Un bărbat de 40 de ani s-a căsătorit cu o fată de 22 de ani care citea numai cărți la modă, purta funde verzi, dormea pe perne galbene și se credea fără cusur ; e frumoasă, deșteaptă și cinstită, totuși el o părăsește.
19. Cînd ți-e tare sete ți se pare că ai putea bea o mare întreagă — asta este credința ; dar cînd începi să bei, te saturi numai cu un pahar sau două — asta este știința.

Pag. 131

1. Pentru vodevil : Fildekosov, Poprîguniev.
2. Altădată, un om de treabă, cu principii serioase și dornic să se bucure de autoritate, se făcea general sau popă. Acum însă, el se face scriitor sau profesor.
3. Totul este consfințit de istorie.

[1] De la *grib* — ciupercă (n. t.).

4. Zevulea.
5. Un copil bun plînge urît, tot astfel, în niște versuri proaste descoperi un autor bun, un om adevărat.
6. [Un dulap stă într-un birou de o sută de ani. Asta se descoperă din acte ; funcționarii îi serbează centenarul.]
7. Dacă vrei să fii iubit, fii original ; știu pe cineva care umbla și iarna și vara în pîslari și femeile se îndrăgosteau de el.
8. Sosesc la Ialta. Toate hotelurile sînt arhipline. Mă duc la „Italia", nu au nici acolo o cameră liberă. „Dar numărul meu, 35 ?" „E ocupat de o doamnă". Mi se propune : „N-ați voi să stați cu doamna ?" Doamna nu are nimic împotrivă. Rămîn. Discutăm. Seara, intră ghidul, un tătar. Mă leg la ochi și la urechi și stau așa — nu văd și nu aud nimic.
9. O domnișoară se plînge : „Fratele meu, sărăcuțul, primește așa de puțin — doar șapte mii !"
10. Ea : acum văd un singur lucru : ai o gură mare ! O gură foarte mare ! O gură cît toate zilele !
11. Calul este un animal inutil și dăunător ; pentru hrana lui se lucrează mult pămînt. Calul îl dezobișnuiește apoi pe om de munca fizică și de multe ori reprezintă un obiect de lux ; el îl răsfață pe om. În viitor — să nu mai existe nici un cal.
12. N. este cîntăreț ; ca să-și păstreze vocea nu vorbește, iar gîtul și-l ține bandajat ; dar nimeni nu l-a auzit vreodată cum cîntă.
13. Spune mereu despre orice : „Și ce bun găsești în asta ? Nu văd nimic bun !"
14. Umblă și iarna și vara în pîslari și motivează că în acest fel își simte capul mai ușor, deoarece sîngele este atras la picioare și asta îi limpezește gîndurile.
15. O femeie este poreclită în glumă Feodor Ivanovici.
16. Pentru vodevil : Înainte de a se însura, N. și-a uns chelia cu o alifie a cărei reclamă o citise în

ziare, și după asta a început să-i crească pe cap păr de porc.

17. — Care-i ocupația soțului dumitale ? — Ia ulei de ricină.

Pag. 132

1. O domnișoară scrie : „Vom locui insuportabil de aproape de dumneavoastră".
2. N. o iubește de mult pe Z. care s-a măritat cu X. ; după vreo doi ani Z. vine într-o zi la N., plîngînd ; vrea să stea de vorbă cu el ; după toate aparențele, N. se așteaptă să i se plîngă de soțul ei ; în realitate însă, Z. venise să discute cu el despre dragostea ei pentru K.
3. N. este un avocat celebru din Moscova ; Z. este originar din Taganrog, ca și N. ; venind la Moscova se duce să vadă celebritatea ; este primit cu multă căldură, dar amintindu-și că a învățat împreună cu N. și cum arăta el în tunica de licean, începe să-l roadă invidia, locuința i se pare proastă, N. vorbește prea mult, pînă la urmă pleacă bolnav și de invidie și de faptul că este în stare de un simțămînt atît de meschin.
4. Titlul piesei : Liliacul.
5. Tot ce bătrînii nu pot face este oprit sau este socotit condamnabil.
6. S-a căsătorit la o vîrstă foarte înaintată cu o fată tînără care s-a ofilit lîngă el.
7. Toată viața a scris despre capitalism, despre milioane, dar bani n-a avut niciodată.
8. O cucoană s-a îndrăgostit de un chipeș sergent de stradă.
9. Pe avocatul N., evreu botezat, l-au poreclit „ovreiașul".
10. N. era un croitor foarte bun, dar l-au nenorocit mărunțișurile : ba făcea un palton fără buzunare, ba punea un guler prea înalt.
11. Pentru vodevil : Agentul unei societăți de transport și de asigurare împotriva incendiului.

12. Orice om poate să scrie o piesă care să poată fi jucată.
13. Un om de prost gust.
14. O moşie. Iarna. N. este bolnav, stă acasă. Într-o seară vine pe neaşteptate de la gară o străină, Z., o fată tînără care se prezintă, spune că e soră medicală şi a venit să-l îngrijească pe bolnavul N. Acesta se intimidează, se sperie şi refuză ; Z. îi spune că va rămîne totuşi peste noapte acolo. Trece o zi, două şi ea nu mai pleacă. Are un caracter de nesuferit şi-i otrăveşte lui N. toată existenţa.

Pag. 134

1. Separeu. Bogătaşul Z., legîndu-şi la gît şervetul şi încercînd cega cu furculiţa, zice : „Ia să mai iau o gustăricâ înainte de moarte!" şi spune asta la fiecare masă, de ani de zile.
2. Părerile lui L. N. Tolstoi despre Strindberg şi despre literatură în general, amintesc foarte mult pe Luhmanova.
3. Greşeală de tipar : în loc de bere — pere.
4. Cînd povesteşte despre viceguvernator şi guvernator, Dedlov devine romantic, îţi aminteşte de nuvela „Sosirea viceguvernatorului" din culegerea „O sută de literaţi ruşi".
5. Piesa : „Bobul vieţii".
6. Potcovarul avea un nume de cal.
7. Tatăl meu avea toate decoraţiile pînă la Stanislav clasa a 2-a inclusiv.
8. Consultaţia.
9. Greu mai trăieşte omul în lumea asta... după masă!... Vă doresc tot felul de nenorociri, neplăceri, şi necazuri... să fiţi scutit de ele.
10. Soarele străluceşte, dar în sufletul meu este întuneric beznă.
11. La S. l-am cunoscut pe avocatul Z. Acesta are mulţi copii ; este un tată blînd şi duios — nici unuia nu-i spune vreo vorbă aspră. În curînd

aflu că el mai are o familie ; mai tîrziu, cînd m-a chemat la nunta fiicei sale, se ruga și spunea bătînd mătănii : „În sufletul meu s-a păstrat neatins sentimentul religios, sînt plin de evlavie". Dacă în prezența lui se discută despre educație sau despre femei, are o expresie naivă, ca și cum nu înțelege nimic. Cînd pledează la tribunal, pare că se roagă.

12. Mamaie, dumneata să nu te arăți musafirilor, ești prea grasă.
13. Tot timpul, de dimineață pînă seară, N. bea ceai.
14. Să te iubesc ? Să mă îndrăgostesc ? Niciodată, sînt asesor de colegiu !
15. Știe tot atîta cît un prunc din pîntecele mamei.
16. Din copilărie și pînă la bătrînețe, N. i-a spionat pe toți.
17. Spune cuvinte inteligente... asta e toată filozofia !... Ecuator... (pentru piesă).
18. Stelele s-au stins de mult, dar tot mai strălucesc pentru marea mulțime.

Pag. 135

1. Nici n-a apucat bine să ajungă savant și așteaptă onoruri.
2. A fost sufler, pe urmă i s-a urît și a renunțat ; n-a fost la teatru vreo 15 ani, pe urmă s-a dus, a văzut piesa și a început să plîngă, era înduioșat și întristat, dar acasă, cînd soția l-a întrebat cum i-a plăcut la teatru, el i-a răspuns : „Nu mi-a plăcut !"
3. Camerista Nadia s-a îndrăgostit de omul care distruge gîndacii.
4. După moartea unui consilier de stat, s-a aflat că sărăcise pînă într-atît, încît se angaja la teatru să latre ca cîinii, pentru o rublă.
5. Da, a fost o grea robie !
6. Trebuie să ai copii bine crescuți și bine îmbrăcați, și copiii tăi să aibă și ei locuințe bune și copii bine crescuți, iar copiii acestora, de ase-

menea, trebuie să aibă copii și locuințe bune, dar pentru ce toate astea — dracu știe!

7. Perkaturin.
8. Urmînd sfatul unui prieten, își provoacă în fiecare zi vomitări, pentru menținerea sănătății.
9. Mătușica Stepanida Semionovna.
10. Un inginer de 43 ani nu și-a găsit încă un post corespunzător, lucrează ca simplu funcționar.
11. Un funcționar a început să ducă o viață neobișnuită: s-a mutat într-o vilă cu un turn foarte înalt, a început să poarte pantaloni verzi și vestă albastră, și-a vopsit cîinele, prînzul îl lua la miezul nopții; peste o săptămînă, însă, s-a lăsat de toate astea.
12. Telefonistei Z., copil din flori, i s-a spus în glumă că tatăl ei este N. și ea a crezut.
13. Văpaia succesului a și atins pe omul acesta.
14. „N. a scăpătat". „Cum? Nu aud." „Spun că N. a scăpătat". „Ce tot îndrugi acolo? Nu înțeleg, care N.?"

    „N. care este căsătorit cu Z." „Și ce-i cu asta?" „Spun că ar trebui ajutat." „Cum? Cine? De ce ajutat? În ce fel?" etc.
15. În nota prezentată de stăpînul hotelului era trecut printre altele: „pentru ploșnițe — 15 copeici". Urmează discuția.
16. Un om incomod.
17. Ce plăcut este să stai acasă cînd pe acoperiș bate ploaia și cînd știi că în casa ta nu sînt oameni ursuzi și plictisitori.

Pag. 136

1. Chiar și după cinci pahărele de votcă, N. obișnuiește să ia picături de valeriană.
2. Trăiește cu camerista care-i spune înălțimea-voastră.
3. Am închiriat un conac; stăpîna, o doamnă în vîrstă, foarte grasă, locuia într-o aripă a casei, iar eu ocupam restul; ea își pierduse soțul și

copiii ; nu mai avea pe nimeni, moşia era scoasă în vînzare pentru datorii ; mobila era veche, dar comodă ; îşi petrecea timpul citind scrisorile pe care i le-au scris pe vremuri soţul şi fiul ei ; era totuşi optimistă. Cînd în familia mea s-a îmbolnăvit cineva, ea mi-a spus zîmbind : „Nu-i nimic, dragul meu, dumnezeu o să te ajute !"

4. N. şi Z. sînt prietene de pension au 17, 18 ani, şi deodată N. află că Z. va avea un copil de la tatăl ei.
5. A venit preotul... sfînt, sfînt, slavă ţie doamne...
6. Ce lipsite de sens sînt toate discuţiile despre drepturile femeilor !
7. A scuipat sînge : „S-a rupt ceva în tine, un abces... nu-i nimic, mai bea puţină votcă !"
8. Intelectualii nu sînt buni de nimic, beau mult ceai şi vorbesc mult ; camera e plină de fum de ţigări şi de sticle goale.
9. Pentru piesă : Anna Egorovna.
10. În tinereţe a fugit cu un doctor evreu şi a avut cu el o fată : acum îşi urăşte trecutul, îşi urăşte fata care e roşcovană ; evreul însă tot o mai iubeşte şi pe ea şi pe fată şi se plimbă pe sub ferestrele casei ei ; e un om voinic şi frumos.
11. S-a scobit în dinţi şi a pus scobitoarea la loc, în păhărel.
12. Soţii nu pot dormi ; au început să discute despre literatură, cum că se publică lucrări foarte slabe, că ar fi bine să scoată ei o revistă ; ideea i-a pasionat pe amîndoi ; au stat un timp tăcuţi în pat. „Să-l invităm pe Boborîkin ?" a întrebat el. „Sigur, invită-l". La cinci dimineaţa soţul pleacă la slujbă, la depou ; ea îl conduce prin zăpadă ca să încuie poarta. „Dar pe Potapenko îl invităm ?" întreabă el de dincolo de poartă.
13. Cînd a aflat că tatăl său a fost înnobilat, a început să semneze : Alexi.

1. Învățătorul : Nu e bine zis : „Deraierea trenului cu victime omenești". Trebuie să se spună : „Deraierea trenului care a avut drept urmare victime omenești"... „Datorită oaspeților adunați".
2. Titlu de piesă : „Ploaia de aur".
3. Nici o minte de muritor nu poate pătrunde ideea de neființă, adică tot ce se află dincolo de existența unui om.
4. Un patriot : „Știți că macaroanele noastre rusești sînt mai bune decît cele italienești ? O să vă dovedesc ! Odată, la Nisa mi s-a servit păstrugă — mai, mai să mă podidească plînsul !" Și acest mare patriot nu-și dă seama că patriotismul lui nu trece dincolo de sfera gastronomică.
5. Lui N. îi place să spună mereu : în primul rînd, în al doilea rînd...
6. Un om veșnic nemulțumit : „Parcă o curcă e hrană ? Parcă icrele negre sînt un aliment ?"
7. Văzînd pe o domnișoară deșteaptă și cultă făcînd baie, a constatat că are bazinul prea îngust și șoldurile strîmte — și a început s-o urască.
8. Ceasul. Ceasul lăcătușului Egor ba rămîne în urmă, ba o ia înainte ; ca într-adins, cînd arată cu vădită reavoință ora 12, cînd deodată numai 8. Ceasul face așa din răutate, pentru că în el s-a cuibărit necuratul. Îl cercetează în fel și chip, ba într-o zi l-a băgat și în apă sfințită...
9. Altădată, eroii de nuvele sau romane (Peciorin, Oneghin) aveau numai 20 de ani ; acum însă, eroul nu poate avea mai puțin de 30, 35 de ani. În curînd același lucru se va întîmpla și cu eroinele.
10. N. este fiul unui tată celebru. E un om talentat, dar orice ar face, toți spun : „Da, nimic de zis, totuși nu e ca tatăl lui". Odată, s-a produs la

o serată ; toţi au avut succes, dar despre el s-a spus : „Da, nimic de zis, totuşi nu este ca tatăl lui". Întors acasă, înainte de a se culca, se uită la portretul tatălui şi-l ameninţă cu pumnul.

11. Ne străduim să schimbăm viaţa în aşa fel ca urmaşii noştri să fie fericiţi, dar urmaşii vor spune ca de obicei : „Odinioară era mult mai bine, astăzi viaţa e mai urîtă".

Pag. 138

1. Deviza mea : nu am nevoie de nimic.
2. Astăzi, cînd un om de treabă şi muncitor are o atitudine critică faţă de el însuşi şi munca lui, se spune despre el că e plictisitor, cusurgiu şi trîntor. Cînd, însă, un om şmecher şi leneş strigă sus şi tare că e necesar să se muncească, toţi îl aplaudă.
3. Cînd o femeie strică ceva întocmai ca un bărbat, faptul este considerat ca foarte firesc şi nu trezeşte mirarea nimănui ; cînd, însă, lucrează sau încearcă să lucreze ca un bărbat, stîrneşte consternarea şi revolta tuturor.
4. Însurîndu-mă, m-am făcut muiere.
5. Priveşte lumea de la înălţimea ticăloşiei sale.
6. „Logodnica dumitale e drăguţă ?" „Toate sînt la fel !"
7. Gherasim Iaşcerița.
8. Visează să cîştige de două ori la rînd cîte 200 de mii de ruble, pentru că 200 de mii ar fi prea puţin pentru el.
9. Consilierul de stat în retragere N. trăieşte la ţară ; are 66 de ani ; e cult, cu idei liberale, citeşte mult şi îi plac discuţiile. Află de la oaspeţi că Z., noul judecător, umblă cu un pantof şi o cizmă şi trăieşte în concubinaj cu o femeie măritată. N. se gîndeşte tot timpul la Z., vorbeşte mereu despre el, comentează cum umblă acesta într-un pantof şi o cizmă şi trăieşte cu soţia altuia. Obsedat de gîndurile

acestea se duce să doarmă în iatacul soției sale (nu mai dormeau împreună de 8 ani) și discută cu ea despre Z. Mai tîrziu, are o congestie, i se paralizează o mînă și un picior. Vine doctorul. N. discută și cu el despre Z. Doctorul îi spune că acum, Z. poartă două cizme (piciorul i s-a vindecat) și că s-a însurat cu doamna lui.

10. Aș vrea să pot spune pe lumea cealaltă despre viața mea : „A fost un vis minunat !"
11. Moșierul N. se gîndește privind la băiatul-student și la fata de 17 ani, copiii lui Z., administratorul său : „Z. mă fură, trăiește pe picior larg din banii furați — studentul și fata trebuie s-o știe — și atunci cum de pot avea o înfățișare atît de cinstită ?"

Pag. 139

1. Gaura cheii !
2. Îi place cuvîntul „compromis" și îl folosește des : „Eu nu sînt capabilă de compromisuri..." „O scîndură de forma unui paralelipiped..."
3. Cetățeanul de onoare Oziabușkin încearcă mereu să dea de înțeles convorbitorilor că strămoșii lui au avut dreptul la titlul de conte.
4. Ăsta scoate panglici pe nas ! Vai, te rog, nu vorbi așa, mama noastră este foarte delicată și nu suferă asemenea expresii !
5. Sînt măritată pentru a treia oară... Pe primul meu bărbat îl chema Ivan Makarîci, pe al doilea — Piotr... Piotr... vai, am uitat !
6. Scriitorul Gvozdikov se crede celebru și e sigur că toată lumea îl cunoaște. A sosit la S. și întîlnește un ofițer care îi strînge mîna cu multă căldură și-l privește încîntat. G. e fericit și îi strînge și el mîna călduros. În sfîrșit, ofițerul îl întreabă : „Ce mai e cu orchestra dumneavoastră ? Doar sînteți dirijor... nu-i așa ?"
7. E dimineață. N. are mustățile răsucite pe papiote de hîrtie.

8. I se pare că toți îl respectă și îl apreciază, chiar și clienții de la restaurantul gării și de aceea mănîncă întotdeauna zîmbind.
9. Cîntă cocoșii, dar lui i se pare acum că nu cîntă, ci gem.
10. N. ascultă cum fiul lui, student, citește cu glas tare din J. J. Rousseau, în cercul familiei, și se gîndește : „Orice s-ar spune, dar J. J. Rousseau n-a avut pe piept o medalie de aur, pe cînd eu am".
11. Merită dispreț.
    Drumul meu mercantil.
12. N. chefuiește cu fiul său vitreg, care este student, pe urmă se duc într-o casă de toleranță. Dimineața, cînd studentul trebuie să plece, N. îl conduce. Studentul îi face morală tatălui pentru purtarea lui proastă. Se ceartă. N. spune : „Ca tată, te blestem !" „Și eu te blestem !" replică studentul.
13. Doctorul este invitat, iar felcerul chemat.
14. N.N.V. nu este niciodată de acord cu părerea altuia. „Da, adevărat, admitem îndeobște că tavanul este alb, dar, după cum se știe, culoarea albă este compusă din toate cele șapte culori ale spectrului și s-ar putea ca una din aceste culori să fie aici mai închisă sau mai deschisă decît este necesar pentru a obține culoarea albă ; eu m-aș mai gîndi înainte de a afirma că tavanul este alb."

Pag. 140

1. Stă încremenit ca o icoană.
2. Ești îndrăgostit ? Cam așa ceva !
3. Orice s-ar întîmpla, el spune : „Numai popii sînt de vină !"
4. Fîrzikov.
5. N. a visat că se înapoia în țară din străinătate și la Verjbolovo i s-au pretins taxe vamale pentru soția lui, în ciuda tuturor protestărilor.

6. Cînd, după ce a luat masa, și-a scos haina și i-am văzut bretelele, mi-am dat limpede seama că acest om cu vederi liberale este în fond un filistin, un incorigibil mic-burghez.
7. Cineva l-a văzut pe Z., care se dădea drept ateu convins și își bătea joc de cele sfinte, cum se ruga pe ascuns la catedrală în fața unei icoane, după aceea toți îl tachinau.
8. Un antreprenor era poreclit crucișător cu patru coșuri, pentru că dăduse faliment de patru ori. [1]
9. Nu-i om prost, a învățat mult și cu sîrguință, a urmat universitatea, dar scrie cu greșeli grosolane.
10. Nu poate să sufere telefonul și bicicleta, cu toate că nu-i un prost.
11. Pupila contesei, Nadine, ajunge menajera ei, e foarte timidă, sperioasă, nu spune decît „nu, doamnă", „da, doamnă", și mîinile îi tremură mereu. Șeful zemstvei, văduv, a cerut-o în căsătorie ; s-a măritat cu el, dar și după asta era la fel de sperioasă ; se temea grozav de soțul ei și nu-l iubea ; într-o zi, el a tușit tare și ea de spaimă a murit.
12. Își alinta amantul : Hultănașul meu !
13. În șoaptă, respectuos : A urmat la două facultăți !
14. Perepentiev.
15. Pentru piesă : Barem o dată să te aud povestind ceva vesel ! De 20 de ani vorbești mereu numai de lucruri serioase ; mi s-a urît cu atîta seriozitate !
16. Bucătăreasa minte : Iacătă, eu care am învățat la *lișeu* (are o țigară în gură)... da, și știu de se e pămîntul rotund...

---

[1] Un joc de cuvinte intraductibil. În rusește : A ieși pe coș — a da faliment (n. t.).

Pag. 141

1. Scaunele au picioarele prea înalte ; stai fără să atingi podeaua ; astfel, cu timpul se poate produce o deformare a coloanei vertebrale.
2. ...Ceea ce se arată în felul următor...
3. „Societatea pentru găsirea și ridicarea ancorelor de pe vapoarele și șlepurile de rîu" ; reprezentantul acestei societăți rostește neapărat cîte un discurs a la Saharov și ia masa la toate jubileele.
4. Supermisticism.
5. Cînd mă voi îmbogăți, îmi voi înjgheba un harem cu femei goale, grase, cu fesele vopsite în culoare verde.
6. Un tînăr timid a venit în vizită și a rămas să doarmă la conac ; seara intră la el în odaie o bătrînică de 80 de ani, surdă, cu un clistir în mînă și îi face o clismă ; el, crezînd că așa e obiceiul, nu protestează ; dimineața află că bătrîna a greșit odaia.
7. Un nume : Verstak.
8. Cu cît un om este mai sărac cu duhul, cu atît un cal îl înțelege mai ușor.

CAIETUL II

(1892—1897)

Pe copertă :

1. 4 ianuarie
   De întrebat pe Korș despre Dranițîn.

Pag. 3

[16 mai, la Ro *(indescifrabil)* din Semeonovsk, vînzarea cărților din biblioteca lui Nașciokin.]

Pag. 11

1. *[De gustibus aut bene, aut nihil.]*
2. [Au nimerit în *curcă* (în loc de cursă).]

Pag. 12

1. [Polikrat.]
2. [Sicriu pentru Olga. Nevasta unui meşter de sicrie e pe moarte ; el se apucă să-i facă sicriul. Olga va muri peste cîteva zile, dar el se grăbeşte să dea gata coşciugul, pentru că a doua şi a treia zi e sărbătoare, bunăoară, paştele.

Pag. 13

A treia zi, ea încă n-a murit şi cineva vine să cumpere un sicriu ; el stă cîtva timp la îndoială, apoi vinde sicriul făcut ; dar tot în ziua aceea îi moare şi nevasta. Se ceartă cu preotul atunci cînd acesta o miruieşte. După ce femeia moare, el trece sicriul la rubrica pierderilor. Îi luase măsura pentru sicriu, cînd era încă vie. Ea : „Ţi-aduci aminte ? Acum 30 de ani, dumnezeu ne-a dat o copiliţă bălaie ? Stăteam adesea pe malul rîului..." După moartea ei, s-a dus pe malul rîului ; în treizeci de ani, salcia crescuse mult.]

Pag. 14—15

1. Un omor. Corpul l-au găsit într-o rîpă. Judecătorul de instrucţie e tînăr şi fără experienţă. Un orăşel mic. Caută mult pe asasin şi nu-l găseşte. Un vecin, băcan, vine şi-i spune : „Dă-mi o mie de ruble şi o să ţi-l găsesc pe făptaş, îi cunosc doar pe toţi de-aici". După ce primeşte banii, spune : „Eu sînt ucigaşul" şi rîde. Judecătorul nu poate dovedi că el e asasinul şi îşi dă demisia.

Pag. 16

1. [Certificatul de căsătorie al Sof. Vlad, trebuie prezentat la bancă.]

Pag. 17

1. Masa medicilor la 25 mai 1884.
2. Să cer de la Sabaneev „Landsberg la vînătoare". Poate că din ziua aceea, cînd a fost la vînat şi a fost de faţă la măcelul sîngeros al bietelor vieţăţi, i s-a pecetluit soarta lui Landsberg.

Pag. 19

1. [Binevoiţi a aduce la cunoştinţa primarului oraşului Odesa, că nu se pun stavili pentru plecarea în străinătate.]

Pag. 20

1. [Să-l iau pe Maupassant pentru I. G. Vitte. Banii i-am primit.]

Pag. 21

1. O fată serioasă, dintr-o familie bună, face trotuarul, nu ia mai puţin de 15 ruble.

Pag. 22

1. [Despre toate acestea aude fratele fetei, un băieţandru care stă în pat şi se preface că doarme. Mai tîrziu, peste vreo 20, 30 de ani, cînd în societate se discută despre lăcomia oamenilor, el povesteşte întîmplarea şi recunoaşte că n-a făcut nici el nimic pentru săraci, cu toate că cele auzite îl zguduiseră adînc. Discuţia a început în felul următor :

— Da, domnilor, am fost şi noi cîndva săraci şi ne revoltam ; acum, cînd ne-am îmbogăţit, facem noi oare ceva pentru săraci ?]

Pag. 23

1. Pentru piesă :
   Din Turgheniev : Bună ziua, soţia mea în faţa lui dumnezeu şi a oamenilor !
2. Zeţarul Senea, poreclit Cijik şi Cijicik.
3. [De trimis lui F. F. Fidler ediţia lui Sîtin.]

Pag. 24

1. [Trioda postului mare.]
2. [Cît costă un pud de hîrtie şi cîte foi ies dintr-un pud ?]

Pag. 25

1. [La 3 martie s-au plătit dobînzile pentru poliţă — 125 ruble.]

Pag. 30

1. [De trimis lui V. M. Sobolevski napii şi sfecla de zahăr.]

Pag. 31

1. La *„Russkie vedomosti"*
   am dat 2.635 pagini,
   am încasat 900 ruble.
   datorii 350 ruble şi 10 copeici.

Pag. 32

Datorez lui Posrednik 1 rublă 52 copeici.

Pag. 33

1. Vă rog să nu spuneţi nimănui că beau. Femei băutoare sînt mai multe decît se crede.

Pag. 35

1. [La 11 februarie jubileul rev. *„Russkaia mîsl".]*
2. [S-a dus acasă şi s-a aşezat la masă să mănînce.]

3. *Misius :* „O respect și o iubesc atît de mult pe sora mea că n-aș vrea s-o jignesc și nici să-i fac vreo supărare".

Pag 36

1. [Iv. Bliumental, teatrul lui Șelaputin, miercuri dimineață la ora 2.]

Pag. 37

1. [Un lucru ușor de înțeles.]
2. [Treplev n-a avut un scop în viață și asta l-a pierdut. Și-a irosit talentul. În final, el îi spune Ninei : „Dumneata ți-ai găsit calea, ești salvată, dar eu sînt pierdut".]
3. [O adevărată.....]

Pag. 38

1. [Fiica despre tatăl ei : și acum lucrează cîteodată ca fochist, dar o face de plăcere.]

Pag. 39

1. Un curent continuu foarte slab.

Pag. 40

1. [De trimis la Izium lui N. I. Dolgopolov cîrlige de undiță.]
2. [Am sosit la Kislovodsk la 24 august.]
3. Doamna cu un cățel mops.
4. [La 23 august am plecat de la Taganrog la Rostov, Nahicevan.]
5. [Întotdeauna iertăm mai ușor ceea ce putem înțelege (Lermontov).]
6. [În ajunul zilei de 29 august au rămas peste noapte la Bermamut.]

Pag. 41

1. La 1 septembrie 1896, la stațiunea „Apele Minerale" s-a jucat *„Ursul"*.

Pag. 43

1. *Kaştanka"*, 9 coli.
   „Schiţe şi povestiri", 30 coli.
   „În amurg", 16 coli.

Pag. 44

1. [Unde este Maşa ?]

Pag. 46

1. [Soţul se smiorcăie mereu şi-i spune oaspetelui „dragă" şi „scumpule". Şi-a cunoscut soţia de pe cînd era o fetiţă ; pe atunci era deşteaptă, dar acum a îmbătrînit şi nu înţelege multe lucruri.]

Pag. 47

1. [Soţul s-a îmbrăcat cu un surtuc la un rînd de nasturi care pare gata să plesnească sub presiunea pieptului său gras.]
2. [Doctoriţa se strînge în corset, poartă rochii cu mîneci bufante.]
3. [Soţul este mereu preocupat să-şi satisfacă poftele animalice.]

Pag. 48

1. [În ultimul număr al rev. *„Russkaia mîsl"*, articolul lui Felixov *„Cursurile pedagogice"*. Ce fel de om este autorul şi cu ce se ocupă ?]
2. Primit pentru biserică 199 ruble şi 10 copeici.

Pag. 50

1. [Maşei :
   Dacă nu pleacă vineri cu trenul de poştă, atunci va pleca sîmbătă dimineaţa.]

Pag. 85

1. *Salonul nr. 6.*

CAIETUL III

(1897—1904)

Pe copertă :

1. *[„Livada de vișini".]*
2. Pentru iaz : pește-pisică sau somn american.

Pag. 1

1. [15 februarie. Masa. Blinele la Soldatenkov. Ne-am dus la Levitan. Am cumpărat tablouri de 1.110 ruble.]
2. [13. Masa la V. A. Morozova.]
3. [Timbre pentru Ivanenko de 2 ruble și 7 copeici.]
4. [16 febr. seara, la red. *R(usskaia) m(îsl)*, o consfătuire cu privire la teatrul popular.]
5. [18. Masa la Continental. Plictisitor, timp pierdut.]

Pag. 3

1. [Discută *(indescifrabil)*, pe urmă încep să se certe, fac intrigi ; nu se respectă, se tem unul de altul și se bănuiesc. Cine ține cîrciumă și îmbată poporul ? Mujicul. Cine a cheltuit banii școlii ? Mujicul. Cine se ridică la zemstve împotriva mujicilor ? Mujicul.]

Pag. 4

1. [La 28 a fost pe la mine Tolstoi.]

Pag. 8

1. *[„Agrișul" :* Viața de familie își are neajunsurile ei. Să stai pe balcon. Să bei ceai.]

Pag. 10

1. [Corectura *„Mujicilor"* am primit-o la 13 iunie în pagini, nu în șpalt.]

Pag. 11

1. Adunarea zemstvei — prăpăd.

Pag. 14

1. O fată de pension. „25 de bice!" Tatăl o mințea că servitorii sînt bătuți.

Pag. 16

1. [Fără îndoială că există lucruri minunate, eterne, dar nu în viața de toate zilele ; aici trebuie să te acomodezi *(indescifrabil)* și apoi calm și în tăcere să privești totul cu indiferență.]

Pag. 17

1. *[„Strigătul"*. Are succes la femei ; se spune despre el că e idealist.]

Pag. 18

1. [La 18 noiembrie am cîntărit cu palton, cu pălărie și baston — 72 kg.]
2. [Trei bufnițe. Dintr-o împușcătură au căzut toate trei... Cum așa ? — coincidență.]

Pag. 20

1. [O tînără baroană a întîrziat înadins la masă pentru a ne arăta tuturor pălăria ei nouă.]

Pag. 30

1. [De întrebat K. S. dacă a primit din Moscova, de la pictorul Durnoi, coperta pentru cartea lui Balmont.]
2. [Sobolevski, miercuri și sîmbătă.]
3. [La 26 a fost la mine Sobolevski.]

Pag. 31

1. *[„Ionîci"*. S-a îngrășat. Seara mănîncă la club, la masa cea mare și cînd vine vorba despre Turkini întreabă :

— Despre care Turkini vorbiți ? Despre ăia care au o fată pianistă ?

Are mulți pacienți în oraș, dar nu părăsește nici zemstva ; lăcomia de bani a pus stăpînire pe el.]

Pag. 33

1. [La diavol (fabrică).
Cîinele semăna cu un porc.
der-der-der
Drîn-drîn-drîn
Jac-jac-jac.]

Pag. 35

1. *[„Lacrimi de iarnă"*
„Mărunțișurile vieții"
„În săptămîna patimilor"
„Spaima"
„În pădure".]
2. *[„Agrișul" :* De trai prea bun a devenit liberal moderat.]

Pag. 36

1. [Ceea ce participă *(indescifrabil)*, iată moștenirea mea.]
2. [Da, domnilor, chiar în fericire mocnește ceva trist.]
3. [Oamenii trebuie să-și cultive conștiința și claritatea gîndului.]
4. [Devenise foarte susceptibil, găsea că numele nostru sună frumos și impunător.]
5. [Liberalism moderat : Cîinele are nevoie de libertate, totuși nu strică să fie ținut în lanț.]
6. [Bineînțeles protestează numai statistica.]

Pag. 37

1. [Soţul avea o mutră spăşită, de parcă l-ar fi adus la vînzare.]
2. [N. se însoară. Mama şi soră-sa îi găsesc soţiei lui o mulţime de cusururi şi abia peste doi, trei ani îşi dau seama că e la fel cu ele.]

Pag. 43

1. [Tînăra aceasta mă enervează.]
2. *„Căsătorie din calcul"*, *„Razvlecenie"*, 1884, nr. 43.
„Noaptea de groază", *„Razvlecenie"*, 1884, nr. 50. *„Oameni de prisos"*, *„Peterburgskaia gazeta"*, 1886, nr. 169. *„În întuneric"*, *„Petersburgskaia gazeta"*, 1886, nr. 253.

Pag. 52

1. [Să-i dau lui Sinani un exemplar din *„În amurg"*.]

Pag. 54

1. [La 4 octombrie jubileul lui Djanşiev.]

Pag. 60

1. Bermamut.

Pag. 61

1. [Societatea Rusă. Să mă interesez cînd soseşte la Ialta vaporul „Marea ducesă Maria Nikolaevna", unde e acuma şi cînd va fi la Sevastopol. Cum să-l găsesc pe elevul Konstantin Andreev.]
2. [Umbrela şi rochia artistei Knipper.]

Pag. 65

1. [Altădată erau războaie, campanii, acum toate acestea nu sînt de ajuns, ar mai trebui găsit ceva similar.]

Pag. 66

1. [Jubileul de 25 de ani de activitate al lui Mihailovski — de trimis o telegramă la Moscova. Cerc Literar Artistic.]
2. [Cum o duci cu sănătatea ? Ocaua și jumătate.]
3. [Natașa cîntă *„Rugăciunea unei fecioare".]*

Pag. 68

1. [Să-i amintesc lui K. T. Soldatenkov să expedieze vol. I al lui Kovalevski.]

Pag. 70

[Școala va avea de suferit dacă Kr. *(indescifrabil)* nu va fi numit director.]

Pag. 71

1. [Oslițîn.]
2. [Meșterul de sicrie.]

Pag. 79

1. [Pentru piesă : nu bodogăni.]

Pag. 80

1. [Lacheul : să prinzi pește — e o îndeletnicire de bădăran ! Acum 40 de ani nu era nici un sat aici, iar acum...]

Pag. 81

1. [*„Sfîrșitul viselor"* — Vitte, Epihodov.]

Pag. 82

1. [De ce se întîmplă așa ? Dacă e un om de treabă, negreșit se îmbracă prost și nu-și îngrijește sănătatea.]
2. Din Lucerna spre Riga și Kulm.
3. Trunti-punti-perepunti !
4. [Tatăl lui L. *(indescifrabil)* fusese țăran iobag la T.]
5. [Firs : Înainte de nenorocirea cea mare, șuiera la fel. Care nenorocire ? Înainte de eliberare.]
6. [Țăranii au început să bea mult. Lopahin : Asta așa-i !]

Pag. 83

1. [Gaev-Terbețki.]
2. Lop. și-a cumpărat o moșioară, a vrut s-o facă să arate cît mai frumos și n-a putut găsi nimic afară de o tăbliță pe care scria : intrarea străinilor oprită cu strictețe.]
3. [În actul II. Mama : Cîntă muzica ? N-aud nimic.]
4. [Lop. lui Riș. : Ai merita să te trimită la batalionul de corecție.]

Pag. 84

1. [15 iulie. Jubileul lui Korolenko.]
2. Noi nu știm ce este munca și *(indescifrabil)*.
3. Bunin și Baburin (Naidionov).

Pag. 85

1. [De trimis cartea lui Pavel Mihailovici Komarov, electroteh. la Teatrul de Artă.]

Pag. 86

1. De sumes pantalonii.
2. Societatea de ajutorare a fetelor care studiază la Moscova.

3. Cel puţin.
4. [Comitetul pentru ajutorarea bolnavilor şi răniţilor din Extremul Orient.]

Pag. 87

1. La poştă şi telegraf : 80 cop. (conv. telefonică).
Schwarzwald, Badenweiler, Dr. Schwerer.
Frankfurt am Main, Villa Hedrich.
Dr. Lubowsky, Uhlandstrasse 105.
Leipzigerstrasse Adam.

10 pf.
20 pf.
5 pf. loco (scrisoare).
2 pf. loco-deschisă.
5 pf. interurban-deschisă.

Pag. 88

1. [*Bern und Charlottenstrasse.*]
2. [*Rosenthal* — hîrtie.]
3. [*Thiery et* (*indescifrabil*). *Friedrichstrasse und Taubenstrasse* — îmbrăcăminte.]
4. [Magazinul universal *Leipzigerstrasse Wertheim.*]
5. *Berliner Morgenpost.*
Berliner Tageblatt.
6. Recomandat — *einschreiben.*
7. *Rohrpost* 30 pf.
8. Veronal 0,5
9. La banca de credit din Ialta s-a depus la 24 iunie în contul 14304, 1.200 ruble.
10. [Cu cît un om este mai prost, cu atît caii îl înţeleg mai uşor.]

ÎNSEMNĂRI PE FOI VOLANTE

F. 1

...n-are nici o raţiune şi, mai ales, e cît se poate de neverosimil, deoarece atunci cînd un om vrea să-l distrugă pe altul, nu e destul să-i spună ceva

neplăcut. Granovski nu era cu nimic vinovat în aceasta.

Am plecat de la Grigori Ivanovici abătut și profund jignit. M-au exasperat și cuvintele frumoase și cei care le rostiseră. În drum spre casă mă gîndeam : Unii înjură societatea, alții mulțimea, unii laudă trecutul și ponegresc prezentul, țipă că nu avem idealuri etc. ; aceeași vorbărie se auzea și acum 20, 30 de ani ; și-a trăit traiul, și-a îndeplinit de mult menirea ; cei, care repetă acum aceste adevăruri perimate, s-au învechit și ei și n-au mai mult preț decît frunzele putrezite din anul trecut. Mă gîndeam și mi se părea că sîntem o turmă de oameni inculți, înapoiați, incapabili de o idee proaspătă, de o acțiune vie, închistați în tipare vechi. Și în timp ce, în cercurile noastre de intelectuali, răscolim zdrențele bune de aruncat și după vechiul obicei rusesc ne sfîșiem reciproc, în jurul nostru clocotește viața, viața pe care noi nu o cunoaștem și n-o luăm în seamă. Marile evenimente ne vor găsi nepregătiți, ne vor lua prin surprindere, ca pe fecioarele adormite și veți vedea că în cele din urmă, negustorul Sidorov sau un profesoraș dintr-un liceu de provincie din Elț, care văd și știu mai multe decît noi, ne vor îndepărta pe ultimul plan, pentru că ei pot realiza mai mult decît noi toți laolaltă. Și mă mai gîndeam că dacă am căpăta pe neașteptate libertatea despre care discutăm atît de mult, sfîșiindu-ne în același timp unul pe altul, sînt convins că în primele zile nici n-am ști ce să facem cu ea, am irosi-o doar pentru a ne demasca unul pe altul prin ziare, acuzîndu-ne reciproc de spionaj și venalitate, înspăimîntînd societatea cu asigurări că nu avem oameni, nici știință, nici literatură, nimic, nimic. Or, să înspăimînți societatea, după cum facem astăzi și vom face și în viitor, înseamnă s-o lipsești de curaj, adică să recunoști anticipat că preocupările noastre politice și obștești n-au nici un rost. Și-mi era teamă că înainte de a se ivi, strălucitoare, zorile vieții noi, ne vom pre-

face în niște bătrîni înăcriți și înrăiți care vom întoarce cei dintîi, spatele acestor zori și le vom bîrfi...

F. 2

...A spus :

— Mama vorbește mereu de sărăcie. Mi se pare ciudat. În primul rînd, deși spune mereu că sîntem săraci, că am ajuns mai rău ca niște cerșetori, totuși mîncăm ce e mai bun, trăim într-o casă mare, ne ducem vara la moșia noastră proprie și în general traiul nostru nu seamănă cu al oamenilor săraci ; de bună seamă că asta nu este sărăcie, ci altceva, mult mai rău ; în al doilea rînd, mi se pare curios că de zece ani mama își istovește energia ca să găsească bani pentru achitarea dobînzilor ; energia ei de fier, dacă ar fi folosit-o altfel, am fi avut acum douăzeci de case ca a noastră ; în al treilea rînd, îmi pare ciudat că obligațiile cele mai grele ale familiei și le ia mama și nu eu. Pentru mine acesta este lucrul cel mai de neînțeles, cel mai îngrozitor. Chiar acum mi-a spus că nu mai e în stare să se gîndească la altceva decît că trebuie iarăși să se roage și să se umilească ; datoriile noastre cresc pe zi ce trece, iar eu pînă acum n-am mișcat un deget ca s-o ajut. Dar ce-aș putea face ? Stau, mă frămînt și nu știu ce-aș putea face. De atîta doar îmi dau seama limpede că ne rostogolim vertiginos, dar unde o să ajungem — cine știe ? ! Mereu îmi spune că ne amenință sărăcia, care e o rușine — dar eu n-o pot înțelege, pentru că n-am fost niciodată sărac.

F. 3

Intelectul acestor femei este tot atît de cenușiu și șters ca și chipurile și rochiile lor ; ele discută despre știință, literatură, diferite curente etc., numai pentru că sînt soții și surori de savanți ; dacă ar fi soții și surori de jandarmi sau dentiști, ele ar

discuta cu aceeași ardoare despre incendii sau scoaterea măselelor. Să le îngădui să vorbească despre știință, care le este străină, nu înseamnă altceva decît să le măgulești ignoranța.

F. 4

În fond, toate acestea sînt lucruri grosolane, absurde și dragostea romantică este tot atît de lipsită de sens ca și o avalanșă de zăpadă care se rostogolește în neștire de pe munte și strivește oamenii. Dar cînd asculți muzică, toate acestea, și îndeosebi faptul că unii dorm undeva prin morminte, în timp ce alții n-au nimic și stau acum, încărunțiți, la teatru, ne apar pline de tîlc și măreție, iar avalanșa de zăpadă nu ne mai pare o absurditate, pentru că în natură toate au un rost. Și totul se iartă și ar părea straniu dacă nu s-ar ierta.

F. 5

Olga Ivanovna avea față de fotoliile, canapelele și scaunele vechi același sentiment de duioșie ca și față de cîinii și caii bătrîni și camera ei devenise un fel de azil de mobilă veche. La oglindă, pe mese și pe etajere stăteau fotografiile unor oameni uitați de toți, pe pereți atîrnau tablouri la care nu privea nimeni și în odaie, seara era întotdeauna întuneric, pentru că se aprindea o singură lampă cu abajur albastru.

F. 6

Dacă îi chemați pe oameni să pornească înainte, trebuie neapărat să le arătați și calea pe care să meargă. Dacă, fără a arăta calea, aruncați acest cuvînt în același timp unui călugăr și unui revoluționar, trebuie să recunoașteți că ei vor merge pe căi cu totul diferite.

F. 7

În sfînta scriptură stă scris : „Părinţi, nu obijduiţi pe odraslele voastre", chiar şi pe odraslele proaste care nu sînt bune de nimic, dar părinţii mei mă enervează, mă scot din fire ; cei de-o vîrstă cu mine repetă papagaliceşte după ei tot ce spun, şi tot aşa fac şi adolescenţii ; în fiecare clipă mă lovesc peste faţă cu vorbele lor frumoase.

F. 8

1. Faptul că mătuşa suferă fără să se vaiete, îi făcea impresia unei scamatorii.
2. [În antichitate, cînd dăinuia antropomorfismul, cînd zeii şi forţele naturii erau personificate, admiraţia pentru plastica şi frumuseţea corpului omenesc aveau un sens, acum însă, cînd cunoaştem teoria creerii lumii etc. ...]
3. O. I. era într-o continuă mişcare ; asemenea femei sînt ca albinele care transportă polenul fecund...
4. Nu te căsători cu o fată bogată — ea te va alunga din casă ; nu te căsători cu o fată sărmană, căci n-ai să ai unde dormi, ci căsătoreşte-te doar cu libertatea, cu soarta de cazac slobod.
5. Alioşa : Aud adesea : Înainte de nuntă, totul e poezie, iar după aceea — adio iluzii. Ce vorbe urîte şi lipsite de adevăr omenesc.
6. Atît timp cît unui om îi place plescăitul unei ştiuci în rîu, e un poet ; cînd a înţeles că acest plescăit nu reprezintă altceva decît urmărirea celui slab de către cel puternic, a devenit un gînditor, iar atunci cînd nu înţelege sensul acestei urmăriri şi pentru ce este necesar echilibrul obţinut prin exterminare, el devine din nou prost şi mărginit ca în copilărie. Şi cu cît ştie şi vede mai mult, cu atît se mai prosteşte.

F. 9

Fedea [nepotul], fratele soţiei administratorului, i-a spus lui Ivanov că dincolo de pădure pasc dropii. Acesta şi-a încărcat puşca cu alice. Deodată, îi iese în cale un lup. Trage şi-i zdrobeşte nervul sciatic în ambele pulpe. Înnebunit de durere, lupul nici nu-l vede. „Ce-ţi pot face, dragul meu?" S-a gîndit, s-a gîndit, l-a chemat pe Piotr... Acesta a venit cu o bîtă. Cu o expresie cruntă pe faţă, a început să izbească. A lovit, a lovit pînă a omorît lupul... Năduşit de atîta sforţare, Piotr a întors spatele şi a plecat fără să fi scos un cuvînt.

F. 10

1. E un bărbat oacheş, cu ochi negri şi favoriţi; îmbrăcat cu eleganţă. Extermină ploşniţe, vorbeşte de cutremure şi despre China. Logodnica are o zestre de opt mii ruble şi e foarte frumoasă, după spusele mătuşii. El mai e şi agent al unei societăţi anonime de asigurare şi altele. „Eşti îngrozitor de frumoasă, sufleţelule, îngrozitor, unde mai pui şi cele opt mii... *(indescifrabil)*. Eşti foarte frumoasă; cînd te-am privit astăzi, m-am înfiorat de admiraţie.
2. El : cutremurul se produce din cauza evaporării apei subterane.
3. Nume : Gusînea, Kastriulea, Ustriţa.
4. Dacă trăiam în străinătate, pentru un nume ca acesta aş fi fost decorat.
5. Nu se poate spune că sînt frumoasă, dar sînt drăgălaşă.

F. 11

În cancelaria guvernatorului insulei, din cauza beţiei din ajun, pe conţopişti îi doare capul. Ar vrea să bea ceva. Bani nu au. Ce să facă? Unul din ei, ocnaş deportat pentru falsificare de bani, născoceşte un mijloc. Se duce la biserică, unde cîntă în

strană un fost ofiţer, deportat pentru că a tras cuiva o palmă şi îi spune gîfîind :

— Veniţi, v-a venit graţierea. Am primit acum o telegramă la cancelarie.

Fostul ofiţer, palid, tremură şi abia poate să meargă de emoţie.

— Pentru o veste ca asta sînteţi bun de cinste, spune copistul.

— Ia tot, tot.

Şi i-a dat vreo cinci ruble. Vine la cancelarie. Ofiţerul gata parcă să moară de fericire, îşi apasă mîna pe inimă.

— Unde este telegrama ?

— A ascuns-o contabilul. (Se duce la contabil.) Toţi rîd şi-l poftesc să bea.

Ce cruzime !

Ofiţerul a bolit apoi o săptămînă.

F. 12

1. [N-a fost invitat să se plimbe cu ei afară din oraş sub pretextul că au un musafir. Dar el a înţeles că prezenţa sa nu era dorită.]
2. [I. vorbea de parcă ar fi explicat o lecţie elevilor.]
3. [F. a deschis ceasul şi l-a privit mult.]
4. [— Iartă-mă, dar în ultimul timp te-ai schimbat grozav.
   — Da, poate. M-am schimbat mult, am început să mă simt cu adevărat rus şi creştin.]
5. [Ei i se făcea silă nu de vorbele lui, ci de simplul fapt că începe să vorbească.]
6. *Moartea copilului.* Abia te-ai liniştit şi soarta te loveşte.
7. O lupoaică nervoasă, grijulie, care-şi iubea puii a furat un căţel, Belolobîi, şi l-a dus în bîrlog, luîndu-l drept miel. Ştia că în staul fusese o oaie cu miel. Pe cînd îl ducea, cineva a fluierat ; lupoaica, speriată, a dat drumul căţelului, dar el a pornit după ea. Au ajuns. Belolobîi a început să sugă împreună cu puii de lup. Pînă la iarna următoare, el s-a schimbat foarte puţin, a mai

slăbit, picioarele i-au crescut lungi iar pata albă de pe frunte a căpătat o formă triunghiulară. Lupoaica avea pesemne o sănătate șubredă.

8. La serate invitau celebrități și mureai de plictiseală, pentru că artiști talentați (cîntăreți și declamatori) sînt puțini la Moscova și la toate seratele veneau aceiași cîntăreți și declamatori.
9. [Medicul și-a exprimat nemulțumirea că n-a fost felicitat de ziua nașterii sale.]
10. Niciodată nu se mai simțise atît de bine și de nestînjenită cu un bărbat.
11. Stai, așteaptă să crești și te voi învăța să declami !
12. I se părea că la expoziție erau multe tablouri asemănătoare.
13. I se întîmpla să plătească scump obiecte de artă care nu erau decît niște imitații grosolane.
14. Prin fața judecătorilor a defilat un șir întreg de spălătorese.
15. Kostea susținea că ele au înscenat jaful.
16. L (aptev) s-a pus în situația președintelui și a înțeles următoarele : (s-a produs un furt cu spargere, dar fără spargere) sau spargerea s-a comis, dar furtul nu a avut loc, deoarece ele, spălătoresele au vîndut rufele și au băut banii, iar admițînd că a fost furt, a fost fără spargere.
17. Din această perioadă de timp, i-a rămas doar amintirea plăcută a plimbării la Sokolniki, cînd s-a dus să vadă vila.
18. [„Sărăcia mea își păstrează un privilegiu : să nu se împrumute niciodată și să disprețuiască. Nu-mi răpi acest privilegiu. O, eu știu că ți-ar face plăcere..." I-a trimis cărțile, fotografia, scrisorile și un bilețel pe care se afla scris un singur cuvînt : „Basta !"]
19. [I (arțev) lăuda fetele și spunea că se ridică o generație minunată.]
20. Feodor se simțea măgulit că fratele lui l-a găsit la masă cu un actor celebru.
21. [O, există ceva mai presus de bogăție, ceva ce nu poți cumpăra ! **Eu nu sînt Iulicika.**]

22. [Evlavia ei era o mască şi cu această mască acoperea totul.]
23. [Nu ştiu ce am... nu mi-e bine.]
24. [Kostea a început să povestească subiectul unei nuvele pe care o citise cîndva.]
25. [Saşa a fugit în curte prin zăpadă ; pe bancă stătea dădaca singură. Nici un om bogat nu renunţă la banii săi, poate pentru că îi lipseşte convingerea că este bine să te lipseşti de bani...]
26. [Nimeni nu ştia cînd doarme Piotr.]
27. [Astăzi bătrînul franţuz a făcut baie.]
28. Cînd I. vorbea sau mînca, fălcile i se afundau de parcă n-ar fi avut dinţi în gură.
29. [A ţinut-o la developat prea mult, nu prea puţin.]
30. [Kostea ciocnind : „Să dea dumnezeu să putem respira mai uşor şi un om de idei să prezinte mai multă importanţă decît un bogătaş".]
31. [Ea mintea că îi plac romanele lui. El putea oricînd găsi alte subiecte, dar avea slăbiciunea să descrie viaţa rustică şi conacurile moşiereşti, cu toate că nu fusese la ţară decît de cinci ori în viaţă.]
32. Guvernanta Maria Vasilievna rîdea cu poftă. [Vă sfătuiesc să citiţi această carte, fără a da prea multă crezare celor scrise.]
33. Cînd am fost la Volokolamsk.
34. O brună minunată. Predă fetelor despre sistemul nervos.
35. Ceva nou şi important despre dragoste.
36. [— Nu, frate, eşti bolnav de nervi.
— Cum, dacă nu sînt de acord cu tine, asta înseamnă că sînt bolnav de nervi ?]
37. Nu pot spune decît atît, domnilor, ce fericiţi sînteţi că nu trăiţi în provincie !
38. [Să iei mită şi să scrii denunţuri, nu e bine, dar iubind, nu faci rău nimănui.]
39. [Istoria n-ar trebui să fie istoria regilor şi a războaielor, ci istoria ideilor.]

40. [Nimeni nu-i tipărea romanele și el explica aceasta prin severitatea cenzurii. „E adevărat că eu nu sînt un administrator genial, dar în schimb sînt un om cinstit și cumsecade și în timpurile de azi asta face mult. Recunosc că am înșelat multe femei în viața mea, dar față de guvernul rus m-am purtat întotdeauna ca un gentleman."]
41. [Cu cît un criminal se supune mai greu influențelor binefăcătoare (de exemplu, lecturii lui Bielinski), cu atît sînt mai puține speranțe pentru îndreptarea lui.]
42. [Cred că numai pe lumea cealaltă va fi egalitate între oameni, dar pe pămînt acest lucru nu-i cu putință. Chiar și religia recunoaște stăpîni și sclavi, bogați și săraci... spunea I (ulia) S (ergheevna).]

F. 13

1. [Cineva bătea jos în podea și Irina răspundea bătînd la fel. Era chiriașul de la parter.]
2. Nat. : Nu mă apucă niciodată istericalele, nu sînt o răsfățată.
3. [Feognost] [Ferapont de la primărie, un bătrîn cam surd : „fac o groapă, o rîpușoară, că eu, așa, pentru asta... doar nici așa nu-i nimic. Și cu sfredelușul eu așa — puțin". Poartă un palton vechi, cu gulerul ridicat. „Aici mi-ar trebui un tibilic, un fluieraș adică".]
4. Nat. Feod. le spune întotdeauna surorilor : „Vai, cum te-ai urîțit ! Vai, cum ai îmbătrînit !"
5. [Irina : Cînd voi pleca la Taganrog, mă voi așterne pe muncă serioasă, aici am deocamdată un serviciu la bancă.]
6. [Varia : De ce încărunțesc oare ?]
7. [Balzac s-a căsătorit la Berdicev.]
8. [În actul III, Solionîi vine să-și ia rămas bun : a fost mutat într-un alt regiment.]
9. Ca să trăiești, trebuie să ai un scop și să te agăți de el... În provincie, dacă lucrezi, participă numai corpul, spiritul însă, nu.

10. [În actul III, Irina : „Tu nu faci niciodată nimic !" Maşa : „Ba da ! M-am otrăvit !"]
11. [Ceb. : Dacă m-ar fi iubit cineva, aş fi avut şi eu o amantă... Trebuie să munceşti, dar trebuie să şi iubeşti, să te afli într-o continuă mişcare. Asta-i totul !]
12. [În actul II, Irina, telegrafista, povesteşte : „O doamnă a dat o telegramă fratelui ei, la Saratov, că i-a murit fiul dar nu reuşea să-şi amintească adresa... Aşa a şi trimis-o, fără adresă, simplu, la Saratov... şi plîngea."]
13. Cu păcatele altora nu te poţi pocăi.
14. Kulîghin : Sînt un om vesel, buna mea dispoziţie este molipsitoare.
15. Kul. dă lecţii particulare la oameni bogaţi.
16. [Kul. aflînd că Maşa s-a otrăvit, se temea, în primul rînd, să nu se afle la liceu.]
17. [Irina : Ce îngrozitor este să munceşti fără un ţel, fără convingere !]
18. Irina, la sfîrşitul actului III. Se plînge de singurătate.
19. Kulîg. în actul IV apare fără mustăţi.
20. [Kulîghin vine numai să se odihnească, să stea puţin de vorbă, să-şi liniştească nervii, să ia o gustare...]
21. [Cu puţin înainte de a muri bietul tata, coşul sobei fluiera, întocmai ca acum... Auziţi ? Ce curios !]
22. [Maşa are prejudecăţi, dar e o bună muziciană.]
23. [Soţia dumitale este talentată şi directorul şi profesorii o admiră ; o şi iubesc foarte mult. Maşa are inimă bună.]
24. [Kul. : Casa valorează 50 mii, ar fi trebuit să fie împărţită între toţi, adică în patru părţi, dar fratele a luat totul. El ar consimţi să împartă averea, dar Maşa nici nu vrea să audă.]
25. [Dr. Ceb. mereu îşi potriveşte freza, se dichiseşte, se crede un bărbat bine. Şi mereu spune : „Dă-o naibii, drăguţă !"]
26. Soţia îşi imploră bărbatul : Te rog, nu te îngrăşa !

27. [Nu speraţi şi nu vă aşteptaţi la fericire în prezent ; astăzi, poţi să te bucuri şi să te simţi fericit numai gîndindu-te la viitorul acela minunat, la viaţa aceea fericită care va veni cîndva datorită nouă.]
28. Dacă s-ar putea să devii din zi în zi mai tînăr şi mai frumos, ce bine ar fi !
29. Ir. : E tare greu să trăieşti fără mamă, fără tată — şi fără soţ. Da, şi fără soţ. Cui să-i vorbeşti, cui să te plîngi ? Cu cine să te bucuri ? Simţi nevoia să ţii mult la cineva.
30. Kul. (soţiei) : Sînt atît de fericit că m-am căsătorit cu tine, încît consider ca o lipsă de bun simţ să vorbesc sau măcar să pomenesc de zestre. Taci... nu spune nimic.
31. [Bel. o conduce pe Irina în fiecare seară, cînd ea se întoarce de la serviciu.]
32. [Soţiei i se ascunde că soţul ei pierde bani la cărţi.]
33. [Dr. : Demilerski va veni astăzi la dumneavoastră ? — De ce întrebi ? — Îi sînt dator.]
34. [Baronul Tuzenbach, Nikolai Karlovici, Krone-Alşauer Nikolai Karlovici, Lvovici.]
35. Dk. asistă cu plăcere la dueluri.
36. E greu fără ordonanţă. Suni pînă te saturi.
37. Mama vorbeşte mereu ba de Bobik, ba de Sonia şi îi găseşte minunaţi.
38. Bateria a 2-a, a 3-a şi a 6-a au plecat la ora 4, iar noi plecăm exact la ora 12.
39. [Ir. : Se vorbeşte în oraş că ieri ai jucat la club şi ai pierdut o mie de ruble. E adevărat ? — Da, e adevărat.]
40. [Doamne, cum îşi mai complică existenţa unii oameni cu fel de fel de raţionamente ! Nu ştiu să preţuiască liniştea şi bucuriile ce le oferă viaţa, nu pot să-şi găsească locul, sînt nestatornici, neliniştiţi ; viaţa, însă a rămas tot cum a fost, nu s-a schimbat şi rămîne aceeaşi, urmîndu-şi propriile ei legi.]
41. [Atît timp cît omul nu-şi va înţelege şi nu-şi va găsi divinitatea, el se va abate mereu de la

drumul său, va căuta mereu un scop și va rămîne nemulțumit. Nu poți trăi numai pentru copii sau umanitate. Și dacă nu ai un dumnezeu, nu ai pentru ce trăi și trebuie să mori.]

42. [Omul trebuie să fie credincios sau să se afle în căutarea unei credințe — altfel el este o nulitate.]
43. Ir. : În oraș se vorbește că ai pierdut ieri la cărți 300 de ruble (același lucru îl spune și Olga).
44. [Tuz. : De ce să așteptăm ceea ce va fi abia peste 300 de ani ? Și prezentul este minunat !]
45. Pentru copii se gătea o masă specială ; nu era voie de băut apă, de mîncat carne de vită, nici legume, nu era voie să transpiri.
46. Ziua, discuții despre libertinajul de la liceul de fete ; seara, conferințe despre perimarea și decăderea a tot și toate, iar noaptea, după ce ai ascultat toate acestea, îți vine să te împușți.
47. În viața orașelor noastre nu există nici pesimism, nici marxism și nici un curent, există numai prostie, stagnare și mediocritate.
48. Sora năștea în fiecare an.
49. Fenia aleargă într-una pe scară, e cînd sus, cînd jos. Văzînd-o, simțea că îi vine amețeală.
50. Fil. : Vede în Fenia întruchiparea vieții sale pierdute.
51. A amenajat în curte un patinaj pentru dînsa și ea intră în casă cu patinele.
52. L-a dus pe (Mitea) Gleb la Moscova, la școala militară.
53. Îi era sete de viață, dar i se părea că vrea doar să bea, și a băut vin.
54. Fil. la primărie. Serg. Nik, cu glas plîngăreț : Domnilor, dar de unde vom lua bani ? Orașul nostru e sărac.
55. Să nu faci nimic, înseamnă să-ți pleci mereu urechea la ceea ce se spune, să vezi tot ce se face ; cel ce muncește însă, aude și vede foarte puține.
56. La patinaj el a alergat după L. ; dorea s-o ajungă, i se părea că aleargă să prindă viața

lui din trecut, viața pe care n-o mai poți întoarce, n-o mai poți ajunge din urmă, n-o mai poți prinde, așa cum nu poți să-ți prinzi umbra.

57. [Se dezobișnuise să umble repede și drept, dar și-a impus s-o facă ; deodată s-a îndreptat și a pornit.]
58. S-a împăcat cu doctorul raționînd astfel : după cum el a suferit din pricina ignoranței doctorului, alții, fără îndoială, au suferit din cauza greșelilor lui.
59. Epitropul unei școli : „Învățătorul este prost, n-a făcut nimic pentru biserică".
60. S. a scăpătat și a început să dea lecții de muzică.
61. Oare nu e ciudat că în tot orașul nu există nici un muzician, nici un orator, nici o personalitate marcantă ?
62. Era condamnat la o viață de trîndăvie, de singurătate și suferință.
63. Judecător de pace onorific, membru onorific al orfelinatului, în toate era onorific.
64. L. învață mereu, iar el a rămas pe loc, nu-l mai interesează nimic și n-o înțelege nici pe ea, nici tineretul.
65. *Ut consecutivum.*
66. Un doctor cu baston.

F. 14.

1. Mergea cu trăsura, gîndindu-se la fiul său : „Și va veni o vreme cînd generația lui n-o să mai fie nevoită să meargă cu trăsuri care te hurducă, așa cum fac eu, ci toți vor zbura lin prin spațiul nețărmurit al cerului".
2. E atît de frumoasă, că te înfioară ; sprîncene negre — cugetare adîncă.
3. Fiul nu spune nimic, dar soția simte în el un dușman ; e convinsă că ascultă pe la uși.
4. Doamne, cîte femei proaste întîlnești printre cucoane ! Toți s-au obișnuit într-atît cu asta că nici nu mai observă.

5. Se duc des la teatru și citesc reviste voluminoase, și totuși sînt răi și imorali.
6. [Toți au jucat foarte prost.]

F. 15

1. Vera : Nu te pot respecta pentru motivul că te-ai căsătorit atît de ciudat și pentru că n-ai realizat nimic... De aceea am taine față de tine.
2. Nenorocirea este că pînă și cele mai mici probleme, noi încercăm să le rezolvăm prin șiretlicuri, din care cauză le complicăm la nesfîrșit. Trebuie să căutăm soluții simple.
3. Sînt fericit și mulțumit, soră, dar dacă m-aș naște a doua oară și aș fi întrebat : „Vrei să te însori ?" aș răspunde : nu. „Vrei să ai bani mulți ?" Nu...
4. Totdeauna după luni, vine marți.

F. 16

1. Lenocikăi îi plăceau romanele despre conți și prinți, iar cele despre oameni simpli nu. De asemeni, îi plăceau capitolele cu scene de dragoste, dar nu pătimașe, ci pure, eterice. Nu-i plăceau descrierile naturii, prefera dialogurile. După ce citea primele pagini, răsfoia plină de nerăbdare foile de la sfîrșit. Nu știa și nu ținea minte numele autorilor. Scria cu creionul pe marginile paginilor : „Minunat ! Încîntător !" sau : „Așa-i și trebuie !"
2. În clipe de intimitate : Noi, Boldîriovii, am fost totdeauna sănătoși tun...

F. 17

1. Ivașin o iubea pe Nadia Vișniovskaia, și totodată se temea de sentimentul acesta. Cînd portarul i-a spus că doamna plecase, dar domnișoara este acasă, el a început să caute prin buzunarul șubei și al hainei o carte de vizită și, găsind-o, a spus :

— Foarte bine...

De fapt s-a întristat. Plecînd dimineaţa de acasă credea că face vizita din obligaţie, dar în adîncul sufletului nutrea speranţa vagă că o va vedea pe Nadia... Îi părea rău că n-a intrat şi totodată se temea parcă de ceva...

2. Credea că-i prea tîrziu pentru el să mai iubească, i se părea că ninsoarea a acoperit totul şi totul se veştejise. Se temea s-o iubească pe Nadia, pentru că era prea bătrîn pentru ea, nu avea un fizic atrăgător şi nu credea că o fată atît de tînără ar putea iubi un bărbat numai pentru inteligenţa şi calităţile lui sufleteşti... Şi totuşi, în adîncul sufletului său dăinuia speranţa... Dar din clipa cînd au răsunat şi au amuţit pintenii ofiţereşti, a amuţit şi dragostea lui sfioasă... Totul s-a sfîrşit, nu mai avea nici o speranţă... „Da, acum totul s-a sfîrşit, gîndea el, sînt mulţumit, foarte mulţumit!"
3. Nu şi-o putea imagina pe Nadia ca soţia lui; gîndul îi plăsmuia ca soţie o femeie grasă, cu pieptul mare, acoperit cu dantelă veneţiană.

F. 18

1. [Muierile visează: cînd Serghei (lacheul) va muri, lui Feodor (soldatul) îi vor da drumul de la oaste şi se va întoarce acasă.]
2. [Făina o luau de la cîrciumă.]
3. [Trebuiau să se ducă după apă departe, tocmai jos, la rîu.
4. [O(lga) folosea mereu cuvîntul „dacă" (dacă îţi va pălmui cineva un obraz, întinde-l şi pe celălalt).]
5. Olga trimitea bani bătrînilor şi pentru îngrijirea mormîntului răposatului ei soţ.
6. [Ce mai trai, Serioja!]
7. [Da, pe vremea asta, la Slaveanski Bazar se serveşte dejunul.]
8. Kiriak a ajuns-o pe Olga din urmă abia lîngă Moscova.]

9. Mai tîrziu, Olga primea mereu scrisori de-acasă; cumnata i se plîngea că bătrînii încă n-au murit și mănîncă pîinea degeaba.
10. Și la Moscova, Kiriak venea și făcea scandal.
11. [Lui Nikolai îi era rușine de satul lui față de soție.]
12. [Proprietarii izbei au fost amendați.]
13. [Îi spune nevestei : „Nu-i treaba ta !"]
14. [A venit Kiriak, pare-se.]
15. În cei cinci ani, Olga nu se schimbase de loc.
16. [La Moscova s-a fotografiat și Kiriak, împrumutînd de la cineva un surtuc.]
17. Despre cineva nu tocmai beat : aghezmuit.
18. [În izba starostelui, portretul lui Battenberg.]
19. [În timpul incendiului, au început și pe malul celălalt să bată clopotele.]
20. [Au bănuit că cineva a dat foc — negreșit că așa era.]
21. [N. despre chelnerul de la Omon : „Este binefăcătorul meu, datorită lui m-am făcut om !" Văzînd cîtă sărăcie și ignoranță era acasă, începuse să-și urască fratele și mama.]
22. [Olarii ard oalele.]
23. Pe Olga au dat-o afară pentru că venea des la ea Kiriak și-i supăra pe chiriași cu țipetele lui.
24. [Camerista s-a angajat la hotel, fără leafă, numai pentru bacșișuri.]
25. Cunoștea toate camerele mobilate din Moscova.
26. [Bătrînul lacheu de la Omon. Fiul lui e zețar.]
27. [Un mujic : „A venit boierul" ! (cu glas răstit). Nimeni nu l-a văzut niciodată pînă acum.]
28. [Olga n-a fost de mult la biserică, n-are timp.]
29. [Cerșetorii intră mereu în izbă.]
30. [Ți-ai îngrășat la Moscova un bot cît toate zilele, bufleo !]
31. [Toți se chinuiau : moșul de dureri de șale, baba de răutate și griji, nurorile de griji și necazuri, copiii de foame, rîie și frică. Numai pe Olga n-o necăjea nimic, era mereu potolită și senină.]
32. [În toate, aruncau vina pe zemstvă, deși nimeni dintre ei nu știa bine ce este zemstva ; spu-

neau așa luîndu-se după vorbele celor bogați, fabricanți și negustori.]

33. De șase zile Olga n-a mai dat pe la camerele mobilate, nici acasă n-a venit ; fiică-sa era îngrijorată ; a plîns, s-a perpelit și în aceeași seară a plecat să cîștige bani.
34. [Mujicii nu se tem de moarte, în schimb se tem amarnic de boală, se înfofolesc, iau tot felul de leacuri. Bătrînele se împărtășesc înainte de moarte : „Mo-o-o-r !" Mujicii bogați nu se tem de moarte și nu cred în împărăția cerurilor.]
35. [Fratele lui Kiriak, pădurarul, era beat, făcea ochii mici, repetînd batjocoritor și fonfăit : „Mă rog, dacă sînt din Moscova ! Așa sîntem noi, ăi din Moscova !"]
36. [Tinerii sînt mai de treabă decît bătrînii.]
37. [Funcționarii, mai ales cei mici, contribuie să se mențină ignoranța și înapoierea țăranilor. Obișnuiesc să-i tutuiască pe toți, chiar și pe epitropul bisericii, tot așa disprețuiesc și legile.]

F. 19

1. [Primăvara, apele se revarsă.]
2. [Nici femeile tinere, nici bătrîna nu fuseseră vreodată la oraș.]
3. Mătușico dragă, de ce sînt atît de fericită ?
4. Stînd noaptea pe bulevard, Sașa se gîndea la dumnezeu, la suflet, dar setea de viață era mai puternică decît aceste gînduri.
5. [Boierii veneau de pe malul celălalt să cumpere oale de lut și zahăr.]
6. [Nora cea tînără și frumoasă se ducea să se plimbe noaptea peste rîu ; era furioasă pe rudele sosite, fiindcă tăbărîseră pe capul lor ; „cît a fost sănătos, N. nu ne-a trimis nimic, dar cînd s-a îmbolnăvit, la noi l-a adus necuratul".]
7. Cînd Kiriak făcea tărăboi, Sașa se ruga : „Doamne, îmblînzește-i inima !"
8. [Bătrîna se gîndea cu drag la Kiriak, fiindcă îi trimisese de la Moscova fotografia lui.]

9. [Spre toamnă Kiriak a fost dat afară din slujbă şi a venit să stea tot cu ei în izbă.]
10. K. A. voia s-o ducă pe Saşa la o codoaşă, dar ea n-a primit : „Mi-e frică să nu mă vadă cineva".
11. [Cine nu s-a împărtăşit, trebuie să dea 17 copeici.]
12. Paginatorul era totdeauna grăbit ; vorbea în frînturi de fraze : „Toţi sîntem fraţi", şi pleca fără să dea vreo lămurire.
13. [Bogaţii au acaparat totul, chiar şi biserica, singurul refugiu al săracilor.]
14. [Denis nu s-a mai întors, a rămas în Polonia.]
15. [Cînd Saşa povestea despre satul ei, pînă şi paginatorul asculta atent din odaia lui.]
16. [Fiokla s-a angajat la Ml. Kolosov ; mai înainte fusese bucătăreasă şi rîndăşoaică la Strelna, recomandată de bătrînul lacheu.]
17. [Surioara Klavdia Abramovna.]
18. Saşa muncea la spălătorie fără să se plîngă ; spunea adesea : „Nu putem fi fericiţi, pentru că sîntem săraci..."
19. [Un cîrd de cleni cu fruntea lată.]
20. [Din Jukovo mulţi au plecat şi s-au făcut lachei, datorită protecţiei legendarului Luka Ivanovici, un bătrîn care a trăit cîndva demult. De la el a pornit stricăciunea asta...]
21. Saşa bea mult ceai ; bea cîte 6 pahare.
22. Diavoli blestemaţi, unde-mi sînt cizmele ?
23. [O noapte rece de toamnă, cu lună plină. Pe celălalt mal, au dezbrăcat-o pe Fiokla nişte derbedei şi ea a venit în goană acasă, în pielea goală; a bătut la uşa izbei, cerînd o rochie ; s-a îmbrăcat, s-a aşezat şi abia atunci a început să plîngă în hohote, mişcată pesemne de faptul că nici Maria, nici Olga n-au certat-o.]
24. [Gospodăria e mică, săracă ; dar toţi muncesc mult ; cu cît e mai săracă, şi mizeria e mai mare şi cu atît sînt mai multe griji şi mai multă muncă.]

25. Toate femeile de vîrsta lui K. A. au dorința ca fetele să se mărite, tot pentru asta dorea și ea să vină la fete musafiri buni.
26. Pe paginator îl obosea forfota de la tipografie, din care pricină acasă nu vorbea cu nimeni.
27. Satului Jukovskoe, i se mai spunea Hamskoe, Holuevka.
28. Pe bulevard se plimbau studenți zgomotoși, ținîndu-se de mînă ; unul din ei a ciupit-o pe Sașa de piept.
29. [Maria a născut pînă acum de 13 ori.]
30. Noaptea venea Kiriak și făcea tărăboi. Călugărul în indispensabili. Paginatorul l-a miluit. Portarul i-a dat însă un brînci pe scară, de s-a rostogolit pînă jos. Mare minune că a mai rămas în viață.
31. La vîrsta de 13, 14 ani, Sașa se credea mai înțeleaptă decît maică-sa, care era veșnic cu capul în nori, încît fata avea grijă de ea.
32. [Cînd o cuprindeau accesele de evlavie, Olga uita de toți și de toate. Pe urmă, ca și cînd ar fi făcut o descoperire uimitoare, își amintea că are un soț și o fiică.]
33. [Pe perete atîrna o fotografie în care K. A. era fotografiată cu soțul ei, poștașul ; a trăit cu el numai un an și l-a părăsit mînată de soartă.]
34. K. A. nu credea în dumnezeu, dar bună-cuviința cerea, după părerea ei, să-ți faci cruce și să te împărtășești ; era convinsă că poporul dacă n-ar mai crede în dumnezeu, ar începe să iasă pe străzi și să omoare lumea.
35. Nimic nu te năucește și nu te îmbată mai mult ca banii ; cînd ai mulți, lumea îți pare mai bună decît este în realitate.
36. Ivan Makarîci umbla pe orice vreme cu umbrelă și galoși.
37. [Starostele : „Dați-vă osteneală, creștini, la o asemenea întîmplare nenorocită".]
38. [Îl înmormîntau pe Nikolai : se opreau la fiecare casă și făceau un parastas.]

1. Starostele : Aceste cuvinte sînt fără consecinţe, înălţimea-voastră. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel* dar, binevoiţi să întrebaţi şi pe ceilalţi. Cauza principală este votca. La băutură şi tărăboi îs buni ; mă rog, oameni fără nici o înţelegere.
2. [Zapciul îi spune lui Osip tacticos, calm, ca şi cînd i-ar fi cerut un pahar cu apă : „Ieşi afară !"]
3. [Altădată Klavd. Abr. se plimba pe bulevard şi se ducea la baluri mascate, dar acum, cu vîrsta, stătea mai mult acasă şi veneau la ea clienţii vechi, dar şi aceştia se împuţinau din ce în ce.]
4. Curat pedeapsă.
5. [De pocroave, la hramul bisericii satului, au băut 50 de ruble, banii obştii ; ziceau că li se pune o taxă celor care nu beau ; femeile erau desperate. S-a chefuit trei zile !
6. [Zapciul este sever, ţine cu conducerea ; oamenii nu mai au taine în sufletul lor, ca mai 'nainte, nimic nu rămîne necunoscut străinilor, nu mai pomeneşte nimeni despre hrisoavele cu pecete de aur şi despre comori.]
7. [Unchiaşul nu credea în dumnezeu (sau mai bine zis), niciodată nu se gîndea la el ; o viaţă de animale, de coţofene.]
8. Boierii sînt buni, discută despre dragostea de aproapele, despre libertate, ajutorarea săracilor, dar toţi sînt stăpîni de iobagi, nu pot trăi fără lachei, pe care îi înjosesc în fiecare clipă. Îi bănuiesc că ascund ceva, că i-au minţit cu ceva...
9. [Kl. Abr. se spovedea şi se împărtăşea regulat.]
10. [Maria rosteşte în somn : „Nu, tot mai bună-i libertatea !"]
11. [Severul Anton Sed. îi închidea la arest ; odată a închis-o chiar pe băbucă.]
12. Lacheul vorbeşte de unul singur. O roagă uneori pe Saşa să-i povestească despre viaţa de la ţară. A împlinit 76 de ani, dar spune că are numai 60.

13. Lacheul disprețuiește pe negustori și pe „damizelele" lor.
14. [Îi plăcea să întrebuințeze cuvinte savante în discuții ; țăranii îl respectau și pentru asta, deși nu-l înțelegeau ce spune.]
15. [După ce a petrecut-o puțin pe Olga, Maria a îngenuncheat și a început a boci cu fața la pămînt : „Iarăși sînt singură, vai de căpușorul meu !"]
16. [„Totul este în *dependență* de șeful zemstvei ; la adunarea administrativă din data de douăzeci și șase, poți reclama motivul nemulțumirii tale, în scris sau verbal".]
17. Sașei îi era silă de mirosul de rufe, de lături, de scări murdare, îi era silă de viață ; credea adînc însă că în situația ei nu era cu putință o altfel de viață.
18. [Osip credea în supranatural, dar socotea credința aceasta îngăduită doar muierilor și cînd venea vorba despre minuni și-l întreba cineva ce părere are, răspundea fără chef : „Da' cine le știe !"]
19. Sașa : „Moartea e departe, pînă atunci trebuie să trăiești după pravilele vieții". Și încerca mereu să ghicească tîlcul vorbelor răzlețe ale paginatorului.
20. [Nimeni nu-i învăța pe copii să se roage și nu le vorbea de dumnezeu, doar atît că în postul mare erau opriți să mănînce de frupt.]
21. După cum astăzi ne mirăm de cruzimea prigonitorilor primilor creștini, tot astfel, în viitor, oamenii se vor minuna de prefăcătoria celor de acum, care, chipurile, luptă cu răul și în același timp slujesc fățarnic aceluiași rău ; de pildă, vorbesc mereu de libertate dar apelează la serviciile robilor.

F. 21

Solomon (*singur*) : O, cît este de întunecată viața ! Nici o noapte din vremea copilăriei nu m-a înspăimîntat atît de mult ca întunecimea

de nepătruns a vieții mele. Doamne, i-ai dat părintelui meu David harul de a îmbina frumos cuvintele și sunetele, de a cînta și de a te proslăvi prin freamătul strunelor, de a plînge în extaz, de a stoarce lacrimi din ochii altora și de a zîmbi frumuseții ; mie însă, de ce mi-ai dat un suflet chinuit și o minte flămîndă, veșnic trează ? Ca o gînganie netrebnică, zămislită din pulbere, mă ascund în întuneric și, îngrozit și deznădăjduit, mă cutremur în fața atîtor taine de nepătruns. La ce slujește albastrul acestei dimineți ? Pentru ce globul soarelui se ridică de după templu și poleiește cu aur palmierul ? La ce bun frumusețea soțiilor ? Și încotro se grăbește această pasăre, ce rost are zborul ei, dacă și ea și puii, și locul spre care se grăbește să zboare vor trebui să se prefacă în pulbere, ca și mine ? O, mai bine nu m-aș mai fi născut, sau aș fi fost o piatră căreia dumnezeu nu-i dă nici ochi, nici gînduri. Ca să-mi obosesc trupul, am cărat ieri pînă seara marmoră pentru templu, ca oricare salahor ; iată că a coborît noaptea și eu tot nu dorm. Mă duc să mă culc din nou. Phorzes mi-a spus : dacă îți închipui o turmă de oi care fuge și te gîndești mereu la ea, gîndurile ți se amestecă și adormi. Voi face așa... (*Pleacă.*)

F. 22

1. [Mișka umblă în așa fel, de parcă învață să execute prima figură din cadril. Este evlavios, dar se duce și pe la ghicitoare. După întîmplarea cu Sliva, cuprins de remușcări, a început să se roage mult lui dumnezeu. Își afumă odaia cu tămîie.]
2. [3 februarie, la masă : „De bună seamă ai mult succes la femei !"
   Anna Akimovna s-a înroșit ca focul.]
3. [Gînduri, noaptea : Ce o atrage atît de mult în viața lucrătorilor de la fabrică ? Murdăria, ploșnițele, duhoarea ? Nu, asta-i respingător. Lipsa

de cultură ? Nu, nici asta. Pentru nimic în lume ea nu s-ar îndupleca să renunțe la studiile ei, la limba franceză bunăoară, sau la putința de a înțelege o carte bună. Sărăcia ? Nu, n-ar vrea să fie săracă. Atunci, ce ? Cred că ea prețuiește ceea ce este foarte sănătos în viața muncitorilor, puternic și înălțător, ceea ce au avut și tatăl și mama ei, dar ea nu are.]

4. [Avocatul, jurisconsultul uzinei, om deplin sănătos, bine hrănit și bogat, a cîștigat odată la loterie 75 mii de ruble, dar n-a suflat o vorbă nimănui. Îi plăcea să mănînce bine, mai ales brînzeturi și trufe ; vorbea curgător, fără să se încurce, și numai cîteodată, din cochetărie, se împiedica și pocnea din degete, ca și cum ar fi căutat cuvîntul ; nu mai credea în cele ce era nevoit să spună la tribunal sau poate totuși credea dar nu mai punea preț pe asemenea lucruri, fiindu-i prea cunoscute, fiind prea vechi și banale... Prețuia numai ceea ce era original și neobișnuit. Unele maxime banale, dacă erau prezentate într-o formă deosebită, îl mișcau pînă la lacrimi. La 3 februarie, după cină, i-a spus Annei Akimovna :

— O femeie absolut independentă — bineînțeles tînără și bogată — trebuie să fie neapărat deșteaptă, elegantă, cultă, îndrăzneață și nițeluș depravată... Numai nițeluș, cu măsură vreau să spun ; dacă mergi pînă la saturație, curînd ajungi și la istovire, cred că îți dai seama de asta. O asemenea femeie nu trebuie să-și trăiască viața ca alte femei, ci să o savureze ; o ușoară destrăbălare nu face decît să dea gust vieții...]

5. [Nu-și iubește soția. E îndrăgostit de Anna Akimovna, dar duce o viață desfrînată. În afacerea cu traversele, a furat 20 de mii de ruble.]

6. [Anna Akimovna : Nu-mi place casa mea din oraș, mi-e frică să stau în ea. Acolo a murit de congestie cerebrală tatăl meu.]

7. [Cînd în seara de 3 martie Pimenov a văzut la poarta ei o mulţime de trăsuri şi sănii, şi-a zis : „Nu, *asta* e cu neputinţă !"]
8. Anna Akimovna cu Sliva, întîi în birjă, apoi cu sania — pleacă la Arkadia ; voie bună, un separeu, mister, o porţie de icre negre, stridii, vin ; ei îi e ruşine de chelner ; apoi discuţii în sanie.
9. Pimenov dispreţuieşte binefacerile şi le consideră dăunătoare... „Dacă fiecare om şi-ar cunoaşte bine meseria, n-ar exista săraci". Un fabricant trebuie să-şi cunoască lucrătorii, judecătorul — pe inculpaţi, mecanicul — pe fochişti.
10. Avocatul : Iată, dumneata, excelenţă, ar fi bine să-i spui să ne invite la masă. Are un bucătar straşnic.

    A.A. : Ce să vă mai invit ? Veniţi fără ceremonii...

    Avoc. : Chiar aşa, curînd vă serbaţi ziua onomastică... la 3 februarie. Trebuie să ne ducem negreşit, excelenţă.

    Kaniţîn (cu ordinul sf. Stanislav pe piept) : Voi considera asta drept o datorie plăcută.

    Avoc. : Mişa, să-i spui bucătarului să prepare neapărat pentru onomastică matelotă de mihalţi. Dar ce matelotă, excelenţă ! O adevărată revelaţie !
11. [A.A. : Nu-i prea mare deosebire între noi şi lucrători, aşadar nu văd de ce nu ne-am putea înţelege ? !]
12. Nu există nici un soi de capitalism, ci pur şi simplu faptul că un mujic necioplit a devenit întîmplător, fără voia lui, fabricant. Întîmplarea şi nu capitalul.
13. Avocatul îl trimite pe Mişa după gustări.
14. O voce nazală, de parcă l-ai auzi la telefon.
15. Îl farmecă Turgheniev, cîntăreţul dragostei feciorelnice, al purităţii, al tinereţii şi al nostalgicei firi ruseşti. De fapt dragostea feciorelnică nu-l încînta decît de departe, din auzite, era

pentru el ceva cu totul abstract, nefăcînd parte din viaţa reală.

16. Citea mult şi îi cunoştea pe toţi scriitorii contemporani. Totuşi, literatura contemporană nu-i prea plăcea. Aşa este şi n-ai ce să-i faci, dar... nu prea mă împac cu tonul ei : „Ah, viaţa ta e ca o închisoare !“ Literatura adevărată ar trebui să te înveţe cum să evadezi din ea sau măcar să vestească zorii libertăţii, pe cînd acum se tînguie numai : „Vai, ce întunecată şi umedă îţi este închisoarea ! Of, n-ai cum să scapi, te pîndeşte o moarte sigură !“
17. În stradă, Cialikov, beat, o salută milităreşte.

F. 23

1. [A.A. (vizitiului) : Mătuşica te-a dat afară, ei să-i ceri iertare.

   Măt. : De ce mătuşicăi ? Tu eşti stăpîna, tu porunceşti ; dacă ar fi după mine n-aş îngădui în ruptul capului asemenea ticăloşii ; „Ridică-te, porcule !“ (Altă dată.) Anna Akimovna te iartă pentru ultima oară. Piei din ochii mei ! Dacă se mai întîmplă vreodată... să nu mai ceri milostivire, tot n-ai să capeţi !]
2. [Avocat. : Gîndeşte-te bine la vorbele mele, draga mea, gîndeşte-te !]
3. Din capul scării îi văzu pe amîndoi dînd cîte o bancnotă lui Mişenka.
4. [M. : Ei o necăjesc spunîndu-i Maşenka lui Mişenka ; nu pot să îngădui aşa ceva.]
5. [Lîs(evici), mîncînd brînză, a început să toarcă de plăcere.]
6. Gusturile mele nu se potrivesc cu ale dumitale : dumneata ai nevoie de o oarecare doză de desfrîu, pe cînd eu am depăşit de mult această fază, acum sînt dornic de o iubire subtilă, eterică, imaterială ca o rază de soare.
7. [Căsătoria presupune obligaţii faţă de soţ, copii şi casă. În universul meu lipseşte ceva, e ca o lună ştirbită şi cred că acest gol poate fi umplut

numai cu dragoste, luată în înțelesul obișnuit al cuvîntului.]

8. *Pupăza :* Mărită-te legitim și apoi — a ta e viața !
9. [Să continui această viață și să mă mărit cu un om care nici el nu face nimic, ar fi o crimă.]

F. 24

1. 10 Care este cauza.
   7
   9 27
2. 8 Simferopol. Liceul eparhial
   de fete
3. 6 Tiflis, Mihailovski 233
   Knipper
   Am primit telegrama lui Mihailovski. 25. Totul este bine, Olga.
4. Găsesc (traducerea) minunată ; valoarea ei literară este incontestabilă.

F. 25

primele
pîrîiașe
trebuie să-mi iubesc cu duioșie mama
un coțcar
vorbește numai despre el
făcut (fără chef)
Bîcikov e surd.

F. 26

Părintele Feodor Fiveiski din satul Nikulino, județul Zvenigorod, gub. Moscova, a fost destituit „din cauza băuturilor spirtoase".

FRAGMENTE DIN JURNAL

JURNALUL DIN SAHALIN
1890

18 septembrie. Postul Korsakovsk. Au fost interogaţi la poliţie cinci americani, vînători de balene, salvaţi dintr-un naufragiu. Cinci americani şi un negru. Au povestit cum i-a trimis comandantul vasului cu barca să urmărească o balenă, cum au aruncat harponul în balenă şi aceasta, cu forţa ei uriaşă i-a tras în larg. Din cauza vitezei prea mari, barca a început să ia apă ; au fost nevoiţi să taie frînghia şi să dea drumul balenei. Începuse să se întunece, iar vasul lor nu se mai zărea. Spre ziuă s-a lăsat ceaţă. Au ţinut piept furtunii timp de patru zile şi patru nopţi, avînd cu ei numai zece funturi de pîine. Marea i-a aruncat pe coasta de sud-est a Sahalinului, lîngă capul Tonin.

Jurnalele din anii 1896—1903

1896

Vecinul meu, V. N. Semenkovici, mi-a povestit că unchiul său, Fet-Şenşin, cunoscutul poet liric, cînd trecea cu careta pe strada Mohovaia, cobora geamul şi scuipa spre Universitate. Scuipa cu năduf — ptiu ! Vizitiul, obişnuit cu aceasta, de fiecare dată cînd treceau pe lîngă Universitate, oprea singur caii.

În ianuarie am fost la Petersburg ; am tras la Suvorin. M-am dus pe la Potapenko. L-am văzut și pe Korolenko. Am fost deseori la Teatrul Mic. Într-o zi, cînd coboram împreună cu Alexandr scările redacției, a ieșit din biroul său B. V. Ghei, care văzîndu-mă mi-a spus revoltat : „De ce-l atîți pe bătrîn (adică pe Suvorin) împotriva lui Burenin ?" Dar eu nu criticasem niciodată în prezența lui Suvorin pe colaboratorii săi de la „Novoe vremea", deși am prea puțină stimă pentru cei mai mulți dintre ei.

În februarie, trecînd prin Moscova, am fost la L. N. Tolstoi. Era enervat, critica pe decadenți și vreo oră și jumătate s-a certat cu B. Cecerin, care, după cum mi s-a părut, n-a spus decît prostii. Tatiana Lvovna și Maria Lvovna făceau pasiențe. Punîndu-și amîndouă în gînd ceva, m-au rugat să tai cărțile și s-a brodit să arăt fiecăreia în parte un as de pică, ceea ce le-a supărat foarte mult ; din întîmplare, în pachetul de cărți erau doiași de pică. Amîndouă fetele sînt foarte simpatice și atitudinea ce-o au față de tatăl lor este de-a dreptul înduioșătoare. Contesa a criticat toată seara pe pictorul Ghe ; era și ea enervată.

5 mai. Diaconul Ivan Nikolaevici mi-a adus portretul, făcut după o fotografie. Seara, V. N. Semenkovici a venit cu un prieten, Matvei Nikolaevici Golubovski. Acesta este șeful rubricii știrilor din străinătate a revistei *„Moskovskie vedomosti"*, redactorul revistei *„Delo"* și medic pe lîngă teatrele imperiale din Moscova. Face impresia că e și prost și ticălos. Spunea că nu există nimic mai dăunător pe lume ca păcătoasele ziare ale liberalilor, apoi a povestit că mujicii pe care-i tratează ca medic, după ce primesc gratuit medicamentele și sfaturile necesare, mai cer de la el și „pentru o votcă". Și el și Semenkovici vorbesc despre țărani cu scîrbă și ură.

La *1 iunie* m-am dus la cimitirul Vagankovskoe și am văzut acolo mormintele celor căzuți la Ho-

dînka [1]. La Melihovo a mers cu mine și I. I. Pavlovski, corespondentul revistei „Novoe vremea" la Paris.

4 august. Sfințirea școlii de la Talej [2]. Țăranii din Talej, Berșovo, Dubecenskoe și Șelkovskoe mi-au dat patru pîini, o icoană și două solnițe de argint. Postnov, un țăran din Șelkovskoe, a ținut o cuvîntare.

De la 15 pînă la 18 august a stat la mine M. O. Menșikov. I s-a interzis să publice și acum vorbește cu dispreț de Gaideburov (fiul) care i-a declarat noului director al Comitetului de cenzură că „pentru un Menșikov n-o să sacrifice el «*Nedelea*» și că a căutat întotdeauna să preîntîmpine dorințele cenzurii". M. poartă și pe vreme uscată galoși, umblă cu umbrelă de frică să nu capete o insolație, se teme să se spele cu apă rece și se plînge mereu de palpitații. De la mine a plecat la L. N. Tolstoi.

Am părăsit Taganrogul la 24 august. La Rostov am luat masa cu un fost coleg de liceu, Lev Volkenștein, avocat, care și-a cumpărat o casă în oraș și la Kislovodsk o vilă. Am fost apoi la Nahicevan — ce schimbare! Toate străzile sînt luminate cu becuri electrice. La Kislovodsk, la înmormîntarea generalului Safonov, am întîlnit pe A. I. Ciuprov, pe urmă, în parc, l-am găsit pe A. N. Veselovski; la 28 m-am dus la vînătoare cu baronul Steinghel și am rămas peste noapte la Bermamut, a fost tot timpul frig și bătea un vînt puternic. La 2 septembrie am plecat la Novorosiisk. Vaporul „Alexandru al II-lea". La data de 3 am sosit la Feodosia și m-am oprit la Suvorin. Am văzut pe I. K. Aivazovski, care mi-a spus: „Nu vrei să știi de mine, un bătrîn!" — după părerea lui, ar fi trebuit să-i fac o vizită. La 16, la Harkov, o seară la teatru: am văzut *„Prea multă minte strică"*. La 17, acasă: timpul este minunat.

---

[1] În catastrofa întîmplată în ziua încoronării lui Nicolae II (n. ed.).

[2] Construită de Cehov (n. ed.).

Vlad. S. Soloviov îmi spunea că el poartă întotdeauna în buzunarul de la palton o nucă galică — după părerea lui, leacul suveran împotriva hemoroizilor.

17 oct. La Teatrul Alexandrinski s-a reprezentat *„Pescărușul"* meu. N-a avut succes.

29. Am luat parte la adunarea zemstvei din Serpuhovo.

10 noiembrie. Am primit o scrisoare de la A. F. Koni, îmi scrie că *„Pescărușul"* i-a plăcut foarte mult.

26 noiembrie. Seara, în casa noastră a fost un început de incendiu, la stingerea căruia a luat parte și S. I. Șahovskoi. După asta, prințul a povestit că odată, cînd a izbucnit peste noapte un foc la el acasă, a ridicat el singur un rezervor greu de 12 puduri și a turnat apa peste foc.

4 decembrie. Cu privire la spectacolul din 17 oct. vezi „Teatral", nr. 95, pag. 75. E adevărat că am fugit din teatru, dar după ce s-a terminat piesa. Două, trei acte am stat în cabina artistei Levkeeva. În pauză au venit la ea funcționarii teatrului, în uniforme de gală și cu decorații ; Pogojev arborase steaua. A mai venit un funcționar tînăr și frumos de la departamentul poliției. Am observat că atunci cînd un om se atașează de ceva străin firii lui, cum ar fi bunăoară arta, dacă vede că-i este cu neputință să devină artist, el devine neapărat un birocrat. Cîți oameni trăiesc astfel ca paraziți ai teatrului, științei și picturii, după ce au îmbrăcat tunica de funcționari ! La fel și aceia cărora le este străină viața și nu sînt capabili s-o trăiască așa cum trebuie, nici lor nu le rămîne altceva de făcut decît să devină funcționari. Actrițele care erau în cabină aveau față de funcționari o atitudine respectuoasă și lingușitoare (Lekveeva își exprima mulțumirea că Pogojev, deși atît de tînăr, are de pe acum steaua) ; erau ca niște chelărițe iobage, la care au venit stăpînii lor.

21 dec. Levitan are aorta mărită. Poartă pe piept argilă. Are schițe minunate și o pătimașă sete de viață.

31 dec. A venit pictorul P. S. Sereghin, peisajistul.

1897

De la 10 ianuarie pînă la 3 februarie se efectuează recensămîntul. Sînt repartizat ca recenzor la sectorul al 16-lea și dau indicații celorlalți recenzori (15) din plasa Bavîkinskoe. Toți lucrează cu multă tragere de inimă afară de popa din Starospasskoe și de șeful zemstvei Galiașkin (care răspunde de recensămîntul din județ) ; acesta stă aproape tot timpul la Serpuhovo, își petrece serile la clubul nobilimii și-mi telegrafiază că este bolnav. Despre ceilalți șefi ai zemstvei din județul nostru se spune de asemenea că nu fac nimica.

Scriitori ca N. S. Leskov și S. V. Maximov, nu pot fi prețuiți de criticii noștri. Publicul din Petersburg, înrîurit de acești critici, nu l-a apreciat niciodată pe Ostrovski și nici chiar Gogol nu izbutește să-l facă să rîdă.

Între „există dumnezeu" și „nu există dumnezeu" se întinde un cîmp imens, pe care un adevărat înțelept îl străbate cu multă anevoință. Omul rus se dăruiește uneia din aceste două extreme, iar mijlocul dintre ele nu-l interesează și de aceea el nu știe nimic sau prea puțin.

Ușurința cu care evreii trec la altă credință este tălmăcită de mulți drept indiferență religioasă. Dar asta nu-i o justificare. Trebuie să-ți respecți chiar și indiferența și să nu o schimbi cu nimic ; pentru un om integru, chiar și indiferența este un crez.

13 februarie. Masa la V. A. Morozova. Au fost : Ciuprov, Sobolevski, Blaramberg, Sablin și eu.

15 februarie. Blinele la Soldatenkov. Nu eram decît eu și Golțev. Multe tablouri bune, dar aproape toate prost atîrnate. După blinele am plecat la

Levitan, de la care Soldatenkov a cumpărat un tablou și două schițe cu 1.100 ruble. Am făcut cunoștință cu Polenov. Seara am fost la prof. Ostroumov ; a spus că lui Levitan „zilele îi sînt numărate". El însuși este bolnav și după cum pare, se teme și el pentru viața lui.

16 februarie. Seara ne-am adunat la redacția revistei *„Russkaia mîsl"* ca să discutăm despre un teatru popular. Proiectul lui Șehtel a plăcut tuturor.

19 februarie. Masă la „Continental" în amintirea marii reforme. Plictisitor și absurd. Să mănînci, să bei șampanie, să vorbești și să ții discursuri pe tema cunoașterii poporului, a libertății lui etc., în timp ce în jurul mesei aleargă sclavi în fracuri, aceiași iobagi de totdeauna, iar pe stradă, în ger, așteaptă vizitiii — asta înseamnă să te minți pe tine însuți.

22 februarie. M-am dus la Serpuhovo la un spectacol de amatori dat în folosul școlii din Novoselskoe. Pînă la Țarițîn am călătorit cu Hannele Ozerova, o mică regină în exil, o actriță incultă și cam vulgară care-și închipuie că e un mare talent.

De la 25 martie pînă la 10 aprilie am fost internat în clinica lui Ostroumov. Am scuipat sînge. În amîndouă vîrfurile plămînilor se aud zgomote : cel drept este și fibrozat. La 28 martie a venit să mă vadă L. N. Tolstoi ; am discutat despre nemurire. I-am povestit conținutul nuvelei „Teatrul la voguli" de Nosilov, și mi s-a părut că asculta cu multă plăcere.

1 mai. A fost la mine Ivan Sceglov. Îmi mulțumește pentru ceai și masă, se teme să nu întîrzie la tren, vorbește mult, își amintește de soția lui și, ca Mijuev al lui Gogol, îmi dă să citesc corectura piesei pe care a scris-o — ba o pagină, ba alta ; aci rîde cu hohote, aci îl înjură pe Menșikov pe care l-a „înghițit" Tolstoi, mă asigură că l-ar fi împușcat pe Stasiulevici dacă acesta ar fi asistat, în calitate de președinte al republicii, la paradă ; rîde din nou cu hohote, își stropește mustățile cu ciorbă — mănîncă puțin — în fond este un om de treabă.

4 mai. Au venit să mă vadă călugării de la mănăstire. A fost și Daşa Musin-Puşkina, văduva inginerului Glebov, ucis la o vînătoare, am poreclit-o Ţikada. A cîntat mult.

24 mai. Am examinat la Cirkovo două şcoli : cea din Cirkovo și Mihailovskoe.

13 iulie. Sfinţirea şcolii din Novosilki, pe care am construit-o eu. Ţăranii mi-au dăruit o icoană cu o inscripţie. De la zemstvă n-a fost nimeni.

Pictorul Braz îmi face portretul (pentru galeria Tretiakov). Pozez de două ori pe zi.

22 iulie. Am fost decorat pentru recensămînt.

23 iulie. La Petersburg. Sînt găzduit la Suvorin, în salon. L-am întîlnit pe Vl. Tihonov care s-a plîns de istoria lui și și-a lăudat opera. L-am văzut pe P. Gnedici, apoi pe Evt. Karpov care mi-a descris cum a interpretat Leikin pe un grande de Spania.

27 iulie. La Leikin, la Ivanovskoe. La 28, la Moscova. În canapeaua de la redacţia revistei „*Russkaia mîsl*" sînt ploșniţe.

4 sept. Am sosit la Paris. *Moulin Rouge, danse du ventre, Café du Néant* (cu sicrie). *Café du Ciel* și altele.

8 sept. La Biarritz. Au venit și V. M. Sobolevski și V. A. Morozova. Toţi rușii se plîng că s-au adunat aici prea mulţi ruși.

14 sept. Bayonne. *Grande cour landoise.* Lupta cu vacile.

22 sept. Din Biarritz la Nisa, prin Toulouse.

23 sept. Nisa. M-am oprit la *Pension Russe.* Am cunoscut pe Maxim Kovalevski, am luat gustarea la el la Beaulieu, în societatea lui N. I. Iurasov și a pictorului Iakobi. Monte Carlo.

7 oct. Mărturisirea unui spion.

9 oct. Am văzut pe mama Başkirţevei jucînd la ruletă — o privelişte neplăcută.

15 noiembrie. Monte Carlo. Am văzut cum un crupier a furat o monedă de aur,

16 aprilie. Sînt la Paris. Am cunoscut pe M. M. Antokolski și am discutat despre monumentul lui Petru cel Mare.

5 mai. M-am înapoiat acasă.

26 mai. Sobolevski a venit la Melihovo. Trebuie să notez că la Paris, cu tot timpul ploios și rece, am petrecut două, trei săptămîni fără să mă plictisesc. Am venit aici cu Maxim Kovalevski. La Paris am făcut multe cunoștințe interesante : Paul Boyer, Ast. Roë, Bonnier, Matei Dreyfus, De-Roberti, Valișevski, Oneghin. Mese și gustări la Iv. Iv. Șciukin. Din Paris am plecat cu Nord-express la Petersburg, de acolo la Moscova. Acasă am găsit o vreme minunată.

Un exemplu de grosolănie de seminarist. În timpul unei mese, s-a apropiat de Maxim Kovalevski criticul Protopopov și i-a spus ciocnind cu el un pahar : „Beau pentru știință, atîta vreme cît nu dăunează poporului".

1899—1900

Septembrie

7. Am pus telefon.

8. A venit E. I. și M. P. Cehov.

9. Lui Mustafa 48 ruble. La poștă, pentru transmiterea telefonică a telegramelor, 20 ruble.

17. Am făcut cunoștință cu dirigintele poștei, Salmon.

30. La Iuriev — 20 ruble. La Baidarî 28 ruble și 60 copeici.

Octombrie

2. În munți a nins — e frig. Am trimis la „Sinop" 70 de ruble. Acum trei zile a plecat Kurkin.

11. Polița 1.000 ruble de la Creditul mutual.

13. Idem 2.000. E cald.

25. Maşa a plecat. Vreme însorită, minunată.
26. 20 de ruble lui Andriuşkovici. La Teatrul de Artă s-a montat pentru prima dată „*Unchiul Vanea*".
31. 34 ruble la Suhumi. 28 ruble şi 60 copeici la Baidarî.

Noiembrie

1. Plouă. Am primit 3.500 ruble din Moscova. De la Teatrul de Artă 260 ruble.
2. Plouă.
8. Tot timpul zilei vremea e minunată.
9. Am plătit lui I. F. Cerneavski 3.000 ruble pentru poliţă. Mustafa a plecat. Plouă.
12. L-am angajat aseară pe Arseni pentru 18 ruble pe lună.
14. Frig, ninge. 0°.
17. De două zile bate un vînt puternic, plouă.
26. Am trimis la Iuriev 20 ruble pentru conducta de apă.
27. Zăpadă, totul este alb.
28. Pămîntul este alb. Plouă.
29. Am trimis la Baidarî 28 ruble.

Decembrie

8. Marea foarte furtunoasă. Ger. Am asigurat casa.

Ianuarie

8. Mi s-a comunicat că am fost ales membru de onoare al Academiei.
17. Sînt bolnav.
28. Am trimis lui Alexandr 1.000 ruble.

Februarie

3. O zi minunată de primăvară.
5. Plouă. Frig.

6. Am tocmit un grădinar, M. I. Sokolov. I-am dat lui Elpatievski 1.000 ruble.

23. Am trimis la „Sinop" 20 ruble. Frig —1/2°. În zilele din urmă au înflorit cameliile.

Martie

4. Ninge. Vișnevski se află la Ialta.

1901

12 sept. Am fost la Lev Tolstoi.

7 dec. Am vorbit cu Tolstoi L. N. la telefon.

1903

8 ian. „*Istoriceski vestnik*", 1902, noiembrie, „*Viața artistică a Moscovei în anii 70*" de I. N. Zaharin. În acest articol se spune că aș fi înaintat piesa „*Trei surori*" Comitetului literar al teatrelor, ceea ce nu este adevărat.

Însemnările lui Cehov în jurnalul din Melihovo al lui P. E. Cehov.

1893

Martie 15 } Berbecul sare, Mariușka se bucură.
16 }

17. P. G. Cehov a plecat la Moscova. Ziua +2°. Au adus ovăzul.

18. —1°. Ninge. Slavă domnului, au plecat toți și am rămas doar doi : eu și *m-me* Cehov.

19. —5°. Au sosit Maşa și Mizinova. E o zi senină.

20. —5°. Zi senină. Serele sînt gata. Mama a visat o capră stînd pe oală.

21. +5°. A venit Semașko. Am mîncat uger prăjit.

22. +6°. Semașko a plecat.

23. +3°. Mama a visat un gîscan cu potcap. Semn bun. Pe Maşka o doare pîntecele. Au tăiat porcul.

1895

Mai 13. Saşa s-a interesat pentru Antoşa şi Maşa dacă va ploua curînd. Sînt nori, miroase a ploaie, dar Saşa, deşi e băiat deştept — e totuşi un prost (A. Cehov).

Octombrie 8. O dimineaţă senină. Am fost la vînătoare cu coteii, dar n-am găsit bursucul în vizuină. Seara au venit Semenkovicii şi speriaţi de incendiu au plecat.

9. S-a înnourat, +4°. Am acoperit sparanghelul cu bălegar. M. R. Semaşko şi Maşa au plecat la Moscova. A venit Levitan. La (Léşino) Okşeno a izbucnit seara un incendiu.

10. Dim. —3°. Cîmpul şi grădina sînt albe de brumă. Florile au îngheţat. E o zi senină, la prînz +15°. Am plantat lalele. S-a arat grădina de zarzavat.

11. Înnourat, +6°. Levitan a plecat.

12. Dim. +5°. Noaptea n-a fost ger, din pădure se aduc lemne. Toată ziua a fost cald şi senin. Am înfăşurat trandafirii cu paie.

13. Noaptea şi dimineaţa au fost +8°. S-a înnourat. La prînz +11°.

1896

Aprilie 8. Am trimis ratele de asigurare la casa de economii, 6 ruble pentru cinci vaci şi un taur şi 2 ruble şi 50 copeici pentru cinci viţei, în total 8 ruble şi 50 copeici.

Mai 10. Ieri au ieşit din ouă puii de graur; graurii au încetat să cînte. Înfloresc lalelele. La prînz +25°. A venit Mişa cu soţia. Seara a plouat.

11. Dimineaţa e înnourat. La prînz, la fel, +15°. Se seamănă trifoi. A venit Vanea cu familia.

12. Rusaliile. Noaptea a plouat puternic. Dimineaţa — plouă. Vremea te predispune la tristeţe, +10°. La prînz +17°. Mişa şi soţia lui au pregătit

pentru masă zbîrciogi. După amiază s-a pornit o ploaie torenţială cu descărcări electrice.

13. Dimineaţă senină, la ora 8 +20°. Vîntul de nord-est. La prînz +27°. O dimineaţă caldă şi senină. S-au plantat florile pe răzoare. Seara a fost linişte, rouă, lună.

14. Dimineaţă senină şi liniştită, +16° la umbră. La prînz +22°. A luat masa la noi învăţătorul. Bat clopotele. Dl. Varenikov a tras toată ziua cu puşca.

15. Dimineaţa e liniştită, cerul înnourat, plouă, +12°. Au răsădit ardei, pătlăgele roşii şi vinete. Am semănat castraveţi. La prînz +26°, a ieşit soarele. A venit P. E. Cehov din Moscova.

1898

August 20. Dimineaţa vremea a fost minunată. După masă s-a posomorît, a plouat puţin. E cald. N. M. Litvariova şi T. L. Şcepkina-Kupernik au plecat.

21. De dimineaţă, o ploaie caldă. La prînz +30°, soare. Spre seară s-a posomorît. E lună.

22. Dimineaţă posomorîtă. La prînz, senin. A venit M. O. Menşikov. Au fost dr. Vitte şi Sosnin. Şedinţă la Varenikov.

23. Dimineaţa +8°. La prînz +9°. În zori a plouat. Am fost la Ugriumovo după cărămidă pentru şcoală.

24. Dimineaţa +3°, după o noapte friguroasă. Vînt. Soare. M. O. Menşikov a plecat.

25. Dimineaţa +5°, e posomorît ; ziua soare. Roman a plecat la înmormîntarea soţiei sale, Olimpiada.

26. La ora 6 dimineaţa +3°, frig, iarba, acoperită peste noapte de rouă, era alburie. Spre prînz s-a încălzit, +14° ; a ieşit soarele, e o vreme liniştită şi senină — în iaz foiesc puzderie de caraşi. Ciuperci aproape nu sînt. A venit I. P. Cehov.

27. Timp senin şi cald ; dimineaţa +3°, dar la prînz +24°, la soare e foarte cald. Au adus icoana sfîntului Sava din Zvenigorod. A fost preotul Vinogradov, a băut ceai şi a luat masa. Maşa a plecat

la Moscova. A venit N. M. Ejov. La ora 4 vremea s-a schimbat şi a început să plouă.

28. Dim. +7°, e posomorît, frig. La prînz +7°. O vreme cenuşie, plictisitoare. I. P. Cehov a plecat la ora 6 seara la Moscova. A venit învăţătoarea din Melihovo şi V. N. Ladîjenski.

29. Dim. +5°. Plouă, frig, lîngă cîrciumi e noroi. Sfeştanie la şcoala din Melihovo. Preotul a mîncat la prînz la noi. În casă s-a făcut focul. La amiază +8°. A fost o seară literară : Ladîjenski a citit din versurile sale doamnelor care locuiesc în vile.

30. Dim. +4°. O vreme umedă şi rece ; plouă. La prînz +8°. Iarăşi o seară literară.

31. Dim. +7°. E senin, dar soarele se ascunde des în nori. La prînz +17°. V. N. Ladîjenski a plecat.

Septembrie 1. Dim. +4°. O zi minunată şi caldă. La prînz +26°. Preotul Vinogradov a luat masa la noi. A început şcoala. Soldatul Alexandr Kretov s-a înapoiat la Moscova. În grădina de zarzavat au început să culeagă legumele. Noaptea plouă tare.

2. Dim. +11°. Plouă. Au apărut ciupercile de bălegar.

N. M. PRJEVALSKI

Murind, Prjevalski a cerut să fie înmormîntat pe malul lacului Issîk-Kul. Înaintea morţii, dumnezeu i-a dat puterea de a săvîrşi încă o faptă măreaţă, de a-şi înăbuşi în suflet dorul de patrie, alegîndu-şi lăcaşul de veci într-un pustiu. În toate timpurile şi în toate împrejurările, astfel de oameni, în afară de meritele lor faţă de stat şi în domeniul ştiinţei, au mai avut şi un mare rol educator. Un Prjevalski sau un Stanley preţuiesc cît zece instituţii culturale la un loc, cît sute de cărţi bune. Idealurile lor, noblеţea lor sufletească bazate pe cinstirea patriei şi a ştiinţei, dîrzenia lor, care nu poate fi înfrîntă de nici o greutate, de nici o primejdie şi de nici o ispitire a propriei lor fericiri, năzuinţa către scopul

propus, bogăţia cunoştinţelor şi dragostea de muncă, răbdarea cu care s-au obişnuit să suporte totul: arşiţa soarelui, foamea, dorul de patrie, frigurile chinuitoare, apoi credinţa lor fanatică în civilizaţie şi în ştiinţă, îi fac să apară în ochii poporului drept solii aleşi care întruchipează perfecţiunea forţei morale. Acolo unde această forţă încetează de a mai fi o noţiune abstractă şi este reprezentată de unul sau zeci de oameni vii, acolo se formează o şcoală, un curent puternic. Nu degeaba orice şcolar ştie cine a fost Prjevalski, Mikluho-Maklai şi Livingstone şi nu degeaba poporul ţese legende pe drumul străbătut de ei. Un băieţaş răsfăţat — licean de zece ani — visează să fugă în America sau în Africa, să săvîrşească fapte vitejeşti — asta-i o năzdrăvănie, bineînţeles, dar are un tîlc adînc; cînd un abhaz analfabet povesteşte basme despre Andrei Pervozvannîi, nici asta nu-i o voroavă oarecare. Toate acestea sînt semne ale aceleiaşi nobile patimi zămislite de faptele măreţe ale unor oameni.

În secolul nostru bolnav, cînd în societatea europeană cuprinsă de lene, de plictiseala de a trăi şi de dispreţ pentru orice valori existente, domneşte peste tot marasmul, lipsa de dragoste de viaţă, şi totodată teama de moarte — ciudată îmbinare de sentimente! — cînd chiar cei mai buni dintre oameni stau cu braţele încrucişate, justificîndu-şi lenea şi depravarea prin lipsa unui scop precis în viaţă, aceşti soli sînt necesari ca soarele. Constituind elementul cel mai poetic şi mai vital al societăţii, ei o animă, o consolează şi înnobilează. Personalitatea lor este un document viu dovedind societăţii că în afară de oamenii care discută în contradictoriu despre optimism şi pesimism, care scriu din plictiseală nuvele mediocre, ticluiesc proiecte inutile şi disertaţii plate, care decad, renegînd viaţa şi minţind pentru o bucată de pîine, pe lîngă aceşti sceptici, mistici, psihopaţi, iezuiţi, filozofi, liberali şi conservatori, mai sînt şi oameni de altă factură, oamenii faptelor măreţe, ai credinţei şi ai scopurilor bine precizate. Dacă personajele po-

zitive create de literatură constituie un element educativ valoros, aceleași personaje create de însăși viața sînt mai presus de orice prețuire. Din acest punct de vedere, oameni ca Prjevalski sînt mai ales prețioși prin faptul că rostul vieții lor, faptele, scopul și fizionomia lor morală sînt pe măsura putinței de înțelegere a tuturor, chiar și a unui copil. Cu cît un om se apropie mai mult de adevăr, cu atît devine mai simplu și mai lesne de înțeles. Ne putem da astfel seama de ce Prjevalski și-a petrecut cei mai frumoși ani din viață în Asia Centrală, înțelegem lesne sensul pericolului și al lipsurilor pe care el le-a suferit, ca și întreaga tragedie a morții lui, întîmplată departe de patrie, înțelegem și dorința lui din ceasul ultim — de a-și continua opera și după moarte, însuflețind deșertul prin prezența mormîntului său... Citindu-i biografia nimeni nu va întreba : de ce ? pentru ce ? ce sens are ? Fiecare va spune : acest om a avut dreptate.

NOTE

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE"

INSULA SAHALIN

(ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE)

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 10, 11, 12 din 1893 şi nr. 2, 3, 5, 6 şi 7 din 1894, cuprinde în total 19 capitole. Semnătura : A. Cehov. Cu unele mici modificări şi cu adăugirea capitolelor XX, XXI, XXII şi XXIII, a apărut într-o ediţie separată a rev. *Russkaia mîsl,* 1895 (capitolul XXII a fost tipărit cu unele corecturi, după textul apărut în almanahul literar-ştiinţific *În ajutorul înfometaţilor,* editat de ziarul *Russkie vedomosti,* 1892). Cu noi modificări, a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere* din 1901, vol. X. Publicăm textul din 1901.

La biblioteca de stat „V. I. Lenin" din Moscova se păstrează ciorna manuscrisului cărţii ; la Arhivele oraşului Krasnoiarsk se găsesc fragmentele manuscrisului finit. Aceste manuscrise, împreună cu textele tipărite şi revăzute de Cehov, precum şi scrisorile lui, dau putinţa de a se reconstitui fazele de lucru ale scriitorului asupra *Insulei Sahalin.*

Cartea a fost scrisă în urma călătoriei lui Cehov în Sahalin, în anul 1890. Pentru contemporanii, rudele şi cunoştinţele lui, această călătorie a fost *„întîmplătoare"* şi *„neaşteptată"*. Dar, studiind viaţa lui Cehov din deceniul al nouălea, ni se dezvăluie caracterul inevitabil al acestei călătorii. Ea este legată de simţul de răspundere ce-l avea faţă de poporul şi patria sa, simţămînt, care, spre sfîrşitul deceniului al nouălea, devine tot mai accentuat la Cehov, de faptul că opera lui nu-l satisfăcea în totul, de dorinţa de a-şi îmbogăţi cunoştinţele despre patrie, de a extinde sfera observaţiunilor asupra realităţii. Călătoria este

legată de dorința de a face ceva cu adevărat folositor, de a săvîrși o adevărată faptă cetățenească.

Cehov s-a pregătit pentru această călătorie cîteva luni (din ianuarie pînă la jumătatea lui aprilie 1890), cu o energie și minuțiozitate remarcabilă. A studiat dreptul penal, istoricul penitenciarelor și al deportărilor din Rusia, istoria colonizării Sahalinului, a cercetat lucrările geologilor, etnografilor, cărțile de călătorie, operele scriitorilor ruși despre ocnă și deportare, precum și corespondențele din ziare și reviste.

Condamnînd cu hotărîre pe scriitorii care nu cunoșteau *„nici istoria, nici geografia, nici științele naturale și nici aparatele administrativ și juridic"*, Cehov depune o colosală muncă pregătitoare care îl și pasionează. Încă înainte de a pleca, a început să lucreze la viitoarea carte : a întocmit bibliografia, a scris unele pasagii : o scurtă prezentare geografică și istoricul explorărilor Sahalinului.

Utilizînd pentru *Insula Sahalin* numeroase surse, scriitorul a transformat descrierile de specialitate în adevărate imagini artistice, a criticat și a trecut sub semnul întrebării unele date oficiale, opunîndu-le constatările personale, a prelucrat (din punct de vedere stilistic și componistic) numeroase comunicări din presă, intercalînd în acestea contribuția lui originală.

La 21 aprilie 1890, Cehov a plecat din Moscova în călătoria aceasta, atît de lungă și grea. La 10 iunie 1890, Cehov a sosit în Sahalin și timp de trei luni a muncit fără preget. Pentru a cunoaște mai îndeaproape viața deținuților din închisori și a deportaților în colonie, a făcut un recensămînt al populației din Sahalin (aproximativ 10.000 persoane), a cercetat toate închisorile, *„am intrat în toate izbele și am stat de vorbă cu fiecare"* colonist și ocnaș și multora le-a acordat un ajutor real, după cum dovedesc, cît se poate de elocvent, numeroasele scrisori, adresate lui Cehov de locuitorii Sahalinului.

Impresiile personale, observațiile și unele date au fost notate de Cehov în *Jurnalul din Sahalin* ; aceste note au constituit într-un fel „materialul" literar al viitoarei lui cărți.

La 9 decembrie 1890, trecînd prin Marea Japoniei, Oceanul Indian, Marea Neagră și Odesa, scriitorul s-a înapoiat la Moscova după o călătorie de opt luni.

Cu toate că era obosit și bolnav în urma atîtor emoții care-l zguduiseră profund (*„În cele din urmă mi-am distrus nervii"*), Cehov *„arde de dorința de a scrie"*, de a împărtăși cititorilor impresiile sale despre ocna țaristă — Sahalinul — care i s-a părut *„un adevărat iad"*.

Insula Sahalin a fost scrisă de autor timp de cîțiva ani (1890—1894). Deși Cehov se plîngea că vizitele prea dese și *„munca pentru o bucățică de pîine"* nu-i dau răgaz *„să se ocupe de Sahalin"*, deși între timp a fost plecat în străinătate (mai 1891), atenția fiindu-i sustrasă și de o serie de lucrări literare ca *Duelul, Deportarea, Salonul nr. 6* și altele, precum și de o activitate obștească intensă (ajutorarea înfometaților, prevenirea epidemiei de holeră), importanța muncii pe care și-o asumase l-a făcut să lucreze sistematic și dîrz la cartea începută. (*„Nu pot părăsi pe acest copil al meu"*, scrie el la 16 august 1892).

Spre sfîrșitul anului 1891, Cehov a terminat culegerea și sistematizarea materialului, a schițat primele capitole și a desăvîrșit din punct de vedere stilistic capitolul despre evadați (apărut în almanahul *În ajutorul înfometaților*, la sfîrșitul anului 1891).

Scrierea cărții a fost stînjenită însă, de considerente de ordin cenzural. Încă din lunile cînd se pregătea să plece în Sahalin și intervenea pentru obținerea permisului de intrare în închisorile și centrele populate de pe insulă, Cehov a apelat la ajutorul unor „persoane influente" și mai ales al directorului general al penitenciarelor, Galkin-Vrasskoi, dar n-a obținut de la nimeni nici un sprijin. (*„Galkin n-a scris despre mine nici un cuvînt. Nici Galkin, nici baroana Vîhuhol, nici alte genii protectoare la care am avut prostia să mă adresez, cerîndu-le să mă ajute, nu m-au sprijinit cu nimic; a trebuit să acționez pe propriul meu risc"*, scrie Cehov la 11 septembrie 1890.) *„Înarmat"* doar cu pașaportul și carnetul de corespondent de ziar, Cehov avea toate motivele să se aștepte la *„unele ciocniri neplăcute cu autoritățile"*. Galkin-Vrasskoi i-a pus lui Cehov condiția obligatorie de a-i trimite viitoarea carte în șpalt, ceea ce l-a stînjenit mult pe autor în procesul de creație a acestei cărți demascatoare. *„Tare n-aș vrea să-mi public cartea cît timp pe tronul penitenciarelor se află Galkin-Vrasskoi"* (august 1892).

Într-adevăr, textul publicat a fost întrerupt de cenzură la cap. XIX-lea, celelalte capitole n-au mai apărut în revista *Russkaia mîsl*, cu toate intervenţiile energice ale lui Cehov.

Pregătind iniţial capitolele separate pentru revistă (1893—94) şi după aceea ediţia separată (1895) şi culegerea de Opere (1901), Cehov a căutat să dea cărţii forma cea mai adecvată scopului propus : o prezentare strict ştiinţifică a materialului faptic şi descrierea vieţii ocnaşilor şi deportaţilor, fără exprimarea directă, făţişă a părerii lui. În procesul de creaţie, Cehov a exclus „elementul personal". Emoţiile subiective şi ideile lui cu privire la viitorul Sahalinului liber, Cehov le-a păstrat în ciorna manuscrisului. (*„Malul tătăresc este atrăgător, senin şi luminos... poate că odată, pe acest ţărm vor trăi oameni mai fericiţi ca noi, care se vor bucura într-adevăr de linişte şi libertate... Noi însă, am pîngărit aceste maluri cu închisori şi oprimare."*)

Voit, Cehov, a căutat să despoaie opera lui de elementul captivant, lăsînd să vorbească faptele tipice, grăitoare prin ele înseşi. El a renunţat la cazurile senzaţionale (de pildă, al ofiţerului deportat Landsberg), a exclus la ultima redactare povestea misteriosului ocnaş Kolosovski, ca şi senzaţionala pătăranie a ocnaşei Heimbruk, fostă baroană, care făcuse atîta vîlvă.

Cehov şi-a concentrat toată atenţia asupra oamenilor obişnuiţi, „de mijloc", dintre care mulţi ajunseseră la ocnă datorită unei erori judiciare şi cărora Sahalinul le storsese vlaga. „Sutele de povestiri", scriitorul le-a contopit într-una singură, *Povestea lui Egor* din capitolul VI al cărţii, căreia autorul îi atribuia o mare importanţă. Materialul pentru acest capitol a fost furnizat de povestirea deportatului Egor, auzită de Cehov, cînd se afla în Sahalin şi notată la cererea lui de către unul din funcţionarii de pe insulă — Bulgarevici. Cehov a prelucrat povestirea după cum o cerea scopul propus — şi anume, de a da o imagine generalizată a unui ocnaş-deportat.

În procesul de elaborare a cărţii, scriitorul a mai scurtat-o, renunţînd la unele digresiuni cu caracter pur ştiinţific şi la unele date statistice de însemnătate secundară. În schimb, în unele capitole a introdus teme noi, de exemplu : soldaţii în Sahalin (începutul cap. XX), istoricul ocnelor din Sahalin (cap. XVIII).

Criticii contemporani lui Cehov n-au acordat cuvenita atenţie *Insulei Sahalin*, majoritatea lor ajungeau la concluzii diferite ; unii o considerau drept *„un serios studiu ştiinţific"* (*Russkaia mîsl*, 1898, nr. 9—10 ; *Knijki nedeli*, 1893, decembrie ; *Russkie vedomosti*, 1894, nr. 81 ; *Russkoe slovo*, 1904, nr. 183) ; alţii însă, înclinau să considere *Sahalinul* o operă pur literară (*Mir bojii*, 1902, nr. 9 ; *Kolosia*, 1893, noiembrie ; *Jivopisnoe obozrenie*, 1902, nr. 88 ; *Nedelia*, 1895, nr. 38).

În schimb cititorii din Siberia au primit cu multă căldură cartea lui Cehov (*Eniseiski listok*, 1893, nr. 52 şi nr. 45 din 1894 ; *Priamurskie vedomosti*, 1894, nr. 43 şi nr. 668 din 1904 ; *Sibirski vestnik*, 1893, nr. 138 şi nr. 96 şi nr. 115 din 1894).

Cartea lui Cehov (potrivit scopului pe care şi l-a propus autorul) *„a trezit interesul societăţii"* faţă de Sahalin. Datorită ei, din fonduri strînse cu participarea activă a lui Cehov, pe insulă s-au înfiinţat orfelinate, şcoli, biblioteci. Cartea a contribuit la cunoaşterea situaţiei din Sahalin. Urmînd pilda autorului, insula a fost vizitată de ziarişti, de persoane din conducerea penitenciarelor şi de mulţi alţii. Toţi care au scris după Cehov despre Sahalin, observau în unanimitate că scriitorul *„a fost animatorul interesului"* pe care *„insula proscrişilor"* l-a trezit în societate (Dr. Lobas, *Munca silnică şi centrele populate de pe insula Sahalin*, 1903 ; Panov, *Sahalinul, colonie*, Moscova, 1905 ; Doroşevici *Cum am nimerit în Sahalin*, Moscova 1903 şi alţii). Majoritatea lor citau cartea lui Cehov pentru confirmarea concluziilor proprii, utilizînd totodată bibliografia autorului şi observaţiile lui cu privire la viaţa ocnaşilor-deportaţi.

Chiar şi guvernul ţarist a fost nevoit să acorde atenţie situaţiei din Sahalin şi să trimită acolo pe reprezentanţii săi (directorul general al penitenciarelor, Galkin-Vrasskoi, criminalistul Dril, A. P. Salomon care se ocupa cu studiul penitenciarelor). Deşi s-au convins de veridicitatea datelor prezentate de Cehov, ei n-au îndrăznit să tragă concluzii reale. Totuşi, cîteva reforme care s-au făcut ceva mai tîrziu în domeniul deportărilor şi al muncii silnice în Rusia, contemporanii le considerau ca fiind determinate de cartea lui Cehov.

Insula Sahalin nu reprezintă singurul rezultat al călătoriei lui Cehov pe insulă. În nuvelele *Gusev*, *Muierile*, *În surghiun*, *Omorul*, scrise în perioada cînd autorul lucra la

cartea sa, se resimte clar influența impresiilor culese în Sahalin.

Este important de asemenea că această călătorie a constituit un imbold prețios pentru întreaga operă de mai tîrziu a lui Cehov. Ea a contribuit mult la „maturizarea" autorului, la înlăturarea completă a influenței învățăturii utopist-reacționare a lui Tolstoi, și i-a deschis calea pentru crearea unor vaste generalizări *(Salonul nr. 6)*. Ea l-a îndemnat pe scriitor să fie și mai aproape de realitățile vieții: *„Dacă sînt un literat, trebuie să trăiesc în mijlocul poporului... să dau și eu o contribuție la viața obștească și politică, o contribuție cît de mică... căci o existență între patru pereți, departe de natură, de oameni, de patrie... aceea nu mai e viață"* (19 oct. 1891).

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE"

ÎNSEMNĂRI DIN SIBERIA

Publicată pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea*, 1890, nr. 5142 din 24 iunie; nr. 5143 din 25 iunie; nr. 5144 din 26 iunie; nr. 5145 din 27 iunie; nr. 5146 din 28 iunie; nr. 5147 din 29 iunie; nr. 5168 din 20 iulie; nr. 5172 din 24 iulie și nr. 5202 din 23 august. Semnată: Anton Cehov. Publicăm textul apărut în *Novoe vremea*.

Începînd cu a doua schiță, semnătura a fost însoțită de datele: 8, 9, 12, 13, 15 și 18 mai, iar ultima schiță avea data de 20 iunie. Primul ciclu (6 capitole) s-a tipărit sub titlul *Însemnări din Siberia*; cel de al doilea ciclu (ultimele trei capitole) a fost intitulat *Călătorind prin Siberia*. Am folosit titlul *Însemnări din Siberia*, pe care l-a ales însuși autorul, după cum rezultă din scrisoarea către A. S. Suvorin, din 20 mai 1890.

Cît a trăit autorul, schițele *Însemnări din Siberia* n-au fost retipărite.

A șaptea schiță a apărut în nr. 5168 al ziarului *Novoe vremea*, însoțită de următoarea notă: *„Cele șase schițe precedente au fost tipărite în cîteva numere ale ziarului Novoe*

vremea. Autorul a întreprins o călătorie în insula Sahalin, studiind în prealabil literatura tuturor călătoriilor făcute pe această insulă. El se va întoarce în țară după cum îi vor permite condițiile, fie cu proxima cursă a flotei comerciale, fie prin Oceanul Pacific, America și Oceanul Atlantic. Ultimele știri despre el le deținem din Nikolaevsk-pe-Amur. Red."

Din Moscova, Cehov a plecat în călătoria sa spre Sahalin la 21 aprilie 1890. În decurs de aproape două luni de „peregrinări cu caii poștei" prin Siberia (calea ferată transsiberiană încă nu exista și Cehov a fost nevoit să parcurgă cu trăsura peste 4.000 verste de la Tiumen la Sretensk), el „a luptat îndîrjit" cu frigul, cu inundațiile, „cu noroiul de netrecut, cu foamea și dorința chinuitoare de a dormi".

Din scrisorile lui Cehov se reliefează următoarele etape ale călătoriei : de la Moscova pînă la Iaroslavl — cu trenul ; de la Iaroslavl — cu vaporul pe Volga și Kama pînă la Perm ; de la Perm pînă la Tiumen — cu trenul (cu oprire la Ekaterinburg) ; de la Tiumen pînă la lacul Baikal — cu caii de poștă (cu opriri la Tiumen, Krasnoiarsk și Irkutsk) ; pe Baikal cu vaporul și apoi iar cu trăsura pînă la Sretensk ; de la Sretensk cu vaporul pe Amur pînă la Nikolaevsk și prin strîmtoarea Tătară pînă la Sahalinul de Nord.

Cu toate condițiile neprielnice ale călătoriei și neplăcerile survenite pe drum, Cehov se arăta mulțumit de călătoria întreprinsă : *„Drumul a fost greu, cîteodată chiar chinuitor... Cu toate acestea îmi pare bine și mulțumesc lui dumnezeu că mi-a dat puterea și putința de a pleca în această călătorie"* (5 iunie 1890). În timpul drumului, scriitorul schița peisaje, tipuri de oameni, lua note și trăgea concluzii cu privire la viața din Siberia.

Plecînd în călătorie, Cehov l-a prevenit pe Suvorin, redactorul ziarului *Novoe vremea*, că din ceea ce va scrie pe drum nu va trimite nimic ziarului în afară de foiletoanele de sîmbătă, dar le va putea începe abia de la Tomsk *„deoarece pînă la Tomsk totul a fost cutreierat și scris de atîtea ori că nu mai poate prezenta interes"* (18 aprilie 1890).

Cehov se îndoia că notele lui de drum vor fi interesante, deoarece *„au un caracter prea subiectiv, oglindesc mai mult gînduri și sentimente personale, decît Siberia"* (20 mai 1890). Aceste schițe, împărțite de Cehov în capitole, și care au apărut timp de cîteva luni (iunie-august 1890) în ziarul *Novoe*

vremea, sub titlul *Însemnări din Siberia*, n-au fost terminate. Ele se întrerup la descrierea ținutului Enisei. Din aceste scrisori se reliefează impresia covîrșitoare pe care natura din aceste ținuturi a produs-o asupra autorului.

Foile din jurnalul său, cu impresiile despre Baikal, Zabaikalie și Amur, pe care Cehov le-a făgăduit ziarului, probabil că n-au fost finisate de autor ; soarta lor a rămas pînă-n prezent necunoscută.

La 10 iulie 1890, Cehov a sosit în Sahalin. Munca plină de zel pe care a depus-o timp de trei luni pe insulă și impresiile noi, puternice, i-au răpit atenția de la însemnările siberiene.

Călătoria lui Cehov prin Siberia, în Sahalin, întreprinsă cu scopul de a studia viața deportaților, s-a desfășurat în acel răstimp cînd problema colonizării Siberiei cu deportați devenise pentru presa acestui ținut problema zilei. În ziare se demonstra stăruitor că sistemul actual de deportare frînează dezvoltarea normală a ținutului. În aceste condiții, călătoria lui Cehov stîrnise atenția ziarelor siberiene care urmăreau cu cel mai viu interes itinerariul lui Cehov (*Sibirski vestnik*, 1890, nr. 59, 27 mai ; *Vostocinoe obozrenie*, 1890, nr. 27 ; 1891, nr. 6, 20 ian.). Ei retipăreau schițele apărute în *Novoe vremea* (în întregime sau parțial) și le comentau. Presa siberiană recunoștea în unanimitate veridicitatea cu care Cehov descria viața din Siberia și spiritul de observație al scriitorului în schițarea personajelor și a peisajului siberian, relevînd totodată profunda simpatie a autorului pentru *„oamenii simpli și cinstiți"* (*Vostocinoe obozrenie*, 1890, nr. 30, 29 iulie și nr. 34, 26 august ; 1891, 2 ianuarie ; *Sibirski vestnik*, 1890, nr. 91, 10 august ; *Vladivostok*, 1891, nr. 27, 7 iulie).

M. Semanova

CAIETE DE INSEMNĂRI

S-au păstrat patru caiete cu însemnări ale lui A. P. Cehov, care în marea lor majoritate cuprind un material literar. Aceste caiete datează din perioada ultimilor paisprezece ani din viața scriitorului. Cele dintîi însemnări le-a scris în timpul primei sale călătorii în străinătate, în lunile martie-aprilie 1891,

iar ultimele în anul 1904, la Badenweiler sau cu puțin timp înainte de a pleca acolo.

Afară de însemnări literare, aceste caiete cuprind un material bogat și variat: jurnalul autorului, note în legătură cu activitatea lui literară, rețete, adrese și liste de cărți. Însemnările literare au caracterul unor note dispărate, reprezentînd uneori schițări schematice ale viitoarelor povestiri. De cele mai multe ori, aceste însemnări sînt fraze răzlețe, pe care nu trebuie să le considerăm ca aparținînd autorului — ele reprezintă în realitate materialul brut cules de Cehov din viața înconjurătoare: o frază auzită cîndva, un nume, un cuvînt.

Publicăm aici în întregime puținele note zilnice ale lui Cehov și însemnările literare. Din însemnările cu caracter personal s-a luat doar o mică parte. Nu publicăm nici listele de cărți întocmite de Cehov pentru completarea bibliotecii orașului Taganrog.

Cehov nu-și datează însemnările. Chiar notele din jurnal sînt datate doar cu ziua și luna, fără a se arăta anul, care se poate stabili însă ușor, după scrisorile lui.

Dintre notele literare, doar o mică parte, care a rămas nedescifrată, nu a fost publicată aici.

În ultimii ani ai vieții, Cehov a încercuit cu cerneală toate notele literare care nu fuseseră folosite de el pînă la această revizuire.

Cea mai mare parte din arhiva literară a lui Cehov e cuprinsă în primul său caiet. A fost început în luna martie 1891 cu însemnări zilnice de călătorie; mai tîrziu, autorul trece în el și note literare. Acest caiet este cel mai mare, avînd completate 141 pagini (din 350). În el, Cehov trecea și însemnările literare din alte caiete, cînd nu le putea folosi îndată la opera literară la care lucra. În acest caiet a fost trecută și ultima însemnare a lui Cehov; judecînd după celelalte însemnări personale, aceasta a fost scrisă probabil la Badenweiler.

Al doilea caiet cuprinde însemnările autorului în timpul șederii lui la Melihovo, adică din anii 1892—1897. Cuprinde multe însemnări gospodărești în legătură cu moșia: denumirea diferitelor plante pentru însămînțare, titluri de firme pentru unelte agricole etc. Din 100 de pagini, cît cuprinde caietul, au fost completate 51 la început și 6 la sfîrșit.

Al treilea caiet începe cu însemnările făcute la Melihovo, dar Cehov l-a folosit mai mult în răstimpul cît a trăit la Ialta. Cuprinde adresele prietenilor din Ialta şi ale unor artişti de la Teatrul de Artă din Moscova. Ultimele două pagini reprezintă cele din urmă însemnări ale lui Cehov, de aceea ele s-au tipărit în întregime, cu toate însemnările de ordin personal. Caietul cuprinde 88 pagini completate, din 116, dar ca format este cel mai mic din toate.

Al patrulea caiet este un simplu notes şcolar, nu mai mare de o optime din formatul unei coli, cu copertă albastră şi cu eticheta librăriei „Miur şi Merliz". Din acest caiet au fost completate douăzeci de pagini (adică jumătate). Judecînd după scris, Cehov a copiat în el, în ultimele luni înainte de moarte, toate însemnările literare, nefolosite, cuprinse în cele 118 pagini din primul caiet. Conţinutul acestuia, al patrulea, nu s-a mai tipărit, deoarece în el se repetă însemnările din primul caiet, cele care nu fuseseră şterse. La comentariul de la pag. 118, se menţionează textul de la sfîrşit din acest (al patrulea) caiet.

În primul caiet alternează însemnările literare referitoare la diferite povestiri, ceea ce dovedeşte că autorul lucra concomitent la cîteva din ele.

Ca să se poată descurca în aceste însemnări, Cehov, care rareori îşi intitula lucrările înainte de terminarea lor, a marcat însemnările cu creioane de diferite culori, fiecare privind o anumită lucrare şi în cazul cînd aceasta era mare, marca diferitele ei capitole cu semne convenţionale: cruciuliţe, cerculeţe, bare încrucişate sau opturi. Fiecare însemnare este despărţită printr-o linie orizontală scurtă.

Pentru a uşura comentariul, redacţia a numerotat caietele, paginile şi însemnările de pe fiecare pagină. Aceste cifre nu există la Cehov. Însemnările care au fost şterse de autor sînt cuprinse între paranteze pătrate.

În general, comentariul se ocupă numai de însemnările literare şi arată legătura între însemnări şi operele respective.

Caietele de însemnări au fost tipărite după originalul care aparţine văduvei autorului, artistă a poporului din U.R.S.S., O. L. Knipper-Cehova.

CAIETUL I

Pag. 2

Însemnările zilnice de pe paginile 2—8 se referă la prima călătorie în străinătate a lui Cehov în anul 1891, făcută în tovărășia lui A. S. Suvorin, și care a durat o lună și jumătate, de la începutul lui martie pînă la sfîrșitul lui aprilie. Cehov a vizitat Viena, Veneția, Bologna, Florența, Roma, Neapole, Nisa, Monte-Carlo și Parisul. Impresiile din Veneția s-au oglindit în *Povestea unui necunoscut.* 2 și 5 sînt referitoare la *Trei ani.* Ivan, apoi Ivașin — primele schițări ale lui Laptev. 6. *Stadt Frankfurt* — hotelul din Viena în care s-a oprit Cehov.

Pag. 3

2. și 3. *Trei ani.*

Pag. 4

2. O. I. — un personaj conceput pentru nuvela *Trei ani,* dar care n-a mai fost inclus în ea.

Pag. 5

2. *Trei ani,* Panaurov. 3. Afară de această însemnare despre Solomon, în notele lui Cehov mai există una — vezi *foaia 21* din foile separate.

Pag. 6

3. *Trei ani.*

Pag. 7

2. În scrisorile lui Cehov din Neapole și despre Neapole nu e pomenit niciodată teatrul din acest oraș.

Pag. 8

4. *Vecini* — în redactarea definitivă numele de Vlasov a fost schimbat în Vlasici. 6. *Insula Sahalin,* cap. XXII. Lucrînd la această operă, Cehov și-a exprimat nu o dată părerea lui despre legătura strînsă dintre condamnările pe viață și vagabondaj.

Pag. 9

1. *Trei ani* — Rassudina, în redactarea definitivă, nu mai este văduva doctorului, ci soţia unui pedagog, care şi-a părăsit soţul. 2. *Nevastă-mea.*

Pag. 10

1. *În interes de serviciu.* 2. *Nevastă-mea.*

Pag. 11

1. Subscripţia de binefacere, făcută prin M. P. Cehova, sora scriitorului, profesoară la liceul Doamnei Rjevskaia din Moscova. 2. şi 3. *Trei ani.* 5. *Arhiereul ;* fiul dascălului a fost înlocuit cu învăţătorul. S-a şters, fiind copiată mai jos la pag. 90. Însemnarea a fost făcută înainte de 1892, cînd Cehov s-a mutat la Melihovo. Prinţul (S. I. Şahovskoi) şi Varenikov i-au fost vecini de moşie.

Pag. 12

1. şi 4—10. *Trei ani.*

Pag. 13—17

Însemnările privesc activitatea lui Cehov referitoare la organizarea ajutorului înfometaţilor din gub. Nijegorodsk, împreună cu şeful zemstvei E. P. Egorov, un vechi prieten al familiei lui Cehov. În ianuarie 1892, el s-a deplasat în gubernia sinistrată şi însemnările au fost făcute pe baza datelor obţinute la faţa locului.

Pag. 17

1. şi 2. *Trei ani.*

Pag. 18

2. şi 3. *Trei ani.*

Pag. 19

1—12. *Trei ani.*

Pag. 21

Textul de la pag. 20 şi 21 nu se poate citi, fiind scris cu un creion foarte moale. Se pot descifra numai cuvinte răzleţe, din care se înţelege că sînt însemnări pentru nuvela *Trei ani.*

Pag. 22

1—4. şi 6—7. *Trei ani.*

Pag. 23

1—7. *Trei ani.*

Pag. 24

Textul de la pag. 24 şi 25 s-a şters cu totul, fiind scris cu un creion moale, astfel, însemnările 1. şi 3. au rămas indescifrabile. 2, 4—10. *Trei ani.*

Pag. 25

1—10. *Trei ani.*

Pag. 26

1—6, 8—11. *Trei ani.* 7. şi 12. *Ariadna.*

Pag. 27

1, 3, 8, 9. *Ariadna.* 2, 4—7, 10. *Trei ani.*

Pag. 28

1, 6—9. *Trei ani.* 2. Prin menţionarea personajului Kostea, ar trebui să credem că însemnarea era destinată nuvelei *Trei ani*; figura spiritistului a fost însă folosită de Cehov pentru personajul Kotlovici, fratele Ariadnei. 3—5. *Ariadna.*

Pag. 29

1—3, 5—8. *Trei ani.* 4. *Ariadna* — Kotlovici ; deşi, iniţial, aceste însemnări erau făcute pentru nuvela *Trei ani.* În prima variantă a nuvelei, în cap. IX, Laptev spune :

„...cînd mintea cuiva are o înclinaţie bolnăvicioasă pentru tot felul de aiureli şi omul acela se lasă copleşit de ele, e pierdut definitiv.

Am observat că mintea acestor oameni adună tot ce este greu de înţeles, nedesluşit şi inexplicabil plămădind un talmeş-balmeş. Dacă cineva se ocupă de spiritism sau magnetism, atunci îl interesează neapărat şi homeopatia şi metafizica, devine simbolist, crede în puterea nefastă a celor trei lumînări şi a numărului treisprezece, înjură civilizaţia, preamărind-o numai pe cea chineză despre care nu are habar, pentru că n-a fost niciodată în China..."

Pag. 30 şi 31

Trei ani. Semnul § e pus să lege ultima însemnare cu însemnarea 6 de la pag. 38.

Pag. 32

1—3, 5—7. *Trei ani* (însemnarea de la punctul 3. a intrat în prima redactare). 4. şi 8. *Ariadna.*

Pag. 33

1, 3—12. *Trei ani.* 2. Iniţial, a fost notată pentru nuvela *Trei ani,* dar a intrat în *Ariadna.*

Pag. 34

1—11. *Trei ani.*

Pag. 35

1—10, 12—17. *Trei ani.* Însemnarea de la punctul 2. are un caracter autobiografic: cînd familia Cehov locuia într-unul din corpurile casei lui Firgang, în strada Malaia Dmitrovka (astăzi str. Cehov), într-un alt corp, vizavi, locuia familia Pigot, şi fraţii mai mici ai lui Cehov, împreună cu tinerii lor prieteni, obişnuiau să-şi îndrepte binoclul spre ferestrele vecinului. 11. *Ariadna.*

Pag. 36

1—2, 4—9, 11—14. *Trei ani.* 3. *Ariadna.*

Pag. 37

1—6, 8. *Trei ani.* 7. *Pescăruşul* — Dorn.

Pag. 38

1—11. *Trei ani.* Semnul § de la punctul 6. o leagă cu însemnarea 8. de la pag. 31.

Pag. 39

1—7. *Trei ani.*

Pag. 40

1—2 şi 4. *Trei ani.* 3. *Ariadna.*

Pag. 41

3. *Omorul.* 5. Subiectul nuvelei *În interes de serviciu.*

Pag. 42

1. *Omorul.* 2. *Pescărușul* — Dorn. A intrat, modificată, în nuvela *În rîpă.* 4. *Casa cu mezanin.*

Pag. 43

1. *Omorul. Trioda postului mare, trioda colorată* — cărți cu cîntări bisericești, *Catizme,* fragmente din psaltire.

Pag. 44

1—2. *Omorul.*

Pag. 45

1. și 3. *Omorul.* 2. *Ariadna.*

Pag. 46

1—3. *Omorul.*

Pag. 47

1. Subiectul nuvelei *Ordinul Anna.* 2. *Omorul.*

Pag. 48

1. Subiectul nuvelei *Bombonica.* 2. *În interes de serviciu.* 3. *Mujicii.*

Pag. 49

3. *Viața mea.* 4. Luată din jurnalul pe anul 1897.

Pag. 50

1—2. *Ariadna.* 5—7. *Omorul.* La nota 6, după prima frază este pus un semn care anexează aici nota 3 de la pag. 52, în fața căreia semnul se repetă.

Pag. 51

1—4 și 6. *Omorul.* 5. *Viața mea.*

Pag. 52

1. *Pescărușul* — Trigorin. 2—4 și 7. *Omorul.* 8. *Casa cea nouă.*

Pag. 53

2. *Pescărușul* — Treplev. 3—5. *Omorul.*

Pag. 54

1. *Ordinul Anna.* 2. *Pescărușul* — Treplev.

Pag. 55

1—4. *Pescărușul.*

Pag. 56

5. Subiectul inițial al nuvelei *Agrișul.*

Pag. 57

1. *Omorul.*

Pag. 58

2. *Omorul.*

Pag. 59

4. *Omorul.*

Pag. 60

1. *Mujicii.* 2. *Viața mea.* 5. *Omorul.*

Pag. 61

1—6. *Omorul.* 7. *Ordinul Anna.*

Pag. 62

1—3 și 5. *Omorul.* 4. *Agrișul.* 6. *Ordinul Anna.* 7. *Dragostea.*

Pag. 63

2, 5—9. *Pescărușul.* 4. Destinată pentru *Pescărușul,* însemnarea a fost folosită la *Livada de vișini.*

Pag. 64

1—5 și 7—10. *Pescărușul.*

Pag. 65

2. și 5. *Casa cu mezanin.* 4. Joc de cuvinte *„șerbet"* în loc de *„beșmet"* (îmbrăcăminte) ; *„foileton"* în loc de *„faeton".* 6. *Viața mea.*

Pag. 66

4. *Viața mea.* 7. *În căruță.*

Pag. 67

1. *Viața mea.* 2. *Acasă.* 5. *Livada de vișini* — Simeonov-Pișcik. 6. *Pecenegul.* 8. *Mujicii.*

Pag. 68

1.Se repetă în jurnalul din anul 1897. 2. *Doamna cu cățelul.* 5, 6, 7. Din caietul II. Însemnarea a 7-a s-a făcut în două fragmente, înainte de al doilea fragment este notat: *„vineri, ora 9 dimineața"*. Această însemnare este mai detailată în caietul II, pag. 21—22.

Pag. 69

1. În caietul II, pag. 38, în locul cuvîntului *„Kerci"* s-a scris *„Feodosia"*, în loc de *„l-au adus în pragul sinuciderii"* — *„a vrut să se împuște"*, sînt omise cuvintele *„în cele din urmă"* și lipsește ultima frază. 2—4. Tot din caietul II; 5. *Unchiul Vanea* — Astrov; inițial s-a notat în caietul II, la pag. 44; s-a modificat sfîrșitul: *„Trebuie să se considere ca ceva normal faptul că oamenii sînt ciudați"*.

Pag. 70

1. Din caietul II, pag. 45; 2. Vezi *Jurnalul* lui A. P. Cehov pe anul 1896, 4 decembrie; 5. *La prieteni.*

Pag. 71

2. Piața Suharevskaia din Moscova (astăzi Kolhoznaia), unde era o piață mare și multe librării. 4. *Agrișul.* 6. *Livada de vișini* — Simeonov-Pișcik. 10. *Mujicii.*

Pag. 72

5. *Arhiereul* — părintele Sisoie. 8. *Livada de vișini* — Simeonov-Pișcik.

Pag. 73

1—8. Din caietul II. 3 și 4 se referă la nuvela *La prieteni*; la nota 7, în caietul II s-a adăugat cuvîntul *„Cu atît mai nesănătos"*.

Pag. 74

1. *În rîpă.* 4. și 5. *Agrișul.*

Pag. 75

6. *Pecenegul.* 7. *Un caz din practică.*

Pag. 76

2. *Acasă.* 4. Nota datează din 1897. *Casa cea nouă.* 10. *Ionîci.*

Pag. 77

1—6. Jurnalul datează din a treia călătorie a lui Cehov în străinătate, făcută în anii 1897—1898. După o hemoptizie puternică, avută în martie 1897, i s-a recomandat să petreacă iarna în sud. El a ales Nisa, unde a stat de la sfîrșitul lui septembrie 1897 pînă la mijlocul lunii aprilie 1898. Aici, Cehov a scris nuvelele: *Acasă, Pecenegul, În căruță, La prieteni.* Unele amănunte ale vieții sale din această perioadă se pot găsi în corespondența sa, precum și în *Jurnalul* din anii 1897—1898. *Moulin Rouge* (Moara Roșie) denumirea unui local de noapte din Paris. *„Danse du ventre"* — dansul pîntecelui. *„Café du Néant"* — Cafeneaua Neființei, unde cafeaua se bea în mijlocul obiectelor care amintesc omului că este muritor, — sicrie, schelete, cranii etc. *„Café du ciel"* — Cafeneaua Cerului, *„Pension Russe"* — pensiunea unde a locuit Cehov. Mormintele lui Herzen și Gambetta — în cimitirul din Nisa. 7. Subiectul nuvelei *În căruță.*

Pag. 78

2. *Pecenegul.*

Pag. 79

3. *La prieteni. În căruță.* 6. *Doamna cu cățelul.*

Pag. 80

3. și 5. *La prieteni.*

Pag. 81

1. *La prieteni.* 4. *Un caz din practică.* 10. *Arhiereul* — *idem* pag. 110.

Pag. 82

3. *Dragostea.*

Pag. 88

1. *Ionîci.* 2. *Un caz din practică.*

Pag. 84

1. *Ionîci.* 2. *Dragostea.*

Pag. 85

5. *Ionîci.*

Pag. 86

2—6. Din caietul III. 2. *Omul în carapace.* 4. *Dragostea.*

Pag. 87

1. *Casa cea nouă.* 4. şi 11. *În rîpă.* 9. *Agrişul.*

Pag. 88

3. *Dragostea.* 4. *Agrişul.*

Pag. 89

5. *Dragostea.*

Pag. 90

1. Din caietul III. 4. *Doamna cu cățelul.* 7. *Arhiereul.*

Pag. 91

5. Din caietul III.

Pag. 92

1—5. Din caietul III.

Pag. 94—95

9. Filoxera — o boală a viţei de vie.

Pag. 95

3. şi 5. *În rîpă.* 4. *Trei surori.*

Pag. 98

1. Material nefolosit, cu caracter anecdotic, cules din mediul ostil ţărănimii. 2. *În rîpă.* 6. *Trei surori.*

Pag. 99

2. *Arhiereul.*

Pag. 100

4. *În rîpă.*

Pag. 101

2. Din caietul III, la început este adăugat: *„compliment".* 8. *Profesorul de literatură.*

Pag. 104

10. Din caietul III.

Pag. 105

3. *Arhiereul.* 7—8. *Trei surori.*

Pag. 106

2. *Arhiereul.* 4. *În rîpă.*

Pag. 107

1. şi 5. *Arhiereul.* 2. *În rîpă.*

Pag. 108

2. şi 7. *Arhiereul; betula kinderbalsamica secuta* — o îmbinare glumeaţă de cuvinte din mai multe limbi, cu aproximaţie, înseamnă — *nuiele curative de mesteacăn pentru copii.* 3. *Trei surori* — Verşinin.

Pag. 109

9. *Arhiereul.* 12. *Trei surori.* 13. *Livada de vişini* — Iaşa.

Pag. 110

1—5. şi 13. Din caietul III. 6. *Arhiereul.* A fost trecută şi mai sus la punctul 8. S-a notat pentru *Livada de vişini.*

Pag. 111

1. Din caietul III.

Pag. 112

3. *Livada de vişini* — Simeonov-Pişcik.

Pag. 113

7—10 şi 12—17. Din caietul III.

Pag. 114

1—13 şi 15—17. Din caietul III.

Pag. 115

Din caietul III. 2. Pianîi Bor — un tîrguşor pe malul rîului Kama. Cehov a trecut pe acolo în anul 1901, în drum spre Axenovo, gubernia Ufimsk, pentru a bea cumîs.

Pag. 116

5—9 şi 11—12. Din caietul III.

Pag. 117

8. Din caietul III.

Pag. 118

5. Pentru nuvela *Logodnica*. 6. Cu această însemnare se termină materialul copiat din caietul I în al IV-lea. 7. Vezi *Jurnalul* lui Cehov pe anul 1901.

Pag. 119

2. Două versuri, primul din Heine, al doilea din Nekrasov. 6 şi 12. pentru *Livada de vişini*.

Pag. 120

2. *„Un om bun, dar un prost muzician"* (citat din Heine) — pentru *Livada de vişini*. 18. *Arhiereul*.

Pag. 121

7. *Livada de vişini* — Trofimov.

Pag. 122

Huniadi Janoş — apă minerală purgativă. 17. Iuriev şi Derpt — denumirea aceluiaşi oraş (astăzi Tartu R.S.S. Estonă).

Pag. 123

5—8. Din caietul III ; însemnarea 8 are o continuare de o pagină şi jumătate, indescifrabilă.

Pag. 127

10. Citate din cîntări bisericeşti.

Pag. 128

1 şi 7—13. Din caietul III.

Pag. 129

9. Din *Azilul de noapte* de M. Gorki. 14. Din caietul III.

Pag. 130

1. şi 9. *Livada de vişini.* 14. Însemnare nefolosită, face parte din materialul cules din cercurile ostile poporului.

Pag. 131

1. Din caietul III. 6. *Livada de vişini.*

Pag. 132

5. Din caietul III.

Pag. 134

7. *Stanislav de gradul 2* — una din decoraţiile din Rusia ţaristă.

Pag. 136

6. Însemnare nefolosită, culeasă din mediul reacţionar.

Pag. 139

6. Din caietul III, două rînduri premergătoare acestei însemnări sînt şterse de autor şi indescifrabile.

Pag. 141

5. Însemnare neutilizată dintr-o discuţie auzită de Cehov. 8. Din caietul III, fiind şi acolo ultima însemnare.

CAIETUL II

Coperta şi pag. 3

Datele se referă — după toate probabilităţile — la anul 1892, deoarece în primele două pagini Cehov a trecut lista donatorilor în folosul înfometaţilor. Participarea lui activă la organizarea acestui ajutor a început abia în ianuarie 1892, vezi însemnările din caietul I, pag. 13—17.

Pag. 11

Ambele însemnări se referă la *Pescăruşul.*

Pag. 12—13

Subiectul nuvelei *Vioara lui Rotschild.*

Pag. 14—15

Aceasta este singura notă cu caracter literar care n-a fost copiată de Cehov în caietul I şi a rămas neutilizată.

Pag. 17

1. 1894. Cehov a sărbătorit împreună cu colegii săi zece ani de la absolvirea studiilor universitare.

Pag. 19

1. 1894, septembrie. Însemnarea reprezintă ciorna unei telegrame referitoare la paşaportul pentru străinătate. În toamna anului 1894, Cehov s-a dus din Melihovo în Crimeia, la Suvorin, hotărînd să plece împreună cu el în străinătate. Călătoria a durat aproape o lună. Au vizitat Viena, Lvovul, Abazzia, Triestul şi Veneţia. Călătoria se oglindeşte în nuvela *Ariadna (Russkaia mîsl,* 1895, nr. 12).

Pag 22

1. Vezi însemnarea 7, pag. 68, caietul I şi observaţiile care urmează.

Pag. 23

1—2. Ambele însemnări au rămas neutilizate.
1. Romanul *În ajun.* Sfîrşitul cap. XVIII.

Pag. 31

Onorariul pentru nuvelele tipărite în *Russkie vedomosti* (1894) : *Vioara lui Rotschild,* în nr. 37 ; *Seara* (mai tîrziu), *Studentul,* nr. 104 ; *Profesorul de literatură,* nr. 188 ; *La conac,* nr. 237 ; *Povestea grădinarului,* nr. 356.

Pag. 32

Posrednik — editură înfiinţată de V. G. Certkov şi I. I. Gorbunov-Posadov ; a colaborat şi L. N. Tolstoi.

Pag. 33

1. *Pescăruşul* — Maşa.

Pag. 35

1. 1895 ; 2. *Pescăruşul* — Sorin ; 3. *Casa cu mezanin.*

Pag. 37

2. *Pescăruşul.*

Pag. 38

1. *Viaţa mea.*

Pag. 40

2, 4, 6. *Jurnalul* priveşte călătoria lui Cehov în Sud în anul 1896. 3. Se referă la nuvela *Doamna cu căţelul.*

Pag. 43

1. Operele lui Cehov apărute în 1897 : *Kaştanka,* ed. a 5-a ; *În amurg,* ed. a 10-a ; *Schiţe,* ed. a 11-a.

Pag. 46—47

1, 2 şi 3. *La prieteni.*

Pag. 48

1. Felixov N. A., *Cursurile pedagogice şi congresele profesorilor, Russkaia mîsl,* 1896, nr. 9—11.

Pag. 85

Titlul nuvelei apărută în *Russkaia mîsl,* 1892, nr. 11. Textul ultimelor pagini a fost scris de Cehov înaintea celor dintîi, pentru că el scria în caiet de la ambele capete.

CAIETUL III

Pe copertă :

Titlul ultimei piese a lui Cehov. A fost terminată în toamna anului 1903. Premiera a avut loc la Teatrul de Artă din Moscova la 17 ianuarie 1904.

Pag. 1

Însemnările zilnice din această pagină şi următoarele reapar dezvoltate în *Jurnalul* pe anul 1897.

Pag. 3

Mujicii. La prima publicare în revista *Russkaia mîsl,* acest fragment a fost exclus de cenzură, dar în ediţie separată a fost introdus din nou de autor.

Pag. 4

28 martie 1897, L. N. Tolstoi l-a vizitat pe Cehov care era bolnav şi internat la clinică.

Pag. 8

Agrişul.

Pag. 10

Corectura ediţiei separate a nuvelei *Mujicii.*

Pag. 14

Acasă.

Pag. 17

La prieteni.

Pag. 18

1897, în timpul cît a stat la Nisa.

Pag. 20

Din observaţiile asupra locatarilor de la *„Pension Russe"* din Nisa. Tînăra baroneasă P. Derchau.

Pag. 30

K. S. — probabil Tîcinkin, Konstantin Semeonovici.

Pag. 31

Ionîci.

Pag. 33

Un caz din practică.

Pag. 35

1. Titlurile operelor lui Cehov, notate probabil atunci cînd pregătea culegerea de opere, conform contractului cu A. F. Marks. 2. *Agrişul.*

Pag. 36

2—6. *Agrişul.*

Pag. 43

2. Titlurile operelor lui Cehov, vezi însemnarea de la *pag. 35*

Pag. 61

1. Flota comercială rusă.

Pag. 66

1. 1900 — patruzeci de ani de activitate literară a lui N. K. Mihailovici. 3. *Trei surori.*

Pag. 79 şi 80,
82 şi 83.

Pentru *Livada de vişini ;* au fost folosite cu modificări.

Pag. 84

1. 1903 — cincizeci de ani de la naşterea lui V. G. Korolenko. 3. Imitaţie după povestirea lui Turgheniev *Punin şi Baburin.*

Pag. 86

4. 1904 — războiul cu Japonia.

Pag. 87 şi 88

Adresele medicilor şi magazinelor germane, taxele poştale şi expresii nemţeşti notate în timpul ultimei călătorii în străinătate, la Badenweiler, în 1904. Ultima însemnare a fost copiată în caietul I.

INSEMNĂRI PE FOI VOLANTE

Numerotarea foilor a fost făcută de către redacţie. Însemnările de pe foile 1—21 s-au tipărit după originalele care se află la Arhiva literară centrală de stat ; însemnările de pe foile 22—23 după originalele din arhiva lui S. M. Cehov ; însemnările de pe foile 24—26 după originalele păstrate la secţia de manuscrise a Bibliotecii de stat „V. I. Lenin".

F. 1

Povestea unui necunoscut.

F. 2

Jumătatea de sus a paginii şi textul precedent lipsesc.

F. 4 şi 5

Trei ani.

F. 11

Insula Sahalin.

F. 12

1—6, 8—10, 12—32, 34, 36, 38—42. *Trei ani.* 7. Subiectul nuvelei *Frunte albă.*

F. 13

1—12, 14—27, 29—35, 37—40, 43—44, 65—66. *Trei surori.*

F. 15

1. şi 3. *Trei surori.*

F. 17

1—3. Schiţe iniţiale la nuvela *Trei ani.*

F. 18—20

Mujicii.

F. 22 şi 23

Împărăţie femeiască.

F. 24

1—2. Diverse însemnări. 3. Ciorna telegramei expediate de O. L. Knipper-Cehova fratelui ei, K. L. Knipper.

F. 25

Însemnări cu caracter literar.

JURNALELE

Un fragment din *Jurnalul* din Sahalin (1890) ; se tipăreşte după facsimilul din albumul *Cu tocul şi creionul* (supliment la revista *Oskolki*, 1891).

Celelalte jurnale, precum şi notele din jurnalul tatălui autorului le tipărim după originalele păstrate la Arhiva literară centrală de stat. Jurnalul pe anii 1896—1898 este scris într-un caiet separat, cuprinzînd doar zece pagini. Al doilea caiet cuprinde un jurnal sumar pe intervalul 1899—1900. Însemnările pe anii 1901—1903 sînt trecute în album, cuprinzînd numai o pagină.

E. N. Konşina

N. M. PRJEVALSKI

Publicată pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea*, 1888, nr. 4548, 26 octombrie. Fără titlu şi semnătură.

Faptul că articolul se datoreşte lui Cehov reiese din corespondenţa autorului. Astfel, la 24 octombrie, Cehov îi scria lui A. Suvorin : *„...am fost înduioşat şi am scris un articol pe care îl anexez la scrisoare. E o temă nobilă, dar am întîrziat cu ea şi am impresia că a ieşit ciuntită. Asemenea gînduri trebuiesc aşternute pe hîrtie pe nerăsuflate, în cinci minute, dar am fost mereu întrerupt de vizitatori şi de ai mei"*. Iar la 27 octombrie îi scria lui E. M. Lintvariova : *„Astăzi, în Novoe vremea (miercuri 26 oct.), apare omagiul meu adus memoriei defunctului Prjevalski — în genul articolelor mele de fond. Oameni ca Prjevalski trezesc în mine o admiraţie profundă."*

CUPRINSUL

Pag.

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV
ÎN CULEGEREA DE „OPERE"

Insula Sahalin. *Însemnări de călătorie* . 7

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE
DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE"

Însemnări din Siberia 383

CAIETE DE INSEMNĂRI

Caietul I. 427
Caietul II. 540
Caietul III. 546
Însemnări pe foi volante . . . 552

FRAGMENTE DIN JURNAL

Jurnalul din Sahalin 581
Jurnalele din anii 1896—1903 581
Însemnările lui Cehov în jurnalul din Melihovo al lui P. E. Cehov 590
N. M. Prjevalski 593

Note 597